DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

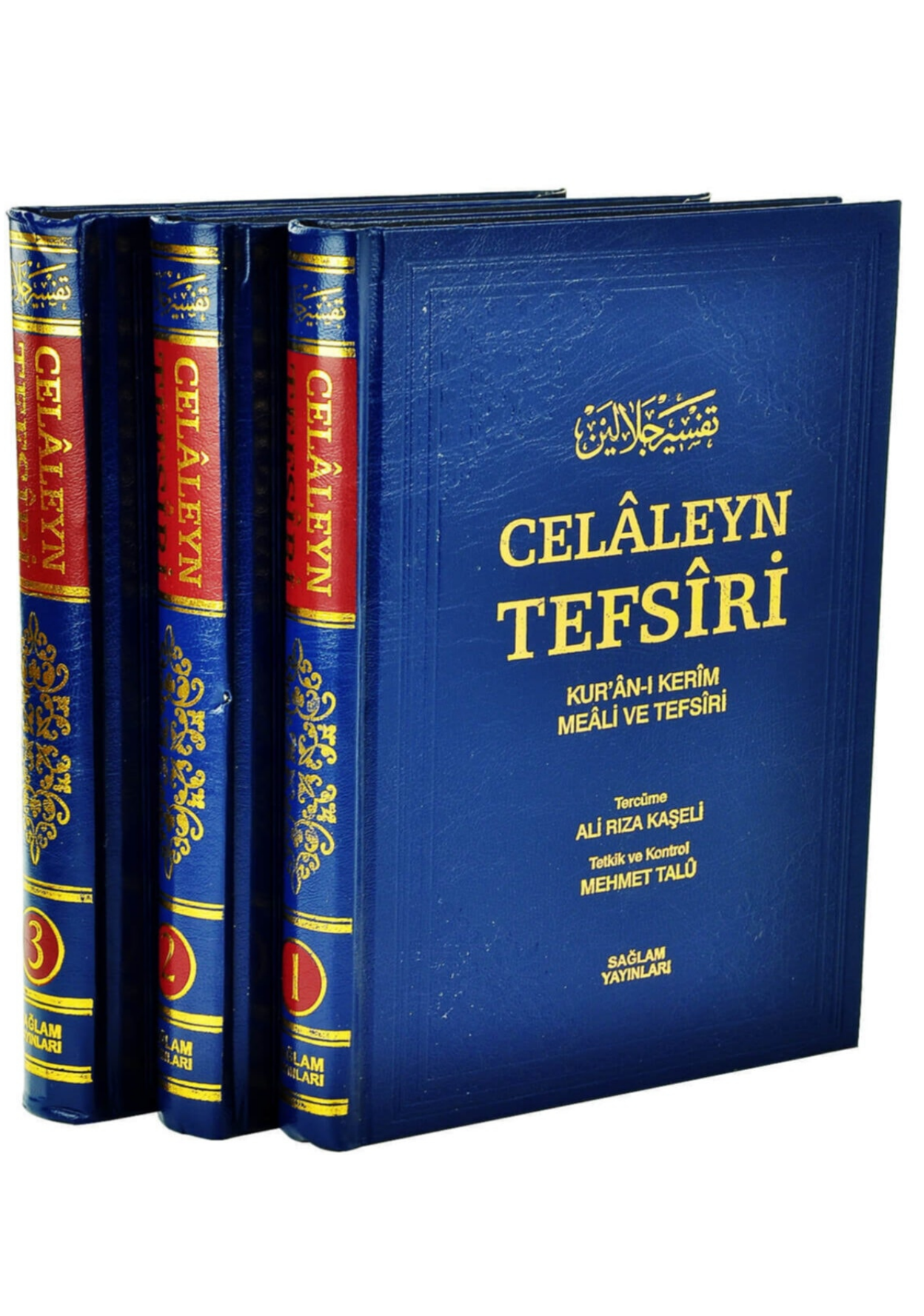
RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

تفسير جلالين
CELÂLEYN
TEFSÎRİ
KUR'ÂN-I KERÎM
MEÂLİ VE TEFSÎRİ
Tercüme
ALİ RIZA KAŞELİ
Tetkik ve Kontrol
MEHMET TALÛ
SAĞLAM
YAYINLARI
CELÂLEYN
3
CELÂLEYN
2
CELÂLEYN
1

تفسير جلالين

CELÂLEYN TEFSİRİ

1. CİLT

Tercüme:
ALİ RIZA KAŞELİ
İBRAHİM SERDAR
YUSUF ŞENSOY

Tetkik ve Kontrol:
MEHMET TALU

© CELÂLEYN TEFSİRİ
Bu eserin tüm hakları Sağlam Yayınevi'ne aittir. İzinsiz iktibas edilemez.

Sertifika No: 16248
ISBN: 978-975-9180-63-8
Baskı: Ekim 2020 / İstanbul

Baskı : Lord Matbaacılık
Davutpaşa Emintaş Mat. San. Sit. No: 430 Topkapı/İST

SAĞLAM YAYINEVİ
Çatalçeşme Sk. No:19/1 D:4 Cağaloğlu-Fatih/İST
Tel: 212 527 52 79 - 513 67 70
www.saglamyayinevi.com
saglam@saglamyayinevi.com

تفسير جلالين

CELÂLEYN TEFSİRİ

1. CİLT

Tercüme:
ALİ RIZA KAŞELİ
İBRAHİM SERDAR
YUSUF ŞENSOY

Tetkik ve Kontrol:
MEHMET TALU

SAĞLAM YAYINEVİ

TEŞEKKÜR

TEFSİR-İ CELÂLEYN adlı eserin baskı öncesi tercüme ve şerh kontrolünü üstlenip değerli vaktini harcayıp bu eseri titiz bir şekilde kontrol ederek ilmî bir eser olmasında büyük katkısı bulunan Sayın Mehmet TALU hocamıza (Kayseri ilahiyat Fakültesi Arapça Öğretim Üyesi) sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Hayatının geri kalan kısmında İslâm'a ve tüm Müslüman kardeşlerimize hizmetlerinin devamını yüce Allah'tan (c.c.) dua ve niyaz ederim.

Saygılarımla

SAĞLAM YAYINEVİ

ESERİ TETKİK VE TAKDİM

Hamd, alemlerin rabbi Allahü teâlâya, salâtü selâm Resûlullah'a, Allahü teâlânın rızası da bilcümle mü'minlerin üzerine olsun.

Muhterem okuyucu!

Elinizdeki bu eser CELÂLEYN Tefsirinin bir tercümesidir. Bu esere Celâleyn denmesinin sebebi isimleri CELÂL olan iki âlim tarafından yazılmış olmasıdır ki, Celâleyn, tesniye (iki varlığı ifâde eden kelime) olup iki Celâl demektir. Şöyle ki: Kur'an-ı kerîmin Bakara sûresinden itibaren İsrâ sûresinin sonuna kadar tefsirini Celâlüddin el-Mahallî (791-864) yazmış, vefat edince bunu bilâhare Celâluddin es-Suyûtî (849-911) aynı tarz üzere ikmal etmiştir. İşte bu sebeble TEFSİR-İ CELÂLEYN ünvanıyla ma'rûf bu mübarek tefsir, gayet muhtasar ve çok faydalı bir eserdir. Şâfiî mezhebine mensûb olan her iki müfessir aynı üslûbu takib etmiştir. Garib kelimelerin manaları gösterilmiş, kırâat farklılıklarına dikkat çekilmiş ve tercih edilen görüşlere itimad edilmiştir. Sadece İmâm-ı Şâfiî'ye ait fikhî fetvalara yer verilmiştir. Bu veciz tefsire Lübbu't-Tefâsir = Tefsirlerin özü, denilse lâyıktır. Allahü teâlâ her iki müfessire rahmet eylesin. Amin.

İşte böyle kıymetli bir eserin, 1. Cildinin Ali Rıza KAŞELİ hocaefendi tarafından yapılan elinizdeki bu tercemesini başından sonuna kadar satır satır kontrol ettim. Mütercimin usûl ve üslûbunu bozmadan ikmal ettim. Hatasız bir tercüme olabilmesi için mevcut bütün güç ve gayretimi sarfettim. Ancak şunu da unutmayalım ki: Hatasız, eksiksiz tek kitab, Kitabullah'dır = Kur'an-ı kerim'dir. Binaenaleyh gözden kaçabilen ufak-tefek hatalar, eksiklikler müteakip baskılarda telâfi edilecektir, inşaallah. Bu sebeble ilim erbabının yapıcı tenkidlerini beklemekteyiz.

Celâleyn Tefsiri, günümüzde İmam-Hatib Liseleri'nde, İlahiyyat Fakülteleri'nde ve Kur'an-ı kerim Kurslarında ders kitabı olarak okutulmaktadır. Bu bakımdan bu tercüme, öğrenci kardeşlerimize yardımcı bir ders kitabı olacak ve büyük bir boşluğu dolduracağı kanaatindeyiz.

Bu vesile ile bu eseri yayın hayatımıza kazandıran Ali Rıza KAŞELİ hocaefendiyi, neşri yapan Sağlam Yayınevi sahibi Mustafa Sağlam'ı tebrik ediyor, müteakib çalışmalarda muvaffakiyetler temenni ediyorum.

Mehmet TALÛ

İstanbul, Nisan-1997

ÖNSÖZ

اَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

* بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ *

"Kovulmuş Şeytan'dan Allah'a sığınırım."
Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Bütün senâ vechi üzerine olan övgüler âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâya mahsustur. Salât ve selâm O'nun nebisi olan Hz. Muhammed (s.a.v.) ve bütün âlinin üzerine olsun.

İlk insan ve ilk Peygamber olan Hz. Âdem'den günümüze kadar insanlık târihi incelendiğinde görürüz ki; meydana gelen felâketlerin ve huzursuzlukların baş sebebi cehalettir. Allahü teâlâ tarafından gönderilen bütün kitaplar insanlarda mevcut olan bu büyük hastalığı imhâ etmek için Peygamberlere indirilmiştir. Ve bu yüce kitaplar, insanlara ilk etapta, akıllarını kullanıp kendilerine dünyada ve âhirette menfaatli şeyleri talep etmelerini emretmektedir.

Yüce Kitabımız olan Kur'ân-ı azîmüşşânda, birçok âyette insanların akıllarını kullanıp vaazlanmalarını ve hidâyet yolundan ayrılmamalarını emretmektedir.

Bu güzel kitabımızı, nâzil olduğu günden beri, ilimde rüsuh sahibi olan kişiler, etraflarındaki Müslümanlara, anlayacakları şekilde açıklamaya, tefsir etmeye çalışmışlardır. Ayrıca birçok tefsir yazılmış ve ve bunların arasında bazıları günümüze kadar medreselerde ders kitabı olarak okutula gelmiştir. Bunların arasında kısa ve faydalı olanlarından bir tanesi de Celâleyn isimli tefsirdir. Bu tefsiri ilim talebinde bulunan kardeşlerimize bir kolaylık olması için aslına uygun olarak tercüme etmeye çalıştık. Tefsirin tercümesinde mümkün olduğu kadar kolay, anlaşılır bir lisan kullandık.

Tefsirin özelliklerinden şunları sayabiliriz:

1- Tefsir, âyetlerdeki kapalı kelimeleri, mümkün olduğu kadar Arapça'da çokça kullanılan uygun bir kelimeyle açıklamıştır.

2- Âyetteki bazı kelimelerin ve cümlelerin irâbını yapmıştır.

3- Eğer bir kelime hakkında, muhtelif kırâatlar varsa mümkün olduğu kadar onları zikretmiştir.

4- Birçok âyetin iniş sebebini zikretmiştir.

Tercüme yapılırken mürâcaat edilerek faydalanılan eserler:

1- Nesefî Tefsiri

2- Bahru'l Muhît Tefsiri

3- İrâbul Kur'ân.

4- Sâvi (Celâleyn tefsiri haşiyesi)

5- Cemel (Celâleyn tefsiri haşiyesi)

6- Tefsiri Kebir.

Faydalanılan Türkçe eserler:

1- Ömer Nasûhi Bilmen'in Kur'ân Tefsiri

2- Hasan Basri Çantay'ın Kur'ân Meâli.

3- Hak Dini Kur'ân Dili (Elmalılı M. Hamdi Yazır)

Eseri okuyan kişinin dikkat edeceği hususlar:

1- Âyetler, tefsirin (açıklama) içinde siyah (bold) yazıyla belirtildi.

2- Âyetleri tefsir eden cümle ya da kelimeler normal (düz) yazıyla yazıldı.

3- Tefsir esnasında bazı kelimelerin irâbı, kırâatı ile ilgili hususlar ise *italik* denilen *yan yazı* türü ile belirtildi.

Eserin kontrolünü yapan muhterem Mehmet Talu hocamıza ve eserin basımı ve dağıtımını yapan Mustafa Sağlam'a teşekkürlerimi sunarım.

İlim erbabını, ilim talebelerini tercümeyle başbaşa bırakıyorum, değerlendirmeyi onlara havâle ediyorum. Ve eserden büyük ölçüde istifâde edileceğine inanıyorum. Rabbim hepimizi muvavvaf eylesin.

Ali Rıza KAŞELİ

Not: **Fatiha Sûresi;** tefsirin tertibi itibariyle 3. Cildin sonundadır.

سُورَةُ الْبَقَرَةِ

BAKARA SÛRESİ

Medine'de nâzil olup 286 âyet-i kerimedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمّٓ ﴿١﴾ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ ۛ فِيهِ ۛ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ ﴿٢﴾ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَآ أُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ أُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ ۖ وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

1. Elif. Lâm. Mim.

2. O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur. O, müttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir.

3. Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar.

4. Ve onlar ki hem sana indirilene iman ederler, hem senden önce indirilene. Ahirete de bunlar kesinlikle iman ederler.

5. İşte onlar, Rablerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır.

Açıklaması:

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla.

1- (Elif, lâm, mim.) Allahü teâlâ bununla olan muradını, kendisi en iyi bilendir.

2- İşte o, yani Muhammed'in (a.s.) okuduğu şu **kitap** ki bunda onun Allah'ın indinden olduğunda **hiçbir şüphe yoktur.**[1]

Müttakiler, ateşten sakınarak, emirlere yapışıp nehiylerden kaçmakla takvaya yönelenler **için hidâyetin ta kendisidir.** Tam bir hidayettir.[2]

3- Öyle müttakiler ki, gayba yani öldükten sonra dirilmeye, cennet, cehennem gibi kendilerine gaib olan (görünmeyen) şeylere **imân ederler,** tasdik ederler, **namazı ikâme ederler** yani onu bütün haklarıyla (her şeyiyle) yerine getirirler **ve kendilerini rızıklandırdığımız**, onlara vermiş olduğumuz **şeylerden de** Allah'a itaat yolunda infak ederler.

4- Ve (onlar) öyle kimselerdir ki sana indirilene yani Kur'an'a **ve senden önce indirilenlere** yani Tevrat, İncil ve bu ikisinin gayrısına **imân ederler. Ve âhirete de onlar yakinen inanırlar,** (onu) bilirler.

5- İşte onlar, (şu) zikredilen şeylerle vasıflanan kimseler **Rableri tarafından tam bir hidâyet üzeredirler. Ve onlar felaha ermişlerdir,** cennete ulaşıp, cehennemden kurtulanların ta kendileridir.

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾

6. Gerçek şu ki, kâfir olanları (azap ile) korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir; iman etmezler.

Açıklaması:

6- Muhakkak ki kâfir olan kimseler, Ebû Cehil, Ebû Leheb ve ikisine benzeyen gibiler **onların üzerine** (onlar için) **korkutman da**[3] **müsavidir** (aynıdır)[4] **korkutmaman da.** Onlar imân etmezler. Elbetteki Allahü teâlâ bunu (imân etmeyeceklerini) bildi. Öyleyse onların imânlarına tamâ etme. (Âyette zikir olunan) inzâr, korkutmakla beraber bildirmektir.

خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ وَعَلٰٓى اَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧﴾

7. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir ve onlar için (dünya ve ahirette) büyük bir azap

---

1 (لا ريب فيه Lâ raybe fîhî) den oluşan nefy cümlesi haber olup mübtedası da (ذلك zâlike) dir. Bununla (zâlike ile) işaret etmek (Kur'an'ın yüceliğini, şerefini) büyütmek içindir.-

2 (هودا hûden) ikinci haber olup «hidayet eden» demektir.

3 İnzar: Korkutmakla, sakındırmakla beraber bildirmektir. Yani ileride şu fenalık var, sakınasın! diye irşat etmektir.

4 Âyetteki «أأنذرتهم-eenzertehum» lafzı, 1- Baş tarafta iki hemzeyle, 2- ikincisinin elife döndürülmesiyle, 3- ikincisinin bir miktar yâ mahrecinden çıkartılmasıyla, 4- birinci hemzeyle, bir miktar yâ mahrecinden çıkarılmış hemzenin arasına bir elif ziyâde etmekle beraber okundu.

vardır.

Açıklaması:

7- Allah, kalblerinin üzerini mühürledi, onların üzerine mühür vurdu ve sağlamlaştırdı. Öyle ki, artık o kalplere hayır giremez. **Ve işitmelerinin,** işitme yerleri (olan kulaklarının) **üzerini de** (mühürledi.) Öyle ki haktan (doğru şeyden) olan işittikleriyle menfaatlenemezler. **Onların gözlerinin üzerinde bir perde vardır.** Bundan dolayı hakkı göremezler. **Onlar için büyük,** kuvvetli ve sürekli **bir azap vardır.**

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَۘ ﴿٨﴾ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَالَّذِينَ اٰمَنُواۚ وَمَا يَخْدَعُونَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَۜ ﴿٩﴾

8. İnsanlardan bazıları da vardır ki, inanmadıkları halde "Allah'a ve ahiret gününe inandık" derler.

9. Onlar (kendi akıllarınca) güya Allah'ı ve müminleri aldatırlar. Halbuki onlar ancak kendilerini aldatırlar ve bunun farkında değillerdir.

Açıklaması:

(8-20 âyet-i kerimeler münâfıklar hakkında inmiştir.)

8- İnsanlardan bir kısmı da vardır ki Allah'a ve son güne, kıyâmet gününe (çünkü o günlerin en sonuncusudur) **imân ettik derler. Halbuki inanmış değillerdir.**[5]

9- Onlar Allah'ı ve iman etmiş olan kimseleri, dünyevî olan hükümlerini (cizye vs.) kendilerinden defetmek için, içlerinde gizlemiş oldukları küfrün zıddını (imânı) izhâr etmekle **aldatmak isterler. Halbuki ancak kendilerini aldatırlar.** Çünkü aldatmak istemelerinin vebâli (âkibeti) kendilerine dönücüdür. Öyle ki dünyadayken, Allahü teâlâ, Resûlünü onların gizlemiş oldukları şey üzerine muttalî kılarak (onları) rezil eder, âhirette de azaba çekilirler. **Ve farkına da varamazlar,** aldatmaya çalışmalarının, kendileri aleyhine olduğunu bilemezler.[6] (Âyette) Allah lafzının zikri tahsindir (âyetin lafızlarını güzelleştirmek içindir. Bir kırâatta (يُخَادِعُونَ مَا«mâ yuhâdiûne» lafzı) يَخْدَعُونَ مَا«ma yahdeûne» diye de okunmuştur.

---

5 Âyetteki «وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ - vemâhum bi müminîn» cümlesindeki) «هم» lafzında «من» lafzının manasına riayet olunmuştur. (Yani zamir cemi gelmiştir.) «يقول» fiilinin zamiri (olan «هو»)>de ise «من»>nin lafzına riayet olunmuştur, (zamir müfret olmuştur.)

6 Âyetteki «يُخَادِعُونَ-yuhâdiûne» fiilinin mastarı olan muhâdeatun kelimesi burada (âyette) tek kişi tarafından (olan bir iştir). «âkabtü'l-lıssa» = «hırsızı cezalandırdım» cümlesinde olduğu gibi.-

فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ ۙ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ۢ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿١٠﴾

10. Onların kalblerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır. Söylemekte oldukları yalanlar sebebiyle de onlar için elîm bir azap vardır.

Açıklaması:

10- Onların kalplerinde hastalık, şüphe ve nifak **vardır.** O şüphe ve nifak onların kalplerini hasta eder -yani kalplerini zayıflatır.- **Allah onları** Kur'an-ı azimüşşanı indirmekle onların Kur'an'ı inkar etmelerinden dolayı **hastalık cihetinden ziyâde etti. Ve onlar için yalanlamaları sebebiyle elim,** acısı katlanmış **olan bir azap vardır.**[7]

وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِى الْاَرْضِ ۙ قَالُٓوا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿١١﴾ اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾

11. Onlara: Yeryüzünde fesat çıkarmayın, denildiği zaman, "Biz ancak ıslah edicileriz" derler.

12. Şunu bilin ki, onlar bozguncuların ta kendileridir, lâkin anlamazlar.

Açıklaması:

11- Onlara, şu kimselere **yeryüzünde** küfürle ve imândan alıkoymakla **fesat çıkarmayınız denildiğinde onlar "Biz ancak ıslâh edicileriz"** bizim içinde bulunduğumuz durum fesat değildir, **derler.** Allahü teâlâ da onlara red olarak buyurdu:

12- Haberiniz olsun ki;[8] Müfsit olanlar, onların ta kendileridir. Fakat bunu anlayamazlar.

وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا كَمَٓا اٰمَنَ النَّاسُ قَالُٓوا اَنُؤْمِنُ كَمَٓا اٰمَنَ السُّفَهَٓاءُ ۗ اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَٓاءُ وَلٰكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

13. Onlara: İnsanların iman ettiği gibi siz de iman edin, denildiği vakit "Biz hiç, sefihlerin (akılsız ve ahmak kişilerin) iman ettikleri gibi iman eder miyiz?" derler. Biliniz ki, sefihler ancak kendileridir, fakat bunu bilmezler (veya bilmezlikten gelirler).

---

7 «يكذب Yukezzibu» fiili şeddeyle okundu. Yani «Allah>ın Nebisini» yalanlıyorlar. Bir kırâatta da «Yukezzibu» fiili, tahfifle «يَكْذِبُ yekzibûn» okundu. Yani «Biz iman ettik sözünde yalan söylerler."

8 «ألا Elâ» tenbih ifade içindir.

Açıklaması:

13- Ve onlara: "Siz de insanların, Peygamberin arkadaşlarının **imân ettiği gibi imân edin." denildiğinde derler ki: "Biz sefih kimselerin,** câhillerin **imân ettiği gibi imân eder miyiz?**" Yani onların yaptığı gibi yapmayız. Allahü teâlâ da onlara red olarak buyurdu: **Haberiniz olsun ki; muhakkak onlardır sefihlerin ta kendileri. Fakat** bunu **bilemezler.**

وَاِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُٓوا اٰمَنَّاۚ وَاِذَا خَلَوْا اِلٰى شَيَاطِينِهِمْۙ قَالُٓوا اِنَّا مَعَكُمْۙ اِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ ﴿١٤﴾ اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾

14. (Bu münafıklar) müminlerle karşılaştıkları vakit "(Biz de) iman ettik" derler. (Kendilerini saptıran) şeytanları ile başbaşa kaldıklarında ise: Biz sizinle beraberiz, biz onlarla (müminlerle) sadece alay ediyoruz, derler.

15. Gerçekte, Allah onlarla istihza (alay) eder de azgınlıklarında onlara fırsat verir, bu yüzden onlar bir müddet başıboş dolaşırlar.

Açıklaması:

14- Onlar, imân edenlere rastladıklarında[9] **"Biz imân ettik" derler. İnananlardan boş kalıp şeytanlarına,** reislerine döndükleri **zaman "Muhakkakki biz** din hususunda **sizinle beraberiz. Biz ancak** imânı (imân ettiğimizi izhâr etmekle) onlarla **alay edicileriz derler.**

15- Allah ise onlarla istihza (alay) eder, alay etmeleri karşılığında onları cezalandırır. Ve onları, küfredip haddi aşmaları sebebiyle **azgınlıkları içinde bocalar** şaşkınlıktan tereddüt ettikleri **halde bırakır,** onlara mühlet verir.

اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰىۖ فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

16. İşte onlar, hidayete karşılık dalâleti satın alanlardır. Ancak onların bu ticareti kazançlı olmamış ve kendileri de doğru yola girememişlerdir.

Açıklaması:

16- Onlar öyle kimselerdir ki; hidâyetin karşılığında sapıklığı satın aldılar, hidâyetin yerine sapıklığı aldılar. **Onların bu ticâretleri kâr etmemiştir,** yani bu ticaretle kâr etmediler. Bilakis, üzerlerinde müebbet kalan ateşe gittikleri için hüsrana uğradılar. Ve onlar yaptıkları şeyde de **hidâyete ermiş olan kimseler değillerdir.**

---

9 Ayetteki «لَقُوا Lekû»'nun aslı «لقيوا Lakiyu» idi, ağır görüldüğü için zamme hazfedildi. Sonra da ya, sakin olarak vav ile karşılaştığı için hazfedildi.

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِى اسْتَوْقَدَ نَارًاۚ فَلَمَّآ اَضَٓاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللّٰهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِى ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾ صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَۙ ﴿١٨﴾

17. Onların (münafıkların) durumu, (karanlık gecede) bir ateş yakan kimse misalidir. O ateş yanıp da etrafını aydınlattığı anda Allah, hemen onların aydınlığını giderir ve onları karanlıklar içinde bırakır; (artık hiçbir şeyi) görmezler.

18. Onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple onlar geri dönemezler.

Açıklaması:

17- Onların meseli, onların nifaklarındaki vasfı, karanlıkta ateş tutuşturmuş **yakmış kimsenin meseli gibidir ki; o ateş ne zamanki çevresindekileri aydınlattı** ve böylece (etrafını) gördüler, ısındılar ve korktuğu şeyden de emin oldular. **Allah onların nurunu giderdi** o nuru söndürdü, [10] **Ve onları karanlıklar içinde yoldan şaşırıp** korkan, etraflarını **görmez oldukları halde bıraktı.** İşte böylece şu kişiler imân kelimesini izhâr etmekle imân ettiler. Sonra öldüklerinde ise onlara korku ve azap geldi.

18- Onlar haktan sağırlar, hakkı, kabul etme işitmesiyle işitmezler, **dilsizler,** hayırdan konuşamayanlardır. Onu hiç söyleyemezler. Hidâyet yolundan da **kördürler.** Onu göremezler. **Artık onlar sapıklıktan da dönemezler.**

اَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَٓاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌۚ يَجْعَلُونَ اَصَابِعَهُمْ فِٓى اٰذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِۜ وَاللّٰهُ مُحِيطٌۢ بِالْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾ يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ اَبْصَارَهُمْۜ كُلَّمَآ اَضَٓاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِۙ وَاِذَٓا اَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُواۜ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾

19. Yahut (onların durumu), gökten sağanak halinde boşanan, içinde yoğun karanlıklar, gürültü ve yıldırımlar bulunan yağmur(a tutulmuş kimselerin durumu) gibidir. O münafıklar yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Halbuki Allah, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.

20. (O esnada) şimşek sanki gözlerini çıkaracakmış gibi çakar, onlar için etrafı aydınlatınca orada birazcık yürürler, karanlık üzerlerine çökünce de oldukları yerde kalırlar. Allah dileseydi elbette onların kulaklarını sağır, gözlerini kör ederdi. Allah şüphesiz her şeye kadirdir.

---

10 (بنورهم«bi nurihim») deki zamir (الذي «ellezî»)'nin manasına riayetten dolayı cemi oldu.

Açıklaması:

19- Yahut *-onların örneği-* **gökten,** buluttan **şiddetle boşanan bir yağmur gibidir ki,** yani o yağmurdaki kişiler gibidir. [11] Onda bulutta türlü türlü **karanlıklar, Ra'd -**o bulutun işini üstlenmiş melektir, denildi ki, onun sesidir-, **şimşek,** o bulutu yürüten meleğin sesinin parıltısı, **vardır.** (Yağmurdaki o kişiler) **yıldırımlardan** onu işitmemek için, Ra'd'ın sesinin şiddetinden, **ölüm korkusundan dolayı parmaklarını,** yani parmak uçlarını **kulaklarına** tıkarlar.

Kur'ân indiğinde de onlar aynı şekildedir. Bu âyette karanlıklara benzetilen küfrün ve Râ'da benzetilen tehdidin (ki küfrün aleyhine yapılmıştı), ve yıldırıma benzetilen kat'i delillerin zikri vardır. Onu işitmesinler, ayrıca imana, dinlerini terketmeye meyletmesinler *-ki bu* onların yanında ölümdür- diye kulaklarını tıkarlar. **Allah ise kâfirleri** ilim ve kudret cihetinden **kuşatmıştır,** O'nu aşamazlar.

20- **Neredeyse,** az kalsın **şimşek gözlerini hemen kapıverecekti,** süratle onları alacaktı. **Her ne zaman onları aydınlattığında onda** ışığında **yürürler. Üzerlerine karanlık çöktüğü zamanda dikilip** durup kalırlar. (Âyetin bu kısmı) Kur'an'daki delillerin, onların kalplerini rahatsız etmesini, ondaki sevdikleri şeylerden işittiklerini tasdik etmelerini, çirkin gördüklerinden de duraklamalarını temsildir (canlandırmadır.) **Eğer Allah** (c.c) **dileseydi, onların elbette işitmesini** -işitmelerini- **ve** batınî görmelerini giderdiği gibi zahirî **görmelerini de giderirdi. Şüphesiz ki Allah** (c.c.) dilediği **her şeye kâdirdir.** Zikredilen şeyleri gidermesi onun kudretindendir.

يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَۙ ﴿٢١﴾
اَلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَآءَ بِنَآءً۪ وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ
الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْۚ فَلَا تَجْعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَادًا وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾

21. Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz. Umulur ki, böylece korunmuş (Allah'ın azabından kendinizi kurtarmış) olursunuz.

22. O Rab ki, yeri sizin için bir döşek, göğü de (kubbemsi) bir tavan yaptı. Gökten su indirerek onunla, size besin olsun diye (yerden) çeşitli ürünler çıkardı. Artık bunu bile bile Allah'a şirk koşmayın.

Açıklaması:

21- Ey insanlar! Ey Mekke ehli! **Sizi ve sizden öncekileri yaratmış olan**

11 «صَيِّبٌ sayyibun» lafzının aslı «sayvibun» idi. (Bu kelime) «yenzilu) «iner» (manasında olan) «صَابَ يَصُوبُ -Sâbe-yesûbu» dan alınmıştır.

(yani) sizler hiçbir şey değilken (siz ortada yokken) sizleri icâd eden **Rabbinize ibadet ediniz,** birleyiniz. **Tâ ki** ona ibadet etmekle onun azabından **sakınmış olasınız.**[12]

22- Öyle Rabbiniz ki sizlere yeryüzünü bir döşek[13] Yumuşaklıkta veya sertlikte sınırı olmayan -ki yoksa onun üzerinde karar kılmak mümkün olmazdı -yayılan bir döşek- **gökyüzünü de bir bina,** kubbe **yapmış ve gökten su indirmiş ve su ile sizin için rızık olmak üzere nice nimetler çıkarmıştır.** O rızkı yiyorsunuz ve onunla hayvanlarınızı da yemliyorsunuz. **Artık Allah'a eşler,** ibadette ortaklar koşmayın. **Ve sizler** O'nun yaratıcı olup, gayrısının yaratamadığını ve ilâhın da ancak yaratma kuvveti elinde olan Zât olduğunu **bildiğiniz halde.**

وَاِنْ كُنْتُمْ فِى رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهٖ وَادْعُوا شُهَدَآءَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٣﴾ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِى وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ اُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿٢٤﴾

23. Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın.

24. Bunu yapamazsanız -ki elbette yapamayacaksınız- yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır.

Açıklaması:

23- Ve eğer siz kulumuza, Muhammed'e (s.a.v.) **indirdiğimizden** Kur'an'dan, onun Allah'ın indinden olduğu hakkında **şüphede iseniz, onun** indirilenin mislinden **bir sûre getiriniz.**[14] [Sûre, Kur'ân'dan kendine âit başı ve sonu olan bir bölümdür ve en azı da üç âyettir.]

Ve size yardım etsinler için **Allah'dan başka,** gayrı olan **şahitlerinizi,** ibadet ettiğiniz ilahlarınızı **davet ediniz**, **eğer** "Muhammed onu (Kur'an'ı) kendi nefsinden söyledi." sözünde **sadık kimselerseniz.** Hadi bunu yapın. Çünkü siz de aynı O'nun gibi Arapçayı iyi konuşanlarsınız.

Ne zaman ki ondan (indirilene benzeyen bir sûre getirmekten) âciz kaldılar Allahü teâlâ da şöyle buyurdu:

---

12 «لعل -Lealle» aslında terecci (bir şeyin umulduğunu ifâde etmek) içindir. Allahü teâlânın kelâmında ise tahkik içindir.

13 «فِرَاشًا - firâşen» haldir.-

14 مِنْ min beyan içindir. Yani o sûre, indirilenin belagatta, nazmının güzelliğinde, gaybdan haber vermesi hususunda mislidir (benzeridir.)

24- Eğer siz onu âciz kaldığınızdan dolayı **yapamazsanız** ki **katiyyen** ebedi olarak onu, acze bırakması âşikâr olduğu için **yapamazsınız.**[15] Artık Allah'a ve Kur'an'ın insan kelamından olmadığına imân etmekle **o ateşten sakının ki onun çırası bir takım insanlar,** kâfirler **ve taşlardır** (taşlardan mamul olan putları gibi). Yani o ateşin harareti fazladır, zikredilen şeylerle tutuşur, odun ve benzeriyle tutuşan dünya ateşi gibi değildir. **O ateş kâfirler için hazırlanmıştır,** onunla azaba çekilirler. (Son cümle) kendi başına yeni bir cümledir veya hâli lâzimedir. Yâni zâten kâfirler için hazırlanmıştır.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا ۙ قَالُوا هٰذَا الَّذِى رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَاُتُوا بِهٖ مُتَشَابِهًا ۭ وَلَهُمْ فِيهَآ اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ ۙ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥﴾

25. İman eden ve salih amel işleyenleri, altlarından nehirler akan cennetlerle müjdele. Onlara cennetin meyvelerinden her ikram edildiğinde, bu evvelce yediğimiz şeydir derler ve onları evvelkilere benzetirler. Onlara orada temiz ve pak eşler vardır. Ve cennette devamlı kalırlar.

Açıklaması:

25- İman edip Allah'ı tasdik edip, farzlardan ve nâfilelerden **salih amel işleyenleri, şüphesiz ki onlar için** ağaçlarının ve köşklerinin **altından ırmaklar,** (ırmak yataklarında sular) **akan cennetler,** evler ve ağaçlar sahibi bahçeler **olduğuyla müjdele.**

Nehir, kendisinde su akan yerdir. (Ona nehir denmiştir) çünkü su onu yarar, yani aşındırır. (Âyetteki) *akma* fiilinin nehre isnadı mecazdır.[16]

Her ne vakit o cennetlerden rızıklandırıldılar, bir meyva onlara rızık olarak verilince, o cennetlerden onlar yedirilince **derler ki; bu meyva bizim evvelce** cennette, bundan önce de cennet meyvaları birbirine benzeştiğinden **rızıklandığımız** meyva'nın benzeridir. Birbirine benzeyen o **rızık verilmiş olacaktır.** O rızkın bazısı diğerine renk bakımından benzer ise de tat yönünden farklı olur. **Ve onlar için cennetlerde her çeşit pislikten ve hayızdan tertemiz,** hurilerden ve gayrısından olan **zevceler de vardır. Ve onlar o cennetlerde ebedi kalıcıdırlar.** Sürekli eyleşicidirler. Yok olmazlar ve (oradan) çıkmazlar.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْيٖٓ اَنْ يَّضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا ۭ فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا فَيَعْلَمُونَ

15 Burası, cümle-i itiraziyyedir.

16 Mahallin zikredilip orada bulunan şeyin (suyun) irade edilmesiyle hasıl olan meca - dır. "Zikr-i mahal, irâde-i hâll (savi).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْۚ وَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَٓا اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًاۘ يُضِلُّ بِهٖ كَثِيرًا وَيَهْدِى بِهٖ كَثِيرًاۜ وَمَا يُضِلُّ بِهٖٓ اِلَّا الْفَاسِقِينَۙ ﴿٢٦﴾ اَلَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهٖ۠ وَيَقْطَعُونَ مَٓا اَمَرَ اللّٰهُ بِهٖٓ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِى الْاَرْضِۜ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٢٧﴾

26. Allah sivrisinekle ve onun daha üstünü ile misal vermekten çekinmez. İman edenler, bu misalin Rableri tarafından hakk olduğunu bilirler. Kâfirler ise: "Allah bu gibi misaller vermekle ne kasdediyor?!" derler. Allah bu misallerle birçoklarını saptırır ve birçoklarını da doğru yola iletir. Bu misallerle sadece sapmış olanlar doğru yoldan ayrılır.

27. Onlar ki, Allah'a vermiş oldukları sözü kesinleştirdikten sonra bozarlar, Allah'ın devam etmesini emrettiği ilişkileri keserler ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlar!.. İşte onlar kaybedenlerin ta kendileridir.

Açıklaması:

26- (Bu âyet-i kerime) Allahü teâlânın "*O sivri sinek, onlardan bir şey soyup alsa*" sözündeki sivri sinek, ve "*örümcek misali gibidir.*" sözündeki örümcek ile misal beyân ettiğinde, Yahudilerin "Allah bu düşük şeylerle ne murad etti" sözlerine red olarak indi.

Şüphesiz ki Allahü teâlâ bir sivri sineği[17] **ondan daha büyüğünü mesel**[18] **kılmaktan utanmaz.** Yani o meselin beyanını onda bir takım hikmetler bulunduğundan dolayı terketmez.

İman eden kullara gelince şüphesiz bunun yani meselin (örneğin) **Rableri tarafından bir hak,** yerinde vâki olup, sâbit, **olduğunu** bilirler. **Kâfir olanlara gelince ise "Allah bununla mesel cihetinden ne murat etti derler.**[19] Yani "Hangi fayda, bunda mevcuttur." Allahü teâlâ da onlara cevapla şöyle buyurdu: **Hak teâlâ bununla** yani şu örnekle **birçoklarını** hak yoldan -o yola küfrettiklerinden dolayı- **saptırır.** O hakkı tasdik ettiklerinden dolayı mü'minlerden olan **şu kişiyi de onunla (meselle-örnekle) hidâyete eriştirir. Allahü teâlâ bununla ancak fâsıkları** Allah'a itaatten çıkanları **sapıklığa düşürür.**

27- Öyle kimseler ki -bir önceki âyetteki «فَاسِقِين fâsıkîn» lafzının sıfatıdır.-

17 Âyetteki «بعوضه Baûza» kelimesi «بَعُوض Baûz» lafzının müfredidir.

18 Âyetteki «مثلا meselen» birinci mefulüdür. « ما Mâ» lafzı da kendisinden sonraki «baûzaten» lafzı ile nekire-i mevsufe olup ikinci mefuldür, (O zaman manası) «Hangi mesel olursa olsun.» veya «ma» lafzı (meselin) düşüklüğünü tekid için zaid lafızdır. Kendisinden sonraki «baûzaten» ise ikinci mefuldür.

19 Âyetteki «meselen» lafzı temyizdir. Yani "şu örnekle" (demektir.) «mâ» lafzı da istifham-ı inkâri olup mübtedadır. «zâ» lafzı da «ellezî» manasında olup sılası ile beraber «mâ»'nın haberidir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Allah'ın ahdini, kitaplardaki Muhammed'e (a.s.) iman etmekle ilgili olan Allah'ın onlarla anlaştığı sözü, **tevsik ettikten,** onların üzerine tekitledikten sonra bozarlar. Allah'ın ulaştırılmasını emrettiği şeyi, peygambere iman, akrabaları ziyaret, bunun gibi şeyleri[20] **keserler. Ve yeryüzünde** günahlarla ve imandan alıkoymakla **bozgunculuk çıkarırlar. İşte onlar,** zikredilen şeylerle sıfatlananlar, üzerlerine ebedi olarak kalan ateşe doğru döndüklerinden dolayı **hüsrana uğrayanların ta kendileridir.**

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْۚ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾

28. Allah'ı nasıl inkar ederseniz ki, sizleri ölüler iken O diriltti. Sonra sizi öldürüp tekrar diriltecek, sonra yine O'na döneceksiniz.

Açıklaması:

28- Ey Mekke Ehli! **Allah'a nasıl olup ta küfrediyorsunuz? Halbuki siz**ler ölüler, henüz (babalarınızın) sulbunda nutfeler **iken, sonra** size ruh üfürmekle annelerinizin rahminde ve dünyada **sizleri diriltti.**[21] **Sonra sizleri,** ecellerini(zi)n sona erdiği vakit **öldürecek, sonra** topraktan çıkartmakla **tekrar diriltecek. (Ve nihayette) ancak ona döndürüleceksiniz,** topraktan çıkartıldıktan sonra ona çevrileceksiniz. Sonra size amellerinizin karşılığını verecektir. Öldükten sonra dirilmeyi inkâr ettikleri zaman, Cenab-ı Hakk delil olarak şöyle buyurdu:

هُوَ الَّذِى خَلَقَ لَكُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَٓاءِ فَسَوّٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍۜ وَهُوَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾

29. Yeryüzündekilerin hepsini sizin için yaratan O'dur. Sonra da göğe yönelerek onları yedi gök olarak düzenledi. O her şeyi bilicidir.

Açıklaması:

29- O öyle bir Zâttır ki yeryüzünde, yerde ve onun içinde **ne varsa hepsini,** siz onunla menfaatlenesiniz ve ibret alasınız diye **yarattı. Sonra,** yeri yarattıktan sonra **semaya istiva *edip*** (ona) teveccüh edip **onları yedi gök olarak tesviye** (tanzim) **etti.** «سواهن sevvâhünne» deki çoğul olan «hünne» zamiri "semâ" ya dönücüdür. Çünkü semâ, çoğula dönecek olan (yani Allah'ın onu yediye ayırmasıyla cemilenecek olan) cemi manasında bir isimdir. Yani Allahü teâlâ o semâyı (yedi semâ olmaya) intikal ettirdi, diğer bir ayette buyrulduğu

20 Âyetteki « نْ֯en» lafzı « به bihi» deki zamirden bedeldir.

21 Âyetteki istifham (soru), (Allah'ın varlığına delalet eden) delilin sâbit olmasıyla ber - ber onların küfründen taaccub edildiğini ifâde etmek veya onları azarlamak içindir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gibi sonra da yedi kat semayı oluşturdu. **O her şeyi,** öz olarak ve tafsilatlıca **en iyi bilendir.** Halâ şunu anlayamıyor musunuz? Halbuki sizden daha büyük olan şu şeyi başlangıçta yaratmaya kâdir olan O Zât, sizi de iâde etmeye (diriltmeye) kâdirdir.

وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّى جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيفَةً ۖ قَالُٓوا اَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ ۚ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ ۖ قَالَ اِنِّى اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

30. Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun? dediler. Allah da onlara: Sizin bilemiyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi.

Açıklaması:

30- (Zikret! Ey Muhammed!), **o zamanı ki Rabbin meleklere "Ben yeryüzünde muhakkak bir halife,** bana, dünyada hükümlerimi yerine getirmekte halife olacak birini -Âdem'i- **kılacağım buyurmuştu. Melekler de: 'Yeryüzünde** günahlarla **fesat çıkaracak ve kanlar dökecek kimseyi mi,** cin neslinin yaptığı gibi öldürerek kanları dökecek olanı mı **yaratacaksın.** Cinler (önceden) dünyada iken ne zamanki bozgunculuk yaptılar Allahü teâlâ da onların üzerlerine Melekleri gönderdi, onları adalara ve dağlara kovdular. **Bizler ise Sana hamdetmekle beraber tesbih ederiz** yani "sübhânallâhi ve bihamdihi" deriz **ve seni takdis eyleriz,** Seni, sonra lâyık olmayan şeylerden tenzih ederiz.[22] (Bu cümlenin manası) yani; netice olarak halife seçilmeye biz daha lâyığız. **Allahü teâlâ da: "Şüphesiz ki sizin bilemeyeceğiniz şeyleri** (Âdem'in halife seçilmesindeki maslahatı ve şüphesiz ki onun zürriyetinin içinde itaatkâr ve âsi kişeler olup onların arasında adâletin zuhur edeceğini) **ben bilirim." diye buyurmuştur.** Melekler "Rabbimiz, o kişiyi geçtiğimiz ve onun görmediği şeyleri gördüğümüzden dolayı kendisinin üzerine bizden daha kerim ve daha bilgili bir mahluk katiyen yaratmaz" dediler. Sonra Allahü teâlâ, Âdem'i yerin ediminden yani, yerin yüzünden (üst kısmından) yarattı. Şöyle ki; yeryüzünün bütün renklerinden (bir araya gelmiş) bir kabza (toprak) aldı ve değişik sularla yoğurdu. Sonra onu şekillendirdi ve ona ruh üfledi. Böylece donuk bir şey iken hissedebilen bir canlı oldu.

وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ اَنْۢبِـُٔونِى بِاَسْمَآءِ هٰٓؤُلَآءِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَآ اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا ۖ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ

22 «ذلك Zalike» deki lam zaiddir. «وَنَحْنُ Bizler ise ...» cümlesi haldir.

الْحَكِيمُ ﴿٣٢﴾ قَالَ يَا اٰدَمُ اَنْبِئْهُمْ بِاَسْمَآئِهِمْ ۚ فَلَمَّآ اَنْبَاَهُمْ بِاَسْمَآئِهِمْ ۙ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ
اِنِّىٓ اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٣﴾

31. Allah Adem'e bütün isimleri öğretti. Sonra onları önce meleklere arzedip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi.

32. Melekler: Yâ Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz alîm ve ha-kîm olan ancak sensin, dediler.

33. (Bunun üzerine): Ey Âdem! Eşyanın isimlerini meleklere anlat, dedi. Adem onların isimlerini onlara anlatınca: Ben size, muhakkak semâvat ve arzda görülmeyenleri (oralardaki sırları) bilirim. Bundan da öte, gizli ve açık yapmakta olduklarınızı da bilirim, dememiş miydim? dedi.

Açıklaması:

31- Ve Allahü teâlâ bütün isimleri, isimlenmiş olan şeylerin isimlerini, o şeylerin isimlerinin bilgisini kalbine atarak Âdem'e **bildirdi.** Tâ ki büyük çanağı, küçük çanağı, şiddetli rüzgarı, hafif rüzgarı, kepçenin ismini bile ona öğretti. **Sonra onları,** yani o eşyayı (Âyetteki « هُمْhum» zamirinde akıllıları akılsızlar üzerine gâlip kılıp akıllılara işâret eden zamiri kullanma kâidesi vardır) **meleklere gösterip,** susturmak için onlara **"Bana bu** müsemmeyâtın (eşyanın) isimlerini haber veriniz. **Eğer siz,** "ben sizden daha bilgili birini yaratmayacağım ve sizin hilafete daha layık olduğunuz" hakkında **sadıklar (doğru sözlüler) iseniz" diye buyurdu.**[23]

32- Dediler ki: Sana itiraz etmekten, Seni tenzih etmekle **tesbih ederiz. Senin bize bildirdiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphe yok Sen, Sensin**[24] **Alîm ve Hakîm** olan, yani ilminden ve hikmetinden hiçbir şey çıkmayan**.**

33- Allahü teâlâ buyurdu ki: "Ey Âdem! Onlara, meleklere **o şeyleri,** isimlenmiş varlıkları **adlarıyla haber ver.** Âdem de her şeyi ismiyle söyledi ve o şey hangi hikmet için yaratılmışsa onu da zikretti. Ne **zaman ki Âdem o şeyleri adlarıyla haber verdi. Allahü teâlâ da** melekleri azarlamak için (şöyle) **buyurdu. Ben size dememiş miydim ki; şüphesiz ki ben göklerin de yerlerin de gizliliklerini** onlardaki gizli olanları **bilirim. Ve sizin aşikâr ettiğiniz** "Orada halife mi yaratacaksın!" sözünüzden izhar ettiğiniz **ve sakladığınız,** "Allah kendisine bizden daha sevgili ve daha bilgili bir mahluk yaratmayacak" sözünüzdeki gizlediğiniz **şeyleri de bilirim.**

---

23 Buradaki şart cümlesinin cevabına ondan önceki cümle delâlet etmektedir.
24 (« اَنْتَ Ente» lafzı « اِنَّكَ inneke» deki kâfı tekitleyicidir.)

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّآ اِبْلِيسَۜ اَبٰى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٤﴾

34. Hani biz meleklere (ve cinlere): Âdem'e secde edin, demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu.

Açıklaması:

34- Zikret o zamanı ki biz meleklere "Âdeme, eğilerek selam secdesiyle **secde ediniz." demiştik. Onlar da hemen secde edivermişlerdi. Yalnız şeytan,** *-o cinlerin babasıdır ve (önceden) meleklerin arasındaydı.-* **kaçındı,** secdeden geri durdu, **kibirlendi,** secdeden kaçınarak büyüklendi, "Ben Âdem'den daha hayırlıyım." dedi ve zaten Allah'ın ilminde **kâfirlerden idi.**

وَقُلْنَا يَٰٓاٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَاۖ وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٥﴾ فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِۖ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّۚ وَلَكُمْ فِى الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِينٍ ﴿٣٦﴾

35. Biz: Ey Âdem! Sen ve eşin (Havva) beraberce cennete yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yeyin; sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz, dedik.

36. Şeytan onların ayaklarını kaydırıp haddi tecavüz ettirdi ve içinde bulundukları (cennetten) onları çıkardı. Bunun üzerine: Bir kısmınız diğerine düşman olarak ininiz, sizin için yeryüzünde barınak ve belli bir zamana dek yaşamak vardır, dedik.

Açıklaması:

35- Ve demiştik ki ey Âdem! Sen[25] **ve eşin** -Havvâ (uzatılarak okunmuştur. Onun yaratılışı Âdem'in sol kaburga kemiğinden olmuştur.- **Şu cennette oturunuz ve ondan** kendisinde bir kısıtlama olmayan geniş **bolca bir yemekle dilediğiniz yerde yiyiniz.** (Fakat) ondan yemek için **şu ağaca yaklaşmayınız.** O ağaç, buğday veya üzüm ya da başka bir şeydi. **Yoksa ikiniz de zalimlerden** âsilerden olursunuz.

36- İmdi Şeytan, Âdem ile Havva'yı oradan, cennetten **kaydırdı.** İblis ikisini (oradan) götürdü. (Bir kıratta âyetteki ازل kelimesi «ازال Ezâle» diye

25 Âyetteki «انت-ente» zamiri, زوجك kelimesi "اسكنüskûn» fiilin altındaki zamire atfedildiği için o zamiri tekitleyicidir.)

okundu.) Yani «onları uzaklaştırdı.» Şöyle ki ikisine «sizi ebedilik ağacına götüreyim mi?» dedi ve ikisine karşı, kendisinin nasihatçılardan olduğu hakkında Allah'a yemin etti. Sonra onlar da o ağaçtan yediler. **İçinde bulundukları** nimetlerden **ikisini çıkardı. Biz de dedik ki; bazınız,** zürrıyetinizin bir kısmı **bazınıza düşman olmakla** -bazınız bazınıza zulüm ederek- yeryüzüne **ininiz.** Yani zürriyetinizden taşıdığınızla birlikte ikiniz de aşağı ininiz. **Sizin için yeryüzünde bir vakte** ecellerinizin sona erdiği vakte **kadar bir karar,** karar yeri **ve** onunla nasiblendiğiniz **bir meta[1] vardır.**

فَتَلَقّٰٓى اٰدَمُ مِنْ رَّبِّهٖ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ ۗ اِنَّهٗ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ﴿٣٧﴾

37. Bu durum devam ederken Âdem, Rabbinden bir takım ilhamlar aldı ve derhal tevbe etti. Çünkü Allah tevbeleri kabul eden ve merhameti bol olandır.

Açıklaması:

37- Âdem Rabbi tarafından bir kısım kelimeler telakki etti. Rabbi ona o kelimeleri ilham etti. (Bir kıraatta «Âdem» lafzı nasbla, «kelimât» lafzı da refle okunmuştur.) Yani "ona (o kelimeler Rabbi tarafından) geldi demektir. O kelimeler "Ey Rabbimiz, biz kendi nefislerimize zulmettik...." gibi duâ mânasını ihtiva eden şeylerdi. Ve Âdem de bunlarla dua etti. **Allah da onun tevbesini** o tevbe etmeden evvel **kabul etti.** Kulları üzerine **tevbeleri çokça kabul eden,** onlara **çokça acıyan ancak odur.**

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا ۚ فَاِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّى هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَاىَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٨﴾

38. Dedik ki: Hepiniz cennetten inin! Eğer benden size bir hidayet gelir de her kim hidayetime tâbi olursa onlar için herhangi bir korku yoktur ve onlar üzüntü çekmezler.

Açıklaması:

38- Dedik ki: Oradan, cennetten **hepiniz aşağıya ininiz.** Allahü teâlâ bu cümleyi bir sonraki cümle onun üzerine atfedilsin için tekrar buyurdu. **Eğer**[26] **benim tarafımdan size bir hidâyet,** kitap ve resûl **gelir de her kim hidâyetime tâbi olursa,** bana iman edip ve bana itaatle amel ederse **onların üzerine bir korku yoktur. Ve onlar,** âhirette cennette girerek **mahzun da olmayacaklardır.**

---

26 Âyetteki «فاما feimmâ» lafzındaki «in»'i şartıyyenin nûnu (mime kalb edildikten sonra) «mâ»yı zâidenin mimine idgâm olunmuştur.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٩﴾

39. İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennemliktir, onlar orada ebedî kalırlar.

Açıklaması:

39- Ve o kimseler ki kâfir oldular ve bizim âyetlerimizi, kitabımızı **yalanladılar, işte onlar ateş sahipleridir, onlar o ateşte ebediyyen kalıcıdırlar,** ebediyyen eyleşicidirler, yok olmazlar ve (oradan) çıkamazlar.

يَا بَنِٓى اِسْرَآءِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِىَ الَّتِٓى اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاَوْفُوا بِعَهْدِٓى اُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَاِيَّاىَ فَارْهَبُونِ ﴿٤٠﴾

40. Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetlerimi hatırlayın, bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki, ben de size vâdettiklerimi vereyim. Yalnızca benden korkun.

Açıklaması:

40- Ey İsrailoğulları, Yakub'un çocukları! **Benim sizlerin üzerine ihsan etmiş olduğum nimetleri,** yani babalarınıza (ihsan etmiş olduğum); Firavun'dan kurtarmak, denizin yarılması, bulutların gölgelik kılınması ve başka nimetlerimi, bana itâat etmekle o nimetlere şükür ederek **hatırlayınız. Ve benim,** sizinle ahitleştiğim Muhammed'e (a.s.) iman edilecek diye olan **ahdimi yerine getiriniz ki,** ben de o ahdin (yerine getirilmesi) üzerine Cennet'e girdirmekle mükâfat verilmesi üzerine sizinle anlaştığım **ahdimi yerine getireyim. Ve o ahde vefayı terketmekte başkasından değil** ancak benden sakının, korkun.

وَاٰمِنُوا بِمَآ اَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُٓوا اَوَّلَ كَافِرٍ بِهٖ ۖ وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِى ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ وَاِيَّاىَ فَاتَّقُونِ ﴿٤١﴾

41. Elinizdekini (Tevrat'ın aslını) tasdik edici olarak indirdiğime (Kur'an'a) iman edin. Sakın onu inkâr edenlerin ilki olmayın! Âyetlerimi az bir karşılık ile satmayın, yalnız benden (benim azabımdan) korkun.

Açıklaması:

41- Ve sizin yanınızdakini, Tevrat'ı, ona tevhid ve nübüvvet mevzuunda muvâfık olması sebebiyle **tasdik edici olarak indirmiş olduğum,** Kur'an'a **iman ediniz. Onu** ehli kitaptan **ilk inkar edenler olmayınız.** Çünkü, arkanızdan gelenler size uyarlar. Böylece onların günahları da sizin üzerinize yazı-

lır. Ve Muhammed'in (a.s.) özelliklerinden (bahseden) sizin kitabınızda mevcut olan **âyetlerimi az bir para,** dünyalık ucuz bir bedel **ile satmayınız,** değiştirmeyiniz. Yani "ayak takımınızdan aldığınız şeylerin elden gitmesi korkusundan dolayı o âyetleri gizlemeyin." **Ve bu hususta başkasından değil** ancak benden sakının, benden korkun.

وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾

42. Bilerek hakkı bâtıl ile karıştırmayın, hakkı gizlemeyin.

Açıklaması:

42- Ve sizin üzerinize indirmiş olduğum **hakkı,** uydurmuş olduğunuz **bâtıl ile karıştırmayın**. **Ve hakkı,** Muhammed'in özelliklerini **saklamayın. Halbuki siz** onun gerçek olduğunu **biliyorsunuz.**

وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرّٰكِعِينَ ﴿٤٣﴾

43. Namazı tam kılın, zekâtı hakkıyla verin, rükû edenlerle beraber rükû edin.

Açıklaması:

43- Ve namazınızı kılınız, zekâtınızı da veriniz ve rükû edenlerle beraber rükû ediniz, namaz kılan Muhammed (a.s.) ve arkadaşlarıyla beraber namaz kılınız.

اَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ اَنْفُسَكُمْ وَاَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾

44. (Ey bilginler!) Sizler Kitab'ı (Tevrat'ı) okuduğunuz (gerçekleri bildiğiniz) halde, insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz? Aklınızı kullanmıyor musunuz?

Açıklaması:

44- Yahudilerin âlimleri hakkında inmiştir. Onlar Müslüman akrabalarına "Sizler Muhammed'in dini üzerine sâbit kalın. Çünkü o din haktır." derlerdi. İnsanlara iyiliği, Muhammed'e (a.s.) iman etmeyi **emredersiniz de kendi nefislerinizi unutur musunuz?** O nefislerinizi terkedersiniz, ve o nefislerinize Muhammed'e (a.s.) iman etmeyi emretmez misiniz? **Halbuki sizler kitabı** Tevrat'ı **okursunuz.** Ve orada, sözün işe uymaması üzerine azabla tehdit vardır. **Hiç** işinizin kötülüğünü **düşünmez** ve dönmez **misiniz?**[27]

27 Nisyan'ın (unutma) bahsedildiği cümle inkâr sorusu mahallidir.

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ وَاِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ اِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴿٤٥﴾

45. Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz o (sabır ve namaz), Allah'a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese zor ve ağır gelen bir görevdir.

Açıklaması:

45- Sabır ile, hoş görmediği şey üzerine nefsi sıkıştırmakla **ve namaz ile yardım isteyiniz,** işleriniz üzerine yardımı taleb ediniz. Allahü teâlâ, namazı şânına tazim için ayrı olarak zikretti.

Bir hadiste şöyle denilmektedir "Resûlullah'a (a.s.) bir emir indiği zaman hemen namaza koşardı."

Denildi ki (âyetteki) hitap, şöhret ve başkanlık sevgisi onları imandan alıkoyduğu için Yahudilere yapılmıştır. Böylece sabırla -ki o oruçtur- emir olundular. Çünkü o şehveti kırar. Ve namazla (emir olundular) çünkü namaz huşuyu meydana getirir, kibri yok eder. **Ve şüphe yok ki namaz büyük,** ağır **bîr iştir. Ancak korkanların,** tâatte sâkinleşenlerin **üzerine değildir.**

اَلَّذِينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَاَنَّهُمْ اِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٤٦﴾

46. Onlar, kesinlikle Rablerine kavuşacaklarını ve O'na döneceklerini düşünen ve bunu kabullenen kimselerdir.

Açıklaması:

46- (Haktan korkanlar) öyle zatlardır ki diriltilerek **Rablerine kavuşacaklarına,** âhirette **ona döneceklerine,** onları mükafatlandıracağına **inanırlar.**

يَا بَنِى اِسْرَآءِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِىَ الَّتِى اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاَنِّى فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾

47. Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi (bir zamanlar) cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın.

Açıklaması:

47- Ey İsrailoğulları! Sizlere ihsan ettiğim nimetimi bana itaat etmekle o nimete şükür ederek, **ve sizi,** babalarınızı **âlemlere** kendi zamanlarındaki insanlara **tercih ettiğimi hatırlayınız.**

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِى نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْـًٔا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٨﴾

48. Öyle bir günden korkun ki, o günde hiç kimse başkası için herhangi bir ödemede bulunamaz; hiç kimseden (Allah izin vermedikçe) şefaat kabul olunmaz, fidye alınmaz; onlara asla yardım da yapılmaz.

Açıklaması:

48- Öyle bir günden sakınınız korkunuz ki o günde -kıyamet gününde- **hiç bir şahıs hiçbir şahıstan dolayı hiç bir şey ödemez. Ve o nefisten hiçbir şefaat kabul edilmez.**[28] Yani o nefis için hiçbir şefaat yetkisi yoktur ki kabul edilsin. Öyleyse bizim için şefaatçiler de yoktur. **Ve ondan hiçbir adil** fidye **alınmaz. Ve onlara yardım da olunmaz,** Allah'ın azabından korunmazlar.

وَاِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُۤوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ اَبْنَاۤءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاۤءَكُمْ ۭ وَفِى ذٰلِكُمْ بَلَاۤءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾

49. Hatırlayın ki, sizi, Firavun taraftarlarından kurtardık. Çünkü onlar size azabın en kötüsünü reva görüyorlar, yeni doğan erkek çocuklarınızı kesiyorlar, (fenalık için) kızlarınızı hayatta bırakıyorlardı. Aslında o size reva görülenlerde Rabbinizden büyük bir imtihan vardı.

Açıklaması:

49- (Ve o zamanı yad ediniz **ki) Sizi**, yani babalarınızı -Burada ve bundan sonraki yerde olan hitap, Resûlullah'ın zamanında mevcut olanlara Allah'ın nimetini hatırlatıp, iman etmeleri içindir)- **âli Firaundan kurtardık. Sizi en kötü,** en şiddetli **azabla cezalandırıyorlardı**, (onu) tattırıyorlardı.[29] Bazı kâhinlerin "şüphesiz ki Benî İsrail içinde doğan bir çocuk senin saltanatının yok olmasına sebep olacak" sözlerinden dolayı yeni doğan **çocuklarınızı boğazlıyorlar,**[30] **Kadınlarınızı da diri bırakıyorlardı,** geride bırakıyorlardı. **Bunda,** azabta veya kurtarmada **Rabbiniz tarafından pek büyük bir belâ** imtihan ya da ihsan **vardır.**

وَاِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَاَنْجَيْنَاكُمْ وَاَغْرَقْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٠﴾

50. Bir zamanlar biz sizin için denizi yardık, sizi kurtardık, Firavun'un taraftarlarını da, siz bakıp dururken denizde boğduk.

Açıklaması:

50- (Ve hatırlayınız) o zamanı ki **sizin için,** sizden dolayı **denizi** ayırdık, **yardık,** tâ ki siz ona düşmanınızdan kaçarak girdiniz **ve sizi** boğulmaktan **kur-**

28 «تقبل tekabbele» fiili, ta ve ya ile okundu.
29 Bu cümle, «نَجَّاكُمْNeccâkûm» deki «küm» zamirinden haldir.
30 Evvelki cümleyi beyan edicidir.

tardık. Firavun'un âlini ve onunla beraber kavmini boğduk. **Ve siz de** onların üzerine deniz kapandığına **bakıyordunuz.**

وَاِذْ وٰعَدْنَا مُوسٰٓى اَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهٖ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾ وَاِذْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾

51. Musa'ya kırk gece (vahyetmek üzere) söz vermiştik. Sonra haksızlık ederek buzağıyı (tanrı) edindiniz.

52. O davranışlarınızdan sonra (akıllanıp) şükredersiniz diye sizi affettik.

53. Doğru yolu bulasınız diye Musa'ya Kitab'ı ve hak ile bâtılı ayıran hükümleri verdik.

Açıklaması:

51- Ve bir vakti (hatırlayınız ki) Musa ile kırk geceyi: Vaadleşmiştik.[31] Kırk gecenin bitiminde siz onunla amel edesiniz diye Musa'ya, Tevrat'ı vereceğiz. **Sonra siz onun arkasından,** vaadleştiğimiz yere gitmesinden sonra, Samiri'nin size ilâh olarak döküp erittiği **buzağıyı edindiniz. Ve sizler** onu (ilâh) edinmekle, lâyık olmayana ibâdet ettiğiniz için **zalimler olduğunuz halde.**

52- Bilahare sizi bundan (-buzağıyı- ilâh edinmenizden) sonra **affettik,** günahlarınızı sildik. **Gerekti ki,** sizin üzerinize olan nimetlerimize **şükredesiniz.**

53- Hani Musa'ya bir kitab, Tevrat'ı **ve furkan vermiştik.**[32] Tâ **ki** onunla, sapıklıktan **hidâyete eresiniz.**

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهٖ يَا قَوْمِ اِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ اَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُٓوا اِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٥٤﴾

54. Musa kavmine demişti ki: Ey kavmim! Şüphesiz siz, buzağıyı (tanrı) edinmekle kendinize kötülük ettiniz. Onun için Yaradanınıza tevbe edin de nefislerinizi (kötü duygularınızı) öldürün. Öyle yapmanız Yaratıcınızın katında si-

31 "وَاعَدْنَا Vâadnâ» kelimesi elif ile ve elifsiz olarak.

32 فرقان furkan kelimesi matufun aleyhi açıklayan bir kelimedir. Yani -bir kitap ki- hakla batılın, haramla helalin arasını ayırandır.

zin için daha iyidir. Böylece Allah tevbenizi kabul etmiş olur. Çünkü acıyıp tevbeleri kabul eden ancak O'dur.

Açıklaması:

54- Ve hani Musa, buzağıya ibadet eden **kavmine:** "**Ey kavmim, siz buzağıyı** (ilâh) **edinmekle şüphesiz kendinize yazık etmişsiniz. Hemen,** o buzağıya ibadet ettiğinizden dolayı sizi yoktan var eden **Yaratıcınıza tevbe ediniz**, nefislerinizi öldürünüz. Sizden suçsuz olan günahkâr olanı öldürsün. Bu, birbirinizi öldürme işi **Rabbinizin indinde hayırlıdır" demişti.** Sizi bunu yapmaya muvaffak kıldı. Ve sizin üzerinize bazınız bazınıza karşı sabredemeyip ona acıması için siyah bir bulut gönderdi. Tâ ki sizden 70 bin kadar insan öldürüldü. **Ve o (Allah) da tevbenizi kabul etti. Şüphesiz ki o; tevbeleri çokça kabul eden, çokça acıyanın ta kendisidir.**

وَاِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسٰى لَنْ نُّؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾

55. Bir zamanlar: Ey Musa! Biz Allah'ı açıkça görmedikçe asla sana inanmayız, demiştiniz de bakıp durur olduğunuz halde hemen sizi yıldırım çarpmıştı.

56. Sonra ölümünüzün ardından sizi dirilttik ki şükredesiniz.

Açıklaması:

55- Ve o zamanı (hatırlayınız ki): Musa ile birlikte, buzağıya ibadet ettiğinizden dolayı Allah'a karşı özür dilemek için çıktınız ve onun kelamını da işittiğiniz halde **demiştiniz ki** "**Ey Musa, biz Allah'ı apaçık,** göz görmesiyle **görünceye kadar sana katiyyen iman etmeyiz." Ve hemen sizi bir yıldırım** (sayha) **çarptı,** ve öldünüz. **Siz ise,** size ne indi diye **bakıp duruyordunuz.**

56- Sonra sizi ölümünüzden sonra dirilttik. Tâ ki bu sebeble nimetimize **şükredesiniz.**

وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

57. Ve sizi bulutla gölgeledik, size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik ve "Verdiğimiz güzel nimetlerden yeyiniz" (dedik). Hakikatta onlar bize değil sadece kendilerine kötülük ediyorlardı.

Açıklaması:

57- Ve sizin üzerinize bulutları gölge kıldık. Tih çölünde, güneşin hara-

retinden koruması için sizi ince bir bulutla örttük. **Ve üzerinize** orada **kudret helvası ile (Selva denilen) yelve kuşunu indirdik.** Bu ikisi terencebin (helva) ve tayrı sümanidir (bıldırcın): Ve dedik ki: "**Size rızık olarak verdiğimiz şeylerden helâl olanları yiyiniz.** "Bir kenara azık olarak biriktirmeyiniz." Sonra onlar nimete küfrettiler. Ve azık biriktirdiler. Böylece onlara kıtlık geldi. **Bize** bunu yapmakla **zulüm etmiş olmadılar.** Onun vebali onların üzerine olduğundan **ancak kendi nefislerine zulüm eder oldular.**

وَاِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ ۭ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِى قِيلَ لَهُمْ فَاَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِنَ السَّمَآءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٥٩﴾

58. (İsrailoğullarına:) Bu kasabaya girin, orada bulunanlardan dilediğiniz şekilde bol bol yeyin, kapısından eğilerek girin, (girerken) «Hıtta!» (Yâ Rabbi bizi affet) deyin ki, sizin hatalarınızı bağışlayalım; zira biz, iyi davrananlara (karşılığını) fazlasıyla vereceğiz, demiştik.

59. Fakat zalimler, kendilerine söylenenleri başka sözlerle değiştirdiler. Bunun üzerine biz, yapmakta oldukları kötülükler sebebiyle zalimlerin üzerine gökten acı bir azap indirdik.

Açıklaması:

58- Hani Tih'den çıktıklarından sonra onlara **demiştik ki: Şu kasabaya,** Beyt-i Mukaddes'e ya da Eriha'ya **girin, ondan dilediğiniz yerde bolca,** hiçbir kısıtlama olmadan genişçe **yiyiniz. Kapıdan** kapısından **secde ederek,** başınızı eğerek **giriniz ve** "Bizim isteğimiz "hitta"dır yani "hatalarımızın bizden düşmesidir" deyiniz, sizin için **hatalarınızı bağışlayalım.**[33] **Ve** taatle **iyilik edenleri** sevap yönünden **ziyade edeceğiz.**

59- Sonra onlardan **zulüm edenler sözü kendilerine söylenenden başkasıyla değiştirdiler. –**Hinta, yani "Buğday başağındaki dane" dediler ve sırtlarının üzerlerinde sürünerek içeri girdiler. **Biz de zulüm edenlere**[34] **yaptıkları fıskları sebebiyle,** fasıklıkları sebebiyle yani itâatten çıkmalarından dolayı **gökten korkunç şeyi,** tâun azabını **indirdik.** Sonra bir anda onlardan yetmiş bin veya bu sayıya yakın insan helak oldu.

---

33 "Bir kıratta âyetteki نَغْفِرْ "Nağfir" fiili, meçhul fiil olarak "يُغفر- yû'fer" ve " تُغفر– tûfer" diye ya ve ta ile okundu."

34 Burada onların hallerinin çirkinliğini ifade etmede mübalağa yapmak için zamir mevziine (yani "هُمْ hum» denilecek yerde) zâhir isim yani «الذين Elleziyne» getirilmiştir.

وَاِذِ اسْتَسْقٰى مُوسٰى لِقَوْمِهٖ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ ؕ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ؕ قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ ؕ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿٦٠﴾

60. Musa (çölde) kavmi için su istemişti de biz ona: Değneğinle taşa vur! Demiştik. Derhal (taştan) on iki kaynak fışkırdı. Her bölük, içeceği kaynağı bildi. (Onlara:) Allah'ın rızkından yeyin, için, sakın yeryüzünde bozgunculuk etmeyin, dedik.

Açıklaması:

60- (Zikret ki) bir vakitte Musa, Tih'te susuz kalmış olan **kavmi için istiskada bulunmuştu.** Su talep etmişti. **Biz de "âsanla taşa vur" demiştik.** O taş, Hz. Musa'nın elbisesini kaçıran taş olup, hafif bir insan başı gibi dört köşeli, yumuşak ya da sünger taşı gibi hafif idi. Musa a.s. o taşa vurdu, **Taştan** Yakup a.s.'ın torunları adedince **on iki çeşme fışkırdı,** yarıldı ve aktı. **Her insan,** onlardan her zümre **kendisinin su alacağı çeşmeyi,** içme yerlerini **bildi.** Onların bir kısmı ötekine çeşmede (ondan içmekte) ortak olmuyordu.

Ve onlara dedik ki: **"Allahü teâlânın rızkından yiyiniz ve yeryüzünde müfsitler olarak hadde tecavüz etmeyiniz."**[35]

وَاِذْ قُلْتُمْ يٰمُوْسٰى لَنْ نَّصْبِرَ عَلٰى طَعَامٍ وَّاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْۢبِتُ الْاَرْضُ مِنْۢ بَقْلِهَا وَقِثَّآئِهَا وَفُوْمِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا ؕ قَالَ اَتَسْتَبْدِلُوْنَ الَّذِىْ هُوَ اَدْنٰى بِالَّذِىْ هُوَ خَيْرٌ ؕ اِهْبِطُوْا مِصْرًا فَاِنَّ لَكُمْ مَّا سَاَلْتُمْ ؕ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ ۗ وَبَآءُوْ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ؕ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿٦١﴾

61. Hani siz (verilen nimetlere karşılık): Ey Musa! Bir tek yemekle yetinemeyiz; bizim için Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden; sebzesinden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bize çıkarsın, dediniz. Musa ise: Daha iyiyi daha kötü ile değiştirmek mi istiyorsunuz? O halde şehre inin. Zira istedikleriniz sizin için orada var, dedi. İşte (bu hadiseden sonra) üzerlerine aşağılık ve yoksulluk damgası vuruldu. Allah'ın gazabına uğradılar. Bu musibetler (onların başına), Allah'ın âyetlerini inkâra devam etmeleri, hak-

35 مفسدين Müfsidîn kelimesi âmili olan "لا تعثوا La ta'sev» fiilinin ifâde ettiği mânâyı tekitlemektedir. «La ta'sev» fiili, "ifsat etti" mânasında olan عَثِيَ يَعْثَى fiilinden alınmıştır.

sız olarak peygamberleri öldürmeleri sebebiyle geldi. Bunların hepsi, sadece isyanları ve taşkınlıkları sebebiyledir.

Açıklaması:

61- Hani bir vakitte demiştiniz ki: 'Ya Musa! Biz bir yiyecek, yiyecekten bir tür **üzerine elbette sabredemeyiz.** O tek çeşit yiyecek kudret helvası ve bıldırcın eti idi. **Bizim için Rabbine dua et de, yerin bitirdiği tere, hıyar, buğday, mercimek, soğandan** olan birşeyi **bizim için de çıkarsın.** Musa a.s. da onlara **demişti ki: Siz çok düşük,** çok değersiz **olanla daha hayırlı,** daha şerefli **olan şeyi değiştirir misiniz?** Yani en hayırlının yerine düşük olanı mı alırsınız?[36] Sonra onlar dönmekten geri durdular. Musa a.s. da Allah'a dua etti. Allahü teâlâ da **buyurdu ki:** "Kasabalardan **bir kasabaya ininiz. Sizin için** nebâtattan **istediğiniz şeyler** orada **vardır. Onların üzerine zillet,** alçaklık, **ve miskinlik,** her ne kadar zengin olsalar bile fakirlik eseri olan rezillik ve sessiz kalmak **vuruldu,** kılındı. Aynı basılmış paranın yazısının paraya yapışık kalması gibi artık o sıfatlar onlardan ayrılmaz. **Ve Allah tarafından bir gazaba uğradılar. Bu da,** (zillet ve meskenetin üzerlerine vurulup, gazaba uğramaları) **şüphe yok ki Allah'ın âyetlerini inkâr ve** Zekeriyya ve Yahya gibi **Peygamberlerini haksız yere** zulmen **katletmeleri** sebebi **ile oldu.**

İşte bu ceza onların isyan etmelerinden masiyetlerde haddi aşmalarından **dolayıdır.** Allah bu âyet-i kerimeyi (gerideki manayı) kuvvetlendirmek için tekrar etti.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالنَّصَارٰى وَالصَّابِـِٕيْنَ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٦٢﴾

62. Şüphesiz iman edenler; yani Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve Sâbiîlerden Allah'a ve ahiret gününe hakkıyla inanıp sâlih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatlar vardır. Onlar için herhangi bir korku yoktur. Onlar üzüntü çekmeyeceklerdir.

Açıklaması:

62- Şüphe yok ki, bundan önce peygamberlere **iman eden kimselerle, Yahudiler ve Hıristiyanlar ile Sâbiîler**[37] **onlardan herhangi bir kimse** bizim peygamberimizin zamanında **Allah'a ve âhiret gününe iman edip ve** onun şeriatıyla **salih amel işlerse onlar için rablerinin indinde ecirleri** amellerinin sevapları **vardır. Ve kendilerine asla korku yoktur. Ve onlar mahzun**

36 Âyetteki soru hemzesi inkâr içindir.
37 Yahudilerden veya Hıristiyanlardan bir taifedir.

da olmayacaklardır.[38]

وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ ؕ خُذُوا مَآ اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾

63. Sizden sağlam bir söz almış, Tûr dağının altında, size verdiğimizi kuvvetle tutun, onda bulunanları daima hatırlayın, umulur ki, korunursunuz (demiştik de);

Açıklaması:

63- (Zikret ki) hani bir vakitte misakınızı Tevrat'taki şeyle amel etmenizle olan anlaşmanızı **almıştık ve Tûr** dağını da **üzerinize kaldırmıştık,** Tevrat'ı kabul etmediğinizden dolayı üzerinize doğru onu kökünden koparmış ve demiştik ki "**Size verdiğimizi kuvvetle** ciddiyet ve çalışmakla **alınız. Onda olanı** onunla amel ederek **zikrediniz ki** ateşten ya da günahlardan **korunmuş olasınız.**

ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ ۚ فَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٤﴾

64. Ondan sonra sözünüzden dönmüştünüz. Eğer sizin üzerinizde Allah'ın ihsanı ve rahmeti olmasaydı, muhakkak zarara uğrayanlardan olurdunuz.

Açıklaması:

64- Sonra onun misakın **arkasından** boyun eğmekten **döndünüz** yüz çevirdiniz. **Eğer üzerinizde Allahü teâlânın fazlı ve** tevbeyle ya da azabı geciktirmekle **size karşı rahmeti olmasaydı elbette hüsrana uğrayanlardan** helâk olanlardan **olurdunuz.**

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِى السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿٦٥﴾

65. İçinizden cumartesi günü azgınlık edip de, bu yüzden kendilerine: Aşağılık maymunlar olun! Dediklerimizi elbette bilmektesiniz.

Açıklaması:

65- And olsun ki[39] **Sizler içinizden cumartesi gününde** onları nehyettiğimiz halde balık avlamakla -*onlar Eyle ehlidir*- **azanları** haddi aşanları **bildiniz. Biz de onlara "Sefil** rahmetten uzaklaşmış **maymunlar olunuz" demiştik.** Onlar da maymun oldular. Ve üç gün sonra da helak oldular.

38 "آمن Âmene" ve "عمل Amile" fiilinin zamirinde "مَنْ men"in lafzına (müfretliğine), sonraki yerlerde ise manasına (çoğulluğuna) riayet edildi.

39 Âyetteki lâm, lâm-ı kasemdir-

فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٦٦﴾

66. Biz bunu (maymunlaşmış insanları), hadiseyi bizzat görenlere ve sonradan gelenlere bir ibret dersi, müttakîler için de bir öğüt vesilesi kıldık.

Açıklaması:

66- Artık bunu bu azabı **o zamankilere ve ondan sonrakilere** yani o azabın zamanında mevcut olanlara ve sonraki ümmetlere **bir ceza,** o azaba duçar olanların işlediklerinin benzerini yapmaktan men edici bir ibret ve Allah'tan **korkanlar için de bir öğüt yaptık.**[40]

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهٖٓ اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوٓا اَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا ۭ قَالَ اَعُوْذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْجٰهِلِيْنَ ﴿٦٧﴾

67. Musa, kavmine: Allah bir sığır kesmenizi emrediyor, demişti de: Bizimle alay mı ediyorsun? Demişlerdi. O da: Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım, demişti.

Açıklaması:

67- (Zikret ki) bir kişi öldürülmüştü ve öldüren de bilinmiyordu, Musa'dan Allah'a kendilerine o kişiyi beyân etmesi için duâ etmesini istemişlerdi. O da Allah'a duâ etmiş, **bir vakitte kavmine şöyle demişti: "Muhakkak ki Allah size bir sığır boğazlamanızı emrediyor." dediler ki:** "Sen **bizi alay** edilen bir şey mi **zannediyorsun?** Şöyle ki bize onun (öldürme olayının) benzeriyle cevap veriyorsun. **Musa (a.s.) da dedi ki: "Ben cahillerden,** alaycılardan **olmaktan Allah'a sığınırım** (alaycı olmaktan geri dururum.)

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَّنَا مَا هِيَ ۭ قَالَ اِنَّهٗ يَقُوْلُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا فَارِضٌ وَّلَا بِكْرٌ ۭ عَوَانٌۢ بَيْنَ ذٰلِكَ ۭ فَافْعَلُوْا مَا تُؤْمَرُوْنَ ﴿٦٨﴾

68. «Bizim adımıza Rabbine dua et, bize onun ne olduğunu açıklasın» dediler. Musa: Allah diyor ki: «O, ne yaşlı ne de körpe; ikisi arasında bir inek.» Size emredileni hemen yapın, dedi.

Açıklaması:

68- Ne zaman ki bu emrin büyük bir iş olduğunu anlayınca **dediler ki: "Bizim için Rabbine dua et o sığırın ne olduğunu** yani yaşının kaç olduğunu

40 Müttakiler başkaları haricinde bu ibretle menfaatlendiklerinden dolayı, özel olarak zikredildiler.

bize beyan etsin" Musa a.s. da **dedi ki: Muhakkak ki O** Allah **buyuruyor ki: O bir sığırdır ki, ne pek ihtiyar ne de pek genç,** küçüktür. **Onun,** ikisinden zikrolunanın **arasında orta** yaşlı, yarı yaşlı **olandır. Artık kendisiyle emrolunduğunuz şeyi,** -sığırı boğazlama işini- **yerine getiriniz.**

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا ۚ قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاۤءُ ۙ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴿٦٩﴾

69. Bu defa: Bizim için Rabbine dua et, bize onun rengini açıklasın, dediler. «O diyor ki: Sarı renkli, parlak tüylü, bakanların içini açan bir inektir» dedi.

Açıklaması:

69- Dediler ki: Bizim için Rabbine dua et onun rengi nedir bize beyan etsin. Dedi ki: Muhakkak o buyuruyor ki: O sarı renkte bir sığırdır. O rengi halis sarıdır, aşırı sarıdır. **Kendisine bakanları** güzelliğiyle **mesrur kılar,** onlara hoşnutluk verir.

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ ۙ اِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا ۗ وَاِنَّاۤ اِنْ شَاۤءَ اللّٰهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾

70. "(Ey Musa!) Bizim için, Rabbine dua et de onun nasıl bir sığır olduğunu bize açıklasın, nasıl bir inek keseceğimizi anlayamadık. Biz, inşaallah emredileni yapma yolunu buluruz" dediler.

Açıklaması:

70- Dediler ki: Rabbine dua et bize bildirsin: O nedir? Otlayan mı yoksa iş yapan mı? **Şüphe yok ki o sığır** zikredilen şeylerle sıfatlanan sığır cinsi **bizim üzerimize,** çok bulunduğundan dolayı karıştı. İstenilene ulaşamadık. **Ve şüphesiz ki bizler Allah dilerse** o sığıra **erişenlerden oluruz.** Hadis-i Şerifte zikrolundu ki: "Eğer inşallah demeselerdi, elbette ki sığır, sonsuza kadar onlara beyan edilmeyecekti."

قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْاَرْضَ وَلَا تَسْقِى الْحَرْثَ ۚ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا ۗ قَالُوا الْـٰٔنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ ۗ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾

71. (Musa) dedi ki: Allah şöyle buyuruyor: O, henüz boyunduruk altına alınmayan, yer sürmeyen, ekin sulamayan, serbest dolaşan (salma), renginde hiç alacası bulunmayan bir inektir. «İşte şimdi gerçeği anlattın» dediler ve bunun üzerine

(onu bulup) kestiler, ama az kalsın kesmeyeceklerdi.

Açıklaması:

71- Dedi ki; O buyuruyor ki: O muhakkak bir sığırdır ki, zelil olmayan çalıştırılmakla zelil kılınmamış. **Yeri süremez,** ziraat için yeri ters çeviremez,[41] **tarlayı da** ziraata hazır edilmiş yeri de **sulayamaz.** Bütün ayıplardan ve işçilik eserlerinden **uzaktır.** Kendi renginden başka **onda hiçbir leke, renk yoktur. Dediler ki: 'İşte şimdi hakikati getirdin"** Tam bir beyanla konuştun." Sonra o sığırı aradılar ve onu annesine karşı iyilik sever olan bir gencin yanında buldular. O sığırı, deri dolusu altın mukabilinde satın aldılar. **Hemen onu boğazladılar. Halbuki neredeyse bunu** parası yüksek olduğundan **yapmayacaklardı.**

Hadis-i Şerifte zikrolunmuştur ki: "**Hangi sığır olursa olsun kesselerdi elbette onlara kifayet ederdi. Fakat kendi nefislerine karşı şiddetli davrandılar. Allah da onlara karşı şiddetli davrandı.**"

وَاِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادّٰرَءْتُمْ فِيهَاۗ وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَۚ ﴿٧٢﴾

72. Hani siz bir adam öldürmüştünüz de onun hakkında birbirinizle atışmıştınız. Halbuki Allah gizlemekte olduğunuzu ortaya çıkaracaktır.

Açıklaması:

72- Ve yine hatırlayınız ki: Siz bir şahsı öldürmüştünüz, sonra bunda münazaaya kalkıştınız.[42] Yani hasımlaştınız ve müdafaalaştınız. **Allah gizlemiş olduğunuz şeyi** *-nefsin işini-* **meydana çıkarıcıdır,** izhâr edicidir.[43]

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَاۗ كَذٰلِكَ يُحْيِ اللّٰهُ الْمَوْتٰى وَيُرِيكُمْ اٰيَاتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾

73. «Haydi, şimdi (öldürülen) adama, (kesilen ineğin) bir parçasıyla vurun» dedik. Böylece Allah ölüleri diriltir ve düşünesiniz diye size âyetlerini (Peygamberine verdiği mucizelerini) gösterir.

Açıklaması:

73- Sonra dedik ki: Sığırın bir parçasını o maktule vurunuz. Sonra ona sığırın dili ya da kuyruk sokumu ile vuruldu ve o maktul dirildi, "Beni (iki amcaoğlu için) filan ve filan öldürdü" dedi. Sonra tekrar öldü. O ikisi mirastan mahrum kılındılar ve öldürüldüler. Allahü teâlâ buyurdu ki: **İşte Allahü teâlâ ölüleri böyle diriltir. Ve sizlere âyetlerini** kudretinin delillerini **gösterir. Ge-**

41 Bu cümle zelûl kelimesinin sıfatı olup nefye dahildir.
42 (Feddâre'tüm" de aslında te olan (dal)ın dal'a idgamı vardır.)
43 Bu âyet cümlei itiraziyyedir. Ve kıssanın da evvelidir.

rektirir ki akledesiniz. Düşünesiniz ve bilesiniz ki "Şüphesiz ki tek bir nefsi diriltmeye kâdir olan Zât birçok nefsi de diriltmeye kâdirdir" ve iman edesiniz.

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةً وَاِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْاَنْهَارُ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَآءُ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾

74. (Ne var ki) bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı. Artık kalpleriniz taş gibi yahut daha da katıdır. Çünkü taşlardan öylesi var ki, içinden ırmaklar kaynar. Öylesi de var ki, çatlar da ondan su fışkırır. Taşlardan bir kısmı da Allah korkusuyla yukardan aşağı yuvarlanır. Allah yapmakta olduklarınızdan gafil değildir.

Açıklaması:

74- Sen onun maktulün diriltilmesinden ve ondan önce zikredilen ayetlerden mezkur olan şeyin **peşinden kalbleriniz katılaştı,** Ey Yahudiler? Kalpleriniz hakkı kabul etmekten sertleşti. O kalpler katılık hususunda **taşlar gibidir. Ya da katılık cihetinden** o taşlardan **daha şiddetlidir.**

Ve şüphesiz taşlardan öylesi vardır ki ondan ırmaklar akar. Ve yine şüphesiz taşlardan öylesi vardır ki yarılır[44] **kendisinden su çıkar. Ve yine şüphe yok, taşlardan öylesi vardır ki Allah korkusundan düşüverir,** yüksekten aşağıya iner. Hâlbuki sizin kalpleriniz hiç etkilenmez. Hiç yumuşamaz ve hiç korkmaz. **Allah ise sizin yaptıklarınızdan asla gafil değildir.** Ancak sizi bir vakte kadar tehir eder.[45]

اَفَتَطْمَعُونَ اَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللّٰهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾

75. Şimdi (ey müminler!) onların size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysa ki onlardan bir zümre, Allah'ın kelâmını işitirler de iyice anladıktan sonra, bile bile onu tahrif ederlerdi.

Açıklaması:

75- Ey müminler! **Artık sizin için** Yahudilerin **iman edeceklerini ümit eder misiniz?**[46] **Onlardan** onların hahamlarından **muhakkak bir taife,** cemâat

44 "Yeşşekkaku" kelimesinde aslında olan (te)nin şına idgamı vardır.
45 Bir kıraatta "Ta'melûn" ya ile de okunmuştur. O zaman burada muhataptan (gayba) iltifat dönüş vardır.
46 Âyetteki istifham (soru) hemzesi inkâr içindir yani "ümit etmeyin. Çünkü onlar için

vardır ki Allah'ın Tevrat'ta **kelamını işitirler de onu akıl ettikten** anladıktan **sonra tahrif ederler** değiştirirler. **Halbuki onlar** kendilerinin iftiracı olduklarını **bilirler.**

وَاِذَا لَقُوا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا قَالُوْٓا اٰمَنَّاۚ وَاِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ قَالُوْٓا اَتُحَدِّثُوْنَهُمْ بِمَا فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاۤجُّوْكُمْ بِهٖ عِنْدَ رَبِّكُمْۗ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿٧٦﴾

76. (Münafıklar) inananlarla karşılaştıklarında "İman ettik" derler. Birbirleriyle başbaşa kaldıkları vakit ise: Allah'ın size açtıklarını (Tevrat'taki bilgileri), Rabbiniz katında sizin aleyhinize hüccet getirmeleri için mi onlara anlatıyorsunuz; bunları düşünemiyor musunuz? derler.

Açıklaması:

76- Onlar, Yahudilerin münafıkları, **iman edenlerle karşılaştıkları zaman biz de** Muhammed'in nebi olduğuna ve kitabında onunla müjdelenildiğine **inandık derler. Ve bunların bazısı diğer bazılarına boş kaldıkları,** döndükleri **zaman** onların münafıklık yapmayan reisleri münafıklık yapanlara **derler ki: Allah'ın size açtığını,** Tevrat'ta size tanıttığı Muhammed'in (a.s.) özelliklerini, **onlara** mü'minlere **haber verir misiniz ki onunla Rabbiniz nezdinde,** âhirette **sizlere muhaseme etsinler.**[47] Ve onun doğruluğunu bilmenizle beraber ona tabi olmayı terk ettiğiniz hususunda aleyhinize size delil getirsinler. Siz, onlara haber verdiğinizde size şüphesiz ki muhaseme edeceklerini **akıl edemiyor musunuz?** Artık bundan vazgeçin.

اَوَلَا يَعْلَمُوْنَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ﴿٧٧﴾

77. Onlar bilmezler mi ki, gizlediklerini de açıkça yaptıklarını da Allah bilmektedir.

Açıklaması:

77- Allahü teâlâ buyurdu ki: **Acaba onlar bilmiyorlar mı ki, Allahü teâlâ şüphesiz onların sakladıklarını da ilan ettiklerini de** şu ve gayrısı şeylerden gizlediklerini de izhar ettiklerini de **bilir** de ondan vazgeçerler.[48]

وَمِنْهُمْ اُمِّيُّوْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ الْكِتٰبَ اِلَّآ اَمَانِيَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّوْنَ ﴿٧٨﴾

küfürde yerleşik bir sâbıka vardır."

47 lâm sayrûreti ifade etmek içindir.

48 "Evelâ"daki istifham takrir içindir. İstifham kelimesinin dahil olduğu vav atıf içindir.

78. İçlerinde bir takım ümmîler vardır ki, Kitab'ı (Tevrat'ı) bilmezler. Bütün bildikleri kulaktan dolma şeylerdir. Onlar sadece zan ve tahminde bulunuyorlar.

Açıklaması:

78- Ve onlardan Yahudilerden **bazıları da ümmîdirler** avam tabakasıdır. **Kitabı** Tevrat'ı **bilmezler. Ancak bir takım batıl şeyleri** reislerinden aldıkları ve itimad ettikleri yalanları bilirler. **Onlar,** uydurmuş oldukları şeylerden dolayı peygamberin nübüvvetini, diğer şeyleri inkâr hususunda **ancak** bir çeşit zan **ile zan yaparlar** ve onlarda ilim de yoktur.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَٰذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٧٩﴾

79. Elleriyle (bir) Kitap yazıp sonra onu az bir bedel karşılığında satmak için "Bu Allah katındandır" diyenlere yazıklar olsun! Elleriyle yazdıklarından ötürü vay haline onların! Ve kazandıklarından ötürü vay haline onların!

Açıklaması:

79- Veyl, şiddetli azab **öyle kimselere olsun ki elleriyle kitabı,** kendileri tarafından uydurulan bir takım şeyleri **yazarlar da sonra bununla** dünyadan **az bir baha satın almak için derler ki "Bu Allah tarafındandır."** Onlar Yahudiler olup Tevrat'taki, peygamberin sıfatını ve recm âyetini ayrıca başka şeyleri de değiştirdiler ve indirilenin zıttına yazdılar. **Artık ellerinin yazmış olduğu** uydurulmuş **şeylerden dolayı onlara veyl olsun. Ve kazanmış oldukları şeyden** rüşvetten **dolayı da onlara veyl olsun.**

وَقَالُوا لَن تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَّعْدُودَةً ۚ قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِندَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَن يُخْلِفَ اللَّهُ عَهْدَهُ ۖ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾

80. İsrailoğulları: Sayılı birkaç gün müstesna, bize ateş dokunmayacaktır, dediler. De ki (onlara): Siz Allah katından bir söz mü aldınız -ki Allah sözünden caymaz-, yoksa Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?

Açıklaması:

80- Ne zaman ki peygamberleri onları ateşle korkuttu **dediler ki: "Bizlere birkaç sayılı** az **günden**[49] başka cehennem ateşi temas etmeyecektir. Sonra ateş azabı zail olur. Ey Muhammed! Onlara **de ki: Siz Allah'ın huzurunda bir ahid,**

49 40 gün ki onların babalarının buzağıya ibadet ettikleri müddet idi.

bununla ilgili ondan bir misak **mı aldınız?**[50] **Elbette Allah ahdine hulf etmez. Yoksa bilemeyeceğiniz bir şeyi Allah'a isnad mı ediyorsunuz?**

بَلٰى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَاَحَاطَتْ بِهٖ خَطِيۤـَٔتُهٗ فَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨١﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨٢﴾

81. Hayır! Kim bir kötülük eder de kötülüğü kendisini çepeçevre kuşatırsa işte o kimseler cehennemliktirler. Onlar orada devamlı kalırlar.

82. İman edip yararlı iş yapanlara gelince onlar da cennetliktirler. Onlar orada devamlı kalırlar.

Açıklaması:

81- Evet, size ateş dokunacak ve onda ebedi kalacaksınız. **Her kim bir kötülük, şirk işler, günahı da** -müfret ve cemi olarak okundu- **onu kuşatırsa** onu istila ederse ve müşrik olarak ölmesiyle onu her taraftan çevrelerse **işte onlar ateşin arkadaşlarıdır. Onlar o ateşte ebedi kalıcıdırlar.**[51]

82- İman edenler ve salih ameller de bulunanlar ise, işte onlar cennet ashabıdır. Onlar cennette ebedi kalıcıdırlar.

وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِىۤ اِسْرَآءِيلَ لَا تَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ۚ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ اِلَّا قَلِيلاً مِنْكُمْ وَاَنْتُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾

83. Vaktiyle biz, İsrailoğullarından: Yalnızca Allah'a kulluk edecek-siniz, ana-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz diye söz almış ve "İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin" diye de emretmiştik. Sonunda azınız müstesna, yüz çevirerek dönüp gittiniz.

Açıklaması:

83- Ve (zikret ki) biz bir vakit Tevrat'ta **İsrailoğullarının misakını almıştık.** Ve demiştik ki: **Ancak Allah'a ibadet ediniz.**[52] **Ve ana babanıza ihsan** ediniz, **karabet sahiplerine,**[53] **yetimlere, miskinlere de -ihsan ediniz- Ve insanlara** emri bil maruftan, nehyi anil münkerden, Hz. Muhammed'in şanının

50 "İttihaztum" kelimesinden, istifham hemzesiyle ihtiyaçsız kalındığı için hemze-i vasıl hazf edilmiştir.
51 "Hum" zamirinde "men'in manasına riaye olundu.
52 Ta ve ya ile okundu- "La ta'budun" haber (haberi cümle olup) nehiy manasındadır. "La ta'büdû" diye de okundu.
53 "ELvalıdeynı" nin üzerine matuftur.

doğruluğundan ve insanlara yumuşak davranmaktan müteşekkil olan **hoş** söz **söyleyiniz.**[54] **Ve namazı doğruca kılın, zekatı da verin.** Bu zikredilenleri kabul ettiniz. **Sonra içinizden pek azı müstesna geri döndünüz.** Buna (ahde) uymaktan yüz çevirdiniz.[55] Âyette kastedilen onların babalarıdır. **Ve siz hâlâ** babalarınız gibi ondan **yüz çeviricisiniz.**

وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَآءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ اَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ اَقْرَرْتُمْ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾

84. (Ey İsrailoğulları!) Birbirinizin kanını dökmeyeceğinize, birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayacağınıza dair sizden söz almıştık. Her şeyi görerek sonunda bunları kabul etmiştiniz.

Açıklaması:

84- Ve bir vakitte biz sizin misakınızı almıştık. Ve dedik ki **"Kanlarınızı dökmeyeceksiniz,** bazınızın bazınızı katletmesiyle kanlarınızı akıtmayacaksınız. **Ve nefislerinizi yurdunuzdan çıkarmayacaksınız,** bazınız bazınızı yurdundan çıkarmayacak." **Sonra ikrar etmiştiniz,** bu misakı kabul etmiştiniz. **Ve siz** kendinizin üzerine **şehadet de edersiniz.**

ثُمَّ اَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ تَقْتُلُونَ اَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاِنْ يَأْتُوكُمْ اُسَارٰى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ اِخْرَاجُهُمْ اَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَآءُ مَنْ يَفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ اِلَّا خِزْيٌ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُرَدُّونَ اِلٰى اَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾

85. Bu misakı kabul eden sizler, (verdiğiniz sözün tersine) birbirinizi öldürüyor, aranızdan bir zümreyi yurtlarından çıkarıyor, kötülük ve düşmanlıkta onlara karşı birleşiyorsunuz. Onları yurtlarından çıkarmak size haram olduğu halde (hem çıkarıyor hem de) size esirler olarak geldiklerinde fidye verip onları kurtarıyorsunuz. Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden öyle davrananların cezası dünya hayatında ancak rüsvaylık; kıyamet gününde ise en şiddetli azaba itilmektir. Allah sizin yapmakta olduklarınızdan asla gafil değildir.

---

54 Bir kıraatta hanın zammesi ve sinin sükûnuyla beraber "Husnen" diye de okundu. Mastar olup mübalağa için vasıf yapıldı.

55 Burada gaybetten muhataba iltifat vardır.

Açıklaması:

85- Sonra siz, ey **öyle kimseler ki, kendilerinizi** bazınızın bazınızı katletmesiyle **öldürürsünüz. Ve sizden olan bir fırkayı da yurtlarından çıkarırsınız. Ve onların aleyhine günahla,** masiyetle **ve düşmanlıkla,** zulümle **yardımlaşıyorsunuz.**[56]

Ve onlar size esir olarak gelirlerse[57] **onlar ile fidyeleşirsiniz.**[58] Onları mal ve başka şeyle esirlikten kurtarırısınız. Bu onlarla ahidleşilen şeylerdendi. **Halbuki durum şudur; onların yurtlarından çıkarılması sizin üzerinize haram kılınmıştır.**[59]

Kurayza Yahudileri Evs ve Nadir Yahudileri ile antlaşma yapmışlardı. Sonraları her bir fırka öteki müttefikiyle beraber savaşmaya başladı. Onların yurtlarını harap ediyor ve onları ihraç ediyorlardı. Esir aldıkları zamanda fidye karşılığında serbest bırakıyorlardı. Onlara "Niçin onlarla savaşıp fidye karşılığında da salıyorsunuz" diye sorulduğunda, "Biz fidyeyle emrolunduk" derlerdi. Ve (onlara) "Niçin öyleyse onlarla savaşıyorsunuz" denildiğinde ise "Müttefiklerimizin zelil kılınmalarının verdiği utançtan dolayı" derlerdi. Ve Allahü teâlâ buyurdu ki: **"Kitabın bir kısmına** -ki o fidyedir- **inanır da bir kısmını da**katlin, yurttan çıkartılmanın ve muzaheranın terkini- **inkar mı ediyorsunuz? Sizden böyle bir fiilde bulunanların cezası, bu dünya hayatında rezillikten,** alçaklık ve zilletten **başka bir şey değildir.** Kurayzayı katletmekle, Nadrın da Şam'a sürülüp cizye konulması ile rezil oldular. **Kıyamet gününde ise onlar azabın en şiddetlisine sevkolunacaklardır. Allahü teâlâ da sizin yaptıklarınızdan asla gafil değildir.**[60]

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ ۟ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٨٦﴾

86. İşte onlar, ahirete karşılık dünya hayatını satın alan kimselerdir. Bu yüzden ne azapları hafifletilecek ne de kendilerine yardım edilecektir.

Açıklaması:

86- İşte onlar öyle bir güruhtur ki âhiret karşılığında dünya hayatını, dünyayı âhirete tercih ettiklerinden dolayı **satın almışlardır. Onlardan azap hafifletilmez ve onlara yardım da olunmaz,** onlardan azap defedilmez.

---

56 "Tezzaherün" fiilinde aslında te olan ta'nın "zı"ya idgamı vardır. Bir kıraatta tahfifle beraber Ta'nin hazfı üzere de okundu.
57 Bir kıraatta "Usra" diye de okundu.
58 Bir kıraatta "Tüfaduhum" diye de okundu.
59 Ve tüferridune" kavline muttasıldır. Aralarındaki cümle itirazdır. Yani "nasıl ki fidyenin terkedilmesi haram kılındığı gibi."
60 "Yâ'melûne" fiili, te ve ye ile de okundu.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهٖ بِالرُّسُلِ وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ اَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰٓى اَنْفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾

87. Andolsun biz Musa'ya Kitab'ı verdik. Ondan sonra ard arda peygamberler gönderdik. Meryem oğlu İsa'ya da mucizeler verdik. Ve onu, Rûhu'l-kudüs (Cebrail) ile destekledik. (Ne var ki) gönlünüzün arzulamadığı şeyleri söyleyen bir elçi geldikçe ona karşı büyüklük tasladınız. (Size gelen) peygamberlerden bir kısmını yalanladınız, bir kısmını da öldürdünüz.

Açıklaması:

87- (Zatıma yemin olsun ki) Muhakkak biz Musa'ya kitap, Tevrat **verdik ve ondan sonra birbiri ardınca peygamberler gönderdik.** Yani onun arkasından peygamberleri, peygamber peşine peygamber olarak gönderdik. **Meryem oğlu İsa'ya da beyyineler,** mucizeler (ölüleri diriltmek, anadan doğma körü ve alaca hastalığına yakalanmış olan hastaları iyileştirmek gibi şeyler) **verdik. Ve onu Rûhu'l-kudüs ile teyid,** takviye **ettik.**[61] (Fakat) netice olarak doğru yol üzere olmadınız.

Sizler ise her ne vakit nefislerinizin hoşlanmadığı, sevmediği hak olan **bir emir ile peygamber gelince kibirlenip** ona tabi olmakta tekebbürde bulunarak[62] onlardan **bir kısmını yalanlıyor** (İsa a.s. gibi) **bir kısmını da öldürüyordunuz?**[63]

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلاً مَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

88. (Yahudiler peygamberlerle alay ederek) "Kalplerimiz perdelidir" dediler. Hayır; küfür ve isyanları sebebiyle Allah onlara lânet etmiştir. O yüzden çok az inanırlar.

Açıklaması:

88- Ve onlar, alay olarak peygambere dediler ki; **Bizim kalplerimiz perdelidir.**[64] Yani perdelerle kaplıdır, senin dediğini anlamaz.

---

61 Rûhul-kudüs, mevsufun sıfata izafetidir. Yani "mukaddes olan ruh" ki Cebrail'dir. (O'na bu isim her türlü pislikten) temiz olduğu için verilmiştir. İsa (a.s.) nerede yürüyorsa o da onunla giderdi.

62 İstekbertüm Küllema'nın cevabıdır. Efe küllema, istifham mahalli olup onunla murad (muhatabı) azarlamaktır.

63 Âyetteki muzari, mazideki bu durumu hikâye etmek içindir. Yani "öldürmüştünüz" -Zekeriyya ve Yahya gibi.

64 Gulf, eglaf kelimesinin cemisidir.

Allahü teâlâ da şöyle buyurdu; **Öyle değil!**[65] **Onlara Allah küfürleri sebebiyle lanet etmiştir** (Onların kabul etmemesi kalplerindeki bir bozukluktan değildir)**.** Onları rahmetinden uzaklaştırıp kabulden kovmuştur. **Onun içindir ki pek azı iman ederler.**[66] Yani onların iman etmeleri cidden pek azdır.

وَلَمَّا جَآءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَآءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾

89. Daha önce kâfirlere karşı zafer isterlerken kendilerine Allah katından ellerindeki (Tevrat'ı) doğrulayan bir kitap gelip de (Tevrat'tan) bilip öğrendikleri gerçekler karşılarına dikilince onu inkâr ettiler. İşte Allah'ın lâneti böyle inkârcılaradır.

Açıklaması:

89- Vaktâ ki onlara tarafı ilahiden yanlarındakini, Tevrat'ı **tasdik eden bir kitap** -O Kur'an-ı kerimdir- **gelmişti. Halbuki önceden,** o gelmeden evvel **kafirlere karşı fetih,** yardım **talep ederlerdi.** Şöyle derlerdi; "Ey Allahım! Onların üzerlerine, âhir zamanda gönderilecek peygamberle bize yardım et!" **Fakat o,** hak olarak bildikleri peygamberin gönderilmesi meselesi **kendilerine gelince onu,** hasetten ve reislikleri üzerine olan korkudan dolayı **inkâr ettiler.**[67] **Artık Allah'ın lâneti kâfirlerin üzerinedir.**

بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهِ اَنْفُسَهُمْ اَنْ يَكْفُرُوا بِمَآ اَنْزَلَ اللهُ بَغْيًا اَنْ يُنَزِّلَ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ فَبَآؤُ بِغَضَبٍ عَلٰى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٩٠﴾

90. Allah'ın kullarından dilediğine peygamberlik ihsan etmesini kıs-kandıkları için Allah'ın indirdiğini (Kur'an'ı) inkâr ederek kendilerini harcamaları ne kötü bir şeydir! Böylece onlar, gazap üstüne gazaba uğradılar. Ayrıca kâfirler için alçaltıcı bir azap vardır.

Açıklaması:

90- Nefislerini, sevaptan nefislerinin hazzını, **karşılığında sattıkları şey ne kötü bir şey.** *–Âyet-i kerimedeki "mâ" lafzı, şey manasında olup nekiredir. Ve bi'se fiilinin failini temyiz edicidir: Mahsusu bizzem ise (şudur;)-* **O şey Allah'ın**

65 Âyet-i kerimedeki -"bel" lafzı bir önceki cümledeki mevzuun tersini ifade etmek içindir.
66 Ma lafzı azlığı tekitlemek için olup zaiddir.
67 Âyetteki birinci "Lemma'nın cevabı üzerine, ikinci "Lemma'nın cevabı delâlet etmektedir.

fazlından, vahyin **kullarından dilediği zata inzal**[68] **etmiş olmasına azgınlık ettiklerinden** -*"Yekfuru'nun mefulu lehidir.*- Haset ettiklerinden **Allahü teâlânın inzal ettiği Kur'an'ı, inkâr etmeleridir.**

Artık, indirilene küfür etmeleri sebebiyle **Allah'tan olan gazap üzerine bir gazaba**[69] **uğradılar,** çarpıldılar. O gazaba bundan önce Tevrat'ı zâyi etmek ve İsa'ya küfür etmek sebebiyle hak kazanmışlardı. **Ve kâfirler için mühin** alçaltma sahibi **olan bir azap vardır.**

وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَآءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَهُمْ ۗ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ اَنْبِيَآءَ اللّٰهِ مِنْ قَبْلُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾

91. Kendilerine: Allah'ın indirdiğine iman edin, denilince: Biz sadece bize indirilene (Tevrat'a) inanırız, derler ve ondan başkasını inkâr ederler. Halbuki o Kur'an kendi ellerinde bulunan Tevrat'ı doğrulayıcı olarak gelmiş hak kitaptır. (Ey Muhammed!) Onlara: Şayet siz gerçekten inanıyor idiyseniz daha önce Allah'ın peygamberlerini neden öldürüyordunuz? deyiver.

Açıklaması:

91- Onlara: "Allah'ın indirdiklerine, Kur'an ve gayrısına **iman ediniz" denilince, "Biz, bizim üzerimize indirilmiş olana,** Tevrat'a **iman ederiz" derler.** Allahü teâlâ da buyurdu ki **"Ve halbuki"**[70] **onun ötesindekini,** onun gayrısını ya da ondan sonra gelen Kur'an'ı **inkâr ederler. Halbuki o da kendileriyle beraber olanı** -Tevrat'ı- **tasdik edici olarak hak -bir kitaptır.-**[71]

Onlara **de ki: "Eğer siz,** Tevrat'a **iman etmiş iseniz, bundan evvel Allah'ın Peygamberlerini niçin öldürüyorsunuz,** yani öldürüyordunuz?" Halbuki Tevrat'ta onları katletmekten nehyedilmiştiniz. Bu hitap, babalarının yapmış olduklarına razı olduklarından dolayı peygamberimizin zamanında mevcut olan (Yahudilere)dir.

وَلَقَدْ جَآءَكُمْ مُوسٰى بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهٖ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٩٢﴾

92. Andolsun Musa size apaçık mucizeler getirmişti. Sonra onun ardından, zalimler olarak buzağıyı (tanrı) edindiniz.

Açıklaması:

92- Ve şüphesiz ki Musa size beyyinelerle, asa, beyaz el ve denizi yar-

---

68 Nezzele fiili şeddeli olarak okundu. Ayrıca şeddesiz olarak "Enzele" diye okundu.-
69 Gazap kelimesinin nekre olması onun büyüklüğünü ifade etmek içindir.
70 Vav, hal içindir.
71 Musaddikan, vehüvel Hak'tan sonra ikinci olarak hali müekkidedir.

mak gibi mucizelerle **geldi. Sonra siz ondan sonra,** o mikat yerine gittikten sonra, **buzağıyı** -tanrı- **edindiniz. Siz,** onu tanrı edinmeniz sebebiyle **zalim kimselersiniz.**

وَاِذْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ ۜ خُذُوا مَآ اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا ۜ قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاُشْرِبُوا فِى قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ ۜ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهٖٓ اِيمَانُكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩٣﴾

93. Hatırlayın ki, Tûr dağının altında sizden söz almış: Size verdik-lerimizi kuvvetlice tutun, söylenenleri anlayın, demiştik. Onlar: İşittik ve isyan ettik, dediler. İnkârları sebebiyle kalplerine buzağı sevgisi dolduruldu. De ki: Eğer inanıyorsanız, imanınız size ne kötü şeyler emrediyor!

Açıklaması:

93- Ve o zamanı hatırlayınız ki: Sizin, Tevrat'taki şeyle amel edeceğiniz üzere **misakınızı almıştık. Halbuki,** Tevrat'ı kabul etmekten geri durduğunuz vakitte üstünüze düşmesi için **Tûr'u,** dağı **üzerinize** kaldırmıştık. Ve dedik ki; **"Size verdiğimizi kuvvetle,** ciddiyyet ve çalışkanlıkla **alınız. Ve** onunla ne emrediliyorsanız kabul işitmesiyle **dinleyiniz.» Demişlerdi ki;** "Sözünü işittik ve **emrine isyan ettik» Ve onların küfürleri sebebiyle kalplerinde buzağı onlara içirildi,** onun sevgisi içeceğin (bir şeye) karışması gibi kalplerine karıştı. Onlara **de ki; "Eğer** zannettiğiniz gibi Tevrat'a **inanmış kimselerseniz** Tevrat'a **inancınız ne kötü şeyi emrediyor,** -o *şey buzağıya ibadet edilmesidir.*- Yani mana; "Siz, mü'min değilsiniz. Çünkü iman, buzağıya ibadet edilmesini emretmez." (Onlarla) murad babalarıdır. Yani aynı şekilde siz de Tevrat'a inanmış kimseler değilsiniz ve gerçekten de Muhammed'i (s.a.v.) yalanladınız. Tevrat'a inanmak ise onu yalanlamayı emretmez.

قُلْ اِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ عِنْدَ اللّٰهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٤﴾

94. (Ey Muhammed, onlara:) Şayet (iddia ettiğiniz gibi) ahiret yurdu Allah katında diğer insanlara değil de yalnızca size aitse ve bu iddianızda doğru iseniz haydi ölümü temenni edin (bakalım), de.

Açıklaması:

94- Onlara **de ki;. "Allah'ın indinde âhiret yurdu,** cennet **başka insanların değil de halis olarak,** sadece, zannettiğiniz gibi **sizin ise, ölümünüzü temenni ediniz, eğer siz doğru sözlü kimselerseniz."**

Onların temennilerine, ikincisi birincisinin kaydı olmak üzere iki şart taalluk etmiştir. Yani; "Eğer siz, cennetin sizin olduğu inancında doğruysanız ki cennet kimin için olursa o da onu tercih eder. Ve cennete de ulaştıran şey ölümdür. Öyleyse onu temenni edin hadi bakalım."

وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظّٰلِمِينَ ﴿٩٥﴾

95. Onlar, kendi elleriyle önceden yaptıkları işler (günah ve isyanları) sebebiyle hiç bir zaman ölümü temenni etmeyeceklerdir. Allah zalimleri iyi bilir.

Açıklaması:

95- Halbuki onu, ellerinin takdim etmiş olduğu, yalan söylemelerini gerektiren şey olan Peygambere olan o küfürleri **sebebiyle asla temenni edemezler. Ve Allahü teâlâ zalimleri,** kâfirleri **en iyi bilendir.** Ve sonra onları cezalandıracaktır.

وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ ۛ وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍ ۛ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِ مِنَ الْعَذَابِ اَنْ يُعَمَّرَ ۗ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

96. Yemin olsun ki, sen onları yaşamaya karşı insanların en düşkünü olarak bulursun. Putperestlerden her biri de arzular ki, bin sene yaşasın. Oysa yaşatılması hiç kimseyi azaptan uzaklaştırmaz. Allah onların yapmakta olduklarını eksiksiz görür.

Açıklaması:

96- Ve and olsun ki onları, Yahudileri **insanlardan, müşriklerden,** öldükten sonra diriltilmeyi inkâr edenlerden **fazla, hayata düşkün bulacaksın.**[72] Çünkü onlar, müşriklerden farklı olarak, ateşe döneceklerini bildikleri halde ateşi inkâr etmektedirler. **Onlardan her biri sever,** temenni eder **ki bin sene ömürlendirilsin.**[73] **Halbuki onlardan her birine, kendisine ömür verilmesi, onu azabtan,** ateşten **uzaklaştırıcı değildir. Allah ise onların yaptıklarını hakkıyla görücüdür,** ve onları neticede cezalandıracaktır.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَاِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلٰى قَلْبِكَ بِاِذْنِ اللّٰهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾

72 «vele tecidenne»'nin lamı, lamı kasemdir.
73 Âyet-i kerimedeki lev kelimesi, en manasında olup mastariyyedir, sılasıyle beraber mastar tevilinde olup yeveddü fiilinin mefuludur.

97. De ki: Cebrail'e kim düşman ise şunu iyi bilsin ki Allah'ın izniyle Kur'an'ı senin kalbine bir hidayet rehberi, önce gelen kitapları doğrulayıcı ve müminler için de müjdeci olarak o indirmiştir.

Açıklaması:

97- İbni Sûriyya, ya Resûlüllâh'a (s.a.v.) ya da Ömer b. Hattab'a vahyi, meleklerden kimin getirdiğini sordu. O da: Cebrail, dedi. İbni Sûriyya da «O bizim düşmanımızdır; azapla gelir. Şayet Mikâil olsaydı iman ederdik. Çünkü o barış ve bereketle gelir." dedi. İşte o zaman bu âyet nazil oldu.

Onlara **de ki: Kim Cibril'e düşman olursa** kininden ölsün. **Çünkü şüphesiz ki O (Kur'an'ı) önündekini,** kendisinden öncekileri *-kitapları-* **tasdik eden ve mü'minler için bir hidâyet ve müjde olmak üzere Allah'ın izniyle,** emriyle **senin kalbinin üzerine indirendir.**

مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَرُسُلِهٖ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَاِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِّلْكَافِرِينَ ﴿٩٨﴾

98. Kim, Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikâil'e düşman olursa bilsin ki Allah da inkârcı kâfirlerin düşmanıdır.

Açıklaması:

98- Her kim Allahü teâlâya, meleklerine, peygamberlerine ve Cibril'e[74] **ve Mikâil'e düşman olursa**[75] **şüphesiz ki Allah da kafirlerin düşmanıdır.**[76]

وَلَقَدْ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ اٰيَاتٍۢ بَيِّنَاتٍ ۚ وَمَا يَكْفُرُ بِهَآ اِلَّا الْفَاسِقُونَ ﴿٩٩﴾

99. Andolsun ki sana apaçık âyetler indirdik. (Ey Muhammed!) Onları ancak fasıklar inkâr eder.

Açıklaması:

99-Andolsun ki: Ey Muhammed! **Sana açık,** aşikâr **âyetler indirdik.**[77] **Onları fâsıklardan başka hiç kimse inkâr etmez.**

اَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهٗ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ ۭ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٠﴾

74 Cibril lafzı cim'in kesrası ve fethasıyla beraber hemzesiz olarak okundu. Yâni; "Cibril" ve Cebril." Ayrıca hemzeyle beraber yâ ile ve yâ'sız olarak okundu. Yâni;"Cebrâyîl" ve "Cebrâil."

75 Cibril ve Mikâil lafızları Melâike kelimesinin üzerine, has olanın umumi olan üzerine atfı yoluyla atfedilmiştir. Bir kıraatta hemze ve yâ ile bareber «Mikâîyle» okunduğu gibi başka bir kıraatta yâ'sız olarak «Mikâîle» okundu.

76 Âyette Allahü teâlâ «lehum» yerine o düşmanların halini açıklamak için «lil kafirin» lafzını getirmiştir.

77 "Beyyinâtin kelimesi hâl olup, İbni Sûriyya'nın, Peygamber'e olan "Sen hiçbir şey ile gelmedin" sözüne reddir.

100. Ne zaman onlar bir antlaşma yaptılarsa, yine kendilerinden bir grup onu bozmadı mı? Zaten onların çoğu iman etmez.

Açıklaması:

100- Ya o âyetlere küfredip, **her ne zaman Allah ile,** eğer peygamber zuhur ederse, ona iman etmek veya ona karşı müşriklere yardım etmeyeceklerine dâir **bir anlaşma ile anlaşma yapacak olsalar onlardan bir grup, o ahdi bozmalılar mı,** o ahdi atmalılar mı?[78] **Belki onların çoğu iman etmezler.**

وَلَمَّا جَآءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللّٰهِ وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ كَاَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾

101. Allah tarafından kendilerine, yanlarında bulunanı tasdik edici bir elçi gelince ehl-i kitaptan bir grup, sanki Allah'ın kitabını bilmiyormuş gibi onu arkalarına atıp terkettiler.

Açıklaması:

101- Ve onlara Allah tarafından yanlarındakini, kitabı **tasdik edici olduğu halde bir Resûl** *-Muhammed (a.s.)-* **gelince, o kendilerine kitap,** Tevrat **verilmiş olanlardan bir fırka Allah'ın kitabını arkalarına atarlar.** Yani, Peygambere iman ve onda bulunan diğer şeylerle amel etmezler. Sanki onlar o kitaptaki, (Hz. Muhammed'in) hak peygamber olduğu bilgisini ya da Tevrat'ın Allah'ın kitabı olduğunu **bilmiyorlar.**

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَ ۚ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ ۚ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى يَقُولَآ اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ ۖ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهٖ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهٖ ۚ وَمَا هُمْ بِضَآرِّينَ بِهٖ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۗ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ ۗ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرٰيهُ مَا لَهٗ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ۚ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهٖٓ اَنْفُسَهُمْ ۗ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾

102. Süleyman'ın hükümranlığı hakkında onlar, şeytanların uydurup söylediklerine tâbi oldular. Halbuki Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı. Lâkin şeytanlar kâfir oldular. Çünkü insanlara sihri ve Babil'de Hârut ile Mârut isimli iki me-

78 Nebeze, Küllemâ'nın cevabıdır. Ve o mahal, istifhamı inkarî mahallidir.

leğe indirileni öğretiyorlardı. Halbuki o iki melek, herkese: Biz ancak imtihan için gönderildik, sakın yanlış inanıp da kâfir olmayasınız demeden hiç kimseye (sihir ilmini) öğretmezlerdi. Onlar, o iki melekden, karı ile koca arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. Oysa büyücüler, Allah'ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremezler. Onlar, kendilerine fayda vereni değil de zarar vereni öğrenirler. Sihri satın alanların (ona inanıp para verenlerin) ahiretten nasibi olmadığını çok iyi bilmektedirler. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bunu anlasalardı!

Açıklaması:

102- Ve onlar Süleyman'ın mülkü ahdi aleyhine sihirden şeytanların okudukları, okumuş oldukları **şeylerin peşine düştüler.**[79] Şeytanlar, Süleyman'ın mülkü çıkarılacağı vakit, sihirle ilgili şeyleri kürsüsünün altına gömmüşlerdi. Ya da onlar bazı şeylere kulak verip, onlara yalan katıp kâhinlere söylüyorlardı. Onlar da bunları yazıyor ve bu yayılıp gidiyordu. Sonra cinlerin gaybı bildiği ortalığa yayıldı. Süleyman (a.s.) da kitapları toplattı ve onları gömdü. Ne zaman ölünce, Şeytanlar da insanlara kitapları (gömülü oldukları) yerleri gösterdiler. Oralardan kitapları çıkarttılar ve onlar da sihirle ilgili şeyleri buldular. Bunun üzerine şeytanlar "Süleyman, sizlere bununla sahip oldu. Hadi onu siz de öğrenin" dediler. Onlar da peygamberlerinin kitaplarını bir kenara attılar.

Allahü teâlâ da, Süleyman'ı (a.s.) beri kılmak ve "Muhammed'e bakın! Süleyman'ı peygamberler arasında zikrediyor. Halbuki o ancak sihirbazdır.» sözleri hususunda Yahudilere red olması için şöyle buyurdu;

«Halbuki Süleyman küfretmedi, yani hiç sihir yapmadı.Çünkü o küfürdür. **Fakat**[80] **o şeytanlar kafir oldular. Onlar insanlara sihri öğretirlerdi**[81] **ve Babil'deki** Sevadı Irak'ta bir beldedir.[82] **Hârût ile Mârût'a indirilen** onlara sihirden ilham edilen sözleri de **(öğretirlerdi).** İbn-i Abbas dedi ki: "O ikisi sihiri öğreten sihirbazlardır." Denildi ki: (O ikisi) Allah tarafından insanları imtihan etmek üzere sihri öğretmek için indirilen iki melektir. **Bu iki melek onu hiç kimseye**[83] **öğretmez, (öğretirlerse)** o kimseye nasihat olsun için **şöyle derlerdi: "Biz ancak bir fitneyiz,** sihri öğreterek insanları imtihan etmek için Allah tarafından insanlara imtihanız. Kim bunu öğrenirse kâfir, kim terkederse mü'mindir. Onu öğrenerek **sakın kâfir olma.** Eğer kişi öğretilmesini isterse onu öğretirlerdi. **İşte bir takım kimseler bu iki melekten koca ile karının arasını** birini ötekine buğuz ettirmekle **ayıracak şeyleri öğreniyorlardı.**

79 «İttebeû» lafzı Nebeze fiilinin üzerine matuftur.
80 Âyet-i kerimedeki لكن lafzı şeddeli ve şeddesiz olarak okundu.
81 Bu cümle Keferû'nun zamiri olan vau'dan haldir.
82 Melekeyni lafzı kesrayla melikeyni diye de okundu.
83 min zaiddir.

Fakat bunlar sihirbazlar, **Allahü teâlânın izni,** iradesi **olmadıkça onunla** sihirle **hiçbir kimseye**[84] **zarar verici değillerdir. Onlar kendilerine** âhirette **zarar verip, onlara hiç fayda vermeyen şeyi** - *sihri-* **öğreniyorlar.**

And olsun ki -*«lam», lamı kasemdir-* **onlar,** Yahudiler **o sihri satın alan,** onu tercih eden ya da Allah'ın kitabıyla değiştiren **kimse için elbette**[85] **âhirette bir pay,** cennette bir nasip olmayacağını **bilirlerdi. Ne fena bir şey, nefislerinin şayet** ona dönecekleri azabın hakikatini **bilmiş olsalardı,** o sihri öğrenmezlerdi.

وَلَوْ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ خَيْرٌ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾

103. Eğer iman edip kendilerini kötülükten korusalardı, şüphesiz, Allah tarafından verilecek sevap daha hayırlı olacaktı. Keşke bunları anlasalardı!

Açıklaması:

103- Eğer onlar, Yahudiler, peygambere ve Kur'ân'a **iman etseler ve** sihir gibi Allah'a karşı olan günahları terketmekle onun azabından **sakınmış olsalardı,**[86] **elbette Allah katından bir sevap**[87] o karşılığında nefislerini satmış oldukları şeyden **hayırlıdır.**[88] Eğer onun hayırlı olduğunu **bilselerdi** elbette nefislerini karşılığında satmış oldukları şeyi, tercih etmezlerdi.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾

104. Ey iman edenler! "Râinâ" demeyin, "unzurnâ" deyin. (Söylenenleri) dinleyin. Kâfirler için elem verici bir azap vardır.

Açıklaması:

104- Ey iman edenler! Nebi'ye Râinâ demeyin.[89] Mü'minler bunu peygambere söylerlerdi. Halbuki bu kelime Yahudi dilinde raûne kelimesinden türemiş olan bir sövme kelimesidir. Sonradan mü'minler bu kelimeden nehyedildi.

"Onun yerine **Unzurnâ** yani "bizi gözet" **deyiniz. Ve** kabul işitmesiyle ne ile emrediliyorsanız onu **dinleyin. Kâfirler için elim,** elem verici **bir azap** ***-ateş-*** **vardır.**

---

84 «min» harfi cerri zaiddir.
85 «lâm»'ı ihtidadır. Ma kablini ta'lik edicidir. Men de ismi mevsuldür.
86 «Lev» harfinin cevabı mahfuzdur yani "elbette sevaplanırlardı."
87 Mesûbe, mübteda olup başındaki lam kasem içindir.
88 Hayrun, mesûbe kelimesinin haberidir.
89 Râina, murâât mastarından emri hazırdır.

مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ ۗ وَاللّٰهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهٖ مَنْ يَشَآءُ ۗ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿١٠٥﴾

105. (Ey müminler!) Ehl-i kitaptan kâfirler ve putperestler de Rabbinizden size bir hayır indirilmesini istemezler. Halbuki Allah rahmetini dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.

Açıklaması:

105- Ehl-i kitaptan ve Arapların içinden müşrik olanlardan kâfirlere[90] **sizin üzerinize,** size hasedlerinden dolayı **Rabbiniz tarafından bir hayır** vahiy[91] **indirilmesini sevmezler, Allahü teâlâ** ise **rahmetini** nübüvvetini **dilediğine tahsis buyurur. Ve Allahü teâlâ büyük ihsan sahibidir.**

مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَآ اَوْ مِثْلِهَا ۗ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٦﴾

106. Biz, bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak (ertelersek) mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kadirdir.

Açıklaması:

106- Ne zamanki kâfirler (âyetin) neshi hususunda ileri geri konuştular ve "Muhakkak ki Muhammed arkadaşlarına bugün bir şeyi emrediyor yarın nehyediyor" dediler, o zaman şu âyet indi: **Biz bir âyetten her neyi**[92] **nesh edersek**[93]**,** hükmünü kaldırırsak, *-ister lafzıyla olsun ya da olmasın-* **veya** hükmünü **tehir edersek,** *-şartın cevabı şu cümledir-* **ondan daha hayırlısını** sevâbının çokluğu ve kolaylık hususunda kullara en menfaatli olanını **veya onun** teklif ve sevap hususunda **mislini getiririz.**

Nesh de, tebdil de onun tarafındandır. *-istifham takriri ifade içindir.-*

اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٠٧﴾

90 Müşrikîn, ehl-i kitap lafzının üzerine matuftur. «Min» beyan içindir.
91 «min» zaiddir.
92 «ma» şart içindir.
93 Bir kırâatta "nensah" nunun zammesiyle "nünsih" diye de okundu, yani (sana ya da Cibril'e onun neshiyle emrdersek» demektir. Bir kıraatta nisyân mastarından müştak olarak hemzesiz okundu. Yani "sana onu unutturursak, yani senin kalbinden onu silersek" demektir.

107. (Yine) bilmez misin, göklerin ve yerin mülkiyet ve hükümranlığı yalnızca Allah'ındır? Sizin için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.

Açıklaması:

107- Bilmez misin ki; göklerin ve yerin mülkü muhakkak Allah'ındır. O ikisinde dilediği şeyi yapar. **Ve sizler için Allah'tan başka** gayrı **ne bir veli** koruyucu **ne de** onun azabı size geldiğinde sizden onun azabını defedecek **bir yardımcı vardır.**

اَمْ تُرِيدُونَ اَنْ تَسْـَٔلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُ ۗ وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْاِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَٓاءَ السَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾

108. Yoksa siz de (ey müslümanlar), daha önce Musa'ya sorulduğu gibi peygamberinize sorular sormak mı istiyorsunuz? Kim imanı küfre değişirse, şüphesiz dosdoğru yoldan sapmış olur.

Açıklaması:

108- Bu âyet, ne zaman ki Mekke ehli, peygamberimizden Mekke'yi genişletmesini ve Safâ tepesini altın yapmasını istedikleri zaman inmiştir. "Bize Allah'ı âşikâr olarak göster." ve diğer sözlerinden ibaret olduğu şekilde.

'Yoksa siz evvelce Musa'ya sorulduğu, kavminin ona sorduğu **gibi siz de peygamberinizi sorguya mı çekmek istersiniz? Her kim imanı küfür ile değiştirirse** yani açık âyetlere bakmayı terk edip başka şeyleri arzu etmekle iman yerine küfrü alırsa **şüphe yok ki yolun doğrusundan sapmıştır.** Hak yolu şaşırmıştır. *-Sevâe aslında orta yer demektir.-*

وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِكُمْ كُفَّارًا ۚ حَسَدًا مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ۚ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِهٖ ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٩﴾

109. Ehl-i kitaptan çoğu, hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü, sizi imanınızdan vazgeçirip küfre döndürmek istediler. Yine de siz, Allah onlar hakkındaki emrini getirinceye kadar affedip bağışlayın. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.

Açıklaması:

109- Ehl-i kitaptan birçokları peygamberin özellikleri hakkındaki **hak olan şey** Tevrat'ta **onlara tebeyyün ettikten sonra nefislerinden olan ha-**

setten dolayı[94] **sizi imanınızdan sonra kâfirler haline döndürmeyi arzu etmişlerdir.** Yani pis nefisleri onları bu işe itmiştir.

Artık siz onları **affedin,** onları terk edin, **serzenişte bulunmayın.** Yüz çevirin, onları cezalandırmayın. **Ta ki** onlar hakkında **Allah emrini** *-savaş emrini-* **getirinceye kadar. Şüphe yok ki Allah her şeye kadirdir.**

وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ۚ وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٠﴾

110. Namazı kılın, zekâtı verin, önceden kendiniz için yaptığınız her iyiliği Allah'ın katında bulacaksınız. Şüphesiz Allah, yapmakta ol-duklarınızı noksansız görür.

Açıklaması:

110- Ve namazı dosdoğru kılın, zekâtı da verin, nefisleriniz için hayırdan, taattan, sılaî rahim ve sadaka gibi **her ne gönderdiyseniz onun,** sevabını **Allah indinde bulacaksınız. Şüphe yok ki Allah işlediğiniz şeyleri tamamiyle görür.** Sonra onların karşılığında sizleri cezalandıracaktır.

وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ اِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا اَوْ نَصَارٰى ۗ تِلْكَ اَمَانِيُّهُمْ ۗ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١١١﴾

111. (Ehl-i kitap:) Yahudiler yahut Hıristiyanlar hariç hiç kimse cennete giremeyecek, dediler. Bu onların kuruntusudur. Sen de onlara: Eğer sahiden doğru söylüyorsanız delilinizi getirin, de.

Açıklaması:

111- Ve dediler ki: Cennete Yahudiler[95] **veya Hıristiyanlardan başkası elbette giremeyecektir.**

Bu sözü Medine Yahudileriyle Necran Hıristiyanları Resûlullah'ın önünde tartıştıkları zamanda söylediler. Yani Yahudiler dediler ki: "Cennete Yahudilerden başkası giremeyecektir. Hıristiyanlar da dediler ki: "Cennete Hıristiyanlardan başkası giremeyecektir."

Şu söz onların boş hülyalarıdır, bâtıl arzularıdır. Onlara **de ki: Kesin delilinizi, buna dâir olan hüccetinizi getirin. Eğer bunda sadık kimseler iseniz.**

94 mefulu lehdir.
95 Hûd, haid kelimesinin cemisidir.

بَلٰى مَنْ اَسْلَمَ وَجْهَهٗ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهٗۤ اَجْرُهٗ عِنْدَ رَبِّهٖۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۱۱۲﴾

112. Bilâkis, kim muhsin olarak yüzünü Allah'a döndürürse (Allah'a hakkıyla kulluk ederse) onun ecri Rabbi katındadır. Öyleleri için ne bir korku vardır, ne de üzüntü çekerler.

Açıklaması:

112- Hayır... cennete onlardan başkaları girecektir. **Kim muhsîn** muvahhid **olduğu halde yüzünü Allah için salim kılarsa,** emrine boyun eğerse[96] **onun için Rabbinin nezdinde ecir,** amelinin sevabı olan cennet **vardır. Ve onların üzerine bir korku yoktur. Ve onlar** âhirette mahzun da olmayacaklardır.

وَقَالَتِ الْيَهُوْدُ لَيْسَتِ النَّصَارٰى عَلٰى شَيْءٍۖ وَّقَالَتِ النَّصَارٰى لَيْسَتِ الْيَهُوْدُ عَلٰى شَيْءٍۙ وَّهُمْ يَتْلُوْنَ الْكِتٰبَۗ كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ مِثْلَ قَوْلِهِمْۚ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿۱۱۳﴾

113. Hepsi de kitabı (Tevrat ve İncil'i) okumakta oldukları halde Yahudiler: Hıristiyanlar doğru yolda değillerdir, dediler. Hıristiyanlar da: Yahudiler doğru yolda değillerdir, dediler. Kitabı bilmeyenler de birbirleri hakkında tıpkı onların söylediklerini söylediler. Allah, ihtilâfa düştükleri hususlarda kıyamet günü onlar hakkında hükmünü verecektir.

Açıklaması:

113- Ve Yahudiler dediler ki: Hıristiyanlar itimad edilir **bir** şey **üzere değillerdir."** ve İsa'ya da küfür ettiler. **Hıristiyanlar da dedi ki: Yahudiler** itimad edilir **bir şey üzere değillerdir ve Musa'yı da inkar ettiler. Oysa onlar (iki fırka)** kendilerine indirilmiş **kitabı da okurlar.**[97] Yahudilerin kitabında İsa'nın tasdik edilmesi, Hıristiyanların kitabında da Musa'nın tasdik edilmesi mevcuttur. **Bilmeyen kimseler de** Arapların müşrikleri ve gayrısı da **böylece** o iki fırkanın dediği gibi **onların sözlerininin mislini söylediler.**[98] **Allahü teâlâ ise** din işinde **şu ihtilaf ettikleri şeyler hakkında yarın kıyamet günü aralarında hükmedecektir.** İman, gerçekten onu yerine getireni cennete, inkâr edeni ise ateşe sokacaktır.

---

96 Vecih (yüz) lafzını özel olarak zikretti. Çünkü o, âzaların en şereflisidir. Onun gayrısı da emre uymaya daha layıktır.

97 Bu cümle hâldir.

98 Misle kavlihim, zâlike'nin manasını açıklamak içindir, yani her din sahibi için "Onlar hiçbir şey üzere değillerdir." dediler.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللّٰهِ اَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهٗ وَسَعٰى فِى خَرَابِهَا ۭ اُولٰۗىِٕكَ مَا كَانَ لَهُمْ اَنْ يَدْخُلُوهَآ اِلَّا خَاۗىِٕفِيْنَ ۭ لَهُمْ فِى الدُّنْيَا خِزْيٌ وَّلَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿١١٤﴾

114. Allah'ın mescidlerinde O'nun adının anılmasına engel olan ve onların harap olmasına çalışandan daha zalim kim vardır! Aslında bunların oralara ancak korkarak girmeleri gerekir. (Başka türlü girmeye hakları yoktur.) Bunlar için dünyada rezillik, ahirette de büyük azap vardır.

Açıklaması:

114- Allahü teâlânın mescitlerinde namazla ve tesbihle **onun isminin zikredilmesini men edip ve mescitlerini yıkmakla veya değiştirmekle harap olmasına çalışan kimselerden daha zâlim kimdir?** Ondan daha zalim hiç kimse yoktur. (Bu âyet) Beyt-i Makdisi harap eden Rumlardan ya da Hudeybiye senesinde Beytullah'ta Resûlullah'ı kuşatan Müşriklerden haber vermek için indi. **Onlar için o mescitlere korka korka girmelerinden başka selâhiyet yoktur.** (Emir manasında olan haberdir. Yani "Onları cihatla korkutun. Oraya hiç kimse emin olarak giremesin.") **Onlar için dünyada rüsvalık** öldürülmenin alçaklığı, sürgün ve cizye **vardır. Ve onlar için âhirette büyük bir azap** -*ateş*- **vardır.**

وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۚ فَاَيْنَمَا تُوَلُّوْا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿١١٥﴾

115. Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır. Şüphesiz Allah'(ın rahmeti ve nimeti) geniştir, O her şeyi bilendir.

Açıklaması:

115- Bu âyet, Yahudiler, kıblenin değiştirilmesi ya da nereye dönerse dönsün bineğin üzerinde nâfile namaz kılınması hakkında ileri geri konuştukları zaman indi.

Meşrikte magrib de yani yerin tümü Allah'ındır.[99] **Artık hangi yerde** onun emriyle namazda yüzünüzü (kıbleye) çevirirseniz **vechi ilâhi** razı olduğu kıble **oradadır. Şüphe yok ki Allah Vâsi'dir.** Onun lutfu her şeyi içine alır. Mahlukatının idâresini de bilicidir.

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ ۭ بَلْ لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ كُلٌّ لَّهٗ قَانِتُوْنَ

99 Meşrik ve magrib, yerin iki ucu olduğundan (bu ikisi "yerin tümü" olarak açıklandı).

﴿١١٦﴾ بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۖ وَاِذَا قَضٰٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿١١٧﴾

116. "Allah çocuk edindi" dediler. Hâşâ! O, bundan münezzehtir. Gök-lerde ve yerde olanların hepsi O'nundur, hepsi O'na boyun eğmiştir.

117. (O), göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece "Ol!" der, o da hemen oluverir.

Açıklaması:

116- Ve dediler ki;[100] Yani Yahudiler, Hıristiyanlar ve meleklerin Allah'ın kızları olduğuna inananlar: **Allah çocuk edindi.** Allah (c.c.) da buyurdu: O'nu çocuk edinmekten beri kılmakla **beri kılarım. Doğrusu göklerde ve yerde ne varsa** mülküyle, mahlukâtıyla ve kullar ile **O'nundur.** Her şeye sahip olmak çocuk edinmeye zıttır.[101] **Hepsi**[102] **de ona itaat edicidirler;**

117- Allahü teâlâ göklerin ve yerlerin mübdiidir. Geçmişte bir benzeri olmaksızın onları icad edendir. **Bir şeyi** icad etmeyi **irade edince ona "ol" der hemen oluverir.** O şey hemen olur.[103]

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ اَوْ تَأْتِينَآ اٰيَةٌ ۗ كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ ۘ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ ۗ قَدْ بَيَّنَّا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿١١٨﴾

118. Bilmeyenler dediler ki: Allah bizimle konuşmalı ya da bize bir âyet (mucize) gelmeli değil miydi? Onlardan öncekiler de işte tıpkı onların dedikle-rini demişlerdi. Kalpleri (akılları) nasıl da birbirine benzedi? Gerçekleri iyice bilmek isteyenlere âyetleri apaçık gösterdik.

Açıklaması:

118- Ve bilmeyen kimseler Mekke kâfirleri, peygambere (s.a.v.) **dedi ki: Allah bizimle** senin Resûl olduğun hakkında **konuşsa ya da bize** senin doğruluğun üzerine, bizim arzu ettiğimizden **bir mucize gelse ya. Onlardan evvelkiler,** peygamberlere küfreden geçmiş ümmetlerden olanlar da **aynı şekilde** onların dediği gibi, inatçılıktan ve mucizeleri talep etmekten bu **sözlerin benzerini demişti.** Küfür ve inatta **kalpleri birbirine benzedi.** Burada Resûlullah'ı teselli vardır. **Biz âyetlerimizi iman sahibi,** onların âyet olduklarını bilip iman eden **bir kavme apaçık bildirdik.** Âyetle beraber başka bir âyet istemek inatçılıktır.

---

100 Kâlû kelimesi vavlı ve vavsız da okundu.
101 Akıllı olmayanları akılsızlara gâlib kılarak mâ lafzıyla tabir buyurdu.
102 "Küllün" ondan ne şey murad edilirse ondan o şey kastedilir. (Bu âyette) akıllıları akılsızlara galip kılmak vardır.
103 Bir kırâatta yekûnu, nasb ile yekûne diye emrin cevabı olarak okundu.

اِنَّآ اَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًاۙ وَلَا تُسْـَٔلُ عَنْ اَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾

119. Doğrusu biz seni Hak (Kur'an) ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Sen cehenmemliklerden sorumlu değilsin.

Açıklaması:

119- Şüphe yok ki, biz seni ey Muhammed! **hak,** hidayet ile o hakka icâbet edeni cennetle **müjdeleyici ve** ona icâbet etmeyeni de ateşle **korkutucu olarak gönderdik. Sen cehennem,** ateş **ashabından** yani kâfirlerden **mesul olmazsın.** Onlara ne oluyor da iman etmiyorlar. Senin üzerine ancak tebliğ etmek vardır.[104]

وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارٰى حَتّٰى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْۜ قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰىۜ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَٓاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِى جَٓاءَكَ مِنَ الْعِلْمِۙ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٢٠﴾

120. Dinlerine uymadıkça Yahudiler de Hıristiyanlar da asla senden razı olmayacaklardır. De ki: Doğru yol, ancak Allah'ın yoludur. Sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyacak olursan, andolsun ki, Allah'tan sana ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.

Açıklaması:

120- Sen onların milletine dinine **tabi oluncaya dek senden ne Yahudiler ne de Hıristiyanlar asla hoşnut olmazlar. De ki: Allah'ın hidayeti,** İslâm **asıl hidayettir.** Gerisi sapıklıktır. **Andolsun ki eğer sana** Allah tarafından **gelen ilimden** vahiyden **sonra onların** seni ona çağırmış oldukları **arzularına** faraza **uyacak olsan, senin için Allah tarafından ne** seni koruyacak **bir veli** ne de seni Allah'tan men edecek **bir yardımcı bulunur.**

اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهٖۜ اُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهٖۜ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهٖ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٢١﴾

121. Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler (den bazısı) onu, hakkını gözeterek okurlar. Çünkü onlar, ona iman ederler. Onu inkâr edenlere gelince, işte gerçekten zarara uğrayanlar onlardır.

104 Bir kırâatta nehiy kelimesi olarak «tüs'el» lafzının cezmiyle okundu.

Açıklaması:

121- Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler ki[105] **onu gerçek bir okuyuşla okurlar.** Yani indirildiği gibi onu okurlar.[106] **İşte onlar ona iman ederler.** Bu âyet Habeşistan'dan gelip müslüman olan bir cemaat hakkında indi. **Ve o kimseler ki onu** o getirilen kitabı, tahrif ederek **inkar ederse işte onlar** sonları ebedi olan ateşe dönmek olduğu için **hüsrana uğramış olanların ta kendileridir.**

يَا بَنِٓى اِسْرَٰٓءِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِىَ الَّتِٓى اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاَنِّى فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٢٢﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِى نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْـًٔا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿١٢٣﴾

122. Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi (bir zamanlar) cümle âleme üstün kılmış olduğumu hatırlayın.

123. Ve bir günden sakının ki, o günde hiç kimse başkası namına bir şey ödeyemez, kimseden fidye kabul edilmez, hiç kimseye şefaat fayda vermez. Onlar hiçbir yardım da görmezler.

Açıklaması:

122- Ey İsrailoğulları! Size ihsan etmiş olduğum nime-timi ve sizi âlemler üzerine faziletli kılmış olduğumu hatırlayınız.

-Bu ayetin benzeri önceden geçmiştir.-

123- Ve öyle bir günden sakının, korkun ki o günde **hiçbir şahıs hiçbir şahıs için bir şey ödeyemez. Ve hiç bir şahıstan adl,** fidye **de kabul edilmez. Ve ona şefâat fayda vermez. Ve onlara yardım da olunmaz.** Allah'ın azabından men olunmazlar.

وَاِذِ ابْتَلَٰٓى اِبْرٰهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَاَتَمَّهُنَّ ۖ قَالَ اِنِّى جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا ۖ قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِى ۖ قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِى الظَّالِمِينَ ﴿١٢٤﴾

124. Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i bir takım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince: Ben seni insanlara önder yapacağım, demişti. "Soyumdan da (önderler yap, yâ Rabbi!)" dedi. Allah: Ahdim zalimlere ermez (onlar için söz vermem) buyurdu.

105 Mübtedadır.
106 Cümle haldir. Hakk lafzı mefulü mutlaktır. Haber biraz sonra gelecek. Ülâike'nin cümlesidir.

Açıklaması:

124- Şunu da (yad et ki) bir vakit İbrahim'i Rabbi bir takım kelimelerle emirler ve nehiylerle **ibtila,** imtihan **etmişti.** Ona, onları yükledi. Denildi; onlar hac vazifeleridir. Denildi ki; onlar mazmaza, istinşak, misvak kullanmak, bıyık kesmek, saçı ortadan ayırmak, tırnakları kesmek, koltuk altını yolmak, edeb yerini tıraş, sünnet olmak ve istincâ gibi şeylerdir. **O da bunları tamamladı.** Onları tam olarak yerine getirdi. Cenab-ı Hak da **dedi ki: Ben seni insanlara imam** din işinde kendisine uyulan bir önder **kılacağım. O da dedi ki: Zürriyetimden de** evlatlarımdan da imamlar kıl. **Cenab-ı Hak da buyurdu: Benim ahdime,** önder olmakla **zâlimler** (zürriyetinden) kâfirler **nâil olamaz.** Bu âyet, Allah'ın ahdine, ancak zâlim olmayanların nâil olacağına delâlet etmektedir.

وَاِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَاَمْنًا ؕ وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ اِبْرٰهٖمَ مُصَلًّى ؕ وَعَهِدْنَآ اِلٰٓى اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعِيلَ اَنْ طَهِّرَا بَيْتِىَ لِلطَّآئِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾

125. Biz, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail'e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik.

Açıklaması:

125- Ve o vakti de yad ediniz ki: Biz Beyti, Kâbe'yi **insanlar için bir sevap yeri,** her taraftan oraya toplandıkları bir dönüş yeri **ve** onlar için başka yerden gelecek saldırılardan ve zulümden **emniyet,** yeri **kıldık.** Kişi babasının katili ile karşılaşırdı, fakat ona saldırmazdı. **Siz de** ey insanlar **Makam-ı İbrahim'den** -o yer İbrahim aleyhisselâm'ın Beyt'i bina ederken üzerinde kaim olduğu taştır-, **bir musalla,** arkasında iki rekat tavaf namazı kılmakla bir namazgâh edinin.[107] **Ve biz İbrahim ve İsmail ile anlaşmıştık,** onlara emretmiştik **ki; benim beytimi tavaf edenler, ve orada mukim olanlar, ve rükû, sücüd edenler**[108] namaz kılanlar **için** putlardan **temizleyiniz.**

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا وَارْزُقْ اَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ؕ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَاُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ اَضْطَرُّهٗٓ اِلٰى عَذَابِ النَّارِ ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾

107 Bir kıraatta ittehizu lafzı hânın fethasıyla ittehaza olarak okundu. (O zaman emir değil) haberdir.

108 Rükkâ râk'ı, sûcud sâcid'in cemisidir.

126. İbrahim de demişti ki: Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir yap, halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları çeşitli meyvelerle besle. Allah buyurdu ki: Kim inkâr ederse onu az bir süre faydalandırır, sonra onu cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası!

Açıklaması:

126- Şunu da zikret ki: İbrahim, Ya Rabbi! Bu, mekânı **bir emin** emniyet sahibi **belde kıl.** Allahü teâlâ da onun duâsına icâbet etti. Ve o beldeyi harem kıldı; Orada insan kanı akmaz, hiç kimse orada haksızlık yapmaz, orada avı avlanmaz, otu kesilmez.

Ve ahalisini meyvelerden rızıklandır. Bu durum ticâret kafilelerinin Şam'dan Tâif'e nakil yapmasıyla gerçekleşti. (Önceden) orası ekin ve suyu olmayan çok ıssız bir yer idi. **Allah'a ve âhiret gününe iman etmiş olanları -rızıklandır-**[109] İbrahim (a.s.), duâsında iman etmiş olanları özellikle zikretti. Böylelikle yaptığı duâ "Benim ahdim, zâlimlere nâil olmaz" meâlinde âyet-i kerimeye uygun düşmektedir.

Allahü teâlâ da: "Kâfir olanı da az bir müddet, yaşadığı müddetçe rızıklandırıp, **-dünya hayatında rızıkla- faydalandırırım sonra da onu ateş azabına** girmeye mecbur **kılarım,** âhirette onu (oraya) sokarım. O ateşten bir kurtuluş bulamaz. **Ne fena bir gidiş yeri,** dönüş yeri o cehennem" **buyurmuştu.**

وَاِذْ يَرْفَعُ اِبْرٰهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَاِسْمٰعِيلُ ۖ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا ۖ اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾

127. Bir zamanlar İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor (şöyle diyorlardı:) Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin.

Açıklaması:

127- Yâd et ki, İbrahim Beytullâh'ın direklerini, temellerini ve duvarlarını **İsmail ile beraber**[110] yükseltiyor, (o beyti) bina ediyor.[111] Ve şöyle diyorlardı: **Bizden,** binamızı **kabul buyur. Şüphe yok ki sen** sözü **ziyade işiten,** işi de **ziyade bilensin.**

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا اُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ ۖ وَاَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا ۚ اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾

109 Bu cümle "ehlehu" kelimesinden bedeldir.
110 İbrahim üzerine matuf.
111 Minel beyt, Yerfau fiiline müteallıktır.

128. Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar, bize ibadet usullerimizi göster, tevbemizi kabul et; zira, tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin.

Açıklaması:

128- Ey Rabbimiz! Bizleri sana iki müslüman, boyun eğen **kıl. Ve zürriyetimizden,** çocuklarımızdan **senin için müslüman bir ümmet** kıl.[112] **Ve usullerimizi,** ibadetimizin, ya da haccımızın kurallarını **bize göster,** (bize öğret). **Ve tövbelerimizi de kabul buyur. Şüphe yok ki sen tevvabsın, rahimsin.** Kendileri masum (günah işlemeyen zatlar) oldukları halde tevazu içinde zürriyetlerine (bir şey) öğretmek için Allah'tan tevbeyi kabul etmesini istediler.

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾

129. Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin.

Açıklaması:

129- Ey Rabbimiz! Onların ehli beytin **arasında onlardan** kendilerinden **bir Resûl gönder** Allah onun duasına Hz. Muhammed'le icabet etti **ki onlara âyetlerini** Kur'an'ı okusun. **Onlara kitabı** Kuran'ı **ve hikmeti** ondaki hükümleri öğretsin ve onları tezkiye etsin, onları şirkten temizlesin. **Şüphe yok ki sen aziz,** (işinin üzerine) galip ve yaratmasında **hikmet sahibisin.**

وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ اِبْرٰهِيمَ اِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ ۚ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِى الدُّنْيَا ۚ وَاِنَّهُ فِى الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٣٠﴾

130. İbrahim'in dininden kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir? Andolsun ki, biz onu dünyada (elçi) seçtik, şüphesiz o ahirette de iyilerdendir.

Açıklaması:

130- Nefsine sefih olandan, kendisinin Allah'ın mahlûku olduğunu, ona ibadet etmenin vacip olduğunu bilmeyenden ya da ona ibadeti hafif ve düşük görenden **başka kim İbrahim'in milletinden kaçınır** onu terkeder. **Şüphe yok ki biz dünyada** risalet ve dostlukla **seçilmiş kıldık.** Mümtaz kıldık. **Şüp-**

112 Min harfi cerri, teb'îz içindir. İbrahim aleyhisselâm bunu (min harfini) Allah'ın ona olan kavli "Benim ahdim zalimlere nail olmaz" önce zikredildiğinden dolayı getirmiştir.

hesiz ki âhirette de o salihlerden, kendisi için yüksek dereceleri olan kimselerden**dir.**

اِذْ قَالَ لَهٗ رَبُّهٗٓ اَسْلِمْۙ قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٣١﴾

131. Çünkü Rabbi ona: Müslüman ol, demiş, o da: Alemlerin Rabbine boyun eğdim, demişti.

Açıklaması:

131- Hani o vakit ki İbrahim'e Rabbi İslâm ol, Allah'a boyun eğ, O'na dinini hâlis yap, **dedi. O da âlemlerin Rabbine teslim oldum dedi.**

وَوَصّٰى بِهَآ اِبْرٰهٖمُ بَنِيْهِ وَيَعْقُوْبُۗ يٰبَنِيَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ الدِّيْنَ فَلَا تَمُوْتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿١٣٢﴾

132. Bunu İbrahim de kendi oğullarına vasiyet etti, Yakub da: Oğullarım! Allah sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. O halde sadece Müslümanlar olarak ölünüz (dedi).

Açıklaması:

132- Ve bununla milletle *-İslâm diniyle-* **İbrahim de oğullarına vasiyette bulundu.**[113] **Yakup ta** oğullarına *-vasiyet etti-* **dedi ki: Oğullarım! Şüphe yok ki Allah sizin için dini,** İslâm'ı **seçti. Öyleyse sizler ancak Müslüman olduğunuz halde ölünüz.** Bu İslâm'ı terk etmekten nehiy ve ölümün rast gelmesi anına kadar da İslâm üzerine sabit kılmakla olan bir emirdir.

اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاۤءَ اِذْ حَضَرَ يَعْقُوْبَ الْمَوْتُۙ اِذْ قَالَ لِبَنِيْهِ مَا تَعْبُدُوْنَ مِنْۢ بَعْدِيْۗ قَالُوْا نَعْبُدُ اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ اٰبَاۤىِٕكَ اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ اِلٰهًا وَّاحِدًاۚ وَنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿١٣٣﴾

133. Yoksa Yakub'a ölüm geldiği zaman siz orada mıydınız? O zaman (Ya'kub) oğullarına: Benden sonra kime kulluk edeceksiniz? demişti. Onlar: Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz ancak O'na teslim olmuşuzdur, dediler.

Açıklaması:

133- Bu âyet Yahudiler, Peygamber(imiz)e "Sen bilmiyor musun ki; Yakup,

113 "Vessâ" fiili bir kıraate göre Evsâ diye okundu.

ölüm gününde oğullarına Yahudilikle vasiyet etmişti" dediklerinde indi.

Yoksa Yakub'a ölüm geldiği zaman siz şahitler, hazır bulunanlar mıydınız. **O vakit ki**[114] **oğullarına dedi: Benden sonra,** ölümümden sonra **neye ibadet edeceksiniz? Dediler ki: Senin ilâhına ve babaların olan İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhına ibadet edeceğiz ki**[115] **tek bir ilahtır.**[116] **Ve biz ancak onun için müslüman kimseleriz.**[117]

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ ۖ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ ۖ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٤﴾

134. Onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz.

Açıklaması:

134- Onlar[118] **bir ümmettir ki, gelip geçmişlerdir.**[119] **Onların kazandıkları** amel yani karşılığı **kendilerinedir**[120] **Sizin kazandığınız şeyler de sizedir.** Hitap Yahudiler içindir. Ve siz onların amellerinden sorulmadığı gibi siz de **onların yapmış olduklarından sorulmayacaksınız.**[121]

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ تَهْتَدُوا ۗ قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٣٥﴾

135. (Yahudiler ve Hıristiyanlar Müslümanlara:) Yahudi ya da Hıristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız, dediler. De ki: Hayır! Biz, hanîf olan İbrahim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi.

Açıklaması:

135- Ve dediler ki: Yahudi veya[122] **Nasrâni olunuz ki hidâyete ermiş olasınız.** Onlara **de ki: Bilakis,** biz **hanîf olarak**[123] bütün dinlerden doğru dine meyledici olarak **İbrahim'in dinine** tabi bulunmaktayız. **O müşriklerden değildir.**

---

114 Bundan önceki "İz" kelimesinden bedeldir.
115 İsmail'i babalardan saymak taglibtir. Çünkü amca da baba menzilindedir.
116 İlâheke'den bedeldir.
117 Âyetin başındaki "Em" harfi, inkâr hemzesi mânâsındadır. Yani "sizler ölüm vaktinde ona hazır olmadınız. Öyleyse ona layık olmayan şeyi ona nasıl nisbet ediyorsunuz?"
118 Mübtedadır.
119 "Tilke" lafzıyla olan işaret, İbrahim, Yakup ve ikisinin arasında olanlaradır. Haberi olan "ümmetün" lafzı, müennes olduğundan dolayı müennes kılındı.
120 Cümle-i isti'nafiyedir.
121 Bu cümle, makablini tekitliyicidir.
122 Âyet-i kerimedeki "Ev" harfi, tafsil içindir. Birinci sözü söyleyen Medine Yahudileridir, ikincisini söyleyen Necran Hıristiyanlarıdır.
123 Hanif lafzı, İbrahim'den haldir.

قُولُوٓا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ اِلٰٓى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَآ اُوتِىَ مُوسٰى وَعِيسٰى وَمَآ اُوتِىَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْۚ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْۗ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٦﴾

136. "Biz, Allah'a ve bize indirilene; İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve esbâta indirilene, Musa ve İsa'ya verilenlerle, Rableri tarafından diğer peygamberlere verilenlere, onlardan hiçbiri arasında fark gözetmeksizin inandık ve biz sadece Allah'a teslim olduk" deyin.

Açıklaması:

136- Deyiniz ki *-Hitab, mü'minleredir!-* **Biz, Allah'a ve bize indirilene** Kur'an'a **ve İbrahim'e,** *-indirilen on sahifeye-* **İsmail'e, İshak'a, Yakup'a ve Esbat'a,** Yakup'un çocuklarına **inzal edilmiş olana ve Musa'ya** *-verilen Tevrat'a-* **ve İsa'ya** *-verilen İncil'e-* **ve peygamberlere rabbleri tarafından verilmiş olana** kitaplara ve mu'cizelere **iman ettik. Biz onlardan hiçbiri arasında ayrım yapmayız.** Yahudiler ve Hıristiyanlar gibi bazısına inanıp bazısını inkâr etmeyiz. **Ve biz ona boyun eğmiş kimseleriz.**

فَاِنْ اٰمَنُوا بِمِثْلِ مَآ اٰمَنْتُمْ بِهٖ فَقَدِ اهْتَدَوْاۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا هُمْ فِى شِقَاقٍۚ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللّٰهُۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣٧﴾

137. Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa doğru yolu bulmuş olurlar; dönerlerse mutlaka anlaşmazlık içine düşmüş olurlar. Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir.

Açıklaması:

137- Eğer onlar sizin iman ettiğiniz gibi[124] **iman ederlerse** yani Yahudiler ve Hıristiyanlar, **muhakkak hidayete ermiş olurlar. Ve eğer** imanınızın misli olan imandan **yüz çevirirlerse şüphe yok ki onlar aykırılık** sizinle bir muhalefet **içinde kalmış olurlar. O halde Cenâb-ı Hak onlara karşı, sana** Ey Muhammed- onların muhalefetine karşı- **kifayet edecektir. Ve O,** onların sözlerini **işiticidir** onların hallerini **bilicidir.**

Allah ona, onlara karşı Kurayza'nın katlolunması, Nadr'ın sürgün edilmesi ve üzerlerine cizye vurulmasıyla yetti.

صِبْغَةَ اللّٰهِۚ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةً۠ وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ ﴿١٣٨﴾

124 Misl kelimesi zaiddir.

138. Allah'ın (verdiği) rengiyle boyandık. Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir? Biz ancak O'na kulluk ederiz (deyin).

Açıklaması:

138- Ey mü'minler! Deyiniz ki bizim boyamız **–Allah'ın boyasıdır-** Sıbga kelimesi Âmenna fiilinin mânasını tekitleyen mastardır. Nasbı ise gizli olan bir fiilledir. Yani صبغنا اللهSabağanâllahu. Sıbga ile murad Allah'ın insanları üzerine yarattığı dinidir. Elbisedeki boya gibi sahibinin üzerinde eseri zahir olduğu için ona sıbga denildi. **Boya cihetinden Allah'tan daha güzel kim vardır. Ve bizler ancak ona ibadet edenleriz.**

قُلْ اَتُحَاۤجُّوْنَنَا فِى اللّٰهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۚ وَلَنَاۤ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ ۚ وَنَحْنُ لَهٗ مُخْلِصُوْنَ ۙ﴿۱۳۹﴾

139. De ki: Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbiniz olduğu halde, O'nun hakkında bizimle tartışmaya mı girişiyorsunuz? Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size aittir. Biz O'na gönülden bağlananlarız.

Açıklaması:

139- Yahudiler müslümanlara dediler ki: "Biz ilk ehli kitabız. Ve kıblemiz de en eski olandır. Peygamberler de Araplardan olmamıştır. Eğer Muhammed peygamber olsaydı elbette bizden olurdu." (Bunun üzerine) şu âyet indi.

Onlara **de ki: Allah hakkında** onun Araplardan peygamber seçmesi hususunda **bizimle mücadele mi,** muhaseme mi **ediyorsunuz? Halbuki o bizim Rabbimizdir ve sizin de Rabbinizdir.** Öyleyse onun için kullarından dilediğini seçme hakkı vardır. **Ve bizim amellerimiz bize aittir.** Onların karşılığında hesaba çekiliriz. **Sizin amellerinizde size aittir.** Siz de onların karşılığında cezalandırılacaksınız. Amellerimizde onunla ihsana hak kazandığımız şeyin mevcut olması uzak değildir. **Ve bizler ancak ona** sizin dışında dini ve ameli **halis yapanlarız.** Öyleyse bizler seçilmeye daha lâyığız.[125]

اَمْ تَقُوْلُوْنَ اِنَّ اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطَ كَانُوْا هُوْدًا اَوْ نَصٰرٰى ۗ قُلْ ءَاَنْتُمْ اَعْلَمُ اَمِ اللّٰهُ ۗ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهٗ مِنَ اللّٰهِ ۗ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۴۰﴾

140. Yoksa siz, İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve esbâtın Yahudi, yahut Hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa

125 Âyetteki hemze inkâr içindir. Üç cümle haldir.

Allah mı? Allah tarafından kendisine (bildirilmiş) bir şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir? Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.

Açıklaması:

140- Yoksa (bilakis) siz diyor musunuz ki[126] **şüphe yok İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve Torunlar Yahudi veya Nasâra idiler.** Onlara **de ki: Sizler mi daha iyi bilirsiniz yoksa Allah mı?** Yani Allah daha iyi bilicidir. Allahü teâlâ "İbrahim ne Yahudi ne de Nasrâni idi" kavliyle Yahudilikten ve Hıristiyanlıktan beri kıldı. (Âyette) onunla beraber zikrolunanlar da (bu hususta) ona tâbidir.

Allah nezdinde şehadeti insanlardan **gizleyenden daha zalim kim vardır.** Yani ondan daha zalim kimse yoktur. (O gizleyenler) Yahudilerdir. Allah'ın İbrahim için haniflikle olan Tevrat'taki şehadetini gizlediler. **Allah sizin yaptıklarınızdan gafil değildir.** -(Bu âyet) onlara bir tehdittir.-

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ ۖ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ ۖ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

141. Onlar bir ümmetti; gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerine, sizin kazandıklarınız da size aittir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz.

Açıklaması:

141- O bir ümmettir ki, gelip geçmiştir. Ona kendi kazandığı, size de sizin kazandığınız vardır. Ve siz onların yapmış olduklarından mesul olmayacaksınız. -Bu âyetin benzeri önceden geçti.-

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّاهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا ۚ قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۚ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٤٢﴾

142. İnsanlardan bir kısım beyinsizler: Yönelmekte oldukları kıblelerinden onları çeviren nedir? diyecekler. De ki: Doğu da batı da Allah'ındır. O dilediğini doğru yola iletir.

Açıklaması:

142- Nâsdan, Yahudilerden ve müşriklerden **bir takım sefihler,** cahiller **diyeceklerdir ki: Onları üzerlerinde oldukları,** namazda ona yönelmekte oldukları **kıblelerinden** –Beyt-i Makdis'ten- **hangi şey döndürdü?** Hangi şey Peygamberi (s.a.v.) ve müminleri -o *kıbleden*- çevirdi.[127] **De ki: Doğu da batı da** bütün cihetler **Allah içindir.** Öyleyse dilemiş olduğu herhangi bir tarafa tevec-

126 Tekûlûne fiili, ta ve yâ ile okundu.

127 (Yekûlu fiilinin başında) istikbâle delalet eden sin harfini getirmek, ileride olacak bu işten şimdiden haber vermektir.

cüh edilmesiyle emir edebilir. On'a hiçbir itiraz yapılamaz. Hidâyetini **dilediği kimseyi, doğru yola,** İslâm dinine **hidâyet eder.** Siz de o hidayet olunanlardansınız. -Bu mânâya (şimdi zikredilecek âyet) delâlet etmektedir.

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ اُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًاۗ وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِى كُنْتَ عَلَيْهَآ اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلٰى عَقِبَيْهِۗ وَاِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً اِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُۗ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيعَ اِيمَانَكُمْۗ اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٣﴾

143. İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resûl'ün de size şahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık. Senin (arzulayıp da şu anda) yönelmediğin kıbleyi (Kâbe'yi) biz ancak Peygamber'e uyanı, ökçeleri üzerinde geri dönenden ayırt etmemiz için kıble yaptık. Bu, Allah'ın hidayet verdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir. Allah sizin imanınızı asla zayi edecek değildir. Zira Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir.

Açıklaması:

143- Ve işte böylece, sizleri doğru yola hidâyet ettiğimiz gibi, **sizleri** *-Ey Ümmet-i Muhammed-* **vasat,** en hayırlı ve adâletli olan **ümmet kıldık ki insanlar üzerine** kıyamet gününde peygamberlerinin onlara tebliğ ettiğine dair **şahitler olasınız. Ve peygamberler de sizlerin üzerinize,** onun (Hz. Muhammed'in) size tebliğ yaptığı hakkında **şahit olsun. Ve senin evvelce tarafına müteveccih olduğun** ciheti *-Kâbe'dir-* Şimdi senin için **kıble kılmadık.** Resûlullah (s.a.v.) önceden Kâbe'ye doğru namaz kılardı. Hicret ettiğinde ise, Yahudilere karşı bir yumuşaklık olsun için Beyt-i Makdis'e yönelmekle emrolundu. O tarafa doğru on altı ya da on yedi ay namaz kıldı. Sonra kıble, Kâbe'ye çevrildi. **Ancak Resûl'e kimlerin tâbi olacaklarını** ve tasdik edeceklerini **gerisin gerisine dönecekleri,** dinde bir şüphesi olduğundan ve Resûlullah'ın Allah'ın emrinden bir hayret içinde olduğu hakkında zanlarından dolayı tekrar küfre dönecekler, açık bir bilgi ile **bilelim diye yaptık.** -Ki bundan dolayı bir grup insan tekrar dinden çıkmıştı.-

Gerçekten[128] **büyük bir iştir,** insanların üzerine zorlayıcı bir yüktür. **Ancak Allah'ın** onlardan **hidayet ettiği kişiler üzerine değil. Ve Allah sizin imanınızı** yani Beyt-i Makdis'e dönerek kıldığınız namazınızı **elbette zayi edecek değildir.** Bilâkis bunun üzerine sizi sevaplandırır. Çünkü bu âyetin sebeb-i nüzulü kıble değiştirilmezden evvel ölen kişilerin durumundan sual edilmesidir.

128 İn harfi İnne'den muhaffe olup ismi mahzuftur yani "Gerçekten bu kıbleye tekrar geri dönülmesi.

Şüphe yok ki Allah insanlara, müminlere, onların amellerini zâi etmeme hususunda **Reûf'dur, Rahim'dir.**

قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِى السَّمَآءِ ۚ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰىهَا ۪ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ؕ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهٗ ؕ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ لَيَعْلَمُوْنَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ ؕ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٤٤﴾

144. (Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin. Şüphe yok ki, ehl-i kitap, onun Rablerinden gelen gerçek olduğunu çok iyi bilirler. Allah onların yapmakta olduklarından habersiz değildir.

Açıklaması:

144- Biz yüzünün sema cihetinde, vahyi bekler ve Kâbe'ye istikballe emri arzu duyar olduğu halde **takallubunu** çevirip durduğunu **görüyoruz.** Resûlullah, onu, İbrahim'in (a.s.) kıblesi olduğu ve Arapları da İslâm'a daha çağırıcı olduğu için çok arzu ediyordu. **Artık seni hoşnut olacağın** seveceğin **bir kıbleye** muhakkak ki **çevireceğiz,** döndüreceğiz. **Haydi yüzünü Mescid-i Haram** (Kabe) **tarafına çevir,** namazda (oraya) yönel. **Ve her nerede bulunursanız** *-hitap ümmetedir-* **yüzlerinizi** namazda **onun tarafına çeviriniz. Ve şüphe yok ki kendilerine kitap verilenler de bunun,** Kabe'ye dönmenin **Rableri tarafından** kendi kitaplarındaki Hz. Muhammed'in oraya yöneleceğinden dolayı **hak olduğunu elbette bilirler. Ve Allah onların amellerinden gâfil değildir.**[129]

وَلَئِنْ اَتَيْتَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ بِكُلِّ اٰيَةٍ مَا تَبِعُوْا قِبْلَتَكَ ۚ وَمَآ اَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ ۚ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ؕ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَآءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ اِنَّكَ اِذًا لَمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٤٥﴾

145. Yemin olsun ki (habibim!) sen ehl-i kitaba her türlü âyeti (mucizeyi) getirsen yine de onlar senin kıblene dönmezler. Sen de onların kıblesine dönecek değilsin. Onlar da birbirlerinin kıblesine dönmezler. Sana gelen ilimden sonra eğer onların arzularına uyacak olursan, işte o zaman sen hakkı çiğneyenlerden olursun.

129 Yâ'melûn ta ile "tâ'melûne" diye de okundu. Mânâ ise "Yahudilerin kıble emrini inkârdan dolayı yaptıklarından gafil değildir"

Açıklaması:

145- Andolsun ki eğer sen kendilerine kitap verilmiş olanlara kıble işinde doğruluğun üzere **her ne âyet -delil- getirsen yine senin kıblene** inattan dolayı **tabi olmazlar. Sen de onların kıblesine tabi olmazsın.** (Bu âyet) Resûlullah'ın onların müslüman olmalarına olan arzusunu, onların da onun kıblelerine dönmesi arzusunu kırıcıdır.

Onların bazıları da bazılarının kıblesine tâbi değildir. Yani Yahudiler, Hıristiyanların, Hıristiyanların da Yahudilerin (kıblesine tâbi değillerdir.) **Ve and olsun ki sana gelen ilimden** vahiyden **sonra** onların seni çağırmış oldukları **hevalarına tabi olacak olsan şüphe yok ki sen o zaman** faraza onlara tâbi olursan **zalimlerden olmuş olursun.**

اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَآءَهُمْ ۟ وَاِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾

146. Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (o kitaptaki peygamberi), öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen onlardan bir grup bile bile gerçeği gizler.

Açıklaması:

146- O kendilerine kitap verdiğimiz kimseler onu, Muhammed'i (a.s.) **tıpkı oğullarını tanıdıkları gibi** kendi kitaplarındaki sıfatıyla **tanırlar.**

İbn-i Selâm demiştir ki: Andolsun ki "Onu gördüğümde oğlumu tanıdığım gibi tanıdım ve benim Muhammed'i (a.s.) tanımam (oğlumu tanımamdan da) kuvvetli oldu. **Fakat onlardan bir grup şüphe yok ki hakkı** onun özelliklerini **gizlerler. Halbuki** senin üzerinde olduğun şu durumu da **bilirler.**

اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١٤٧﴾

147. Gerçek olan, Rabbinden gelendir. O halde kuşkulananlardan olma!

Açıklaması:

147- O hak Rabbindendir. Artık onda **şüphe edenlerden**[130] **de olma.** Yani; bu tür kişilerden (olma).

وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ ۟ اَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا ۟ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾

130 Mümterin lafzı La temteri'den daha mübalağalıdır.

148. Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır. (Ey müminler!) Siz hayır işlerinde yarışın. Nerede olursanız olun sonunda Allah hepinizi bir araya getirir. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.

Açıklaması:

148- Ümmetlerden **her biri için bir yön,** kıble **vardır, O, yüzünü namazda oraya döndürücüdür.**[131] **Artık hayırlı işlere yarışınız.** Taatlara ve onun kabulüne koşunuz. **Siz her nerede olursanız olunuz Allah sizleri bir araya getirecektir.** Kıyamet gününde sizi toplayacaktır. Amelleriniz ile karşılık verecektir. **Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.**

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۖ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۖ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾

149. Nereden yola çıkarsan çık (namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Bu emir Rabbinden sana gelen gerçektir. (Biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.

150. (Evet Resûlüm!) Nereden yola çıkarsan çık (namazda) yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir. Nerede olursanız olunuz, yüzünüzü o yana çevirin ki, aralarından haksızlık edenler (kuru inatçılar) müstesna, insanların aleyhinizde (kullanabilecekleri) bir delili bulunmasın. Sakın onlardan korkmayın! Yalnız benden korkun. Böylece size olan nimetimi tamamlayayım da doğru yolu bulasınız.

Açıklaması:

149- Ve her nereden sefer için **çıkarsan hemen yüzünü Mescid-i Haram'a döndür. Şüphe yok ki bu Rabbin tarafından bir haktır. Ve Allahü teâlâ sizin amellerinizden gafil değildir.**[132]

150- Allahü teâlâ Mescid-i Haram'a dönmeyi, sefer hükmü ile gayrısının eşitliğini beyan etmek için bir daha tekrar etti. **Ve her nereden sefere çıkarsan hemen yüzünü Mescid-i Haram cihetine çevir ve her nerede bulunursanız yüzlerinizi onun tarafına çeviriniz.**[133] **Tâ ki nâs** Yahudiler ve müşrikler **için sizin üzerinize bir hüccet,** yâni Mescid-i Haram'dan gayrısına yönelmeye karşı bir mücâdele **bulunmasın.** Yani Yahudilerin "Dinimizi hem inkâr

131 "Mûvellihâ" bir kıraatta Müvellâhâ diye okundu.
132 Tâmelûn fiili tâ okundu. Ayrıca yâ ile "yâmelûne" diye de okundu. Ve bunun benzeri de önceden geçmişti.
133 Te'kid için bu cümleyi tekrar etti.

ediyor, hem kıblemize tâbi oluyor", müşriklerin de "İbrahim'in (a.s.) dinini iddia ediyor, fakat kıblesine muhalif oluyor" sözlerinden kâin olan, onların sizle olan mücadelesi yok olsun diye. **Ancak onlardan** inattan dolayı **zalim olanlar müstesna.** Çünkü onlar şöyle diyorlardı: "O, Mescid-i Haram'a ancak babalarının dinine meylettiğinden dolayı döndü"[134] Mânâya gelince; Size hiç bir kimsenin sözü olamaz. Ancak bunların sözü olabilir. **Artık onlardan korkmayınız,** Mescid-i Haram'a dönülmesi hususunda onların mücâdelesinden korkmayınız. Ve emrime yapışmakta **benden korkunuz. Hem üzerinize** dininizin malûmatlarına hidayet etmekle **sizin üzerinize olan nimetimi tamamlayayım**[135] **hem de hakka hidayet bulmanızı ümit edebilesiniz.**

كَمَآ اَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولاً مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ اٰيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾

151. Nitekim kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab'ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdik.

Açıklaması:

151- Nitekim sizin içinizde sizden bir Resûl Hz. Muhammed'i (s.a.v.) **gönderdik.**[136] **Size bizim âyetlerimizi** Kur'an'ı **okuyor ve sizleri tezkiye ediyor.** Sizleri şirkten temizliyor **ve sizlere kitabı** Kur'an'ı **ve hikmeti** onda olan ahkâmı **talim ediyor. Ve sizlere bilmediklerinizi öğretiyor.**

فَاذْكُرُونِى اَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِى وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾

152. Öyle ise siz beni (ibadetle) anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin; sakın bana nankörlük etmeyin!

Açıklaması:

152- Artık beni namazla, tesbihle ve başka şeyle **zikrediniz ki ben de sizi zikredeyim.** Denildi ki bunun mânâsı "sizi mükâfatlandırayım." Abdullah'dan mervi olan bir hadis-i kudsîde şöyle zikrolundu: "Kim beni, kendi nefsinde zikrederse, ben de onu kendi nefsimde zikrederim. Ve kim, beni bir toplulukta zikrederse ben de onu o topluluktan daha hayırlı bir toplulukta zikrederim." **Ve bana** nimetime karşı taatla **şükrediniz,** mâsiyet (işleyerek) **bana nankör-**

134 Ayetteki istisna, istisnayı muttasıldır.
135 Liellâ yekûne'nin üzerine matuftur.
136 "Kemâ erselnâ" ütimme fiiline taalluk edicidir. Yani Peygamber göndermekle tamamlandığı gibi tamamlanmakla.

lükte bulunmayınız.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٣﴾

153. Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Çünkü Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir.

Açıklaması:

153- Ey mü'minler! Taat ve musibete **sabırla ve salât ile** âhiret üzerine **yardım isteyiniz.** Allahü teâlâ, namazı (günlük hayatta) bir çok defa tekrar edildiği ve şânı büyük olduğu için özel olarak zikretti. **Şüphe yok ki Allah** yardım(ıy)la **sabredenlerle beraberdir.**

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْيَآءٌ وَلٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾

154. Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin. Bilakis onlar diri-dirler, lâkin siz anlayamazsınız.

Açıklaması:

154- Ve Allah yolunda katledilenlere ölülerdir demeyiniz. Hayır, onlar **hayattadırlar.** Onların ruhları cennette dilediği yere uçan yeşil kuşların kursaklarındadır. (Bu konuyla alâkalı olan hadisten dolayı böyle açıklanmıştır.) **Fakat siz şuur edemezsiniz.** Onların içinde bulundukları hali bilemezsiniz.

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَىْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْاَمْوَالِ وَالْاَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾

155. Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ü-rünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele!

Açıklaması:

155- Andolsun ki biz sizleri düşmandan dolayı **biraz korku ile, açlıkla,** kıtlık ile **ve mallardan,** helak sebebiyle, **canlardan** katledilmek, ölmek ve hastalıklar sebebiyle**, mahsulattan** olgunlaşmayıp zâi olmasıyla **biraz eksiklikle belâlandıracağız.** Yani sizi imtihan edeceğiz. Sonra bakacağız, sabrediyor musunuz, yoksa etmiyor musunuz? Belâya **sabredenleri** cennetle **müjdele.**

اَلَّذِينَ اِذَآ اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوٓا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾

156. O sabredenler, kendilerine bir belâ geldiği zaman: Biz Allah'ın kulla-

rıyız ve biz O'na döneceğiz, derler.

Açıklaması:

156- Onlar **öyle kimselerdir ki: Kendilerine bir musibet** belâ **isabet ettiği zaman: "Bizler** mülk ve kullar olarak **Allah içiniz.** Bize dilediği şeyi yapar. **Ve bizler** âhirette **ancak ona dönücüleriz.** Sonra bizi (amellerimiz karşılığında) cezalandırır. Bir hadiste şöyle rivayet olundu: "Her kim bir musibet anında "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn" derse, Allah o musibet karşılığında onu mükâfatlandırır ve onun peşine bir hayır lutfeder." Ve bir hadiste şöyle rivayet olunmaktadır "Resûlullah'ın (s.a.v.) kandili sönmüştü. Hemen İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn, dedi. Hz. Aişe (r. anhâ) de dedi ki: Bu sadece bir kandildir. Resûlullah da şöyle buyurdu: Mü'mini sıkan her şey musibettir. (Ebû Davud Merâsilinde rivayet etti.)

أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

157. İşte Rablerinden bağışlamalar ve rahmet hep onlaradır. Ve doğru yolu bulanlar da onlardır.

Açıklaması:

157- İşte onlar, onların üzerine Rableri tarafından salâtlar, bağışlanmalar **ve rahmet** nimet **vardır. Ve işte onlar hidâyet bulanların tâ kendileridir.**

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ ۖ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾

158. Şüphe yok ki, Safa ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardandır. Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur. Her kim gönüllü olarak bir iyilik yaparsa şüphesiz Allah kabul eder ve (yapılanı) hakkıyla bilir.

Açıklaması:

158- Şüphe yok ki Safâ ve Merve Mekke'deki o iki tepe **Allahü teâlânın şeâirindendir.** Dininin alâmetlerindendir.[137] **Artık her kim hac veya umre yaparsa** yani hac veya umreyle alâkanır (ona niyet ederse)[138] **tavafı bu ikisiyle** ikisinin arasında yedi defa koşarak **yapmasında kendisinin üzerine hiçbir günah yoktur.**[139]

137 Şeâir, şeîra'nın cemisidir.
138 Hac aslında (bir şeyi) kastetmek, Umre de (bir yeri) ziyaret etmektir.
139 Yeddavvefu fiilinde, aslında te olan (Tı'yı) Tı'ya idgam vardır.

Bu âyet, cahiliye ehlininde bu ikisini tavaf etmiş olduklarından, bu tavafı müslümanların çirkin görmesinden dolayı inmiştir. Bu iki tepenin üzerinde iki put vardı ve cahiliyye ehli ona el sürerlerdi. İbn-i Abbas'tan rivayet olundu ki; Şüphesiz ki Sâ'y farz değildir. Çünkü bunu serbestlik (kişinin isteğine bırakmak) mânâsından ibaret olan günahın kalkması (iki tepenin tavaf edilmesinde bir günah olmaması) ifade etmektedir. İmâm-ı Şâfiî ve gayrısı dedi ki: Sa'y rükündür ve bunun farz olduğunu Resûlullah şu sözüyle beyan etmiştir. "Muhakkak ki Allah sizin üzerinize sây'ı yazdı." (Beyhâki ve başkalan rivayet etti) ve Resûlullah şöyle de buyurdu. "Allah'ın onunla başladığıyla, başlayınız. Yani Safâ ile başlayın. (Müslim rivayet etti.)

Ve her kim bir hayrı, hayır ile **tatavvu yaparsa,**[140] yani kendisinin üzerine vacip olmayan şeyi (Tavafı ve gayrısını) işlerse **şüphe yok ki Allahü teâlâ** kulun ameline, o amelin üzerine sevap vermekle **şâkirdir,** o ameli **bilicidir.**

اِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَآ اَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدٰى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِى الْكِتَابِ ۙ اُولٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ۙ﴿۱۵۹﴾

159. İndirdiğimiz açık delilleri ve kitapta insanlara apaçık göster-diğimiz hidayet yolunu gizleyenlere hem Allah hem de bütün lânet ediciler lânet eder.

Açıklaması:

159- Bu âyet-i kerime, Yahudiler hakkında inmiştir.

O kimseler ki bizim inzal etmiş olduğumuz recm âyeti, Hz. Muhammed'in sıfatı gibi **beyanatı ve hûdayı** insanlardan, **insanlara kitapta** Tevrat'ta **açıkça beyan etmiş olduğumuzdan sonra saklarlar. Muhakkak onlara Allahü teâlâ lânet eder,** onları rahmetinden uzaklaştırır. **Ve onlara lânet ediciler de** -lânet eder- Melekler ve mü'minler ya da herşey lânetle onların aleyhine dua etmekle lânet ederler.

اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَاَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَاُولٰٓئِكَ اَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۚ وَاَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۱۶۰﴾

160. Ancak tevbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar başkadır. Zira ben onların tevbelerini kabul ederim. Ben tevbeyi çokça kabul eden ve çokça esirgeyenim.

Açıklaması:

160- Ancak tevbe edenler, bu günahtan dönenler, amellerini **ıslah eden-**

140 Bir kıraatta Tetavvaa, ya ile ve meczum olarak şeddeli Tı ile Yettavve' diye okundu. Bu kıraatta aslında te olan (Tı)nın Tı'ya idgamı vardır.

ler ve gizledikleri şeyi **açıklayanlar müstesna. İşte ben onların tevbelerini kabul ederim. Ve tevvab,** mü'minlere **acıyan ancak benim.**

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَۙ ﴿١٦١﴾

161. (Ayetlerimizi) inkâr etmiş ve kâfir olarak ölmüşlere gelince, işte Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lâneti onların üzerinedir.

Açıklaması:

161- Muhakkak o kimseler ki kâfir oldular ve onlar kâfir oldukları halde öldüler, işte Allah'ın lâneti de meleklerin ve bütün insanların lâneti de onların üzerinedir. Yani onlar dünyada ve âhirette buna müstehaktırlar. Nâs kelimesi, denildi ki umumidir ve denildi ki (ondan murad) sadece mü'minlerdir.

خَالِدِينَ فِيهَاۚ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿١٦٢﴾

162. Onlar ebediyen lânet içinde kalırlar. Artık ne azapları hafifletilir ne de onların yüzlerine bakılır.

Açıklaması:

162- Orada lânette ya da lânetin delâlet ettiği ateşte **ebedî kalıcı oldukları halde. Onlardan azap,** göz açıp kapama süresince **-bile- hafifletilmez ve kendilerine asla nazar olunmaz,** tevbe veya bir mazeret için onlara mühlet verilmez.

وَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾

163. İlâhınız bir tek Allah'tır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, rahmândır, rahîmdir.

Açıklaması:

163- Bu âyet-i kerime (Peygamberimize) "Bize Rabbini vasıfla" dediklerinde nâzil oldu.

Ve sizin ibadete layık olan **ilâhınız tek bir ilahtır.** O'nun ne zatında ne de sıfatlarında bir benzeri yoktur. **O Rahman ve Rahîm olan Allah'tan başka bir ilâh yoktur.**

اِنَّ فِى خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِى تَجْرِى فِى

الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ مَّآءٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَآبَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾

164. Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için (Allah'ın varlığını ve birliğini isbatlayan) birçok deliller vardır.

Açıklaması:

164- Bunun üzerine bir âyet istediler ve hemen bu âyet nazil oldu.

Şüphe yok ki göklerin ve yerlerin ve ayrıca ikisinin arasındaki acâib şeylerin **yaratılışında, gece ile gündüzün** gitmesi, gelmesi, ziyâdeliği ve noksanlığı hakkında olan **ihtilafında, insanlara faydalı olan şeylerle** ticaretlerle ve taşımacılıkla **denizde akıp giden gemilerde ve Allah'ın semâdan indirip onunla yeryüzünü ölümünden** kurumasından **sonra** nebatla **ihya eylediği suda,** yağmurda **ve yeryüzünde her türlü canlıyı döşemesinde,** ayırıp yaymasında *-çünkü onlar ondan hasıl olan ot ve bereketle büyürler-* **ve rüzgârların değiştirilmesinde,** sıcak ve soğuk olarak kuzeye ve güneye doğru çevrilmesinde **ve gök ile yer arasında** hiç (birşeyle) bağlantısız olarak, Allah'ın emrine **boyun eğmiş** -Allah'ın dilediği tarafa giden- **bulutta, akıl eden,** aklını güzel kullanan **kavim için elbette nice âyetler,** Allah'ın birliğine delâlet eden deliller **vardır.**

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ وَالَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُٓوا اِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ اَنَّ الْقُوَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا وَاَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾

165. İnsanlardan bazıları Allah'tan başkasını Allah'a denk tanrılar edinir de onları Allah'ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah'a olan sevgileri ise (onlarınkinden) çok daha fazladır. Keşke zalimler azabı gördükleri zaman (anlayacakları gibi) bütün kuvvetin Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın azabının çok şiddetli olduğunu önceden anlayabilselerdi.

Açıklaması:

165- Ve insanlardan öyleleri vardır ki Allah'dan başkalarını ortaklar putlar **edinirler. Onları Allah sevgisi gibi,** Allah'ı sevmeleri gibi, hürmet ve huşu ile **severler. Mü'minlerin ise Allahü teâlâya sevgisi** onların putlarına olan sevgisinden **daha fazladır.** Çünkü onlar Allahü teâlâdan hiçbir halde vazgeçmezler. Kâfirler ise ancak zorluk anında Allah'a dönerler. **Eğer,** putları ilâh edinerek **zulüm etmiş kimseleri azabı gördükleri**[141] **vakitte**[142] **bir görmüş olsan** ey Muhammed! Elbette büyük bir iş görmüş olursun. **Çünkü şüphesiz ki tümü ile kuvvet,** kudret ve galip olmak **Allah'a mahsustur ve gerçekten Allahü teâlâ azabı şiddetlidir.**[143] Şöyle de denildi; fail "Ellezine zalemû" olup yerâ fiili de yağlemü mânâsındadır. Ve enne ile mâbadi iki meful yerine kaimdir.[144]

اِذْ تَبَرَّاَ الَّذِيْنَ اتُّبِعُوْا مِنَ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْا وَرَاَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْاَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾

166. İşte o zaman (görecekler ki) kendilerine uyulup arkalarından gidilenler, uyanlardan hızla uzaklaşırlar ve (o anda her iki taraf da) azabı görmüş, nihayet aralarındaki bağlar kopup parçalanmıştır.

Açıklaması:

166- O vakit[145] **kendilerine uyulmuş kimseler** yani reisler **uyan şahıslardan teberrî edecekler.** Yani onların sapkınlığını kabul etmeyecekler. **Ve şüphesiz ki azabı da görmüş olacaklar. Ve onlardan esbâb,** dünyada aralarında akrabalık ve sevgiden olan bağlantılar **kesilmiş olacak.**

وَقَالَ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْا لَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّاَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوْا مِنَّا ؕ كَذٰلِكَ يُرِيْهِمُ اللّٰهُ اَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ ؕ وَمَا هُمْ بِخَارِجِيْنَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾

167. (Kötülere) uyanlar şöyle derler: Ah, keşke bir daha dünyaya geri gitmemiz mümkün olsaydı da, şimdi onların bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsaydık! Böylece Allah onlara, işlerini, pişmanlık ve üzüntü kaynağı olarak gösterir ve onlar artık ateşten çıkamazlar.

---

141 Yeravne fiili hem malum hem de meçhul olarak okundu.
142 İz, izâ mânasındadır.
143 Bir kıraatta (terâ fiili) ya ile "yerâ" diye okundu. O zaman fail işitene dönen zamirdir.
144 "Lev" harfinin cevabı da mahzufdur. Mana; "Eğer dünyada Allah'ın azabını ve onların Allah'ı gördükleri vakitte de -kıyamet günü- kudretin sadece Allah'a ait olduğunu bilselerdi, elbetteki O'ndan başka ilâhlar edinmezlerdi.
145 Makablindeki İz'den bedeldir.

Açıklaması:

167- Ve uyanlar diyecekler ki: Eğer bizim için bir ker dünyaya bir dönüş **olsa biz de onlardan** uyulanlardan **teberri ederiz, onların bizden** bugün **teberri ettikleri gibi.**[146] **İşte böylece** onlara azabının şiddetini ve bazısının bazısından teberrisini gösterdiği gibi **Allahü teâlâ onlara** kötü amellerini, üzerlerine haserât[147], nedâmet **olarak gösterecektir. Ve onlar ateşten** oraya girdikten **sonra çıkıcı da değillerdir.**

يَآ اَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِى الْاَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا۟ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ۟ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٦٨﴾

168. Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helâl ve temiz olanlarından yeyin, şeytanın peşine düşmeyin; zira şeytan sizin açık bir düşmanınızdır.

Açıklaması:

168- Bu âyet, otlak hayvanları ve benzerini haram kılan kimse hakkında indi.

Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerden helâl ve temiz oldukları halde[148] lezzetli olarak **yeyiniz.** Ve şeytanın **süslemesinin** adımlarına **yollarına tâbi olmayınız. Şüphe yok ki o, sizin için açık,** düşmanlığı aşikâr **olan bir düşmandır.**

اِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوٓءِ وَالْفَحْشَآءِ وَاَنْ تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

169. O size ancak kötülüğü, çirkini ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder.

Açıklaması:

169- O sizlere ancak kötülüğü günahı **ve fuhuşu** şer'an çirkin olanı **ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri** haram olmayanı haram kılmak ve diğer şeyleri **söylemenizi emreder.**

وَاِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَآ اَلْفَيْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَآ۟ اَوَلَوْ كَانَ اٰبَآؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾

170. Onlara (müşriklere): Allah'ın indirdiğine uyun, denildiği zaman onlar,

146 Lev temenni içindir. Neteberrü onun cevabıdır.
147 Haserât kelimesi haldir.
148 "Tayyiben" lafzı tekitleyici sıfattır.

"Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız" dediler. Ya ataları bir şey anlamamış, doğruyu da bulamamış idiyseler?

Açıklaması:

170- Ve onlara, kâfirlere **Allah'ın indirdiğine,** tevhide ve pak olan şeylerin helâl olduğuna **uyun denildiği zaman derler ki: Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye** putlara ibadete, Bahira ve Saibe denilen develerin haram kılındığına **uyarız.**

Allahü teâlâ buyurdu ki: **Ataları** din işinden **bir şeye akıl erdirememiş ve Hakka hidayet bulamamış olsalar bile mi** onlara tâbi olacaklar.[149]

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِى يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ اِلَّا دُعَآءً وَنِدَآءً ۚ صُمٌّ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٧١﴾

171. (Hidayet çağrısına kulak vermeyen) kâfirlerin durumu, sadece çobanın bağırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler.

Açıklaması:

171- Ve kâfirlerin ve onları hidayete çağıranın **örneği** sıfatı **o hayvanların meseli gibidir ki çağırmaktan, nidâdan,** bağırmaktan **başka birşey işitmeksizin haykırır durur.** Yani onun mânâsını anlamaz. Yani onlar vaazı işitmekte ve onu anlayamamakta aynı hayvanlar gibidirler. Hayvanlar çobanın sesini duyar fakat anlayamaz. Onlar **sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık onlar** vaazı da **anlayamazlar.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾

172. Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yeyin, eğer siz yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız O'na şükredin.

Açıklaması:

172- Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin temiz olanlarından helâl olanlarından **yiyiniz ve Allah'a** size helâl kılmış olduğu şey üzerine **şükür ediniz. Eğer siz ancak ona ibadet ediyorsanız.**

اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَآ اُهِلَّ بِهٖ لِغَيْرِ اللّٰهِ ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٧٣﴾

149 Âyet-i kerimedeki hemze inkâr içindir.

173. Allah size ancak ölüyü (leşi), kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur. Şüphe yok ki Allah çokça bağışlayan çokça esirgeyendir.

Açıklaması:

173- O sizlere ancak ölü olanı, onu yemeyi *-çünkü kelâm onun yenmesi hakkındadır, leş hayvanı hakkında değildir. Bundan sonrakinde de aynı şekildedir. Meyte; Şer'an kesilmeyen hayvandır. Ve hadis-i şerifte, canlıdan kopartılan uzuv da meyteye ilhak edilmiştir. Meyteden balık ve çekirge istisna edilmiştir. (Yani bunlar şer'an kesilmemiş olsa bile yenilebilir*[150]*)-* **ve** akan **kanı** *–En'am sûresinde olduğu gibi-* **ve hınzır etini** *-Özellikle eti zikretti.* Çünkü et, en çok aranılandır. Diğerleri ona tâbidir.

Allah'tan başkası için onunla seslenileni yani Allah'ın gayrısının ismi üzerine kesileni (İhlâl sesi yükseltmekdir. Araplar ilâhları için hayvan boğazlandığında seslerini yükseltirlerdi) **haram kılınmıştır. Sonra kim bâgi,** müslümanların aleyhine bir iş için yola çıkan **ve mütecaviz** yol kesmekle onlara tecâvüz eden **olmadığı halde, muzdar olur da** yani bir zaruret onu zikredilen şeylerden birini yemeye iter de o da yerse, **onun üzerine** yemesi hususunda **bir günah yoktur. Şüphe yok ki Allah,** dostlarını **mağfiret edici,** kendisine itaat edene de **rahmet edicidir.** Şöyle ki; onlara bu hususta bir genişlik verdi. Bâgi ve mütecaviz olan istisna edildi. Bunlara sefere isyân amaçlı çıkıp günahkâr olan da ilhak olunur. Mesela efendisinden kaçmış olan köle ve haksız vergi toplayan gibi. Bunlar için tevbe etmedikleri müddetçe zikredilen şeylerden birini yemek helâl olmaz. İmam-ı Şâfî bu görüş üzeredir.

اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْتُمُوْنَ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ الْكِتٰبِ وَيَشْتَرُوْنَ بِهٖ ثَمَنًا قَلِيْلًا ۙ اُولٰۤىِٕكَ مَا يَاْكُلُوْنَ
فِيْ بُطُوْنِهِمْ اِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيْهِمْ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿١٧٤﴾

174. Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi (âhir zaman Peygamberinin vasıflarını) gizleyip onu az bir paha ile değişenler yok mu, işte onların yeyip de karınlarına doldurdukları, ateşten başka bir şey değildir. Kıyamet günü Allah ne kendileriyle konuşur ne de onları temize çıkarır. Orada onlar için can yakıcı bir azap vardır.

Açıklaması:

174- Muhakkak o kimseler ki -Yahudilerdir- **Allah'ın,** Hz. Muhammed'in vasıflarını içine alan **kitaptan indirileni gizlerler ve bunun mukabilinde** dün-

150 Bu görüş Şafî mezhebine göredir. Hanefi mezhebine göre meyte olan balık ve çegirge de yenmez.

yadan **az bir bedel alırlar.** İndirilene karşılık o az parayı toplumun câhil kısmından alırlar. Ve o indirileni, azıcık olan o bedelin kendilerinden kaçması korkusundan dolayı açığa da vurmazlar. **İşte onlar karınlarında ateşten başka birşey yemezler,** çünkü o ateş, onların dönecekleri yerdir. **Ve Allah onlar ile kıyamet gününde,** onlara gazap ettiğinden dolayı **konuşmaz ve onları temize çıkarmaz,** onları günah pisliğinden temizlemez. **Ve onlar için elim,** elem verici **bir azap vardır.** O azap ateştir.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ ۚ فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿١٧٥﴾

175. Onlar doğru yol karşılığında sapıklığı, mağfirete bedel olarak da azabı satın almış kimselerdir. Onlar ateşe karşı ne kadar dayanıklıdırlar!

Açıklaması:

175- Onlar öyle kimselerdir ki, hidayet mukabilinde dalâleti satın aldılar, dünyada hidâyet yerine dalâleti aldılar, eğer gizlememiş olsalardı, âhirette onlar için hazırlanmış olan **mağfiretin karşılığında azabı** -satın aldılar.- **Onları ateşe karşı hangi şey bu kadar sabırlı kıldı.** Yani "Onların sabırları ne şiddetli oldu." Bu kavil o kâfirlerin hiç aldırış etmeksizin ateşi gerektiren şeyleri işlemelerinden dolayı mü'minleri taaccübe düşürmek içindir. Yoksa onların ne gibi bir sabrı olabilir ki?

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ ۗ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾

176. O azabın sebebi, Allah'ın, kitabı hak olarak indirmiş olmasıdır. (Buna rağmen farklı yorum yapıp) kitapta ayrılığa düşenler, elbette derin bir anlaşmazlığın içine düşmüşlerdir.

Açıklaması:

176- Bu, zikredilmiş olan şeyler ki; onların ateşi yemeleri ve ondan sonrakiler **Allahü teâlânın kitabını hakla indirmiş olması sebebiyledir.**[151] Sonra o kitap hakkında ihtilâfa düştüler. Şöyle ki: Bir kısmına iman edip, bir kısmını onu saklamakla inkar ettiler. **Ve şüphe yok ki kitap hakkında** bu şekilde **ihtilafa düşenler**-*onlar Yahudilerdir. Denildi ki müşrikler Kur'an hakkında ihtilâfa düşmüşlerdir. Şöyle ki bazısı şiirdir, bazısı sihirdir, bazısı da kehânettir dedi.*- **elbette** haktan **uzak olan** bir **muhalefet içindedirler.**

151 "Bil hakkı" nezzele fiiline müteallikdir.

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيّٖنَ ۚ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ ذَوِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ۙ وَالسَّآئِلِينَ وَفِى الرِّقَابِ ۚ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ ۚ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عَاهَدُوا ۚ وَالصَّابِرِينَ فِى الْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ وَحِينَ الْبَأْسِ ۗ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا ۗ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

177. İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitap-lara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakîler ancak onlardır!

Açıklaması:

177- Birr -iyilik- namazda **yüzlerini meşrik ve mağrib tarafına çevirmeniz değildir.** Bu âyet, Yahudilere ve Hıristiyanlara bunu iyilik zannetmelerinden dolayı red olarak inmiştir. **Fakat, birr**[152]**,** yani birr sahibi yani iyi kişi- **O kimsedir ki; Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaba,** kitaplara **ve peygamberlere iman eder ve malını** ona olan **sevgisiyle beraber karabet sahiplerine, yetimlere, miskinlere, yolun çocuğuna,** misafire, **dilenenlere** (bir şey) isteyenlere **verir. Ve boyunları** çözme, köleleri ve esirleri azad etmekte harcar.

Ve namazı da kılar, farz olan **zekâtını verir.** Bundan önce (zikredilen) nâfile sadaka verme hakkındadır. **Bir de** Allah ile insanlarla **muahede yaptıkları zaman ahidlerini yerine getirirler. Ve ihtiyaç,** şiddetli fakirlik, **hastalık ve be's anında** Allah yolunda şiddetli savaş vaktinde **sabırlılar(ı**[153] **medhediyorum.) İşte onlar,** zikredilen şeylerle vasıflanan o kimseler imanlarında ve iyiliği iddia etmekte **sadık olanlardır. Ve işte onlar** Allah'tan **sakınanların ta kendileridir.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِى الْقَتْلٰى ۗ اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْاُنْثٰى بِالْاُنْثٰى ۚ فَمَنْ عُفِىَ لَهُ مِنْ اَخِيهِ شَىْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَاَدَآءٌ اِلَيْهِ بِاِحْسَانٍ

152 Bâ'nın fethasıyla da "berr" diye okundu.
153 Sâbirin lafzı gizli bir medh fiili ile mensubtur.

ذٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ ۗ فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾

178. Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (öldürülür). Ancak her kimin cezası, kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa artık (taraflar) hakkaniyete uymalı ve (öldüren) ona (gereken diyeti) güzellikle ödemelidir. Bu söylenenler, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Her kim bundan sonra haddi aşarsa muhakkak onun için elem verici bir azap vardır.

Açıklaması:

178- Ey Mü'minler! Vasfen ve fiilen **maktuller hakkında sizin üzerinize kısas** mislini meydana getirmek **farz kılındı. Hür, hür** karşılığında öldürülür. Köle karşılığında öldürülmez. **Köle, köle karşılığında ve kadın kadın ile kısas yapılır.** Hadis-i şerif, erkeğin kadın karşılığında da öldürülebileceğini ve kısasa din hususunda itibar edildiğini, böylece köle bile olsa bir müslümanın, hür bile olsa bir kâfir karşılığında öldürülemeyeceğini beyan etti.

Katil olan kimselerden **her kim için** maktul olan **kardeşinin** kanından, ondan kısasın terk olunmasıyla **bir şey**[154] **affedilirse** "Ehîhi- *kardeşinin*" lafzının zikredilmesi affetmeye çağıran merhameti ve öldürmenin iman kardeşliğini kesmediğini ifâde etmektedir. Men lafzı mübteda olup şart edatıdır veya ismi mevsuldür. Haberi ise şudur: **Mağruf olana tâbi olmaktır.** Yani affeden üzerine kâtil için -mağruf olana- tâbi olmak vardır. Şöyle ki; başa kakmaksızın katilden diyet talep eder. Mağrufa tabi olmanın afvden sonra zikredilmesi şunu ifade eder; vacip olan ikisinden biridir. Bu İmam-ı Şâfi'nin iki kavlinden biridir. İkinci kavil ise; vacib olandan bedel olarak kısas ve diyettir. Eğer diyeti zikretmezse hiçbir şey yoktur. Ve bu ikinci kavil tercih olundu.

Ve kâtil üzerine, **ihsanla** zorluk ve noksanlık olmaksızın **eda etmek vardır. İşte bu** kısasın cevazı ve diyet karşılığında kısastan affetmekten zikrolunan hüküm **Rabbiniz tarafından** üzerinize **bir tahfifdir,** kolaylaştırma **ve** size olan **rahmettir.** Şöyle ki; sadece ikisinden birini vacip kılmadı. Nasıl ki Yahudilere sadece kısası Hıristiyanlara da sadece diyeti vacip kıldığı gibi. **Artık bundan** yani afdan **sonra haddi aşarsa** katili öldürmekle ona zulüm ederse **onun için** ahirette ateşle, dünyada da katledilmekle olan **elim,** elem verici **bir azap vardır.**

وَلَكُمْ فِى الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يّٰٓاُولِى الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾

154 Şey lafzının nekire getirilmesi- kısasın bazısından ve vereselerin bazısı tarafından düşmesini ifade eder.

179. Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki suç işlemekten sakınırsınız.

Açıklaması:

179- Ey akıl sahipleri! Sizin için kısasta hayat, büyük bir hayatta kalış **vardır.** Çünkü katil öldürüleceğini bildiği zaman vazgeçer ve kendini ihya etmiş olur. Kim öldürmeyi kastederse onun (ölümü de) meşru olur. **Umulur ki siz** kısas korkusundan dolayı öldürmekten **sakınırsınız.**

كُتِبَ عَلَيْكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ اِنْ تَرَكَ خَيْرًا ۨ اَلْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ ۚ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾

180. Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir hayır bırakacaksa anaya, babaya, yakınlara uygun bir biçimde vasiyet etmek Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur.

Açıklaması:

180- Birinize ölüm, ölüm sebebleri **yaklaştığı zaman eğer bir hayır,** mal **terk edecekse anasına, babasına ve yakınlarına maruf,** adalet **veçhiyle** üçte birin üzerine çıkmaması şartıyla **vasiyyette bulunması**[155] **bu** Allah'tan **korkanlar üzerine hak olmakla hak oldu.**[156] Bu âyet, miras âyeti ve "Vâris için vasiyyet olmaz" hadisiyle neshedilmiştir. Bu hadisi Tirmizi rivayet etti.

فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَاِنَّمَا اِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ ۚ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾

181. Her kim bunu işittikten ve kabullendikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı onu değiştirenleredir. Şüphesiz Allah (her şeyi) işitir ve (her şeyi) bilir.

Açıklaması:

181- Artık her kim şahid veya vasî, **bunu işittikten,** bildikten **sonra bunu** vasiyet yapmayı **değiştirirse, bunun** değiştirilen vasiyetin **günahı o tebdil edenlerin üzerinedir.** -Burada zamirin yerine zahiri getirme kaidesi vardır- **Allahü teâlâ muhakkak ki** vasiyet edenin kavlini işitici vasînin de işini **bilicidir,** onun üzerine cezalandırıcıdır.

فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا اَوْ اِثْمًا فَاَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨٢﴾

155 "el-vasiyyetü" lafzı, kütibe fiili ile merfudur. Kütibe fiili eğer İzâ zarf için olursa İzâ'nın âmilidir. Ve eğer İzâ şart için olursa Kütibe fiili onun cevabına delalet eder. İn harfinin cevabı; "vasiyyet etsin."

156 Hak lafzı kendisinin evvelindeki cümlenin içerdiği mânâyı tekitleyicidir.

182. Her kim, vasiyet edenin haksızlığa yahut günaha meyletmesinden endişe eder de (alâkalıların) aralarını bulursa kendisine günah yoktur. Şüphesiz Allah çok bağışlayan hem de esirgeyendir.

Açıklaması:

182- Her kim vasiyyette bulunan bir kimsenin[157] **haktan meylden, hatasından veya** üçte birin üzerine ziyadeyi ya da meselâ sadece zengine tahsis etmeyi kastetmekle **bir günahından korkar da aralarını** vasiyeti yapanlar ve kendisine vasiyet yapılanın arasını adaletle emretmekle **ıslah ederse onun üzerine** bu hususta **günah yoktur. Şüphesiz ki Allahü teâlâ Gafur'dur, Rahim'dir.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَۙ ﴿١٨٣﴾

183. Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.

Açıklaması:

183- Ey iman edenler! Oruç sizden evvelki ümmetlerin **üzerine farz olduğu gibi sizin üzerinize de yazılmıştır** farz kılınmıştır. **Ta ki siz** günahlardan **sakınasınız.** Çünkü oruç günahların başlangıç yeri olan şehveti kırar. O günler ileride geleceği gibi Ramazan ayının günleridir. Mükelleflerin üzerine kolaylık olsun diye oruç günlerini az kıldı.

اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍۚ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَۜ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍۜ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُۜ وَاَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٤﴾

184. Sayılı günlerde olmak üzere (oruç size farz kılındı). Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder. (İhtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mazereti olup da) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir. Bununla beraber kim gönüllü olarak hayır yaparsa, bu kendisi için daha iyidir. Eğer bilirseniz (güçlüğüne rağmen) oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.

157 Mûsî lafzı muhaffef ve şeddeli olarak okundu.

Açıklaması:

184- Sayılı, az ya da malûm bir adetle vakitlenmiş **günler!**[158] **Sizden her kim** ona hazır olduğu vakitte **hasta olur veya sefer üzere bulunursa,** seferi kasırla misafir olursa ve oruç onu her iki durumda zorlayıp iftar ederse, tutamadığı günler adedince **başka günlerde olmak üzere onun** üzerine **sayılı günler vardır.** Onları, tutamadığı orucun yerine tutar. **Oruca** yaşlılığından ya da iyileşmesi ümit olunmayan bir hastalıktan dolayı **güç getiremiyenlerin üzerine fidye vardır. O bir miskin yiyeceğidir.** Yani bir günde yiyeceği miktardır. O miktar beldenin her gün için olan azığının en çoğundan bir müddûr.[159]

Müslümanlar İslâm'ın ilk zamanlarında oruçla fidye arasında serbesttiler. Sonra orucun "Sizden her kim aya hazır olursa onu tutsun" âyetiyle tayin edilmesiyle fidye nesholundu. İbn-i Abbas buyurdu ki; ancak hamile kadınla, emzikli kadın çocuğunun üzerine bir korkudan dolayı iftar ettikleri zaman müstesna. Çünkü fidye onların haklarında nesh olmaksızın bakidir.

Artık her kim fidyede zikredilen miktar üzerine ziyade yapmakla **bir hayır tetavvu ederse o** tetavvu **onun için daha hayırlıdır. Ve oruç tutmanız** *-"en tesûmû" mübteda olup, haberi de şu cümledir:-* **sizin için** iftardan ve fidyeden **daha hayırlıdır. Eğer** onun sizin için daha hayırlı olduğunu **bilirseniz** o günlerde bunu yapınız.

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِیْٓ اُنْزِلَ فِیْهِ الْقُرْاٰنُ هُدًی لِّلنَّاسِ وَبَیِّنٰتٍ مِّنَ الْهُدٰی وَالْفُرْقَانِۚ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْیَصُمْهُۗ وَمَنْ كَانَ مَرِیْضًا اَوْ عَلٰی سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ اَیَّامٍ اُخَرَۗ یُرِیْدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْیُسْرَ وَلَا یُرِیْدُ بِكُمُ الْعُسْرَۖ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰی مَا هَدٰىكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۱۸۵﴾

185. Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden Ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu olursa (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah'ı tazim etmeniz, şükretmeniz içindir.

Açıklaması:

185- Ramazan ayı öyle bir aydır ki o ayda insanlar için sapıklıktan **hidayet olarak** yani "hidayet" edici olarak ve hükümlerden hak olana hidayet et-

158 Eyyâm lafzı Siyam lafzıyla ya da mukadder sûmû fiili ile mensubtur.

159 Bir kırâatta "fidye" lafzı "taâm" lafzına muzaaf olarak da okundu. Ve bu izafet beyan içindir. Denildi ki "fidye" lafzından sonra bir "La gayru" lafzı mukadderdir.

mesi sebebiyle **hidayet ve furkandan** hakla batılın arasını ayıran **beyyineler** açık âyetler **olduğu halde** o aydan kadir gecesinde levhi mahfuzdan dünya semasına **Kur'an indirildi.**

Artık sizden kim Ramazan ayına hazır olursa o ayın orucunu tutsun. Ve kim hasta veya sefer halinde bulunursa diğer günlerde o miktar oruç tutsun. Bunun benzeri önceden geçti. Bu âyet "Men şehide" âyetinin umumiliği ifade etmesi sebebiyle nesholunduğu tevehhüm edilmesin diye bir daha tekrar edildi. **Allahü teâlâ sizin için kolaylık ister, sizin için güçlük istemez.** Bundan dolayı hastalıkta ve seferde size iftar etmeyi mubah kıldı.[160] **Ve adedi** Ramazan'ın oruç adedini **tamam edesiniz.**[161] **Ve size hidayet buyurmuş** sizi dininin malûmatlarına irşat etmiş **olduğundan Allah'a tekbirde bulunasınız ve** bunun üzerine Allah'a **şükredesiniz.**

وَاِذَا سَاَلَكَ عِبَادِی عَنِّی فَاِنِّی قَرِیبٌ اُجِیبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِ فَلْیَسْتَجِیبُوا لِی وَلْیُؤْمِنُوا بِی لَعَلَّهُمْ یَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

186. Kullarım sana, beni sorduğunda (söyle onlara): Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O halde (kullarım da) benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulalar.

Açıklaması:

186- Bir grup insan Resûlullah'a (s.a.v.) "Rabbimiz yakın mıdır, ona içimizden mi münacaatta bulunalım yoksa uzak mıdır, ona seslenelim?" diye sordu. Sonra bu ayet indi.

Ve kullarım sana benden sual ettikleri zaman şüphe yok ki ben onlara ilmimle **çok yakınım.** Onlara bunu haber ver. **Bana dua ettiği vakit dua edenin duasına** istediğine onu nail kılmakla **icabet ederim. Artık onlar da benim için** taatla beraber bana duaya **icabet etsinler. Ve bana iman etsinler,** iman üzerine devam etsinler. **Ta ki rüşd üzere olalar,** hidayete ermiş olalar.

اُحِلَّ لَكُمْ لَیْلَةَ الصِّیَامِ الرَّفَثُ اِلٰی نِسَآئِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَاَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ اَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَیْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْـٰٔنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتّٰی یَتَبَیَّنَ لَكُمُ الْخَیْطُ الْاَبْیَضُ مِنَ الْخَیْطِ الْاَسْوَدِ

160 Bu âyet oruçla olan emrin illeti mânâsında olduğu için şu âyet onun üzerine atfedildi.
161 Tahfifle ve şeddelemekle okundu.

مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ اَتِمُّوا الصِّيَامَ اِلَى الَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَاَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِى الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللهُ اٰيَاتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾

187. Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz. Allah sizin kendinize kötülük ettiğinizi bildi ve tevbenizi kabul edip sizi bağışladı. Artık (Ramazan gecelerinde) onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yeyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın. Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlarla birleşmeyin. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşmayın. İşte böylece Allah âyetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar.

Açıklaması:

187- Sizin için oruç gecesi kadınlarınıza cimâ için **yaklaşmanız helâl kılındı.** Bu âyet-i kerime, İslâm'ın başında mevcut olan; oruç gecesi cimâ ve yatsıdan sonra yemek ve içmenin haramlığını nesh için nâzil oldu. **Onlar sizin için elbisedir. Siz de onlar için elbisesiniz.** Bu âyet, onların birbirlerine sarılmalarından ya da ikisinden birinin diğerine olan ihtiyacından kinâyedir. **Şüphesiz ki Allah sizin nefislerinize** oruç gecesinde cima yapmakla **hıyânet edeceğinizi bildi.** Bu durum Hz. Ömer ve başka kimseler için vâki olmuştu ve Hz. Peygamber'e mazeret beyan etmişlerdi. **Ve tevbenizi kabul etti. Ve sizden af buyurdu. Şimdi** size helal kılındığından dolayı **onlara mübaşerette bulununuz,** onlarla mücamaat ediniz. **Ve sizler için Allahü teâlânın yazdığı şeyi** size mubah kıldığı cimayı ya da takdir etmiş olduğu çocuğu **talep ediniz. Ve sizler için fecri beyaz ipliği siyah ipliğinden tebeyyün edinceye,** zahir oluncaya **kadar** bütün gece içinde **yiyiniz ve içiniz.**

"Minel fecri" lafzı beyaz ipliği beyan edicidir. Siyah ipliğin beyânı ise mahzuftur. Yani "gecenin -siyah ipliği-" -Bu âyetten zahir olan beyazlık ve onunla beraber uzayan karanlık beyaz ve siyah ipe benzetildi. **Sonra orucu** fecirden **geceye** güneşin batmasıyla gecenin girmesine **kadar tamamlayınız. Ve sizler mescidlerde**[162] **i'tikaf edici olduğunuz** itikâf niyetiyle bulunduğunuz **halde onlara** kadınlarınıza **mübaşerette bulunmayınız.** Bu âyet i'tikaf edici olduğu halde mescidden çıkıp sonra karısıyla cima yapıp geri dönen kişiye de bir nehiydir. Şu zikredilen hükümler **Allah'ın** onların sınırında dursunlar diye koyduğu **hadleridir. Sakın onlara yaklaşmayınız.** "Sakın onlara yaklaşmayınız" cümlesi, başka bir ayette denilen "onlara tecavüz etmeyiniz" lafzından daha müba-

162 "Fil Mesâcid" lafzı, "Akifûn" lafzına müteallikdir.

lağalıdır, **işte** zikredilen şeyleri size beyan ettiği gibi **Allah âyetlerini insanlara böyle açıkça beyan eder. Ta ki onlar** onun haramlarından **sakınalar.**

وَلَا تَأْكُلُوٓا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَآ اِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ اَمْوَالِ النَّاسِ بِالْاِثْمِ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾

188. Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin. Kendinizin farkındayken, insanların mallarından bir kısmını haram yollardan yemek için o malları hakimlere (idarecilere veya mahkeme hakimlerine) vermeyin.

Açıklaması:

188- Ve batılla hırsızlık ve gasb gibi şer'an haram sebeple **mallarınızı aranızda yemeyiniz.** Yani bazınız bazınızın malını yemesin. **Ve siz** haram işlediğinizi **bildiğiniz halde, insanların mallarından bir kısmını günah ile** mahkemeleşerek **yemek için onları** onların hükmünü ya da rüşvet olarak malları **hakimlere düşürmeyin.**

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْاَهِلَّةِ قُلْ هِىَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِاَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقٰى ۚ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ اَبْوَابِهَا ۠ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

189. Sana, hilâl şeklinde yeni doğan ayları sorarlar. De ki: Onlar, insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir. İyi davranış, asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir. Lâkin iyi davranış, korunan (ve ölçülü giden) kimsenin davranışıdır. Evlere kapılarından girin, Allah'tan korkun, umulur ki kurtuluşa erersiniz.

Açıklaması:

189- Sana ey Muhammed! **hilallerden soruyorlar.**[163] O müşrikler: Hilâl niçin incecik olarak beliriyor. Sonra artıyor, hattâ tamamen nurla dolar da sonra belirdiği gibi incecik olur. Aynı güneş gibi tek bir hal üzere neden olmaz? dediler.

Onlara **de ki: Onlar insanlar için vakitlerdir.**[164] İnsanlar onlarla ziraatlerinin, ticaretlerinin vakitlerini, kadınlarının âdet günlerinin, oruçlarının ve iftarlarının sayılarını bilirler. **Ve hac** için[165] vakitlerdir. Yani bunlarla haccın vakti

163 Ehille hilâlin cemisidir.
164 Mevâkit mikât'ın cemisidir.
165 "El hacc" lafzı "en-nâs" lafzının üzerine matuftur.

bilinir. Eğer hilâller tek bir heyet üzere olsalardı bunlar bilinmezdi.

İyilik, evlere ihramdayken **arka taraflarından gelmeniz değildir.** Şöyle ki; evlerde bir delik açıyorsunuz ve oradan giriyorsunuz ve çıkıyorsunuz ve kapıyı terk ediyorsunuz. Cahiliyye Arapları bunu yaparlar ve iyilik olduğuna inanırlardı. **Fakat iyilik,** iyilik sahibi, Allah'tan ona muhalefeti terk etmekle **sakınan kişidir. Evlere** ihramdayken ihramın dışında olduğu gibi **kapılardan giriniz. Ve Allah'tan korkunuz ki felaha eresiniz,** kurtulasınız.

وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا ۟ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾

190. Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırıları sevmez.

Açıklaması:

190- Resûlullah (a.s.) Hudeybiye senesinde Kabe'den men edilip kâfirlerle, gelecek sene geri döneceği ve onların da onun için Mekke'yi üç gün boş bırakması üzerine anlaşıp ve kaza umresi için teçhizatlanınca ve onlar da Kureyş'in geri dönmeyeceğinden ve onlarla savaşmasından korktuğu, Müslümanların ise Harem'de ihramda ve şehri haramda iken savaşmayı çirkin görmesi üzerine bu âyet inmiştir.

Kâfirlerden **sizinle mukatelede bulunanlar ile siz de Allah yolunda,** onun dinini yüceltmek için **mukatelede bulununuz. Fakat** savaşı başlatmakla üzerlerine **tecavüz etmeyiniz. Şüphe yok ki Allahü teâlâ** kendileri için sınırlandırılmış şeyi **aşanları sevmez.** Bu âyet "Berâat" süresindeki savaş âyetiyle ya da biraz sonra anlatılacak olan 191. âyet ile mensuhtur.

وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَاَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ اَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ اَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ۚ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتّٰى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ ۚ فَاِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ ۗ كَذٰلِكَ جَزَآءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾

191. Onları (size karşı savaşanları) yakaladığınız yerde öldürün. Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Fitne, adam öldürmekten daha kötüdür. Mescid-i Haram'da onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de onları öldürün. İşte kâfirlerin cezası böyledir.

Açıklaması:

191- Ve onları her nerede bulursanız öldürünüz. Ve sizi çıkarmış oldukları yerden Mekke'den **siz de onları çıkarın.** Bu, onlara fetih senesinde ya-

pıldı. **Fitne** onların tarafından olan şirk, haremde ya da büyük olarak inanmış olduğunuz ihramda onları **öldürmekten daha şiddetlidir,** daha büyüktür. **Ve onlar sizinle savaşta bulunmadıkça Mescid-i Haram'da,** harem-i şerifte **onlar ile savaşta bulunmayınız. Eğer onlar sizinle** orada **savaşırsa onları** orada **öldürünüz.**[166] **Kâfirlerin cezası işte böyledir,** öldürülme ve sürülmedir.

فَاِنِ انْتَهَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿١٩٢﴾

192. Eğer onlar (savaştan) vazgeçerlerse, (şunu iyi bilin ki) Allah gafûr ve rahîmdir.

Açıklaması:

192- Eğer küfürden **nihayet verip** müslüman olurlarsa **şüphe yok ki Allahü teâlâ** onları **mağfiret edici,** onlara **acıyıcıdır.**

وَقَاتِلُوْهُمْ حَتّٰى لَا تَكُوْنَ فِتْنَةٌ وَّيَكُوْنَ الدِّيْنُ لِلّٰهِ فَاِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ اِلَّا عَلَى الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٩٣﴾

193. Fitne tamamen yok edilinceye ve din (kulluk) de yalnız Allah için olunca kadar onlarla savaşın. Şayet vazgeçerlerse zalimlerden başkasına düşmanlık ve saldırı yoktur.

Açıklaması:

193- Ve fitne, şirk **kalmayıp din,** ibadet **yalnız Allah için olup,** ondan gayrısına ibadet edilmeyinceye **kadar onlar ile savaşınız. Eğer onlar** şirkten **nihayet verirlerse** onların üzerine tecavüz etmeyin *-cevabın üzerine şu cümle delâlet etti-* **Artık düşmanlık,** öldürmekle veya gayrısıyla olan tecavüz **ancak zalimler üzerinedir.** Her kim son verirse zâlim değildir. Onun üzerine bir düşmanlık yoktur.

اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوْا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِيْنَ ﴿١٩٤﴾

194. Haram ay haram aya karşılıktır. Hürmetler (dokunulmazlıklar) karşılıklıdır. Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah müttakîlerle beraberdir.

166 Bir kırâatta üç fiil de elif olmaksızın okundu.

Açıklaması:

194- Haram kılınmış olan **şehr-i haram, şehr-i harama mukabildir.** Onlar sizle o ayda savaştığı gibi siz de o ayın aynısında onlarla savaşın. -Müslümanların bunu büyük görmelerine reddir.

Ve bütün hürmetler[167] **kısastır.** Yani bunlara hürmet edilmediği zaman onların misliyle kısas alınır. **O halde her kim size** haremde, ihramda ya da şehr-i haramda savaşla **tecavüz ederse siz de ona size olan tecavüzünün misliyle tecavüz ediniz. Ve** yardım istemek ve tecavüzü terk hususunda **Allah'dan korkunuz. Ve biliniz ki, şüphesiz ki Allah** yardımıyla **müttekilerle beraberdir.**

وَاَنْفِقُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا تُلْقُوا بِاَيْدِيكُمْ اِلَى التَّهْلُكَةِۛ وَاَحْسِنُوٓاۛ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾

195. Allah yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Her türlü hareketinizde dürüst davranın. Çünkü Allah dürüstleri sever.

Açıklaması:

195- Ve Allah yolunda taatında (cihatta ve gayrısında) **infak ediniz. Ve ellerinizi,** kendilerinizi[168] **tehlikeye,** cihatta nafakadan kısmakla ya da cihadı terk etmekle helâka **atmayınız.** Çünkü bu durum düşmanı üzerinize güçlü kılar. Nafaka ve gayrısıyla **ihsan ediniz. Şüphesiz ki Allah muhsinleri sever,** onları sevaplandırır.

وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِۜ فَاِنْ اُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِۚ وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْىُ مَحِلَّهُۥۚ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا اَوْ بِهٖٓ اَذًى مِنْ رَأْسِهٖ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ نُسُكٍۚ فَاِذَآ اَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ اِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِۚ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فِى الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْۜ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌۜ ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ اَهْلُهٗ حَاضِرِى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

196. Haccı ve umreyi Allah için tam yapın. Eğer (bunlardan) alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin. Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı

167 Hurumât, hürmet kelimesinin cemisidir. Hürmet; saygı duyulması vacip olan şeydir.
168 Bieydîküm'deki bâ harfi cerri zâiddir.

tıraş etmeyin. Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir. (Hac yolculuğu için) emin olduğunuz vakit kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir. Kurban kesmeyen kimse hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi olmak üzere oruç tutar ki, hepsi tam on gündür. Bu söylenenler, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir. Allah'tan korkun. Biliniz ki Allah'ın vereceği ceza ağırdır.

Açıklaması:

196- Ve Allah için haccı da umreyi de tam yapınız. İkisini haklarıyla eda ediniz. **Fakat eğer** bir düşmandan dolayı ikisini tamamlamaktan **men olursanız** üzerinize **kurbandan kolay geleni** -koyun gibi- Mina'ya gönderirsiniz. Ve zikrolunan **kurban mahalline** kesiminin helâl olduğu yere **varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyiniz.** İhramdan çıkmayınız. (Kurbanın mahalli) İmam-ı Şâfî'ye göre ihsar (men edilme) mekânıdır. Kurban orada ihramdan çıkma niyyetiyle kesilir. Ve oranın miskinlerine dağıtılır. Ve kişi tıraş olur. Ve bununla ihramdan çıkmak hasıl olur. **Sizden her kim hasta olur ve başında bir eziyet bulunursa** bit, baş ağrısı gibi ve başını tıraş ederse, onun üzerine üç gün olarak **oruçtan veya**[169] altı miskin üzerine olarak beldenin azığının galip olanından üç sâ' ile **sadakadan veya nüsükten** bir koyun kesmekten **bir fidye vacibdir. Sonra** gitmesiyle ya da olmaması sebebiyle düşmandan **emin olduğunuzda kim hac zamanına,** hacla ihrama girmiş. **Kurbandan** üzerine **kolay gelen lâzımdır.** -O koyundur- Onu hacla ihramdan sonra keser. En faziletlisi yevmi nahr'de kesmektir. **Fakat her kim** onu veya parasını kaybettiğinden dolayı kurbanı bulamazsa onun üzerine **hac esnasında** hacla ihram halinde **üç gün** -oruç icabeder.- Bu durumda Zilhicce'nin yedinci gününden evvel ihrama girmesi lâzımdır. En faziletlisi Arefe günü mekruh olduğundan dolayı altıncı günden evvel olmasıdır. İmâm-ı Şâfiî'nin iki kavlinden en sahihine göre teşrik günlerinde üç gün oruç tutmak caiz değildir. Ve vatanınız Mekke'ye ya da başka yere **döndüğünüzde de yedi gün** -oruç icap eder- denildi ki; hac işlerinden boş kaldığınızda (7 günü tutun).[170]

Bunlar tam on gündür.[171] **Bu,** temettü yapan üzerine orucun ya da kurban vücubundan olan mezkur hüküm **ailesi Mescid-i Haram'da hazır olmayan kimseler hakkındadır.** Şöyle ki; bu kimseler haremden iki merhaleden az bir uzaklıkta değiller. *-İmam-ı Şâfi'nin indinde böyledir.-* Eğer iki merhaleden az bir uzaklıkta olursa onun üzerine ne kurban ne de oruç lâzımdır, her ne ka-

169 Âyetteki -ev- harfi atıfı muhayyerliği ifade etmek içindir. Bu muhayyerliğe özürsüz olarak tıraş olan da ilhak olundu. Çünkü o kefâret vermeye daha layıktır. Aynı şekilde tıraş olmaksızın bir şeyle (koku, elbise, yağ gibi) özürlü ya da özürsüz olarak metâlanan kişi de muhayyerliğe katıldı.

170 Bu âyette gaibten muhataba iltifat vardır.

171 Makablini tekidleyen bir cümledir.

dar temettü yapsa bile. Aile efradının (âyette) zikredilmesinde o beldenin vatan edinilmesinin şart kılındığını belirtmek vardır. (Meselâ) hac aylarından evvel mukim olsa fakat vatan edinmeyip temettü etmiş olsa onun üzerine zikredilen şeyler vardır. Bu İmam-ı Şâfi'nin iki görüşünden biridir. İkincisi ise; hayır hiçbir şey lâzım değildir. Ehil sâdece insandan kinayedir. Zikredilen hüküm hususunda temettü yapana, haccı kıran yapanda ilhak edilmiştir. Kârin (haccı kıran yapan): Umre ve haccın ikisiyle beraber ihrama giren ya da Tavaftan evvel umrenin üzerine haccı da dahil edendir. **Ve** emrettiği şeyler ayrıca nehyettiği şeyler hususunda **Allah'tan korkun. Ve biliniz ki; Allahü teâlâ,** kendisine muhalefet edene karşı **azabı çetin olandır.**

اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ ۚ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِى الْحَجِّ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ ۗ وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى ۡ وَاتَّقُونِ يٰٓاُولِى الْاَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾

197. Hac, bilinen aylardadır. Kim o aylarda hacca niyet ederse (ihra-mını giyerse), hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranış-lara yönelmek, kavga etmek yoktur. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. (Ey müminler! Ahiret için) azık edinin. Bilin ki azığın en hayırlısı takvâ-dır. Ey akıl sahipleri! Benden (emirlerime muhalefetten) sakının.

Açıklaması:

197- Hac, onun vakti **malum aylardır**, Şevval, Zilkade, Zilhicce'nin son on günü. Denildi ki; Zilhicce'nin tamamı (da hac aylarındandır.) **O aylarda her kim** kendisine **haccı** onunla ihrama girmekle **farz kılarsa, artık hacda mücamaat, füsûk,** günah, cidal, birileriyle tartışmak **yoktur.**[172] **Ve hayırdan her ne yaparsanız** sadaka gibi **Allah onu bilir.** Ve onun karşılığında sizleri mükâfatlandırır. (Biraz sonra zikredilecek olan âyet) Yemen ehli hakkında nâzil oldu. Onlar hiç azıksız hac yaparlardı ve insanlara yük olurlardı. Seferiniz için, sizi ulaştıracak şeyi **azık edininiz. Azığın en hayırlısı ise takvadır,** onunla insanlardan ve gayrısından dilenmekten sakınılan şeydir. **Ve benden korkunuz, ey akıl sahipleri.**

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّنْ رَّبِّكُمْ ۗ فَاِذَآ اَفَضْتُمْ مِّنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ۖ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰيكُمْ ۚ وَاِنْ كُنْتُمْ مِّنْ قَبْلِهٖ لَمِنَ الضَّآلِّينَ ﴿١٩٨﴾

172 Bir kırâatta iki lafız (refes ve füsûk) fethayla okunmuştur. Üçünde de (refes,füsuk cidal lafızlarında) murad olan şey onlardan nehiydir.

198. (Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizden gelecek bir lütfu (kazancı) aramanızda size herhangi bir günah yoktur. Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin ve O'nu size gösterdiği şekilde anın. Şüphesiz siz daha önce yanlış gidenlerdendiniz.

Açıklaması:

198- Hacda ticaret yaparak **Rabbinizden bir fazl,** rızık **talep etmeniz hususunda sizin üzerinize bir günah yoktur.** Bunu kerih görmelerine red olarak indi. **Arafat'tan** orada vakfe yaptıktan sonra **döndüğünüz zaman** Müzdelife'de geceledikten sonra Allah'ı telbiyeyle, tehlille ve duâ ile **Meş'aril Haram yanında zikrediniz.** (Meş'aril Haram) Müzdelife'nin sonundaki bir dağdır. Ona Kuzah da denilir. Bir hadisi şerifde şöyle mervidir; Resûlullah (s.a.v.), O dağda hava tamamen aydınlanıncaya kadar vakfe yapar, Allah'ı zikreder ve duâ ederdi. (Müslim rivayet etti.) **Ve onu, sizleri** dininin malumatlarına, haccının fiillerine **hidayet ettiği -için- zikir edin.**[173] **Şüphe yok ki siz bundan evvel,** onun hidayet etmesinden evvel **delâlette kalmış kimseler idiniz.**

ثُمَّ اَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٩﴾

199. Sonra insanların (sel gibi) aktığı yerden siz de akın. Allah'tan mağfiret isteyin. Çünkü Allah affedici ve esirgeyicidir.

Açıklaması:

199- Sonra insanların döndüğü yerden yani Arafat'tan **siz de** onlarla beraber orada vakfe yapıp **geri dönünüz.** Kureyş, diğer insanlarla beraber vakfe yapmaktan büyüklendiklerinden Müzdelife'de vakfe yaparlardı.[174] **Ve** günahlarınızdan dolayı **Allah'tan mağfiret talep ediniz. Şüphe yok ki Allahü teâlâ** mü'minleri **çokça mağfiret edicidir,** onlara **çokça acıyandır.**

فَاِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ اٰبَآءَكُمْ اَوْ اَشَدَّ ذِكْرًا ۗ فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾

200. Hac ibadetlerinizi bitirince, babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah'ı anın. İnsanlardan öyleleri var ki: Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver, derler. Böyle kimselerin ahiretten hiç nasibi yoktur.

Açıklaması:

200- Menâsikinizi, Akabe'de taş atmanız, tavaf etmeniz ve Minâ'da yerleşmenizle hasıl olan hac ibadetlerinizi **yerine getirdiğiniz zaman babaları-**

173 "Kemaâ hedâhüm" deki kâf harfi ceri, illeti beyan etmek içindir.
174 Âyetteki Sümme lafzı tertibi ifade içindir.

nızı zikretmeniz gibi hacdan boş kaldığınızda övünmekle babalarınızı zikreder olduğunuz gibi **veya onları** zikretmenizden **daha şiddetli olan bir zikirle Allah'ı** tekbir ve senayla **zikrediniz.**[175] **İmdi insanlardan öylesi var ki "Ey Rabbimiz!** nasibimizi **dünyada ver" der.** Sonra nasib dünyada ona verilir. **Ve âhirette de onun için bir nasib yoktur.**

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾

201. Onlardan bir kısmı da: Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru! derler.

Açıklaması:

201- Ve insanlardan öylesi var ki; Ey Rabbimiz! Bize dünyada hasene nimet **ve âhirette de hasene** -o cennettir- **ver ve bizi ateşin azabından** oraya girmemekle **koru, der.** Bu âyet, müşriklerin üzerlerinde bulundukları durumu ve mü'minlerin halini beyandır. Bununla kasıt her iki yurdun hayrını talebe teşviktir. Şu âyet-i kerime ile, onun üzerine sevap vaat ettiği gibi.

اُولٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا ؕ وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾

202. İşte onlar için, kazandıklarından büyük bir nasip vardır. (Şüphesiz) Allah'ın hesabı çok süratlidir.

Açıklaması:

202- İşte bu iki kısım insanlar, onlar için kazandıkları hac ve duâdan işledikleri **şeylerden** dolayı **bir nasip** sevap **vardır. Ve Allahü teâlâ hesabı pek seri olandır.** Bütün mahlûkatı dünya günlerinden olan yarım gün miktarı bir süre içinde hesaba çeker. (Bununla ilgili bir hadisi şeriften dolayı bu şekilde tefsir edildi.)

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِىٓ اَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ ؕ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِى يَوْمَيْنِ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۚ وَمَنْ تَاَخَّرَ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۙ لِمَنِ اتَّقٰى ؕ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُٓوا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

203. Sayılı günlerde (eyyam-ı teşrikte telbiye ve tekbir getirerek) Allah'ı anın. Kim iki gün içinde acele edip (Mina'dan Mekke'ye) dönmek isterse, ona günah yoktur. Bunlar günahtan sakınanlar içindir. Allah'tan korkun ve bilin ki hepiniz O'nun huzurunda toplanacaksınız.

175 Eşedde lafzı, mukadder bir üzkürû fiiliyle mensup olan zikran kelimesinden hal olmak üzere mensuptur. Eğer ondan sonra gelseydi onun sıfatı olurdu.

Açıklaması:

203- Ve Allahü teâlâyı sayılı günlerde teşrikin üç gününde, cemreleri atma anında tekbirle **zikrediniz. Her kim iki gün içinde** cemreleri attıktan sonra teşrik günlerinin ikincisinde, Mina'dan ayrılmakta acele ederse **onun üzerine** acele etmesi hususunda **bir günah yoktur. Ve her kim** Mina'da **geri kalırsa** hattâ üçüncü gece geceleyip ve cemreleri atarsa **onun üzerine** bundan dolayı **bir günah yoktur.** Yani onlar bu hususta muhayyerdirler.

Günahın olmaması, haccında Allah'dan **korkan kimse içindir,** Çünkü o hakikatten hacı olandır. **Ve Allah'tan korkunuz ve biliniz ki şüphesiz sizler** âhirette **ona haşrolunacaksınız.** Ve amellerinizin karşılığında sizi cezalandıracaktır.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فِى قَلْبِهٖ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾

204. İnsanlardan öyleleri vardır ki, dünya hayatı hakkında söyledikleri senin hoşuna gider. Hatta böylesi kalbinde olana (samimi olduğuna) Allah'ı şahit tutar. Halbuki o, hasımların en yamanıdır.

Açıklaması:

204- Ve insanlardan bazıları vardır ki; dünya hayatı hakkındaki sözü senin hoşuna gider, fakat âhiret hakkındaki sözü itikadına zıt olduğundan dolayı hoşuna gitmez. **Ve kalbinde olana** kalbindekinin, sözüne uygun olduğu hususunda **Allah'ı şahit tutar. Halbuki o husûmeti pek katı olandır,** sana düşmanlığından dolayı, sana ve etbâına karşı husûmeti pek şiddetli olandır. O kişi Ehnes b. Şerik'dir. Resûlullah'a (a.s.) karşı sözü pek tatlı olan bir münafık idi. Kendisinin, O'na iman ettiği ve onu sevdiği hususunda yemin eder ve onun meclisine yakın otururdu. Allahü teâlâ ise bu hususta onu yalanladı.

وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِى الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾

205. O, dönüp gitti mi (yahut bir iş başına geçti mi) yeryüzünde ortalığı fesada vermek, ekinleri tahrip edip nesilleri bozmak için çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez.

Açıklaması:

205- O kişi, müslümanlara ait olan bir tarla ile develere rastlamıştı. Bir gece vakti tarlayı yakıp develeri de kesti. Nitekim Allahü teâlâ şöyle buyurdu:

Ve senden **yüz çevirince,** ayrılınca **yeryüzünde fesat çıkartmaya ve ekinleri, zürriyetleri helak etmeğe çalışır,** yürür. Hepsi de fesat çıkarmanın belli başlı türleridir. **Allahü teâlâ ise fesadı sevmez. Ona razı olmaz.**

وَاِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾

206. Böylesine "Allah'tan kork!" denilince benlik ve gurur kendisini günaha sevkeder. (Ceza ve azap olarak) ona cehennem yeter. O ne kötü yerdir!

Açıklaması:

206- Ve ona işinde **Allah'tan kork denildiği zaman kendisini** ondan sakınmasıyla emredilmiş olan **günah ile bir izzeti nefis tutar.** Onu, izzeti nefis ve hamiyyet bu şeyleri işlemeye iter. **Artık ona cehennem yeter,** ona kâfidir. **Ve ne fena bir döşektir,** yataktır, o.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِى نَفْسَهُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾

207. İnsanlardan öyleleri de var ki, Allah'ın rızasını almak için kendini ve malını feda eder. Allah da kullarına şefkatlidir.

Açıklaması:

207- İnsanlardan bazıları da vardır ki; Allahü teâlânın rızasını kazanmak talep etmek **için nefsini satar,** Allah'a taatte onu ortaya koyar. (Âyette zikredilen kişi) Suhayb'dır (r.a.). Müşrikler ona eziyet etttiklerinde Medine'ye hicret edip, malını onlara bıraktı. **Allahü teâlâ ise kullarına çok re'fetlidir.** Şöyle ki; onları, rızasının mevcut olduğu şeylere irşâd etmiştir.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِى السِّلْمِ كَآفَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٠٨﴾

208. Ey iman edenler! Hep birden barışa girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin. Çünkü o, apaçık düşmanınızdır.

Açıklaması:

208- Bu âyet, İslâm'a girdikten sonra hâlâ cumartesi gününü büyük sayıp, deveyi de çirkin gördüklerinden dolayı Abdullah b. Selâm ve arkadaşları hakkında inmiştir.

Ey iman edenler! Tamamiyle[176] yâni tüm hukukunda **silme**[177] yani İslâm'a

176 Kâffe lafzı, silm lafzından haldir.
177 Sinin fethası ve kesrasıyla okundu.

giriniz. Ve şeytanın yani onun süslemesinin **adımlarına,** yollarına **uymayınız. Şüphe yok ki o sizin için açık bir düşmandır,** düşmanlığı aşikâr olandır.

فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْكُمُ الْبَيِّنٰتُ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٢٠٩﴾

209. Size (Kur'an ve Sünnet gibi) apaçık deliller geldikten sonra, eğer barıştan saparsanız, şunu iyi bilin ki Allah azîzdir, hakîmdir.

Açıklaması:

209- Artık size beyyineler, onu hak olduğu üzere açık deliller **geldikten sonra yine kayarsanız,** İslâm'ın hepsine girmekten meylederseniz **artık biliniz ki; Allahü teâlâ şüphesiz ki Azîz'dir.** Onu hiçbir şey sizden intikam almaktan aciz bırakamaz, işinde de **hikmet sahibidir.**

هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِيْ ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰۤئِكَةُ وَقُضِيَ الْاَمْرُ ۭ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ﴿٢١٠﴾

210. Onlar, ille de buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerinin gelmesini mi beklerler? Halbuki iş bitirilmiştir. (Allah'ın nizamı artık değişmez.) Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülür.

Açıklaması:

210- Onlar, ancak Allah'ın ve meleklerin yani emrinin **buluttan gölgeler içinde,** *-Allâhü teâlânın şu sözü gibi: "Rabbinin işi yani onun azabı gelmeyecek mi?"-* **onlara gelmelerini beklerler. Halbuki emir yerine getirilmiştir,** onların helakının emri tamam olmuştur. **Ve bütün işler** âhirette **Allahü teâlâya döndürülecektir.**[178] Ve sizleri cezalandıracaktır.

سَلْ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ كَمْ اٰتَيْنٰهُمْ مِّنْ اٰيَةٍۢ بَيِّنَةٍ ۭ وَمَنْ يُّبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَاۗءَتْهُ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿٢١١﴾

211. İsrailoğullarına sor ki kendilerine nice apaçık mucizeler verdik. Kim mucizeler kendisine geldikten sonra Allah'ın nimetini (âyetlerini) değiştirirse bilsin ki Allah'ın azabı şiddetlidir.

Açıklaması:

211- Ey Muhammed, onları susturmak için İsrailoğullarına sor! **Biz on-**

178 Türceûn fiili meçhul olarak okundu. Ayrıca malum olarak "terciûn" diye de okundu.

lara ne kadar[179] denizin yarılması, bıldırcın kuşu eti ve kudret helvası'nın gökten indirilmesi gibi... **açık** zâhir **âyetler vermiştik.** Sonra onları küfre tebdil ettiler. **Ve her kim Allah'ın nimetini** yani Allah'ın onun üzerine lutfettiği âyetleri -Bunlara nimet denilmesinin sebebi hidâyete sebep olduklarındandır- **kendisine geldikten sonra** küfürle **değiştirirse artık şüphe yok ki Allahü teâlâ** ona karşı **azabı şiddetli olandır.**

زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾

212. Kâfir olanlar için dünya hayatı câzip kılındı. (Bu yüzden) onlar, iman edenler ile alay ederler. Oysa ki, (iman edip) inkârdan sakınanlar kıyamet gününde onların üstündedir. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.

Açıklaması:

212- Mekke ehlinden olan **kâfirler için dünya hayatı** güzel gösterilmekle **süsletildi.** Ve onu sevdiler. **Ve** onlar **iman edenlerle** (Bilâl, Ammâr, Suheyb gibi) fakirliklerinden dolayı **eğlenirler.** Yani onlarla dalga geçerler ve mallar ile büyüklenirler. **Halbuki** şirkten **sakınan bu kişiler kıyamet gününde onların farkındadırlar. Ve Allahü teâlâ dilediğini hesapsız olarak** âhirette ya da dünyada geniş bir rızıkla **merzuk kılar.** Şöyle ki kendileriyle alay edilenler alay edenlerin mallarına ve (esir etmekle de) onlara sahip olurlar.

كَانَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيّٖنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ ۪ وَاَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ ۭ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ اِلَّا الَّذِينَ اُوْتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاۗءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۚ فَهَدَى اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِاِذْنِهٖ ۭ وَاللّٰهُ يَهْدِي مَنْ يَّشَاۗءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾

213. İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah, müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberleri gönderdi. İnsanlar arasında, anlaşmazlığa düştükleri hususlarda hüküm vermeleri için, onlarla beraber hak yolu gösteren kitapları da gönderdi. Ancak kendilerine kitap verilenler, apaçık deliller geldikten sonra, aralarındaki kıskançlıktan ötürü dinde anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah iman edenlere, üzerinde ihtilafa düştükleri gerçeği izniyle gösterdi. Al-

179 Kem istifham için olup, "Sel" emri hazırını ikinci mefulde lafzen amel etmekten men edicidir. Kem lafzı Âteynâ fiilinin ikinci mefulüdür. Kem'in temyizi "âyâtin" kelimesidir.

lah dilediğini doğru yola iletir.

Açıklaması:

213- İnsanlar iman üzerine tek **bir** ümmet idi. Sonra bir kısmının iman edip, bir kısmının da küfür etmesi sebebiyle ihtilafa düştüler. **Allahü teâlâ** iman edenleri cennetle **müjdeleyici ve** küfür edenleri ateşle **korkutucu olarak** onlara **peygamberler gönderdi. Ve onlarla beraber hakla müteallik kitap,** kitaplar **indirdi ki insanlar aralarında ihtilaf ettikleri şey hakkında** (din hususunda) onunla **hükmetsin. Halbuki, kendilerine açık deliller** tevhid üzerine açık hüccetler **geldikten sonra**[180] **aralarında olan ihtirastan dolayı onda** yani dinde **ihtilafa düşenler kendilerine o** kitap **verilenlerden başkası değillerdir.** Bazısı iman edip bazısı ise küfür etti. **İmdi Allahü teâlâ iman edenleri, ihtilafa düştükleri hakka kendi izniyle** iradesiyle **ulaştırır. Ve Allahü teâlâ** hidayetini **dilediğini doğru yola** hak yola **hidayet eder.**

اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ ؕ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَآءُ وَالضَّرَّآءُ وَزُلْزِلُوا حَتّٰى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ ؕ اَلَآ اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

214. (Ey müminler!) Yoksa siz, sizden önce gelip geçenlerin başına gelenler size de gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Yoksulluk ve sıkıntı onlara öylesine dokunmuş ve öyle sarsılmışlardı ki, nihayet Peygamber ve beraberindeki müminler: Allah'ın yardımı ne zaman! dediler. Bilesiniz ki Allah'ın yardımı yakındır.

Açıklaması:

214- Müslümanlara isabet eden bir sıkıntı anında nâzil olmuştur.

Yoksa cennete gireceğinizi mi zannettiniz. Sizden evvelki mü'minlerden olan **geçmiş ümmetlere** gelen şeyin **misli** benzeri (belâlar) **sizlere gelmedikçe** sonra sizler de onlar gibi sabretmedikçe. **Onları nice ihtiyaç,** şiddetli fakirlik **ve hastalıklar kapladı.**[181] **Ve sarsıldılar.** Çeşitli belâlarla sıkıntıya uğradılar. **Hatta peygamberleri ve onunla birlikte olan mü'minler** üzerlerindeki şiddet son noktasına geldiğinden dolayı yardımı talep etmek için "vaad olunduğumuz **Allah'ın yardımı ne zaman** gelecek?" dediler.[182] Sonra onlara Allah tarafından cevap verildi. **Haberiniz olsun şüphe yok ki Allah'ın yardımı** (onun gelmesi) **yakındır.**

180 Min harfi ihtelefe fiiline müteallliktir. Min ve ondan sonrası, mânâda istisnanın üzerine mukaddemdir.
181 Bir öncekini açıklayan yeni bir cümledir.
182 Ye'küle fiile nasb'la ve refle okundu.

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ ۖ قُلْ مَآ اَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾

215. Sana (Allah yolunda) ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: Maldan harcadığınız şey, ebeveyn, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolcular için olmalıdır. Şüphesiz Allah yapacağınız her hayrı bilir.

Açıklaması:

215- Sana soruyorlar, Ey Muhammed! **Ne infak etsinler.** Soran kişi Amr b. Camûh'dur. Kendisi mal sahibi olan bir ihtiyar idi. Resûlullah'a (s.a.v.) neyden ve kimlere infak edeceğini sordu. Onlara **de ki: Hayırdan** *-az ve çok, mallara şamil olan beyandır-* **ne infak etmişseniz.** -Burada sualin iki şıkkından biri olan infak edileni de beyan vardır. İnfakın yapıldığı yerden ki o da diğer şıktır. Ona şu kavliyle cevap verdi. **Ana baba ile en yakınlar, yetimler, yoksullar, yolcular içindir.** Yani onlar infaka daha lâyıktır. **Ve hayırdan** infak ya da gayrısından **ne yaparsanız şüphe yok ki Allahü teâlâ onu bilicidir.** Ve onun üzerine mükâfat vericidir.

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ ۚ وَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۚ وَعَسٰٓى اَنْ تُحِبُّوا شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ ۗ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾

216. Hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılındı. Sizin için daha hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür. Sizin için daha kötü olduğu halde bir şeyi sevmeniz de mümkündür. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

Açıklaması:

216- Kâfirlerle **cihad,** meşakkatli olduğundan, tabiatıyla **sizin için hoş olmadığı halde üzerinize farz kılındı. Bazen bir şeyi kerih görürsünüz, halbuki o şey sizin için bir hayırdır. Ve bazen de bir şeyi seversiniz halbuki o şey,** nefis, hüsranını gerektiren şehevî şeylere meyledip, saâdetini gerektiren vazifelerden kaçtığı için **sizin için şerdir.** Öyleyse sizin için her ne kadar onu kerih görseniz de cihatta bir hayır vardır. Çünkü onda ya zafer ve ganimet, ya da şehitlik ve ecir vardır. Terkinde ise her ne kadar terkini sevseniz bile şer mevcuttur. Çünkü onun terkinde zillet, fakirlik ve sevaptan mahrum olmak vardır. **Ve Allahü teâlâ** sizin için hayırlı olanı **bilir, sizler ise onu bilemezsiniz.** Öyleyse size emretmiş olduğu şeye koşunuz.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۖ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۖ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌ

بِهٖ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهٖ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ ۚ وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ۗ وَلَا يَزَالُوْنَ يُقَاتِلُوْنَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوْكُمْ عَنْ دِيْنِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُوْا ۗ وَمَنْ يَّرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِيْنِهٖ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٢١٧﴾

217. Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahtır. (İnsanları) Allah yolundan çevirmek, Allah'ı inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine mâni olmak ve halkını oradan çıkarmak ise Allah katında daha büyük günahtır. Fitne de adam öldürmekten daha büyük bir günahtır. Onlar eğer güçleri yeterse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı savaşa devam ederler. Sizden kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider. Onlar cehennemliktirler ve orada devamlı kalırlar.

Açıklaması:

217- Resûlullah (s.a.v.) ilk seriyyesini yollamıştı. Seriyye başında da Abdullah b. Cahş bulunuyordu. Müşriklerle savaştılar ve İbn-i Hadremi denilen şahsı Cemâziyel Âhir'in son gününde öldürdüler. Ve bu öldürme işi onlara Recep ayının (ilk gününde) acayip geldi. Böylece kâfirler de müslümanları Receb'i helâl kabul ettiler diye ayıpladılar. Sonra ise bu âyet nâzil oldu.

Sana haram haram kılınmış **aydan, o ayda yapılan kıtali**[183] **soruyorlar.** Onlara **de ki: O ayda kıtal büyüktür,** günah olarak büyük şeydir.[184] **Allah yolundan** dininden **saptırmak**[185] insanları men etmek, **ve O'na** Allah'a **küfretmek, Mescid-i Haram'dan da** Mekke'de men etmek **ve ehlini oradan çıkartmak.** Oranın ehli Resûlullah (s.a.v.) ve mü'minler idi. *-gerideki mübtedanın haberi şu kelimelerdir-* **Allah'ın indinde** o ayda kıtal yapmaktan, günah cihetinden **daha büyüktür. Fitne** sizin tarafınızdan olan şirk, o ayda sizinle olan **savaştan daha büyüktür. Onların güçleri yetseydi sizleri dininizden** küfre **döndürmek için sizinle** ey mü'minler! **savaşır olmaya, onlar,** kâfirler **devam ederlerdi. Sizden ise her kim dininden dönüp de kâfir olarak ölürse işte onların, dünyada ve âhirette** salih **amelleri habt olmuş,** boşa gitmiştir. O amellere hiç bir itibar ve karşılığında da sevap yoktur. Kişinin üzerine ölümle kayıt yapılması şunu ifade eder; Eğer o kişi *-ölmeden evvel-* İslâm'a dönerse ameli bozulmaz ve onun üzerine sevaplanır ve o ameli de iade etmesine gerek kalmaz. Meselâ hac gibi. İmam-ı Şâfî bu fetva üzeredir. **Ve artık onlar cehen-**

183 "Kıtal" lafzı şehri haram lafzından "bedeli iştimal"dir.
184 (Son cümle) mübteda ve haberdir.
185 Mübtedadır.

nem ehlidirler. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır.

اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ۙ اُولٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢١٨﴾

218. İman edenler ve hicret edip Allah yolunda cihad edenler var ya, işte bunlar, Allah'ın rahmetini umabilirler. Allah, gafûr ve rahîmdir.

Açıklaması:

218- Ne zaman ki savaşa çıkmış olan bir grup kendilerinin, günahdan kurtulsalar da onlar için bir ecir hasıl olmayacağını zannedince bu âyet nâzil oldu.

Şüphe yok ki iman edenler ve hicret edip, vatanlarından ayrı kalıp **Allah yolunda** onun dinini yüceltmek için **cihad edenler, işte onlar Allah'ın rahmetini,** sevabını **umarlar. Ve Allahü teâlâ** mü'minlere **çokça mağfiret edendir,** onlara **çokça rahmet edendir.**

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ؕ قُلْ فِيهِمَآ اِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ ۫ وَاِثْمُهُمَآ اَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا ؕ وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ ۙ قُلِ الْعَفْوَ ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ۙ ﴿٢١٩﴾

219. Sana, şarap ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için bir takım faydalar vardır. Ancak her ikisinin de günahı faydasından daha büyüktür. Yine sana iyilik yolunda ne harcayacaklarını sorarlar. "İhtiyaç fazlasını" de. Allah size âyetleri böyle açıklar ki düşünesiniz.

Açıklaması:

219- Sana şaraptan ve kumardan, onların hükmü nedir? diye **soruyorlar.** Onlara **de ki, ikisinde,** onlarla meşgul olmakta **büyük günah vardır.**[186] **Ve insanlar için de,** şarapta lezzetlenmek ve ferahlanmakla kumarda da yorulmaksızın mal kazanmakla olan **menfaatler vardır. Bunların günahı,** bunlardan ortaya çıkan fesatlar **ise onların menfaatinden daha büyüktür.** Bu âyet indiğinde, ta ki Maide süresindeki içkinin haram kılındığını belirten âyet inince kadar bazıları şarap içmeye devam etti, bazıları da içmedi.

Sana, ne infak edeceklerini onun miktarı nedir? diye **soruyorlar. De ki;**

186 Bir kırâatta Kebîr lafzı Kesîr diye okundu. Çünkü bu ikisinin sebebiyle kavga, sövüşme ve pis söz söylemek gibi birçok kötü şey hasıl olmaktadır.

afvı[187]**,** ihtiyacınızdan fazlasını infak ediniz. İhtiyacınız olanı infak edip, kendinizi zayi etmeyiniz. **Allahü teâlâ sizlere işte böylece** zikredilen şeyleri beyan ettiği gibi **âyetlerini beyan ediyor. Tâ ki tefekkür edesiniz.**

فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۗ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى ۗ قُلْ اِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ ۗ وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ ۗ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ۗ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٠﴾

220. Dünya ve ahiret hakkında (lehinize olan davranışları düşünün ve ona göre hareket edin). Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek (yüz üstü bırakmaktan) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, işleri bozanla düzelteni bilir. Eğer Allah dileseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı. Çünkü Allah güçlüdür, hakîmdir.

Açıklaması:

220- Dünya ve âhiret işi **hakkında.** Ve her ikisinde de size en elverişli olanı alasınız. **Ve sana yetimlerden soruyorlar.** Ve kendileri hakkında o yetimlerin ortaya attıkları zorluktan -soruyorlar.- Eğer onlarla beraber yeseler günaha girerler. Eğer onlann mallarını ayırıp, sadece onlar için yemek yapsalar yine bir zorluktur. **De ki; Onlar için,** mallarında onları çoğaltmak ve tasarrufta bulunmakla **ıslâh yapmak,** bu işleri terk etmekten **daha hayırlıdır. Eğer onlarla karışırsanız,** yani nafakanızı onların nafakasıyla karıştırırsanız **sizin kardeşlerinizdir.** Yani onlar dinde sizin kardeşlerinizdir. Ve kardeşiyle karışmak da bir kardeşin vasfındandır. Hasılı kelâm sizin için bu iş caizdir. **Ve Allahü teâlâ** onlara karışmakla yetimlerin mallarını **ifsad edeni,** o malları **ıslâh edenden ayırt eder.** Sonra onların her birini cezalandırır. **Ve Allahü teâlâ dileseydi sizleri elbette meşakkate uğratırdı,** (onlara) karışmayı haram kılmakla sizin üzerinize bir baskı yapardı. **Şüphe yok ki Allahü teâlâ Aziz'dir,** işi üzerine galiptir, işinde de **hikmet sahibidir.**

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ ۗ وَلَاَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ ۗ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا ۗ وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْ ۗ اُولٰٓئِكَ يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ ۗ وَاللّٰهُ يَدْعُوٓا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهٖ ۗ وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ

187 Bir kırâatta bir hüve zamirinin takdir edilmesiyle beraber, afv lafzı ref okundu.

يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾

221. İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kadından, imanlı bir câriye kesinlikle daha iyidir. İman etmedikçe putperest erkekleri de (kızlarınızla) evlendirmeyin. Be-ğenseniz bile, putperest bir kişiden inanmış bir köle kesinlikle daha iyidir. Onlar (müşrikler) cehenneme çağırır. Allah ise, izni (ve yardımı) ile cennete ve mağfirete çağırır. Allah, düşünüp anlasınlar diye âyetlerini insanlara açıklar.

Açıklaması:

221- Ey müslümanlar! **Müşrik kadınları,** kâfir kadınları **iman edinceye kadar nikahlamayınız,** evlenmeyiniz. **Elbette mü'min olan bir cariye** hür olan **müşrik bir kadından hayırlıdır.** (Âyette zikr olunan müşrikenin hürre ile kayıtlanması) bu âyetin sebeb-i nüzulünün cariyeyle evlenen kimsenin ayıplanıp müşrik olan hür kadınla evlenmeye teşvik edilmesinden dolayıdır. **Velev ki müşrike** güzelliğinden ve malından dolayı **hoşunuza gitse bile.** Bu hüküm "Kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar" âyeti sebebiyle Kitabî olmayan kâfir kadınlara mahsustur. **Ve müşrik erkekleri,** kâfir erkekleri **de iman edinceye kadar** müslüman kadınlarla **nikahlamayınız,** evlendir-meyiniz. **Elbette bir mü'min köle, bir müşrikten hayırlıdır. Velev ki o müşrik** malından ve güzelliğinden dolayı **hoşunuza gitse bile. Onlar** şirk ehli, ateşi gerektiren işe çağırmaları sebebiyle **ateşe davet ederler.**

Öyleyse onlarla evlenmek layık olmaz. **Allahü teâlâ ise kendi izniyle,** irade-i külliyesi ile, **cennete ve mağfirete** yani onları gerektiren işe *-peygamberlerinin lisanı üzere-* **davet eder.** Öyleyse onun dostlarıyla evlenmeye icabet etmek gerekir. **Ve insanlara âyetlerini açıkça bildirir. Ta ki tezekkür etsinler,** vaazlansınlar.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ ۖ قُلْ هُوَ اَذًى ۙ فَاعْتَزِلُوا النِّسَآءَ فِى الْمَحِيضِ ۙ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ ۚ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ اَمَرَكُمُ اللّٰهُ ۚ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾

222. Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şunu iyi bilin ki, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever.

Açıklaması:

222- Ve sana mahîzdan, hayızdan ya da hayzın mekânından *-kadınlar bu*

hususta ne yaparlar?- diye **soruyorlar. De ki; O eziyettir,** pis bir şeydir ya da eziyyet mahallidir. **Artık hayız** zamanında ya da mekânında **kadınlarınızdan çekininiz.** Onlarla cimâ yapmayı terkedin. **Ve onlara temizleninceye kadar**[188] **yaklaşmayınız. Eğer temizlenirlerse onlara Allah'ın sizlere** hayız vaktinde ondan kaçınılması ile **emrettiği yerden** *-ferçden-* cimayla **varın.** Ondan gayrı yere varmayın. **Şüphesiz ki Allahü teâlâ** günahlarından **çokça tevbe edenleri sever,** sevaplandırır ve ikram eder. Ve pis olan şeylerden **çokça temizlenenleri de sever.**

نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ ۖ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ ۖ وَقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُم مُّلَاقُوهُ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾

223. Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın. Kendiniz için önceden (uygun davranışlarla) hazırlık yapın. Allah'tan korkun, biliniz ki siz O'na kavuşacaksınız. (Yâ Muhammed!) müminleri müjdele!

Açıklaması:

223- Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Çocuk ekmenizin mahallidir. **Binaenaleyh tarlanıza,** ekinin mahalline *-ki o da ferçdir-* önden, arka taraftan, yatarak, oturarak ve ayaktayken olan (durumlardan) **istediğiniz gibi varın.** (Âyetin bu kısmı) Yahudilerin "Kim karısına, ön tarafına arkadan varırsa, çocuk gözünün siyahı beyaz olduğu halde doğar" sözüne red olarak indi. **Ve kendiniz için** cima anında besmele çekmek gibi salih amel **takdim ediniz. Ve** emri ve nehyi hakkında **Allah'tan korkun. Ve biliniz ki şüphesiz sizler** öldükten sonra diriltilerek **O'na kavuşacaksınız.** Sonra amellerinize karşılık sizleri cezalandıracak. Ve Allah'tan korkan **mü'minleri** cennetle **müjdele.**

وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِّأَيْمَانِكُمْ أَن تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ ۚ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾

224. Yeminlerinizden dolayı Allah'ı (O'nun adını), iyilik etmenize, O'ndan sakınmanıza ve insanların arasını düzeltmenize engel kılmayın. Allah işitir ve bilir.

Açıklaması:

224- Ve Allahü teâlâyı ona yemin etmeyi **yeminlerinize mâruz** (Bu şe-

188 Yedhurne fiili Tı'nın sükunu ve şeddelenmesi ayrıca hâ'nın da şeddelenmesiyle (Yeddahherne şeklinde) okundu. Bu kıraatta aslında te olan (tının) tı'ya idğamı vardır. Yani "hayzın kesilmesinden sonra yıkanıncaya kadar demektir.

kilde yemin etmeyi menedici bir illettir.) Yani O'na çokça yemin etmekle yeminlerinize bir kalkan **kılmayınız ki günahtan beri olasınız.** Bu şekilde olan yemin mekruhtur. Ve bu yeminde, onu bozmak sünnet olandır. İyi olan bir şey ve benzeri şeyler üzerine olan yeminde ise önceden zikredilen yeminin hilâfına kefâret gerekir. Çünkü bu yemin Allah'a olan bir tâattır. **Ve insanların arasını ıslah edebilesiniz.** Mânâ şöyledir; yemin ettiğiniz zaman iyilik ve benzeri olan şeyden zikrolunanı yapmaktan geri durmayınız. Bilakis yapınız ve kefâreti de yerine getiriniz. Çünkü bu âyetin sebeb-i nüzulü bu şekilde olan yeminin men edilmesidir. **Ve Allahü teâlâ** sizin sözlerinizi **işiticidir,** hallerinizi **bilicidir.**

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِيٓ اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ ۗ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾

225. Allah sizi kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz. Lâkin kasıtlı yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutar. Allah gafûrdur, halîmdir.

Açıklaması:

225- Allahü teâlâ sizleri yeminlerinizde olan **lağvden dolayı muaheze etmez.** Yemin-i lağv: Yemin kasdı olmaksızın dilin birden ortaya attığı yemindir. "La, vallahi. Belâ vallahi" gibi. Bu yeminde günah ve kefâret yoktur. **Fakat sizleri kalblerinizin kesbettiği,** niyet edip kalblerinizin yeminden kastettiği **şeyle muaheze buyurur.** Allahü teâlâ lağvdan ötürü hasıl olan şeyi **mağfiret edicidir,** azabı hakedenden onu geciktirmekle **halim olandır.**

لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ ۚ فَاِنْ فَآؤُ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾

226. Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (bu müddet içinde) kadınlarına dönerlerse, şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir.

Açıklaması:

226- Kadınlarından ilâ yapanlar onlarla mücâmaat yapmamaya yemin edenler **için dört ay beklemek vardır. Eğer** bu dört ay içinde ya da dört ay sonra yeminden vat'a **dönerlerse, şüphe yok ki Allahü teâlâ** yemin etmekle kadına verdikleri zararı onlar için **mağfiret edicidir,** onlara **rahmet edicidir.**

وَاِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَاِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾

227. Eğer (müddeti içinde dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah işitir ve bilir.

Açıklaması:

227- Ve eğer talaka, vat'a dönmemekle talak üzerine **azmederlerse** onu yerine getirsinler. **Muhakkak Allahu Azimüşşân** onların sözlerini **işiticidir,** onların kasdını **bilicidir.** Mânâ (şudur); onlar için zikredilen müddeti bekledikten sonra ancak geri dönmek ya da talâkı yerine getirmek vardır

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوْٓءٍ ۭ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَّكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِيْٓ اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۭ وَبُعُوْلَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِيْ ذٰلِكَ اِنْ اَرَادُوْٓا اِصْلَاحًا ۭ وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِيْ عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوْفِ ۠ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ۭ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٢٢٨﴾

228. Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer onlar Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz. Eğer kocalar barışmak isterlerse, bu durumda boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler. Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır. Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptirler. Allah azîzdir, hakîmdir.

Açıklaması:

228- Boşanmış kadınlar kendi nefisleri için talak vaktinden itibaren geçen **üç hayız müddeti** nikâhtan **beklerler** beklesinler.[189] Âyetteki hüküm, kendileriyle cimâ yapılmış kadınlar hakkındadır. Diğerlerine gelince onların üzerine "sizin için onların üzerine iddet yoktur" kavlinden dolayı iddet beklemek yoktur. Hayızdan ümit kesen ve daha hayız görmemiş kadınlarda ise onların iddeti üç aydır. Hamile kadınların iddeti ise çocuklarını doğurmalarına kadardır. *-Talak süresinde olduğu gibi-* Cariyelerin iddeti ise hadisle sabit olarak iki ka'r'dır *-iki hayız müddetidir.-* **Onların rahimlerinde Cenab-ı Hakk'ın yaratmış olduğu şeyleri** *-çocuğu ya da hayzı-* **gizlemeleri onlara helâl olmaz. Eğer onlar Allahü teâlâya, âhiret gününe iman etmiş iseler. Ve onların kocaları eğer** aralarında **ıslâhı murad ederse** kadına zarar vermeyi *-kasdetmezse-* **onda,** o bekleme zamanında **o zevcelerini reddetmeye** onları geri almaya **çok haklıdırlar.** Âyet, ıslâhın kastedilmesine *-kadınların geri alınmasına-* teşvik edici olup ric'atın cevazının şartı değildir. Bu talakı ric'î de geçerlidir. اَحَقُّ-Ehakku lafzında tafdil mânâsı yoktur. Çünkü o kocalardan gayrısı için iddet esnasında kadınların nikâhından hiçbir hak yoktur.

189 Kurû' lafzı kaf'ın fethasıyla kar'ın cemisidir. Kar', tuhur ya da hayız demektir. (Yâni kar' lafzı hakkında iki kavil vardır).

Erkekler için kadınlar üzerine bir derece, mehirden ve infaktan vermiş oldukları şeyden dolayı kadınların onlara itaat etmelerinin vücûbundan olan hak hususunda bir fazilet **vardır. Ve Allahü teâlâ** mülkünde **azizdir,** mahlûkatı için yarattığı şeyler hususunda **hikmet sahibidir.**

اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِۖ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍۗ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَأْخُذُوا مِمَّآ اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْـًٔا اِلَّآ اَنْ يَخَافَآ اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِۜ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِۙ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهٖۗ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوهَاۚ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾

229. Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tut-mak ya da güzellikle salıvermektir. Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helâl olmaz. Ancak erkek ve kadın Allah'ın sınırlarında kalıp evlilik haklarını tam tatbik edememekten korkarlarsa bu durum müstesna. (Ey müminler!) Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını, hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının (erkeğe) fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur. Bu söylenenler Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir.

Açıklaması:

229- Talak ondan sonra kendisine müracaat olunan boşama **iki keredir,** iki tanedir. **Artık ya** zarar vermeksizin **iyilikle tutmaktır.** Yani sizin üzerinize müracaat etmekle onları tutmak vardır. **Veya güzellikle salıvermektir,** onları göndermektir. Ey kocalar! **Ve onlara verdiğiniz** mehirlerden, onları boşadığınızda **birşey almanız sizlere helâl olmaz. Ancak** zevc ve zevce **hududullah'ı ikâme edemeyeceklerinden korksunlar.** Yani Allah'ın onlara koyduğu hakları yerine getiremeyeceklerinden -korksunlar.[190]

Eğer siz de onların hudud-ı ilâhiyyeyi ikame edemeyeceklerinden korkarsanız o halde zevcenin o koca onu boşasın diye malından **fidye olarak vereceği şeyde o ikisinin üzerine bir vebal yoktur.** Yani o malı almakta kocanın ve o malı vermekte de kadının üzerine bir vebal yoktur. Şu zikredilen hükümler **Allah'ın hadleridir. Bunlara tecâvüz etmeyiniz. Ve her kim Allah'ın hadlerini aşarsa işte onlar zâlimlerin ta kendileridir.**

190 Bir kırâatta (Yahâfâ fiili) meful için bina edilmiş olarak Yuhâfâ diye okunmuştur. La yükîma ise yuhâfâ'daki zamirden bedeli istimaldir. Her iki fiilde de muzaraat harfi olan ye, te olarak da okunmuştur. -

فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهٗ مِنْۢ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهٗ ؕ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَاۤ اَنْ يَّتَرَاجَعَاۤ اِنْ ظَنَّاۤ اَنْ يُّقِيْمَا حُدُوْدَ اللّٰهِ ؕ وَتِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿۲۳۰﴾

230. Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helâl olmaz. Eğer bu kişi de onu boşarsa, (her iki taraf da) Allah'ın sınırlarını muhafaza edeceklerine inandıkları takdirde, yeniden evlenmelerinde beis yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Allah bunları bilmek, öğrenmek isteyenler için açıklar.

Açıklaması:

230- Eğer koca **o kadını** iki kereden sonra **boşarsa artık bundan sonra,** üçüncü talaktan sonra **o kadın ona helâl olmaz. Ta ki ondan başka bir kocayla nikahlansın** evlensin. Ve o koca da onunla cimâ etsin. (Hadis-i Şerifte olduğu gibi. Buhari ve Müslim rivayet etti.) **Eğer bu da** ikinci koca da **onu boşarsa hududullah'a riayet edeceklerini zannettikleri taktirde** iddet bittikten sonra **o ikisinin (Evvelki koca ile kadını) tekrar** nikâha **müracaat etmelerinden dolayı ikisinin** evvelki koca ile kadının **üzerine hiçbir günah yoktur. İşte bu** zikredilenler **Allah'ın hudududur. Bunları bilen** düşünen **bir kavim için beyan buyurur.**

وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ اَوْ سَرِّحُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ ۪ وَّلَا تُمْسِكُوْهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوْا ۚ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهٗ ؕ وَلَا تَتَّخِذُوْۤا اٰيٰتِ اللّٰهِ هُزُوًا ۠ وَّاذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَاۤ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِّنَ الْكِتٰبِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهٖ ؕ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْۤا اَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۧ ﴿۲۳۱﴾

231. Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Fakat haksızlık ederek ve zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın. Kim bunu yaparsa muhakkak kendine kötülük etmiş olur. Allah'ın âyetlerini eğlenceye almayın. Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini, (size verdiği hidayeti), size öğüt vermek üzere indirdiği Kitab'ı ve hikmeti hatırlayın. Allah'tan korkun. Bilesiniz ki Allah, her şeyi bilir.

Açıklaması:

231- Ve kadınları boşattığınızda, onlar da ecellerine ulaşınca iddetlerinin bitmesine yakın olunca **onları ya** hiç zarar vermeksizin **iyilikle** onlara ric'at ederek **tutunuz ya da iyilikle salıveriniz.** İddetleri bitinceye kadar onları terkediniz. Bir bedel vermeye boşattırmaya zorlamakla ve iddetini uzat-

makla onlara **tecavüz için zararlarına**[191] **olarak** ric'atle **onları tutuvermeyiniz. Bunu her kim yaparsa muhakkak ki** kendini Allah'ın azabına arz etmekle **kendisine zulmetmiş olur.**

Ve Allah'ın âyetlerini onlara muhalefet etmekle **alay,** kendisiyle alay edilen şey **edinmeyiniz. Ve Allahü teâlânın** İslâm'la **üzerinize olan nimetini ve sizlere indirip onunla vaaz ettiği kitabı** Kur'an'ı **ve hikmeti** o kitaptaki hükümleri, o kitapla amel edip o nimete şükür ederek **hatırlayınız ve Hak teâlâdan korkunuz. Ve biliniz ki; şüphesiz ki Allahü teâlâ her şeyi bilicidir.** O'na hiçbir şey gizli kalmaz.

وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ اَنْ يَنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ اِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذٰلِكَ يُوعَظُ بِهٖ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾

232. Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, aralarında iyilikle anlaştıkları takdirde, onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. İşte bununla içinizden Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Bu öğüdü tutmanız kendiniz için en iyisi ve en temizidir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

Açıklaması:

232- Ve kadınları boşadığınızda, onlar da ecellerine ulaşınca iddetleri bitince **onların** kadın ile kocanın **kendi aralarında** şer'an **marufla olanla rızalaştıkları zaman** onları boşamış kocalarıyla[192] **evlenmelerinde onlara mani olmayın.** Hitap, kadın ile kocanın akrabaları içindir. Alıkoymaktan nehy, **sizden Allah'a ve âhiret gününe inanmış olanlara onunla öğüt verilir.** Çünkü bu hüküm, kendisiyle faydalanılan bir şeydir.

Bu husus, yani men etmeyi terketmek **sizin için daha hayırlı ve** aralarındaki alâka sebebiyle karı ile kocanın aleyhine bir töhmetten korkulduğundan sizin için ve onlar için de **daha temizdir. Allahü teâlâ** bunda olan maslahatı **bilir, halbuki sizler onu bilemezsiniz.** Öyleyse onun emrine tâbi olunuz.

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ اِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَآرَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا

191 Mefulü lehdir.

192 "Onları boşamış" diye tefsir edildi, çünkü bu âyetin sebebi nüzulü şudur; Ma'kıl b. Yesâr'ın (r.a.) kız kardeşini kocası boşamıştı. Sonra tekrar karısına dönmek istedi. Fakat Ma'kıl b. Yesâr (r.a.) onu men etti (Hakim'in rivayet ettiği gibi).

مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهٖ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذٰلِكَ ۚ فَاِنْ اَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا ۗ وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْ تَسْتَرْضِعُوٓا اَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا سَلَّمْتُمْ مَّآ اٰتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ ۗ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾

233. Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir. Bir insan ancak gücü yettiğinden sorumlu tutulur. Hiçbir anne, çocuğu sebebiyle, hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmamalıdır. Onun benzeri (nafaka temini) vâris üzerine de gerekir. Eğer ana ve baba birbiriyle görüşerek ve karşılıklı anlaşarak çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur. Çocuklarınızı (süt anne tutup) emzirtmek istediğiniz takdirde, süt anneye vermekte olduğunuzu iyilikle teslim etmeniz şartıyla, üzerinize günah yoktur. Allah'tan korkun. Bilin ki Allah, yapmakta olduklarınızı görür.

Açıklaması:

233- Anneler çocuklarını tam[193] **iki sene emzirirler.** Bu hüküm **emzirmeyi tamam yapmak isteyen içindir.** Bu müddetin üzerine bir ziyade yoktur. Boşanmış oldukları zaman emzirme işi üzerine **onların rızkı,** annelerin yiyeceği **ve elbiseleri maruf bir vecihle** gücünün yettiği kadarıyla **mevludu leh'in** babanın **üzerinedir. Hiçbir şahıs kendi vüs'undan** takatından **başka şeyle mükellef olmaz. Ne bir ana çocuğuyla,** istemediği zaman emzirmeye zorlanmasıyla çocuğundan dolayı **ne de bir baba çocuğuyla** takatinin üstünde olanla mükellef kılınmasıyla çocuğundan dolayı **zarara sokulmasın.** -Her iki yerde de çocuğun anne ve babaya nisbet olunması, merhameti talep etmek içindir.-

Vâris üzerine de babanın vârisi -çocuktur.- Yani malı hususunda çocuğun velisi üzerine de, vâlide için yiyecek ve kisveden baba üzerine olanın **misli vardır.**

Eğer ikisi, anne ve baba **rızalaşma,** anlaşma ile ve çocuğun bunda bir maslahatı zahir olacağı için **bir müşavere ile ayırmayı,** iki sene dolmadan çocuğu memeden kesmeyi isterlerse **onların üzerine** bu hususta **bir günah yoktur.**

Ve siz -hitap babalaradır- **evladınızı** annelerinden başka emziren kadınlara **emzirtmek isterseniz, vereceğinizi** onlara ücretten vermek istediğinizi **mâruf veçhiyle,** güzellikle, gönülden onlara **teslim ettiğinizde yine sizin üzerinize** bu hususta **bir günah yoktur. Ve Allah'tan korkunuz. Ve biliniz ki; Allahü teâlâ yaptığınız şeyleri şüphe yok görücüdür.** Ona hiçbir şey gizli kalmaz.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًا ۚ فَاِذَا

193 Sıfatı müekkidedir.

بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِى اَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾

234. Sizden ölenlerin, geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler. Bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, kendileri hakkında yaptıkları meşru işlerde size bir günah yoktur. Allah yapmakta olduklarınızı bilir.

Açıklaması:

234- Ve sizlerden vefat edip de, ölüp te **geriye zevceler bırakanların zevceleri, nefisleri hakkında** o kocalardan sonra nikâhtan **dört ay ve** gecelerden olarak **on gün intizarda bulunurlar,** beklesinler.

Bu hüküm hamile olan kadınların gayrısı hakkındadır. Onların iddeti, Talak âyeti sebebiyle çocuklannı doğurana kadardır. Câriyenin ise hadisi şerifle sabit olarak zikredilenin yarısı üzerinedir.

Sonra bekledikleri iddetin sona ermesiyle, **ecellerine ulaşınca artık nefisleri hakkında ma'ruf veçhiyle** şer'an **yapacakları şeyden** süslenme ve (evliliği) konuşmaya girişmekten **dolayı sizin** ey akrabalar **üzerinize bir günah yoktur. Ve Allahü teâlâ yapacağınız şeylerden haberdardır,** onun zâhirini ve bâtınını da zâhiri gibi bilicidir.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَآءِ اَوْ اَكْنَنْتُمْ فِى اَنْفُسِكُمْ ۗ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا اِلَّآ اَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا ۗ وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتَابُ اَجَلَهُ ۗ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِى اَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ ۚ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾

235. (İddet beklemekte olan) kadınlarla evlenme hususundaki düşüncelerinizi üstü kapalı biçimde anlatmanızda veya onu içinizde gizli tutmanızda size günah yoktur. Allah bilir ki siz onları anacaksınız. Lâkin, meşru sözler söylemeniz müstesna, sakın onlara gizlice buluşma sözü vermeyin. Farz olan bekleme müddeti dolmadan, nikâh kıymaya kalkışmayın. Bilin ki Allah, gönlünüzdekileri bilir. Bu sebeple Allah'tan sakının. Şunu iyi bilin ki Allah gafûrdur, halîmdir.

Açıklaması:

235- İddet esnasında, kocaları ölmüş **kadınlarla evlenmekten açıkladığınız** meselâ gerçekten sen güzelsin, senin gibisini kim bulur, sana rağbet eden nice kişi var gibi kişinin söylediği **şey hususunda ya da kendi nefisleri-**

nizde gizlediğiniz onlarla evlenmeyi istemek gibi **şey hususunda sizin üzerinize bir günah yoktur. Allahü teâlâ bilmiştir ki, siz onları** evlilikle **zikredeceksiniz,** onlara karşı sabredemeyeceksiniz. Böylece sizin için onlardan hoşlandığınızı hissettirmenizi mubah kıldı. **Ancak onlarla gizli olanı,** nikâhı **vaadleşmeyiniz. Ancak ma'ruf olan bir sözü,** şer'an söylenmesi kabul edileni **söylemeniz müstesna.** Sizin için bu caizdir.

Ve kitap, iddetten farz kılınan sürenin, nihayete ermesiyle **sınırına ulaşıncaya kadar nikâh akdine,** nikâh ahdi üzere **azmetmeyiniz. Ve biliniz ki; Allahü teâlâ nefislerinizde** (nikâha) azmetmekten ve gayrısından **olanı şüphe yok bilir. Artık** azmettiğinizde sizleri azaba çekeceğinden dolayı **ondan sakınınız. Ve biliniz ki; Allahü teâlâ şüphesiz ki** ondan sakınanı **mağfiret edicidir,** azaba hak kazanandan azabı geciktirmesi sebebiyle **Halîm'dir.**

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ اَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً ۖ وَمَتِّعُوهُنَّ ۚ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ ۚ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ ۚ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾

236. Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size mehir zorunluğu yoktur. Bu durumda onlara müt'a (hediye cinsinden bir şeyler) verin. Zengin olan durumuna göre, fakir de durumuna göre vermelidir. Münasip bir müt'a vermek iyiler için bir borçtur.

Açıklaması:

236- Eğer kadınların kendilerine temas etmeyip[194] **ya da onlara bir fariza,** mehir **takdir eylemeyip boşamışsanız üzerinize bir günah yoktur.** Âyetteki "mâ" lafzı fiili mastara çevirip ve zarfiyyeti de ifâde etmek içindir. Yani "Dokunmadığınız ya da mehri belirlemediğinizde sizin üzerinize talak hususunda ne gühahla ne de mehirle olan bir zorluk yoktur. Onları boşayınız." **Ve onları metâlandırınız,** metâlanacakları şeyi onlara veriniz. **Mûsiğ,** sizden zengin olanın **üzerine gücü yettiği miktar,** rızkı dar **üzerine de gücü yettiğince** -*Bu kadının durumuna nazar olunmadığını ifade eder*- şer'an **ma'ruf veçhiyle meta,** metâlandırmak **icabet eder. Bu muhsinler** itaatkârlar **üzerine hak olmakla hak oldu.**

وَاِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ اِلَّآ اَنْ يَعْفُونَ اَوْ يَعْفُوَا الَّذِى بِيَدِهٖ عُقْدَةُ النِّكَاحِ ۖ وَاَنْ تَعْفُٓوا اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى ۗ وَلَا تَنْسَوُا

194 Bir kıraatta Tümâssûhünne diye okundu, yani "onlarla cima etmedinizse."

الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۚ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

237. Kendilerine mehir tayin ederek evlendiğiniz kadınları, temas etmeden boşarsanız, tayin ettiğiniz mehrin yarısı onların hakkıdır. Ancak kadınların vazgeçmesi veya nikâh bağı elinde bulunanın (velinin) vazgeçmesi hali müstesna, affetmeniz (mehirden vazgeçmeniz), takvâya daha uygundur. Aranızda iyilik ve ihsanı unutmayın. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görür.

Açıklaması:

237- Ve eğer onları daha temasta bulunmadan boşar da onlar için mehir takdir etmiş olursanız o zaman takdir ettiğiniz mehrin yarısı onların için vacib olur. Diğer yarısı size döner. **Meğer ki o kadınlar affetsinler** ve onu terketsinler. **Veya nikâhın düğümü elinde bulunan affetsin.** O kocanın kendisidir. **Ve sizin affetmeniz** -mübtedadır, haberi ise- **takvaya daha yakındır. Ve aranızda fazlı,** bazınızın bazınıza faziletli olmasını **unutmayınız. Şüphe yok ki Allahü teâlâ yaptığınız şeyleri bi hakkın görücüdür.** Sonra onların mukabilinde sizleri cezâlandıracaktır.

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ ﴿٢٣٨﴾

238. Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın.

Açıklaması:

238- Vakitlerinde eda etmekle beş vakit **namaza ve orta namaza devam ediniz.** Orta namaz, ya ikindi, ya sabah, ya öğlen veya gayrısıdır. (Bunun hakkında) birçok kavil vardır. Orta namazı faziletinden dolayı ayrıca zikretti. Ve namazda **Allah için -onu- zâkirler olduğunuz halde kıyamda durunuz.** Denildi ki Kânitîn'in mânâsı Resûlullah'ın "Namazda her kunut taattır" (Ahmet ve gayrısı rivayet etti) kavlinden dolayı itâat edenler, demektir.

Denildi ki: Kânitîn'in mânâsı Zeyd b. Erkam'ın "Bu âyet inene kadar biz namazda konuşurduk. Sonra susmakla emrolunup, konuşmaktan nehyedildik" hadisinden dolayı "susanlar" demektir. (Buhari ve Müslim rivayet etti).

فَاِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا اَوْ رُكْبَانًا ۚ فَاِذَآ اَمِنْتُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾

239. Eğer (herhangi bir şeyden) korkarsanız (namazlarınızı) yürüyerek yahut binmiş olarak (kılın). Güvene kavuştuğunuz zaman, siz bilmezken Allah'ın

size öğrettiği şekilde O'nu anın (namaz kılın).

Açıklaması:

239- Fakat, düşmandan ya da selden veya bir yırtıcı hayvandan **korkarsanız yayan**[195] **yürüyücü olarak ya da binici olarak**[196] **namazı kılınız.** Yani nasıl mümkünse; kıbleye dönerek ya da dönmeyerek ve rükû ve secdeyle ima yaparak. Korkudan **emin olduğunuz zaman Allahü teâlâyı** namazın farzlarını ve hukukunu öğretmeden evvel **bilmediğiniz şeyleri size nasıl öğretti ise öylece zikrediniz,** namaz kılınız.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا ۚ وَصِيَّةً لِاَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا اِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ اِخْرَاجٍ ۚ فَاِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِى مَا فَعَلْنَ فِى اَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ ۗ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾

240. Sizden ölüp de (dul) eşler bırakan kimseler, zevcelerinin, evlerinden çıkarılmadan, bir yıla kadar bıraktıkları maldan faydalanmaları hususunda (sağlıklarında) vasiyet etsinler. Eğer o kadınlar, (kendiliklerinden) çıkıp giderlerse, kendileri hakkında yaptıkları meşru şeylerden size bir günah yoktur. Allah azîzdir, hakîmdir.

Açıklaması:

240- Sizden vefat edip de zevcelerini terk edenler zevceleri için kendi üzerlerine **bir vasiyet yapsınlar.**

Ve ihraç olmaksızın, yani kadınlar hanelerinden çıkartılmadıkları halde, ölümlerinden itibaren o kadınların üzerlerine beklemeleri vacip olan **bir sene** tamam olana **kadar bir meta,** onların nafakadan ve elbiseden metâlandıklan şeyi, onlara versinler. **Şayet o zevceler** kendileri **çıkarlarsa onların kendi nefisleri hakkında** şer'an **maruf bir vecihden yapacakları** süslenmenin ve nafakanın onlardan kesilmesi gibi **şeyden dolayı** *-Ey ölen adamın akrabaları-* **sizin üzerinize bir vebal yoktur. Ve Allahü teâlâ** mülkünde **Azîz'dir,** işinde **hikmet sahibidir.**

Âyette zikrolunan vasiyet miras âyetiyle, bir sene beklemek de sonradan nâzil olan "dört ay on gün" meâlindeki âyet-i kerimeyle nesholunmuştur. Kadının evde eyleşmesi İmam-ı Şâfi'ye (r.a.) göre kadın için yine sabittir, nesholunmamıştır.

وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾

195 Rical, râcil lafzının cemisidir.
196 Ruhban, Râhib lafzının cemisidir.

241. Boşanmış kadınların, hakkaniyet ölçülerinde (kocalarından) menfaat sağlamaları haklarıdır; bu, Allah korkusu taşıyanlar üzerine bir borçtur.

Açıklaması:

241- Boşanmış kadınlar için ma'ruf veçhiyle imkân miktarınca, onlara verilen **bir meta vardır ki** Allah'tan **korkanlar üzerine hak olmakla**[197] hak olmuştur.

Allahü teâlâ, boşanmış kadınlarla ilgili olan hükmü, kendileriyle cimâ yapılıp sonra boşanmış kadınları da içine alsın diye bir kere daha zikretti. Çünkü geride geçen âyet bunların gayrısı hakkındadır.

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿٢٤٢﴾

242. Allah size işte böylece âyetlerini açıklar ki düşünüp hakikati anlayasınız.

Açıklaması:

242- İşte Allahü teâlâ zikredilen şeyleri sizlere beyan ettiği gibi **sizlere âyetlerini böyle beyan buyuruyor. Ta ki akıl edesiniz,** düşünüp anlayasınız.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ خَرَجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ اُلُوْفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللّٰهُ مُوْتُوْا ثُمَّ اَحْيَاهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿٢٤٣﴾

243. Binlerce oldukları halde, ölüm korkusundan dolayı yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi? Allah onlara "Ölün!" dedi (öldüler). Sonra onları diriltti. Şüphesiz Allah insanlara karşı lütufkârdır. Lâkin insanların çoğu şükretmez.

Açıklaması:

243- Görmedin mi[198] yani senin ilmin son bulur, **o kimseleri ki onlar binlerce** *-dört bin ya sekiz bin ya on bin ya otuz bin ya kırk bin veya yetmiş bin-* **kişi oldukları halde ölümden sakınmak için** *-mefulu lehdir-* **yurtlarından çıktılar.** *-Onlar Beni İsrail'den bir kavimdir. Beldelerinde taun hastalığı ortaya çıkmış ve oradan kaçmışlardır.-* **Allahü teâlâ ise onlara ölünüz diye emretti,** onlar da öldüler. **Ve onları** peygamberleri olan Hızkîl'in[199] duâsıyla sekiz ya da sekizden ziyade gün sonra diriltti. Sonra uzun bir müddet yaşadılar. Üzerlerinde ölümün izi vardı. Bir elbise giydiklerinde o elbise kefen gibi olurdu. Bu durum

197 Gizli bir fiille mensubtur.
198 Hayrete düşürmeyi ve bundan sonrasına kulak vermeye teşviki ifade eden bir istifhamdır, sorudur.
199 Hâ ile ve kaf'ın kesrası ve zâ'nın sukûnuyla.

onların torunlarında da devam etti. **Şüphe yok ki Allahü teâlâ insanlar üzerine lütuf sahibidir.** Ki onları diriltmek onun fazlındandır. **Fakat insanların çoğu** *-kâfirler-* **şükretmezler.**

Bu kişilerin haberini zikretmekten kasıt mü'minleri kıtale cesaretlendirmektedir. Bundan dolayı bir sonraki âyet, önceki âyetin üzerine atfedildi.

وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾

244. Allah yolunda savaşın ve bilin ki Allah, her şeyi işitir ve bilir.

Açıklaması:

244- Ve Allah yolunda onun dinini yüceltmek için **kıtal yapın ve biliniz ki Allahü teâlâ** sizin sözlerinizi **işiticidir,** hallerinizi de **bilicidir.** Ve sonra sizleri muhasebe edicidir.

مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ اَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

245. Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç (isteyene faizsiz ödünç) verecek yok mu? Darlık veren de bolluk veren de Allah'tır. Sadece O'na döndürüleceksiniz.

Açıklaması:

245- Kimdir o kimse ki, kalbi hoşnut olarak Allah Azze ve Celle için infak ederek **güzel bir ödünç vermekle** onun yolunda malını infak etmekle **Allah'a ödünçte bulunur, Allah da ona o ödüncü** ondan yedi yüzden daha fazla *-ileride geleceği gibi-* **kat kat ihsan buyursun.**[200] **Ve Allah** imtihan etmek için dilediğinden rızkı **sıkar,** kısar **ve** imtihan için dilediğine de **döşer,** genişletir. Ve âhirette diriltilip **ona döndürüleceksiniz.** Sonra Allahü teâlâ da sizi amellerinizin mukabilinde cezalandıracaktır.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الْمَلَاِ مِنْ بَنِى اِسْرَٰٓءِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسٰى اِذْ قَالُوا لِنَبِىٍّ لَهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ اَلَّا تُقَاتِلُوا قَالُوا وَمَا لَنَآ اَلَّا نُقَاتِلَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَدْ اُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَاَبْنَآئِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا اِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٢٤٦﴾

200 Bir kırâatta Yudâifehu lafzı şeddelenmekle yudağğıfehu diye okundu.

246. Musa'dan sonra, Benî İsrail'den ileri gelen kimseleri görmedin mi? Kendilerine gönderilmiş bir peygambere: "Bize bir hükümdar gönder ki (onun komutasında) Allah yolunda savaşalım" demişlerdi. "Ya size savaş yazılır da savaşmazsanız?" dedi. "Yurtlarımızdan çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmış olduğumuz halde Allah yolunda neden savaşmayalım?" dediler. Kendilerine savaş yazılınca, içlerinden pek azı hariç, geri dönüp kaçtılar. Allah zalimleri iyi bilir.

Açıklaması:

246- Görmedin mi Musa'nın ölümünden **sonra Beni İsrail'den olan bir cemaati,** onların kıssasını ve haberini **ki onlar kendi peygamberlerine** -O Şemvîl'dir- "**Bize bir hükümdar gönder,** tayin et de **Allah yolunda** onunla beraber **muharebe edelim.** Sözümüz onunla bir düzene girsin ve ona müracaat edelim **dediler.**

Peygamberleri de onlara **dedi ki: Üzerinize muharebe farz kılınırda muharebe etmeyecek olursanız!** İstifham (soru) muharebenin yapılmayacağının beklendiğini zihinlere yerleştirmek içindir. **Dediler ki: Biz ne için Allah yolunda muharebe etmeyelim, biz** o düşmanların sebebiyle ve katletmeleriyle **yurtlarımızdan çıkarıldık ve evletlarımızdan uzaklaştırıldık.** (Bunu onlara Câlût'un kavmi yapmıştı) Yani muharebeyi gerektiren şeyle beraber artık bizim için savaştan bir mâni yoktur. Allahü teâlâ da buyurdu: Ne **zaman ki onların üzerlerine muharebe farz kılındı** muharebeden **geri döndüler.** Ve korktular. **Ancak içlerinden azı müstesna.** Onlar -ileride geleceği gibi- Tâlût'la beraber nehri geçen kişilerdir.

Allahü teâlâ zalimleri hakkıyla bilicidir. Sonra onları cezalandırıcıdır.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا ؕ قَالُوْٓا اَنّٰى يَكُوْنُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ اَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ ؕ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰىهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهٗ بَسْطَةً فِى الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ ؕ وَاللّٰهُ يُؤْتِىْ مُلْكَهٗ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢٤٧﴾

247. Peygamberleri onlara: Bilin ki Allah, Tâlût'u size hükümdar olarak gönderdi dedi. Bunun üzerine: Biz, hükümdarlığa daha lâyık oldu-ğumuz halde, kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkânlar verilmemişken o bize nasıl hükümdar olur? dediler. "Allah sizin üzerinize onu seçti, ilimde ve bedende ona üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir. Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir" dedi.

Açıklaması:

247- Ve Peygamber(leri) Rabbinden bir hükümdar yollamasını istedi. O da

Peygamber(ine) Tâlût'u yollamakla icabet etti.

Ve onlara peygamberleri dedi ki: Muhakkak ki Allah size hükümdar olarak Tâlût'u gönderdi. Dediler ki: Bizim üzerimize onun hükümdar olması nasıldır? Halbuki biz mülke ondan daha layığız. Çünkü o ne hükümdarlık neslindendir ne de peygamberlik. O deri tabaklayan ya da çobanlık yapan biridir. **Kendisine** hükümdarlığı ikame etmek üzere onunla güç, yardım aldığı **malca da bir genişlik verilmiş değildir.** Peygamberleri de onlara **dedi ki: Şüphesiz ki Allah onu sizin üzerinize intihap etmiştir,** hükümdarlık için onu seçmiştir **ve onu ilim ve cisim hususunda vuslat cihetinden ziyade kılmıştır.** Tâlût o zamanlar Benî İsrail'in en bilgilisi, en güzeli ve ahlâk yönünden en mükemmel olanı idi. **Ve Hak teâlâ mülkünü** ona vermeyi **dilediği kimseye verir.** Onun üzerine hiçbir itiraz yoktur. **Ve Allahü teâlâ,** fazlı **geniş olandır,** lütfuna lâyık olanı da **hakkıyla bilendir.**

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اٰيَةَ مُلْكِهٖٓ اَنْ يَّأْتِيَكُمُ التَّابُوْتُ فِيْهِ سَكِيْنَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوْسٰى وَاٰلُ هٰرُوْنَ تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٢٤٨﴾

248. Peygamberleri onlara: Onun hükümdarlığının alâmeti, Tabut'un size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o Tabut'un içinde Rabbinizden size bir ferahlık ve sükûnet, Musa ve Harun hanedanlarının bıraktıklarından bir kalıntı vardır. Eğer inanmış kimseler iseniz sizin için bunda şüphesiz bir alâmet vardır, dedi.

Açıklaması:

248- Ve onlara Peygamberleri kendisinden, Tâlût'un hükümdarlığı üzerine bir âyet (delil) istediklerinden **dedi ki: Şüphesiz Tâlût'un hükümdarlığının açık alâmeti size Tâbut'un,** sandukanın **gelmesidir.** O tâbutun içinde Peygamberlerin suretleri vardı. Allahü teâlâ onu Hz. Adem'e indirmiş ve tâ Benî İsrail'e kadar ulaşmıştı.

Sonra Amelika denilen kavim tâbutun üzerine. Onlara galip geldiler. Ve onu aldılar. Benî İsrail o tâbutla düşmanlarının üzerine fetih talep ederler ve savaş esnasında onu ordunun önüne geçirirler, onunla kalbleri sükûnete ererdi. **Ki onda Rabbiniz tarafından bir sekînet,** kalbleriniz için bir mutmainlik **ve Musa ve Harun'un hanedanının terk ettiklerinden** her iki hanedanın terk ettikleriden **bir bakıyye vardır.** Bakiyye; Hz. Musa'nın papuçları, âsası, Hz. Hârun'un sarığı, Benî İsrail'e inmiş olan bir ölçek kudret helvası ile (Hz. Musa'ya inen) levhaların kalıntılarıdır. **Onu melekler yüklenir oldukları halde.**[201] **Eğer siz mü'minler iseniz şüphe yoktur ki, onda sizin,** Tâlût'un hükümdarlığına **bir alâmet vardır.**

201 Ye'tiye" fiilinin faili olan "tâbut" lafzından hâldir.

Sonra melekler o tâbutu, Benî İsrail onu seyrettiği sırada semâ ile yer arasında Tâlût'un yanına koyuncaya kadar taşıdılar. Benî İsrail de böylece onun hükümdarlığını kabul etti. Ve hemen cihada sürat ettiler. O da onların gençlerinden yetmiş bin kişi seçti.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ ۙ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ ۚ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّى ۚ وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَاِنَّهُ مِنِّى اِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهٖ ۚ فَشَرِبُوا مِنْهُ اِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ ۗ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ ۙ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهٖ ۗ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللّٰهِ ۙ كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِاِذْنِ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾

249. Tâlût askerlerle beraber (cihad için) ayrılınca: Biliniz ki Allah sizi bir ırmakla imtihan edecek. Kim ondan içerse benden değildir. Eliyle bir avuç içen müstesna, kim ondan içmezse bendendir, dedi. İçlerinden pek azı müstesna hepsi ırmaktan içtiler. Tâlût ve iman edenler beraberce ırmağı geçince: Bugün bizim Câlût'a ve askerlerine karşı koyacak hiç gücümüz yoktur, dediler. Allah'ın huzuruna varacaklarına inananlar: Nice az sayıda bir birlik Allah'ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir, dediler.

Açıklaması:

249- Vakta ki Tâlût ordusuyla Beyt-i Makdis'ten **ayrıldı,** çıktı. Ve hava çok sıcaktı. Ve ordudakiler ondan su istediler. **Dedi ki: Şüphesiz ki Allahü teâlâ sizi,** içinizden itaatkâr ile asi olan açığa çıksın diye **bir ırmakla** -O *ırmak Ürdün ile Filistin arasındadır-* **imtihan edecektir. Kim ondan** onun suyundan **içerse benden,** bana tâbi olanlardan **değildir. Ve her kim ondan tatmazsa o şüphesiz bendendir. Ancak eliyle bir avuç**[202] **alıp,** onunla iktifa ederek onun üzerine ziyâde yapmayan, şüphesiz ki o bendendir. O ırmağa rastladıklarında çoğunluk olarak **ondan içtiler ancak onlardan azı müstesna.** Onlar bir avuç üzere yetindiler. Rivayet olundu ki: O bir avuç, onların ve hayvanlarının içmesi için onlara yetti. Ve onlar üç yüz on küsür kişiydiler. **Vakta ki Tâlût ve onunla beraber olanlar** *-Onlar bir avuç suyla yetinenlerdir-* **ırmağı geçtiler.** (O ırmaktan bir avuçtan fazla) içenler **dediler ki: Bizim için bugün Câlut'a ve ordusuna,** yani onlarla savaşmaya **karşı bir takat** kuvvet yok. Ve korkup ırmağı da aşamadılar. **Allahü teâlâya** öldükten sonra diriltilmekle **kavuşacaklarını zannedenler,** yakînen inananlar *-Onlar ırmağı geçenlerdir-* **ise dediler ki: Nice**[203] **az**

202 Gurfe lafzı gayn harfinin fethası ve zammesiyle okundu.
203 Kem, haberi ifade için olup "çok" manâsındadır.

bir fırka cemaat **nice çok fırkalara Allah'ın izniyle** irade-i külliyesi ile **galip gelmiştir. Ve Allahü teâlâ** yardım ve ihsanla **sabredenlerle beraberdir.**

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥٠﴾

250. Câlût ve askerleriyle savaşa tutuştuklarında: Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır. Bize cesaret ver ki tutunalım. Kâfir kavme karşı bize yardım et, dediler.

Açıklaması:

250- Vakta ki Câlût ile askerlerine karşı meydana çıktılar, onlarla kıtal yapmak için ortaya çıktılar ve saf oldular. **Dediler ki: Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır akıt,** dök ve kalblerimizi kuvvetlendirerek **ayaklarımızı** cihat üzere **sabit kıl. Ve bizlere o kâfirler cemâti üzerine yardım et.**

فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُودُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥١﴾

251. Sonunda Allah'ın izniyle onları yendiler. Davud da Câlût'u öldürdü. Allah ona (Davud'a) hükümdarlık ve hikmet verdi, dilediği ilimlerden ona öğretti. Eğer Allah'ın insanlardan bir kısmının kötülüğünü diğerleriyle savması olmasaydı elbette yeryüzü altüst olurdu. Lâkin Allah bütün insanlığa karşı lütuf ve kerem sahibidir.

Açıklaması:

251- Hemen Allah'ın izniyle irade-i külliyesiyle **onları hezimete uğrattılar, onları** kırıp geçirdiler. **Ve Davut** -Kendisi Tâlût'un ordusunda bulunuyordu- **Câlût'u öldürdü. Ve Allahü teâlâ ona,** Davud'a, Benî İsrail'in içinde Şemuil'in ve Tâlût'un ölümünden sonra **mülk ve hikmet** nübüvvet **verdi.** Daha bu iki şey tek bir kişide toplanmamıştı. **Ve dilediğinden ona talim buyurdu,** zırh yapma sanatı ve kuşlarla konuşmak gibi. **Ve eğer Allahü teâlânın insanların bazısını**[204] **bazısıyla defetmesi olmasaydı, elbette ki yeryüzü,** müşriklerin galip olması, müslümanların öldürülmesi ve mescitlerin tahrip edilmesiyle **fesada uğramış olurdu. Fakat Allahü teâlâ âlemler üzerine fâzıl sahibidir.** Böylece bazısını bazısıyla defetmiştir.

204 Nâs lafzından bedeli bağzdır.

تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

252. İşte bunlar Allah'ın âyetleridir. Biz onları sana doğru olarak anlatıyoruz. Şüphesiz sen, Allah tarafından gönderilmiş peygamberlerdensin.

Açıklaması:

252- İşte şu âyetler **Allahü teâlânın âyetleridir. Bunları sana** Ey Muhammed! hak, doğru **olarak okuyoruz,** anlatıyoruz. **Ve sen de şüphe yok ki elbette gönderilmiş olan Peygamberlerdensin.**[205]

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللّٰهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاۤءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاۤءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاۤءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾

253. O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş, bazılarını da derece derece yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya açık mucizeler verdik ve onu Rûhu'l-kudüs ile güçlendirdik. Allah dileseydi o peygamberlerden sonra gelen milletler, kendilerine açık deliller geldikten sonra birbirleriyle savaşmazlardı. Fakat onlar ihtilafa düştüler de içlerinden kimi iman etti, kimi de inkâr etti. Allah dileseydi onlar savaşmazlardı; lâkin Allah dilediğini yapar.

Açıklaması:

253- O *-mübtedadır-* **Resûller** *-sıfattır, haber ise-* **biz onların bazılarını bazıları üzerine** kemal mertebesince -başka şeyden dolayı değil- tahsis etmekle **tafdil eyledik. Onlardan kimi vardır ki; Allahü teâlâ onunla mükâleme de bulunmuştur.** Musa (a.s.) gibi. **Ve onların bazısını da** yani Muhammed'i (a.s.) diğerlerinin üzerine umûmi davet, peygamberliğin onunla son bulması, ümmetinin diğer ümmetlere faziletli kılınması, ardı arkasına olan mucizeler ve sayılı birçok özellikten dolayı **dereceler bakımından yüksek kılmıştır.**

Meryem oğlu İsa'ya da beyyineler verdik ve onu Rûhu'l-Kudüs, Cibril-i Emin **ile teyid ettik,** onu kuvvetlendirdik. Cibril-i Emin, İsa (a.s.) her nerede yürüyorsa o da onunla yürürdü.

Eğer Allah insanların hepsinin hidayetini **dileseydi onlardan** peygamberlerden **sonrakiler** yani ümmetler **kendilerine o beyyineler geldikten sonra**

205 Âyette inne ve başka edatla te'kidleme yapmak kâfirlerin "Sen peygamber değilsin" sözlerin reddir.

ihtilaf edip, bazısı bazısını saptırdığından dolayı **birbirlerini öldürüp durmazdı. Fakat** bu istendiği için **ihtilafa düştüler. Artık onlardan öylesi var ki iman etti,** imanı üzere sabit kaldı. **Ve yine öylesi var ki küfür etti.** İsa'dan (a.s.) sonra gelen Hıristiyanlar gibi. **Ve Allah dilemiş olsaydı mukatelede bulunmazlardı** *-Tekiddir-* **Ve lâkin Allahü teâlâ** dilediğini muvafak kılmakta, dilediğini de hüsrana sokmakta **irade ettiği şeyi yapar.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِىَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ ۗ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾

254. Ey iman edenler! Kendisinde artık alışveriş, dostluk ve kayırma bulunmayan gün (kıyamet) gelmeden önce, size verdiğimiz rızıktan hayır yolunda harcayın. Gerçekleri inkâr edenler elbette zalimlerdir.

Açıklaması:

254- Ey iman etmiş olanlar! Size rızık olarak verdiğimiz şeylerden zekatını **veriniz. Bir günün gelmesinden evvel ki o günde ne alım-satım,** fidye, **ne dostluk,** menfaat veren bir sadâkat **ne de** Allah'ın izni olmaksızın **şefaat vardır.** O gün, kıyamet günüdür. [206]

Allah'a ya da onların üzerine farz kıldığı şeye **küfredenler işte onlar** Allah'ın emrini mahallinden başka bir yere koyduklarından dolayı **zulmedenlerin tâ kendileridir.**

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ اَلْحَىُّ الْقَيُّومُ ۚ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ ۗ لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۗ مَنْ ذَا الَّذِى يَشْفَعُ عِنْدَهٓ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ۗ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۚ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَىْءٍ مِنْ عِلْمِهٖٓ اِلَّا بِمَا شَآءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ ۚ وَلَا يَؤُدُهُ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ الْعَلِىُّ الْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾

255. Allah, O'ndan başka tanrı yoktur; O, hayydir, kayyûmdur. Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama. Göklerde ve yerdekilerin hepsi O'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir? O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. (O'na hiçbir şey gizli kalmaz.) O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir, büyüktür.

206 Bir kırâatta Lâ'dan sonra gelen her üç lafız (fethayla okunduğu gibi) refle de okundu.

Açıklaması:

255- Allahü teâlâ ki ondan başka ilâh yani varlık hususunda bi hakkın mabûd **yoktur. Hayy,** bekâsı daim olan, **Kayyûm** mahlûkatının işlerini idare etmekle kâim olmak hususunda en yüksekte olandır. **O'nu ne bir dalgınlık,** uyuklama **ne de bir uyku yakalamaz. Göklerde ve yerde** mülk, mahlûk ve kullar cihetinden **ne varsa O'na aittir. Kimdir,** kendisine şefaat hususunda **izni olmaksızın onun indinde şefaat edebilecek. O, onların** mahlûkatının dünya ve âhiret işinden **önlerinde ve arkalarında olanları bilir. Ve onun mahlûkatı,** peygamberlerin haber vermesi yoluyla olan malûmattan onlara öğretmeyi **dileğinden başka onun malûmatından bir şey ihata edemezler.** Onun malûmatından hiçbir şeyi bilemezler. **Onun Kürsüsü gökleri ve yeri içine almıştır.**

Denildi ki: Onun ilmi ikisini de kuşattı. Denildi ki: Kürsüsü (ikisini kuşattı.) Denildi ki: Kürsünün kendisi "Yedi kat gökler onun kürsüsüne nisbetle ancak bir kabın içine atılmış yedi tane dirhem gibidir." hadisinin ifade ettiği gibi azametinden dolayı yer ve gökleri içine alıcıdır. **İkisinin** göklerin ve yerin **hıfzı ona ağır gelmez. Ve O** mahlûkatının üzerinde kahır sıfatıyla **yüce olandır, büyük olandır.**

لَآ اِكْرَاهَ فِى الدِّيْنِ قَدْ تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۚ فَمَنْ يَّكْفُرْ بِالطَّاغُوْتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى لَا انْفِصَامَ لَهَا ۗ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢٥٦﴾

256. Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğutu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitir ve bilir.

Açıklaması:

256- Dinde, ona girmek üzere **bir zorlama yoktur. Doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır.** Yani açık âyetlerle zahir oldu ki; Şüphesiz iman doğruluktur, küfür ise azgınlıktır. Bu ayet Ensar-ı Kiram'dan, çocukları olan ve onları İslâm'a girmeye zorlayan bir zat hakkında indi. **Artık her kim Tâğût'u** şeytanı ya da putları[207] **inkar eder ve Allahü teâlâ'ya iman ederse, ayrılması,** kopması olmayan, sağlam bir bağla **bağlanmış bir kulba yapışmış olur. Ve Allahü teâlâ** denileni **ziyadesiyle işiten,** yapılanı **da bi hakkın bilendir.**

اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۙ يُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۭ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَوْلِيٰۗـــُٔوْهُمُ الطَّاغُوْتُ ۙ يُخْرِجُوْنَهُمْ مِّنَ النُّوْرِ اِلَى الظُّلُمٰتِ ۭ اُولٰۗىِٕكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا

207 Tâğût lafzı müfrede de cemiye de söylenir.

خَالِدُونَ ﴿٢٥٧﴾

257. Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları da tâğuttur, onları aydınlıktan alıp karanlığa götürür. İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar.

Açıklaması:

257- Allah iman edenlerin velisidir, yardımcısıdır. **Onları karanlıklardan,** küfürden, **nura,** imana **çıkarır. Kâfir olanların velileri ise Tâğût'tur. Onları nurdan zulmetlere çıkarır.** İhraç tabirinin zikrolunması ya "Yuhricuhum minezzulumât" kavlinin mukabilinde ya da Resûlullah gönderilmeden evvel ona iman edip, sonra kâfir olan kimselerin hakkında kullanılmıştır. **İşte onlar cehennem ehlidirler. Onlar o ateşte ebedî olarak kalacaklardır.**

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِى حَآجَّ اِبْرٰهِيمَ فِى رَبِّهٖٓ اَنْ اٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ اِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّىَ الَّذِى يُحْىٖ وَيُمِيتُ ۙ قَالَ اَنَا اُحْىٖ وَاُمِيتُ ۖ قَالَ اِبْرٰهِيمُ فَاِنَّ اللّٰهَ يَأْتِى بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِى كَفَرَ ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۚ ﴿٢٥٨﴾

258. Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya gireni (Nemrut'u) görmedin mi! İşte o zaman İbrahim: Rabbim hayat veren ve öldürendir, demişti. O da: Hayat veren ve öldüren benim, demişti. İbrahim: Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi sen de onu batıdan getir, dedi. Bunun üzerine kâfir apışıp kaldı. Allah zalim kimseleri hidayete erdirmez.

Açıklaması:

258- Sen görmedin mi Allahü teâlâ kendisine mülk verdiği için İbrahim ile Rabbi hakkında mücâdelede bulunanı? Yani mülkü onu, Allah'ın nimetini hafife almak sebebiyle mücadele etmeye itti. *-o kişi Nemrud'dur.-* **O zaman**[208] **İbrahim,** Nemrud ona "Bizi ona çağırdığın Rabbin kimdir?" dediğinde **"Rabbim o zattır ki; diriltir ve öldürür.** Yani bedenlerde hayâtı ve ölümü yaratır, **deyince "Ben de** öldürmek ve öldürmekten affetmekle **diriltir ve öldürürüm." demişti.** Ve iki adam çağırdı. Birini öldürüp, diğerini de sağ bıraktı. Böylece Nemrud'un anlayışının kıt olduğunu görünce **İbrahim de** deminkinden daha açık bir hüccete intikal edici olarak **"Şüphe yok ki Allahü teâlâ güneşi doğudan getirir.** Sen de **onu batıdan getir" deyince o kâfir tutulup kalmıştı,** hayret ve dehşete düşmüştü. **Ve Allahü teâlâ** küfür sebebiyle **zulmeden kavmi** delil alma yoluna **hidayet etmez.**

208 Hâcce lafzından bedeldir.

اَوْ كَالَّذِى مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا ۚ قَالَ اَنّٰى يُحْىٖ هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ ۖ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ ۖ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۖ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلٰى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ ۚ وَانْظُرْ اِلٰى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ اٰيَةً لِلنَّاسِ ۖ وَانْظُرْ اِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا ۗ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهٗ ۙ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾

259. Yahut görmedin mi o kimseyi ki, evlerinin duvarları çatıları üzerine çökmüş (altüst olmuş) bir kasabaya uğradı; "Ölümünden sonra Allah bunları nasıl diriltir acaba!" dedi. Bunun üzerine Allah onu öldürüp yüz sene bıraktı; sonra tekrar diriltti. Ne kadar kaldın? dedi. "Bir gün yahut daha az" dedi. Allah ona: Hayır, yüz sene kaldın. Yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamıştır. Eşeğine de bak. Seni insanlara bir ibret kılalım diye (yüz sene ölü tuttuk, sonra tekrar dirilttik). Şimdi sen kemiklere bak, onları nasıl düzenliyor, sonra ona nasıl et giydiriyoruz, dedi. Durum kendisince anlaşılınca: Şimdi iyice biliyorum ki, Allah her şeye kadirdir, dedi.

Açıklaması:

259- Yahut o kimseyi[209] görmedin **mi ki,** yanında bir sele zeytin, bir kadeh üzüm suyu olduğu halde eşeğe binici olarak **bir karyeye** -*O Beyti Makdis'dir*- **uğramıştı.** -*O kişi Üzeyir'dir.*- **O karye tavanları üzere çökmüştü,** yıkılmıştı. Yıkılmasının sebebi Buhtu Nasr'ın orayı harap etmesinden dolayıdır. Ve Üzeyr, Allahü teâlânın kudretini büyük gördüğünden dolayı **"Allahü teâlâ bu karyeyi ölümünden sonra nasıl diriltecek?" diyordu. Bunun üzerine Allahü teâlâ o kimseyi öldürdü ve yüz sene** eyleştirdi. **Sonra da onu geri döndürdü,** bu durumun keyfiyetini görsün diye diriltti.

Allahü teâlâ **dedi ki:** Burada **ne kadar kaldın,** eyleştin? **Dedi ki: Bir gün veya bir günün bir kısmı kadar.** Çünkü o gündüzün ilk vaktinde uyumuş ve ruhu kabzedilmişti. Güneşin batımı anında da diriltilmişti. Bundan dolayı (eyleştiği zamanı) sadece uyuduğu gün zannetti. **Dedi ki: Yüz sene kaldın. Şimdi yiyeceğine,** zeytine **ve içeceğine** üzüm suyuna **bak ki, hiç bozulmamış,** zaman uzunluğuyla beraber hiç değişmemiş.[210]

Merkebine de bak. O nasıldır? (Baktığında) merkebi ölü, kemiklerini de beyaz ve parlıyor olarak gördü.

---

209 Ellezînin başındaki Kâf zâiddir.

210 Denildi ki: (Lem yetesenneh fiilindeki) ha, (kelimenin) aslındandır. Ve (Lem yetesenneh lafzı) Sânehtü fiilinden türemiştir. Ayrıca denildi ki: Hâ, sekte için olup, (fiil) Sâneytü'den türemiştir. Bir kıraatta hâ'nın hazfıyla okundu.

Bunu biz, senin bilmen için **ve seni insanlara** öldükten sonra dirilmeye **bir âyet kılmak için** yaptık. **Ve** merkebinin **kemiklerine bak. Nasıl birbirine birleştiriyoruz.** Onlara hayat veriyoruz.[211]

Sonra da onlara et giydiriyoruz. O da kemiklere baktı ve onlar birleşmiş, et giydirilmişler, sonra onlara ruh üfürüldü. Ve eşek anırdı.

Vakta ki görmesi sebebiyle bu hakikât **ona tebeyyün edince dedi ki:** Görme bilmesiyle **ben bilirim ki: Allahü teâlâ şüphe yok herşeye kadirdir.**[212]

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّ اَرِنِى كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰى ۖ قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْ ۖ قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِى ۖ قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا ۚ وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦٠﴾

260. İbrahim Rabbine: Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster, demişti. Rabbi ona: Yoksa inanmadın mı? dedi. İbrahim: Hayır! İnandım, fakat kalbimin mutmain olması için (görmek istedim), dedi. Bunun üzerine Allah: Öyleyse dört tane kuş yakala, onları yanına al, sonra (kesip parçala), her dağın başına onlardan bir parça koy. Sonra da onları kendine çağır; koşarak sana gelirler. Bil ki Allah azîzdir, hakîmdir, buyurdu.

Açıklaması:

260- Ve o vakti de yad et ki, **İbrahim, Yâ Rabbi! Ölüleri nasıl diriltece-ğini bana göster demiş,** Cenab-ı Hak'ta **demişti ki** diriltmeye kadir olduğuma **inanmadın mı?** İbrahim (a.s.), diriltmeyi bilmesiyle beraber bunu bildiği halde o diriltmeyi sordu ki Allah ona sorduğu şey hususunda icabet etsin ve işitenler de onun maksadını bilsinler.

O da: "Evet... inandım. **Fakat,** ben bunu, **kalbim,** delil edinmekle içice olan bir görmekle **mutmain olsun** sükûnete ersin **diye** sordum." **demişti.**

Allahü teâlâ da: "Kuşlardan dört tane al da onları kendine çevir[213] onları kendine alıştır. Ve onları kesip, etlerini ve tüylerini birbirine karıştır. Sonra senin beldenin dağlarından **her dağ üzerine onlardan birer parça koy. Sonra da onları** kendine **çağır, sana** hızlı olarak **koşup gelirler. Ve bil ki; Allahü teâlâ şüphe yok Azîz'dir.** Hiçbir şey onu aciz kılamaz, yaptığı işinde de **Hakîm'dir." demişti.**

---

211 Nûn'un zammesiyle nunşiruhâ diye okundu. Nûn'un fethasıyla da okunmuştur. Birincisi Enşara, ikincisi Neşara'dan türemiştir. Bir kıraatta da nûnun zammesi ve (ondan sonraki râ harfinin yerine) Zây ile (nunşizuhâ diye) okundu. Yani onları hareketlendirip, ayağa kaldırıyoruz.

212 Bir kırâatta "ağlemu" fiili, Allah'tan ona bir emir olarak "iğlem" diye okundu.

213 Fesurhünne, sâd'ın kesrası ve zammesiyle okundu.

İbrahim (a.s.) bir tavus kuşu, kartal, karga ve horoz alıp onlara zikredilen şeyi yapmış ve başlarını da kendi yanında bırakmıştı ve sonra onları çağırdı. Kuşların parçaları ta ki hepsi tamam olana kadar kendi parçalarına doğru uçtu. Sonra başlarına doğru yöneldiler.

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِى كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾

261. Allah yolunda mallarını harcayanların ör-neği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah'ın lütfu geniştir, O herşeyi bilir.

Açıklaması:

261- Allah yolunda, yâni ona taatte **mallarını infak edenlerin** nafakalarının **meseli** örneği **o danenin misali gibidir ki yedi başak bitirmiş ve her başakta yüz tane bulunmuş olur.** Onların nafakaları da aynı şekildedir. Yedi yüz kat katlanır. **Ve Allah dilediğine** bundan daha çok **kat kat verir. Ve Allah** fazlı **geniş olandır.** Kat kat verilmeye lâyık olanı da **bilicidir.**

اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَآ اَنْفَقُوا مَنًّا وَلَآ اَذًى لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾

262. Mallarını Allah yolunda harcayıp da arkasından başa kakmayan, fakirlerin gönlünü kırmayan kimseler var ya, onların Allah katında has mü-kâfatları vardır. Onlar için korku yoktur, üzüntü de çekmeyeceklerdir.

Açıklaması:

262- O kimseler ki mallarını Allah yolunda infak ederler. Sonra da o infak ettiklerinin üzerine "onu ihsan ettim ve onun durumunu düzelttim" gibi sözleriyle **bir minnet ve** o kişiyi sevmeyene onu zikretmekle, o verdiği şeyden onu mahrum kılmakla ya da benzeri şeyle ona **eziyet yüklemezler. İşte onlar için Rableri nezdinde ecirleri** infaklarının sevabı **vardır. Ve onların üzerine bir korku yoktur. Ve** âhirette de **mahzun olmazlar.**

قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَآ اَذًى ۗ وَاللّٰهُ غَنِىٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾

263. Güzel söz ve bağışlama, arkasından incitme gelen sadakadan daha iyidir. Allah zengindir, acelesi de yoktur.

Açıklaması:

263- Bir iyi söz, güzel kelâm ve dilenen kimseye güzelce karşılık vermek ve ısrarı hususunda onu **bağışlamak,** başa kakmak ve birşey istemesinden dolayı onu ayıplamakla **kendisini eziyet takip eden bir sadakadan hayırlıdır. Ve Allah** kullarının sadakasından **müstağnidir,** başa kakan ve eziyet edenden azabı geciktirmekle de **Halîm'dir.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْاَذٰىۙ كَالَّذِى يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَآءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِۗ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَاَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًاۗ لَا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَىْءٍ مِمَّا كَسَبُوا۟ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦٤﴾

264. Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek suretiyle, yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki, sağanak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak pürüzsüz kaya haline getirivermiştir. Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar. Allah, kâfirleri doğru yola iletmez.

Açıklaması:

264- Ey İman etmiş olanlar! Sadakalarınızı, onların ecirlerini **minnetle ve inciterek** iptal etmekle **iptal etmeyiniz. O kimse gibi ki** yani o kimsenin iptal etmesi gibi ki **malını insanlara gösteriş için** onlara riya yaparak **infak eder de Allahü teâlâ ve âhiret gününe inanmaz.** -*O münafıktır*- **Artık o kimsenin meseli, üzerinde biraz toprak bulunan safvan,** kaypak bir taşın **meseli gibidir ki ona şiddetli bir yağmur isabet ederek onu dümdüz** üzerinde hiçbir şey olmayan kaypak bir taş **olduğu halde bırakmış olur. Onlar kazanmış,** yapmış **olduklarından bir şeye kadir olamazlar.**[214] Yani; yağmur onu götürdüğünden dolayı üzerindeki topraktan az bir şey bile kendisinde kalmayan kaypak taş gibi, âhirette de o yaptıkları şeyden dolayı bir sevap bulamazlar.

Ve Allahü teâlâ kâfirler güruhuna **hidayet etmez.**

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَتَثْبِيتًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍۭ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا ضِعْفَيْنِۚ فَاِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾

214 İnsanlara riya için infak eden münafığın halini beyan eden bir cümle-i istinâfiyedir. La yakdirûne'deki zamirin (cemi olması) ellezî'nin mânâsına itibarladır.

265. Allah'ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki cömertliği kuvvetlendirmek için mallarını hayra sarfedenlerin durumu, bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye benzer ki, üzerine bol yağmur yağmış da iki kat ürün vermiştir. Bol yağmur yağmasa bile bir çisenti düşer (de yine ürün verir). Allah, yaptıklarınızı görmektedir.

Açıklaması:

265- Ve mallarını Allah'ın rızasını talep ve nefislerini tespit yani onu inkâr ettiklerinden dolayı sevabı ummayan münafıkların hilafına, infak üzerine sevaba (nefislerini) yerleştirmek **için**[215] **infakta bulunanların** nafakalarının meseli ise[216] **yüksek ve düz yerdeki bir cennetin** bahçenin **meseli gibidir ki ona çokça yağmur yağar da yiyeceğini**[217] meyvalarını **iki katı,** diğerlerinin meyva vermesinden iki misli **olarak verir. Ona çokça yağmur değil de çiğ** hafif yağmur isabet eder ve yüksekte olduğu için ona yeter. Mânâ (şudur): o bahçe ister yağmur az olsun isterse çok olsun meyva verir ve tertemizdir. Aynı şekilde; zikredilen kişilerin de nafakaları az olsun çok olsun Allah'ın nezdinde temizdir. **Ve Allahü teâlâ yapacağınız şeyleri görücüdür.** Sonra onun karşılığında sizleri cezalandıracaktır.

اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَاَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ فَاَصَابَهَآ اِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾

266. Sizden biriniz arzu eder mi ki, hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu, arasından sular akan ve kendisi için orada her çeşit meyveden (bir miktar) bulunan bir bahçesi olsun da, bakıma muhtaç çoluk çocuğu varken kendisine ihtiyarlık gelip çatsın, bahçeye de içinde ateş bulunan bir kasırga isabet ederek yakıp kül etsin! (Elbette bunu kimse arzu etmez.) İşte düşünüp anlayasınız diye Allah size âyetleri açıklar.

Açıklaması:

266- Biriniz arzu eder mi, sever mi **ki onun hurma ve üzüm ağaçlarından ve onların altından ırmaklar akan bir cenneti,** bahçesi **bulunsun ve onun için orada meyvaların her türünden** meyva **olsun. Fakat kendisine ihtiyarlık,** ihtiyarlıktan dolayı kazanmaktan zayıflık **çöksün, kendisinin zayıfları,** ona güç yetiremeyen küçük çocukları **da bulunversin de o bahçeye, içinde ateş bulunan bir kasırga** şiddetli rüzgâr **isabet edip yakıversin?** Sonra

215 Âyetteki min, ihtida içindir.
216 Rabve lafzı râ'nın zammesi ve fethasıyla okundu.
217 Ükül lafzı kâfin zammesi ve sükûnuyla okundu.

o bahçeyi ona ihtiyacı olduğu halde yitirsin ve o çocuklar aciz, hayretler içinde ve bir çareleri olmadıkları halde kalsınlar.

Bu, riyakâr ile başa kakanın âhirette ona ihtiyacı olduğu halde, elden gitmesi ve menfaat vermemesi hususunda nafakalarının bir temsilidir. Âyetteki istifham (soru) nefy mânâsındadır.

İbni Abbas'tan rivayet olundu ki; Bu ayet taatlarla amel edip, sonra ona bir şeytan gönderilip amelleri yanıncaya kadar masiyetlerle amel eden bir adam içindir. **İşte böylece** zikredileni beyan ettiği gibi **Allahü teâlâ âyetlerini sizlere beyân buyuruyor. Tâ ki tefekkür edesiniz,** ibret alasınız.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ ۖ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيهِ اِلَّآ اَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ ۭ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾

267. Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın. Biliniz ki Allah zengindir, övgüye lâyıktır.

Açıklaması:

267- Ey iman edenler! Maldan **kazandığınız şeylerin temizlerinden** iyilerinden **ve yerden sizin için** danelerden ve meyvalardan **çıkarmış olduğumuz şeylerin** temizlerinden **infak ediniz** yani zekât veriniz. **Ve ondan** yani zikrolunandan kötü, düşük **olanı kast etmeyiniz ki siz** onu infak edersiniz de[218] **kendinizde ancak onun hakkında** tembellik ve göz kapatmakla **göz yumar olduğunuzda** haklarınız hususunda o size verilmiş olsa bile o kötü olanı **alırsınız.** Öyleyse Allah'ın hakkını ondan nasıl eda edeceksiniz. **Ve biliniz ki; Şüphe yok Allahü teâlâ** sizin nafakalarınızdan **müstağnidir,** alâ külli hal **hamîddir,** övülendir.

اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَاْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاۗءِ ۚ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا ۗ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ۚ ﴿٢٦٨﴾

268. Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size cimriliği telkin eder. Allah ise size katından bir mağfiret ve bir lütuf vâdeder. Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir.

218 Tünfikûne fiili, Teyemmemû'daki zamirden haldir.

Açıklaması:

268- Şeytan size fakirliği vaad eder, malınızı infak ederseniz fakir kalırsınız diye sizi fakirlikle korkutur. **Ve sizlere çirkin şeyle** cimrilik ve zekât vermemekle **emreder. Allahü teâlâ ise** infak üzerine **tarafından** günahlarınızı **bir mağfiret ve bir fazl,** onun arkasından gelecek olan bir rızkı **vaad ediyor. Ve Allahü teâlâ** fazlı **geniş olandır,** infak edeni de **bilendir.**

يُؤْتِى الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَآءُ ۚ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوْتِىَ خَيْرًا كَثِيرًا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّآ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾

269. Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar.

Açıklaması:

269- Dilediğine hikmet, amel etmeye götüren menfaatli ilim **verir. Ve kime hikmet verilirse ona,** saadet-i ebediyyeye gittiği için **çok hayır verilmiş olur. Ve bunu ancak halis akıl sahipleri tefekkür eder,** vaazlanır.[219]

وَمَآ اَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ اَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُهٗ ۗ وَمَا لِلظّٰلِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿٢٧٠﴾

270. Yaptığınız her harcamayı ve adadığınız her adağı muhakkak Allah bilir. Zalimler için hiç yardımcı yoktur.

Açıklaması:

270- Ve nafakadan her ne sarfettiyseniz, zekâttan ya da sadaka olarak -her ne- eda eylediyseniz **veya adaktan her ne adar** ve onu ifâ ederseniz **şüphe yok ki, Allahü teâlâ onu bilir.** Ve onun karşılığında sizleri mükâfatlandırır.

Zekâtı, nezri menetmekle ya da infakı yerinde yapmayıp, Allah'a isyan olan yerde yapmakla **zulmedenler için yardımcılardan,** onları azaptan uzaklaştıranlardan **kimse yoktur.**

اِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِىَ ۚ وَاِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۚ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّـَٔاتِكُمْ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾

271. Eğer sadakaları (zekât ve benzeri hayırları) açıktan verirseniz ne âlâ! Eğer onu fakirlere gizlice verirseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır. Allah da bu sebeple sizin günahlarınızı örter. Allah, yapmakta olduklarınızı bilir.

219 Yezzekkerû fiilinde aslında bulunan te'nin zal'a idgamı vardır.

Açıklaması:

271- Eğer sadakaları yani nafile olanları **açığa vurursanız,** izhar ederseniz **o ne iyidir,** yani onun izharı ne iyi şeydir. **Ve eğer onları gizlerseniz ya da fakirlere verirseniz o sizin için,** izhar etmekten ve onu zenginlere vermekten **daha hayırlıdır.** Farz olan sadakaya gelince en faziletlisi: Ona tâbi olunsun (yerine getirilsin) ve töhmet altında kalınmasın diye izhâr edilendir. Ve farz olan sadakayı fakirlere vermek tam olarak belirlenmiştir. **Ve sizin günahlarınızın** bazısını **sizden siler.**[220] Ve **Allahü teâlâ yaptıklarınızdan haberdardır.** Onların içini dışı gibi bilicidir. Ve yaptıklarınızdan hiçbir şey ona gizli kalmaz.

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰيهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يَّشَآءُ ۗ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْ ۗ وَمَا تُنْفِقُوْنَ اِلَّا ابْتِغَآءَ وَجْهِ اللّٰهِ ۗ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُّوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُوْنَ ﴿٢٧٢﴾

272. (Ya Muhammed!) Onları doğru yola iletmek sana ait değildir. Lâkin Allah dilediğini doğru yola iletir. Hayır olarak harcadıklarınız kendi iyiliğiniz içindir. Yapacağınız hayırları ancak Allah'ın rızasını kazanmak için yapmalısınız. Hayır olarak verdiğiniz ne varsa; karşılığı size tam olarak verilir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız.

Açıklaması:

272- Resûlullah (a.s.), müslüman olsunlar diye müşriklere yapılan tasadduktan menedildiğinde bu âyet nazil oldu.

Onları yani insanları İslâm'a girmeye **hidayet etmek senin üzerine vecibe değildir.** Senin üzerine ancak tebliğ etmek vacibtir. **Velâkin Allahü teâlâ** İslâm'a girmesini hidayet etmeyi **dilediği kimseyi hidâyet eder.**

Ve hayırdan maldan **her ne infak ederseniz sizin nefsiniz lehinedir,** çünkü sevabı onun lehinedir. **Ve siz ancak Allah'ın rızasını** sevabını **talep etmek için infak edersiniz.** Dünya metalarından olan o sevabın gayrısı için değil. (Son cümle) nehy mânâsında olan cümle-i haberiyyedir.

Ve hayırdan ne infak ederseniz size karşılığı **ödenir. Ve siz zulme uğratılmayacaksınız.** Onun hiçbir şeyinden eksikliğe uğramayacaksınız.[221]

لِلْفُقَرَآءِ الَّذِيْنَ اُحْصِرُوْا فِى سَبِيْلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ضَرْبًا فِى الْاَرْضِ ۖ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ اَغْنِيَآءَ مِنَ التَّعَفُّفِ ۚ تَعْرِفُهُمْ بِسِيْمٰهُمْ ۚ لَا يَسْـَٔلُوْنَ النَّاسَ اِلْحَافًا ۗ وَمَا تُنْفِقُوْا

220 Yükeffiru fiili fehüve'nin mahalline atfedilerek meczum olduğu halde ve cümle-i istinafiye olmak üzere merfu olduğu halde ya ve nûnla okundu.

221 Son iki cümle birinci cümleyi tekitleyicidir.

مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيْمٌ ﴿٢٧٣﴾

273. (Yapacağınız hayırlar,) kendilerini Allah yoluna adamış, bu sebeple yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler için olsun. Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları simalarından tanırsın. Çünkü onlar yüzsüzlük ederek istemezler. Yaptığınız her hayrı muhakkak Allah bilir.

Açıklaması:

273- Fakirler içindir. *-Mahzuf mübtedanın haberidir. Yani "Sadakalar (fakirler içindir)."-* **Öyle kimseler ki Allah yolunda kapanmış kalmışlardır.** Yani kendilerini cihada hapsetmişlerdir. Bu âyet ehl-i Suffe hakkında nâzil olmuştur. Onlar muhacirler olup dört yüz kişi idiler. Kendilerini Kur'ân'ı öğrenmeye ve seriyyelerle beraber savaşa çıkmaya hazır etmişlerdi. **Yeryüzünde** ticaret ve geçim için **dolaşmaya** cihadla meşgul olduklarından **kadir olamazlar. Onları cahil olan kimse** bu halleri sebebiyle **çekinmelerinden dolayı** yani dilenmekten çekinip onu terk ettiklerinden dolayı **zengin zanneder. Sen** ey muhatap! **onları simalarıyla** sıkıntının eseri ve tevazudan müteşekkil alâmetleriyle **tanırsın. İnsanlardan** hiçbir şey **istemezler** ki ısrarla **istemekle** istesinler. Yani onlar için asla istemek yoktur. Bundan dolayı onlardan ısrarla bir şeyi istemek vaki olmaz. İlhâf bir şeyi yalvarıp istemek demektir. **Ve siz hayırdan her ne infak ederseniz şüphe yok ki Allahü teâlâ onu tamamen bilicidir.** Ve onun mukabilinde mükâfatlandırıcıdır.

اَلَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٢٧٤﴾

274. Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarfedenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler.

Açıklaması:

274- Onlar ki, mallarını gece ve gündüz, gizli ve aşikâr infak ederler, artık onlar için Rableri indinde mükâfatları vardır. Ve onlara bir korku yoktur. Ve onlar mahzun da olmayacaklardır.

اَلَّذِيْنَ يَاْكُلُوْنَ الرِّبٰوا لَا يَقُوْمُوْنَ اِلَّا كَمَا يَقُوْمُ الَّذِىْ يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطٰنُ مِنَ الْمَسِّ ۭ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْٓا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا ۘ وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا ۭ فَمَنْ جَاۗءَهٗ مَوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ فَانْتَهٰى فَلَهٗ مَا سَلَفَ ۭ وَاَمْرُهٗٓ اِلَى اللّٰهِ ۭ وَمَنْ عَادَ فَاُولٰۗىِٕكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ

هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾

275. Faiz yiyenler (kabirlerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların "Alım-satım tıpkı faiz gibidir" demeleri yüzündendir. Halbuki Allah, alım-satımı helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar.

Açıklaması:

275- O kimseler ki ribayı (faizi) yerler. Yani onu alırlar. Riba: Nakit-lerle (banknot, altın, gümüş) ve yiyecek maddeleriyle olan muamelelerde miktar veya süre hususunda olan ziyadeliğe denir. Onlar kabirlerinden **kalkamazlar ancak şeytanın bir dokunuşla** onlara delilik vermekle **onu çarpmış olduğu,** ona vurmuş olduğu **bir şahsın kalkması gibi** kalkmakla **kalkarlar.**[222] Bu, onlara inen (musibet) **onların alışveriş muamelesi** caizlik hususunda **faiz gibidir demeleri** sebebi **iledir.**[223] Sonra Allahü teâlâ onlara red olsun diye buyurdu: **Halbuki Allah, alım-satımı helâl, ribayı ise haram kılmıştır.**

İmdi her kim ki kendisine Rabbinden bir mevize vaaz **gelir de** ulaşır da, ribayı yemekten **nihayet verirse** nehiyden evvel **geçenler kendisinedir.** Yani ondan birşey geri istenmez. **Ve** kendisinden affolunması hususunda **onun işi Allahü teâlâyadır. Ve her kim** ribayı helallik hususunda alışverişe benzeterek onu yemeye **geri dönerse işte onlar cehennem ehlidirler. Onlar orada ebedî kalacaklardır.**

يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِى الصَّدَقَاتِۗ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾

276. Allah faizi tüketir (Faiz karışan malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir. Allah küfürde ve günahta ısrar eden hiç kimseyi sevmez.

Açıklaması:

276- Allahü teâlâ ribayı mahveder, onu eksiltir, onun bereketini giderir, **sadakaları ise çoğaltır,** onları ziyade kılıp ve çoğaltıp sevabını da kat kat eder. **Ve Allahü teâlâ,** ribayı helâl sayması sebebiyle **her küfrânî nimette bulunanı** ve onu yemekle facir **günahkâr olanı sevmez.** Yani onu azaba çeker.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ

222 Minel mess, car mecruru Yekûmûne fiiline mütealliktir.
223 Alışverişin ribâ'ye benzetilmesi, mübalağa olması için aksi teşbih babındandır.

رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾

277. İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler.

Açıklaması:

277- O kimseler ki, iman ettiler ve iyi amellerde bulundular ve namazlarını doğruca kıldılar, zekâtlarını da verdiler. İşte onlar için Rableri nezdinde mükâfatları vardır ve onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبٰٓوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾

278. Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınızı terkedin.

Açıklaması:

278- Ey imân edenler! Allahü teâlâdan korkunuz. Ve ribadan bakî kalanı bırakınız, terk ediniz. Eğer sizler imanınızda sadık olan **mü'minler iseniz.** Çünkü, Allah'ın emrine yapışmak mü'minin özelliklerindendir.

فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖ ۚ وَاِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُسُ اَمْوَالِكُمْ ۚ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾

279. Şayet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız, Allah ve Resûlü tarafından (faizcilere karşı) açılan savaştan haberiniz olsun. Eğer tevbe edip vazgeçerseniz, sermayeniz sizindir; ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz.

Açıklaması:

279- Bu âyet sahabeden bazılarının nehiyden evvel kendisi için olan ribayı nehiyden sonra da istemelerinden dolayı nâzil oldu. **Eğer** emrolunduğunuz şeyi **yapmazsanız** size karşı **Allah ile Resûlü tarafından bir harp malûmunuz olsun.** Burada şiddetli bir tehdid vardır. Ne zaman ki bu nâzil oldu, dediler ki: "Bizim onunla harb etmeye bir gücümüz yoktur" **Ve eğer tevbe ederseniz,** ribadan dönerseniz **sizin için mallarınızın başları,** asılları **vardır.** Ne ziyade yapmakla **zulmedersiniz ne de** eksiklikle **zulme uğrarsınız.**

وَاِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلٰى مَيْسَرَةٍ ۚ وَاَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾

280. Eğer (borçlu) darlık içinde ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir). Eğer (gerçekleri) anlarsanız bunu sadakaya (veya zekâta) saymak sizin için daha hayırlıdır.

Açıklaması:

280- Ve eğer borçlu kişi **yoksul ise o halde genişliğe kadar**[224] yani genişlik vaktine (kadar), onu **beklemektir.** Yani sizin üzerinize onu tehir etmek vardır. **Ve bağışlamanız**[225] yani bağışlamakla yoksula tasaddukta bulunmanız **sizin için daha hayırlıdır. Eğer** onun daha hayırlı olduğunu **bilirseniz** onu yapın. Bir hadisi şerifte şöyle rivayet olunmaktadır. "Her kim bir yoksula (borç hususunda) mühlet verir ya da ondan (borcu) kaldırırsa Allahü teâlâ da onu hiçbir gölgenin olmayıp ancak kendi gölgesinin olduğu günde gölgelendirir." (Müslim rivayet etti.)

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

281. Allah'a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden sakının.

Açıklaması:

281- Ve o günden korkunuz ki, o günde Allahü teâlâya döndürüleceksiniz.[226] **Sonra herkese** o günde **kazanmış** hayır ve şerden işlemiş **olduğunun** karşılığı **tamamen verilecektir. Ve onlar** bir iyiliğin eksiltilmesi ya da bir günahın ziyade edilmesiyle **zulme de uğratılmayacaklardır.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ اَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللّٰهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِى عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا فَاِنْ كَانَ الَّذِى عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا اَوْ ضَعِيفًا اَوْ لَا يَسْتَطِيعُ اَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَاِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَاَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَآءِ اَنْ تَضِلَّ اِحْدٰيهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰيهُمَا الْاُخْرٰى وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَآءُ اِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْئَمُوٓا اَنْ

224 Meysere lafzı sin'in fethası ve zammesiyle okundu.
225 Tessâddekû fiili aslında bulunan te'nin sad'a idgam edilmesi üzere şeddelenmekle okundu. Ayrıca te'nin hazfı üzere tahfifle (tesaddekû) diye de okundu.
226 Turceûne fiili meful için bina edilerek okundu. Yani "geri döndürüleceksiniz" Ayrıca malum olarak (terciûne diye de) okundu. Yani "gideceksiniz." O gün kıyamet günüdür.

تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا اَوْ كَبِيرًا اِلٰٓى اَجَلِهٖ ذٰلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَاَدْنٰٓى اَلَّا تَرْتَابُٓوا اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَلَّا تَكْتُبُوهَا ۟ وَاَشْهِدُٓوا اِذَا تَبَايَعْتُمْ ۪ وَلَا يُضَٓارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ ۗ وَاِنْ تَفْعَلُوا فَاِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ ۗ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۗ وَيُعَلِّمُكُمُ اللّٰهُ ۗ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٨٢﴾

282. Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın. Hiçbir kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın; (her şeyi olduğu gibi) yazsın. Üzerinde hak olan kimse (borçlu) da yazdırsın, Rabbinden korksun ve borcunu asla eksik yazdırmasın. Şayet borçlu sefih veya aklı zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak durumda ise, velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun. Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkek ile -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki kadın (olsun). Çağırıldıkları vakit şahitler gelmemezlik etmesin. Büyük veya küçük, vâdesine kadar hiçbir şeyi yazmaktan sakın üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah nezdinde daha adaletli, şehadet için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygundur. Ancak aranızda yapıp bitirdiğiniz peşin bir ticaret olursa, bu durum farklıdır. Bu durumda onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. (Genellikle) alışveriş yaptığınızda şahit tutun. Ne yazan, ne de şahit zarara uğratılsın. Eğer bunu yaparsanız (zarar verirseniz) şüphe yok ki bu, sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun. Allah size gerekli olanı öğretiyor. Allah her şeyi bilmektedir.

Açıklaması:

282- Ey mü'minler! İsimlenmiş, muayyen **bir vakte kadar,** selem ve karz gibi **bir borçla borçlandığınız,** muamelede bulunduğunuz **zaman onu** bir vesika oluşsun ve münazaa ortadan kalksın diye **yazınız. Ve bir katip** borç antlaşmasını **aranızda adaletle** kitabetinde doğrulukla **yazsın ki** malda, ödeme vaktinde bir ziyadelik ve noksanlık olmasın. **Ve kâtip Cenâb-ı Hakk'ın ona öğretmiş olduğu,** kâtiplikle onu faziletli kıldığı **gibi** kitabete çağırıldığı zaman **yazmaktan kaçınmasın,** kitabet hususunda cimrilik yapmasın[227] **yazsın.** Çünkü kendisi üzerine şâhid olunandır. Böylece kendisinin üzerine olanı bildiği için ikrarda da bulunur. Ve yazması hususunda **Rabbi olan Allah'tan korksun da ondan** hak olandan **bir şey eksiltmesin.**

Ve şayet borçlu şahıs sefih, savurgan **veya** küçük olduğundan ya da yaşlı olduğundan dolayı yazmaktan **zayıf kalırsa veya yazdırmaya** dilsizlikten, lu-

227 Kâf harfi cerri Ye'bâ fiiline taalluk edicidir.

gatı bilmediğinden ve bunun gibi şeylerden dolayı **muktedir olamazsa onun velisi,** onun işini üzerine alan velisi, vasisi, işlerini yürüten adamı ya da tercümanı **adaletle yazdırıversin. Ve sizin erkeklerinizden,** yani hür, müslüman ve bulûğa ermiş olan erkeklerden **iki şahidi de şahit edinin,** borç üzerine şahit kılın. Ve o iki şahit **erkek olmazsa o zaman** dininden ve adaletinden dolayı **razı olduğunuz şahidlerden bir erkek ve iki kadın** şahitlik yapar. Kadınların adedlenmesi **bunlardan biri** akılları ve zabıtları yetersiz olduğundan şehâdeti **unutursa ötekisi** hatırlayan **öbürüne** unutana **hatırlatsın**[228] **diyedir.** (Âyette zikrolunan) hatırlatma cümlesi illet mahallidir. Yani "Eğer biri saparsa ve sapma tarafına giderse öteki hatırlatsın diye". Çünkü sapma hatırlatma sebebidir. *-Bir kıratta âyetteki "En" harfi kesrayla beraber, İn'i şartiyye olarak okundu. Tüzekkir fiili refle okundu ve cümle-i istinafiyedir. İn'in cevabı ise şudur;* **şahidler de** şehâdeti yüklenmeye ve edasına çağırılıdıklarında **kaçınmasınlar. Sizde küçük olsun büyük olsun** az olsun çok olsun **vadesine** ödenme vaktine **kadar**[229] onu, üzerine şahit olduğunuz hak olanı **yazmaktan** bunun vukuu çok olduğu için **yazmaktan üşenmeyiniz. Bu,** yanı yazmak **Allah'ın indinde daha adaletli ve şehadet için daha kuvvetlidir.** Yani şehadetin ikâme edilmesine daha yardım edicidir. Çünkü yazma işi şehâdeti hatırlatıcıdır. **Ve** hak olanın miktarı ve vadesi hususunda **şüpheye** şekke **düşmemenize daha yakındır. Ancak aranızda hemen idare edeceğiniz** kabzedeceğiniz **hazır bir ticaret**[230] **müstesna. O halde bunu yazdırmamanız hususunda üzerinize bir vebal yoktur.** Hazır ticaretle murat, kendisi hakkında o anda ticaret yapılan nesnedir. **Ve alım-satım yaptığınız zaman da** alışverişin üzerine **şahit tutun.** Çünkü böyle yapmak ihtilâfı en çok men edendir.[231] **Kâtip de, şahit de** hak sahibini ve hak kendi üzerinde olanı, kitabeti değiştirmek ya da şehâdetten veya kitabetten çekilmekle **zarara uğratmasın.** Hak sahibi de kâtip ve şahide kitabet ya da şehadet hususuna lâyık olmayan şeyleri onlara yüklemekle zarar vermesin. **Ve eğer** kendisinden nehyolunduğunuz şeyi **yaparsanız, şüphe yok ki bu size ulaşıcı bir fısktır,** taatten çıkmaktır. Ve emri ve nehyi hakkında **Allah'tan korkunuz. Ve Allahü teâlâ sizlere** işlerinizin maslahatlarını **öğretiyor.**[232] **Ve Allahü teâlâ her şeyi bi hakkın bilicidir.**

وَاِنْ كُنْتُمْ عَلٰى سَفَرٍ وَّلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ ۟ فَاِنْ اَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ
الَّذِى اؤْتُمِنَ اَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ ۟ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ ۟ وَمَنْ يَّكْتُمْهَا فَاِنَّهٗٓ اٰثِمٌ قَلْبُهُ ۟

228 Bu fiil şeddeli "fetuzekkire" ve şeddesiz "fetuzkire" diye okundu.
229 Tektubûhu'daki ha zamirinden haldir.
230 Bir kıraatta ticaret lafzı nasbla okundu. O zaman tekûne fiili nakısa olur. İsmi ise ticaret lafzının zamiridir.
231 Burası ve bundan önce cümle mendupluğu ifâde eden bir emirdir.
232 Bu cümle hâli mukaddere ya da cümle-i istinafiyedir.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾

283. Yolculukta olur da, yazacak kimse bulamazsanız (borca karşılık) alınmış bir rehin de yeterlidir. Birbirinize bir emanet bırakırsanız, emanet bırakılan kimse emaneti sahibine versin ve (bu hususta) Rabbi olan Allah'tan korksun. Şahitliğini bildiklerinizi gizlemeyin. Kim onu gizlerse, bilsin ki onun kalbi günahkârdır. Allah yapmakta olduklarınızı bilir.

Açıklaması:

283- Eğer siz sefer üzerinde iseniz, yani misafırseniz ve borç alıp verişi yapmak istiyorsanız **ve bir yazıcı da bulamaz iseniz kabzedilmiş rehinler**[233] **yeter.** O rehinlere güvenebilirsiniz. Sünnet (Hadis), mukim iken ve kâtip bulunduğu zamanda da rehnin cevazını beyan etmiştir. Öyleyse rehnin alınmasını seferle kayıtlamak, seferde güven elde etmek daha şiddetli olduğu içindir. Ve "makbuza" kavli rehinde kabzın şart olduğunu ve kabz etme hususunda kendisinden rehin alınan kişiden ya da onun vekilinden iktifa edilebileceğini ifade etmektedir. **Fakat bazınız bazınıza** alacaklı kişi borçludan **emin olursa** rehin almasın. **Ve kendisine emin olunan** yani borçlu **emanetini** borcunu **ödesin. Ve Rabbi olan Allahü teâlâdan** onu ödemek hususunda korksun.

Ve şehâdeti de onun ikâmesine çağırıldığınız zaman **gizlemeyiniz. Onu her kim gizlerse şüphe yok ki onun kalbi günahkârdır.** Özellikle kalb zikredildi. Çünkü o şehâdetin mahallidir ve o günahkâr olduğu zaman diğer âzâlar da ona tâbi olur. Ve o kişi, günahkârların azabıyla azaplanır.

Ve Allahü teâlâ sizin yapacağınız şeyleri bilicidir. O yapacağınız şeylerden hiçbir şey onun üzerine gizli kalmaz.

لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ؕ وَاِنْ تُبْدُوا مَا فِىٓ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ ؕ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾

284. Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah'ındır. İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir, sonra dilediğini affeder, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kadirdir.

Açıklaması:

284- Göklerde olanlar da yerde olanlar da Allah'a aittir. Ve siz nefsinizde kötülükten ve ona kast etmekten **olanları açıklasanız,** izhar etseniz **veya onu gizleseniz de Allahü teâlâ onunla** kıyamet gününde **sizi hesaba**

233 Bir kıraatta (Ferühünün okunduğu gibi) Ferihânun diye de okundu. Rehn kelimesinin cemisidir.

çekecektir, size haber verecektir. Artık bağışlamayı **dilediği kimseyi bağışlar.** Azap etmeyi **dilediği kişiye de azap eder.**[234] **Ve Allahü teâlâ her şeye ziyâde kadirdir.** Sizi hesaba çekip cezalandırması onun herşeye kadir olduğunun delillerindendir.

اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهٖ وَالْمُؤْمِنُونَ ۭ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰۗىِٕكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ ۣ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ ۣ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا ۡ غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيْرُ ﴿٢٨٥﴾

285. Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. "Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır" dediler.

Açıklaması:

285- Peygamber Muhammed (a.s.) **kendisine Rabbinden indirilene** Kur'an'a **iman etti,** tasdik etti, **müminler de**[235] **hepsi de**[236] **Allahü teâlâya ve onun meleklerine, kitaplarına**[237] **ve peygamberlerine iman etti.** Onlar şöyle derler: **Biz Allahü teâlânın peygamberlerinden hiçbirinin arasını ayırmayız** ki Yahudiler ve Hıristiyanların yaptığı gibi bir kısmına inanalım bir kısmını da inkar etmiş olalım. **Ve dediler ki; Biz dinledik** yani "ne ile emredildiysek onu -kabul işitmesiyle dinledik-" **ve itaat ettik** senden **mağfiretini** dileriz. **Ey Rabbimiz! ve dönüş** öldükten sonra huzura varmak **ancak Sanadır.**

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا ۭ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ ۭ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ اِنْ نَّسِيْنَآ اَوْ اَخْطَاْنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَآ اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهٗ عَلَي الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖ ۚ وَاعْفُ عَنَّا ۡ وَاغْفِرْ لَنَا ۡ وَارْحَمْنَا ۡ اَنْتَ مَوْلٰىنَا فَانْصُرْنَا عَلَي الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٢٨٦﴾

286. Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir. Rabbimiz! Unutursak

234 Her iki fiil (yağfir ve yüazzib) cezm olup şartın cevabı üzerine matuftur. Ya da ref de olup gizli bir mübtedadan sonra gelmektedirler. Yani "Fehüve."
235 "Mü'minûn" lafzı "Resûl" lafzının üzerine matuftur.
236 Küllün lafzının tenvini bir muzaafın ileyh'den ivazdır.
237 "Kutup" lafzı cemi olarak okunduğu gibi bir kıraatta müfret olarak "kitap" diye de okundu.

veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!

Açıklaması:

286- Bundan önceki âyet nazil olduğunda mü'minler vesveseden şikâyet edip ve vesveseden dolayı da hesaba çekilmek üzerlerine ağır gelince bu âyet-i kerime nazil oldu.

Allahü teâlâ bir kimseye vüs'undan o kişinin kudretinin kapsadığı şeyden **başkasını yüklemez. Herkesin kesbettiği** hayırdan olan şey yani sevab **kendi lehinedir. Ve** şerden **iktisab eylediği** şey yani onun vebali **kendi aleyhinedir.** Hiçbir kimse başkasının günahından ve nefsinin onunla vesveselenip de yapmadığı şeyden dolayı hesaba çekilmez.

Deyiniz ki! **Ey Rabbimiz**! **Eğer biz unuttuk ya da hata ettik ise** bir kast olmaksızın doğru olanı terk ettikse, bizden evvelkileri bununla hesaba çekdiğin gibi **bizi de** azapla **yargılama.** Allahü teâlâ şu zikredilenleri bu ümmetten kaldırdı.

Ey Rabbimiz! Bize taşıması bize **ağır gelen yük yükleme. Tıpkı bizden öncekilere**, Beni İsrail'e, tevbede kendini öldürmelerini, zekâtta malın dörtte birini vermelerini, elbisenin pislenen yerini kesmelerini yüklediğin gibi.

Ey Rabbimiz! Bizim için kendisinde tâkat, kuvvet **bulunmayan şeyi** yükleri ve imtihanı **bize yükleme. Ve bizden af buyur,** günahlarımızı sil. **Ve bizim için mağfiret buyur ve bizlere merhamet buyur.** Rahmet işinde, mağfiret işinin üzerine bir ziyâdelik vardır. **Sen bizim Mevlâmızsın,** seyyidimiz ve bütün işlerimizin mütevellisisin. **Artık kâfir olan kavimler üzerine bize** delili sunmak, onlarla olan savaşta galip olmakla **yardım et.** Çünkü efendinin kölelerine, düşmanlara karşı yardım etmesi onun şânındandır. Bir Hadis-i şerifte rivayet olundu ki: "Bu âyet nâzil olup Resûlullah (s.a.v.) bu âyeti okuduğunda O'na "Yapmış olduğun her şeye bunu tâbi kıl" denildi.

سُورَةُ اٰلِ عِمْرٰنَ

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

Medine'de nâzil olup 200 âyet-i kerimedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

الٓمّٓ ﴿١﴾

1. Elif. Lâm. Mîm.

Açıklaması:

1- Elif, lam, mim. **Allahü teâlâ bununla olan muradını daha iyi bilendir.**

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ الْحَيُّ الْقَيُّومُۗ ﴿٢﴾

2. Hayy ve kayyûm olan Allah'tan başka ilâh yoktur.

Açıklaması:

2- Allahü teâlâ ki, ondan başka mabut yoktur. Hayy ve Kayyum olan O'dur.

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَۙ ﴿٣﴾

3. (Resûlüm!) O, sana Kitab'ı hak ve önceki kitapları tasdik edici olarak indirdi, Tevrat ile İncil'i indirmişti.

Açıklaması:

3- O, senin üzerine Ey Muhammed **kitabı,** Kur'an'ı **kendisinin önündeki,** evvelki kitapları **tasdik edici olarak hakla,** haberlerindeki doğrulukla **tenzil etti, Tevrat ile İncil'i de inzal buyurdu.**

مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَ ۗ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ۗ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤﴾

4. Daha önce de, insanlara doğru yolu göstermek üzere Furkan'ı indirmiştir. Bilinmeli ki, Allah'ın âyetlerini inkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah, suçlunun hakkından gelen mutlak güç sahibidir.

Açıklaması:

4- Evvelce yani, onun tenzilinden evvel, Tevrat ve İncil'e tâbi olan **insanlara hidayet olarak,**[238] **ve Furkan'ı da indirdi.** Furkan, hakla batılın arasını ayıran kitaplar mânâsını ifade etmektedir. Furkan'ı üç kitabın gayrısı olan kitaplara da şamil olsun diye o üçünden sonra zikretti. **O kimseler ki Allah'ın âyetlerini,** Kur'an'ı ve gayrısını **inkâr ettiler. Onlar için şiddetli bir azap vardır. Ve Allahü teâlâ Azîz'dir.** İşi üzerine galip olandır. Bundan dolayı vaadini ve vaidini yerine getirmekten hiçbir şey onu menedemez, **intikam,** ona asi olanlardan şiddetli bir şekilde hesab sorma **sahibidir** ki o hesabın benzerine kimse kadir olamaz.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَخْفٰى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِى السَّمَآءِ ﴿٥﴾

5. Şüphesiz ki ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

Açıklaması:

5- Şüphe yok ki Allahü teâlâya ne yerde ne de gökte olan **hiçbir şey,** Allahü teâlâ âlemdeki külli ve cüz'i her şeyi bildiği için **gizli kalmaz.** Özellikle yer ile göğü zikretti. Çünkü insan idraki bu ikisini aşamaz.

هُوَ الَّذِىْ يُصَوِّرُكُمْ فِى الْاَرْحَامِ كَيْفَ يَشَآءُ ۗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٦﴾

6. Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur. O'ndan başka ilâh yoktur. O mutlak güç ve hikmet sahibidir.

Açıklaması:

6- O, öyle bir zattır ki; sizleri rahimlerde dilediği şekilde, erkek, dişi, beyaz, siyah ve bunun gayrı olarak **tasvir eden O** mülkünde **Azîz,** yaratışında **hikmet sahibi olan Allahü teâlâdan başka mabudun bil hak yoktur.**

238 Hüden lafzı hal olup «dalaletten hidayet edici» mânâsındadır. Allahü teâlâ Tevrat ve İncil hakkında «Enzele» fiili ile Kur'an da ise tekrarı gerektiren «Nezzele» fiili ile tabir buyurdu. Çünkü bu ikisi Kur'an'ın hilafına bir defada indirildiler.

هُوَ الَّذِیٓ اَنْزَلَ عَلَیْكَ الْكِتٰبَ مِنْهُ اٰیٰتٌ مُّحْكَمٰتٌ هُنَّ اُمُّ الْكِتٰبِ وَاُخَرُ مُتَشٰبِهٰتٌ ؕ فَاَمَّا الَّذِیْنَ فِیْ قُلُوْبِهِمْ زَیْغٌ فَیَتَّبِعُوْنَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَآءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَآءَ تَاْوِیْلِهٖ ۚ وَمَا یَعْلَمُ تَاْوِیْلَهٗۤ اِلَّا اللّٰهُ ۘ وَالرّٰسِخُوْنَ فِی الْعِلْمِ یَقُوْلُوْنَ اٰمَنَّا بِهٖ ۙ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ رَبِّنَا ۚ وَمَا یَذَّكَّرُ اِلَّاۤ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿۷﴾

7. Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. Halbuki onun tevilini ancak Allah bilir. İlimde yüksek pâyeye erişenler ise: Ona inandık; hepsi Rabbimiz tarafındandır, derler. (Bu inceliği) ancak aklıselim sahipleri düşünüp anlar.

Açıklaması:

7- O, öyle bir zattır ki, senin üzerine Kur'an'ı indirdi. Ondan bir kısmı muhkem (meseleye) delâletleri açık olan **âyetlerdir ki onlar o kitabın anası,** hükümlerde ona itimad olunan aslıdır. **Diğer bir kısmı da müteşâbih** mânâları anlaşılmayan -sûrelerin evvelleri gibi- **âyetlerdir.**

Allahü teâlânın Kur'an'ın hepsini «Onun âyetleri muhkem kılındı» âyetinde muhkem kılması "onda hiçbir ayıp yoktur" mânâsındadır. Ve «müteşâbih kitap» âyetinde de müteşâbih kılması "bir kısmı bir kısmına güzellikte ve doğrulukta benziyor" mânâsındadır. **Artık kalplerinde eğrilik,** haktan dışarıya meyil **bulunan kimseler** cahil olan tabakaları şüphelere ve karışıklığa düşürmekle **fitne aramak ve onu tevil,** tefsir **arzusunda bulunmak için o kitaptan müteşâbih olanına tâbi olurlar. Halbuki onun tevilini** tefsirlerini, sadece **Allah'tan başkası bilemez. İlimde rüsuh sahibi,** yerleşmiş ve sabitleşmiş **olanlar** -*Râsihûne lafzı mübteda olup haberi ise-* **derler ki: «Biz ona,** müteşâbih âyetlerin Allah tarafından olup ve onun manâsını bizim bilemeyeceğimiz hususunda **imân ettik.** Muhkem ve müteşâbihten **hepsi Rabbimizin indindendir. Tam akıllı zatlardan,** akıl sahihlerinden **başkası tezekkür etmez,** öğütlenmez.[239] Ve yine o akıl sahipleri müteşabih âyetleri karıştıran birini gördükleri zaman şöyle derler.

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَیْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿۸﴾

8. (Onlar şöyle yakarırlar:) Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin.

239 Yezzekkeru fiilinde aslında bulunan te'nin zal'a idgamı vardır.

Açıklaması:

8- Ey Rabbimiz! Bizlere hidâyet buyurduktan, bizleri hidâyete irşâd buyurduktan **sonra kalplerimizi saptırma,** bize uygun olmaksızın onun tevilini talep etmekle kalplerimizi, o kimselerin kalplerini saptırdığın gibi haktan saptırma. **Ve kendi canibinden,** indinden **bizlere bir rahmet,** sebat etmeği **bağışla. Şüphe yok ki sen ancak Vehhâb olansın.**

رَبَّنَآ اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾

9. Rabbimiz! Gelmesinde şüphe edilmeyen bir günde, insanları mutlaka toplayacak olan sensin. Allah asla sözünden dönmez.

Açıklaması:

9- Ey Rabbimiz! Şüphe yok ki, sen kendisinde şüphe, şek **olmayan bir gün için,** bir günde **insanları toplayıcısın,** onları toplayacaksın. O gün kıyamet günüdür ki vaadettiğin gibi onları amelleri karşılığında cezalandıracaksın. **Şüphe yok ki Allahü teâlâ miadına,** öldükten sonra diriltmekle olan vaadine **hulf etmez.**[240] Bu şekilde dua etmekten maksat; onların kastının âhiret işi olduğudur. Ki bundan dolayı âhiret sevabına nâil olabilmek için hidâyet üzere sebat etmeyi istediler. Buhari ve Müslim Hz. Aişe'den (R. anhâ) şöyle rivayet ettiler: Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) «O, öyle bir zattır ki üzerinize kitap indirdi. O kitaptan muhkem âyetler vardır» âyetini sonuna kadar okudu. Ve sonra buyurdu ki: «Kur'an'dan müteşâbih olana tâbi olanları gördüğün zaman işte onlar Allah'ın zikrettiği insanlardır. Hemen onlardan kaçınız.»

Ve Tebarâni de *Kebir*'inde Ebû Musa el Eş'ari'den şöyle rivayet etmiştir: Ebû Musa el-Eş'ari Resûlullah'ı şöyle derken işitti: «Ümmetimin üzerine ancak üç hasletten korkuyorum. O üç hasletten olarak şunları zikretti; Onlara kitap açılacak, sonra mü'min olan da onun tevilini arzu ederek onu alacak. Halbuki onun tevilini ancak Allahü teâlâ bilmektedir. Ve ilimde yerleşmiş, sabitleşmiş zatlar da «Biz o müteşâbihe iman ettik. Hepsi Rabbimizin indindendir. Ve -bunları- ancak tam akıl sahibleri tezekkür eder» derler. (Hadis devam etmektedir.)

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔاۜ وَاُولٰٓئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِۙ ﴿١٠﴾

10. Bilinmelidir ki inkâr edenlerin ne malları ne de evlâtları Allah huzurunda kendilerine bir fayda sağlayacaktır. İşte onlar cehennemin yakıtıdır.

240 Son cümlede muhatab gaib iltifat vardır. Ve son cümlenin Allahü teâlânın kelâmından olması da ihtimaldir.

Açıklaması:

10- O kimseler ki kâfir oldular, onların malları ve evlatları onlar için Allah'tan, O'nun azabından **hiçbir şeyi defedemez. Ve onlar işte ateşin çırasıdırlar.**[241]

كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْۗ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَاۚ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْۗ وَاللّٰهُ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿١١﴾

11. (Onların yolu) Firavun hanedanının ve onlardan öncekilerin tuttuğu yola benzer. Onlar bizim âyetlerimizi yalanladılar, Allah da kendilerini günahları yüzünden yakalayıverdi. Allah'ın cezası çok şiddetlidir.

Açıklaması:

11- Onların bu gidişi: **tıpkı âli Firavun'un ve ondan evvelki** Ad ve Semud gibi ümmetlerden olan **kimselerin gidişi gibidir,** âdeti gibidir ki **bizim ayetlerimizi tekzib ettiler. Allahü teâlâ da günahları sebebiyle onları yakaladı,** onları helak etti. *-Bu cümle öncesini tefsir edicidir- Ve* **Allahü teâlâ, azabı çok şiddetlidir.**

قُلْ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا سَتُغْلَبُوْنَ وَتُحْشَرُوْنَ اِلٰى جَهَنَّمَۗ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٢﴾

12. (Resûlüm!) İnkâr edenlere de ki: Yakında mağlup olacaksınız ve cehenneme sürüleceksiniz. Orası kalınacak ne kötü bir yerdir!

Açıklaması:

12- Bu âyet-i kerime Resûlullah'ın (s.a.v.) Bedir'den dönüşünde Yahudilere İslâmiyet'i emredip onların da «Savaşmayı bilmeyen Kureyş'ten bir askeri öldürmen seni aldatmasın» demeleri üzerine indi.

Ey Muhammed! **Kâfir olanlara,** Yahudilere **de ki:** Dünyada katledilmek, esir olunmak ve cizye konulmasıyla **yakında mağlup olacaksınız.**[242] Ki bu da vaki olmuştur. Ve ahirette **cehenneme sevk olunacaksınız.**[243] Sonra oraya gireceksiniz, **O ne fena bir döşektir,** yataktır.

قَدْ كَانَ لَكُمْ اٰيَةٌ فِيْ فِئَتَيْنِ الْتَقَتَاۗ فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَاُخْرٰى كَافِرَةٌ يَّرَوْنَهُمْ مِّثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِۗ وَاللّٰهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهٖ مَنْ يَّشَاۤءُۗ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِى الْاَبْصَارِ ﴿١٣﴾

241 Vekûd lafzı vavın fethasıyla okunup «kendisiyle ateş yakılan şey» demektir.
242 Tuğlabûne fiili ta ile okundu. Ve ya ile (Yuğlebûne diye) okundu.
243 Tuhşerûne fiili de ta ile ve (yuhşerûne diye) ya ile de okundu.

13. (Bedir'de) karşı karşıya gelen şu iki grubun halinde sizin için büyük bir ibret vardır. Biri Allah yolunda çarpışan bir grup, diğeri ise bunları apaçık kendilerinin iki misli gören kâfir bir grup. Allah dilediğini yardımı ile destekler. Elbette bunda basiret sahipleri için büyük bir ibret vardır.

Açıklaması:

13- Şüphe yok ki size, savaş için Bedir'de karşılaşan **iki fırkada bir âyet,** ibret **vardır. Bir fırka Allah yolunda,** O'na itaatte **savaşıyordu.** Onlar Hz. Peygamber ve arkadaşları olup 313 kişiydiler ve onlarla beraber iki at, altı zırh, sekiz kılıç vardı. Ve çoğu da yaya idiler. **Diğeri kâfir idi. Onları,** kâfirleri **kendilerinin** yani (müslümanların) **iki misli olarak** kendilerinden daha çok -ki kâfirler 1000 kişi kadar idiler- göz görmesiyle, yani zahiri (dış) olan bir görmekle **görüyorlardı.** Ve Allah da müslümanlara, az olmalarıyla beraber yardım etti. **Allahü teâlâ ise,** ona yardım etmeyi **dilediği kimseyi yardımıyla te'yid eder,** takviye eder. **Şüphe yok ki bu** zikir edilen şeyde **basar sahipleri,** basiret sahipleri **için bir ibret vardır.** Artık bununla ibret almayacak ve iman etmeyecek misiniz?

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَآءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَاٰبِ ﴿١٤﴾

14. Nefsanî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı. Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Halbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır.

Açıklaması:

14- İnsanlara, kadınlardan, oğullardan, kantarlarca, toplanmış **altın ve gümüşten olan** çok mallardan, **süslenmiş** güzel **atlardan, hayvanlardan,** deve, inek ve koyundan, **tarladan,** ekinden ileri gelen **şehvetler,** nefsin arzu duyduğu ve ona çağırdığı şeylerin **sevgisi tezyin edilmiştir.** Bu şehvetleri ya Allahü teâlâ ya da Şeytan-ı Laîn süslemiştir. **Bu** zikredilen şey **dünya hayatının menfaatidir.** O şeyle dünyada menfaatlenilir sonra da yok olup gider. **Halbuki güzel dönülüp gidilecek yer Allahü teâlânın indindedir.** O da cennettir. Öyleyse sadece ona rağbet edip diğer şeylere rağbet etmemek gerekir.

قُلْ أَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذٰلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿١٥﴾

15. (Resûlüm!) De ki: Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi? Takvâ sahipleri için Rableri yanında, içinden ırmaklar akan, ebediyyen kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve (hepsinin üstünde) Allah'ın hoşnutluğu vardır. Allah kullarını çok iyi görür.

Açıklaması:

15- Ey Muhammed! Kavmine **de ki: Size o** zikredilen arzulardan **daha hayırlısını haber vereyim mi?** *-Bu istifham takrir içindir.-* Şirkten **sakınanlar için Rablerinin indinde altlarından ırmaklar akan cennetler vardır,** o kimseler cennetlere girdikleri zaman **orada ebedî kalıcı oldukları,** ebedî kalmaları takdir edilmiş olduğu **halde. Ve** hayızdan ve diğer çirkin görülen şeylerden **temizlenmiş zevceler vardır. Ve Allahü teâlânın rıdvanı**[244] yani büyük rızası **vardır. Ve Allahü teâlâ kullarını hakkıyla görücüdür,** bilicidir. Sonra onlardan her birini ameli karşılığında cezalandıracaktır.

الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٦﴾

16. (Bu nimetler) "Ey Rabbimiz! İman ettik; bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azabından koru!" diyen;

Açıklaması:

16- Öyle kimseler ki[245] «Ey **Rabbimiz! Biz muhakkak ki** Sana ve Peygamberine **iman ettik,** tasdik ettik. **Artık bizim için günahlarımızı mağfiret buyur. Ve bizleri o ateş azabından koru.» derler.**

الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ ﴿١٧﴾

17. Sabreden, dürüst olan, huzurda boyun büken, hayra harcayan ve seher vaktinde Allah'tan bağış dileyenler (içindir).

Açıklaması:

17- Onlar, taat üzere ve günah işlemekten **sabredenler, kânit olanlar,** Allah'a itaat edenler, **münfik olanlar,** tasadduk edenler **ve seherlerde** gecenin son zamanlarında **Allah'tan** Allah'ım bizi bağışla diyerek **istiğfarda bulunanlardır.** Allahü teâlâ özellikle seher vakitlerini zikretti. Çünkü o vakitler gaflet ve uykunun lezzetli olduğu vakitlerdir.

244 Rıdvan lafzı ra'nın kesrası ve zammesiyle okundu. Bu iki ayrı lügattir.
245 Evvelki ellezine'den sıfat ya da bedeldir.

شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۙ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُولُوا الْعِلْمِ قَآئِمًا بِالْقِسْطِ ؕ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۱۸﴾

18. Allah, adaleti ayakta tutarak (delilleriyle) şu hususu açıklamıştır ki, kendisinden başka ilâh yoktur. Melekler ve ilim sahipleri de (bunu ikrar etmişlerdir. Evet) mutlak güç ve hikmet sahibi Allah'tan başka ilâh yoktur.

Açıklaması:

18- Allahü teâlâ kendisinden başka bir ilâh olmadığına mevcudiyette bi hakkın ma'bud olmadığına **adaletle kaim**[246] mahlûkatının işlerinin tedbiriyle (kaim) **olarak şahit olmuştur.** Mahlûkatına delillerle ve âyetlerle beyan etmiştir. **Ve melekler** ikrar etmekle **ve ilim sahipleri** peygamberler ve mü'minler **de** itikatla ve sözle buna şahittirler. O mülkünde **aziz,** yaratışında **hikmet sahibi olandan başka ilâh yoktur.**[247]

اِنَّ الدِّيْنَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ ۗ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ؕ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿۱۹﴾

19. Allah nezdinde hak din İslâm'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur.

Açıklaması:

19- Şüphe yok ki Allah indinde razı olunmuş **din,** O **İslâm'dan** tevhid üzerine kurulmuş, peygamberlerin vasıtasıyla gönderilmiş bir şer'i şeriften **ibarettir.**[248] **O kendilerine kitap verilmiş olan** Yahudiler ve Hıristiyanların din hususunda bazısının mü'min olup bazısının da kâfir olmasıyla **ihtilaf etmeleri ancak kendilerine** tevhid hakkında **ilim geldikten sonra aralarındaki** kâfirler canibinden olan **hasetten dolayıdır. Artık her kim Allah'ın âyetlerini inkâr ederse şüphe yok ki Allahü teâlâ hesaba çekmesi,** o kimseyi cezalandırması **seri olandır.**

فَاِنْ حَآجُّوْكَ فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ؕ وَقُلْ لِّلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَالْاُمِّيّٖنَ ءَاَسْلَمْتُمْ ؕ

246 Kaim lafzı hal olmak üzere mensubtur. Onda amel eden ise cümlenin mânâsı olan «teferede» fiilidir.
247 Son cümleyi tekid için tekrarladı.
248 Bir kıraatta âyetin başındaki elif nun maddesi «şehidallahu ennehu....» daki ennehu'dan bedeli iştimalle bedel olarak fethayla okundu.

فَاِنْ اَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا ۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ ۗ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠﴾

20. Eğer seninle tartışmaya girerlerse de ki: "Bana uyanlarla birlikte ben kendimi Allah'a teslim ettim." Ehl-i kitaba ve ümmîlere de: "Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?" de. Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir. Yok eğer yüz çevirdilerse sana düşen, yalnızca duyurmaktır. Allah kullarını çok iyi görmektedir.

Açıklaması:

20- Artık seninle mücedelede bulunurlarsa, ey Muhammed, eğer seninle din hususunda o kâfirler husumetleşirlerse, onlara **de ki: Ben yüzümü Allahü teâlâya teslim ettim,** O'na boyun eğdim, **bana tâbi olanlar da.** Özellikle Allahü teâlâ şerefinden dolayı *yüzü* zikretti. Öyleyse (en şerefli olan âza boyun eğdiyse) onun dışındaki (azalar) da boyun eğmeye daha lâyıktır. **Ve kendilerine kitap verilmiş olanlara,** Yahudilere ve Hıristiyanlara ve Arapların müşriklerine **de ki: İslâmiyet'i kabul ettiniz mi**? Yani «Müslüman olunuz». **Eğer İslâmiyet'i kabul etmişlerse sapıklıktan hidayete ermişlerdir. Ve eğer** İslâm'dan **kaçınırlarsa senin üzerine ancak lâzım olan** risâleti **tebliğ etmektir. Allahü teâlâ kulları bi hakkın görücüdür.** Onları amelleri karşılığında cezalandıracaktır. Bu âyet savaşla emrolunmadan evveldi.

اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۙ وَّيَقْتُلُوْنَ الَّذِيْنَ يَأْمُرُوْنَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ ۙ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٢١﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۫ وَمَا لَهُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿٢٢﴾

21. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler, haksız yere peygamberlerin canlarına kıyanlar ve adaleti emreden insanları öldürenler (yok mu), onlara acı bir azabı haber ver!

22. İşte bunlar dünyada da ahirette de çabaları boşa giden kimselerdir. Onların hiçbir yardımcısı da yoktur.

Açıklaması:

21- O kimseler ki, Allahü teâlânın âyetlerini inkâr ve peygamberleri haksız yere katlederler[249] **ve insanlardan adaletle emredenleri öldürürler.** (O katiller Yahudilerdir. Rivayet olundu ki onlar kırk üç nebiyi katlettiler. Sonra onların âbidlerinden yüz yetmiş kişi onları alıkoymaya çalışınca hemen onları da o gün öldürdüler.) **Artık elim olan,** elem veren **azapla onları müjdele,** onlara haber ver. (Azabtan) müjde vermekle ifade etmek onlarla alay edil-

249 Bir kıraatta «yaktulûne» fiili yukâtilûne diye okundu.

diğine işarettir.[250]

22- İşte onlar, amelleri, sadaka, sıla-ı rahim gibi hayırdan yaptıkları şeyler **dünyada da âhirette de habt,** batıl **olanlardır.** Ve onların bu amellerine, o amellerin şartı (imân) bulunmadığı için itibar da yoktur. **Ve onlar için yardımcılardan** azabtan kurtaranlardan **hiçbir fert de yoktur.**

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ اِلٰى كِتَابِ اللّٰهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

23. (Resûlüm!) Kendilerine Kitap'tan bir pay verilenleri (Yahudileri) görmez misin ki, aralarında hükmetmesi için Allah'ın Kitab'ına çağırılıyorlar da, sonra içlerinden bir grup cayarak geri dönüyor.

Açıklaması:

23- Görmedin mi, bakmadın mı, **öyle kimseleri ki: kendilerine kitabtan,** Tevrat'tan **bir nasip,** haz **verilmiş.**

Aralarında hükmetmesi için Allah'ın kitabına davet olunurlar da sonra onlardan bir zümre yüz çevirir. Ve onlar Allah'ın hükmünü kabul etmekten **kaçınan kimselerdir.** Bu âyet Yahudiler hakkında inmiştir. Onlardan iki kişi zina etti ve Yahudiler Resûlullah'a hüküm vermesi için gittiler. O da ikisinin üzerine recimle hüküm verdi. Onlar da hemen bu hükümden yüz çevirdiler. Sonra Tevrat getirildi. Ve onda da recm hükmü bulundu. Böylece o iki kişi recm olundular. Bundan dolayı da Yahudiler kızdılar.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّآ اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ وَغَرَّهُمْ فِى دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

24. Onların bu tutumları: Bize ateş, sadece sayılı günlerde dokunacaktır, demelerinin bir sonucudur. Onların dinleri hakkında vaktiyle uydurdukları şeyler de kendilerini yanıltmıştır.

Açıklaması:

24- Bu, geri dönüş ve yüz çevirme **onların «Bize ateş sayılı günlerden,** babalarının buzağıya ibadet müddeti kadar olan kırk günden **başka asla dokunmayacaktır.»** (Ve sonra o ateş onlara dokunmayacaktır) **demeleri sebebiyledir. Ve onları, dinlerinde**[251] **iftira ettikleri şeyler** (onların şu sözü) **aldatmıştır.**

250 İnne'nin ismi olan ellezîne şarta benzediği için, haberine «fa» harfi dahil olmuştur.
251 Fi dinihim'deki fi harfi cerri bir sonraki «yefterûne» fiiline mütaallıktır.

فَكَيْفَ اِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

25. Fakat, onları gelmesinde şüphe edilmeyen bir gün için topladığımız ve hiçbir haksızlığa uğramaksızın herkese kazandığı şeyler tastamam ödendiği zaman halleri nice olur?

Açıklaması:

25- Onları vukuunda şüphe şek olmayan gün için, yani bir günde **topladığınız ve her** ehli kitaptan ve gayrısından olan **her şahsa kazanmış olduğu,** hayır ve şerden amel etmiş olduğu **şeyin** karşılığı **ödenecek olduğu zaman** onların hali **nasıldır? Ve onlara** yani insanlara, bir iyiliğin eksiltilmesi ya da bir kötülüğün ziyade edilmesiyle de **zulüm edilmeyecektir.**

قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِى الْمُلْكَ مَنْ تَشَآءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَآءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَآءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَآءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾

26. (Resûlüm!) De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten sen her şeye kadirsin.

Açıklaması:

26- Hz. Peygamber (s.a.v.) ümmetine, İran ve Bizans'ın mülklerini (yerlerini) vaadedip, münafıklar da: Heyhat, ne uzak bir vaad, deyince bu âyet-i celile inmiştir. **De ki: Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü,** mahlûkatından **dilediğine verirsin. Ve mülkü dilediğinden çeker alırsın. Ve dilediğin kişiyi de** ona mülk vermekle **aziz edersin. Dilediğini de** ondan mülkü soyup almakla **zelil kılarsın. Hayır** ve şer **senin elindedir.** Kudretindedir. **Şüphe yok ki sen her şeye kadirsin.**

تُولِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَىِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾

27. Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katarsın. Ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de sayısız rızık verirsin.

Açıklaması:

27- Geceyi gündüz içine tıkarsın, girdirirsin. **Gündüzü de gece içine tıkarsın,** onu (ona) girdirirsin. Böylece onlardan her biri diğerinden bir şeyin noksanlaştırılmasıyla ziyadeleşir. **Ve diriyi ölüden çıkarırsın.** Meselâ nutfeden oluşan insan ve yumurtadan oluşan kuş gibi. **Ve ölüyü de** (Nutfe ve yu-

murta gibi) **diriden çıkarırsın ve dilediğini hesapsız olarak** yani geniş bir rızıkla **rızıklandırırsın.**

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَۚ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِى شَىْءٍ اِلَّآ اَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقٰيةًۗ وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗۗ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾

28. Müminler, müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa, artık onun Allah nezdinde hiçbir değeri yoktur. Ancak kâfirlerden gelebilecek bir tehlikeden sakınmanız başkadır. Allah, kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor. Dönüş yalnız Allah'adır.

Açıklaması:

28- Mü'minler, mü'minlerden başka kâfirleri onları sevip **dost edinmesinler. Her kim onu yaparsa,** onlarla dost olursa **Allah'ın** dininden **hiçbir şeydir. Ancak bir korunma için sakınmanız müstesna.**[252] Yani bir korkudan dolayı korkmanız müstesnadır. İşte o zaman sizin için kalben olmaksızın lisanla onlarla dostluk caizdir. Bu hüküm İslâm'ın yücelmesinden evvel olup ve İslâm'ın kuvvetli olmadığı bir beldede yaşayan kimse için geçerlidir.

Allahü teâlâ ise sizleri kendisinden onlarla dostluk yaptığınız takdirde size gazab edeceğinden **tahzir buyuruyor. Ve dönülüp gidilecek yer Allahü teâlâyadır-** Sonra sizleri cezalandıracaktır.

قُلْ اِنْ تُخْفُوا مَا فِى صُدُورِكُمْ اَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُۗ وَيَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾

29. De ki: İçinizdekileri gizleseniz de açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerde ve yerde olanları da bilir. Allah her şeye kadirdir.

Açıklaması:

29- Onlara **de ki: Göğüslerinizde,** kalplerinizde **olanı** onlarla dostluk etmeyi **gizleseniz de ya da açıklasanız da onu Allahü teâlâ bilir. Ve göklerdekini de yerlerdekini de bilir. Ve Allahü teâlâ her şeye bi hakkın kadirdir.** Ki onlarla dostluk yapanı azaplandırmak onun kudretindendir.

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًاۚ وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوٓءٍۚ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهٗٓ اَمَدًا بَعِيدًاۗ وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗۗ وَاللّٰهُ رَءُوفٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿٣٠﴾

252 Tukât lafzı «Tekaytuhu» fiilinin mastarıdır.

30. Herkesin, iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında hazır bulduğu günde (insan) isteyecek ki kötülükleri ile kendisi arasında uzun bir mesafe bulunsun. Allah, kendisine karşı (gel-mekten) sizi sakındırıyor. Allah kullarına çok şefkatlidir.

Açıklaması:

30- O günü yad et **ki, her nefis hayırdan ne yapmış ise onu hazırlanmış olarak bulacaktır. Kötülükten ne yapmış ise** *-Mübteda olup haber ise-* **onunla kendi arasında uzak bir mesafe,** uzaklığın zirvesinde olan bir sınır **olmasını,** o kötülüğe ulaşamamayı **temenni edecektir. Ve Allahü teâlâ zâtı uluhiyyetinden tahzir buyurur.** Tekid için tekrar buyurdu. **Ve Allahü teâlâ kullarını çok esirgeyicidir.**

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣١﴾

31. (Resûlüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Açıklaması:

31- Bu âyet-i kerime müşriklerin «Biz bu putlara ancak Allah mahabbeti için ibadet ediyoruz ki bizi Allah'a yaklaştırsınlar» demeleri üzerine inmiştir.

Ey Muhammed onlara **de ki: Eğer Allahü teâlâyı seviyor iseniz bana tabî olunuz ki Allahü teâlâ da sizi sevsin,** sizlere sevap versin (mânâsındadır) **ve sizin için günahlarınızı affetsin. Ve Allahü teâlâ** bana tâbi olanın geçmişte işlediğini **bağışlayıcıdır, ona rahmet edicidir.**

قُلْ اَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

32. De ki: Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.

Açıklaması:

32- Onlara **de ki:** Allah'a ve sizlere emretmiş olduğu tevhid hususunda **peygambere itaat ediniz. Eğer dönerlerse,** taattan yüz çevirirlerse **şüphe yok ki Allahü teâlâ kâfirleri sevmez.**[253]

253 Burada zamirin yerine zahir ismi (Kâfirin lafzını) ikâme etmek vardır. Yani (aslında) «Onları sevmez» demektir. Bu da «Onlara azap eder» mânâsını ifade etmektedir.

اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰٓى اٰدَمَ وَنُوحًا وَّاٰلَ اِبْرٰهِيمَ وَاٰلَ عِمْرٰنَ عَلَى الْعَالَمِينَۙ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍۗ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌۚ ﴿٣٤﴾

33. Allah Âdem'i, Nuh'u, İbrahim ailesi ile İmrân ailesini seçip âlemlere üstün kıldı.

34. Bunlar birbirinden gelme nesillerdir. Allah işiten ve bilendir.

Açıklaması:

33- Şüphe yok ki Allahü teâlâ Âdem'i, Nuh'u, İbrahim'in âlini ve İmrân'ın âlini (İbrahim'le İmrân'ın her ikisini de) **alemler üzerine** peygamberleri onların neslinden kılmakla **seçti,** mümtaz kıldı.

34- Bazıları, onlardan **bazısının** çocuklarından **bir zürriyet olarak neşet etmiştir. Ve Allahü teâlâ Semi'dir, Alim'dir.**

اِذْ قَالَتِ امْرَاَتُ عِمْرٰنَ رَبِّ اِنِّى نَذَرْتُ لَكَ مَا فِى بَطْنِى مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّىۚ اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٥﴾

35. İmrân'ın karısı şöyle demişti: "Rabbim! Karnımdakini azatlı bir kul olarak sırf sana adadım. Adağımı kabul buyur. Şüphesiz (niyazımı) hakkıyla işiten ve (niyetimi) bilen sensin."

Açıklaması:

35- Yâd et ki: **İmrân'ın hanımı** Hanne, hislenip bir çocuk arzu etmiş ve Allah'a da dua edip hamileliği hissettiğinde **şöyle demişti: Ya Rabbi! Ben karnımda olanı azadlı bir köle** dünya meşguliyetlerinden beri olup senin mukaddes evinin hizmetine ait bir hür köle **olarak Sana kılmayı nezrettim. İmdi bunu benden kabul buyur. Şüphe yok ki duayı hakkıyla işitici,** niyetleri de **bilici sensin.»**

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنِّى وَضَعْتُهَآ اُنْثٰىۜ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْۜ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثٰىۚ وَاِنِّى سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَاِنِّٓى اُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾

36. Onu doğurunca, Allah, ne doğurduğunu bilirken: Rabbim! Ben onu kız doğurdum. Oysa erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu senin korumanı diliyorum, dedi.

Açıklaması:

36- Hanne hamileyken, İmrân vefat etti. **Vaktâ ki hamlini vaz'etti.** Yükünü kız olarak doğurdu. Halbuki o ise bir erkek olmasını ümit ediyordu. Çünkü

ancak erkek çocukları Allah'ın evinin hizmetine konulurdu. Bir mazeret beyan etmek için **dedi ki: Ya Rabbi! Ben onu kız olarak doğurdum. Ve Allah ise onun ne doğurduğunu daha ziyade bilicidir,** yani ilminde mevcuttur.[254] *Ve* **halbuki** senin talep ettiğin **erkek çocuk** benim hibe ettiğim **kız çocuğu gibi değildir.** Çünkü erkek çocuk hizmet için istenir, fakat kız çocuğu zayıflığından, mahrem olduğundan ve ona hayız ve diğer hallerden gelen şeylerden ötürü hizmete elverişli olamaz. **Ve onu Meryem diye isimlendirdim. Ve ben onu ve onun zürriyetini,** çocuklarını **racim olan,** kovulmuş olan **şeytandan senin himayene sığındırdım.**

Bir Hadis-i şerifte şöyle rivayet olunur: «Her doğan çocuğa muhakkak ki doğduğu anda şeytan dokunur ve çocuk bağırarak ses çıkarır. Ancak Meryem ve oğlu müstesnadır. (Buhari ve Müslim rivayet etti.)

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُوْلٍ حَسَنٍ وَّاَنْۢبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا ۙ وَّكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا ؕ كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ ۙ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا ۚ قَالَ يٰمَرْيَمُ اَنّٰى لَكِ هٰذَا ؕ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۷﴾

37. Rabbi Meryem'e hüsnü kabul gösterdi; onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriyya'yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriyya, onun yanına, mâbede her girişinde orada bir rızık bulur ve "Ey Meryem, bu sana nereden geliyor?" der; o da: Bu, Allah tarafındandır. Allah, dilediğine sayısız rızık verir, derdi.

Açıklaması:

37- Artık, bir güzel kabul ile Rabbi onu kabul buyurdu. Yani Meryem'i annesinden kabul etti. **Ve bir güzel nebat olarak bitirdi,** onu güzel bir yaratılışla yetiştirdi. Hz. Meryem, bir çocuğun bir sene içinde yetiştiği gibi bir gün içinde yetişir, büyürdü. Ve annesi onu, Beyt-i Makdis'in hizmetkârları olan âlimlere götürdü. Ve «Adanmış olan şu kızı alınız» dedi. Bunun üzerine Meryem hakkında aralarında bir münakaşa zuhur etti. Çünkü Meryem, onların reisleri olan İmrân'ın kızı idi. Zekeriyya a.s. «Ben buna daha layığım. Çünkü Meryem'in teyzesi benim yanımdadır (benimle evlidir)» dedi. Diğerleri de «Kur'a çekelim» dediler. (Mescid-i Aksa'daki din âlimlerinin sayısı yirmi dokuz idi.) Sonra Ürdün nehrine gittiler ve kalemlerini «Kimin kalemi suda sabit kalır ve yükselirse o Meryem'e daha layıktır» kararı üzerine suya attılar. Zekeriyya'nın (a.s.) kalemi ise sabit kaldı. Böylece Meryem'i aldı ve onun için mescidde merdivenli bir oda inşa etti. Onun yanına Zekeriyya'dan başka kimse çıkmıyordu. Zekeriyya (a.s.) ona yiyeceğini, içeceğini, yağını getirirdi. Ve onun yanında kışın yaz meyvası,

254 Son cümle Allahü teâlânın kelâmından olup cümle-i itiraziyyedir. Bu kıraatta «Vadaat» fiili tanın zammesiyle «Vada'tü» diye okundu.

yazın da kış meyvası bulurdu. Allahü teâlânın da buyurduğu gibi: **Ve Zekeriyya ona kefil oldu,** onu kendine kattı.[255] **Zekeriyya her ne zaman mihrabta,** meclislerin en şereflisi olduğu halde o odada **yanına girse onun yanında bir rızık bulurdu. «Ya Meryem! Bu sana nereden geldi» derdi.** Küçük yaşta olduğu halde **Meryem de derdi ki: «Bu Allah tarafındandır.** Onu bana Cennet'ten getirir.». **Şüphe yok ki, Allahü teâlâ dilediğini hesapsız,** hiç yorulmaksızın geniş bir rızıkla **rızıklandırır.**

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهٗ قَالَ رَبِّ هَبْ لِى مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً اِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٨﴾

38. Orada Zekeriyya, Rabbine dua etti: Rabbim! Bana tarafından hayırlı bir nesil bağışla. Şüphesiz sen duayı hakkıyla işitensin, dedi.

Açıklaması:

38- O vakit, yani Zekeriyya (a.s.) bu hali görüp, vaktinin gayrısında bir şeyi getirmeye kadir olan zâtın insanın yaşlılık zamanında çocuğu da getirmeye kadir olduğunu yakinen anlayınca -ki ev halkının çocuk sahibi olmaları da mümkün değildi.- **Zerekiyya** gece yarısı namaz için Mihrab'a geldiğinde **dua ederek dedi ki: Bana kendi yanından,** tarafından **temiz bir zürriyet,** salih bir veled **bağışla. Şüphe yok ki, sen duayı hakkıyla işiticisin,** icabet edicisin.

فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَآئِمٌ يُصَلِّى فِى الْمِحْرَابِ ۙ اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصّٰلِحِينَ ﴿٣٩﴾

39. Zekeriyya mâbedde durmuş namaz kılarken melekler ona şöyle nida ettiler: Allah sana, kendisi tarafından gelen bir Kelime'yi tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeler.

Açıklaması:

39- Zekeriyya mihrapta, yani mescidde **kâim olarak namaz kılmakta iken ona melekler** Cebrail **nida etti ki: Muhakkak**[256] **Allah seni Allah tarafından** olan **bir kelimeyi** yani İsa'yı, O'nun Allah'ın ruhu olduğu hususunda *-İsa (s.a.v) «kelime» diye isimlendi. Çünkü o «Kûn» kelimesiyle yaratıldı-* **tasdik edici ve seyyid,** kendisine tabi olunan **ve nefsine hakim,** kadınlardan menolunmuş **ve salihlerden bir peygamber olmak üzere Yahya ile müjdele.** Ri-

255 Bir kıraatta şeddeyle Keffelehâ» ve »Zekeriyya» lafzının nasbıyla (ki Zekeriyya lafzı sonunda hemzeli ve hemzesiz olduğu halde) okundu. Bu kıraata göre fail Allahü teâlâdır.

256 Bir kıraatta «enne», evvelinde bir kavil maddesini içeren fiil takdiriyle kesrayla «inne» diye okundu.

vayet olundu ki Yahya (a.s.) ömründe hiçbir hata işlememiş ve onu içinden de kasdetmemiştir.

قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِى غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِىَ الْكِبَرُ وَامْرَاَتِى عَاقِرٌ ۖ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴿٤٠﴾

40. Zekeriyya: Rabbim! dedi, bana ihtiyarlık gelip çattığına, üstelik karım da kısır olduğuna göre benim nasıl oğlum olabilir? Allah şöyle buyurdu: İşte böyledir; Allah dilediğini yapar.

Açıklaması:

40- De ki: Ya Rabbi! Benim için bir gulâm, çocuk **nasıl olabilir ki, bana hakikaten ihtiyarlık yetişti.** Yani yaşlılığın nihayeti olan yüzyirmi seneye ulaştım. **Refikam ise** doksan sekiz yaşına ulaşmış **bir kısırdır. Buyurdu ki:** İşte, Allah'ın sizden bir çocuk yaratması **böylecedir.** (uzak sayılır) **-Fakat- Allah dilediğini yapar.** O'nu, ondan hiçbir şey âciz bırakamaz.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّىٓ اٰيَةً ۚ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا رَمْزًا ۗ وَاذْكُرْ رَّبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿٤١﴾

41. Zekeriyya: Rabbim! (Oğlum olacağına dair) bana bir alâmet göster, dedi. Allah buyurdu ki: Senin için alâmet, insanlara, üç gün, işaretten başka söz söylememendir. Ayrıca Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et.

Açıklaması:

41- Bu büyük kudreti göstermek için Allahü teâlâ ona bu hususta cevap bulsun diye sual sormasını ilham etti. Ve müjde buyrulan şeyin süratli olmasını nefsi arzu edince **dedi ki: Ya Rabbi! Benim için bir âyet,** hanımımın hamile olduğuna bir alâmet **kıl. Buyurdu ki:** Onun üzerine **senin için alâmet insanlar ile işaretten başka** geceleri ile beraber **üç gün konuşmamandır,** yani Allah'ı zikretmekten gayrı olarak onlarla konuşmaktan geri durmandır. **Ve Rabbini çokça zikret ve akşam-sabah,** gündüzün son vakitleri ve ilk vakitlerinde **tesbih** et, namaz kıl.

وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفٰيكِ عَلٰى نِسَآءِ الْعَالَمِينَ ﴿٤٢﴾

42. Hani melekler demişlerdi: Ey Meryem! Allah seni seçti; seni tertemiz yarattı ve seni bütün dünya kadınlarına tercih etti.

Açıklaması:

42- Yâd et **o vakti ki: Melekler,** yani Cebrail **demişti: Ey Meryem! Şüphe yok ki Allahü teâlâ seni seçti,** seni mümtaz kıldı. **Ve seni** erkeklerin dokunuşundan **temiz kıldı ve seni âlemlerin** yani zamanının kadınları üzerine seçti.

يَا مَرْيَمُ اقْنُتِى لِرَبِّكِ وَاسْجُدِى وَارْكَعِى مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾

43. Ey Meryem! Rabbine ibadet et; secdeye kapan, (O'nun huzurunda) eğilenlerle beraber sen de eğil.

Açıklaması:

43- Ey Meryem! Rabbi'ne ibadete devam et, ona itaate devam et. **Secde et ve rükua varanlarla rükûya var.** Yani namaz kılanlarla beraber namaz kıl.

ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَآءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ ۖ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُونَ اَقْلَامَهُمْ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ ۖ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾

44. (Resûlüm!) Bunlar, bizim sana vahiy yoluyla bildirmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. İçlerinden hangisi Meryem'i himayesine alacak diye kur'a çekmek üzere kalemlerini atarlarken sen onların yanında değildin; onlar (bu yüzden) çekişirken de yanlarında değildin.

Açıklaması:

44- Bu, Zekeriyya ve Meryem'in işinden zikrolunan **gayb haberlerindendir,** senden gaib olan haberlerdendir. Ey Muhammed! **Onu sana vahyediyoruz. Meryem'i hangisi tekeffül edecek,** büyütecek **diye** kendilerine durum zahir olsun diye kur'a çeker oldukları halde suya **kalemlerini attıkları zaman sen onların yanında değildin. Ve onlar** Meryem'in tekeffülü hususunda **muhâsemede bulundukları zaman da sen onların yanında değildin.** Ve sen bunları biliyor ve onlarla haberdâr ediliyorsun. Sen bunları ancak vahiy yoluyla öğrendin.

اِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اِسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٥﴾

45. Melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa'dır. Mesîh'tir; dünyada da, ahirette de itibarlı ve Allah'ın kendisine yakın kıldıklarındandır.

Açıklaması:

45- Yâd et **o vakti ki melekler,** Yani Cebrail **demişti: Ey Meryem! Şüphesiz Allahü teâlâ tarafından bir kelime,** çocukla **müjde veriyor ki adı Mesih oğlu İsa'dır.** Allahü teâlâ, Meryem'e onu babasız doğuracağını tenbih için İsa'yı ona nisbet etmekle hitap etti. Çünkü erkeklerin âdeti babalarına nisbet edilmeleridir. **Dünyada** nübüvvetle **âhirette de** şefaat ve yüksek derecelerle **vecih,** rütbe sahibi **ve** Allah katında **mukarreb olanlardandır.**

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِى الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٤٦﴾

46. O, sâlihlerden olarak beşikte iken ve yetişkinlik halinde insanlara (peygamber sözleri ile) konuşacak.

Açıklaması:

46- Ve insanlar ile beşikte iken, yani konuşma vakti gelmeden küçük yaşta olduğu halde **ve yetişkin iken de konuşacaktır. Ve o salihlerdendir.**

قَالَتْ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِى وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِى بَشَرٌ ۖ قَالَ كَذٰلِكِ اللّٰهُ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ اِذَا قَضٰٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾

47. Meryem: Rabbim! dedi, bana bir erkek eli değmediği halde nasıl çocuğum olur? Allah şöyle buyurdu: İşte böyledir, Allah dilediğini yaratır. Bir işe hükmedince ona sadece "Ol!" der; o da oluverir.

Açıklaması:

47- Dedi ki: Yâ Rabbi! Benim için çocuk nereden nasıl olabilir? Halbuki bana ne evlilik ne de başka bir şekilde **beşer dokunmamıştır. Buyurdu ki:** «Senden babasız olarak bir çocuk yaratılması hususunda iş **böylecedir.»** (Akla uzak gelmektedir} **-Fakat- Allahü teâlâ dilediği şeyi yaratır. Bir şeyi kaza edince,** onu yaratmayı murad edince **ona sadece «Ol» der hemen oluverir.** Yani o da hemen oluverir.

وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ ﴿٤٨﴾

48. (Melekler, Meryem'e hitaben İsa hakkında sözlerine devam ettiler:) Allah ona yazmayı, hikmeti, Tevrat'ı, İncil'i öğretecek.

Açıklaması:

48- Ve ona kitabeti, yazı yazmayı **ve hikmeti ve Tevrat ile İncil'i tâlim**

buyuracaktır.[257]

وَرَسُولًا اِلٰى بَنِىٓ اِسْرَآءِيلَ اَنِّى قَدْ جِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ ۙ اَنِّى اَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ فَاَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ وَاُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ وَاُحْىِ الْمَوْتٰى بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ وَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَاْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ ۙ فِى بُيُوتِكُمْ ۗ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۚ ﴿٤٩﴾

49. O, İsrailoğullarına bir elçi olacak (ve onlara şöyle diyecek:) Size Rabbinizden bir mucize getirdim: Size çamurdan bir kuş sureti yapar, ona üflerim ve Allah'ın izni ile o kuş oluverir. Yine Allah'ın izni ile körü ve alacalıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim. Ayrıca evlerinizde ne yeyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz, bunda sizin için bir ibret vardır.

Açıklaması:

49- Ve onu sabîlik devresinde ya da bulûğdan sonra **İsrailoğulları'na peygamber kılacaktır.** Ve Cebrail (a.s.) Meryem'in elbisesinin yakasından içeri üfledi. İşte bu, Meryem sûresinde zikredilen Meryem'in o halini anlatan şeydir. Sonra Allahü teâlâ onu Beni İsrail'e yolladığında İsa (a.s.) onlara dedi ki: «Ben size gönderilmiş olan Allah'ın bir elçisiyim» (Şununla gönderildim ki) **Ben size muhakkak bir âyet,** doğruluğumun üzerine delâlet eden bir alâmet **ile Rabbiniz tarafından geldim.»** O âyet **Muhakkak ki ben**[258] **sizin için çamurdan kuş hey'eti gibi,** onun suretinin benzeri bir şey **yaratırım,** şekillendiririm,[259] **sonra ona üfürürüm. O da Allah'ın izniyle,** O'nun iradesiyle hemen kuş[260] **oluverir.** Onlar için bir yarasa yaratmıştı. Çünkü yarasa yaratılış cihetinden kuşların en kâmilidir. O hemen uçuverirdi. Ve onlar da onu seyredip dururlardı. Onların gözlerinden kaybolduğunda ise ölü olarak yere düşerdi. **Ve ekmeh olanı** doğuştan kör olanı **ve alaca hastalığa yakalananı iyileştiririm,** şifâ veririm. Âyette bu iki rahatsızlık özel olarak zikrolundu. Çünkü onlar iyileşmesi mümkün olmayan rahatsızlıklardandır.

Allah (c.c.), İsa'yı (a.s.), tıb ilminin gözde olduğu bir zamanda göndermiştir. Kendisi iman etmeleri şartı ile dua ederek bir gün içinde tam bir kişiyi iyileştirmiştir. **Ve Allah'ın izniyle ölüleri de diriltirim.** İsa (a.s.) "biiznillâh" sözünü kendisinde vehmedilecek olunan ilâhlık zannını kaldırmak için tekrar etti. Arkadaşı olan Âzer'i, bir ihtiyarın oğlunu ve on yaşında bir kız çocuğunu diriltti.

257 Nuallimu fiili, nûn ile okunduğu gibi yâ ile de (yuallimu diye) okundu.
258 Bir kıraatta «Enne» harfinin başındaki hemze, (cümlenin) istinâfiye olmasından dolayı kesrayla okundu.
259 Kehey'eti'ndeki Kâf, (Ehluku fiili için) mefuldür.
260 Bir kıraatta «Tayran» lafzı Tâiran diye de okundu.

Birçok seneler yaşadılar ve çocukları bile olmuştur. Ayrıca Nuh'un oğlu Sam'ı da diriltti. O ise çok az bir ân yaşayıp hemen öldü. **Ve sizlere yediğiniz şeyleri ve evlerinizde** hiç görmediğim **azık olarak sakladığınız,** bir kenara **yığdığınız şeyleri haber veririm.** İsa (a.s.), herhangi bir kimseye, yemiş olduğu ve henüz yiyecek olduğu şeyleri haber verirdi. **Muhakkak ki bu zikredilende sizin için âyetler vardır. Eğer mü'minler iseniz.**

وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِى حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾

50. Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri de helâl kılmam için gönderildim. Size Rabbinizden bir mucize getirdim. O halde Allah'tan korkun, bana da itaat edin.

Açıklaması:

50- Ve önümde olan benden önceki **Tevrat'ı tasdik edici olarak ve üzerinize** Tevrat'ta **haram kılınmış şeylerin bazısını helâl kılmak için** geldim. Ve onlara balıktan ve kuştan eziyet verecek, dikeni, iğnesi olmayanı helal kıldı. Denildi ki: Hepsini helâl kıldı. O zaman âyetteki «bağz» lafzı «küll hepsi» mânâsındadır. **Ve sizlere Rabbinizden bir mucize getirdim.**[261] **Artık Allahü teâlâdan korkunuz ve** size emretmiş olduğum bir olan Allah'a inanmak ve ona ibadet etmek hususunda **bana itaat ediniz.**

اِنَّ اللّٰهَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۟ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾

51. Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyle ise O'na kulluk edin. İşte bu doğru yoldur.

Açıklaması:

51- Şüphe yok ki Allahü teâlâ benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. Artık O'na ibadet ediniz. Şu size emrettiğim **doğru bir yoldur.** -Fakat onu yalanladılar ve ona iman etmediler.

فَلَمَّآ اَحَسَّ عِيسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ اَنْصَارِىٓ اِلَى اللّٰهِ ۟ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ ۚ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ ۚ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾

52. İsa, onlardaki inkârcılığı sezince: Allah yolunda bana yardımcı olacak-

261 Bu cümleyi tekid olsun ve bir sonra zikredilecek cümle onun üzerine bina kılınsın diye tekrar buyurdu.

lar kimlerdir? dedi. Havârîler: Biz, Allah yolunun yardımcılarıyız; Allah'a inandık, şahit ol ki bizler müslümanlarız, cevabını verdiler.

Açıklaması:

52- Vakta ki İsa onlardan küfrü hisseti, bildi ve onlar da O'nu öldürmeyi isteyince **dedi ki:** O'nun dinine yardım etmem için **Allah'a** gidici olarak **benim yardımcılarım kimlerdir? Havariler dedi ki: «Biz Allah'ın yardımcılarıyız.** O'nun dinine yardım edenleriz.» Onlar İsa'nın (a.s.) dostları olup O'na ilk iman edenlerdi. Ve 12 adam idiler. Havari lafzı, hâlis beyaz demek olan «haver»den alınmıştır. Denildi ki: Havariler çamaşır yıkayıcılar idi. Elbiseleri tahvir ederler yani beyazlatırlardı. **Allah'a îman ettik,** tasdik ettik. Ey İsa! **Şahit ol ki, bizler şüphesiz müslümanlarız.**

رَبَّنَآ اٰمَنَّا بِمَآ اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ ۖ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٥٤﴾

53. (Havârîler:) Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve Peygamber'e uyduk. Şimdi bizi (birliğini ve peygamberlerini tasdik eden) şahitlerden yaz, dediler.

54. (Yahudiler) tuzak kurdular; Allah da onların tuzaklarını bozdu. Allah, tuzak kuranların hayırlısıdır.

Açıklaması:

53- Rabbimiz! İndirmiş olduğun İncil'e **iman ettik. Ve peygambere,** İsa'ya **tâbi olduk. Artık bizleri** sana vahdaniyetle, rasûlüne de sıdkla **şahit olanlarla beraber yaz.**

54- Ve onlar yani Beni İsrail'in kâfirleri, İsa'ya (a.s.) **hilekârlık yaptılar.** Çünkü onlar, hileyle öldürmesi için birini İsa'nın (a.s.) peşine taktılar. **Allahü teâlâ da** İsa'ı (a.s.) öldürmek isteyen kişinin üzerine İsa'nın benzerini attıktan sonra onların da o benzeyen kişiyi öldürüp, İsa'nın (a.s.) da semaya kaldırılmasıyla onlara karşı **hilelerine mukabelede bulundu. Ve Allahü teâlâ hileye karşılık verenlerin en hayırlısıdır,** onların hilesini en iyi bilendir.

اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسٰٓى اِنِّى مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ اِلَىَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُٓوا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۚ ثُمَّ اِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَاَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾

55. Allah buyurmuştu ki: Ey İsa! Seni vefat ettireceğim, seni nezdime yükselteceğim, seni inkâr edenlerden arındıracağım ve sana uyanları kıyamete ka-

dar kâfirlerden üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz bana olacak. İşte o zaman ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim.

Açıklaması:

55- Yâd et **o vakti ki Allahü teâlâ buyurdu: Ey İsa! Muhakkak seni vefat ettireceğim,** ruhunu kabzedeceğim **ve seni** ölüm olmaksızın dünyadan **bana yükselteceğim ve seni küfredenlerden tertemiz kılacağım,** seni uzaklaştıracağım **ve sana tâbi olan** senin nübüvvetini tasdik eden Müslüman ve Hıristiyanları **kıyamet gününe kadar,** seni **inkâr edenlerin** -ki onlar Yahudilerdir- **üstünde bulunduracağım.** Onlar, hüccetle olsun, kılıçla olsun Yahudilerin üzerinde olacaklardır. **Sonra dönüşünüz bana olacaktır. İşte o zaman, kendisinde ihtilâf etmiş olduğunuz** din işinde **hükmedeceğim.**

فَاَمَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَاُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيْدًا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۖ وَمَا لَهُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿٥٦﴾

56. İnkâr edenler var ya, onları dünya ve ahirette şiddetli bir azaba çarptıracağım; onların hiç yardımcıları da olmayacak.

Açıklaması:

56- Artık o kimseler ki kâfir olmuşlardır, onları dünyada ölüm, sürgün ve cizyeyle, **âhirette de** ateşle **şiddetli bir azap ile azaplandıracağım. Ve onlar için yardım edicilerden,** o azaptan defedicilerden **kimse yoktur.**

وَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَيُوَفِّيْهِمْ اُجُوْرَهُمْۗ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٥٧﴾

57. İman edip iyi davranışlarda bulunanlara gelince, Allah onların mükâfatlarını eksiksiz verecektir. Allah zalimleri sevmez.

Açıklaması:

57- İman edip salih amel işleyenlere gelince onlara da mükâfatlarını tamamen ödeyecektir.[262] **Ve Allahü teâlâ zâlimleri sevmez.** Yani onları azaba çeker.

Rivayet olundu ki: Allahü teâlâ ona bir bulut yolladı ve o bulut onu semaya kaldırırken (o sırada) annesi ona asılıp ağladı. İsa (a.s.) da ona dedi ki: «*Muhakkak ki kıyamet ikimizi bir araya getirecektir.*» Bu vakıâ Kadir gecesinde Beyt-i Makdis'te olmuştur. İsa (a.s.) da 33 yaşında idi. Annesi de ondan sonra 6 yıl daha yaşadı. Buhari ve Müslim şu hadisi rivayet etti: «*Şüphesiz ki İsa (a.s.) kıyamete yakın inecek, Peygamberimizin şeriatıyla hükmedecek, Deccâl'ı öldürecek,*

262 Yüveffi fiili ya ile okunduğu gibi nun ile de (nüveffi) diye okundu.

haçı kıracak ve cizyeyi kaldıracaktır.» Müslim'in hadisinde şu vardır: İsa (a.s.) yedi yıl yeryüzünde duracak. Ebu Dâvud'ul-Tayâlisi'nin hadisinde de şu vardır: «*İsa (a.s.) kırk sene dünyada duracak, sonra ölüp cenaze namazı kılınacak.*» Muhtemeldir ki; (hadiste) murad edilen onun semâya kaldırılmadan evvelki ve sonraki yeryüzünde eyleştiği vaktin toplamıdır.

ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْاٰيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ﴿٥٨﴾

58. (Resûlüm!) Bu söylenenleri biz sana âyetlerden ve hikmet dolu Kur'an'dan okuyoruz.

Açıklaması:

58- Şu, İsa'nın (a.s.) işinden zikrolunan ey Muhammed! **İşte onu âyetlerden**[263] Ve **hakim olan,** muhkem olan **zikirden** yani Kur'an'dan **tilâvet ediyoruz,** kıssa ediyoruz.

اِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾

59. Allah nezdinde İsa'nın durumu, Adem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona "Ol!" dedi ve oluverdi.

Açıklaması:

59- Şüphe yok ki, Allahü teâlânın indinde İsa'nın meseli acyip olan hâli **Âdem'in meseli gibidir,** babasız yaratılması hususunda onun hâli gibidir.[264] Onu, yani Âdem'i **topraktan yarattı** yani onu kalıp haline getirdi. **Sonra ona «Beşer ol» dedi, o da oluyordu,** oluverdi. İsa'da aynı bu şekildedir; Allahü teâlâ ona bir babası olmaksızın «ol» dedi o da oluverdi.

اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾

60. Gerçek, Rabbinden gelendir. Öyle ise şüphecilerden olma.

Açıklaması:

60- Rabbin tarafından hak olandır.[265] **Artık şüphe edenlerden,** bu hususta şek edenlerden **olma.**

263 «Minel âyât» car mecrûru «Netlûhû»daki hû zamirinden hal olup amili ise «zâlike»de bulunan işaret mânâsıdır.

264 Bu teşbih, hasmı daha susturucu ve nefse daha tesir edici olsun diye, garip olanın en garip olana teşbihidir.

265 Mahzuf mübtedanın haberidir. Yani «İsa'nın işi.»

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ اَبْنَاءَنَا وَاَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴿٦١﴾

61. Sana bu ilim geldikten sonra seninle bu konuda çekişenlere de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dahil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim de Allah'tan yalancılar üzerine lânet dileyelim.

Açıklaması:

61- Artık sana İsa'nın hali hususunda **ilim geldikten sonra** Hıristiyanlardan **her kim onun hakkında seninle münâkaşada bulunursa,** seninle mücadele ederse, onlara **de ki: Geliniz, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendilerimizi ve kendilerinizi davet edelim** ve toplanalım **sonra yalvaralım,** duada tazarru edelim **ve Allah'ın lanetini** «Allah'ım! İsa'nın hakkında yalan söyleyene lânet et» diyerek **yalancılar üzerine kılalım.** Necran kabilesi Hz. Peygamber'le münakaşa ettiklerinde Hz. Peygamber (s.a.v.) onları böyle bir işe davet etti. Onlar da: "Hele biz, durumumuza bakalım, sana geliriz" dediler. Onların görüş sahibi olanı dedi ki: «Andolsun ki onun nübüvvetini ve Nebisine lanet eden kavmin de helak olduğunu biliyorsunuz. O halde onunla anlaşın ve geri çekilin» .

Sonra Resûlullah'ın yanına geldiler. Resûlullah da yanında Hasan, Hüseyin, Fâtıma ve Ali olduğu halde dışarı çıkmıştı. Ve ehli beytine şöyle dedi: «Ben dua etitğim zaman siz de âmin deyiniz» Necran heyeti ise lânetleşmekten geri durdular ve cizye üzere musâlaha yaptılar. (Bu hadisi şerifi Ebu Nuaym rivayet etti.) İbni Abbas'tan rivayet olundu ki: «Eğer lânetleşmeyi isteyen o kimseler eğer geri dönselerdi ne mal ne de aile bulurlardı.» Rivayet olundu ki; «***Eğer (lânetleşmek için) çıksalardı elbette yanarlardı***.»

اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ ۗ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾

62. Şüphesiz bu (İsa hakkında söylenenler), doğru haberlerdir. Allah'tan başka ilâh yoktur. Muhakkak ki Allah, evet O, mutlak güç ve hikmet sahibidir.

Açıklaması:

62- Şüphe yok ki şu zikrolunan, kendisinde şüphe olmayan **hak olan kasasın,** haberin **tâ kendisidir. Ve Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Ve Muhakkak ki Allâhü teâlâ,** mülkünde **Azîz,** yaratışında **hikmet sahibi olanın tâ kendisidir.**

فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾

63. Eğer yine yüz çevirirlerse, şüphesiz Allah, bozguncuları hakkıyla bilendir.

Açıklaması:

63- Artık yine geri dönerlerse, imândan yüz çevirirlerse **şüphe yok ki Allahü teâlâ müfsitleri bi hakkın bilicidir.** Ve sonra onları cezalandıracaktır.[266]

قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهٖ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ ؕ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾

64. (Resûlüm!) de ki: Ey ehl-i kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım. O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmasın. Eğer onlar yine yüz çeviririlerse, işte o zaman: Şahit olun ki biz Müslümanlarız! deyiniz.

Açıklaması:

64- De ki: Ey ehli kitap, Yahudiler ve Hıristiyanlar, **bizimle sizin aranızda eşit olan**[267] **kelimeye gelin.** O kelime **Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim. Ve ona hiçbir şeyi şirk koşmayalım. Ve** sizin ruhbanları ve hahamları edindiğiniz gibi **Allah'tan başka bazımız bazımızı Rab edinmesin. Eğer sırt çevirirlerse** tevhidden yüz çevirirlerse, siz onlara **deyiniz ki; şahit olunuz, bizler muhakkak müslümanlarız,** müvahhidleriz.

يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ فِٓى اِبْرٰهِيمَ وَمَٓا اُنْزِلَتِ التَّوْرٰيةُ وَالْاِنْجِيلُ اِلَّا مِنْ بَعْدِهٖ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾

65. Ey ehl-i kitap! İbrahim hakkında niçin çekişirsiniz? Halbuki Tevrat ve İncil, kesinlikle ondan sonra indirildi. Siz hiç düşünmez misiniz?

Açıklaması:

65- Yahudilerin «İbrahim Yahudi idi. Biz de onun dini üzereyiz» ve Hıristiyanların da aynı şeyi söylemeleri üzerine indi.

---

266 Bu âyette zamir yerine zahir isim yani ("müfsidin") getirilmiştir.

267 «Sevâün» lafzı mastar olup «müstevin emruhâ» (yani durumu eşit olan) mânâsındadır.

Ey Ehl-i kitap! Ne için İbrahim hakkında O'nun sizin dininiz üzere olduğunu zannetmeniz sebebiyle **mücadelede bulunuyorsunuz,** muhasemede bulunuyorsunuz. **Tevrat ve İncil ise** uzun bir zamanla beraber **ondan sonra indirilmiştir.** Ve o ikisinin nâzil olmasından sonra Yahudilik ve Hıristiyanlık ortaya çıkmıştır. Sözünüzün batıl olduğunu **anlayamıyor musunuz?**

هَآ اَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَآجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ ۗ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾

66. İşte siz böyle kimselersiniz! Hadi hakkında bilgi sahibi olduğunuz konuda tartıştınız; fakat bilgi sahibi olmadığınız konuda niçin tartışıyorsunuz! Oysa ki Allah, her şeyi bilir, siz ise bilmezsiniz.

Açıklaması:

66- İşte *«Hâ» tenbih içindir-* **siz** *-mübtedadır-* **ey o kişiler** *-haber ise-* **siz niçin kendisine dair bilgi bulunan şeyde,** Musa ve İsa'ın (a.s.) işinde **mücadelede bulunuyorsunuz? Halbuki Allahü teâlâ** onun şânını **bilir, siz ise** onun şânını **bilemezsiniz.**

مَا كَانَ اِبْرٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا ۗ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾

67. İbrahim, ne Yahudi, ne de Hıristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir müslüman idi; müşrik-lerden de değildi.

Açıklaması:

67- Allahü teâlâ, İbrahim Aleyhisselâm'ı beri kılmak için buyurdu ki: **Şüphe yok ki İbrahim ne Yahudi idi ne de Nasrâni idi. Fakat o hanif** bütün dinlerden hak olan dine dönük **idi, müslim,** muvahhid **idi. Müşriklerden de olmamıştı.**

اِنَّ اَوْلَى النَّاسِ بِاِبْرٰهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا ۗ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾

68. İnsanların İbrahim'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber (Muhammed) ve (ona) iman edenlerdir. Allah müminlerin dostudur.

Açıklaması:

68- Şüphe yok ki, İbrahim'e insanların en evlâsı, onların en layığı, onun

zamanında **O'na tabi olmuş olanlardır ve** onun şeriatının büyük kısmında ona uygun olduğu için **bu peygamberdir,** Muhammed'dir (s.a.v.) **ve iman eden** ümmetidir. Öyleyse onlar öyle kimselerdir ki onların «Biz, İbrahim'in dini üzereyiz, siz değil» demeleri lâzımdır. **Allahü teâlâ ise mü'minlerin velisidir,** onların yardımcısı ve koruyucusudur.

وَدَّتْ طَّآئِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ ۟ وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾

69. Ehl-i kitaptan bir kısmı istediler ki, ne yapıp edip sizi saptırabilsinler. Oysa onlar sadece kendilerini saptırırlar da farkına bile varmazlar.

Açıklaması:

69- Bu âyet-i kerime Yahudilerin Muaz'ı, Huzeyfe'yi ve Ammar'ı kendi dinlerine çağırdıklarında nazil oldu.

Ehl-i kitaptan bir taife arzu etmiştir ki; sizleri saptırsınlar, halbuki onlar kendi nefislerinden başkasını saptırmazlar. Çünkü saptırmalarının günahı onların üzerinedir. Ve mü'minler de bu sapıttırma işinde onlara tâbi olmazlar. Ve bunun da **farkına varamazlar.**

يَآ اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾

70. Ey ehl-i kitap! (Gerçeği) görüp bildiğiniz halde niçin Allah'ın âyetlerini inkâr edersiniz?

Açıklaması:

70- Ey ehl-i kitap! Ne için Allahü teâlânın âyetlerine, Muhammed'in (s.a.v.) vasfına şâmil olan Kur'an'a **küfrediyorsunuz? Halbuki siz görüyorsunuz,** onun hak olduğunu biliyorsunuz.

يَآ اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾

71. Ey ehl-i kitap! Neden doğruyu eğriye karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?

Açıklaması:

71- Ey ehl-i kitap! Ne için hak ile batılı değiştirerek ve bozarak **karıştırıyorsunuz. Ve hakkı** yani Peygamberin özelliklerini **gizliyorsunuz. Halbuki siz** onun hak olduğunu da **biliyorsunuz.**

وَقَالَتْ طَّآئِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اٰمِنُوا بِالَّذِىٓ اُنْزِلَ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ

وَاكْفُرُوٓا اٰخِرَهٗ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَۚ ﴿٧٢﴾

72. Ehl-i kitaptan bir grup şöyle dedi: "Müminlere indirilmiş olana sabahleyin (görünüşte) inanıp akşamleyin inkâr edin. Belki onlar (böylece dinlerinden) dönerler.

Açıklaması:

72- Ehli kitaptan, Yahudilerden **bir taife** bir diğerine **dedi ki: Mü'minlere indirilmiş olana** yani Kur'an'a **gündüzün evvelinde iman ediniz, akşamleyin de onu inkâr ediniz. Olabilir ki onlar** yani mü'minler, dinlerinden **dönüverirler.** Çünkü mü'minler şöyle derler: «Bu kişiler ilim sahipleri olup bu dine girdikten sonra ancak onun batıl olduğunu anladıkları için (eski dinlerine) dönmüşlerdir»

وَلَا تُؤْمِنُوٓا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِيْنَكُمْۗ قُلْ اِنَّ الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِۙ اَنْ يُّؤْتٰٓى اَحَدٌ مِّثْلَ مَآ اُوْتِيْتُمْ اَوْ يُحَاۤجُّوْكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْۗ قُلْ اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِۚ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَاۤءُۗ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌۚ ﴿٧٣﴾

73. Sizin dininize uyanlardan başka hiçbir kimseye inanmayın. "(Resûlüm!) De ki: Doğru yol ancak Allah'ın yoludur. Yine (onlar, kendi aralarında şöyle dediler:) "Size verilenin benzerinin başka herhangi bir kimseye verildiğine, yahut Rabbinizin huzurunda onların size karşı deliller getireceklerine de (inanmayın)." De ki: Lütuf ve ihsan Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah'ın rahmeti geniştir ve O her şeyi hakkıyla bilir.

Açıklaması:

73- O Yahudiler ayrıca şöyle dediler: **Sizin dininize tâbi olan,** muvafık olandan **başkasına inanmayınız,** tasdik etmeyiniz. Allah buyurdu ki: Ey Muhammed! Onlara **dedi ki: Şüphe yok hidayet, Allah'ın hidayeti** olan İslâm dinidir. Gerisi ise sapıklıktır. *-Bu cümle-i itirâziyyedir-* **Size verilen şeyin,** kitabın, hikmetin, faziletlerinden **başka bir kimseye verildiğine**[268] **veya Rabbinizin nezdinde** kıyamet gününde **sizinle muhaseme edeceklerine** yani o mü'minlerin sizlere galip geleceklerine **inanmayın.** Çünkü siz din cihetinden en doğru olansınız.[269] Allahü teâlâ buyurdu ki: **De ki: Şüphesiz ki fazl Allahü teâlânın elindedir. Onu dilediğine verir.** Öyleyse size verilen şeyin benze-

268 En yü'tâ'nın başındaki «en» «tü'minü»nun mefulüdür. Müstesna min ehadün lafzı olup onun üzerine müstesna takdim edilmiştir. Mânâ; Hiçbir kimseye bunların verildiğini ikrar etmeyin, ancak sizin dininize tâbi olanlar için ikrar ediniz.

269 Bir kıraatta tevbih (azarlama) hemzesi ile beraber «een» diye okundu. Yani «Bir kişiye onun mislinin verildiğini mi ikrar ediyorsunuz?»

rinin başka bir kimseye verilmeyeceği (fikri) size nereden geliyor? **Ve Allahü teâlâ vasidir.** Lütfu çok olandır ve lütfa lâyık olanı da **bilendir.**

يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ﴿٧٤﴾

74. Rahmetini dilediğine ayırır. Allah üstün lütuf sahibidir.

Açıklaması:

74- Dilediğini rahmetiyle mümtaz kılar. Ve Allahü teâlâ pek büyük lütuf sahibidir.

وَمِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ مَنْ اِنْ تَاْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُّؤَدِّهٖۤ اِلَيْكَ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ اِنْ تَاْمَنْهُ بِدِيْنَارٍ لَّا يُؤَدِّهٖۤ اِلَيْكَ اِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَآئِمًا ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْا لَيْسَ عَلَيْنَا فِى الْاُمِّيّٖنَ سَبِيْلٌ ۚ وَيَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿٧٥﴾

75. Ehl-i kitaptan öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet bıraksan, onu sana noksansız iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet bıraksan, tepesine dikilip durmazsan onu sana iade etmez. Bu da onların, "Ümmîlere karşı yaptıklarımızdan dolayı bize vebal yoktur" demelerindendir. Allah adına bile bile yalan söylüyorlar.

Açıklaması:

75- Ve ehl-i kitaptan öylesi vardır ki, kendisine bir kıntar yani çok mal **emanet versen** o emanet olduğu için **onu sana ödeyiverir.** (Meselâ) Abdullah b. Selâm gibi. Adamın birisi ona bin iki yüz okka altın emanet etmişti sonra onu ona ödedi. **Ve onlardan öylesi var ki kendisine bir dinar emanet bıraksan** hıyanetinden dolayı **onu sana ödemez. Meğer ki onun üzerine ayak direyip durasın,** onu terk etmeyesin. Hattâ öyle ki ondan ayrılsan onu inkâr eder. (Meselâ) Kâ'b b. Eşref gibi. Kureyş'ten birisi ona bir dinar emanet etmişti. Sonra onu inkâr etti. Bu, yani geri vermeyi terk etmek **onların ümmîler,** Araplar **hakkında bizim üzerimize bir yol** yani günah **yoktur demeleri sebebiyledir.** (Bunu demelerinin sebebi) onların, kendilerinden korkana zulüm yapmayı helal görmelerinden dolayıdır. Ve bu helâl görmeyi de Allah'a da nisbet etmişlerdir. Allahü teâlâ buyurdu ki: **Ve onlar** yalancı olduklarını **bildikleri halde Allahü teâlâya karşı bu** şeyin ona nisbeti hususunda **yalan söylerler.**

بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِيْنَ ﴿٧٦﴾

76. Hayır! (Gerçek onların dediği değil.) Her kim sözünü yerine getirir ve

kötülükten sakınırsa, bilsin ki Allah sakınanları sever.

Açıklaması:

76- Hayır... O Yahudilerin üzerine Araplar hakkında bir yol vardır. Kim Allahü teâlâ ile üzerine anlaşmış olduğu **ahdini** ya da emâneti eda edip ve diğer şeylerden Allah'ın ona olan ahdini **ifâ eder ve** masiyetleri terkedip, taatleri işlemekle Allah'tan **korkarsa şüphe yok ki Allahü teâlâ o müttekîleri sever.**[270]

اِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلاً اُولٰٓئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٧٧﴾

77. Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince, işte bunların ahirette bir payı yoktur. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azap vardır.

Açıklaması:

77- Bu âyet-i kerime Yahudilerin Tevrat'taki peygamberin özelliklerine ve Allah'ın onlara olan ahdine, bir davada yalancı olarak yemin eden ile *bey-i sil'ada* değişiklik yaptıklarında onların hakkında nazil olmuştur. **Muhakkak o kimseler ki Allahü teâlânın** Peygambere imân ve emâneti ödemek hakkında onlara olan **ahdini ve** yalancı oldukları halde Allahü teâlâya olan **yeminlerini** dünyadan **az bir şey karşılığında satarlar,** değiştirirler. **İşte onlar, onlar için âhiretten bir nasip yoktur. Ve Allahü teâlâ** onlara gazap ettiği için **onlar ile konuşmaz. Ve kıyamet gününde onlara bakmaz,** onlara rahmet etmez. **Ve onları tezkiye etmez,** onları temize çıkarmaz. **Ve onlar için elim,** elem verici **bir azap vardır.**

وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُۥنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ ۚ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۚ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾

78. Ehl-i kitaptan bir grup, okuduklarını kitaptan sanasınız diye kitabı okurken dillerini eğip bükerler. Halbuki okudukları Kitap'tan değildir. Söyledikleri Allah katından olmadığı halde: "Bu Allah katındandır", derler. Onlar bile bile Allah'a iftira ediyorlar.

270 Son cümlede zamir yerine ismi zahiri getirmek vardır. Yani «Yuhibbuhum» (onları sever) Yani «onları sevaplandırır.»

Açıklaması:

78- Ve onlardan yani ehl-i kitaptan **bir fırka** taife (Kâ'b b. Eşref gibi kimseler) **vardır ki kitap ile dillerini eğer bükerler** yani dillerini o kitabı okurken Allah'tan indirilmiş olan o Peygamberin özellikleri ve diğer şeylerden tahrif ettikleri şeye doğru yöneltirler. **Onu**, tahrif edileni, Allah'ın indirmiş olduğu **Kitap'tan sanasınız diye. Halbuki o kitaptan değildir. Ve derler ki: O Allah tarafındandır. Halbuki o Allah tarafından değildir. Ve onlar** yalancı olduklarını **bildikleri halde Allah'a karşı yalan söylerler.**

مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُّؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتٰبَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُوْلَ لِلنَّاسِ كُوْنُوْا عِبَادًا لِّيْ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ كُوْنُوْا رَبَّانِيّٖنَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُوْنَ الْكِتٰبَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُوْنَۙ ﴿٧٩﴾

79. Hiçbir insanın, Allah'ın kendisine kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra (kalkıp) insanlara: Allah'ı bırakıp bana kul olun! demesi mümkün değildir. Bilakis (şöyle demesi gerekir): Okutmakta ve öğretmekte olduğunuz Kitap uyarınca Rabbe hâlis kullar olunuz.

Açıklaması:

79- Bu âyet-i kerime, Necrân Hıristiyanları'nın, İsa'nın onlara kendisini Rab edinmelerini emrettiğini demeleri ve müslümanlardan bazısının Hz. Peygamber'e secde etmeyi istemesi üzerine inmiştir. **Hiçbir beşer için** caiz **değildir ki Allahü teâlâ ona kitap, hüküm** yani şeriatı anlamak **ve nübüvvet versin de sonra o nâsa Allah'ı bırakıp bana kul olunuz deyiversin. Fakat** der ki: **Kitabı öğrettiğiniz**[271] **ve ders verdiğiniz şeyle** yani bundan sebep (çünkü onun faydası sizin amel etmenizdir) **rabbaniler,** Rablerini seven âlimler **olunuz.** -Rabbâniyyin lafzı (o kişilerin şanını) yüceltmek için elif ve nun'un ziyadesiyle okundu.

وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيّٖنَ اَرْبَابًاۗ اَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿٨٠﴾

80. Ve size: Melekleri ve peygamberleri ilâhlar edinin, diye de emretmez. Siz Müslüman olduktan sonra hiç size kâfirliği emreder mi?

Açıklaması:

80- Ve size, meleklere tapanların, melekleri, Yahudilerin Üzeyr'i (a.s.), Hıristiyanların da İsa'ı (a.s.) Rab edindikleri gibi **melekleri ve peygamberleri**

271 Tuallimûn fiil şeddeyle okunduğu gibi tahfifle (Tuğlimûn) diye de okundu.

Rabler ittihaz ediniz diye de emretmez.[272] **Ve siz müslüman olduktan sonra size küfür ile hiç emreder mi?** Ona bu câiz olmaz.

وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَآ اٰتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهٗ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرِىْ قَالُٓوا اَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَاَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨١﴾

81. Hani Allah, peygamberlerden: "Ben size Kitap ve hikmet ver-dikten sonra nezdinizdekileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz" diye söz almış, "Kabul ettiniz ve bu ahdimi yüklendiniz mi?" dediğinde, "Kabul ettik" cevabını vermişler, bunun üzerine Allah: O halde şahit olun; ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim, buyurmuştu.

Açıklaması:

81- Yâd et **O zamanı ki: Allahü teâlâ -peygambere hitâben- «elbette o şey ki»**[273] **Kitaptan ve hikmetten size onu verdim. Sonra sizin nezdinizdeki** kitap ve hikmeti **tasdik edici olarak bir resûl gelecektir.** -O resûl Hz. Muhammed'dir (s.a.v.). -**Elbette ona iman edecek ve yardım edeceksiniz.** -Kasemin cevabı- «Eğer ona ulaşırsanız ve ümmetleri de bu hususta onlara tâbi olmuşsa»dır, diye peygamberlerden bir misak, **onlardan ahd aldığında Allahü teâlâ** onlara **buyurdu ki:** Bunu **ikrar ettiniz mi? Ve bunun üzerine benim ahdimi aldınız,** kabul ettiniz **mi? Onlar da «ikrar ettik» dediler.** Cenab-ı Hak da **buyurdu ki: Öyleyse** nefisleriniz ve size tâbi olanlar üzerine bununla **şahit olunuz, Ben de sizinle beraber** sizlerin ve onların üzerine **şahitlerdenim.**

فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾

82. Artık bundan sonra her kim dönerse işte onlar yoldan çıkmışların ta kendileridir.

Açıklaması:

82- Artık bu, ahidden sonra her kim geri dönerse yüz çevirirse işte **onlar fasık olanların ta kendileridir.»**

---

272 La ye'muru lafzı, istinâfiyye cümlesinin başında olduğu için refle okundu. (Bu kıraata göre faili Allah'tır. Ayrıca gerideki «yekûle» fiilinin üzerine atfedildiğinden dolayı da nasbla da okundu. Bu kıraata göre de faili beşeredir.

273 "Lemâ" lafzı lâm'ın fethasıyla okunup ihtida içindir. Ve «misakın alınmasında mevcud olan kasem mânâsını da tekitleyicidir. «Lemâ» lâm'ın kesrasıyla da okunup «Ehaze» fiiline tealluk edicidir. Her iki vecih üzere de «mâ» lafzı ism-i mevsuldür. Yani «lellezi» demektir.

اَفَغَيْرَ دِينِ اللّٰهِ يَبْغُونَ وَلَهٗٓ اَسْلَمَ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

83. Göklerde ve yerdekiler, ister istemez O'na teslim olduğu halde onlar (ehl-i kitap), Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Halbuki O'na döndürüleceklerdir.

Açıklaması:

83- Artık Allahü teâlânın dininden başkasını mı arıyorlar?[274] **Halbuki ona göklerde olanlar da yerlerde olanlar da isteyerek,** diretmeksizin **ve istemeyerek** kılıçla veya kendisine getirilen şeyi inceleyerek **boyun eğmişlerdir. Ve ona döndürülecekler.**[275]

قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَٓا اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَٓا اُوتِىَ مُوسٰى وَعِيسٰى وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾

84. De ki: Biz, Allah'a, bize indirilene, İbrahim, İsmail, İshak, Ya'kub ve Ya'kub oğullarına indirilenlere, Musa, İsa ve (diğer) peygamberlere Rableri tarafından verilenlere iman ettik. Onları birbirinden ayırdetmeyiz. Biz ancak O'na teslim oluruz.

Açıklaması:

84- Ey Muhammed! onlara **de ki: Biz Allahü teâlâya ve bize indirilene ve İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve esbâta** Yakub'un oğullarına **indirilmiş olana ve Musa'ya, İsa'ya ve nebilere Rableri canibinden verilmiş olanlara iman ettik. Onlardan hiçbirinin arasını** tasdik ve tekzible **ayırmayız. Ve ona teslim olanlarız.** İbadeti gönülden yapanlarız.

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ ۚ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٨٥﴾

85. Kim, İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek ve o, ahirette ziyan edenlerden olacaktır.

274 Yebgûne fiili yâ ile okundu yani «üzerlerine alıyorlar» ve tâ ile «tebgûne arıyorsunuz» diye de okundu.

275 Yürceûne fiili ya ile okundu ve tâ ile de «Turceûne» diye okundu. Âyetin başındaki hemze inkâr içindir.

Açıklaması:

85- Bu âyet-i kerime İslâm'dan dönüp kâfirlere katılan birisinin hakkında nâzil oldu. **Ve her kim İslâm'dan başka bir din ararsa elbette ondan kabul edilmez. Ve o âhirette** üzerine ebedî olarak kalan ateşe döneceği için **hüsrana uğramışlardan olur.**

كَيْفَ يَهْدِى اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ وَشَهِدُٓوا اَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَٓاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٦﴾

86. İman etmelerinden, Resûl'ün hak olduğuna şehadet getirmelerinden ve kendilerine apaçık deliller gelmesinden sonra inkârcılığa sapan bir kavme Allah nasıl hidayet nasip eder? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

Açıklaması:

86- İman ettiklerinden ve şüphesiz Resûlün hak olduğuna şehadet ettiklerinden yani şahitliklerinden **sonra ve kendilerine beyyineler,** peygamberin doğruluğu üzere açık deliller **gelmiş olduğu halde kâfir olan bir kavmi Allahü teâlâ nasıl hidayete erdirir?** Yani hidayete erdirmez. **Halbuki Allahü teâlâ zâlimler cemaatini** yani kâfirleri **hidayete erdirmez.**

اُولٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ ﴿٨٧﴾

87. İşte onların cezası, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanlığın lânetine uğramalarıdır.

Açıklaması:

87- İşte onlar, onların cezaları Allahü teâlânın ve meleklerin ve bütün insanların lânetinin, muhakkak onların üzerine olmasıdır.

خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٨﴾

88. Bu lânete ebedî gömülüp gidecekler. Onların azapları hafifletilmez; yüzlerine de bakılmaz.

Açıklaması:

88- -Onlar- **bunun** yani lânetin ya da lânetin gerektirdiği ateş **içinde ebediyyen kalıcı oldukları halde, onlardan azap hafifletilmez ve onlara nazar olunmaz** mühlet verilmez.

اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨٩﴾

89. Ancak, bundan sonra tevbe edip yola gelenler başka. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

Açıklaması:

89- Ancak o kimseler ki bundan sonra tövbe ettiler ve amellerini **ıslahta bulundular, onlar müstesna. Çünkü Allahü teâlâ** onlara **mağfiret edicidir,** onlara **acıyıcıdır.**

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ ۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الضَّآلُّونَ ﴿٩٠﴾

90. İnandıktan sonra kâfirliğe sapıp sonra inkârcılıkta daha da ileri gidenlerin tevbeleri asla kabul edilmeyecektir. Ve işte onlar, sapıkların ta kendisidirler.

Açıklaması:

90- Bu âyet-i kerime Yahudiler hakkında nâzil oldu. **Muhakkak o kimseler ki** Musa'ya **imanlarından sonra** İsa'ya **küfrettiler sonra da** Muhammed'e **küfrettiler. Artık onların tevbeleri** gargara anına geldiklerinde ya da kâfir olarak öldüklerinde **elbette kabul olunma-yacaktır. Ve işte onlar sapıkların ta kendileridir.**

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِلْءُ الْاَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدٰى بِهٖ ۗ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٩١﴾

91. Gerçekten, inkâr edip kâfir olarak ölenler var ya, onların hiçbirinden -fidye olarak dünya dolusu altın verecek olsa dahi- kabul edilmeyecektir. Onlar için acı bir azap vardır; hiç yardımcıları da yoktur.

Açıklaması:

91- Şüphesiz o kimseler ki kâfir oldular ve kâfir oldukları halde öldüler, artık onların hiçbirinden yeryüzü dolusu yeryüzünü dolduracak kadar **altın feda edecek olsa elbette kabul edilmeyecektir.**[276] **İşte onlar için elim bir azap vardır. Ve onlar için yardımcılardan** azabı defedicilerden **hiç kimse yoktur.**

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيمٌ ﴿٩٢﴾

92. Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça "iyi"ye eremezsi-

276 Âyetin evvelindeki «İnne»nin haberine, «ellezîne» şarta benzediği ve bir kabul yapılmamasının sebebinin küfür üzere ölmekten olduğunu bildirmek için «fa» harfi dahil oldu.

niz. Her ne harcarsanız, Allah onu hakkıyla bilir.

Açıklaması:

92- Mallardan **sevdiklerinizden infak edinceye,** tasadduk edinceye **kadar birre** yani onun sevabına -ki o da cennettir- **nail olamazsınız. Ve her ne şey infâk ederseniz şüphe yok ki Allahü teâlâ hakkıyla bilir.** Sonra onun üzere hesaba çekecektir.

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِبَنِىٓ اِسْرَآءِيلَ اِلَّا مَا حَرَّمَ اِسْرَآءِيلُ عَلٰى نَفْسِهٖ مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرٰيةُ قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرٰيةِ فَاتْلُوهَآ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٣﴾

93. Tevrat'ın indirilmesinden önce, İsrail'in (Yakub'un) kendisine haram kıldıkları dışında, yiyeceğin her türlüsü İsrailoğullarına helâl idi. De ki: Eğer doğru sözlü iseniz o zaman Tevrat'ı getirip onu okuyun.

Açıklaması:

93- Bu âyet-i kerime, Yahudilerin «Sen kendini İbrahim'in dini üzere zannediyorsun -fakat- o deve eti yemez ve sütünü de içmezdi.» demeleri üzere inmiştir. Bütün **yiyecekler İsrail'in,** Yakub'un **kendi nefsine haram kıldığı müstesna** -O haram kıldığı şey deve idi. Ne zaman ki arkunnisâ denilen şiddetli bir hastalığa yakalanınca «Eğer iyileşirse onu yemeyeceği» üzere nezretti. Böylece onlara da haram oldu- **Tevrat'ın nüzulünden evvel İsrâiloğulları'na helal idi.** Ki bu vakıa da İbrahim'den (a.s.) sonra idi. Ve onun zamanında sizin zannettiğiniz gibi haram da değildi. Onlara **de ki: Eğer** bu hususta **sadık kimseler iseniz Tevrat'ı getirin de** sizin sözünüzün doğruluğu ortaya çıksın için **onu okuyayım.** Bunun üzerine öylece kala kaldılar. Ve Tevrat'ı da getirmediler.

فَمَنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩٤﴾

94. Artık bundan sonra her kim Allah'a karşı yalan uydurursa, işte bunlar, zalimlerin ta kendisidirler.

Açıklaması:

94- Allahü teâlâ da buyurdu ki: **Ondan** yani haram kılmanın Yakub tarafından olup İbrahim'in zamanında olmadığı hakkında delilin zahir olmasından **sonra Allahü teâlâ namına kim yalan yere iftirada bulunursa onlar zalimlerin** hakkı aşıp tecâvüz edenlerin **ta kendileridir.**

قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٥﴾

95. De ki: Allah doğruyu söylemiştir. Öyle ise, hakka yönelmiş olarak

İbrahim'in dinine uyunuz. O, müşriklerden değildi.

Açıklaması:

95- De ki: Allahü teâlâ bu hususta diğer verdiği haberlerin hepsinde olduğu gibi **sadıktır. Artık hanif olan** her dinden sadece İslâm'a yönelen **İbrahim'in,** benim de üzerinde olduğum **milletine tâbi olunuz. Ve o asla müşriklerden olmamıştır.**

اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِى بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَۚ ﴿٩٦﴾

96. Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbet), Mekke'deki (Kâbe)dir.

Açıklaması:

96- Yahudilerin «Kıblemiz sizin kıblenizden evveldir» demeleri üzerine inmiştir. **Şüphe yok ki** yeryüzünde **insanlar için** ibadet yeri olarak **ilk tesis ediliş olan ev Bekke'de bulunan evdir.**[277] Mekke, "Bekke" diye isimlenmiştir. Çünkü orası azgın olan insanların boyunlarını ezer yani onları koparttır. Orasını Âdem yaratılmadan evvel melekler bina etmiştir. Ve ondan sonra Mescid-i Aksa'yı binâ etmişlerdir. İkisinin (yapımının) arasında kırk yıl vardır. (Buhari ve Müslim'de geçtiği gibi.)

Bir hadisde rivayet olunur ki: «O yerin ve göklerin yaratılması anında ilk olarak suyun üstüne beyaz bir köpük olarak zahir olmuştur. Sonra yeryüzü onun altından yaratılmıştır. **Mübarek** yani bereket sahibi **olduğu [278] ve âlemler için hidayet olduğu halde.** Çünkü o âlemlerin kıblesidîr.

فِيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهِيمَۚ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًاۗ وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًاۗ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِىٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾

97. Orada apaçık nişâneler, (ayrıca) İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnîdir.

Açıklaması:

97- Onda açık alâmetler vardır. Makam-ı İbrahim yani İbrahim'ın (a.s.) Beyt'i bina ederken üzerinde ayakta durduğu taş, o alâmet-lerdendir. Ayakları o taşta iz yapmış ve üzerinden zamanların geçmesi ve elden ele dolaşmasıyla

277 -Bekke lafzı «ba» ile beraber Mekke lafzı hakkında ayrı bir kelimedir.
278 -Mübareken lafzı «ellezî»den haldir.

beraber bu zamana kadar kalmıştır. Ayrıca hasenelerin orada kat kat olması ve onun üzerinden hiçbir kuşun yükselememesi de o alâmetlerdendir. Ve **her** kim ona girerse **emin olur.** Ona ne öldürmekle ne zulümle ne başka bir şeyle taarruz edilmez. **Ve, Allah için insanlar üzerine oraya yol bakımından gücü yeten kimsenin** *-Resûlullah (s.a.v), ona yol bakımından gücü yetmeyi azıkla ve binekle tefsir etti. (Bunu, Hâkim ve gayrisi rivayet etti.)-* **Beyti** haccetmesi vacibtir.[279] **Ve her kim** Allah'ı ve onun farz kıldığı haccı **inkâr ederse şüphe yok ki Allahü teâlâ âlemlerden,** insanlardan, cinlerden, meleklerden ve onların ibadetlerinden **ganidir.**

قُلْ يَآ اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ شَهِيدٌ عَلٰى مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يَآ اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاَنْتُمْ شُهَدَآءُ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾

98. De ki: Ey Ehl-i kitap! Allah yaptıklarınızı görüp dururken niçin Allah'ın âyetlerini inkâr edersiniz?

99. De ki: Ey Ehl-i kitap! (Gerçeği) görüp bildiğiniz halde niçin Allah'ın yolunu eğri göstermeye yeltenerek müminleri Allah yolundan çevirmeye kalkışıyorsunuz? Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.

Açıklaması:

98- De ki Ey ehl-i kitap! Ne için Allahü teâlânm âyetlerini, Kur'an'ı **inkâr ediyorsunuz? Halbuki Allahü teâlâ yaptıklarınıza hakkıyla şahittir.** Sonra sizleri o şey üzere hesaba çekecektir.

99- De ki: Ey ehl-i kitap! Ne için imân edenleri Peygamberi yalanlamanız ve onun sıfatını gizlemenizle **Allahü teâlânın yolundan** yani dininden **men ediyorsunuz,** çeviriyorsunuz? Onu o yolu **çarpık olarak**[280] **istiyorsunuz,** talep ediyorsunuz. **Halbuki sizler sahicilersiniz,** kitabınızda mevcut olduğu gibi razı olunan ve kayyim olan dinin İslâm dini olduğunu bilenlersiniz. **Allahü teâlâ da sizin yaptığınız şeylerden,** küfürden, tekzipten **gafil değildir.** Sizleri cezalandırmak için belirli bir vakte kadar te'hir ediyor.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِنْ تُطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ ﴿١٠٠﴾

279 Hıccul Beyt' deki «hıcc» lafzı hâ'nın kesrası ve fethasıyla okundu. Bu ikisi «Kasade-Kast etti» mânâsında olan «Hacce» fiilinin mastarı hakkında iki ayrı kelimedir.

280 İvacen lafzı mastardır. Yani «haktan meyledici olarak.»

100. Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden bir gruba uyarsanız imanınızdan sonra sizi yeniden inkârcılığa sevkederler.

Açıklaması:

100- Bu âyet-i kerime, Yahudilerden bazısının Evs ve Hazrec kabilelerine uğrayıp onların birbirlerine sıcak davranmalarının onları kızdırması ve onlara cahiliye zamanında aralarında geçen fitneleri hatırlatıp aralarında anlaşmazlık çıkınca neredeyse savaşacak hale gelmeleri üzerine inmiştir. **Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilmiş olanlardan herhangi bir fırkaya itaat ederseniz sizi imanınızdan sonra çevirip kâfir yaparlar.**

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ اٰيَاتُ اللّٰهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهٗ وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِيَ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾

101. Size Allah'ın âyetleri okunurken, üstelik Allah Resûlü de aranızda iken nasıl inkâra saparsınız? Her kim Allah'a bağlanırsa kesinlikle doğru yola iletilmiştir.

Açıklaması:

101- Ve nasıl küfredersiniz ki![281] Sizlerin üzerinize Allahü teâlânın âyetleri okunuyor ve aranızda da Peygamberi bulunuyor. Artık her kim Allahü teâlâya yapışırsa muhakkak doğru bir yola çıkarılmış olur.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهٖ وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾

102. Ey iman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin.

Açıklaması:

102- Ey iman etmiş olanlar! Allahü teâlâya ona itaat edilip asi olunmaması, şükredilip ona nankörlük yapılmaması, hatırlanıp unutulmaması ile **bi hakkın takva ile ittikada** (korku hâli içinde) **bulununuz.** Sahabe-yi kiram da buyurdular ki «Buna kimin gücü yeter.» Ve böylece bu âyet «Allah'tan gücünüz yettiğince ittikada bulununuz» âyetiyle nesholundu. **Ve siz ancak Müslümanlar,** muvahhidler **olduğunuz halde vefat ediniz.**

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا ۠ وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَآءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهٖٓ اِخْوَانًا ۚ وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ

281 Bu hayrete düşürme ve azarlama sorusudur.

فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَا ۗ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿١٠٣﴾

103. Hep birlikte Allah'ın ipine (İslâm'a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişilerdiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız.

Açıklaması:

103- Ve hepiniz Allahü teâlânın ipine yani dinine **sımsıkı** sarılınız, yapışınız. **Ve birbirinizden** İslâm'dan sonra **ayrılmayınız.** Ey Evs ve Hacrec kabileleri **ve Allahü teâlânın üzerinize olan nimetini,** nimetlerini **yâdediniz ki, siz birbirinize** İslâm'dan önce **düşmanlar iken sonra Allahü teâlâ kalplerinizi** İslâm'la **birleştirdi de O'nun nimeti sebebiyle** dinde ve velâyette **kardeşler oluverdiniz ve sizler ateşten bir çukur kenarında iken** sizinle oraya düşmek arasında ancak kâfir olarak ölmeniz var iken **sizleri** iman sebebiyle **ondan çekip kurtardı. İşte Allahü teâlâ** zikredilenleri sizlere beyan ettiği gibi **âyetlerini sizlere açıklar, tâ ki hidayete erebilesiniz.**

وَلْتَكُنْ مِّنْكُمْ اُمَّةٌ يَّدْعُوْنَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ۗ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿١٠٤﴾

104. Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kutuluşa erenlerdir.

Açıklaması:

104- Ve sizden hayra, İslâm'a **davet eder, ma'ruf ile emreder ve münkerden nehyeyler bir cemaat bulunsun. İşte onlar,** hayra çağırıp iyilikle emredip kötülükten meneder **felaha erenlerin,** kurtuluşa erenlerin **ta kendileridir.**[282]

وَلَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ تَفَرَّقُوْا وَاخْتَلَفُوْا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْبَيِّنٰتُ ۗ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ۙ ﴿١٠٥﴾

105. Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte bunlar için büyük bir azap vardır.

282 Âyetteki Minküm car mecrurundaki min harfi cerri baziyeti ifade içindir. Çünkü zikredilenler farzı kifâye olup ümmetin hepsine lâzım gelmez. Ve her kişiye de layık gelmez, cahil kişi gibi. Denildi ki: Min harfi cerri zaiddir. (O zaman mânâ;) «Siz (zikredilen vasıflarda olan) bir ümmet olunuz».

Açıklaması:

105- Ve kendilerine beyyineler geldikten sonra dinlerinden **ayrılıp** ve onda **ihtilafa düşenler gibi de olmayınız.** O kişiler Yahudiler ve Hıristiyanlardır. **Ve onlar için büyük bir azap vardır.**

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ۚ فَاَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ اَكَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾

106. Nice yüzlerin ağardığı, nice yüzlerin de karardığı günü (düşünün.) İmdi, yüzleri kararanlara: İnanmanızdan sonra kâfir mi oldunuz? Öyle ise inkâr etmiş olmanız yüzünden tadın azabı! (denilir).

Açıklaması:

106- Bir nice yüzlerin ağaracağı ve bir nice yüzlerin de kararacağı günü, kıyamet gününü **zikrediniz.**

Yüzleri kararmış kimselere gelince - Onlar kâfirlerdir. Cehenneme atılırlar ve onlara azarlamak için denilir ki: «Misâk gününüzdeki **imanınızdan sonra kâfir mi oldunuz? Öyleyse küfretmeniz sebebiyle azabı tadınız.»**

وَاَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِى رَحْمَةِ اللّٰهِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾

107. Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allah'ın rahmeti içindedirler; orada ebedî kalacaklardır.

Açıklaması:

107- Ve yüzleri ağarmış olan kimselere gelince -Onlar mü'min olanlardır- **Onlar Allahü teâlânın rahmeti** cennetin **içindedirler. Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır.**

تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۗ وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾

108. İşte bunlar, Allah'ın, sana hak olarak okuduğumuz âyetleridir. Allah hiçbir kimseye haksızlık etmek istemez.

Açıklaması:

108- İşte, şu âyetler Allah'ın ayetleridir. Onları sana Ey Muhammed **hak olarak okuyoruz. Ve Allahü teâlâ âlemlere** suçsuz yere onları yakalamakla **zulüm murad etmez.**

وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۗ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿١٠٩﴾

109. Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. İşler, dönüp dolaşıp Allah'a varır.

Açıklaması:

109- Göklerde olan ve yerlerde olan mülk, halklar ve kullar **Allahü teâlânındır. Ve bütün işler de ona döndürülür,** döner.

كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ ۗ وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ۗ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾

110. Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder; kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız: Ehl-i kitap da inansaydı, elbet bu, kendileri için çok iyi olurdu. (Gerçi) içlerinde iman edenler var; (fakat) çoğu yoldan çıkmışlardır.

Açıklaması:

110- Sizler ey ümmet-i Muhammed!, Allah'ın ilminde **insanlar için çıkartılmış,** izhar olunmuş **hayırlı bir ümmetsiniz. Ma'ruf ile emredersiniz, münkerden nehyeylersiniz ve Allahü teâlâya iman ediyorsunuz. Eğer ehli kitap da iman etselerdi elbette** o iman **kendileri için hayırlı olurdu. Onlardan mü'min olanlar vardır,** Abdullah İbni Selâm (r.a.) ve arkadaşları gibi. **En çoğu ise fasık,** kâfir **kimselerdir.**

لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّٓا اَذًى ۖ وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١١١﴾

111. Onlar (ehl-i kitap) size, incitmekten başka bir zarar veremezler. Sizinle savaşa girecek olsalar, size arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra kendilerine yardım da edilmez.

Açıklaması:

111- Onlar Yahudiler, **size** ey müslümanlar cemaati, tehdid ve sövmekten olan lisanla **ezadan başka zarar veremezler. Ve eğer sizinle savaşta bulunurlarsa size,** hezimete uğramış oldukları halde **arka çevirip kaçarlar. Sonra** size karşı **onlara yardım da olunmaz,** bilâkis onların aleyhine sizlere yardım olunur.

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ اَيْنَ مَا ثُقِفُٓوا اِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبَٓاۤؤُ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ۗ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۗ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿١١٢﴾

112. Onlar (Yahudiler) nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah'ın ahdine ve insanların (Müminlerin) himayesine sığınmadıkça kendilerine zillet (damgası) vurulmuştur; Allah'ın hışmına uğramışlar ve miskinliğe mahkum edilmişlerdir. Çünkü onlar, Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar ve haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı. Bu da, onların isyan etmiş ve haddi aşmış bulunmalarındandır.

Açıklaması:

112- Onların üzerlerine nerede bulunurlarsa bulunsunlar zillet vurulmuştur. Ve böylece onlar için hiçbir izzet yoktur. **Ancak Allahü teâlâdan bir ipe, insanlardan** mü'minlerden **de bir ipe sarılmış olmaları müstesna.** O ip onların mü'minlerle cizyenin verilmesi üzere eman almakla olan ahitleridir. Onlar için bundan gayrı bir korunma yoktur. **Ve Allah tarafından bir gazaba uğradılar ve onların üzerine meskenet de vuruldu. Bu da onların Allah'ın âyetlerine küfretmeleri ve peygamberleri haksız yere öldürmeleri sebebiyledir. İşte bu** -tekiddir- **onların** Allah'ın emrine **asi olup ve haddi aşmaları,** helâli geçip harama tecâvüz etmeleri **sebebiyledir.**

لَيْسُوا سَوَآءً ۗ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اُمَّةٌ قَآئِمَةٌ يَّتْلُوْنَ اٰيَاتِ اللّٰهِ اٰنَآءَ الَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُوْنَ ﴿١١٣﴾

113. Hepsi bir değildir; ehl-i kitap içinde istikamet sahibi bir topluluk vardır ki, gece saatlerinde secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okurlar.

Açıklaması:

113- Hepsi, ehli kitap eşit, müsavi **değillerdir. Ehl-i kitaptan bir takım kaim,** müstekîm ve hak üzere sabit olan **cemaat vardır ki** Abdullah İbni Selâm (r.a.) ve arkadaşları gibi. **Gece anların da,** saatlerinde **Allah'ın âyetlerini okurlar, ve onlar secde ederler,** namaz kılarlar.[283]

يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُوْنَ فِى الْخَيْرَاتِ ۗ وَاُولٰٓئِكَ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿١١٤﴾

114. Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar; iyiliği emreder, kötülükten menederler; hayırlı işlere koşuşurlar. İşte bunlar iyi insanlardandır.

Açıklaması:

114- Allahü teâlâya ve âhiret gününe iman ederler, ma'ruf ile emir ve münkerden nehyederler. Ve hayırlı işlere koşarlar ve işte bunlar, zikredilen şeylerle mevsuf olan bu kimseler **salihlerdendir.** Onlardan böyle olmayıp ve salihlerden olmayanı da vardır.

283 Bu cümle haldir.

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾

115. Onların yaptıkları hiçbir hayır karşılıksız bırakılmayacaktır. Allah, takvâ sahiplerini çok iyi bilir.

Açıklaması:

115- Ve hayırdan ne yaparsanız[284] **küfrana uğratılmayacaksınız.**[285] Yani sevabından yoksun kalmaycaksınız. Bilâkis onun karşılığında mükâfatlandırılacaksınız. **Ve Allahü teâlâ o müttekîleri hakkıyla bilendir.**

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾

116. İnkâr edenler var ya, onların malları da evlâtları da Allah'a karşı kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır. İşte onlar, cehennemliklerdir; onlar orada ebedî kalacaklardır.

Açıklaması:

116- Muhakkak o kimseler ki kâfir oldular, malları ve evlatları onlardan, Allah'tan azabından **hiçbir şeyi kaldıramaz,** defedemez. Allahü teâlâ, âyette malları ve çocukları zikretmekle hususîleştirdi. Çünkü insan bazı kere kendinden malı feda etmekle bir kötülüğü defeder bazı kere de çocuklarından yardım istemekle defeder. **Ve işte onlar cehennem ehlidirler. Onlar orada ebedî kalıcıdırlar.**

مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ اَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُٓوا اَنْفُسَهُمْ فَاَهْلَكَتْهُ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾

117. Onların, bu dünya hayatında yapmakta oldukları harcamaların durumu, kendilerine zulmetmiş olan bir kavmin ekinlerini vurup da mahveden kavurucu bir rüzgârın durumu gibidir. Onlara Allah zulmetmedi; fakat onlar kendilerine zulmediyorlar.

Açıklaması:

117- Bu dünya hayatında, peygambere düşmanlık veya sadaka ve buna benzeri şeyler hususunda **onların,** kâfirlerin **infak ettikleri şeyin meseli** ör-

284 Tefalû fiil; tâ ile okundu. (O zaman fail) «ümmet.» Ayrıca yâ ile (Yefalû diye) okundu. Yani «O kaim ümmet yaparlarsa.»

285 Len tükferû fiili de tâ ile ve yâ ile (Len yükferû) diye okundu.

neği **bir rüzgâr gibidir ki onda kavurucu şiddetli bir** sıcaklık ya da soğukluk **vardır.** Küfür ve masiyet sebebiyle **nefislerine zulmetmiş olan bir kavmin tarlasına,** ekinine **vurup onu helak etmiştir.** Ve onunla menfaatlenememişlerdir. Aynı şekilde nafakaları da gidici olup onlarla menfaatlenilmemiştir. **Ve Allah onlara** nafakalarının zayi olmasıyla **zulmetmedi, fakat onlar** o nafakaların zayi olmasını gerektiren küfür sebebiyle **kendi nefislerine zulmederler.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا ۭ وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ ۚ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاۗءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ ۚ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ اَكْبَرُ ۭ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾

118. Ey iman edenler! Kendi dışınızdakileri sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar size fenalık etmekten asla geri durmazlar, hep sıkıntıya düşmenizi isterler. Gerçekten, kin ve düşmanlıkları ağızlarından (dökülen sözlerinden) belli olmaktadır. Kalplerinde sakladıkları (düşmanlıkları) ise daha büyüktür. Eğer düşünüp anlıyorsanız, âyetlerimizi size açıklamış bulunuyoruz.

Açıklaması:

118- Ey iman edenler! Sizden başkalarından, Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve münafıklardan olarak sizin gayrınızdan **dost,** sizin sırlarınız üzere muttali olan yakınlar **edinmeyiniz. Size fesad eriştirmekte asla kusur etmezler.**[286] Yani sizin için fesadı eksik yapmazlar. **Sizin meşakketlenmenizi,** sıkıntıya düşmenizi *-Anet; şiddetli zarar demektir-* **severler,** temenni ederler. **Muhakkak ki buuz,** sizlere olan düşmanlıkları **ağızlarından,** aranızdaki hadiseler ve müşriklerin sizin sırlarınıza muttali olmasıyla (o şeyleri aralarında konuşmakla) **zahir olmuştur. Kalblerinin** düşmanlıktan **gizlemiş olduğu şey ise daha büyüktür. Şüphe yok size** onların düşmanlıkları üzere olan **âyetleri apaçık beyân ettik, eğer** bunu **aklederseniz** onlarla dost olmayınız.

هَآ اَنْتُمْ اُولَاۗءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتٰبِ كُلِّهٖ ۚ وَاِذَا لَقُوكُمْ قَالُوٓا اٰمَنَّا ۖ وَاِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْاَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ ۭ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾

119. İşte siz öyle kimselersiniz ki, onlar sizi sevmedikleri halde siz onları seversiniz. Siz, bütün kitaplara inanırsınız; onlar ise, sizinle karşılaştıklarında

286 Habâlâ lafzı evvelindeki bir (Fi) harfi cerrinin hazfedilmesiyle mensuptur.

"İnandık" derler; kendi başlarına kaldıklarında da, size olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki: Kininizden (kahrolup) ölün! Şüphesiz Allah kalplerin içindekini hakkıyla bilmektedir.

Açıklaması:

119- İşte[287] **sizler** ey mü'minler **onları** sizlere olan akrabalıklarından veya arkadaşlıktan dolayı **seversiniz. Halbuki onlar** size din hususunda muhalif olduklarından **sizleri sevmezler. Ve siz kitabın hepsine,** yani bütün kitaplara **inanırsınız,** halbuki onlar sizin kitabınıza inanmazlar. **Ve size rastladıkları zaman «iman ettik» derler. Ve kendi kendilerine kaldıklarında aleyhinize olan gayızdan,** görmüş oldukları aranızdaki dostluktan dolayı şiddetli kinlerinden **sebep parmaklarının uçlarını ısırırlar.** Onların şiddetli gazabı, mecazi olarak parmak uçlarını ısırmakla tâbir olundu, her ne kadar orada bir ısırma işi olmasa da.

De ki: Gayzınızla ölünüz. Yani «bulunduğunuz hal üzere ölene dek kalınız. Sizleri mesrur edecek bir şey göremeyesiniz.» **Şüphe yok ki Allahü teâlâ kalplerin zâtını,** kalplerde olanı **bilir.** Bu kişilerin saklamış oldukları şey (düşmanlık) de onun kalplerde bulunan, bilgisi dahilinde olan şeylerdendir.

اِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۫ وَاِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَّفْرَحُوا بِهَا ۭ وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـــًٔا ۭ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُوْنَ مُحِيْطٌ ﴿۱۲۰﴾

120. Size bir iyilik dokunsa, bu onları tasalandırır; başınıza bir musibet gelse, buna da sevinirler. Eğer sabreder ve korunursanız, onların hilesi size hiçbir zarar vermez. Şüphesiz Allah, onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.

Açıklaması:

120- Sizlere bir hasene, nimet meselâ yardım ve ganimet gibi **dokunursa, isabet** ederse **onları kötü eder,** onları üzer. **Size bir fenalık,** hezimete uğramak ve açlık **isabet ederse onunla sevinirler.**[288] Ve eğer onların ezasına **sabrederseniz ve** onlarla dostluk kurmakta ve diğer şeylerde Allah'tan **korkarsanız onların hileleri size bir şey ile zarar veremez.**[289] **Şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını kuşatıcıdır,** bilicidir.[290] Ve sizleri o yaptığınız şeyler mukabilinde hesaba çekecektir.

---

287 Hâ harfi, tenbih içindir.

288 Şart cümlesi olan «in temseküm» kendinden önce şart olan «İzâ Lekûküm»'e muttasıl olup arada olan «kul mûtû bi gayzıküm» ise cümle-i itiraziyyedir. Mânâ şöyledir; "Onlar size olan düşmanlıkta en üst seviyededirler. Öyleyse sizler onlarla halâ niye dostluk kuruyorsunuz. Onlardan sakınınız».

289 «Dâd» harfinin kesrası ve râ'nın sükûnuyle (La yadırküm diye) okundu ve ayrıca dâd'ın zammesi ve «râ»'nın şeddesiyle (La yadurruküm diye) okundu.

290 Yâmelûne fiili yâ ile ve ayrıca tâ ile Tâmelûne diye okundu.

وَاِذْ غَدَوْتَ مِنْ اَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾

121. Hani sen, sabah erkenden müminleri savaş mevzilerine yerleştirmek için ailenden ayrılmıştın -Allah, hakkıyle işiten ve bilendir.-

Açıklaması:

121- Hatırla ki ey Muhammed! Bir vakit erkenden ehlinden Medine'den **ayrılmıştın. Mü'minleri savaş için mevzilere,** orada durabilecekleri merkezî yerlere **hazırlıyordun,** yerleştiriyordun. **Ve Allahü teâlâ,** sizin sözlerinizi **hakkıyla işiticidir,** hallerinizi **hakkıyla bilicidir.**

O gün Uhud günüdür. Resûlullah (s.a.v.) 1000 ya da 950 kişiyle müşrikler de 3 bin kişiyle savaşa çıktılar. Hicretin üçüncü senesinin Şevval ayının yedinci günü olan Cumartesi günü bir mahalde konakladılar. Resûlullah (s.a.v.), sırtını ve askerin sırtını Uhud dağı tarafına yöneltti. Mü'minlerin saflarını düzeltti ve okçulardan bir grubu, onlara Abdullah b. Cübeyr'i komutan tayin edip dağın yamacına yerleştirdi. Ve şöyle dedi: «Bizden oklarla (düşmanı) savınız ki arkamızdan gelmesinler ve biz mağlub da olsak galib de gelsek, sakın yerlerinizi terketmeyin».

اِذْ هَمَّتْ طَّآئِفَتَانِ مِنْكُمْ اَنْ تَفْشَلَا ۙ وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا ۗ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾

122. O zaman içinizden iki bölük bozulmaya yüz tutmuştu. Halbuki Allah onların yardımcısı idi. Müminler, yalnız Allah'a dayanıp güvensinler.

Açıklaması:

122- O vakit ki[291] **sizden iki zümre,** askerin iki kanadı olan Beni Seleme ve Beni Harise **dağılmaya,** savaştan korkup geri çekilmeyi **kasdetmişti.**

Bu hadise şöyle oldu; Ne zamanki münafık olan Abdullah ibni Übey ve arkadaşları geri dönüp ve «Biz kendimizi ve evlatlarımızı ne şey üzerine öldüreceğiz ki?» deyince ve kendisine «Allah sizden Peygamberinizin ve nefislerinizin korunması hususunda yemin aldı» diyen Ebi Câbir Selmiye de «Şayet biz savaşmayı bilsek sizlere tâbi oluruz» deyince, Allahü teâlâ her iki taifeyi sabit kıldı ve onlar da geri çekilmediler. **Allah onların velisidir,** onlara yardım edicidir. **Ve mü'minler ancak Allah'a tevekkül etsinler,** ona güvensinler, ondan gayrısına değil.

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ ۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾

291 İz lafzı makablindekı âyetteki iz lafzından bedeldir.

123. Andolsun, sizler güçsüz olduğunuz halde Allah, Bedir'de de size yardım etmişti. Öyle ise, Allah'tan sakının ki O'na şükretmiş olasınız.

Açıklaması:

123- Bu âyet onlar hezimete uğradıklarında Allah'ın rahmetini on-lara hatırlatması için inmiştir.

Ve şüphe yok ki, siz aded ve silah azlığı sebebiyle **kuvvetsiz iken Allahü teâlâ size Bedir'de** *-Mekke ile Medine arasında bir mevzidir.-* Yardım etmişti. Ve sizler zelil bir durumda idiniz. **Artık Allah'tan korkunuz, ta ki** onun nimetlerine **şükreder olasınız.**

اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ اَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلٰثَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُنْزَلِينَ ﴿١٢٤﴾

124. O zaman sen, müminlere şöyle diyordun: İndirilen üç bin melekle Rabbinizin sizi takviye etmesi, sizin için yeterli değil midir?

Açıklaması:

124- O vakitte idi ki[292] **Sen mü'minlere diyordun,** (onların kalplerini) mutmain kılmak için onlara vaad ediyordun: **Rabbinizin indirilmiş olan**[293] **üç bin melekle size imdad etmesi,** size yardım etmesi **size kifayet etmez mi?**

بَلٰٓى اِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾

125. Evet, siz sabır gösterir ve Allah'tan sakınırsanız, onlar (düşmanlarınız) hemen şu anda üzerinize gelseler, Rabbiniz, nişanlı beş bin melekle sizi takviye eder.

Açıklaması:

125- Evet. Bu size kifayet eder. Enfal sûresinde, yardım bin melekle oldu. Çünkü Allahü teâlâ ilk önce bin taneyle yardım etti. Sonra melekler üç bin ve sonra beş bin oldu. *-Ki Allahü teâlânın buyurduğu gibi.-* **Eğer** düşmanla karşılaşmak üzere **sabrederseniz** ve muhalefet etmekte Allah'tan **korkarsanız. Ve onlar da** müşrikler de **fevirlerinde,** onlarla (savaş) vaktinde **üzerinize gelirlerse Rabbiniz size beş bin nişanlı**[294] yani alametlenmiş **melekler ile imdat**

292 İz lafzı, Lenasaraküm'ün zarfıdır.
293 Münzelin tahfifle okundu. Ve şeddeyle (münezzelin diye de) okundu.
294 Musevvimin vav'ın kesrasıyle okundu. Ve vav'ın fethasıyla (müsevuemin diye de) okundu.

edecektir. O mü'minler de sabrettiler ve Allah da onlara, onlarla beraber omuzları arasına sarkıtmış oldukları sarı ya da beyaz sarıklar olan ve alaca renkli atlar üzerinde olan meleklerin savaşacağı vaadini yerine getirdi.

وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهٖ ۚ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾

126. Allah, bunu size sırf bir müjde olsun ve kalpleriniz bu sayede rahatlasın diye yaptı. Zafer, yalnızca mutlak güç ve hikmet sahibi Allah katındandır.

Açıklaması:

126- Ve Allah bunu yani yardımı **ancak size** nusretle **bir müjde olmak ve bununla kalplerinizin mutmain,** sakin **olması için kılmıştır.** Böyleyce kalpleriniz onların çokluğu ve sizin azlığınızdan dolayı korkuya kapılmasın. **Nusret ancak Azîz Hakîm olan Allah tarafındandır.** Onu dilediğine verir, yoksa yardım ordunun çokluğuyla değildir.

لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ ﴿١٢٧﴾

127. Allah, kâfirlerden bir kısmının kökünü kessin veya onları perişan etsin, böylece bozulmuş bir halde dönüp gitsinler diye, size yardım eder.

Açıklaması:

127- Ta ki o küfredenlerden bir kısmını katille ve esir etmekle kessin[295] helak etsin **veya onları mağlup etsin,** hezimete uğratmakla alçaltsın da **hüsrana uğradıkları halde geri dönüp gitsinler,** murat ettikleri şeye de nail olmasınlar.

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَاِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٨﴾

128. Ki bu işte senin yapacağın bir şey yoktur yahut (müslüman olsunlar da) tevbelerini kabul etsin, ya da (ısrar ederlerse) onlara azap etsin diye (Allah Bedir'de size yardım etti). Çünkü onlar zalimdirler.

Açıklaması:

128- Bu âyet Uhud gününde Resûlullah'ın (s.a.v.) rebâiyye denilen mübarek dişlerinin kırılıp, başının da yaralanıp ve «Nebilerinin yüzünü kanla bulayan bir kavim nasıl felah bulur» dediğinde nâzil oldu.

295 Nasaraküm'e müteallikti.

Senin için emirden bir şey yoktur. Bilâkis emir Allah'a aittir, sabret. **Ya**[296] **onları** İslâm sebebiyle **tevbe ettirsin veya onları muazzep kılsın. Çünkü onlar** küfür sebebiyle **zalim kimselerdir.**

وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٩﴾

129. Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Allah, çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.

Açıklaması:

129- Ve göklerde ne varsa yerde ne varsa mülk, halk ve kullar olarak **Allah'a aittir.** Bağışlamayı **dilediğini bağışlar,** azap etmeyi **dilediği kimseye de azap eder. Ve Allah** dostlarını **ziyade bağışlayıcıdır,** onun taat ehline de **rahmet edicidir.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبٰوٓا اَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾

130. Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz.

Açıklaması:

130- Ey iman edenler! Ribayı kat kat arttırılmış olarak -Mudâafe lafzı elifle okundu. Ayrıca elifsiz olarak (Mudağğafe diye) okundu. Şöyle ki vade dolduğu anda malda ziyade yapıp, malı geri istemeyi de geciktiriyorsunuz. **Ve Allah'tan** ribayı terketmekle **sakınınız ki felaha eresiniz,** kurtuluşa eresiniz.

وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِى اُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿١٣١﴾ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٣٢﴾

131. Kâfirler için hazırlanmış bulunan ateşten sakının!

132. Allah'a ve Resûl'üne itaat edin ki rahmete kavuşturulasınız.

Açıklaması:

131- Kâfirler için hazırlanmış olan ateşten, onunla azap olunmanızdan **sakınınız.**

132- Ve Allahü teâlâya ve Peygambere itaat ediniz ki rahmete erebilesiniz.

وَسَارِعُوٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾

296 İlâ harfi cerri mânâsındadır-

133. Rabbinizin bağışına ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun!

Açıklaması:

133- Ve Rabbinizden bir mağfirete ve eni gökler ile yer genişliğinde olan yani ikisinden biri ötekine bitişmiş olsa gökler ile yerin genişliği gibi olan *-Arz, genişlik demektir-* **bir cennete koşunuz ki** taatları yapıp masiyetlerden kaçmakla Allah'tan **sakınanlar için hazırlanmıştır.**

اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِى السَّرَّآءِ وَالضَّرَّآءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ ۗ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ۚ ﴿١٣٤﴾

134. O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever.

Açıklaması:

134- Öyle müttekîler ki bollukta da darlıkta da zenginlikte de ve fakirlikte de, Allah'a taatta **infakta bulunurlar. Ve öfkeyi yutarlar,** gücü yetmekle beraber onu yerine getirmekten kendisini menederler, **ve** kendilerine zulmeden **nâsın kusurlarını affeder,** insanları cezalandırmayı terkeden **kimselerdir. Allahü teâlâ** şu fiillerle **ihsan edenleri sever,** yani onları sevaplandırır.

وَالَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوٓا اَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ ۗ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اللّٰهُ ۖ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلٰى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾

135. Yine onlar ki, bir kötülük yaptıklarında, ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tevbe-istiğfar ederler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde, bile bile ısrar etmezler.

Açıklaması:

135- Ve öyle zatlar ki bir fuhşî şey zina gibi çirkin bir günah **yaptıkları ya da nefislerine** o çirkin günahtan küçük olanla (öpmek gibi) **zulmettikleri zaman Allahü teâlâyı** yani onun tehdidini **zikrederler ve hemen günahları için istiğfarda bulunurlar. Ve kimdir,** yani yoktur **Allah'tan başka günahları bağışlayan? Ve onlar yaptıklarına** o yaptıkları şeyin günah olduğunu bile bile **ısrar,** devam **etmezler.**

اُولٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۗ

وَنِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿١٣٦﴾

136. İşte onların mükâfatı, Rableri tarafından bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlerdir. Böyle amel edenlerin mükâfatı ne güzeldir!

Açıklaması:

136- İşte onlar, onların mükâfatları Rabbleri tarafından mağfirettir. Ve altlarından ırmaklar akan cennetlerdir. Onlar orada ebedî kalıcı oldukları halde.[297] Yani oraya girdikleri zaman orada ebedî kalmaları mukadder olduğu halde. Tâatla **amel edenlerin ecri ne güzel oldu.**

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾

137. Sizden önce nice (milletler hakkında) ilâhî kanunlar gelip geçmiştir. Onun için, yeryüzünde gezin dolaşın da (Allah'ın âyetlerini) yalan sayanların âkıbeti ne olmuş, görün!

Açıklaması:

137- Uhud'daki hezimet hakkında nazil oldu. **Muhakkak sizden evvel,** kâfirler hakkında onlara mühlet verilip sonra yakalanmalarıyla ilgili olan **birçok hadiseler,** vakıalar **gelip geçmiştir.** Ey mü'minler! **Artık yerde dolaşınız da bakınız ki** peygamberleri **yalanlayanların akıbeti,** helâktan olan hallerinin sonu **nasıl olmuştur.** Onların galip olmalarından dolayı üzülmeyiniz. Çünkü ben onlara bir vakte kadar mühlet vermekteyim.

هٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾

138. Bu (Kur'an), bütün insanlığa bir açıklamadır; takvâ sahipleri için de bir hidayet ve bir öğüttür.

Açıklaması:

138- İşte bu Kur'an **insanların** hepsi **için beyandır ve** o insanlardan **müttekî olanlar için de** dalâletten **hidayete kavuşmak ve bir nasihattir.**

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾

297 Hâlidîne lafzı hâli mukaddederdir.

139. Gevşeklik göstermeyin, üzüntüye kapılmayın. Eğer inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz.

Açıklaması:

139- Kâfirlerle savaşmaktan **gevşemeyiniz,** zayıf kalmayınız. **Ve** Uhud'da size isabet eden şeye de **üzülmeyiniz ve sizler** onlara galip gelmekle **en yüksekte olanlarsınız. Eğer** bi hakkın **mü'minler iseniz.**[298]

اِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهٗ ؕ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ ۚ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَآءَ ؕ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ ۙ﴿۱۴۰﴾

140. Eğer siz (Uhud'da) bir acıya uğradınızsa, (Bedir'de de düşmanınız olan) o kavim de benzer bir acıya uğramıştır. O günleri biz insanlar arasında döndürür dururuz (zaferi bazen bir topluma bazen öteki topluma nasip ederiz.) Ta ki Allah, iman edenleri ortaya çıkarsın ve aranızdan şahitler edinsin. Allah zalimleri sevmez.

Açıklaması:

140- Eğer size Uhud'da **bir yara**[299] yaralanmaktan ve benzeri şeylerden olan **bir meşakkat dokunursa,** isabet ederse **şüphesiz o kavme de** kâfirlere de **onun benzeri bir yara** Bedir de **dokunmuştur. Ve biz o günleri nâsın arasında** bir gün bir fırka için, bir gün diğer bir fırka için vaazlansınlar için **döndürürüz,** onları çevirириz. **Ve Allahü teâlâ** ilm-i zuhurla **iman edenleri,** dinlerinde ihlâs edenleri diğerlerinden **ayırıp bilsin ve sizden şahitler edinsin,** onlara şehadet sebebiyle ikram etmesi **içindir. Ve Allahü teâlâ zalimleri,** kâfirleri **sevmez.** Yani onlara azap eder. Onların üzerine nimet olarak verilen şeyler ise sadece bir istidracdır.

وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَيَمْحَقَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۱۴۱﴾

141. Bir de (böylece) Allah, iman edenleri günahlardan temize çıkarmak, kâfirleri de helâk etmek ister.

Açıklaması:

141- Ve Allahü teâlâ iman edenleri seçmesi, onlara isabet eden şeyler sebebiyle onları günahlardan temizlemesi **ve kâfirleri helak etmesi içindir.**

اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ جَاهَدُوْا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿۱۴۲﴾

298 Bu şartın cevabının üzerine mâ kablinin bütünü delâlet etmektedir.
299 Karh lafzı kafı'n fethasıyla okundu. Ve ayrıca zammesiyle (kurh) diye okundu.

l42. Yoksa Allah içinizden cihad edenleri belli etmeden, sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sandınız?

Açıklaması:

142- Yoksa, bilâkis **cennete gireceğinizi mi zannettiniz? Allahü teâlâ sizden mücâhede edenleri** ilm-i zuhurla **bilmedikçe ve** sıkıntıları hususunda **sabredenleri de belli buyurmadıkça.**

وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَاَيْتُمُوهُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١٤٣﴾

143. Andolsun ki siz, ölümle yüzyüze gelmeden önce onu temenni ederdiniz. İşte şimdi onu karşınızda gördünüz.

Açıklaması:

143- Andolsun ki, siz ölümü onunla karşılaşmadan evvel temenni ediyordunuz.[300] Şöyle ki; «Keşke bizim için Bedir günü gibi bir gün olsa da o günün şehitlerinin nail olduğu şeylere bizler de nail olsak» demiştiniz. **İşte siz bekleyip durduğunuz halde** yani durum nasıl olacak diye düşündüğünüz ve nazar ediyor olduğunuz halde **onu,** onun harbe sebebiyetini **görüverdiniz.** Öyleyse niçin hezimete uğradınız.

وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ اَفَائِنْ مَاتَ اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلٰى اَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللّٰهَ شَيْـًٔا وَسَيَجْزِى اللّٰهُ الشّٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾

144. Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür ya da öldürülürse, gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim (böyle) geri dönerse, Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacaktır. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır.

Açıklaması:

144- Bu âyet, Resûlullah'ın öldüğü haberini ortalığa yayıp, münafıkların da mü'minlere «Eğer o öldüyse dininize geri dönün» dediklerinde müslümanların hezimete uğramaları hakkında inmiştir. **Ve Muhammed de ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Eğer O,** diğerleri gibi **ölse veya öldürülse siz gerisin geriye dönüvereceksiniz.**[301] Küfre döneceksiniz. Yani «O mâbud değildi ki geri dönesiniz.» **Ve her kim gerisin geriye dönerse elbette Allahü teâlâya hiçbir zarar vermiş olamaz.** Ve ancak kendisine zarar vermiş olur. **Ve Allahü teâlâ** nimetlerine sebatla **şükre-**

300 Temennevne fiilinde asılda olan iki ta'dan birinin hazfı vardır.
301 Son cümle istifhamı inkâri mahallidir.

denlere mükâfat verecektir.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا ۗ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَا ۚ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهٖ مِنْهَا ۗ وَسَنَجْزِى الشّٰكِرِينَ ﴿١٤٥﴾

145. Hiçbir kimse yok ki, ölümü Allah'ın iznine bağlı olmasın. (Ölüm), belli bir süreye göre yazılmıştır. Her kim, dünya nimetini isterse, kendisine ondan veririz; kim de ahiret sevabını isterse, ona da bundan veririz. Biz şükredenleri mükâfatlandıracağız.

Açıklaması:

145- Ve hiçbir nefis için Allahü teâlânın izni, onun kazası **olmadıkça ölmek yoktur. Vadesi tayin edilmiş olan yazmakla**[302] yâni «Allahü teâlâ onu yazdı». Ne öne geçebilir ne de tehir olunabilir. Öyleyse neden hezimete uğradınız. Hezimet ölümü defedemez, sebat da hayatı kesemez. **Ve her kim** ameliyle **dünya sevabını** yani dünyadan o amelin mükâfatını **dilerse ona ondan** kendisi için ayrılanı **veririz. Ve şükredenleri elbette mükâfatlandıracağız.**

وَكَاَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ ۙ مَعَهٗ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ ۚ فَمَا وَهَنُوا لِمَٓا اَصَابَهُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا ۗ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصّٰبِرِينَ ﴿١٤٦﴾

146. Nice peygamberler vardı ki, beraberinde birçok Allah erleri bulunduğu halde savaştılar da, bunlar, Allah yolunda başlarına gelenler-den dolayı gevşeklik ve zaaf göstermediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever.

Açıklaması:

146- Ve nice peygamberler ve onlarla beraber olan birçok âlimler vardır ki öldürüldüler de[303] **Allah yolunda kendilerine** yaralardan, peygamberlerinin ve arkadaşlarının katledilmesinden **isabet eden şeylerden dolayı ne gevşediler,** korktular **ne de** cihattan **zaafa düştüler, ne de** peygamber öldürüldü denildiğinde sizin yaptığınız gibi düşmanlarına **boyun eğdiler.**

Allahü teâlâ ise belâ üzerine **sabredenleri sever.** Yani onları sevaplandırır.

وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِٓى اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿١٤٧﴾

302 Mefulü mutlaktır.
303 Bir kıraatta kutile fiili kâtele diye okundu. Fail ise tahtındaki zamirdir.

147. Onların sözleri, sadece şöyle demekten ibaretti: Ey Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlığımızı bağışla; ayaklarımızı (yolunda) sabit kıl; kâfirler topluluğuna karşı bizi muzaffer kıl!

Açıklaması:

147- Ve onların sabırları ve sebatlarıyla beraber nebilerinin öldürülmesi anındaki **sözleri** kendilerine isabet eden şeyin kötü fiillerinden dolayı olduğunu bildirmek ve nefislerini kırmak için **ancak şöyle demekti: Ey Rabbimiz! Bizim için günahlarımızı ve işlerimizdeki israfımızı,** haddi aşmamızı **mağfiret buyur ve ayaklarımızı** cihat üzere kuvvetle **sabit kıl ve bizlere kâfirler güruhu üzerine yardım et.**

فَاٰتٰىهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ ؕ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٤٨﴾

148. Allah da onlara dünya nimetini ve (daha da önemlisi,) ahiret sevabının güzelliğini verdi. Allah, iyi davrananları sever.

Açıklaması:

148- Artık Allahü teâlâ da onlara hem dünya sevabını, yardımı ve ganimeti, **hem de ahiret sevabının güzelliğini,** cenneti **verdi.** İhsanın güzel olması, hak kazanmanın üst mertebesidir. **Ve Allahü teâlâ muhsin olanları sever.**

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنْ تُطِيْعُوا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَرُدُّوْكُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿١٤٩﴾

149. Ey iman edenler! Eğer kâfirlere uyarsanız, gerisin geriye (eski dininize) döndürürler de, hüsrana uğrayanların durumuna düşersiniz.

Açıklaması:

149- Ey iman edenler! Eğer kâfir olanlara sizlere emretmiş oldukları şeyde **itaat ederseniz sizleri gerisin geriye** küfre **çevirirler. Artık büyük zararlara uğramış olduğunuz halde geri dönmüş olursunuz.**

بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰىكُمْ ۚ وَهُوَ خَيْرُ النّٰصِرِيْنَ ﴿١٥٠﴾

150. Oysa sizin mevlânız Allah'tır ve O, yardımcıların en hayırlısıdır.

Açıklaması:

150- Hayır. Allah sizin mevlânızdır, sizin yardım edicinizdir. **Ve o yardımcıların en hayırlısıdır.** Artık onlara değil Allah'a itaat ediniz.

سَنُلْقِى فِى قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَآ اَشْرَكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطَانًاۚ وَمَأْوٰيهُمُ النَّارُ وَبِئْسَ مَثْوَى الظّٰلِمِينَ ﴿١٥١﴾

151. Allah'ın, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaları sebebiyle, kâfirlerin kalplerine yakında korku salacağız. Gidecekleri yer de cehennemdir. Zalimlerin varacağı yer ne kötüdür!

Açıklaması:

151- Hakkında Cenâb-ı Allah'ın hiçbir sultan, ibadet edileceği üzere bir hüccet **indirmemiş olduğu şeyleri** -o şeyler putlardır- **ona ortak koşmaları sebebiyle kâfirlerin kalplerine yakında korku düşüreceğiz. Onların gidecekleri yer cehennemdir. O zâlimlerin,** kâfirlerin **duracakları yer,** sığınacakları yer **ne fenadır.**

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهٗٓ اِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِاِذْنِهٖۚ حَتّٰٓى اِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَآ اَرٰيكُمْ مَا تُحِبُّونَۜ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْاٰخِرَةَۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْۚ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْۗ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٢﴾

152. Siz Allah'ın izni ile düşmanlarınızı öldürürken, Allah, size olan vâdini yerine getirmiştir. Nihayet, öyle bir an geldi ki, Allah arzuladığınızı (galibiyeti) size gösterdikten sonra zaafa düştünüz; (Peygamberin verdiği) emir konusunda tartışmaya kalkıştınız ve âsi oldunuz. Dünyayı isteyeniniz de vardı, ahireti isteyeniniz de vardı. Sonra Allah, denemek için sizi onlardan (onları mağlup etmekten) alıkoydu. Ve andolsun sizi bağışladı. Zaten Allah, müminlere karşı çok lütufkârdır.

Açıklaması:

152- Andolsun ki, Allahü teâlâ size yardımla **vaadini ifâ buyurdu. O zaman ki O'nun izniyle** irade-i külliyesiyle **onları kesip doğruyordunuz,** onları katlediyordunuz. **Tâ ki o sevdiğiniz** yardımı, Allah **size gösterdikten sonra yılgınlık gösterdiniz,** savaştan çekindiniz, **emirde,** Resûlullah'ın dağın yamacında ok atmak için durulmasıyla ilgili emrinde **nizâa düştünüz,** ihtilaf ettiniz. Bazınız «Biz artık gidelim. Çünkü gerçekten arkadaşlarımıza yardım olundu» dedi bazınız da «Peygamber'in (s.a.v.) emrine muhalif olmayalım» demişti. Ve onun emrine **isyan ettiniz,** ganimet almak için mevziyi terkettiniz.[304] **İçiniz-**

304 Feşiltüm fiilinin başındaki «İzâ»nın cevabına onun ma kabli delâlet etmektedir. Yani «Onun yardımı sizi menetti.»

den kimi dünyayı istiyordu, bundan sebeb ganimet için mevziyi terketti. **Ve sizden kimi de ahireti istiyordu.**

Bundan dolayı öldürülünceye kadar orada sabit kaldı. (Abdullah b. Cübeyr ve arkadaşları gibi) **Sonra sizi belalandırmak,** sizi imtihan etmek ve böylece muhlis olanı diğerinden ayırmak **için onlardan** yani kâfirlerden **çevirdi.**[305] Sizi hezimetle geri çevirdi. **Ve sizden** irtikâp ettiğiniz şeyi **af buyurdu. Ve Allahü teâlâ mü'minler üzerine** affıyla **fazl sahibidir.**

اِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُۥنَ عَلٰٓى اَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِٓى اُخْرٰىكُمْ فَاَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ
لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَٓا اَصَابَكُمْ ۟ وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

153. O zaman Peygamber arkanızdan sizi çağırdığı halde siz, dur-madan (savaş alanından) uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. (Allah) size keder üstüne keder verdi ki, bundan dolayı gerek elinizden gidene, gerekse başınıza gelenlere üzülmeyesiniz. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

Açıklaması:

153- O vakti yadediniz ki **siz dağlara çekiliyordunuz.** Savaş sa-hasından kaçarak yeryüzünde uzaklaşıyordunuz. **Ve hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz,** meyletmiyordunuz. **Peygamber ise sizleri arkanızdan çağırıyor,** «Bana geliniz, ey Allah'ın kulları, bana geliniz, ey Allah'ın kulları» diyordu. **Artık Allah sizleri gamdan dolayı,** muhalefet etmekle Resûlulah'a olan gammınız **sebebiyle** hezimete uğramakta olan **bir gamla sevaplandırdı,** mükâfatlandırdı.[306] **Ta ki hem sizin** ganimetten **fevt olan şeylerden ve hem de** katilden ve hezimetten **sizlere isabet eden şeylerden mahzun olmayasınız.**[307] **Ve Allahü teâlâ yaptığınız şeylerden haberdardır.**

ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشٰى طَٓائِفَةً مِنْكُمْ ۙ وَطَٓائِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ
اَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ ۜ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَىْءٍ ۗ قُلْ
اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِ ۗ يُخْفُونَ فِٓى اَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ ۖ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ
شَىْءٌ مَا قُتِلْنَا هٰهُنَا ۗ قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِى بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلٰى

305 «îzâ»nın mukadder cevabı üzerine atfolundu.
306 Denildi ki: «Bi gammin»deki ba harfi cerri âlâ harfi cerri mânâsındadır. Yani «Ganimetin elden kaçması gammı üzerine katlanmış olan (bir gamla)».
307 «Li keylâ»daki lam harfi cerri ya «Afâ» fiiline ya da «Esâbeküm»e müteallik tir. Eğer «Esâbeküm»e müteallik olursa o zaman «Li keylâ»daki La harfi zaiddir.

مَضَاجِعِهِمْۚ وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾

154. Sonra o kederin arkasından Allah size bir güven indirdi ki, (bu güvenin yol açtığı) uyuklama hali bir kısmınızı kaplıyordu. Kendi canlarının kaygısına düşmüş bir grup da, Allah'a karşı haksız yere cahiliye devrindekine benzer düşüncelere kapılıyorlar, "Bu işten bize ne!" diyorlardı. De ki: İş (zafer, yardım, herşeyin karar ve buyruğu) tamamen Allah'a aittir. Onlar, sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlar. "Bu işten bize bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik" diyorlar. Şöyle de: Evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp giderlerdi. Allah, içinizdekileri yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için (böyle yaptı). Allah içinizde ne varsa hepsini bilir.

Açıklaması:

154- O gamın ardından üzerinize bir emniyet, hafif bir uyku[308] **indirki ki sizden bir zümreyi örtüp kaplayıverdi**[309] O zümre mü'minler idi. Kalkanların altında uyuklayıp sağa sola meylediyorlar ve kılıçları ellerinden yere düşüyordu. **Sizden bir taifeyi de nefisleri kaygıya düşürdü.** Yani nefisleri onları bir kaygıya itti ki onlar için Peygamber ve ashabı bir tarafı nefislerinin necatından başka bir arzu yoktu. Bundan dolayı uyuyamadılar. Bu zümre de münâfik olanlardır. **Allahü teâlâya karşı cahiliyye zannı** gibi **haktan gayrı** bir zanla **zanda bulunuyorlardı.** Şöyle ki; onlar Peygamberin öldürüldüğünü ya da yar-dım olunmayacağına inanıyorlardı. **Ve diyorlardı ki: Bize bu emirden,** yani vaad olunduğumuz yardımdan **birşey var mıdır?,** yoktur. Onlara **de ki: Şüphesiz emrin hepsi** -*Küllehu, te'kid olduğu için nasbla okundu. Ayrıca refle de Küllühu diye okundu. O zaman mübteda olup haberi* ise**- Allah'ındır.** Yani (bütün) hüküm onun içindir, dilediğini yapar. **Onlar sana açıklayamayacakları,** izhar edemeyecekleri **şeyleri kendi nefislerinde gözleyiverirler. Derler ki:**[310] **Eğer bizim için bu emirden bir şey olsaydı burada katlolunmazdık.** Yani «Eğer seçme hakkı bize ait olsaydı (savaşa) çıkmazdık ve öldürülmezdik. Fakat zorla çıkarıldık.»

Onlara **de ki: Eğer sizler evlerinizde olsaydınız** ve aranızda Allah'ın onun üzerine katli yazmış olduğu birisi olsaydı sizden **üzerlerine katledilmeleri yazılmış,** hüküm olunmuş **olanlar yine yatacakları yerlere** ölüp yıkılacakları yerlere **çıkarlardı.** Ve öldürülürlerdi. Onları (savaşa gitmeyip) otur-

308 Nuâs lafzı emeneten lafzından bedeldir.
309 Yağşâ fiili yâ ile okundu. Ve tâ ile (tağşâ diye de) okundu.
310 Mâ kablini beyandır.

maları kurtarmazdı. Çünkü Allah'ın hükmü hiç ihtimalsiz gerçekleşicidir. **Ve Allah göğüslerinizin,** kalplerinizin **içinde** ihlâstan ve nifaktan olan **şeyi ortaya koymak ve kalplerinizde olanı temyiz etmek için** Uhud'da bu yaptığı işi vücuda getirdi. **Ve Allah göğüslerin zatında** kalplerde olanı **hakkıyla bilendir.** Ona hiçbir şey gizli kalmaz. Ve ancak insanlara bir şeyi izhar etmek için imtihan eder.

اِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِۙ اِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا ۚ وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾

155. (Uhud'da) iki ordu karşılaştığı gün, sizi bırakıp gidenleri, sırf işledikleri bazı hatalar yüzünden şeytan (yerlerinden) kaydırmıştı. Yine de Allah onları affetti. Çünkü Allah, çok bağışlayıcıdır, halîmdir.

Açıklaması:

155- Şüphe yok ki, iki ordunun müslümanlar ordusu ve kâfirler ordusunun Uhud'da **karşılaştığı gün sizden** savaştan **geri dönenler** on iki adam müstesna müslümanların hepsi **onların ayaklarını bazı kazanmış oldukları** günahlar *-o da Peygambere muhalefet etmektir-* **sebebiyle şeytan** vesvese vermekle **kaydırmak istemiştir. Ve muhakkak Allah onları affetmiştir. Şüphe yok ki Allahü teâlâ** mü'-minleri **bağışlayıcıdır, Halîm'dir.** Asilere karşı acele etmez.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ اِذَا ضَرَبُوا فِى الْاَرْضِ اَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا ۚ لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فِى قُلُوبِهِمْ ۗ وَاللّٰهُ يُحْيِۦ وَيُمِيتُ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١٥٦﴾

156. Ey iman edenler! Sizler, inkâr edenler ve yeryüzünde sefere çıkan veya savaşan kardeşleri hakkında: "Eğer bizim yanımızda kalsalardı ölmezler, öldürülmezlerdi" diyenler gibi olmayın. Allah bu kanaatı onların kalplerine (kaybettikleri yakınları için onulmaz) bir hasret (yarası) olarak koydu. Canı veren de alan da Allah'tır. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görür.

Açıklaması:

156- Ey imân edenler! Kâfir olanlar yani münafıklar ve kardeşleri için yani onlar hakkında **yeryüzünde sefere çıktıkları** sonra öldükleri **veya gaziler**[311] olarak öldürdükleri **zaman «Eğer onlar bizim yanımızda olsalar idi ne**

311 Guzzen, gazinin cemisidir.

ölürlerdi ve ne de öldürürlerdi» diyenler gibi olmayınız. Yani onların sözü gibi söz söylemeyiniz. **Allahü teâlâ** onların işlerinin akıbeti hakkında olan şu kavli **onların kalplerinde bir hasret kılmak için** yapmıştır. **Halbuki Allahü teâlâ yaşatır ve öldürür.** Oturmak (savaşa çıkmamak) ölmekten menedemez. **Ve Allahü teâlâ yaptığınız**[312] **şeyleri hakkıyla görücüdür.** Ve onların mukabilinde sizleri cezalandıracaktır.

وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿١٥٧﴾

157. Eğer Allah yolunda öldürülür ya da ölürseniz, şunu bilin ki, Allah'ın mağfireti ve rahmeti onların topladıkları bütün şeylerden daha hayırlıdır.

Açıklaması:

157- Ve andolsun ki: Allah yolunda yani cihatta **öldürülürseniz veya ölürseniz**[313] yani orada sizlere ölüm gelirse **elbette Allahü teâlâdan** günahlarınız **bir mağfiret ve** buna karşılık onun tarafından size **rahmet**[314] **sizlerin** dünyadan **topladıklarınızdan daha hayırlıdır.**[315]

وَلَئِنْ مُتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾

158. Andolsun, ölseniz de öldürülseniz de Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

Açıklaması:

158- Ve elbette ki eğer ölseniz[316] **de ya da** cihatta veya gayrısında **öldürseniz de** âhirette **ancak Allah'a** başkasına değil **haşrolunacaksınız.** Ve sonra sizleri cezalandıracaktır.

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ ۚ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِى الْاَمْرِ ۚ فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۚ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾

159. O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen

312 Tâmeûn fiili tâ ile okundu ve ayrıca ya ile (yâmelûn) diye okundu.-
313 Muttum fiili mimin zammesiyle Mâte -yemûtu'den mim'in kesrasıyla Mâte - yemâtu'dan gelmektedir.
314 Le mağfiretün'deki lam ve medhulü kasemin cevabıdır. Ve fiil mevzisindedir. Ayrıca mübtedadır. Haberi ise "hayrun" kelimesidir.
315 Tecmaûne fiili tâ ile okunduğu gibi yâ ile (yecmaûne diye) okundu.
316 Müttüm fiili mittüm şeklinde de okundu.

kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever.

Açıklaması:

159- Allah'tan bir rahmet sebebiyle onlara yumuşak davrandın, ey Muhammed! Yani «Kendi ahlâkını, onlar sana muhalefet ettikleri zaman yumuşak kıldın.» **Ve eğer sen çirkin huylu, katı yürekli,** kaba **olsaydın** ve onlara karşı sert davranmış olsaydın **elbette etrafından dağılırlardı,** ayrılırlardı. **Artık onlardan,** yapmış oldukları şeyi **affet,** (o şeyi) görmeyip geç. **Ve onlar için** günahlarına **istiğfar et,** ta ki onları bağışlayayım. **Ve onlar ile emir hususunda,** harpden ve başka şeylerden olan senin durumun hakkında, onların kalblerini hoş kılmak ve seninle aynı yolda olmaları için **müşavere et,** onların görüşlerini ortaya çıkart. Bundan (âyetten) sonra Hz. Peygamber, ashabıyla meşveresi çok olan bir kimse oldu. **Sonra,** müşevereden sonra murad ettiğin şeyi yerine getirmeye **azmettiğin zaman da Allah'a tevekkül et,** ona güven müşavereye değil. **Şüphe yok ki Allahü teâlâ** kendisine **tevekkül edenleri sever.**

اِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ ۚ وَاِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِىْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهٖ ۗ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿١٦٠﴾

160. Allah size yardım ederse, artık size üstün gelecek hiç kimse yoktur. Eğer sizi bırakıverirse, ondan sonra size kim yardım eder? Müminler ancak Allah'a güvenip dayanmalıdırlar.

Açıklaması:

160- Eğer Allahü teâlâ size yardım ederse, Bedir gününde olduğu gibi düşmanınıza karşı size yardım ederse **artık size galip olacak kimse yoktur. Ve eğer sizi** Uhud gününde olduğu gibi size yardımı terketmekle **hezimete uğratırsa artık ondan sonra,** yani onun hezimete uğratmasından sonra **size yardım edecek kimdir?** Yani size yardım edecek kimse yoktur. **Ve mü'minler** başkasına değil **ancak Allahü teâlâya tevekkül etsinler,** güvensinler.

وَمَا كَانَ لِنَبِىٍّ اَنْ يَّغُلَّ ۗ وَمَنْ يَّغْلُلْ يَاْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿١٦١﴾

161. Bir peygambere, emanete hıyanet yaraşmaz. Kim emanete (devlet malına) hıyanet ederse, kıyamet günü, hainlik ettiği şeyin günahı boynuna asılı

olarak gelir. Sonra herkese -asla haksızlığa uğratılmaksızın- kazandığı tastamam verilir.

Açıklaması:

161- Bu âyet-i kerime Bedir gününde (ganimetlerin içindeki) bir kırmızı kadifenin kaybolup, bazı kimselerin de «Bunu Resûlullah almış olmalıdır.» demeleri üzerine nâzil oldu.

Bir peygamber için ganimet hususunda **hıyanetlik yapması olmaz,** lâyık olmaz (caiz değildir) Öyleyse ona karşı böyle bir şeyi zannet-meyiniz.[317] **Her kim hıyanet ederse hıyanet ettiği şey ile kıyamet gününde** o boynu üzerinde taşıdığı halde **gelir. Sonra her** hıyanetlik yapan veya gayrısı olan **şahsa kazanmış olduğu** amel etmiş olduğu **şeyin karşılığı ödenir. Ve** onlar hiçbir şey cihetinden de **zulüm olunmazlar.**

اَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللّٰهِ كَمَنْ بَآءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾

162. Allah'ın hoşnutluğunu gözetenle Allah'ın hışmına uğrayan bir olur mu hiç? Berikisinin yeri cehennemdir. Cehennem ise ne kötü bir varış noktasıdır.

Açıklaması:

162- Ya Allahü teâlânın rızasına tâbi olup, ona itaat ederek hıyanetlik de yapmayan **kimse** günahı ve hıyaneti dolayısıyla **Allah'tan müthiş bir gazaba uğrayan,** dönen **kimse gibi olur mu? Onun varacağı yer cehennemdir. Ne kötü bir dönüş yeridir.** O (öyleyse o kişi böyle bir kimse gibi) değildir.

هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾

163. Onlar Allah katında derece derecedirler. Allah onların yaptıklarını görmektedir.

Açıklaması:

163- Onlar Allahü teâlânın indinde derece derecedirler. Yani derece sahipleridirler. Yani menzilleri değişik değişik olan zatlardır. Şöyle ki Allah'ın rızasına tâbi olan için sevab vardır. Gazabına uğrayan için de azap vardır. **Ve Allahü teâlâ yaptıkları şeyleri bi hakkın görücüdür.** Sonra onun karşılığında onları cezalandırıp karşılığını verecektir.

لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ

317 Bir kıraatta «Yegulle» fiili meful için bina edilerek «Yugalle» diye okundu. Yani «Hıyanet yapmaya nisbet olunması sahih olmaz»

وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ۚ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١٦٤﴾

164. Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Halbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içindeydiler.

Açıklaması:

164- Andolsun ki, Allahü teâlâ mü'minlere ihsan buyurdu. Çünkü içlerinde kendilerinden olan onların gibi arap olan **bir peygamberi** ondan (istedikleri şeyi) öğrensinler ve ona yakın olabilsinler diye **yolladı.** Bir melek ya da acem diyarından olan bir insanı (yollamadı) **ki onlara Allah'ın âyetlerini,** Kurân'ı **okuyor ve onları tezkiye ediyor,** onları günahlardan temizliyor. **Ve onlara kitabı** Kur'an'ı **ve hikmeti** sünneti **öğretiyor. Ve halbuki gerçekten**[318] yani «Gerçekten onlar» **bundan evvel,** onun gönderilmesinden evvel **apaçık,** aşikâr **bir sapıklık içinde bulunmuş idiler.**

أَوَلَمَّا أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا ۙ قُلْتُمْ أَنَّىٰ هَٰذَا ۖ قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾

165. (Bedir de) iki katını (düşmanınızın) başına getirdiğiniz bir musibet, (Uhud'da) kendi başınıza geldiği için mi «Bu nasıl oluyor!» dediniz? De ki: O, kendi kusurunuzdandır. Şüphesiz Allah'ın her şeye gücü yeter.

Açıklaması:

165- Vaktaki size Uhud'da sizden yetmiş kişinin katlolunmasıyla **bir musibet isabet etti. Siz onun iki katını** Bedir'de onlardan yetmiş kişiyi katletmek ve yetmişini de esir olmakla **isabet ettirmiş idiniz,** müteaccip olduğunuz halde «bizim için olan **bu musibet** biz müslüman olup, Allah'ın Resûlü de içimizde olduğu halde **nereden mi» dediniz?**[319] Onlara **de ki: O kendi nefisleriniz tarafındandır.** Çünkü siz mevzinizi terkettiniz ve hezimete uğradınız. **Şüphe yok ki Allah her şeye kadirdir.** Yardım etmesi ve yardımı menetmesi onun herşeye kadir olmasındadır. Ve gerçekten sizi de muhalefetiniz yüzünden cezalandırmıştı.

وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٦٦﴾

318 «İn» lafzı inne'den muhaffefdir.
319 Son cümle istifhamı inkârî mahallidir.

166. İki birliğin karşılaştığı gün sizin başınıza gelenler, ancak Allah'ın dilemesiyle olmuştur ki, (O), inananları bilsin diye (deneyip ortaya çıkarsın diye)

Açıklaması:

166- İki ordunun Uhud'da **karşılaştığı gün size isabet eden, Allahü teâlânın izni ile,** irade-i külliyesi ile **idi ve** Allahü teâlâ, hakiki **mü'minleri** ilmi zuhurla **bilmesi içindi.**

وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا ۚ وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوِ ادْفَعُوا ۖ قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ ۗ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ ۚ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ ۗ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾

167. Ve müminleri ayırdetmesi, münafıkları ortaya çıkarması için idi. Onlara: «Gelin, Allah yolunda çarpışın; ya da savunma yapın» denildiği zaman, «Harbetmeyi bilseydik, elbette sizin peşinizden gelirdik» dediler. Onlar o gün, imandan çok, kâfirliğe yakın idiler. Ağızlarıyla, kalplerinde olmayanı söylüyorlardı. Halbuki Allah, onların içlerinde gizlediklerini daha iyi bilir.

Açıklaması:

167- Ve nifakta bulunmuş olanları açığa çıkarmak içindi. Ve öyle kimseler ki **onlara** (onlar Abdullah b. Übey ve arkadaşlarıdır) savaştan çekildiklerinde **«Geliniz de Allah yolunda** O'nun düşmanlarıyla **savaşınız ya da** savaşmıyorsanız sayınızın çokluğuyla o kavmi bizden **defedin» denilmişti. Dediler ki: Biz savaşmayı bilseydik,** güzel yapsaydık **size uyardık.** Allahü teâlâ da onları tekzib için buyurdu ki: **Onlar o gün** mü'minlere, hezimete uğramaktan izhar etmiş oldukları şey sebebiyle **imandan ziyade küfre daha yakındılar.** Halbuki bundan önce imana zahiren daha yakındılar. **Onlar kalplerinde olmayan şeyi dilleriyle söylerler.** Ve eğer savaşmayı bilseler bile size tâbi olmazlardı. **Ve Allah onların** nifaktan **ne sakladıklarını bilicidir.**

الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا ۗ قُلْ فَادْرَءُوا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٦٨﴾

168. (Evlerinde) oturup da kardeşleri hakkında: «Bize uysalardı öldürülmezlerdi» diyenlere, «Eğer doğru sözlü insanlar iseniz, canlarınızı ölümden kurtarın bakalım!» de.

Açıklaması:

168- **Onlar ki**[320] **kendileri** cihattan **oturdukları halde** dinde **kardeşleri için «Eğer onlar,** Uhud şehidleri ya da kardeşlerimiz **bizlere** oturma hususunda **itaat etselerdi öldürülmezler idi» dediler.** Onlara **de ki: Öyleyse kendi nefislerinizden ölümü defediniz. Eğer** cihattan oturmanın ölümden kurtarır olduğunda **sâdık kimseler iseniz.**

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِى سَبِيلِ اللهِ اَمْوَاتًا ؕ بَلْ اَحْيَآءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ۙ﴿۱۶۹﴾

169. Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar.

Açıklaması:

169- Bu âyet-i kerime şehitler hakkında nâzil olmuştur. **Ve Allahü teâlânın yolunda,** onun dini için **öldürülenleri**[321] **ölüler sanma. Hayır,** onlar **Rablerinin indinde diridirler.** Onların ruhları cennette diledikleri yere uçan yeşil kuşların kursaklarındadır. (Hadiste de varid olduğu gibi) **rızıklandırılırlar,** cennet meyvalarından yerler.

فَرِحِينَ بِمَآ اٰتٰيهُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهٖ ۙ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ ۙ اَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۱۷۰﴾

170. Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehit kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar.

Açıklaması:

170- Kendilerine Allahü teâlânın fazlından verdiği şey ile mesrur oldukları halde[322] Ve onlar **arkalarından varıp kendilerine yetişememiş** mü'min kardeşlerinden olan **kimselerle**[323] **onlara** kendilerine yetişememiş kimselere **bir korku olmadığı ile ve onları** ahirette **mahzun olmayacakları ile müjdelenmiş olurlar,** mesrur olurlar. Mânâ şudur: Onların emniyette olmaları ve mesrur olmalarıyla mesrur olurlar.

يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللهِ وَفَضْلٍ ۙ وَاَنَّ اللهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ۚ﴿۱۷۱﴾

320 Evvelki ellezîne'den bedeldir ya da sıfattır.
321 Kutilû fiili tahfifle okundu. Ve ayrıca şeddelenmekle (Kuttilû) diye de okundu.
322 ferihîne lafzı «Yürzekûne» fiilinin zamirinden haldir.
323 Ellezîne'den bir sonra zikredilecek cümle bedel yapılmaktadır.

171. Onlar, Allah'tan gelen nimet ve keremin; Allah'ın, müminlerin ecrini zayi etmeyeceği müjdesinin sevinci içindedirler.

Açıklaması:

171- Ve Allahü teâlâdan bir nimet, sevab ve fazl, sevabın üzerinde olan bir ziyade **ile ve şüphesiz ki**[324] **Allahü teâlânın mü'minlerin mükâfatını zayi etmeyeceği** bilâkis onları mükâfat-landıracağı **ile de müjdelenirler.**

اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَآ اَصَابَهُمُ الْقَرْحُۚ لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيمٌۚ ﴿١٧٢﴾

172. Yara aldıktan sonra yine Allah'ın ve Peygamber'in çağrısına uyanlar (özellikle) bunların içlerinden iyilik yapanlar ve takvâ sahibi olanlar için pek büyük bir mükâfat vardır.

Açıklaması:

172- Onlar ki[325] **kendilerine** Uhud'da **yara isabet ettikten sonra Allah için ve peygamberi için** savaşa çıkış ile olan davetine **icabette bulundular.** (Bu hadise, Ebu Süfyan ve arkadaşlarının, Peygamber ve ashabıyla Uhud gününden itibaren gelecek sene Bedir meydanında anlaştıkları halde geri dönüp hepsini öldürmeyi istediklerinde vuku bulmuştur.) -mübtedanınn haberi ise- **onlardan** ona itaatla **iyilik edenler ve** ona muhalefetten **kaçınanlar için pek büyük bir mükâfat vardır.** O mükâfat cennettir.

اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ اِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾

173. Bir kısım insanlar, müminlere: «Düşmanlarınız olan insanlar, size karşı asker topladılar; aman sakının onlardan!» dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha arttırdı ve «Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir!» dediler.

Açıklaması:

173- Onlar ki[326] **insanlar** -Yani Naim b. Mesudu Eşcaî- **onlara: Muhakkak ki halk,** Ebu Süfyan ve arkadaşları **sizler için,** sizleri ortadan kaldırmak için toplulukları **topladılar. Artık onlardan korkunuz** ve onlara karşı gelmeyiniz **dediler de** bu söz **onları iman** Allah'ı tasdik ve yakın **yönünden arttırdı. Ve**

---

324 Enne lafzı gerideki «Niğmetin» üzerine atfolunduğu için hemzenin fethasıyla okundu. Ayrıca cümle-i istinâfiye olduğu için de kesrayla da okundu.
325 Mübtedadır.
326 Buradaki Ellezîne, evvelki ellezîne'den bedeldir ya da sıfattır.

Allahü teâlâ bizlere yeticidir, bizlere, onların işine karşı kâfidir **ve ne güzel vekil,** iş kendisine teslim edilen**dir O» dediler.**

Sonra Sahabe-i kiram Resûlullah ile beraber yola çıktılar ve Bedir meydanında karşılaştılar. Allahü teâlâ da Ebu Süfyan ve arkadaşlarının kalplerine bir korku saldı ve (müslümanlara) karşı gelemediler. Ve onların yanlarında birçok da ticaret malı vardı. Onları satıp kâr ettiler.

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوٓءٌ ۙ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾

174. Bunun üzerine, kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan, Allah'ın nimet ve keremiyle geri geldiler. Böylece Allah'ın rızasına uymuş oldular. Allah büyük kerem sahibidir.

Açıklaması:

174- Sonra da kendilerine öldürme ve yaralanmaktan olan **bir fenalık dokunmaksızın Allahü teâlânın nîmetiyle ve fazlı ile,** selâmet ve kârla, Bedir'den **geri döndüler. Ve Allah'ın rızasına** ona ve Resûlüne kıtal için yola çıkmak hususunda itaat etmekle **tâbi oldular. Allahü teâlâ** kendisine itaat edenler üzerine **büyük bir lütuf sahibidir.**

اِنَّمَا ذٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ اَوْلِيَآءَهٗ ۖ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾

175. İşte o şeytan, ancak kendi dostlarını korkutur. Şu halde, eğer iman etmiş kimseler iseniz onlardan kork-mayın, benden korkun.

Açıklaması:

175- Muhakkak ki o, size insanlar şöyle şöyle yaptı diyen **şeytanın kendisidir. Sizi dostlarından** kâfirlerden **korkutuyor. Onlardan korkmayınız,** emrimi terk hususunda **benden korkunuz. Eğer** bi hakkın **mü'minler iseniz.**

وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِى الْكُفْرِ ۚ اِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْـًٔا ۗ يُرِيدُ اللّٰهُ اَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِى الْاٰخِرَةِ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾

176. (Resûlüm) İnkârda yarışanlar sana kaygı vermesin. Çünkü onlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Allah onlara, ahiretten yana bir nasip vermemek istiyor. Onlar için çok büyük bir azap vardır.

Açıklaması:

176- Küfre koşanlar, küfre yardımcı olmak için onun için hızlıca hareket edenler -Onlar Mekke ehli ya da münafıklardır- **seni mahzun etmesinler.**[327] Yani «Onların küfründen ötürü kederlenme». **Şüphe yok ki onlar Allahü teâlâya** fiilleriyle **hiçbir bakımdan zarar veremezler.** Ve onlar ancak kendilerine zarar verirler. **Allahü teâlâ onlara âhirette,** cennette bir **haz,** nasip **vermemeyi murad ediyor.** İşte bundan dolayı onları mahrum kıldı. **Ve onlar için** cehennemde **büyük bir azap vardır.**

اِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْاِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْـًٔا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿۱۷۷﴾

177. Şurası muhakkak ki, imanı verip inkârı alanlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Onlar için elîm bir azap vardır.

Açıklaması:

177- Muhakkak o kimseler ki iman mukabilinde küfrü satın almışlardır, yani onun yerine küfrü almışlardır. **Elbette onlar Allahü teâlâya** küfürleriyle **hiçbir yönden zarar veremezler. Ve onlar için elim** elem verici **bir azap vardır.**

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوٓا اَنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْ ۚ اِنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ لِيَزْدَادُٓوا اِثْمًا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿۱۷۸﴾

178. İnkâr edenler sanmasınlar ki, kendilerine mühlet vermemiz onlar için daha hayırlıdır. Onlara ancak günahlarını arttırmaları için fırsat veriyoruz. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

Açıklaması:

178- Küfredenler asla zannetmesinler ki[328] **onlara** ömürleri uzatıp onları tehir etmekle **mühlet vermemiz onların nefisleri için bir hayırdır.**[329] **Biz onlara mühlet veriyoruz ki** masiyetlerin çokluğuyla **günah cihetinden ziyadeleşsinler. Ve onlar için** âhirette **zillet verici,** zillet sahibi olan **bir azap vardır.**

مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلٰى مَٓا اَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتّٰى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۗ وَمَا

327 La yuhzin fiili yâ'nın zammesi ve zâ'nın kesrasıyla ayrıca yâ'nın fethası ve zâ'nın zammesiyle okundu, (ikinci kıraata göre) Ehzenehu fiilinin mânâsını ifade etmekte ayrı bir kelime olan Hazinehu'dan alınmıştır.

328 Yahsebenne «yâ» ile okundu ve ayrıca «ta» ile «tahsebenne» diye okundu.

329 Yahsebenne fiilinin yâ ile okunduğu kıraatta «enne» ve iki mamulü iki meful yerine kâimdir. Diğer kıratta ise ikinci meful yerine kaimdir.

كَانَ اللّٰهُ لِيَطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِى مِنْ رُسُلِهٖ مَنْ يَّشَآءُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ ۚ وَاِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿١٧٩﴾

179. Allah, müminleri (şu) bulunduğunuz durumda bırakacak değildir; sonunda murdarı temizden ayıracaktır. Bununla beraber Allah, size gaybı da bildirecek değildir. Fakat Allah, elçilerinden dilediğini ayırdeder. O halde Allah'a ve peygamberlerine iman edin. Eğer iman eder, takvâ sahibi olursanız sizin için de çok büyük bir ecir vardır.

Açıklaması:

179- Allahü teâlâ mü'minleri sizin -ey insanlar- **bulunduğunuz hal** olan muhlis olanın olmayanla karıştığı **üzere terk edecek değildir. Ta ki pis olanı** münafıkı, **temizden** mü'minden, bu durumu ortaya çıkaracak ağır tekliflerle **temyiz edecektir,** ayıracaktır,[330] Allahü teâlâ bu ayırma işini Uhud gününde yapmıştır. **Ve Allahü teâlâ sizi gayba muttali kılacak da değildir** ki ayrışmadan evvel münafıkı diğerinden ayırıp tanıyasınız. **Ve lâkin Hak teâlâ peygamberlerinden dilediği zatı seçer.** Sonra onu gaybının üzere muttali kılar. Nitekim Resûlullah'ı (s.a.v.) münafıkların haline muttali kıldığı gibi. **Artık Allahü teâlâya ve peygamberlerine iman ediniz ve eğer iman eder ve** münafıklıktan **sakınırsanız elbette sizin için büyük bir mükâfat vardır.**

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ يَبْخَلُوْنَ بِمَآ اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ ۭ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ ۭ سَيُطَوَّقُوْنَ مَا بَخِلُوْا بِهٖ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ وَلِلّٰهِ مِيْرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿١٨٠﴾

180. Allah'ın, kereminden kendilerine verdiklerini (infakta) cimrilik gösterenler, sanmasınlar ki o, kendileri için hayırlıdır; tersine bu onlar için pek fenadır. Cimrilik ettikleri şey de kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

Açıklaması:

180- Allahü teâlânın kendilerine fazlından olarak verdiği şeyde onun zekâtında **cimrilik edenler bunun** yani cimriliklerinin **kendileri için bir hayır**[331] **olduğunu sanmasınlar.**[332] **Hayır bu onlar için bir şerdir. Onda,**

330 Yemize kelimesi tahfifle ve şeddeyle okundu.
331 ikinci mefuldur.
332 La yahsebenne, yâ ve tâ ile okundu. -Âyetteki hüve zamiri fasıl içindir. Birinci Meful ise La tahsebenne kıraatı üzere mevsulden önce, La yahsebenne kıraati üzere ise zamirden önce mukadder olan «buhlehum» lafzıdır.

zekâtında **cimrilik etmiş oldukları** maldan olan **şey kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır.** Şöyle ki boynunda bir yılan kılınıp ve onu sokacaktır. (Hadis'de olduğu gibi.)

Ve gökler ile yerin mirası Allahü teâlâ içindir. O ikisinin halkları yok olduktan sonra Allah onlara varis olur. **Ve Allah yaptıkları her şeyden bi hakkın haberdardır.**[333] Sonra o şeyin karşılığında sizleri cezalandıracaktır.

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوٓا اِنَّ اللّٰهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ اَغْنِيَآءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾

181. "Gerçekten Allah fakir, biz ise zenginiz" diyenlerin sözünü andolsun ki Allah işitmiştir. Onların (bu) dediklerini, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ile birlikte yazacağız ve diyeceğiz ki: Tadın o yakıcı azabı!

Açıklaması:

181- Andolsun ki Allahü teâlâ «Şüphe yok Allah fakirdir, bizler ise zenginleriz» diyenlerin sözlerini işitmiştir. Onlar Yahudiler olup bu sözü «Allah'a kim güzel bir ödünç vermekle ödünç verir» âyeti nazil olduğunda söylediler ve şöyle dediler: «Eğer zengin olsaydı bizden ödünç bir şey talep etmezdi» **Elbette o dediklerini** onun üzere cezalandırılsınlar diye amel sahifelerine **yazacağız,** yazılmasıyla emredeceğiz.[334] **Ve ayrıca onların peygamberleri haksız yere öldürdüklerini de**[335] **(yazacağız). Ve diyeceğiz ki**[336] yani «Allahü teâlâ âhirette meleklerin lisanı üzere onlara diyecek ki» **yangın** ateş **azabını tadınız.**

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾

182. Bu, dünyada iken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına zulmetmez.

Açıklaması:

182- Ve onlar oraya atıldıklarında onlara denilecek ki: Bu azap, **sizin ellerinizin takdim ettiği şey sebebiyledir.** Allahü teâlâ âyette, ellerle insandan tâbir buyurdu. Çünkü fiillerin çoğu ellerle ortaya çıkar. **Ve şüphe yok ki Allahü teâlâ kullarına zulüm edici,** zulüm sahibi **değildir.** Ki onlara günahsız yere azab etsin.

---

333 Yâ'melûn yâ ve tâ ile okundu.
334 Bir kıraatta «Senektübü» fiili meful için bina kılınmış olarak yâ ile (seyüktebü) diye okundu.
335 Katlehum lafzı nasbla ve refle okundu.
336 «Nekûlu» fiili nûnla okunlu ve ayrıca yâ ile «Yekûlu» şeklinde okundu.

اَلَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَآ اَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتّٰى يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ قُلْ قَدْ جَآءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِى بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِى قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٨٣﴾

183. "Doğrusu Allah bize, (gökten inen) ateşin yiyeceği (yakıp kor edeceği) bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere inanmamamızı emretti" diyenlere şöyle de: Size, benden önce mucizelerle, (özellikle) dediğiniz (mucize) ile nice peygamberler geldi. Eğer doğru insanlar iseniz, ya onları niçin öldürdünüz?

Açıklaması:

183- O kimseler ki Muhammed'e (s.a.v.) **dediler: «Şüphe yok Allahü teâlâ bize** Tevrat'ta **ahdetti ki: ateşin yiyeceği bir kurban getirinceye kadar hiçbir peygambere iman etmeyelim,** onu tasdik etmeyelim. Bize o kurbanı getirinceye kadar sana iman etmeyiz. O kurban nimetlerden veya diğer şeylerden olup Allah'a onunla yaklaşılan şeydir. Eğer kabul edilmişse gökten beyaz bir ateş iner ve onu yakardı. Eğer kabul edilmemişse o şey yerinde öylece kalırdı. Bu kurban işi Beni İsrâil'e, İsa (a.s.) ve Muhammed (s.a.v.) hariç diğer peygamberlerin hakkında yazılmıştı.

Azarlamak için onlara **de ki Şüphe yok benden evvel size peygamberler beyyineler,** mucizeler **ile ve dediğiniz şey ile gelmişlerdi.** Meselâ Zekeriyya (a.s.) ve Yahya (a.s.) gibi. Halbuki onları öldürdünüz. Âyetteki hitap, her ne kadar yapılan iş dedelerine ait olsa da yapılana razı oldukları için Hz. Muhammed'in (s.a.v.) zamanında bulunanlar içindir. **Artık ne için onları öldürdünüz, eğer siz** onun yapıldığı anda mü'minler olduğunuz hakkında **sadıklar iseniz.**

فَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ جَآؤُ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾

184. (Resûlüm!) Eğer seni yalancılıkla itham ettilerse (yadırgama); gerçekten, senden önce apaçık mucizeler, sahifeler ve aydınlatıcı kitap getiren nice peygamberler de yalancılıkla itham edildi.

Açıklaması:

184- Eğer seni tekzip ederlerse şüphe yok senden evvel de Peygamberler tekzip olunmuşlardır ki, beyyineler mucizeler **ile zuhurla** (İbrahim'in (a.s.) sahifeleri gibi) ve **nurla** aşikâr bir kitap -O kitap Tevrat ve İncil'dir- **gelmişlerdi.** Sen de onların sabrettiği gibi sabret.

كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ

الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ۗ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾

185. Her canlı ölümü tadacaktır. Ve ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konursa o, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Bu dünya hayatı ise aldatma metâından başka bir şey değildir.

Açıklaması:

185- Her nefis ölümü tadıcıdır. Ve şüphe yok sizlere ecirleriniz, amellerinizin karşılığı **kıyamet gününde ödenecektir. Artık kim ateşten uzaklaştırılır ve cennete girdirilirse necat bulmuş olur,** matlubunun tam zirvesine ulaşmış olur. **Ve dünya hayatı,** yani orada yaşamak **ise bir aldatıcı,** onunla pek az faydalanılıp sonra yok olan **metadan başka bir şey değildir.**

لَتُبْلَوُنَّ فِىٓ اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُٓوا اَذًى كَثِيرًا ۗ وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴿١٨٦﴾

186. Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz; sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve müşriklerden birçok üzücü sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve takvâ gösterirseniz, muhakkak ki bu, (yapılacak) işlerin en değerlisidir.

Açıklaması:

186- Allah'a kasem olsun ki: Mallarınız hakkında, onlarda farz olanı vermek ve musibetlerle **nefisleriniz hakkında da** ibadetlerle ve belayla **elbette imtihan olunacaksınız.**[337] **Ve elbette sizden evvel kendilerine kitap verilmiş olanlar,** Yahudiler ve Hıristiyanlardan ve araplardan olan **müşriklerden** sövmekten, taandan ve kadınlarınıza terbiyesiz söz söylemekten hasıl olan **birçok eziyet işiteceksiniz. Ve eğer** bunun üzerine **sabrederseniz ve** Allah'tan **sakınırsanız, işte şüphe yok ki, bu azmedilecek işlerdendir.**

Yani gerekli olduğundan dolayı üzerine azmedilen işlerin kastolunanlarındandır.

وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ ۖ فَنَبَذُوهُ وَرَٓاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾

337 Tüblevunne fiilinde, nunlar peşpeşe geldiği için ref nûnu hazfedildi. Ve iki sakin toplandığından dolayı da zamir olan vav hazfedildi.

187. Allah, kendilerine kitap verilenlerden, "Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz" diyerek söz almıştı. Onlar ise bunu kulak ardı ettiler, onu az bir dünyalığa değiştiler. Yaptıkları alış-veriş ne kadar kötü!

Açıklaması:

187- Ve bir vakti yâd et ki; Allahü teâlâ kendilerine kitap verilmiş olanlardan bir misâk, Tevrat'ta onların üzerine bir ahit **almıştı ki, elbette onu,** kitabı **insanlara açıklayacaksınızdır ve onu** kitabı **gizlemeyeceksinizdir.**[338] **Onlar ise onu** misakı **omuzlarının arkasına attılar.** Ve onunla amel etmediler. Ve ilimde reis olmaları sebebiyle, kendilerinden aşağıda bulunan insanlardan, dünyadan olan **az bir pahayı onunla** onun yerine **satın aldılar,** elde ettiler. Ve kendilerinden az olan paha kaçacağı korkusundan dolayı onu gizlediler. **Artık onların bu satın almaları ne kötü bir şey!**

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَآ اَتَوْا وَيُحِبُّونَ اَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾

188. Sanma ki ettiklerine sevinen, yapmadıkları ile övülmek isteyen-ler, evet, sanma ki onlar azaptan kurtulacaklardır. Onlar için elem verici bir azap vardır.

Açıklaması:

188- O getirdikleriyle, insanları saptırmaktan yaptıklarıyla **sevinen ve yapmadıkları** hakka yapışmaktan olan **şeyle de medholunmayı** kendisi sapıklık üzere olduğu halde **arzu edenleri sakın sanma.**[339] **Artık onları zannetme ki**[340] **onlar** âhiretteki **azaptan kurtulacakları bir yerdedirler.** Bilâkis onlar azaplanacakları bir mekândadırlar ki o mekân da cehennemdir. **Ve onlar için pek elim,** elem verici **bir azap vardır.**[341]

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٨٩﴾

189. Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Allah'ın her şeye gücü yeter.

Açıklaması:

189- Ve göklerin de yerin de mülkü, yağmur, rızık hazineleri ile nebat-

338 Her iki fiil de (Tübeyyinunne ve La tektumûne) yâ ve tâ ile okundu.
339 La tahsebenne fiili yâ ve tâ ile okundu.
340 La tahsebenne fiili de yâ ve tâ ile okundu. Ve birinci La tahsebenne'yi tekidleyicidir.
341 Birinci Yahsebu'nun iki mefulüne, ikinci Yahsebu'nun iki mefulü yâ ile okunan kıraat üzere delâlet etmektedir. Tâ ile okunan kıraat üzere ise sadece ikinci meful hazfolunmuştur.

lar ve diğerleri **Allah'ındır ve Allahü teâlâ her şeye kadirdir.** Kâfirleri azaplandırıp, mü'minleri kurtarması onun kudretindendir.

اِنَّ فِی خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّیْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰیَاتٍ لِّاُولِی الْاَلْبَابِۚ ﴿۱۹۰﴾

190. Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde aklıselim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır.

Açıklaması:

190- Şüphe yok ki göklerin, yerlerin ve ikisinin arasındaki acâib olan şeylerin **yaratılışında ve gece ile gündüzün** gelmek, gitmek ve ziyadelik, noksanlıkla olan **ihtilafında elbette akıl sahipleri için âyetler** Allah'ın kudretinin üzerine deliller **vardır.**

اَلَّذِیْنَ یَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ قِیَامًا وَّقُعُوْدًا وَّعَلٰی جُنُوْبِهِمْ وَیَتَفَكَّرُوْنَ فِیْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِۚ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًاۚ سُبْحٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿۱۹۱﴾

191. Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler (ve şöyle derler:) Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru !

Açıklaması:

191- Öyle kimseler ki;[342] **ayakta iken de, otururken de ve yanları üzerinde de** yatarlarken de yani bütün hallerde **Allahü teâlâyı zikrederler.** İbni Abbas'tan rivayet olundu ki; Takatları üzere bu şekilde namaz kılarlar. **Ve göklerin ve yerin yaratılışı hakkında** tefekkürle gökleri ve yeri yaratanın kudreti üzerine bir delil edinebilmek için **tefekkürde bulunurlar.** Ve derler ki; **Ey Rabbimiz! Sen bu,** gördüğümüz mahlûkatı **boş olduğu halde** *-Bâtılen haldir-* abes olduğu halde **yaratmadın.** Bilâkis kudretinin kemaline delil olduğu halde yarattın. Seni abesten tenzih etmekle **tenzih ederim. Artık bizleri ateşin azabından koru.**

رَبَّنَاۤ اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَیْتَهٗؕ وَمَا لِلظّٰلِمِیْنَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿۱۹۲﴾

192. Ey Rabbimiz! Doğrusu sen, kimi cehenneme koyarsan, artık onu rüsva etmişsindir. Zalimlerin hiç yardımcıları yoktur.

342 Ma kablinin sıfatıdır ya da bedeldir-

Açıklaması:

192- Ey Rabbimiz! Muhakkak ki sen her kimi orada ebedî kalması için **ateşe sokarsan gerçekten onu zelil etmiş olursun,** onu alçaltmış olursun. **Ve zalimler,** kâfirler[343] **için** onları Allah'ın azabından koruyan **yardımcılar da yoktur.**

رَبَّنَآ اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِى لِلْاِيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّـَٔاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾

193. Ey Rabbimiz! Gerçek şu ki biz, "Rabbinize inanın!" diye imana çağıran bir davetçiyi (Peygamberi, Kur'an'ı) işittik, hemen iman ettik. Artık bizim günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, ruhumuzu iyilerle beraber al, ey Rabbimiz!

Açıklaması:

193- Ey Rabbimiz! Biz Rabbinize iman ediniz diye imana yani kendisine -O Muhammed'dir (s.a.v.).- Ya da Kur'an'a **doğru nida eden** insanları çağıran **bir nida edici işittik. Hemen ona iman ettik. Ey Rabbimiz! Artık bizim için günahlarımızı bağışla ve kusurlarımızı bizden tekfir et,** ört. Onların üzere azap etmekle onları izhar eyleme. **Ve bizleri ebrâr** peygamberler ve salih kullar **ile beraber,** (onların) cümlesinin içinde **öldür,** ruhlarımızı kabzet.

رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿١٩٤﴾

194. Rabbimiz! Bize, peygamberlerin vasıtasıyla vâdettiklerini de ikram et ve kıyamet gününde bizi rezil-rüsva etme; şüphesiz sen vaadinden caymazsın!

Açıklaması:

194- Ey Rabbimiz! Peygamberlerinin lisanları **üzere bizlere** rahmet ve fazlından **vaad buyurduklarını ver.** Onların, her ne kadar Allahü teâlâ vaadine hulf etmese de bunları istemeleri, Allah'ın onları bu şeylere hak kazananlardan eylemesini istemektir. Çünkü onlar henüz buna hak kazandıklarını tam bilememişlerdir.

Rabbena lafzının tekrar edilmesi tezarru hususunda mübalağayı elde etmek içindir.

Ve bizleri kıyamet gününde rüsva etme. Şüphe yok ki sen miadına, diriltmek ve ceza vermekle olan vaadına **hulf etmezsin.**

343 Burada ism-i zahir olan zâlimîn lafzını, rezilliğin onlara tahsis edildiğini açıkça bildirmek için, zamir olan «hum» lafzının yerine getirilmiştir.

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنِّى لَآ اُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى ۚ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ ۚ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَاُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاُوذُوا فِى سَبِيلِى وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَاُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ۚ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾

195. Bunun üzerine Rableri, onların dualarını kabul etti. (Dedi ki:) Ben, erkek olsun kadın olsun -ki hep birbirinizdensiniz- içinizden, çalışan hiçbir kimsenin yaptığını boşa çıkarmayacağım. Onlar ki, hicret ettiler, yurtlarından çıkarıldılar, benim yolumda eziyete uğradılar, çarpıştılar ve öldürüldüler; andolsun, ben de onların kötülüklerini örteceğim ve onları altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Bu mükâfat, Allah tarafındandır. Allah; karşılığın güzeli O'nun katındadır.

Açıklaması:

195- Artık Rableri onlara, dualarına **şöyle icabet etti. Muhakkak ki ben**[344] **sizden gerek erkek ve gerek kadın, bir amel edenin amelini zayi kılmam. Bazınız bazınızdansınız.** Yani erkekler kadınlardan ve kadınlar da erkeklerdendir.[345]

Bu âyet Ümmü Seleme'nin (r.anha) «Ya Resûlallah! ben hicret hususunda kadınların hiçbir şeyle zikredildiğini duymuyorum» demesi üzerine indi.

İmdi, Mekke'den Medine'ye **hicret etmiş olanlar ve yurtlarından çıkarılmış bulunanlar ve benim yolumda,** dinimde **eziyete uğramış olanlar ve** kâfirlerle **savaşıp öldürülenler**[346] **elbette Allah indinden**[347] **bir sevap olarak**[348] **onların suçlarını onlardan tekfir edeceğim,** mağfiretle onları örteceğim **ve elbette onları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağım. Ve Allahü teâlâ hazretleri, işte güzel sevap,** ceza **onun indindedir.**

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِى الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾

196. İnkârcıların (refah içinde) diyar diyar dolaşması, sakın seni aldatmasın!

---

344 Enne'nin evvelinden kıyasen bâ harfi cerri hazfedildi.
345 Bu cümle ma kablini tekitleyicidir. Yani onlar; amelleri karşılığında mükâfatlandırılmak ve amellerin zai kılınmasının terki hususunda eşittirler.
346 Kutilû lafzı tahfifle ve şeddelenmekle okundu. Bir kıraatta kendinden önceki fiilin önüne takdim olunmakla da okundu.
347 Burada tekellümden gayba iltifat vardır.
348 Le ükeffiranne fiilinin mânâsından anlaşılan bir mefulû mutlak olup ve fiili de tekitleyicidir.

Açıklaması:

196- Müslümanların «Allah'ın düşmanları görmekte olduğumuz bir rahatlığın, biz ise zorluğun içindeyiz» demeleri anında indi. **Kâfir olanların beldelerde** ticaret ve kazançla **dönüp durmaları,** dolaşmaları **sakın seni aldatmasın.**

مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾

197. Azıcık bir menfaattır o. Sonra onların varacakları yer cehen-nemdir. O ne kötü varış yeridir!

Açıklaması:

197- O azıcık bir metadır. Dünyada onunla pek az faydalanırlar. Ve sonra o yok olur gider. **Sonra onların varıp sığınacakları yer cehennemdir. Ve o ne fena döşek,** yatak.

لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِلْاَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾

198. Fakat Rablerine karşı gelmekten sakınanlar için, Allah tarafından bir ikram olarak, altlarından ırmaklar akan, ebedî olarak kalacakları cennetler vardır. İyi kişiler için Allah katındaki (nimetler) daha hayırlıdır.

Açıklaması:

198- Fakat o kimseler ki, Rablerinden korkmuşlardır, onlar için altından ırmaklar akan cennetler vardır. Orada ebediyyen kalıcı ebedîlikleri takdir olunmuş **oldukları halde. Ve taraf-ı ilâhîden nice ziyafetler olduğu halde.**[349] **Ve Allah'ın indinde** sevaptan **olan şey ise salih kullar için** dünya metâından **daha hayırlıdır.**

وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلّٰهِ لَا يَشْتَرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا اُولٰٓئِكَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾

199. Ehl-i kitaptan öyleleri var ki, Allah'a, hem size indirilene, hem de kendilerine indirilene tam bir samimiyetle ve Allah'a boyun eğerek iman ederler.

349 Nüzul; Misafir için hazırlanan şeydir. Nüzul lafzının nasbı Cennâtin lafzından hal olmak üzeredir. Onda amel eden ise zarf mânâsıdır.

Allah'ın âyetlerini az bir paraya satmazlar. İşte onlar için Rableri katında ecirleri vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk olandır.

Açıklaması:

199- Ve şüphe yok ki, ehl-i kitaptan öyleleri vardır ki, Abdullah b. Selâm ve arkadaşları ve Necâşî gibi. **Allahü teâlâya ve size indirilmiş olana,** yani Kur'ân'a **ve kendilerine indirilmiş olana** yani Tevrat ve İncil'e **iman ederler. Allah için korkar bulunur oldukları halde**[350] yani «(Allah için) tevazu ediciler oldukları halde» **Allahü teâlânın** Peygamberin gönderilmesinden (bahseden) Tevrat ve İncil'de bulunan kendi yanlarındaki **âyetleriyle** reislik üzerine olan korkudan dolayı o âyetleri saklamakla (diğer Yahudilerin yaptıkları gibi) **az bir pahayı satın almazlar. İşte onlar, onlar için Rableri indinde ecirleri,** amellerinin sevabı **vardır.** Kasas sûresinde (açıklandığı) gibi; o ecir onlara iki kere verilir. **Muhakkak ki Allahü teâlâ hesabını pek çabuk görendir.** Mahlûkatı, dünya günlerinden olan bir gündüzün yarısı miktarında hesaba çeker.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

200. Ey iman edenler! Sabredin; (düşman karşısında) sebat gösterin; (cihad için) hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah'tan korkun ki başarıya erişebilesiniz.

Açıklaması:

200- Ey iman edenler! Taatler üzerine, musibetler üzerine ve günahlardan **sabrediniz ve** kâfirlerle **sabır yarışında bulununuz,** onlar sizden daha sabırlı olmasınlar. **Ve nöbet bekleyiniz,** cihad üzere kâim olunuz ve Allah'tan bütün hallerinizde **korkunuz ki felaha eresiniz.** Cennete nail olup ateşten kurtulasınız.

350 Hâşiîne lafzı Yü'minü fiilinin zamiri olan hüve'den haldir. Bu zamirde «men» ismi mevsulünün mânâsına riayet olundu.

سُورَةُ النِّسَاءِ

NİSÂ SÛRESİ

Hicretten sonra nâzil oldu. 176 âyet-i kerimedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى تَسَآءَلُونَ بِهٖ وَالْاَرْحَامَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾

1. Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.

Açıklaması:

1- Ey insanlar yani Mekke ehli! **Rabbinizden,** ona itaat ederek onun azabından **korkunuz. Ki sizi bir nefisten,** Âdem'den **yaratmıştır. Ve ondan da zevcesini,** sol kaburga kemiğinden, Havva'yı **yaratmıştır. Ve o ikisinden** Âdem ile Havva'dan **birçok erkekler ve birçok kadınlar yaymıştır,** ayırıp neşretmiştir. **Ve Allah'tan korkunuz ki aranızda onunla birbirinizden** bazınızın bazınıza «Allah adına senden istiyorum» demesiyle **dilekte bulunursunuz.**[351]

Ve rahimlerden de, onları kesmekten de korkunuz.[352] **Şüphe yok ki, Allahü teâlâ üzerinize gözetleyicidir,** amellerinizi hıfzedicidir. Sonra onların mukabilinde sizleri cezalandıracaktır. Yani «Allahü teâlâ dâima bu vasıfla mut-

351 Tessâelûne fiilinde aslında «te» olan sin'in, sin'e idgamı vardır. Bir kıraatta «te» harfi hazfedilip, tahfifle okundu.

352 Bir kıraatta «Erhâm» lafzı «Bihî» car mecrurundaki zamirin üzerine atfedilerek cerle okundu. Ki onlar rahim adına da birbirlerinden dilekte bulunurlardı.

tasıfdır."

وَاٰتُوا الْيَتٰمٰٓى اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ ۖ وَلَا تَأْكُلُٓوا اَمْوَالَهُمْ اِلٰٓى اَمْوَالِكُمْ ۚ اِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ﴿٢﴾

2. Yetimlere mallarını verin, temizi pis olanla değişmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak (kendi malınızmış gibi) yemeyin; çünkü bu, büyük bir günahtır.

Açıklaması:

2- Bu âyet-i kerime, velisinden malını talep edip o velisinin kendisini menettiği yetim hakkında nâzil oldu.

Ve yetimlere babaları olmayan küçük çocuklara **mallarını** onlar bulûğ çağına erdikleri zaman **veriniz. Ve temizi** helâli, **murdarla** haramla **değişmeyiniz.** Yani temizin yerine murdar olanı almayınız. Nitekim yetimin malından iyi olanı alıp onun yerine malınızdan kötü olanı koymakla yaptığınız gibi. **Ve onların mallarını kendi mallarınıza** katılmış olarak **yemeyiniz. Çünkü o,** yani malları yemek, **şüphesiz büyük bir günahtır.**

وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِى الْيَتٰمٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَآءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ ۚ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ۚ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُولُوا ۟ ﴿٣﴾

3. Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdir de) yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın; yahut da sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.

Açıklaması:

3- Bir önceki âyet-i kerime nâzil olduğunda, insanlar yetim kızların velayetinden, zorluk duyduklarından kaçındılar. Ve onların içinde öylesi vardı ki elinin altında on tane ya da sekiz tane zevce bulunurdu. Ve aralarında adalete de riâyet etmezdi. Sonra bu âyet-i kerime nâzil oldu.

Eğer yetim kızlar hakkında adalete riâyet edemeyeceğinizden korkarsanız ve onların işlerinden kaçınırsanız; onlar da aynı şekilde sizin kadınlar arasında onlarla evlendiğiniz vakit adaletli olmamanızdan korkarlarsa **sizin için helâl olan kadınlardan ikişer, üçer veya dörder** iki iki, üç üç, dört dört olarak **nikâh ediniz,** evleniniz. Bunun üzerine ziyâde yapmayınız. **Ve eğer** onların arasında nafaka ve taksim hususunda **adalet yapamayacağınızdan kor-**

karsanız artık bir zevceyi nikahlayınız **ya da ellerinizin mâlik olduğuyla** cariyelerle **yetininiz.** Çünkü onlar için zevceler hakkında olan haklar yoktur. Bu, sadece dört kadınla evlenmek ya da biriyle evlenmek veya cariye kullanmak **sizin adaletten sapmamanıza,** zulüm yapmamanıza **daha yakındır.**

وَاٰتُوا النِّسَاۤءَ صَدُقٰتِهِنَّ نِحْلَةً ۗ فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوْهُ هَنِيْۤـًٔا مَّرِيْۤـًٔا ﴿٤﴾

4. Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile (cömertçe) verin; eğer gönül hoşluğu ile o mehrin bir kısmını size bağışlarlarsa onu da afiyetle yeyin.

Açıklaması:

4- Kadınlara mihirlerini atiyye olarak[353] gönül hoşluğundan bir bahşiş olarak **veriniz. Şayet size ondan bir miktarını gönül hoşluğu ile bağışlarlarsa**[354] yani «Onların nefisleri size o mihrin bir miktarından hoş olursa ve onu size hibe ederlerse **onu da afiyetle,** pak olarak **kolaylıkla** sonu rahat olarak **yiyiniz.** Yani âhirette onu yemeniz hususunda sizin üzerinize bir vebal yoktur.

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاۤءَ اَمْوَالَكُمُ الَّتِىْ جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيٰمًا وَّارْزُقُوْهُمْ فِيْهَا وَاكْسُوْهُمْ وَقُوْلُوْا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ﴿٥﴾

5. Allah'ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı aklı ermezlere (reşit olmayanlara) vermeyin; o mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin.

Açıklaması:

5- Bu âyet-i kerime onların mihrin bir kısmını hibe ettiklerinde, onu yemekte bir beis olmadığını kerih görenlere red olması için nâzil oldu.

Ey veliler! **Allahü teâlânın sizler için kıyam kılmış olduğu** -«Kıyam» lafzı «Kâme» fiilinin mastarıdır.- Yani sizin geçiminizle ve çocuklarınızın düzelmesi için kâim olan **mallarınızı** yani sizin elinizde bulunan onların mallarını, adamlardan, kadınlardan ve çocuklardan israfçı **sefihlere vermeyin,** ki onu uygunsuz bir şekilde zayi ederler.[355] **Onları o malların içinde rızıklandırın,** o mallardan onlara yedirin **ve onları giydiriniz ve onlara güzel söz söyleyiniz,** onlar reşid oldukları zaman, onlara mallarını vermekle beraber onlara güzel vaadde bulununuz.

353 "Nihle" lafzı mastardır.
354 «Nefsen» lafzı failden çevrilmiş bir temyizdir.
355 (Kıyamen) kelimesi bir kıraatta, (kımetun) kelimesinin cem'i olarak (kıyema) diye okundu. Yani kendisi ile eşyaları değerlendirildiği şey.

وَابْتَلُوا الْيَتٰمٰى حَتّٰٓى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَۚ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوْٓا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْۚ وَلَا تَاْكُلُوْهَآ اِسْرَافًا وَبِدَارًا اَنْ يَّكْبَرُوْاۗ وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْۚ وَمَنْ كَانَ فَقِيْرًا فَلْيَاْكُلْ بِالْمَعْرُوْفِۗ فَاِذَا دَفَعْتُمْ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوْا عَلَيْهِمْۗ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيْبًا ﴿٦﴾

6. Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri (gözetip) deneyin, eğer onlarda akılca bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (de geri alacaklar) diye o malları israf ile ve tez elden yemeyin. Zengin olan (veli) iffetli olmaya çalışsın, yoksul olan da (ihtiyaç ve emeğine) uygun olarak yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun. Hesap sorucu olarak da Allah yeter.

Açıklaması:

6- Ve yetimleri nikâh çağına erinceye, yani ihtilâmla ya da yaş itibariyle -ki o da İmam-ı Şâfi'ye göre on beş seneyi tamamlamaktır- nikâha ehil oluncaya **kadar imtihan ediniz,** deneyiniz. **Eğer onlardan bir rüşd,** dinleri ve malları hususunda bir salah **hissederseniz,** görürseniz **hemen mallarını onlara teslim ediniz.** Ey veliler! **Onlar büyüyecekler,** reşit yaşa gelecekler korkusundan **dolayı o malları israf ile** haksız yere[356] **ve alelacele** yani o malların harcanmasında acele edici olarak **yemeyiniz. Ve** velilerden **her kim zengin ise çekinsin,** yani yetimin malından af edip onu yemekten çekinsin. **Ve fakir ise** o maldan **maruf veçhiyle** işinin ücretinin miktârınca **yesin. Onlara,** yani yetimlere **mallarını teslim edeceğiniz zaman** bir ihtilaf vaki olmasın ve bir delile rücû edebilesiniz diye onların, malları teslim alıp, sizin artık beri olduğunuz hakkında **onlara karşı şahit tutun. Ve Allahü teâlâ Hasip olarak,** mahlûkatının amellerini hıfz edip onları hesaba çekici olarak **yeter.**

لِلرِّجَالِ نَصِيْبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدٰنِ وَالْاَقْرَبُوْنَۚ وَلِلنِّسَاۤءِ نَصِيْبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدٰنِ وَالْاَقْرَبُوْنَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ اَوْ كَثُرَۗ نَصِيْبًا مَّفْرُوْضًا ﴿٧﴾

7. Ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır; ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Gerek azından, gerek çoğundan belli bir hisse ayrılmıştır.

Açıklaması:

7- Bu âyet-i kerime câhiliye devri insanlarının üzerinde oldukları hâle yâni

356 İsrâfen haldir.

kadına ve çocuklara miras vermeme durumuna red olması için nâzil oldu.

Erkek çocuklar ve akrabalar **için** vefat etmiş olan **baba ile ana ve akrabanın bıraktıklarından bir nasip, pay vardır. Ve kadınlar için de baba ile ananın ve akrabanın ondan** yani maldan **az olsun çok olsun bıraktıklarından bir hisse vardır.** Allahü teâlâ o malı **farz kılınmış** onlara teslim edilmesi kesinleşmiş **bir nasib** kılmıştır.

وَاِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ اُولُوا الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٨﴾

8. (Mirastan payı olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunursa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin.

Açıklaması:

8- Tereke taksimine miras için **uzak karabet sahipleri** varis olamayan karabet sahipleri, yetimler **ve miskinler hazır olursa onlara** taksimattan evvel **o maldan** münasip bir şeyi **tasaddukta bulununuz.**

Ey veliler! Varisler küçük yaşta oldukları zaman **onlara** "Siz bu mala sahip olamazsınız ve bu mal şüphesiz ki (yine de buluğdan sonra) size aittir" diye özür beyan etmekle **güzel söz söyleyiniz.** Denildi ki bu neshedilmiştir. Ve denildi ki neshedilmemiştir. Lâkin insanlar onun terkinde veya üzerine düşülmesinde tembelik gösterdiler. Öyleyse bunu yerine getirmek menduptur. İbni Abbas'tan rivayet olunduğuna göre vacibtir.

وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللّٰهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾

9. Geriye eli ermez, gücü yetmez çocuklar bıraktıkları takdirde (halleri ne olur) diye korkacak olanlar (yetimlere haksızlık etmekten) korkup titresinler; Allah'tan sakınsınlar ve doğru söz söylesinler.

Açıklaması:

9- Ve korksunlar yani yetimler üzerine korksunlar, **o kimseler ki arkalarından,** yani ölümlerinden sonra **zayıf bir zürriyet,** küçük çocuklar **bırakacak olsalardı,** yani bırakmaya yakın olsalardı **onların** zayıfların **üzerine korkup endişede bulunacaklardı. O halde artık** yetimler hakkında **Allah'tan korksunlar.** Ve onlara, kendilerinden sonra zürriyetlerine yapılmasını sevdikleri şeyi yerine getirsinler. Ve ölümü yakın kişiye **dürüst,** ona malının üçte birinden azını tasadduk etmesi ve geri kalanını varislere bırakıp onları perişan

halde terk etmemesini emretmeleriyle doğru **sözü söylesinler.**

اِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا اِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ نَارًا ۬ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ۬ ﴿١٠﴾

10. Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.

Açıklaması:

10- Şüphesiz o kimseler ki yetimlerin mallarını zulmen haksız yere **yerler, muhakkak karınlarında,** yani karınlarının dolusunca **ateş yemiş olurlar.** Çünkü o ateşe varacaktır, **ve yakında Saîre,** orada yakılacakları şiddetli ateşe **gireceklerdir.**[357]

يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِى اَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ ۚ فَاِنْ كُنَّ نِسَآءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ۚ وَاِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ ۭ وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ ۚ فَاِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ اَبَوَاهُ فَلِاُمِّهِ الثُّلُثُ ۚ فَاِنْ كَانَ لَهُ اِخْوَةٌ فَلِاُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِى بِهَآ اَوْ دَيْنٍ ۭ اٰبَآؤُكُمْ وَاَبْنَآؤُكُمْ ۚ لَا تَدْرُونَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا ۚ فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾

11. Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder. (Çocuklar) ikiden fazla kadın iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, ana-babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da ana-babası ona vâris olmuş ise, anasına üçte bir (düşer). Eğer ölenin kardeşleri varsa, anasına altıda bir (düşer. Bütün bu paylar ölenin) yapacağı vasiyetten ve borçtan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size, fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş farzlardır (paylardır). Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.

Açıklaması:

11- Allahü teâlâ size evladınız hakkında onlardan **erkek için iki dişi hissesi,** nasibi **olduğunu** zikretmekle **vasiyet ediyor** *-size-* emrediyor. İki kız kardeş, bir erkekle beraber toplandığında erkek için malın yarısı, o ikisi için de

357 "Yaslevne" fiili fail için bina kılındığı gibi meful için de bina kılınarak «yüslavne» (girdirilecekler) diye okundu.

diğer yarısı vardır. Eğer erkek kardeşle beraber bir kız kardeş olursa kız için üçte bir hisse, erkek için ise üçte iki hisse vardır. Tek başına olduğunda da malın hepsini toplar.

Eğer o çocuklar sadece **dişi olup ikinin üzerinde ise onlara** ölünün **bıraktığının üçte ikisi vardır.** İki kız kardeşin de durumu böyledir. Çünkü mal, Allahü teâlânın «O ikisi için terekeden üçte iki vardır.» kavliyle ikisine aittir. Öyleyse ikisi daha lâyıktır. Ve ayrıca kız, erkekle beraber üçte bire hak kazanıyor. Öyleyse kızla beraber evlâ olarak hak kazanır.[358] -Denildi ki; (fevka) lafzı erkekle beraber kız için üçte bir kılınmasından iki kız kardeşin üçte ikiye hak kazanmaları anlaşıldığından dolayı adedin de artmasıyla hissenin artacağı tevehhümünü def içindir.- **Ve eğer o** dişi **bir tane olursa**[359] **ona da terekenin yarısı vardır. Ve onun** yani ölünün **annesiyle babası onlardan her biri için ölünün çocuğu** oğlu ya da kızı **var ise terekeden altıda bir vardır.** Âyetteki «Liküllin» car mecrurunun «li ebeveyhi»den bedel yapılmasının nüktesi onların her ikisinin altıda bire ortak olmadığını ifade içindir. Âyette geçen (çocuğu yoksa tabirindeki) çocuğa oğulun çocuğu, babaya da dede ilhak edildi. **Ve eğer onun çocuğu yoksa ve ona** sadece ya da karısıyla beraber **anne ve babası vâris olmuşsa annesi için**[360] **üçte bir** yani malın üçte biri, yani zevcden sonra kalanın üçte biri **vardır.** Geri kalan babaya aittir. **Ve eğer ölünün kardeşleri,** yani iki ya da daha fazla, erkek olsun, dişi olsun kardeşleri **varsa annesi için altıda bir vardır.** Geri kalan baba içindir. Kardeşlere bir şey yoktur. Zikrolunan kimselerin zikredilmiş şeye varis olmaları **ölünün yapmış olduğu**[361] **vasiyetinden ve** üzerinde olan **borcunun** ödenmesinden **sonradır.** *-(Âyette) vasiyetin-*her ne kadar eda edilme hususunda, borçtan geride olsa da, borcun önüne takdim edilmesi ona önem gösterildiğini ifade içindir.

Babalarınız ve oğullarınız *-Mübtedadır. Haberi ise-* **bilmezsiniz ki hangileri sizin için** dünyada ve âhirette **menfaatçe daha yakındır.** Bir kısım insan vardır ki oğlunun onun için daha faydalı olduğunu zannedicidir. Bundan sebep mirası ona verir. Ve halbuki sonra baba daha menfaat verici olur. Ve bu durum tersi de olabilir. Bunu, hakkıyla bilici sadece Allahü teâlâdır. Bundan dolayı mirası sizin için **Allah tarafından bir farz** kıldı.

Şüphe yok ki Allah, mahlûkatını **ziyade bilicidir,** onlar için ayarladığı şeyde de **hikmet sahibidir.** Yani bununla muttasıf olmaya dâim oldu.

---

358 «Fevka» lafzı denildi ki sıladır.

359 Bir kıraatta «Vâhideten» lafzı refle «vâhidetün» diye okundu. O zaman cümlenin başındaki «Kâne» fiili (nakısa değil) tâmme olur.

360 "Ümmihi" lafzı hemzenin zammesiyle okundu. Ayrıca (burada ve biraz sonra zikredilecek yerde) ağırlığından dolayı zammeden kesraya intikalden firar etmek için kesrayla da (İmmihi) diye okundu.

361 «Yûsî» fiili malum için bina edilmekle okunduğu gibi meçhul için bina kılınmakla «Yûsâ» diye de okundu.

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ ۚ فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا اَوْ دَيْنٍ ۗ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ ۚ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا اَوْ دَيْنٍ ۗ وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلٰلَةً اَوِ امْرَاَةٌ وَلَهٗ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ ۚ فَاِنْ كَانُوْٓا اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَآءُ فِى الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٰى بِهَا اَوْ دَيْنٍ ۙ غَيْرَ مُضَآرٍّ ۚ وَصِيَّةً مِنَ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

12. Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra eşlerinizin, eğer çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa, sizin de, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır (zevcelerinizindir). Çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Eğer bir erkek veya kadının, anababası ve çocukları bulunmadığı halde (kelâle şeklinde) malı mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa, her birine altıda bir düşer. Bundan fazla iseler üçte bire ortaktırlar. (Bu taksim) yapılacak vasiyetten ve borçtan sonra, kimse zarara uğramaksızın (yapılacak)tır. Bunlar Allah'tan size vasiyettir. Allah her şeyi hakkıyle bilendir, halîmdir.

Açıklaması:

12- Zevcelerinizin sizden ya da sizin gayrınızdan **çocuğu yok ise, terekelerinin yarısı sizin içindir. Eğer onların çocuğu var ise yapmış oldukları vasiyetten veya borçtan sonra sizin için terekelerinin dörtte biri vardır.** -(«Eğer çocuğu var ise» âyetindeki) çocuğa bu mevzuda erkek evladın çocuğu da icmâ ile katılmıştır.

Onlar ister bir tane olsun veya birden dörde kadar olsun zevceleriniz **için de terekenizin dörtte biri vardır. Eğer sizin çocuğunuz yok ise. Eğer sizin için** onlardan ya da gayrısından **çocuk olursa onlar için terekenizden sekizde bir vardır, yapmış olduğunuz va-siyyetten veya borçtan sonra.** -Erkek evlâdın çocuğu da bu hususta icmâan âyette zikredilen çocuk gibidir.-

Ve eğer varis olunan adam veya kadın kelâle olursa, babası ve çocuğu olmaz ise ve onun yani kelâle cihetinden vâris olunan **için** bir anadan **erkek ya da kız kardeş bulunuyorsa**[362] **onlardan her birine de** onun terekesinden **altıda bir hisse vardır. Eğer onlar** yani aynı anneden olan erkek ya da kız kar-

362 İbni Mes'ud ve gayrısı «Ehun ev' Ühtun» lafızlarının peşinde «Min ümmin» diye kıraat yapmıştır.

deşler **bundan** yani birden **fazla iseler onlar üçte bir de ortaktırlar.** Üçte birde onların erkek olanı da, kız olanı da eşittir. Bu, **zarar verici biri olmadığı halde yapılmış olan vasiyyetten veya borçtan sonradır.**[363] Sizlere **Allah vasiyet yapmakla** vasiyet ediyor.[364] **Ve Allahü teâlâ** mahlûkâtı için koyduğu farzları, **hakkıyla bilicidir.** Ona muhalefet edenlerden azabı tehir etmekle de **ziyade halimdir.** Hadis-i şerifler, zikredilen bu kimselerin kendisinde (varis tarafından) katlonulmak ya da (varisle, mevrusun) dinlerinin değişik olması veya kölelik gibi bir mâni bulunmayan kimselere varis kılınabileceğini özel olarak belirtmiştir.

تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾

13. Bunlar, Allah'ın (koyduğu) sınırlardır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse Allah onu, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır; orada devamlı kalıcıdırlar; işte büyük kurtuluş budur.

Açıklaması:

13- İşte bu yetimlerin işinden ve onun sonrasından itibaren zikredilen hükümler **Allahü teâlânın hudududur,** onu bilsin ve onu aşmasın diye kulları için sınırladığı kanunlardır. **Ve her kim Allahü teâlâya ve** hükmetmiş olduğu şey hususunda **Peygamberine itaat ederse onu altından ırmaklar akan cennetlere sokar**[365] **ki orada ebedî kaldıkları halde. Ve bu büyük bir kurtuluştur.**

وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٤﴾

14. Kim Allah'a ve Peygamberine karşı isyan eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır.

Açıklaması:

14- Ve kim de Allahü teâlâya ve Peygamberine isyan eder, hududunu tecavüz eylerse onu da içinde ebedî kalmak üzere bir ateşe sokar[366] **ki orada ebedî kaldıkları halde. Ve onun için** orada **mühin**, zillete düşüren **bir azap vardır.**

---

363 «Gayra mudârrin» «yûsâ» fiilinin zamirinden haldir. Yâni «Üçte birden fazla vasiyet yapılmasıyla vârisler bir zarar sokulmadığı halde»

364 «Vasiyeten» lafzı gizli bir «Yûsî» fiili için, te'kiddir.

365 «Yudhil» fiili yâ ile okunduğu gibi iltifat olsun diye nunla «nüdhil» diye de okundu.

366 Burada «Yudhil» fiili yâ ile okunduğu gibi iltifat olsun diye nûnla «nüdhil»- diye de okundu-

وَالّٰتِى يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِنْكُمْۚ فَاِنْ شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ فِى الْبُيُوتِ حَتّٰى يَتَوَفّٰيهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَبِيلًا ﴿١٥﴾

15. Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit ge-tirin. Eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin.

Açıklaması:

15- Kadınlarınızdan fuhuş, zina **işlemiş olanların aleyhine sizden** müslüman erkeklerinizden **dört şahit ikâme ediniz. Eğer onlar** kadınların aleyhine zina ile **şahitlik ederlerse o kadınları evlerde tutun,** onlan hapsedin. Ve onları insanlara karışmaktan menediniz. **Kendilerine ölüm** yani ölüm melekleri **gelip (onların) ruhlarını alıncaya ya da onlara Cenâb-ı Hak bir yol,** evlerden çıkmaya bir yol **açıncaya kadar.**

İslâm'ın ilk zamanlarında bununla emrolundular. Sonra onlar için, bekâr olanına yüz sopa ve bir sene sürgün, evli olanına da recm yapmakla bir yol kılındı. Hadis-i şerifte rivayet olundu ki: Ne zaman ki (zinanın) haddi beyan olundu. Resûlullah (s.a.v.) «Benden alın, benden alın; Artık Allahü teâlâ onlar için bir yol kıldı." dedi. (Müslim rivayet etti.)

وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوهُمَاۚ فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا فَاَعْرِضُوا عَنْهُمَاۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿١٦﴾

16. İçinizden fuhuş yapan her iki tarafa ceza verin; eğer tevbe eder, uslanırlarsa artık onlara ceza verip eziyet etmekten vazgeçin; çünkü Allah tövbeleri çok kabul eden ve çok esirgeyendir.

Açıklaması:

16- Sizden, erkeklerinizden **onu** zina fuhşunu ya da livâtayı **yapanların ikisine gelince**[367] **onların her ikisine de** sövmekle, sopalarla dövmekle **bir eziyet veriniz. Eğer** ondan **tevbe ederler ve** amellerini **düzeltirlerse onlardan vazgeçiniz,** onlara eziyet vermeyiniz. **Şüphe yok ki Allahü teâlâ** tevbe edenin **tevbesini çok kabul edendir,** ona **çok acıyıcıdır.**

Bu âyet-i kerime, eğer «fâhişe» ile zina murad olunmuşsa, hadle nesholunmuştur. Yine aynı şekilde eğer «fâhişe» ile murad, livâta olursa İmâm-ı Şâfı'nin indinde nesholunmuştur. (Çünkü ona göre livâta yapan da recm olunur.) Lâkin

367 Ellezâni lafzı nunün tahfifiyle okunduğu gibi şeddelenmesiyle de «Ellezânni» diye de okundu.

onun indinde kendisine livâta yaptıran kişi recm olunmaz. Her ne kadar evli olsa bile. Bilâkis sopa vurulur ve sürgün edilir.

"Fâhişe" lafzından livatanın murad olunduğu (onu yapanlara dönen) zamirin tesniye kılınması sebebiyle daha zahirdir. (Fâhişeden murad zinadır diyen) ilk cemâat, «Allah zinâkâr erkekle kadını murad etti.» dedi. Bunların bu sözünü o iki kişiye dönen zamirin erkeklerin zamiri (olan «Küm»e) bitişik olan «min» harfi cerri ile beyan edilmesi ve o ikisinin eziyette, tevbede ve (tevbeden sonra onlara eziyet yapılmasından) vazgeçilmesi hususunda müşterek olmaları reddetmektedir. Bu zikredilen eziyet, tevbe ve eziyetten vazgeçilmesi de önceden kadınlar için hapis cezası geçtiğinden dolayı sadece erkeklere aittir.

اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِيْنَ يَعْمَلُوْنَ السُّوْٓءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوْبُوْنَ مِنْ قَرِيْبٍ فَاُولٰٓئِكَ يَتُوْبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿١٧﴾

17. Allah'ın kabul edeceği tevbe, ancak bilmeden kötülük edip de sonra tez elden tevbe edenlerin tevbesidir; işte Allah bunların tevbesini kabul eder; Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.

Açıklaması:

17- Allahü teâlânın üzerine olan tevbe yani fazlı keremi ile kendi nefsine, onun kabulünü yazdığı tevbe, **o kimseler içindir ki cehaletle-** yani Rablerine âsi oldukları sırada câhil oldukları halde **bir kötülük,** günah **işlerler de az bir** zaman **sonra** -ki o gargara haline daha gelmemişken- **tevbekâr olurlar. İşte onlar için Allahü teâlâ tevbeyi kabul eder. Ve Allahü teâlâ** mahlûkâtını **ziyade bilicidir.** Onları yaratışında da **hikmet sahibidir.**

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِيْنَ يَعْمَلُوْنَ السَّيِّاٰتِ ۚ حَتّٰٓى اِذَا حَضَرَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ اِنِّىْ تُبْتُ الْـٰٔنَ وَلَا الَّذِيْنَ يَمُوْتُوْنَ وَهُمْ كُفَّارٌ ۗ اُولٰٓئِكَ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٨﴾

18. Yoksa kötülükleri yapıp yapıp da içlerinden birine ölüm gelip çatınca "Ben şimdi tevbe ettim" diyenler ile kâfir olarak ölenler için (kabul edilecek) tevbe yoktur. Onlar için acı bir azap hazırlamışızdır.

Açıklaması:

18- Ve o tevbe, o kimseler için değildir ki kötü şeyleri günahları **yapar dururlar. Ne zaman ki onlardan birine ölüm gelip** ruhu çekilmeye başlayınca, içinde bulunduğu hâli gördüğü anda **«Ben şimdi tevbe ettim» der.** Bu tevbe ona menfaat vermez. Ve ondan kabul edilmez.

-O tevbe- kâfir oldukları halde ölen kişiler için de değildir. Azabı gör-

dükleri anda, âhirette tevbe ettikleri zaman tevbe, onlardan kabul olunmaz. **İşte onlar var ya, biz onlar için elim,** elem verici **bir azap hazırladık.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَآءَ كَرْهًاۗ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَآ اٰتَيْتُمُوهُنَّ اِلَّآ اَنْ يَّأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍۚ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِۚ فَاِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْـًٔا وَّيَجْعَلَ اللّٰهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾

19. Ey iman edenler! Kadınlara zorla vâris olmanız size helâl değildir. Apaçık bir edepsizlik yapmadıkça, onlara verdiğinizin bir kısmını ele geçirmeniz için de kadınları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız (biliniz ki) Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz.

Açıklaması:

19- Ey imân edenler! Kadınlara, zorla[368] *yani* onları bu işe zorladığınız halde **varis olmanız sizin için helâl olmaz.**

Cahiliyye devrinde kadınlara, akrabaları vâris olurlardı. Eğer isterlerse onlarla, mehirsiz olarak evlenirler ya da onları evlendirip mehirlerine el koyarlardı. Veya onları (ölen kocalarından) vâris oldukları şeyi, fidye olarak verinceye ya da ölünceye kadar evlenmekten men ederler ve onlara varis olurlardı. Sonra bu işten menedildiler.

Ve onlara vermiş olduğunuz mehrin **bazısını giderip kurtarmak için onları sıkıştırmanız** yani onlara karşı bir meyliniz olmadığı halde, sırf zarar olsun diye onları hapsederek sizden gayrısıyla evlenmekten menetmeniz **helâl olmaz.**

Meğer ki apaçık bir fuhuş yapıversin.[369] *Yani «beyân edilmiş» ya da «apaçık»-* bir zina ya da bir masiyet *-yapıversinler-* o zaman sizin için tâ ki onlar size fidye ya da boşanma karşılığında para verinceye kadar, onları sıkıntıya sokmanız caizdir. **Ve onlarla maruf veçhiyle,** siz, nafaka ve ev hususunda **onlarla iyice geçininiz. Şayet onları kerih görürseniz** sabrediniz. **Olabilir ki siz bir şeyi kerih görürsünüz, Allahü teâlâ ise, onda bir çok hayır vücûda getirir.** Ve umulur ki Allahü teâlâ sizi onlar tarafından sâlih bir çocukla rızıklandırmakla onlarda bir hayır yaratır.

وَاِنْ اَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍۙ وَّاٰتَيْتُمْ اِحْدٰىهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْـًٔاۗ

368 «Kerhen lafzı fethayla ve zammeyle okundu. Bu iki ayrı kelimedir..
369 Mübeyyine lafzı kesrayla okunduğu gibi fethayla «Mübeyyene» diye de okundu.

اَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴿٢٠﴾

20. Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz iftira ederek ve apaçık günah işleyerek onu geri alır mısınız?

Açıklaması:

20- Ve eğer bir zevcenin yerini başka bir zevceyle değiştirmek, yani onları boşayarak, birinin yerine başka birini almak **isterseniz, onlardan,** hanımlardan **birine çok mal,** mehir **vermiş olduğunuz halde bile ondan bir şey almayınız. Ona iftira ederek, zulmen ve apaçık bir günaha girerek alıverir misiniz?**[370]

وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ وَاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٢١﴾

21. Vaktiyle siz birbirinizle haşir-neşir olduğunuz ve onlar sizden sağlam bir teminat almış olduğu halde onu nasıl geri alırsınız!

Açıklaması:

21- Ve onu nasıl yani hangi vecihle **alırsınız.**[371] **Halbuki bazınız bazınıza** mehri gerektiren cimayla **birleşti. Ve sizden şiddetli bir ahid almışlardır.** O ahit Allahü teâlânın emretmiş olduğu: onları ya iyilikle tutmaktır ya da güzellikle onları salıvermektir.

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَآؤُكُمْ مِنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾

22. Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın evlendiği kadınlarla ev-lenmeyin; çünkü bu bir hayasızlıktır, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur.

Açıklaması:

22- Ve babalarınızın nikahlamış olduğu kadınlar ile evlenmeyiniz. Ancak böyle bir iş yapmış olmanızdan **geçmişte kalan müstesna.** Çünkü o affedilmiştir. **Şüphe yok ki o,** onlarla evlenmek **çirkin ve gazablanılan,** Allah tarafından gazaba sebep olan şey **oldu.** -Makt; Buğz'un en şiddetli olanıdır.- **Ve** o **ne fena bir yol oldu.**

370 Bühtan ve «ismen» lafızların nasbı hâl olmak üzeredir. İstifham ise azarlamayı ifade içindir.

371 Buradaki soru inkâr içindir.

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْاَخِ وَبَنَاتُ الْاُخْتِ وَاُمَّهَاتُكُمُ الّٰتِىْٓ اَرْضَعْنَكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَاُمَّهَاتُ نِسَآئِكُمْ وَرَبَآئِبُكُمُ الّٰتِىْ فِىْ حُجُوْرِكُمْ مِنْ نِّسَآئِكُمُ الّٰتِىْ دَخَلْتُمْ بِهِنَّ ۫ فَاِنْ لَّمْ تَكُوْنُوْا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ ۫ وَحَلَآئِلُ اَبْنَآئِكُمُ الَّذِيْنَ مِنْ اَصْلَابِكُمْ ۙ وَاَنْ تَجْمَعُوْا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۙ ﴿۲۳﴾

23. Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız-kardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin analaru, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evleri-nizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla (nikâhlanıp da) henüz birleşmemişseniz kızlarını almanızda size bir mahzur yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Açıklaması:

23- Sizin üzerinize haram olmuştur; 1- Analarınız, onlarla evlenmeniz (analarınız tabiri baba ve ana tarafından olan nineleri de içine almıştır.) **ve** 2- **Kızlarınız** (bu tâbir) ne kadar aşağı doğru inerlerse insinler çocukların kızlarını da içine almıştır, **ve** 3- **Kız kardeşleriniz,** baba veya anne tarafından olan **ve** 4- **halalarınız** yani babalarınız ve dedelerinizin kızkardeşleri **ve** 5- **Teyzeleriniz** yani annelerinizin ve ninelerinizin kızkardeşleri **ve** 6- **Erkek kardeşin kızları ile 7- Kızkardeşin kızları.** Bunların içine onların kızları girer. Ve (hadis-i şerifin de beyan ettiği gibi) iki sene tamam olmadan evvel beş defa emzirmekle **8- Sizleri emziren anneleriniz ve sütten olan kızkardeşleriniz,** bu gruba, hadis-i şerifle sütten olan kızlar da katılır. Onlar, kişinin vat'etmiş olduğu hanımının emzirdiği kızlardır. Ayrıca (bu gruba) «Nesebten haram olan sütten de haramdır» hadisinden (Buharî ve Müslim rivayet etti) dolayı sütten olan halalar, teyzeler, erkek kardeşin kızları, kızkardeşin kızları da katılır. - **Ve zevcelerinizin valideleri ve kendilerine duhul ettiğiniz** yani cima ettiğiniz **zevcelerinizden evlerinizde** terbiye ettiğiniz[372] **üvey kızlarınız.**[373] **Şayet zevcelerinize cimâda bulunmamış iseniz sizin üzerinize** o kadınlardan ayrıldığınız zaman onların kızlarıyla evlenmenizde **bir günah yoktur, ve kendi sulblerinizden olan oğullarınızın halileleri,** hanımları -size haram kılındı- Oğul

372 «Ellâtî fi hucûrikûm» galibe, ekseriyyete nisbetle olan bir sıfattır. Bu sıfat için zıt bir mefhum yoktur. Yani evlerinizde olanlarla evlenemezsiniz, evlerinizde olmayanlarla evlenirsiniz diye bir mânâ anlaşılmaz. Bu sıfat buraya çoğunlukta anneler evlenirken, kızlarını da yanında getirmelerine binâen zikredildi.

373 Rebâib lafzı rebibe'nin cemisidir. O da kadının başka kocadan olan kızıdır.

edinmiş olduğunuz kimselerin hanımları ise bunun hilâfınadır. O zaman sizin için onların hanımlarıyla evlenmeniz caizdir. Ve nesebden ya da sütten olan **iki kızkardeşin arasını** bir nikâhla **cemetmeniz de** -sizin üzerinize haramdır- Bu iki kızkardeşe hadis-i şerifle kızla, onun halasını ya da teyzesini cem etmekte katılır. Bunlardan sâdece birinin nikâhı yalnız başına caiz olur. (Eğer onlar köle ise) onların her ikisini de beraber mülk edinmek caizdir. -*Fakat*- sadece birine vat edebilir.

Lâkin câhiliyye devrinde **geçen** şey, Araplar'ın, zikredilenlerin bazısıyla evlenmeleri **müstesna.** Sizin üzerinize bu hususta bir günah yoktur. -Artık o nikâha da devam edilmesin.- **Şüphe yok ki Allahü teâlâ** nehy olmadan evvel, sizden geçmişte sâdır olanları **mağfiret edicidir,** bu hususta da sizlere **rahmet edicidir.**

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ۚ كِتَابَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ ۚ وَاُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوا بِاَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ ۚ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهٖ مِنْهُنَّ فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهٖ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ ۚ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾

24. (Harp esiri olarak) sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı. Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla (mehirlerini vererek) istemeniz size helâl kılındı. Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra (bir miktar indirim için) karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.

Açıklaması:

24- Sağ ellerinizin, esir etme yoluyla **mâlik olduğu** câriyeler **müstesna,** çünkü eğer onların kocaları dârul harpte bulunduysa, istibrâdan sonra onlara vat'etmek sizin için caizdir, **olmak üzere kadınlardan muhsan olanlar,** yani kocalı olanlar, ister müslüman hür kadın olsunlar ya da ehl-i kitaptan olsunlar onlarla kocalarından ayrılmazdan evvel evlenmeniz -sizin üzerinize haramdır.

Allahü teâlânın sizin üzerinize bir kitabı olmak üzere,[374] yani «Bu, Allah'ın kitabı olmakla -sizin üzerinize- yazıldı.»

Bunların gerisinde yani sizin üzerinize haram kılınmış kadınlardan başka **olan -kadınları- ise muhsin** evlenmeyi istiyor **olarak, zinadan da ka-**

374 «kitâballâh» mefulü mutlaktır.

çınmış olarak mallarınızla, mehirle ya da parayla **talep etmenizi sizin için helâl kıldı.**[375] **Artık onlardan** evlendiklerinizden **hangisiyle** vat yapmakla **metalandıysanız onlara ücretlerini,** onlar için takdir etmiş olduğunuz mehirleri **bir farize olarak veriniz. Mihir takdir olunduktan sonra** siz ve onların **birbirinizle uzlaştığınızda,** mehrin tümünü ya da bir kısmını düşürmek veya mehrin üzerine ziyâde yapmakta **üzerinize bir günah yoktur. Şüphe yok ki Allahü teâlâ** mahlûkatını **bilicidir.** Onlar için tedbir etmiş olduğu şeyde de **hikmet sahibidir.**

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا اَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ۭ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيْمَانِكُمْ ۭ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ ۚ فَانْكِحُوْهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ وَاٰتُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ بِالْمَعْرُوْفِ مُحْصَنٰتٍ غَيْرَ مُسٰفِحٰتٍ وَّلَا مُتَّخِذٰتِ اَخْدَانٍ ۚ فَاِذَآ اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَي الْمُحْصَنٰتِ مِنَ الْعَذَابِ ۭ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ ۭ وَاَنْ تَصْبِرُوْا خَيْرٌ لَّكُمْ ۭ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝۲۵

25. İçinizden, imanlı hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan imanlı genç kızlarınız (sayılan) cariyelerinizden alsın. Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Hep aynı köktensiniz (insanlık bakımından aranızda fark yoktur). Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost da tutmamaları şartı ve sahiplerinin izni ile onları (cariyeleri) nikâhlayıp alın, mehirlerini de normal miktarda verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı (uygulanır). Bu (cariye ile evlenme izni), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Açıklaması:

25- Ve sizden her kim muhsan hür, **mü'min**[376] **kadınlar ile evlenmek için bir zenginliğe güç yetiremezse sağ ellerinizin mâlik olduğu mü'mine olan genç kızlardan evlenir. Allahü teâlâ sizin imânınızı bi hakkın bilendir.** Öyleyse o imânın zahiriyle yetinin. Gizlilikleri O'na (Allah'a) havale edin. Çünkü o gizli olan şeyleri tafsiliyle bilicidir. Nice câriye, imân hususunda hür olan kadının üstündedir. Bu âyet cariyelerle evlenmek üzere mü'minleri alıştırmaktır. **Bazınız bazınızdandır.** Yani sizler ve onlar din hususunda eşitsi-

375 «Ehalle» fiili, fail için bina edilmekle okundu. Ayrıca meful için bina edilmekle «Uhille» diye de okundu.

376 Bu sıfat galip üzere geldi. Bunun bir mefhumu yoktur. Yani kişi hür olan mü'min kadınla da ya da hür olan kitabî kadınla da evlenmek ister ve fakirliğinden dolayı gücü yetmeyebilir.

niz. Öyleyse onlarla evlenmekten çekinmeyiniz. **İmdi onlar namuslarını korur, cehren zinâ yapmak ve** gizlice zina ettikleri **dostları edinmez oldukları halde ehillerinin,** sahiplerinin **izniyle onları nikâhlayınız ve onlara ücretlerini,** mehirlerini **güzelce** oyalama ve eksiklik olmaksızın **veriniz. Evlendirildikleri zaman**[377] yani evlendikleri zaman **eğer bir fuhuş,** zina **yaparlarsa o zaman üzerlerine** zina ettikleri vakit muhsanâtın, hür ve bekâr olan kadınların **üzerlerine olan cezanın,** haddin **yarısı lâzım gelir.** Onlara elli sopa vurulur. Ve altı ay kadar sürgüne gönderilirler. Erkek köleler de cariyelere kıyas edilir. (Âyette) ihsan, haddin vücûbunun değil de onların üzerine asla recmin olmadığının şartı kılındı.

Bu, zenginliğin bulunmadığı zamanda cariyelerle evlenmek, **sizden meşakkatten, zinadan korkanlar içindir.**[378]

Hür erkeklerden zinadan korkmayan, bunun (cariyelerle evlenebilen kimsenin) hilafınadır. O kimse için cariyelerle evlenmek helâl değildir. Ve aynı şekilde hür kadınla evlenmemeye gücü yeten kimse için cariyelerle evlenmek helâl değildir. İmâm-ı Şâfiî bu görüş üzeredir. Ayrıca «Sizin mü'mine olan cariyeleriniz» kavliyle kâfir olanları dışarı çıktı. Kişi için (kâfir olanlarla) nikâh yapması *-kendisinin parasal gücü olmadığında zinadan da korksa bile-* helâl değildir. **Ve sizin** cariyelerle evlenmekten sabretmeniz çocuk köle olmaması için **sizin için daha hayırlıdır. Ve Allahü teâlâ** bu hususta genişlik yapmakla **mağfiret sahibidir ve rahmet edicidir.**

يُرِيدُ اللهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ ۗ وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾

26. Allah size (bilmediklerinizi) açıklamak ve sizi, sizden önceki (iyi) lerin yollarına iletmek ve sizin günahlarınızı bağışlamak istiyor. Allah hakkıyla bilicidir, yegâne hikmet sahibidir.

Açıklaması:

26- Allahü teâlâ sizlere dininizin kurallarını ve işinizin maslahatlarını **açıklamak, sizleri** tahlil ve tahrim hususunda **sizden evvelkilerin,** peygamberlerin **sünnetlerine,** yollarına **erdirmek ve sizleri tevbeye muvaffak kılmak,** sizleri üzerinde bulunmuş olduğunuz masiyetten, tâata, döndürmeyi **diler. Ve Allahü teâlâ** sizleri **bilicidir,** sizler için tedbir etmiş olduğu şeyde de **hikmet sahibidir.**

377 Bir kıraatta fail için bina edilerek «Ehsanne» diye okundu.

378 "Anet" lafzı aslında meşakkat demektir. Zina onunla isimlendirilmiştir. Çünkü zina, dünyada had yenilmesi, âhirette de azap çekilmesi dolayısıyla meşakkate sebebtir.

وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ اَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾

27. Allah sizin tevbenizi kabul etmek ister; şehvetlerine uyanlar (kötü arzuların esiri olanlar) ise büsbütün yoldan çıkmanızı isterler.

Açıklaması:

27- Ve Allahü teâlâ sizlerin tevbelerinizi kabul edip aff-ı ilâhiye nailiyetinizi diler. Şehvetlerine uyanlar Yahudiler, Hıristiyanlar veya Mecûsiler ya da zinâkârlar, **sizin büyük bir meyille meyletmenizi,** üzerlerinize haram kılınan şeyleri yapmakla haktan sapıp onlar gibi olmanızı **isterler.**

يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ ۚ وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾

28. Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister; çünkü insan zayıf yaratılmıştır.

Açıklaması:

28- Allahü teâlâ sizden hafifletmek, sizin üzerinize şeriat hükümlerini kolaylaştırmak **ister. Ve insan zayıf olarak yaratılmıştır.** Kadınlara ve şehevî şeylere sabredemez.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُٓوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّآ اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ ۚ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾

29. Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, bâtıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir.

Açıklaması:

29- Ey **imân etmiş olanlar! Mallarınızı aranızda batıl yere** faiz ve gasb gibi, şeriatta haram olan (yolla) **yemeyiniz. Meğer ki tara-fınızdan karşılıklı rızayla** ve nefis hoşluğundan **olan bir ticaret olsun.**[379] Yani «O mallar -tarafınızdan karşılıklı rızâdan- sadır olan ticaret malları olursa. O zaman sizin için onları yemeniz caizdir. Ve **kendilerinizi** ister dünyada olsun ister âhirette onları helâka götürecek şeyi işlemekle **ölüme götürmeyiniz. Şüphe yok ki Allahü teâlâ** sizi bundan men etmekte **sizlere acıyıcıdır.**

379 Bir kıraatta «ticâretin» lafzı nasbla «ticâreten» diye okundu.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًاۗ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

30. Kim düşmanlık ve haksızlık ile bunu (haram yemeyi veya öldürmeyi) yaparsa (bilsin ki) onu ateşe koyacağız; bu ise Allah'a çok kolaydır.

Açıklaması:

30- Ve her kim bunu yani ondan nehyedildiği şeyi **bir düşmanlık,** helâli tecâvüz **ve bir zulüm** *-tekiddir-* **olarak yaparsa, onu yakında** orada yanacağı **ateşe yaslandırırız,** girdiririz. **Ve bu Allahü teâlânın üzerine kolaydır.**

اِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَٰٓائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

31. Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere sokarız.

Açıklaması:

31- Eğer nehyedilmiş olduğunuz şeylerin büyüklerinden -ki meselâ adam öldürmek, zina, hırsızlık gibi üzerine tehdid vârid olan şeylerdir. İbni Abbas'tan rivayet olundu ki: Onlar yedi yüze yakındır,- **kaçınırsanız sizden kabahetlerinizi,** küçük günahları tâatlar karşılığında **sileriz. Ve sizleri, kerim bir mevziye**[380] ki o cennettir, **girdiririz.**

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهٖ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍۗ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاۤءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَۗ وَسْـَٔلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهٖۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾

32. Allah'ın sizi, birbirinizden üstün kıldığı şeyleri (başkasında olup da sizde olmayanı) hasretle arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah'tan lütfunu isteyin; şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir.

Açıklaması:

32- Ve Allahü teâlânın dünya ve din cihetinden **bazınıza diğer bazınız üzerine ihsan buyurmuş olduğu şeyi** hasedleşmeye ve buğuzlaşmaya götürmesin diye **temenni etmeyiniz. Erkekler için** yapmış oldukları cihad ve gayrısı şeyler sebebiyle **kazançlarından bir nasip,** bir sevap **vardır. Kadınların da** kocalarına itaatten ve namuslarını korumaktan dolayı **kazançlarından bir nasip vardır.** (Âyetin buraya kadar olan kısmı) Ümmü Seleme'nin «Ne olaydı

380 "müdhalen» lafzı mimin zammesi ve fethasıyla okundu. Yani «İdhâlen girdirmek» ya da «bir mevzi» demektir.

bizler erkek olsaydık ve cihad etseydik de bizim için de erkeklerin ecrinin dengi olsaydı.» demesi üzerine nâzil oldu.

Ve Allahü teâlâdan fazlından olarak ihtiyaç duyduğunuz şeyi **isteyiniz,**[381] size versin.

Şüphe yok ki Allahü teâlâ her şeyi hakkıyla bilicidir. Fazlının nüzul etmesi ve sizin istekte bulunmanız onun ilmindendir.

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ ۟ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ اَيْمَانُكُمْ فَاٰتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ ۟ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾

33. (Erkek ve kadından) her biri için, ana, baba ve akrabanın bıraktığından (hisselerini alacak olan) vârisler kıldık. Yeminlerinizin bağladığı kimselere de paylarını verin. Çünkü Allah her şeyi görmektedir.

Açıklaması:

33- Anne-baba ve yakınların bıraktıkları her şey için mirasçılar kıldık. Kendileriyle yeminleşmiş olduğunuz kimselerin de paylarını verin. Şüphesiz Allâh her şeye şâhittir.

اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَبِمَا اَنْفَقُوا مِنْ اَمْوَالِهِمْ ۟ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ ۟ وَالّٰتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ۚ فَاِنْ اَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا ۟ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾

34. Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar. Baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.

Açıklaması:

34- Erkekler kadınlar üzerine ziyâde kaimdirler, tasallud edilmişlerdir. Onları edeblendirirler ve onları ellerinde tutarlar. **Çünkü Allahü teâlâ onların bazısını bazısı üzerine tafdil buyurmasıyla** yani o erkekleri kadınlar

381 «is'elû» fiili hemzeyle okunduğu gibi hemzesiz olarak «selû» diye de okundu.

üzerine akılla, ilimle, velayetle ve gayrı şeylerle faziletli kılması sebebiyle **ve mallarından,** o kadınlar **üzerine infak etmeleri sebebiyle. İmdi** onlardan **sâlih kadınlar kânittirler,** kocalarına itaatlidirler. **Allahü teâlânın** onları **koruması sebebiyle** -ki onların üzerine kocalarını vasi kılmıştır- **gaybı** yani kocalarının olmadığı zamanda ferçlerini ve diğer şeyleri **muhafazakârdırlar. Serkeşliklerinden,** isyanın bazı alâmetinin zahir olması sebebi ile size isyanlarından **korktuğunuz kadınlara gelince onlara nasihat ediniz** ve onları Allah'tan korkutunuz. **Ve onları yataklarda yalnız bırakın,** eğer isyanı izhar ederlerse, başka bir yatağa geçin. **Ve onları,** yatakta terk etmek sebebiyle de isyanlarından dönmezlerse, kırıcı olmayan bir dövmekle **dövünüz. Fakat** kendilerinden istenen şey hususunda **sizlere itaat ederlerse artık onların aleyhlerinde,** zulmen onları dövmeye **bir yol aramayınız. Şüphe yok ki Allahü teâlâ çok yücedir, çok büyüktür.** Onlara zulmederseniz O'nun sizi azaba çekmesinden kaçınınız.

وَاِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ اَهْلِهٖ وَحَكَمًا مِنْ اَهْلِهَاۚ اِنْ يُّرِيْدَآ اِصْلَاحًا يُّوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَاۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا خَبِيْرًا ﴿٣٥﴾

35. Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.

Açıklaması:

35- Ve aralarının, karı-kocanın aralarının **ayrılmasından korkarsanız,** bilirseniz,[382] **o zaman** onların rızasıyla onlara **bir hakem** âdil bir erkek **onun akrabasından, bir hakem de ötekinin akrabasından gönderiniz.** Koca, talak ve talaka karşılık alınacak bedel hususunda hükmünü, kadın da bedeli verme hususundaki hükmünü o kişiye ulaştırır. Sonra o iki hakem, bir çalışma yapıp, zâlim olana, dönmesiyle ya da eğer bir ayrılığın olabileceğini görmüşlerse ayrılmalarını emrederler.

Allahü teâlâ buyurdu ki: **Eğer bu** iki hakem **bir ıslahta bulunmak isterlerse, Allahü teâlâ aralarında,** karı koca arasında **bir muvaffakiyyet husule getirir,** yani onları tâata, ıslah ya da ayrılığa kadir kılar. **Şüphesiz Allahü teâlâ** herşeyi **bilicidir.** Zahir olanlardan haberdar olduğu gibi gizli olanlardan da **haberdardır.**

382 «Şikâka beynihimâ»daki izafet, ittissâ içindir. (Aslında) yani «aralarında vâki olan bir ayrılık» mânâsındadır.

وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهٖ شَيْـًٔا وَّبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَّبِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَالْجَارِ ذِى الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْۢبِ وَابْنِ السَّبِيْلِۙ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْۗ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُوْرًاۙ ﴿٣٦﴾

36. Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlar (köle, cariye, hizmetçi ve benzerlerine) iyi davranın; Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez.

Açıklaması:

36- Ve Allahü teâlâya ibadet ediniz. O'nu birleyiniz. **Ve O'na hiçbir şeyi şerik koşmayınız ve ana babaya ihsan etmekle,** iyilikte bulunmakla, **iyilik ediniz. Ve karabet sahiplerine, yetimlere, yoksullara ve yakın komşuya** sana, komşulukta veya nesebte yakın olana **ve uzak komşuya,** komşulukta veya nesebte uzak olana **ve yanınızdaki arkadaşınıza** seferde ya da zanaatta sana arkadaş olana -denildi ki: O (kişinin) karısıdır.- **ve yolcu olana** sefere rabt olmuş olana **ve sağ ellerinizin mâlik olduğuna,** kölelere **-de iyilik ediniz- Şüphe yok ki Allahü teâlâ mütekebbir olanı,** kendisine verilen şey dolayısıyla insanlara karşı **böbürleneni sevmez.**

اَلَّذِيْنَ يَبْخَلُوْنَ وَيَأْمُرُوْنَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُوْنَ مَآ اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖۗ وَاَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابًا مُّهِيْنًاۚ ﴿٣٧﴾

37. Bunlar cimrilik eden ve insanlara da cimriliği tavsiye eden, Allah'ın kendilerine lütfundan verdiğini gizleyen kimselerdir. Biz, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık.

Açıklaması:

37- Onlar ki -*Yahudiler*-[383] kendilerine vacip olan şeye **cimrilikte bulunurlar ve insanlara** o şey hususunda da **cimrilikte bulunmalarını emrederler ve Allahü teâlânın kendilerine fazlından vermiş olduğu şeyi** ilmi, malı **gizlerler.** *O*nlar için şiddetli bir tehdid vardır.[384] **Ve biz kâfirler için** bundan ve başka şeylerden dolayı **hakaret verici,** hakaret sahibi **bir azap hazırlamışızdır.**

وَالَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ رِئَآءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِۗ وَمَنْ يَّكُنِ

383 -mübtedâdır.
384 Mübtedânın haberidir.

الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَآءَ قَرِينًا ﴿٣٨﴾

38. Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını, insanlara gösteriş için sarfedenler de (ahirette azaba dûçâr olurlar). Şeytan bir kimseye arkadaş olursa, ne kötü bir arkadaştır o!

Açıklaması:

38- Ve o kimseler ki[385] **mallarını insanlara gösteriş için** onlara gösteriş yaparak **sarfederler ve Allahü teâlâya ve âhiret gününe iman etmezler** (meselâ münafıklar ve Mekke ehli gibi.) **Ve her kime ki şeytan yakın** *(aynı şu kimseler gibi)* onun emriyle iş yapan bir arkadaş **olursa artık ne fena bir arkadaştır o.**

وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ وَكَانَ اللّٰهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾

39. Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah'ın kendilerine verdiğinden (O'nun yolunda) harcasalardı ne olurdu sanki! Allah onların durumunu hakkıyle bilmektedir.

Açıklaması:

39- Ne olurdu onlara? Eğer Allahü teâlâya ve âhiret gününe iman etselerdi ve Allahü teâlânın kendilerini Merzuk buyurmuş olduğu şeylerden infakta bulunsalar idi. Yani bu hususta onların aleyhine ne zarar vardır?[386] Yani onların üzerine bu hususta hiçbir zarar yoktur. Ancak zarar, onların içinde bulundukları durumdur. **Ve Allahü teâlâ onları bi hakkın bilicidir.** Sonra onları yaptıkları şey karşılığında cezalandıracaktır.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۚ وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾

40. Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez. (Kulun yaptığı iş, eğer bir kötülük ise, onun cezasını adaletle verir.) İyilik olursa onu katlar (kat kat arttırır), kendinden de büyük mükâfat verir.

Açıklaması:

40- Şüphe yok ki Allahü teâlâ hiç kimseye **zerrece,** en küçük karınca **miskali** ağırlığı **olarak,** onu hasenatından eksiltmekle ya da günahları ilâve etmekle

385 «Ellezîne» lafzı bir önceki âyetteki «ellezîne»nin üzerine atfolunmuştur.
386 istifham inkâr içindir. «Lev» harfi, mastara çevirmek içindir.

zulüm etmez. Ve eğer o zerre mü'min tarafından **bir hasene olursa,**[387] onu, ondan yedi-yüzden fazlaya kadar **kat kat arttırır.**[388] **Ve kendi tarafından** kat kat olarak **büyük bir mükâfatta verir** ki ona hiçbir kimsenin gücü yetmez.

فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلٰى هٰٓؤُلَآءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾

41. Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman halleri nice olacak!

Açıklaması:

41- Kâfirlerin hali **nasıl olacak? Her ümmetten** o ümmetin üzerine o ümmetin ameliyle şahitlik yapacak **bir şahit** -ki o şahit o ümmetin peygamberidir- **getireceğimiz ve seni de** Ey Muhammed! **onların üzerine şahit olarak getireceğimiz zaman.**

يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوّٰى بِهِمُ الْاَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللّٰهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾

42. Küfür yoluna sapıp peygamberi dinlemeyenler o gün yerin dibine batırılmayı temenni ederler ve Allah'tan hiçbir haberi gizleyemezler.

Açıklaması:

42- Kâfir olanlar ve Peygamberlere isyan etmiş olanlar o gün, geldiğinde, o günün dehşetinden dolayı «Keşke o yer gibi, toprak olup, **yer onlar ile dümdüz olsaydı,**[389] **diye arzu edecekler.** Başka bir âyette de olduğu gibi kâfir "Ne olaydı ben de toprak olsaydım" diyecek. **Ve Allahü teâlâya** yaptıkları işlerden **hiçbir sözü saklayamayacaklardır.** Başka bir vakitte ise onu saklayabilirlerdi. Ve «Vallahi ey Rabbimiz! Bizler müşrik değildik» derlerdi.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكَارٰى حَتّٰى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا اِلَّا عَابِرِى سَبِيلٍ حَتّٰى تَغْتَسِلُوا۟ وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَآءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَآئِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَآءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا

387 «Haseneten» lafzı bir kıratta refle okundu. O zaman «tekü» fiili tâmme olmuş olur.
388 Bir kıraatta «Yüdâife» fiili şeddelenmekle beraber «yüdağğife» diye okundu.
389 "Tüsevvâ" fiil meful için bina edilerek (meçhul) okundu. Ayrıca fail için de bina edilerek «tüsevvî» diye de (malûm) okundu. Ayrıca aslında bulunan iki tâ'dan birinin hazfıyla ve de ikinci tanın sin'e idğamıyla da okundu. Bu son iki kıraata göre bu fiil aslında «tetesevuâ» idi.

بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدِيكُمْ اِنَّ اللهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

43. Ey iman edenler! Siz sarhoş iken -ne söylediğinizi bilinceye kadar- cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız, yahut sizden biriniz ayak yolundan gelirse, yahut kadınlara dokunup da (bu durumlarda) su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin: Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır.

Açıklaması:

43- Ey mü'minler! Siz şaraptan dolayı **sarhoşlar olduğunuz halde namaza yaklaşmayınız,** yani namaz kılmayınız. Çünkü bu âyetin nüzul sebebi, sarhoşluk anında cemaatle namaz kılmaktır. Tâ ki ayılarak **ne dediğinizi bilinceye kadar. Ve** bir şey girdirmekle veya meninin inzâliyle **cünüp olduğunuz halde de**[390] **yolu geçen,** aşan yani sefere çıkanlar **müstesna, tâ ki gusül edinceye kadar -namaza yaklaşmayınız-** O zaman sizin için namaz kılmanız caizdir. Misafirin istisna edilmesi onun için ayrı bir hüküm olduğundan dolayıdır ki yakında beyanı gelecektir.

Denildi ki: Murad olan, namaz mevzilerine yani mescidlere yaklaşmaktan men etmektir yoksa bir eyleşme olmaksızın o mescidlerden geçmekten men etmek değildir. **Ve eğer siz** suyun zarar verebileceği bir hastalıkla **hasta ya da sefer halinde,** yani misafirler **olursanız** ve cünüp ya da abdestsizseniz **ya da sizden biri heladan,** kazayı hacet için hazırlanmış olan yerden **gelirse** yani abdest bozmuşsa **ya da kadınlara dokunmuşsanız.**[391] Her iki kıraatta da dokunmak demektir ki elle dokunma kastedilmektedir. İbni Ömer böyle beyan etti. İmâm-ı Şâfiî de bu görüş üzeredir. Bu görüşe vücudun diğer yerlerine dokunmak da eklenmiştir. İbni Abbas'tan rivayet olundu ki: Dokunmaktan maksud cimâ etmektir. **Ve eğer** talep ve teftişten sonra namaz için kendisiyle taharetleneceğiz **bir su bulamazsanız** -Burası hasta olanlardan başkasıyla ilgilidir- **iyi bir toprakla,** temiz olan toprakla **teyemmüm alınız,** vaktin girişinden sonra (o toprağa vurmayı) kastediniz ve o toprağa iki vuruşla vurunuz. **Yüzlerinize ve ellerinize** dirsekleriyle beraber **meshediniz.**[392] **Şüphe yok ki Allahü teâlâ affedici ve yarlıgayıcıdır.**

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ اَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿٤٤﴾

390 «Cünüben» lafzının nasbı, hal olmak üzeredir. Ve müfrede de cemiye de söylenebilir.
391 Bir kıraatta «Lâmestüm» fiili elifsiz olarak «lemestüm» diye de okundu.
392 "Mesehâ" fiili, kendi kendine mefule tesir ettiği gibi harfi cerle de tesir edebilir.

44. Kendilerine Kitap'tan nasip verilenlere baksana! Sapıklığı satın alıyorlar ve sizin de yoldan çıkmanızı istiyorlar!

Açıklaması:

44- Kendilerine kitaptan bir nasip, haz verilmiş olanları *-onlar Yahudilerdir-* **görmedin mi?** Hidayetin karşılığında **da sapıklığı satın alıyorlar ve sizin de yolu sapıtmanızı,** onlar gibi olmanız için hak yolunu şaşırmanızı **istiyorlar.**

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَآئِكُمْ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيًّا وَّكَفٰى بِاللّٰهِ نَصِيرًا ﴿٤٥﴾

45. Allah düşmanlarınızı sizden daha iyi bilir. Gerçek bir dost olarak Allah yeter, bir yardımcı olarak da Allah kâfidir.

Açıklaması:

45- Ve Allahü teâlâ sizin düşmalarınızı sizden **daha iyi bilicidir.** Ve onlardan kaçınmanız için onları size haber verecektir. **Ve Allahü teâlâ bir veli olarak,** sizi onlardan hıfzedici olarak **kâfidir. Ve Allahü teâlâ yardımcı olarak** sizin için onların hilesini menedici olarak **kâfidir.**

مِنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ عَنْ مَّوَاضِعِهٖ وَيَقُوْلُوْنَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَّرَاعِنَا لَيًّا بِاَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِى الدِّيْنِ ؕ وَلَوْ اَنَّهُمْ قَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاَقْوَمَ ۙ وَلٰكِنْ لَّعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٤٦﴾

46. Yahudilerden bir kısmı kelimeleri yerlerinden değiştirirler, dillerini eğerek, bükerek ve dine saldırarak (Peygambere karşı) "İşittik ve karşı geldik", "dinle, dinlemez olası", "râinâ" derler. Eğer onlar "İşittik, itaat ettik, dinle ve bizi gözet" deselerdi şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı; fakat küfürleri (gerçeği kabul etmemeleri) sebebiyle Allah onları lânetlemiştir. Artık pek az inanırlar.

Açıklaması:

46- O Yahudi olanlardan bi kavim vardır ki **kelimeleri** Allahü teâlânın indirmiş olduğu, Tevrat'taki Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sıfatını, üzerine koyulmuş olduğu **mevzilerinden tahrif ederek,** değiştirirler. Ve onlara birşey emredildiği zaman, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) **dillerini eğerek,** değiştirerek **ve dine** İslâm'a **tâan ederek,** kötüleyerek, senin sözünü **işittik ve** emrine **isyan ettik ve işit, işitmez olası**[393] **ve «rainâ» derler.** Halbuki Resûlüllâh (s.a.v.), râina ke-

393 «Gayra müsmain» hâl olup duâ manasındadır. Yani «işitmeyesin»-

limesiyle hitap edilmesini yasaklanmıştı. Râina onların lügatında sövme kelimesidir. **Ve eğer onlar** isyan ettik yerine **işittik ve itaat ettik ve** (sadece) **işit ve bize nazar et,** râina yerine «bize bak» **deselerdi elbette onlar için** dedikleri şeyden **daha hayırlı ve daha dürüst,** ondan daha âdil **olurdu. Ve lâkin Allahü teâlâ küfürleri sebebiyle onlara lanet etmiştir,** onları rahmetinden uzaklaştırmıştır. **Artık** onlardan **pek azı** (Abdullah b. Selam ve arkadaşları gibi) **müstesna onlar iman etmezler.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اٰمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلٰٓى اَدْبَارِهَآ اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّآ اَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولًا ﴿٤٧﴾

47. Ey ehl-i kitap! Biz, birtakım yüzleri silip dümdüz ederek arkalarına çevirmeden, yahut onları, cumartesi adamları gibi lânetlemeden önce (davranarak), size gelenleri doğrulamak üzere indirdiğimize (Kitab'a) iman edin; Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir.

Açıklaması:

47- Ey kendilerine kitap verilmiş olanlar! Sizinle beraberinizde bulunanı Tevrat'ı, **musaddık olarak indirmiş olduğumuza** Kur'an'a, **iman ediniz, biz birtakım yüzlerini silip,** o yüzlerdeki göz, burun ve kaşı mahvedip **de enselerine çevirmemizden** ve onları tek bir levha gibi enseler kılmamızdan **veya** onlardan **ashab-ı sebte lanet ettiğimiz,** şekillerini değiştirdiğimiz **gibi onlara lanet etmemizden,** onları maymunlara çevirmemizden **evvel. Ve Allahü teâlânın emri,** hükmü **vâki bulunmaktadır.** Bu âyet-i kerime indiğinde Abdullah b. Selâm müslüman olmuştur. Denildi ki: Bu, şartlı bir tehdid idi. Vakta ki bir kısmı müslüman oldu, kaldırıldı. Ve yine denildi ki: Kıyamet gününden önce yüzleri düzlemek ve suret değiştirme hadisesi vâki olacaktır.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰٓى اِثْمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾

48. Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur.

Açıklaması:

48- Şüphe yok ki, Allahü teâlâ kendisine şerik koşulmasını affetmez. Onun aşağısında olanı, günahları, bağışlamayı **dilediği kimseyi,** azabsız cen-

nete sokmakla **mağfiret eder.** Mü'minlerden olup, dilediği kimseyi de günahları sebebiyle azab eder. Sonra onu cennete sokar. **Ve her kim Allahü teâlâya şerik koşarsa, muhakkak pek büyük bir günah ile iftirada bulunmuş olur.**

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ اَنْفُسَهُمْۜ بَلِ اللّٰهُ يُزَكِّى مَنْ يَشَٓاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٤٩﴾

49. Kendilerini temize çıkaranlara ne dersin! Hayır, Allah dilediğini temize çıkarır ve hiç kimse kıl payı kadar haksızlık görmez.

Açıklaması:

49- Bakmadın mı, o kimseler ki nefislerini tezkiye eder dururlar. Onlar Yahudilerdir. Onlar «Bizler Allah'ın oğullarıyız ve O'nun dostlarıyız» derler. Yani iş onların kendilerini tezkiye etmesi değildir. **Bilakis Allahü teâlâ, dilediğini** iman ile **tezkiye eder,** temizler. **Ve kıl kadar,** yani en küçük çekirdeğin sırtındaki çizgi kadar **zulüm olunmazlar,** amellerinden noksanlaştırılmazlar.

اُنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَۜ وَكَفٰى بِهٖٓ اِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٠﴾

50. Bak, nasıl da Allah üzerine yalan uyduruyorlar; apaçık bir günah olarak bu (onlara) yeter!

Açıklaması:

50- Taaccüb ederek **bak, Allahü teâlâya karşı** bu şekilde **nasıl yalan uyduruyorlar. Bu açık bir günah olarak kâfidir.**

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هٰٓؤُلَٓاءِ اَهْدٰى مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا سَبِيلًا ﴿٥١﴾

51. Kendilerine Kitap'tan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve bâtıla (tanrılara) iman ediyorlar, sonra da kâfirler için: "Bunlar, Allah'a iman edenlerden daha doğru yoldadır" diyorlar!

Açıklaması:

51- Bu âyet-i kerime Yahudi ulemâsından olan Ka'ab b. Eşref ve onun gibileri hakkında inmiştir. Onlar Mekke'ye gelip Bedir de öldürülenleri görmüşler ve müşrikleri intikamlarını almaya ve Hz. Peygamberle (s.a.v.), savaşmaya kışkırtmışlardır.

Görmedin mi o kendilerine kitaptan bir nasip verilmiş kimseler ki, Cibt ve Tâğut'a -Bu ikisi Kureyş'in iki putudur- **iman ediyorlar ve kâfirler için** Ebi Süfyan ve arkadaşları için, onlar Yahudilere «Biz mi yol cihetinden daha

hidayetteyiz ki bizler Kâbe'nin dostlarıyız, hacılara su veririz, misafirleri doyururuz, esirleri azad ederiz ve (daha birçok şey) yaparız yoksa Muhammed mi ki o babalarının dinine muhalefet etti, sıla-i rahmi kesti, Harem-i şerifi terk etti.» dediklerinde, **derler ki «Bunlar,** yani siz **mü'minlerden yol cihetinden daha hidayettesiniz.»**

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾

52. Bunlar, Allah'ın lânetlediği kimselerdir; Allah'ın rahmetinden uzaklaştırdığı (lânetli) kimseye gerçek bir yardımcı bulamazsın.

Açıklaması:

52- Onlar o kimselerdir ki, onlara Allahü teâlâ lanet etmiştir. Ve kime ki Allah lanet ederse, artık onun için bir yardımcı, O'nun azabından menedici **bulamazsın.**

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾

53. Yoksa onların mülkten (hükümranlıktan) bir nasipleri mi var? Öyle olsaydı insanlara çekirdek filizi (kadar bir şey bile) vermezlerdi.

Açıklaması:

53- Yoksa, (bilakis) **onlar için mülkten bir nasip mi var?** Yani, bir mülk olsa bile onlar için o mülkten birşey yoktur. **O halde onlar insanlara bir çekirdek** yani şiddetli cimriliklerinden dolayı, çekirdeğin arkasındaki çukur kadar olan düşük bir şey **bile vermezler.**

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۖ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾

54. Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanlara hased mi ediyorlar? Oysa İbrahim soyuna Kitab'ı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümranlık bahşettik.

Açıklaması:

54- Yoksa onlar Allahü teâlânın fazlından olarak verdiği şey nübüvvet ve hanım çokluğu **üzerine insanlara,** yani Hz. Peygamber'e (s.a.v.) **haset mi ediyorlar,** yani ondan yitmesini istiyorlar. Onlar şöyle derlerdi: Eğer Peygamber olsaydı elbette kadınlardan yüz çevirirdi. **Biz muhakkak âli İbrahim'e** onun dedelerine (Musa, Davut ve Süleyman gibi) **Kitap ve hikmet** ve nübüvvet **verdik. Ve onlara büyük bir mülk verdik.** Davud (a.s.) için doksan dokuz ha-

nım, Süleyman (a.s.) için de bin hür kadın ve câriye vardı.

فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ ؕ وَكَفٰى بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴿٥٥﴾

55. Onlardan bir kısmı İbrahim'e inandı, kimi de ondan yüz çevirdi; (onlara) kavurucu bir ateş olarak cehennem yeter.

Açıklaması:

55- Artık onlardan kimi, ona, Muhammed'e (s.a.v.) **iman etti. Ve onlardan kimi de, ondan yüz çevirdi** ve iman etmedi. **Cehennem** iman etmeyene, **yalımlı bir ateş olarak** azab olarak **kifayet eder.**

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِنَا سَوْفَ نُصْلِيْهِمْ نَارًا ؕ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُوْدُهُمْ بَدَّلْنٰهُمْ جُلُوْدًا غَيْرَهَا لِيَذُوْقُوا الْعَذَابَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿٥٦﴾

56. Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız; onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar! Allah daima üstün ve hakîmdir.

Açıklaması:

56- Şüphesiz o kimseler ki bizim âyetlerimizi inkâr ettiler, onları onda yanacakları **bir ateşe yaslayacağız,** sokacağız. **Onlar her piştikçe,** yandıkça **azabı tatmaları için,** onun şiddetini mukayese etmeleri için, onları yanmamış olan ilk haline döndürmekle derilerini **başka derilerle değiştireceğiz. Şüphe yok ki Allahü teâlâ Azîz'dir,** O'nu, hiçbir şey âciz bırakamaz, yaratışında da **hikmet sahibidir.**

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ لَهُمْ فِيْهَآ اَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ ۫ وَّنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيْلًا ﴿٥٧﴾

57. İnanıp; iyi işler yapanları da, içinde ebediyen kalmak üzere girecekleri, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu (tatlı) bir gölgeye koyarız.

Açıklaması:

57- Ve o kimseler ki iman ettiler ve salih amellerde bulundular, onları da altlarından ırmaklar akan cennetlere, içlerinde ebedî kalmak üzere elbette socakcağız. Onlar için orada, hayızdan ve her türlü pislikten **temiz zevceler vardır. Ve onları koyu** güneşin onu bozamadığı daim **bir gölgeye** -*o cennettir*- **sokacağız.**

اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰٓى اَهْلِهَاۙ وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِۗ اِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمِيْعًا بَصِيْرًا ﴿٥٨﴾

58. Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne kadar güzel öğütler veriyor! Şüphesiz Allah her şeyi işitici, her şeyi görücüdür.

Açıklaması:

58- Muhakkak Allahü teâlâ size emrediyor ki: Emânetleri yani emânet edilen hakları **ehline veriniz.**

Bu âyet-i kerime, Hz. Ali'nin, Kâbe'nin anahtarını, oranın anahtarcısı olan Osman b. Talha El-Hacbi'den, elini sıkarak aldığında nazil oldu. Ki Resûlullah (s.a.v.) fetih günü, Mekke'ye gelmiş (anahtarı istemiş) ve el-Hacbi ise onu menetmişti. El-Hacbi dedi ki: Eğer onun Allah'ın elçisi olduğunu bilseydim onu katiyen men etmezdim. Sonra Resûlullah (s.a.v.) kendisine verilmesini emretti. Hz. Ali de dedi ki: Bunu ebedi olarak al.

Osman b. Talha el-Hacbi ise bundan dolayı hayrete düştü. Hz. Ali de ona bu âyeti okudu. O da hemen müslüman oldu. Osman b. Talha, ölüm anında Kâbe'nin anahtarını kardeşi Şeybe'ye verdi. Sonra ise anahtar onun oğlunda kaldı. Bu âyet-i kerime, her ne kadar hâs bir sebep üzere inmişse de çoğul sıgası karinesiyle, umumiliği itibara alınmıştır. **Ve insanların arasında hüküm edince** sizlere **adaletle hükmetmenizi** emrediyor. **Şüphe yok ki Allahü teâlâ bununla,** emanetleri yerine vermek ve adaletle hükmetmekle **size ne güzel**[394] **öğüt veriyor. Şüphe yok ki Allahü teâlâ** denileni **bi hakkın işitici** yapılanı da **bi hakkın görücüdür.**

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ وَاُولِى الْاَمْرِ مِنْكُمْۚ فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِيْ شَيْءٍ فَرُدُّوْهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُوْلِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِۗ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَّاَحْسَنُ تَأْوِيْلًا ﴿٥٩﴾

59. Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ülülemre (idarecilere) de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız onu Allah'a ve Resûl'e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.

394 «Nıimmâ» lafzında «niğme» lafzının miminin, nekire-i mevsufe olan «mâ» lafzının mimine idgamı vardır.

Açıklaması:

59- Ey iman edenler! Allahü teâlâya itaat ediniz ve Peygamber'e ve size Allah ve Resûlü'ne taatlan emrederlerse **sizden olan emir sahiplerine** yani emirlere, **itaat ediniz. Sonra bir şey hakkında münazaaya düşerseniz,** ihtilaf ederseniz **eğer siz Allahü teâlâya ve âhiret gününe iman edenler iseniz onu Allahü teâlâya** yani O'nun kitabına ve hayatı müddetinde **Peygamberine,** vefatından sonra da O'nun sünnetlerine **arzediniz.** Yani; o mesele üzerine bu iki şeyden biriyle açıklama yapmaya çalışın. **O** yani bu ikisine (bir meseleyi) sunmak, sizin için münazaa yapmaktan ve bir görüş belirtmekten **daha hayırlı ve hem de netice cihetinde de daha güzeldir.**

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ اَنْ يَتَحَاكَمُٓوا اِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ اُمِرُٓوا اَنْ يَكْفُرُوا بِهٖ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾

60. Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi? Tâğut'a inanmamaları kendilerine emrolunduğu halde, Tâğut'un önünde muhakemeleşmek istiyorlar. Halbuki şeytan onları büsbütün saptırmak istiyor.

Açıklaması:

60- Bu âyet-i kerime, bir Yahudi ile münafıkın anlaşmazlıkta bulunup, münafıkın aralarında hükmetsin diye Yahudiyi Ka'ab b. Eşref'e çağırması, Yahudinin de Hz. Peygamber'e çağırması üzerine inmiştir. Bu ikisi Resûlullah'a gelmişlerdi. O da Yahudinin lehine hüküm vermişti. Münafık ise buna razı olmamıştı. Sonra da Hz. Ömer'e geldiler. Yahudi de durumu ona anlattı. O da münâfığa «Bu şekilde mi oldu?» diye sordu. O da «Evet» dedi. Bunun üzerine Ömer (r.a.) onu öldürdü.

Sana indirilmiş olana ve senden evvel inzal edilmiş bulunana iman ettiklerini zannedenlere bakmadın mı ki onlar Tâğût'un azgınlığı çok olanın -Ka'ab b. Eşrefin- **huzurunda muhakeme olmayı isterler. Halbuki onu inkâr etmekle** ve onu dost edinmemekle **emrolunmuşlardı. O şeytan ise onları** haktan **pek uzak bir sapıklıkla dalâlete düşürmek ister.**

وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُولِ رَاَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾

61. Onlara: Allah'ın indirdiğine (Kitab'a) ve Resûl'e gelin (onlara başvura-

lım), denildiği zaman, münafıkların senden iyice uzaklaştıklarını görürsün.

Açıklaması:

61- Onlara Allahü teâlânın, Kur'an'da **inzal etmiş olduğuna** hükme ve aranızda hükmetsin diye **peygambere geliniz denildiği vakitte o münafıkları görürsün ki senden** senden başkasına **kaçındıkça kaçınıyorlar,** yüz çeviriyorlar.

فَكَيْفَ اِذَآ اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَآؤُكَ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنْ اَرَدْنَآ اِلَّآ اِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾

62. Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir felâket gelince hemen, biz yalnızca iyilik etmek ve arayı bulmak istedik, diye yemin ederek sana nasıl gelirler!

Açıklaması:

62- Ya onlara kendi ellerinin evvelce yaptığı şey küfür ve masiyetler **sebebiyle bir musibet** azap **isabet ettiği zaman nasıl** yapacaklar? Yani yüz çevirmeye ve ondan kaçmaya kadir olabilirler mi? Hayır, kadir olamazlar. **Sonra da sana gelirler.**[395] **Biz** senden başkasına bir hükmü getirmekle, **başka değil ancak iyilik etmeyi** salahı **ve tevfıkı,** hakkın elden çıkması olmaksızın hüküm hususunda bir yakınlaştırma yapmakla iki hasmın arasını bulmayı **istiyoruz diye Allahü teâlâya yemin ederler.**

اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللّٰهُ مَا فِى قُلُوبِهِمْ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِٓى اَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾

63. Onlar Allah'ın, kalplerindekini bildiği kimselerdir; onlara aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında tesirli söz söyle.

Açıklaması:

63- Onlar o kimseler ki Allahü teâlâ onların kalplerinde olan şeyi nifakı, özürlerindeki yalanlarını **bilir. Artık** terk etmekle **onlardan çekilin. Ve onlara öğüt ver** onları Allah'tan korkut, **ve onlara nefisleri hakkında beliğ,** onlara tesir edici **söz söyle.** Yani küfürlerinden dönsünler diye onları korkut.

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِ وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَلَمُٓوا اَنْفُسَهُمْ جَآؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا

395 «Câûke» fiili «yesuddûne» fiiline matuftur.

اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿٦٤﴾

64. Biz her peygamberi -Allah'ın izniyle- ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Resûl de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı.

Açıklaması:

64- Biz hiçbir Peygamber göndermedik, ancak Allahü teâlâ'nın izniyle, emriyle, emrettiği ve hükmettiği şey hususunda **itaat edilmesi için gönderdik,** yoksa ona isyan olunması ve muhalefet edilmesi için -göndermedik- **ve eğer onlar nefislerine,** Tağût'a bir hükmü getirmekle **zulmettikleri zaman** tövbe edici olarak **sana gelseler de Allahü teâlâdan mağfiret isteseydiler, ve onlara Peygamber de istiğfarda bulunsaydı,**[396] **elbette Allahü teâlâyı onların tevbelerini çokça kabul edici ve** onları **çok esirgeyici bulacaklardı.**

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِى اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

65. Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükmü içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar.

Açıklaması:

65- Hayır, Rabbine andolsun ki; onlar, aralarındaki münazaa edilmiş, karışıklığa düşülmüş **bir şeyde seni hakem tayin etmedikçe, sonra da hükmedeceğin şeyden dolayı nefislerinde bir haraç,** bir sıkıntı ve şikayet **bulmadıkça ve** hiç bir takıntı olmaksızın **tam bir teslimiyet ile teslim olmadıkça** senin hükmüne boyun eğmedikçe, **iman etmiş olmazlar.**

وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ اَنِ اقْتُلُوٓا اَنْفُسَكُمْ اَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ اِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ اَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهٖ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾

66. Eğer onlara, kendinizi öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın, diye emretmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesna, bunu yapmazlardı. Eğer kendilerine verilen öğüdü yerine getirselerdi, onlar için hem daha hayırlı hem de (imanlarını) daha pekiştirici olurdu.

396 «Resûl» lafzında onun şânını büyütmek için hitaptan (gayba) dönüş vardır.

Açıklaması:

66- Eğer onların üzerine, «nefislerinizi öldürünüz veya yurt-larınızdan çıkınız» diye, Ben-i İsrail üzerine yazdığımız gibi **yazsaydık, bunu** yani onların üzerine yazılanı **onlardan birazı**[397] **müstesna olmak üzere yapmazlardı. Ve eğer onlar kendisiyle öğüt verdikleri şeyi,** peygambere itaat etmeyi **yapsaydılar, elbette onlar için hayırlı ve berdevam olması,** imanlarını tahkik etmesi **itibarıyla daha sağlam olurdu.**

وَاِذًا لَّاٰتَيْنٰهُمْ مِنْ لَّدُنَّآ اَجْرًا عَظِيْمًاۙ ﴿٦٧﴾ وَّلَهَدَيْنٰهُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا ﴿٦٨﴾ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ فَاُولٰۤىِٕكَ مَعَ الَّذِيْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنَ النَّبِيّٖنَ وَالصِّدِّيْقِيْنَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصّٰلِحِيْنَۚ وَحَسُنَ اُولٰۤىِٕكَ رَفِيْقًاؕ ﴿٦٩﴾

67. O zaman elbette kendilerine nezdimizden büyük mükâfat verirdik.

68. Ve onları dosdoğru bir yola iletirdik.

69. Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîkler, şehitler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!

Açıklaması:

67- Ve o zaman, yani eğer sabit olsalardı, **elbette onlara tarafımızdan pek büyük bir mükâfat** -o *cennettir*- **verirdik.**

68- Ve elbette onları bir doğru yola hidayet ederdik.

69- Sahabeden bazıları «Biz seni cennette nasıl göreceğiz, halbuki sen en yüksek derecelerdesin. Biz ise senden aşağıdayız.» dediler. Bunun üzerine, bu âyet-i kerime nazil oldu.

Ve her kim, emrettikleri şey hususunda **Allahü teâlâya ve Peygambere itaat ederse işte onlar, Allahü teâlânın kendilerine ihsan buyurmuş olduğu nebiler ile, sıddıklar ile** sıdk ve tasdik hususunda mübalağalı olduklarından dolayı, peygamberlerin arkadaşlarının en üstün olanları ile **ve şehitler** Allah yolunda öldürülenler **ile, salih zatlar ile** zikrolunanlardan başkası **ile beraberdirler. Onlar ise refik olarak,** her ne kadar bulundukları yer, başkalarına nisbetle yüksek derecelerde olsa da onları görmekle, ziyaretleriyle ve onlarla beraber olmakla orada nimetlenildiğinden dolayı cennette arkadaş olarak **ne güzeldir.**

ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِۗ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَلِيْمًاۗ ﴿٧٠﴾

397 «Kalilun» lafzı bedel olmak üzere, refle ve müstesna olmak üzere de nasbla okundu-

70. Bu lütuf Allah'tandır. Bilen olarak Allah yeter.

Açıklaması:

70- İşte bu, yani zikredilenlerle beraber olmak *-Mübtedadır. Haberi ise-* **Allahü teâlâ tarafından bir fazldır,** onunla onların üzerine ihsanda bulunmuştur, yoksa onlar taatlarıyla, buna nail olmadılar. **Ve Hak teâlâ** âhiretin sevabını **bilici olarak kâfidir.** Yani size haber vermiş olduğu şeye güvenin. Çünkü hiçbir haberci, onun gibi haber veremez.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ اَوِ انْفِرُوا جَمِيعًا ﴿٧١﴾

71. Ey iman edenler! Tedbirinizi alın; bölük bölük savaşa çıkın, yahut (gerektiğinde) topyekün savaşın.

Açıklaması:

71- Ey iman edenler! Düşmanlarınızdan **ihtiyat tedbirinizi alın,** ondan sakınınız ve ona karşı uyanık olun, **bölük bölük çıkınız,** o düşmanla savaşmak için parça parça dağılınız, **veya hep birden,** toplu olarak **seferber olunuz.**

وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ ۚ فَاِنْ اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيَّ اِذْ لَمْ اَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٢﴾

72. İçinizden bazıları vardır ki (cihad konusunda) pek ağırdan alırlar. Eğer size bir felâket erişirse: "Allah bana lütfetti de onlarla beraber bulunmadım" der.

Açıklaması:

72- Ve şüphesiz ki sizden öyle kimseler vardır ki elbette ağır davranacaktır, savaştan geri kalacaktır (Münafıklardan Abdullah b. Übey ve arkadaşları gibi) Allahü teâlâ zahir hasebiyle o münafığı Müslümanlardan saydı.[398] **Eğer size** ölüm ve hezimete uğramak gibi **bir musibet isabet ederse «Muhakkak Allahü teâlâ bana lütfetti, çünkü onlar ile hazır bulunmadım** yoksa isabet ederdi.» der.

وَلَئِنْ اَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللّٰهِ لَيَقُولَنَّ كَاَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَاَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾

398 «le yübattienne» fiilindeki lam kasem içindir.

73. Eğer Allah'tan size bir lütuf erişirse -sanki sizinle onun arasında (zahirî) bir dostluk yokmuş gibi- "Keşke onlarla beraber olsaydım da ben de büyük bir başarı kazansaydım!" der.

Açıklaması:

73- Ve yemin olsun ki eğer size Allah tarafından fetih ve ganimet gibi **bir fazl isabet ederse sanki**[399] **sizinle onun arasında bir sevgi,** tanışıklık ve arkadaşlık **yokmuş**[400] **gibi** nedamet duydukları halde **«ne olurdu ben de onlar ile büyük bir ganimete nail olsaydım** ganimetten büyük bir pay alsaydım» **diyecektir.**

فَلْيُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِۗ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللهِ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾

74. O halde, dünya hayatını ahiret karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz.

Açıklaması:

74- Allahü teâlâ buyurdu ki: **Artık dünya hayatını, âhiret mukabilinde satacak olanlar** Allah'ın dinini yüceltmek için **Allah yolunda savaşa atılsınlar. Ve her kim Allah yolunda savaşır ve katledilirse,** şehit edilirse **veya galip olursa** düşmanına karşı muzaffer olursa **ona elbette büyük bir mükâfat,** çok sevap **vereceğiz.**

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَآءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَاۚ وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّاۚ وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًاۗ ﴿٧٥﴾

75. Size ne oldu da Allah yolunda ve "Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla!" diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz!

Açıklaması:

75- Ve sizin için ne var ki Allah yolunda ve erkeklerden kadınlardan, çocuklardan zaafa düşürülmüş, olan birtakım biçâreler, kâfirlerin onları hicret etmekten menedip, eziyet ettikleri kimseler **uğrunda** *-İbni Abbas (r.a.)*

399 «Keen» lafzı «keenne»den tahfif edilmiştir. İsmi de mafzuftur. (Aslında) «Keenhu» idi.
400 lem yekûn fiili yâ ile okundu. Ayrıca te ile lem tekün diye de okundu.

dedi ki: «Ben ve annem o biçarelerden idik.- **savaşta bulunmayasınız.**[401] **Onlar ki** dua edici olarak «Ey **Rabbimiz! Bizi, şu ahalisi** küfür sebebiyle **zalim olan şehirden,** Mekke'den **çıkar. Ve bizim için tarafından,** bizden onları defedecek **bir yardımcı kıl.» derler.** Allahü teâlâ da onların dualarını kabul buyurdu. Bazıları için Mekke'den çıkmayı kolaylaştırdı ve bazısı da Mekke fethedilene kadar orada kaldı. (Mekke'nin fethinden sonra) Hz. Peygamber (s.a.v.) Attab b. Üseyd'i vali tayin etti. O da mazlumun hakkını zalimden aldı.

اَلَّذِينَ اٰمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِى سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا اَوْلِيَآءَ الشَّيْطَانِ ۚ اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾

76. İman edenler Allah yolunda savaşırlar, inanmayanlar ise tâğut (bâtıl davalar ve şeytan) yolunda savaşırlar. O halde şeytanın dostlarına karşı savaşın; şüphe yok ki şeytanın kurduğu düzen zayıftır.

Açıklaması:

76- İman etmiş olanlar, Allahü teâlânın yolunda muharebede bulunurlar. Kâfir olanlar da Tâğut'un, şeytanın **yolunda savaşırlar. Artık o şeytanın dostlarıyla** onun dininin yardımcılarıyla **savaşınız,** tâ ki Allah'la olan kuvvetinizden dolayı galip olasınız.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا اَيْدِيَكُمْ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ۚ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ اَوْ اَشَدَّ خَشْيَةً ۚ وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ ۚ لَوْلَآ اَخَّرْتَنَآ اِلٰى اَجَلٍ قَرِيبٍ ۗ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ ۚ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقٰى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾

77. Kendilerine, ellerinizi savaştan çekin, namazı kılın ve zekâtı verin, denilen kimseleri görmedin mi? Sonra onlara savaş farz kılınınca, içlerinden bir grup hemen Allah'tan korkar gibi, hatta daha fazla bir korku ile insanlardan korkmaya başladılar da "Rabbimiz! Savaşı bize niçin yazdın! Bizi yakın bir süreye kadar ertelesen (daha bir müddet savaşı farz kılmasan) olmaz mıydı?" dediler. Onlara de ki: "Dünya menfaati önemsizdir, Allah'tan korkanlar için ahiret daha hayırlıdır ve size kıl payı kadar haksızlık edilmez."

Açıklaması:

77- O kimseleri görmez misin ki onlara: Savaşı Mekke'den talep ettikle-

401 İstifham, azarlamayı ifade içindir. Yani «sizler için savaştan bir mâni yoktur.»

rinde «kâfirlerle savaşmaktan **ellerinizi çekiniz»** *-Onlar sahabeden bir gruptur.-* **namaz kılınız, zekât veriniz denilmişti. Vakta ki üzerlerine cihat yazıldı,** farz kılındı **o zaman içlerinden birtakımı Allah'ın** azabından **korkmaları ya da** Allah için olan korkularından **daha şiddetli bir korkuyla**[402] **insanlardan, kâfirlerden** yani öldürülmekle onların azabından **korkarlar.**[403] **Ve onlar** ölümden korktukları için «Ey **Rabbimiz! Ne için üzerimize cihadı yazdın? Ne olurdu bizi yakın bir müddete kadar tehir etseydin» dediler.** Onlara **de ki: Dünyanın metâı** orada kendisiyle faydalanılan şey ya da dünyayla faydalanmak **azdır,** yok olmaya dönücüdür. **Âhiret** yani cennet ise günahı terk edip Allah'ın azabından **sakınanlar için elbette hayırlıdır. Ve siz kıl kadar,** çekirdeğin arkasındaki çizik kadar **zulme uğramayacaksınız.**[404]

اَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِى بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ ۗ وَاِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هٰذِهٖ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۚ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هٰذِهٖ مِنْ عِنْدِكَ ۗ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۗ فَمَا لِهٰٓؤُلَآءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾

78. Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile! Kendilerine bir iyilik dokunsa "Bu Allah'tan" derler; başla-rına bir kötülük gelince de "Bu senden" derler. "Hepsi Allah'tandır"" de. Bu adamlara ne oluyor ki bir türlü laf anlamıyorlar!

Açıklaması:

78- Her nerede olursanız, size ölüm yetişir velev ki, tahkim edilmiş, yüksek **kuleler,** korunaklar **içinde bulununuz.** Öyleyse ölüm korkusundan dolayı savaşmaktan ürkmeyiniz. **Ve eğer onlara,** Yahudilere **bir güzellik,** ekin bolluğu ve zenginlik **dokunursa derler ki, bu Allah tarafındandır. Ve eğer onlara bir kötülük** kıtlık ve belâ **dokunursa** -nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Medine'ye gelişinde onlara vaki olduğu gibi *-«Ey Muhammed-* **Bu senin tarafındandır,** senin uğursuzluğun sebebiyledir.» **derler.** Onlara **de ki** iyilikten ve kötülükten **her şey** Allah'ın indindendir. **O'nun tarafındandır. Artık o taifeye ne oluyor ki neredeyse** Peygambere vahyedilen **sözü anlamaya yanaşmıyorlar.** (Bir şey) anlamaya yaklaşamıyorlar.[405]

---

402 «eşedde» lafzının nasb'ı hal olmak üzeredir.

403 «lemmâ» harfinin cevabı üzerine «îzâ» lafzı ile onun sonrasına delâlet etmektedir. Yani «ansızın onları bir korku kaplar.»

404 «Lâ tuzlemûne» fiili te ile okundu. Ayrıca yâ ile «Lâ yuzlemûne» diye de okundu. Amellerimizden size bir noksanlık yapılmayacak.

405 «Mâ lafzı onların aşırı cehaletlerinden kaynaklanan hayrete düşmeyi ifâde etmektedir. Fiilin (yani anlamalarının) (neredeyse olamaması) o anlama işini tamamen nefyetmekten daha mübalağalıdır.

مَّآ اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ ۘ وَمَآ اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَّفْسِكَ ۭ وَاَرْسَلْنٰكَ لِلنَّاسِ رَسُوْلًا ۭ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا ﴿٧٩﴾

79. Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir. Seni insanlara elçi gönderdik; şahit olarak da Allah yeter.

Açıklaması:

79- Ey insan! **Sana güzellikten,** hayırdan **her ne şey isabet ederse, Allah tarafındandır,** sana, O'nun tarafından bir lütuf olarak gelmiştir. **Ve sana kötülükten,** belâdan **her ne şey isabet ederse, kendi nefsindendir,** o sana onu gerektiren günahları işlediğin için gelmiştir. **Ve seni** ey Muhammed! **İnsanlara Peygamber olarak**[406] **gönderdik. Allahü teâlâ** senin peygamberliğine **şahit olarak kâfidir.**

مَنْ يُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ ۚ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَآ اَرْسَلْنٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيْظًا ﴿٨٠﴾

80. Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Yüz çevirene gelince, seni onların başına bekçi göndermedik!

Açıklaması:

80- Her kim Peygambere itaat ederse muhakkak Allahü teâlâya itaat etmiş olur. Ve her kim arkasını dönerse, O'nun tâatinden yüz çevirirse, bu seni mahzun etmesin. **Çünkü seni onların üzerine hafız olarak,** onların amellerine bekçi olarak **göndermedik.** Bilakis korkutucu olarak gönderdik. Onların işleri bize dönücüdür. Ve onları cezalandıracağız.

Bu savaşla emrolunmadan öncedir.

وَيَقُوْلُوْنَ طَاعَةٌ ۡ فَاِذَا بَرَزُوْا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَاۗىِٕفَةٌ مِّنْهُمْ غَيْرَ الَّذِيْ تَقُوْلُ ۭ وَاللّٰهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُوْنَ ۚ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَي اللّٰهِ ۭ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿٨١﴾

81. "Başüstüne" derler, ama yanından ayrılınca onlardan bir kısmı, senin dediğinden başkasını gizlice kurar. Allah da onların gizlice kurduklarını yazar. Sen onlara aldırma ve Allah'a dayan; sana vekil olarak Allah yeter.

Açıklaması:

81- Ve onlar, o münafıklar yani sana geldikleri vakit, «Bizim işimiz sana **itaattir.» derler. Sonra senin yanından ayrıldıkları,** çıktıkları **zaman, onlardan bir grup** senin huzurunda sana **dedikleri şeyin** tâatın **gayrısını** yani

406 «Resûlen lafzı hali müekkidedir.

sana asi olmayı **geceleyin kuruntu yaparlar,** -yâni gizlerler.[407] **Ve Allahü teâlâ, onların ne kuruntu ettiklerini** onun karşılığında cezalandırmak için onların sahifelerine **yazıyor,** yazılmasıyla emrediyor. **Artık** terkederek, **onlardan yüz çevir, ve Allahü teâlâya tevekkül et,** O'na güven, çünkü o sana kâfidir **ve Cenâb-ı Hak vekil olarak,** kendisine iş ısmarlanan olarak **yeter.**

اَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَ ۜ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾

82. Hâlâ Kur'an üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı.

Açıklaması:

82- Kur'an'ı ve onun içindeki yüce mânâları **düşünmezler mi?.. Ve eğer Allahü teâlâdan başkası tarafından olsa idi, elbette onda birçok ihtilaf,** mânâlarında zıtlık, kelimelerinde de uyuşmazlık **bulurlardı.**

وَاِذَا جَاۤءَهُمْ اَمْرٌ مِنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوا بِهٖ ۜ وَلَوْ رَدُّوهُ اِلَى الرَّسُولِ وَاِلٰٓى اُولِى الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ ۜ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٣﴾

83. Onlara güven veya korkuya dair bir haber gelince hemen onu yayarlar; halbuki onu, Resûl'e veya aralarında yetki sahibi kimselere götürselerdi, onların arasından işin içyüzünü anlayanlar, onun ne olduğunu bilirlerdi. Allah'ın size lütuf ve rahmeti olmasaydı, pek azınız müstesna, şeytana uyup giderdiniz.

Açıklaması:

83- Ve onlara, yardım edilmekle hâsıl olan **emniyetten ya da** hezimete uğramakla olan **korkudan,** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) seriyyeleri tarafından **bir haber** gelse onu zayi ederler, onu yayıverirler.

Bu âyet-i kerime, münafıkların ya da mü'minlerin zayıfları hakkında inmiştir. Onlar, böyle birtakım işler yaparlardı. Bundan dolayı da mü'minler zayıflığa düşer, Peygamber (s.a.v.) de eziyetlenirdi. **Ve eğer onu,** haberi **Peygamber'e veya kendilerinden olan emir sahiplerine** yani sahabenin büyüklerinden olan görüş sahibi kimselere **arzetseler** yani o haber onlara verilinceye kadar ondan sussalar, **elbette onlardan,** Peygamberden ve emir sahiplerinden **bunu istinbâd eden,** onu araştırıp, onu bilmeyi talep eden **zatlar** -ki onlar yaymaya selâhiyetli olanlardır- **bunu bilirlerdi. Ve eğer Allahü teâlânın sizin üzerinize** İslâm'la olan **lütfu ve** size Kur'an'la olan **nimeti olmasa idi pek azınız**

407 «Beyyete tâifun» lafızları tenin dî'ya idgamı ve terkiyle okundu.

müstesna, elbette size emretmiş olduğu fuhşi şeyler hususunda **ona tâbi olmuş olurdunuz.**

فَقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۗ وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَأْسًا وَاَشَدُّ تَنْكِيلًا ﴿٨٤﴾

84. Artık Allah yolunda savaş. Sen, kendinden başkası (sebebiyle) sorumlu tutulmazsın. Müminleri de teşvik et. Umulur ki Allah kâfirlerin gücünü kırar (güçleriyle size zarar vermelerini önler). Allah'ın gücü daha çetin ve cezası daha şiddetlidir.

Açıklaması:

84- Artık, Allah yolunda savaşta bulun, ey Muhammed! **Sen nefsinden başkası ile mükellef olmazsın.** Öyleyse senden (söz dinlemeyip) geride kalmaları sebebiyle kederlerme. Mânâ şöyledir; Sen, yanlız da olsan savaş. Çünkü sen yardım edilmekle vaad olundun. **Mü'minleri teşvik et,** onları savaşmaya hırslandır ve ona rağbet ettir. **Umulur ki Allahü teâlâ kâfir olanların be'sini,** harbini **defeder ve Allahü teâlâ savletçe** onlardan **daha şiddetlidir ve tenkil** azab etme cihetinden **de** onlardan **daha şiddetlidir.**

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: «Nefsim elinde olan Zat'a yemin ederim ki; Tek başıma da olsam elbette çıkacağım.» Ve yetmiş süvariyle beraber Bedri Suğra denilen yere çıktı. Ve Allahü teâlâ da kâfirlerin kalplerine korku salarak ve Ebu Süfyan'ı savaşa çıkmaktan men etmekle onlann savletini defetti. (Âl-i İmrân sûresinde geçtiği gibi.)

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا ۚ وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ مُقِيتًا ﴿٨٥﴾

85. Kim iyi bir işe aracılık ederse onun da o işten bir nasibi olur. Kim kötü bir işe aracılık ederse onun da ondan bir payı olur. Allah her şeyin karşılığını vericidir.

Açıklaması:

85- Her kim güzel, şeriata uygun **bir şefaatle** insanlar arasında **şefaatte bulunursa onun için, o şefaatten,** onun sebebiyle ecirden **bir nasip olur. Ve her kim kötü,** şeriata aykırı **bir şefaatle bulunursa, onun için de o şefaatten,** onun sebebiyle **bir hisse,** suçtan bir nasib **vardır. Ve Allahü teâlâ her şey üzerine Mukît'tir,** muktedirdir. Ve sonra herkese yaptığı şey karşılığında bir ceza verecektir.

وَاِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِاَحْسَنَ مِنْهَآ اَوْ رُدُّوهَاۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾

86. Bir selam ile selamlandığınız zaman siz de ondan daha güzeli ile selamlayın; yahut aynı ile karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını arayandır.

Açıklaması:

86- Ve bir selâm ile (meselâ; size «Esselâmu aleyküm» denildiği gibi) **selamlandığınız zaman, ondan daha güzeli ile,** ona «Aleykes Selâmu ve Rahmetullahi ve Berekâtuhu» diyerek, selâm verene **selâm veriniz veya onu,** o kimsenin söylediği gibi **-aynı ile- iade ediniz.** Yani vacip olan, ikisinden birisidir. Birinci en faziletli olandır. **Şüphe yok ki Allahü teâlâ her şey üzerine muhâsipdir.** Ve o şey üzerine cezalandırır. Bu selam vazifesi de bu cümledendir.

Sünnet-i seniyye, kâfiri, bid'atçıyı, fâsığı, kazay-ı hacet üzerine olan müslümanı, hamamda olanı ve yemek yiyeni bu konunun dışında saymıştır. Çünkü onlara selâmı iâde vacip değildir. Bilâkis sonuncusunun dışındakilerde mekruhtur. Kâfire ise sadece «aleyke» denilir.

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِۜ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيثًا ﴿٨٧﴾

87. Allah -ki ondan başka hiçbir ilâh yoktur. Elbette sizi kıyamet günü toplayacaktır, bunda asla şüphe yoktur. Söz bakımından Allah'tan daha doğru kim vardır!

Açıklaması:

87- Allahü teâlâ ki, ondan başka mabut yoktur. Ve Allahü teâlâ **kendisinde şüphe, şek olmayan kıyamet gününde** kabirlerinizden çıkartıp **sizi cem edecektir. Ve Allah'tan daha doğru sözlü kim vardır.**

فَمَا لَكُمْ فِى الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُواۗ اَتُرِيدُونَ اَنْ تَهْدُوا مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُۗ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿٨٨﴾

88. Size ne oldu da münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Halbuki Allah onları kendi ettikleri yüzünden baş aşağı etmiştir (küfürlerine döndürmüştür). Allah'ın saptırdığını doğru yola getirmek mi istiyorsunuz? Allah'ın saptırdığı kimse için asla (doğruya) yol bulamazsın!

Açıklaması:

88- İnsanlardan bazısı Uhud'dan (gitmekten) vazgeçince başkaları onların hakkında ihtilaf etti. Bir kısım «Onları öldür» dedi. Bir kısmı da «hayır» dedi. Sonra bu âyet-i kerime nazil oldu.

Size ne oluyor ki yani haliniz nedir? **Münafıklar hakkında iki fırka oldunuz. Allahü teâlâ kazandıkları şey,** küfür ve masiyet **sebebiyle onları tersine çevirdi,** onları geri çevirdi. **Hak teâlânın saptırdığını, doğru yola getirmenizi mi** yani onları hidayete ermişler grubundan mı saymayı **murat ediyorsunuz.**[408] **Ve her kimi ki Allahü teâlâ saptırırsa artık sen onun için** hidayete **bir yol bulamazsın.**

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَآءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ اَوْلِيَآءَ حَتّٰى يُهَاجِرُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾

89. Sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi istediler ki onlarla eşit olasınız. O halde Allah yolunda göç edinceye kadar onlardan hiçbirini dost edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün ve hiçbirini dost ve yardımcı edinmeyin.

Açıklaması:

89- Arzu ettiler, temenni ettiler **ki kendilerinin kâfir oldukları gibi siz de kâfir olup** siz ve onlar, küfürde **müsavi olasınız. O halde onlar Allah yolunda** imânlarının olduğunu gösteren, sahih bir hicretle **muhaceret edinceye kadar onlardan,** her ne kadar imânı izhar etseler de, kendileriyle dostluk yapacağınız **dostlar edinmeyiniz. Eğer yüz çevirirlerse,** bulundukları hal üzere devam ederlerse, esir olarak **onları yakalayınız ve öldürünüz. Ve onlardan,** kendileriyle dostlukta bulunacağınız **ne bir dost, ne de** kendisiyle düşmanınıza karşı yardım olunacağınız **bir yardımcı edininiz.**

اِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ اِلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ اَوْ جَآؤُكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ اَنْ يُقَاتِلُوكُمْ اَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَاِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَاَلْقَوْا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾

90. Ancak kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluma sığınanlar

408 Gerideki iki mevzideki istifham, inkâr içindir.

yahut ne sizinle ne de kendi toplumlarıyla savaşmak (istemediklerin)den yürekleri sıkılarak size gelenler müstesna. Allah dileseydi onları başınıza belâ ederdi de sizinle savaşırlardı. Artık onlar sizi bırakıp bir tarafa çekilir de sizinle savaşmazlar ve size barış teklif ederlerse bu durumda Allah size, onların aleyhinde bir yola girme hakkı vermemiştir.

Açıklaması:

90- O kimseler müstesna ki, onlar sizin aranızla kendi aralarında bir misak, onlar ve onlara sığınanlar için emânla olan bir muahede **bulunan** *-Nitekim Resûlullah'ın (s.a.vj Hilâl b. Uveymir el-Eslemi ile muahede yaptığı gibi-* **bir kavme iltica etmiş veyahut** kavimleriyle beraber **sizinle mukâtelede bulunmaktan veyahut** sizinle beraber **kendi kavimleriyle muharebede bulunmaktan göğüsleri darlanmış oldukları halde,** yani sizinle ve onlarla savaşmaktan (kendilerini) geri tuttukları halde **size gelmiş olurlar.** Onlara, birşey almak ya da katletmek için taarruz etmeyiniz. Buraya kadar olan yer ve sonrası kılıç âyetiyle nesholunmuştur.

Eğer Allahü teâlâ onları sizin üzerinize musallat kılmayı **dileseydi,** onların kalplerini takviye ederek **onları sizin üzerinize musallat ederdi de sizi katlediverirlerdi.** Lâkin Allahü teâlâ bunu dilemedi. Ve onların kalplerine korkuyu attı. **İmdi onlar sizden bir tarafa çekilirler de, sizinle savaşta bulunmazlarsa ve müsâlemeti** sulhu **size bırakırlarsa** yani boyun eğerlerse **artık Allahü teâlâ sizin için onların aleyhine** bir şey almak ve öldürmekle **bir yol vermemiştir.**

سَتَجِدُونَ اٰخَرِينَ يُرِيدُونَ اَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ ۖ كُلَّمَا رُدُّوٓا اِلَى الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوا فِيهَا ۚ فَاِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوٓا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّوٓا اَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ ۖ وَاُولٰٓئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿٩١﴾

91. Hem sizden hem de kendi toplumlarından emin olmak isteyen başkalarını da bulacaksınız. Bunlar her ne zaman fitneye götürülseler ona baş aşağı dalarlar (daldırılırlar). Eğer sizden uzak durmaz, sulh teklif etmez ve ellerini çekmezlerse onları yakalayın, rastladığınız yerde öldürün. İşte onlar üzerine sizin için apaçık yetki verdik.

Açıklaması:

91- Başka bir taife de bulacaksınız ki onlar, sizin yanınızda imâm izhar etmek sebebiyle **hem sizden emin,** kavimlerinin yanına döndüklerinde de küfürleri sebebiyle **kavimlerinden emin bulunmayı isterler.** Onlar Esed ve Gatafân kabileleridir. **Fitneye reddolundukları,** şirke çağırıldıkları **her vakit**

onun içine baş aşağı atılırlar, şiddetli düşüşle düşerler. **Artık** sizlerle savaşmayı terketmekle, **sizden çekinmezlerse ve barışı size bırakmazlarsa ve ellerini** sizden **çekmezlerse, onları nerede ele geçirirseniz,** onları bulursanız, esir ederek **onları tutunuz, ya da onları öldürünüz. İşte sizin için onların aleyhine açık olan bir ferman,** gadrlerinden dolayı öldürülmeleri ve esir edilmeleri üzere, açık ve zahir olan bir burhan **verdik.**

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلَّا خَطَـًٔا ۚ وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَّدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يَّصَّدَّقُوْا ۗ فَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَّكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۗ وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيْثَاقٌ فَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِهٖ وَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۚ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ ۙ تَوْبَةً مِّنَ اللّٰهِ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿٩٢﴾

92. Yanlışlıkla olması dışında bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin, mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir. Meğer ki ölünün ailesi o diyeti bağışlamış ola. (Bu takdirde diyet vermez). Eğer öldürülen mümin olduğu halde, size düşman olan bir toplumdan ise mümin bir köle azat etmek lâzımdır. Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir toplumdan ise ailesine teslim edilecek bir diyet ve bir mümin köleyi azat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin, Allah tarafından tevbesinin kabulü için iki ay peş peşe oruç tutması lâzımdır. Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.

Açıklaması:

92- Bir mü'min için bîr mü'mini öldürmesi lâyık değildir, yani ondan, mü'min kardeşini öldürmesinin sâdır olması caiz değildir. **Ancak yanlışlıkla,** bir kast olmaksızın yani öldürmekte hatalı **olması müstesna. Ve her kim hatalı olarak** av hayvanı veya ağaç gibi bir şeye atış yapmayı kastedip, fakat ona isabet edip, gelipte öldürmeyecek bir darbeyle onu vurup **öldürürse,** onun üzerine **bir mü'mine rakabe,** bir dişi insan **ve onun ehline** yani maktulün varislerine **teslim edilecek,** ödenecek **bir diyet vermesi lâzım gelir. Meğer ki tasadduk etsinler,** onu affederek o kişiye onu tasadduk etsinler.

Sünneti seniyye beyân etmiştir ki: O diyet develerden yirmi tane binti mahazdır. Benâtü lebûn, benû lebûn, hıkâk ve cizâgda böyledir.

Ve bu diyet öldürenin âkılesi üzerinedir. Âkile kişinin aslı ve fer'i hariç bütün asabesidir ve bu diyet onların üzerine, üç senede ödemek üzere dağıtılır. Onlardan zengin olanının üzerine, yarım dinar, normal durumda olan üzerine

çeyrek dinar vardır. Bu her sene içindir. Eğer asabe ödeyemez ise Beytül Mal'den ödenir. Eğer bu da mümkün olmazsa cinayeti işleyenin üzerine kalır.

Ve eğer maktul, mü'min olduğu halde sizinle harp durumunda olan **düşman olan bir kavimden ise, o halde** kefâret olarak, onun katilinin üzerine **bir mü'min rakabe azad edilmesi icâb eder.** Onlar ile harp durumunda olduklarından dolayı, maktulün ehline teslim olunacak bir diyet yoktur. **Ve eğer maktul sizin ile aralarında bir misak, and bulanan bir kavimden** (ehli zimmet gibi) **ise o zaman vârislerine teslim olunmuş** onun için olan bir diyet (o diyet, eğer maktul Yahudi ya da Hıristiyan ise, müminin diyetinin üçte biridir. Eğer Mecusi ise, o diyetin onda birinin üçte ikisidir), **ile** onu katilinin üzerine **bir mü'min rakabe azad edilmesi lâzım olur. Fakat her kim** rakabeyi, onu yitirmek ya da onu elde edebilecek şeyi de yitirmekle **bulamazsa Allahü teâlâ tarafından bir tevbe olmak üzere**[409] o kişinin üzerine kefâret olarak **muttasıl iki ay oruç tutması lâzımdır.** Allahü teâlâ (katil oruç da tutamazsa) aynı zihâr meselesinde olduğu gibi yemek yedirmeye intikal edilmesini zikretmemiştir. İmâm-ı Şâfiî de iki kavlinden en sahih olanında bununla amel etmiştir. **Ve Allahü teâlâ** mahlûkatını **bilicidir,** onlar için takdir ettiği şeyde de **hikmet sahibidir.**

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾

93. Kim bir mümini kasden öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.

Açıklaması:

93- Ve her kim bir mü'mini galipte öldürme işinde kullanılan bir âletle ve o müminin, mü'min olduğunu da bilerek onu öldürmeyi kastederek, **kasten öldürürse onun cezası içinde ebedî kalmak üzere cehennemdir. Ve Allahü teâlâ onun üzerine gazap etmiş ve ona lanette bulunmuş** onu rahmetinden uzaklaştırmış **ve onun için** ateşte **pek büyük bir azap hazırlamıştır.**

Bu âyet-i kerime, o mü'mini öldürmeyi helâl sayan kişiyle ya da bu ceza, eğer kişi onunla cezalandırılacaksa, onun cezasıdır şeklinde tevil edilmiştir. Ve vaîde huluf etmekte de «şirkten gayrısını dilediği kimse için affeder» âyetinden dolayı bir terslik yoktur. İbni Abbas'tan rivayet olundu ki: Bu âyet-i kerime zahiri üzerinedir. Ve bu âyeti kerime, gayrısı olan mağfiret âyetlerini neshedicidir.

409 «Tevbeten» lafzı gizli bir fiil ile meful-i mutlak olarak mensubtur.

Bakara âyeti şunu beyân etmiştir ki: Muhakkak ki kasten öldüren kişi öldürür ve eğer affedilirse kendisinin üzerine diyet vardır. O diyetin miktarı da önceden geçmiştir.

Sünnet-i seniyye beyan etmiştir: kasten öldürmek ile hataen öldürmenin arasında bir öldürme daha vardır ki *şibh-i amd-kast benzeri* diye isimlendirilir. O da kişiyi gâliben öldürmeyecek şeyle öldürmektir. Bunda bir kısas yoktur. Bilakis sıfat hususunda amd gibi, tecil ve hamil hususunda hataen olan gibi sadece diyet vardır. Şibhi amd ve amd, kefârete hataen olandan daha lâyıktır.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِذَا ضَرَبْتُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ اَلْقٰٓى اِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًاۚ تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۗ فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌۗ كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُواۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

94. Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek "Sen mümin değilsin" demeyin. Çünkü Allah'ın nezdinde sayısız ganimetler vardır. Önceden siz de böyle iken Allah size lütfetti; o halde iyi anlayıp dinleyin. Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

Açıklaması:

94- Bu âyet-i kerime, sahabeden bir grubun, Beni Selim'den olan koyunları otlatan bir adama rastladıklarında, o adamın onlara selâm verip onların da «Bu bize takiye yaparak selâm verdi» deyip sonra onu öldürerek koyunlarını götürmelerinden dolayı nazil oldu. **Ey iman edenler! Allahü teâlânın yolunda yürüdüğünüz** cihad için sefere çıktığınız **zaman, dikkat-i nazarda bulunun**[410] **ve size selâm**[411] tahiyye ya da İslâm'ın olduğu üzere işaret olan kelime-i şehadeti söylemekle teslimiyeti **veren kimseye** bu şekilde **dünya hayatının arazını,** ganimet olarak onun metâını **arayarak,** talep ederek **«Sen mü'min değilsin,** bu sözü sen kendini ve malını korumak için dedin» **demeyiniz** ve onu öldürmeyiniz. **Allahü teâlânın indinde** o gibi kimseleri, malı için öldürmekten sizi ihtiyaçsız bırakacak **çok ganimetler vardır. Siz de evvelce öyle idiniz,** kanlarınız, mallarınız sadece şehadeti söylemizle korunurdu, **da Allahü teâlâ size,** imanın iştiharı ve istikâmetle **inayet buyurdu. Artık,** bir mü'mini katletmenizi **iyice araştırınız.** İslâm'a girene, size ne yapılmışsa, onu yapınız. **Şüphe yok ki Allahü teâlâ sizin yaptığınızdan, hakkıyla haberdar bulunmaktadır.** Sonra sizleri, onun karşılığında cezalandıracaktır.

410 Bir kıraatta «tebeyyenû» fiili her iki mevzide (te ile) okunmuştur.
411 «Selâm lafzı elifle ve elifsiz «selem» diye okundu.

لَا يَسْتَوِى الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِى الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۟ فَضَّلَ اللهُ الْمُجَاهِدِينَ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً ۟ وَكُلًّا وَعَدَ اللهُ الْحُسْنٰى ۟ وَفَضَّلَ اللهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ اَجْرًا عَظِيمًا ۙ ﴿٩٥﴾

95. Müminlerden -özür sahibi olanlar dışında- oturanlarla malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler bir olmaz. Allah, malları ve canları ile cihad edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah hepsine de güzellik (cennet) vaadetmiştir; ama mücahidleri, oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır.

Açıklaması:

95- Mü'minlerden, bir kötürümlük, körlük ya da benzeri şeyden dolayı **bir özür sahibi olmaksızın**[412] cihattan **oturanlar ve Allahü teâlânın yolunda mallarıyla, canlarıyla cihada atılanlar müsavi olmazlar. Allahü teâlâ malları ile ve canları ile cihada atılanları** bir zarardan dolayı **oturanlar üzerine derece itibarıyla,** niyet hususunda eşit oldukları mücahidlerin müjdelenmekle ziyadelenmesinden dolayı fazilet itibarıyla **tafdil buyurmuştur. Ve Allahü teâlâ** iki fırkadan **hepsine hüsnâyı** cenneti, **vaadetmiştir. Ve Allahü teâlâ mücahid olanları,** bir zaruret olmaksızın **oturanlar üzerine, pek büyük bir mükâfat ile üstün kılmıştır.**

دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۚ وَكَانَ اللهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۚ ﴿٩٦﴾

96. Kendinden dereceler, bağışlama ve rahmet vermiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Açıklaması:

96- Taraf-ı ilâhiden derecelerdir[413] fazilet cihetinden bazısı bazısının üzerinde olan menzillerdir, **ve mağfiret ve rahmettir.**[414] **Ve Allahü teâlâ** dostlarını **mağfiret edicidir,** kendisine tâatta bulunanlara **rahmet edicidir.**

اِنَّ الَّذِينَ تَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ اَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ ۟ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى الْاَرْضِ ۟ قَالُٓوا اَلَمْ تَكُنْ اَرْضُ اللهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا ۟ فَاُولٰٓئِكَ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ ۟ وَسَٓاءَتْ مَصِيرًا ۙ ﴿٩٧﴾

412 «gayr» lafzı refle sıfat olarak ve nasbla müstesna olarak okundu.
413 «derecât» lafzı «ecran» lafzından bedel olmaktadır.
414 Bu iki lafız mukadder olan fiilleriyle mensubtur.-

97. Kendilerine yazık eden kimselere melekler, canlarını alırken: "Ne işde idiniz!" dediler. Bunlar: "Biz yeryüzünde çaresizdik" diye cevap verdiler. Melekler de: "Allah'ın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!" dediler. İşte onların barınağı cehennemdir; orası ne kötü bir gidiş yeridir.

Açıklaması:

97- Bu âyet-i kerime; müslüman olup da hicret etmeyen ve Bedir gününde kâfirlerle beraber öldürülen bir cemâat hakkında nâzil olmuştur.

Muhakkak o kimseler ki kâfirlerle beraber oturup hicreti terketmekle **nefislerine zulmeder oldukları halde canlarını melekler alacaklardır,** azarlayarak onlara **«ne işte idiniz»** yani dininizin işi hususunda hangi şeyde idiniz **diyeceklerdir. Onlar da** özür beyan ederek: **Biz yeryüzünde,** Mekke arazisinde **zayıf sayılır kimseler,** dini kâim kılmaktan âcizler **idik, derler. Melekler de** azarlamak için onlara **«Allah'ın yeryüzü geniş değil miydi ki, orada,** sizin gayrınızın yaptığı gibi küfür yerinden başka bir yere **hicret edeydiniz deyiverirler.** Allahü teâlâ buyurdu ki: **İşte onların varacakları yer cehennemdir. Ne fena uğranacak yerdir o.**

اِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَآءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَّلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾

98. Erkekler, kadınlar ve çocuklardan (gerçekten) âciz olup hiçbir çareye gücü yetmeyenler, hiç bir yol bulamayanlar müstesnadır.

Açıklaması:

98- Ancak erkeklerden ve kadınlardan ve çocuklardan zayıf sayılıp da hiçbir çâreye güçleri yetmeyenler, kendileri için hicrete ve bir nafaka üzere kuvveti olmayanlar ve hicret arazisine **hiçbir yol bulamayanlar müstesna.**

فَاُولٰٓئِكَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّعْفُوَ عَنْهُمْ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾

99. İşte bunları, umulur ki Allah affeder; Allah çok affedicidir, bağışlayıcıdır.

Açıklaması:

99- İşte onları, umulur ki Allahü teâlâ af buyurur. Ve Allahü teâlâ affedici, mağfiret buyurucudur.

وَمَنْ يُّهَاجِرْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِى الْاَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً ؕ وَمَنْ يَّخْرُجْ مِنْ بَيْتِهٖ

مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهٗ عَلَى اللّٰهِ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١٠٠﴾

100. Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek bir çok güzel yer ve bolluk (imkân) bulur. Kim Allah ve Resûlü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse artık onun mükâfatı Allah'a düşer. Allah da çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Açıklaması:

100- Ve her kim Allahü teâlâ yolunda muhacerette bulunursa, yeryüzünde birçok hayırlı barınacak yer, hicret edilecek yer ve rızık hususunda **genişlik bulur. Ve her kim evinden Allahü teâlâya ve Resûlü'ne muhacir olarak çıkarsa, sonra da** yolda Cündüb b. Damretü'l-Leysi'ye vaki olduğu gibi **ölüm yetişirse muhakkak onun ecri Allahü teâlâ üzerinedir,** sâbittir. **Ve Allahü teâlâ Gafûr'dur, Rahîm'dir.**

وَاِذَا ضَرَبْتُمْ فِى الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوْا مِنَ الصَّلٰوةِ اِنْ خِفْتُمْ اَنْ يَّفْتِنَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۗ اِنَّ الْكٰفِرِيْنَ كَانُوْا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِيْنًا ﴿١٠١﴾

101. Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır.

Açıklaması:

101- Ve yeryüzünde yürüdüğünüz, sefer ettiğiniz **zaman kâfir olanların size fenalık edeceklerinden,** yani size bir çirkin iş bulaştıracaklarından **korkarsınız, namazdan** onu dörtten ikiye indirmekle **kısaltma yapmanız** hususunda **sizin üzerinize bir günah yoktur.** «Eğer kâfirlerin size fenalık yapacağından korkarsanız» âyeti sadece olan durumu ifade etmektedir. Burada zıt bir mefhum yoktur. Yani eğer korku yoksa kısaltma yapılamaz, diye bir şey anlaşılmaz.

Sünnet-i Seniyye beyan etmiştir ki: seferle murad uzun olanıdır. Bu da dört berddir. Yani iki merhaledir. (İki günlük yürüyüştür.)

«Sizin üzerinize bir günah yoktur» kavlinden şu alınır: Muhakkak ki namazı dört rekâttan iki rekâta indirmek ruhsattır, vacip değildir. İmâm-ı Şâfiî de[415] bu görüş üzeredir. **Şüphe yok ki kâfirler sizin için apaçık,** düşmanlığı aşikâr olan **bir düşman bulunmaktadırlar.**

415 Hanefi mezhebinde seferde, dört rekâtın iki rekat olarak kılınması vâciptir.

وَاِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوٓا اَسْلِحَتَهُمْ فَاِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَآئِكُمْ ۪ وَلْتَأْتِ طَآئِفَةٌ اُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَاَسْلِحَتَهُمْ ۚ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ وَاَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً ۟ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ بِكُمْ اَذًى مِنْ مَطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَنْ تَضَعُوٓا اَسْلِحَتَكُمْ ۚ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ ۟ اِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٠٢﴾

102. Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman, onlar-dan bir kısmı seninle beraber namaza dursunlar, silahlarını (yanlarına) alsınlar, böylece (namazı kılıp) secde ettiklerinde (diğerleri) arkanızda olsunlar. Sonra henüz namazını kılmamış olan (bu) diğer grup gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. O kâfirler arzu ederler ki siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gafil olsanız da üstünüze birden baskın yapsalar. Eğer size yağmurdan bir eziyet olur yahut hasta bulunursanız silahlarınızı bırakmanızda size günah yoktur. Yine de tedbirinizi alın. Şüphesiz Allah, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.

Açıklaması:

102- Ey Muhammed! Sen **içlerinde** hazır **olup da** ve onlar da düşmanlardan korkuyorlarsa **onlara namaz kıldıracağın zaman**[416] **onlardan bir zümre seninle beraber namaza dursun** ve diğer taife geride kalıp **ve onlar** yani seninle beraber kâim olan taife, onlarla beraber **silahlarını alsınlar. Bunlar secde edince,** yani namaz kılınca, o diğer taife **arka tarafınızda bulunsunlar,** namazı kılıncaya kadar himaye eder ve sonra himaye edilen o taife gider **ve namazı kılmamış olan diğer bir zümre de gelsin seninle beraber namazı kılsın ve ihtiyat tedbirlerini ve** siz namazı kılıncaya kadar beraberlerinde **silahlarını da alıversinler.** Resûlullah (s.a.v.) Batn-ı Nahle denilen yerde bu şekilde muamelede bulunmuştur. (Buharî ve Müslim rivayet etti.)

Kâfir olan kimseler arzu ederler ki namaz kıldığınız vakit **silahlarınızdan ve eşyalarınızdan gafil bulunasınız da sizin üzerinize,** saldırıp sizi yakalayarak **bir baskın ile baskında bulunuversinler.**

Bu son cümle, silah edinilmesiyle emredilmesinin illetidir. **Ve eğer size yağmurdan bir eziyet var ise veya siz hasta bulunmuş iseniz silahlarınızı bırakmanızdan dolayı üzerinize bir günah yoktur.** O zaman o silahları taşımayınız. Bu âyet, bir özür bulunmadığı anda, onların taşınmasının vacip ol-

416 Bu cümle hitap hususunda Kur'an'ın âdeti üzere câridir. Bundan dolayı onun bir mefhumu yoktur.

duğunu ifade eder. Bu İmâm-ı Şâfiî'nin iki kavlinden birisidir. İkincisi ise; onun taşınması sünnettir. Ve bu kavil tercih edilmiştir.

Ve düşmandan **ihtiyat tedbirinizi alınız,** yani gücünüz yettiği kadar, o düşmandan sakınınız. **Şüphe yok ki Allahü teâlâ kâfirler için hakaret verici olan,** ihanet sahibi olan **bir azap hazırlamıştır.**

فَاِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَّقُعُوْدًا وَّعَلٰى جُنُوْبِكُمْ ۚ فَاِذَا اطْمَاْنَنْتُمْ فَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ ۚ اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ كِتٰبًا مَّوْقُوْتًا ﴿١٠٣﴾

103. Namazı bitirince de ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken (daima) Allah'ı anın. Huzura kavuşunca da namazı dosdoğru kılın; çünkü namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır.

Açıklaması:

103- İmdi namazı kılıp bitirdiğiniz, ondan boş kaldığınız **zaman ayakta iken ve otururken ve yanlarınız üzere iken,** yatar şekilde iken, yani bütün hallerde tehlille ve tesbihle **Allahü teâlâyı zikrediniz. Vakta ki mutmain olursanız,** emniyette olursanız, **artık namazı tamamıyla ikâme ediniz,** onu bütün haklarıyla eda ediniz. **Şüphe yok ki namaz mü'minlerin üzerine vakitlenmiş olan,** vakti takdir edilmiş olan **bir kitap,** yazılmış yani farz kılınmış **oldu.** Artık namaz o vakitten tehir edilemez.

وَلَا تَهِنُوْا فِى ابْتِغَآءِ الْقَوْمِ ۭ اِنْ تَكُوْنُوْا تَاْلَمُوْنَ فَاِنَّهُمْ يَاْلَمُوْنَ كَمَا تَاْلَمُوْنَ ۚ وَتَرْجُوْنَ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا يَرْجُوْنَ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿١٠٤﴾

104. O (düşman) topluluğu takip etmekte gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı çekiyorsanız onlar da, sizin çektiğiniz gibi acı çekmektedirler. Üstelik siz Allah'tan, onların ümit etmedikleri şeyleri umuyorsunuz. Allah ilim ve hikmet sahibidir.

Açıklaması:

104- Bu âyet-i kerime, Ashab-ı Kiram'ın, Uhud'dan döndüklerinde Resûlullah'ın (s.a.v.) Ebu Süfyan ve arkadaşlarının aranması için bir taife gönderip, onları da yaralarının olduğundan şikâyette bulunmaları üzerine nâzil oldu. Onlarla savaşmanız için **kavmi,** kâfirleri **aramakta gevşek olmayınız,** zayıf kalmayınız. **Eğer siz elem çekmekte olursanız** yaraların elemini hissederseniz, **onlar da sizin elem çektiğiniz gibi** yani sizin gibi **elem çekerler.** Ve sizinle savaşmaktan korkmazlar. **Halbuki onların ümit etmediği şeyi** yardımı ve sevabı **Allah'tan siz ümit ediyorsunuz.** Öyleyse sizler bu sebeple onların üzerine çıkmış olu-

yorsunuz. Artık sizlerin savaşa, onlardan daha rağbet edici olmanız lâzımdır. **Ve Allahü teâlâ** herşeyi **bilicidir,** yaratışında **hikmet sahibidir.**

اِنَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَآ اَرٰيكَ اللّٰهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَآئِنِينَ خَصِيمًاۙ ﴿١٠٥﴾

105. Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitab'ı hak ile indirdik; hainlerden taraf olma!

Açıklaması:

105- Tuğme b. Übeyrık adlı şahıs bir zırh çalıp, onu bir Yahudinin yanında sakladı. Sonra o zırh o Yahudinin yanında bulunca Tuğme, o zırhı Yahudiye isnâd etti ve onu çalmadığına yemin etti. Bunun üzerine Tuğme'nin kavmi Resûlullah'tan onun nâmına mücadele edip, onu temize çıkarmasını istediler. Sonra da bu âyet nazil oldu. **Şüphesiz biz, sana kitabı,** Kur'ân'ı **hakla**[417] **indirdik ki insanlar arasında, Allahü teâlânın sana** onun hakkında **gösterdiği** sana bildirdiği **ile hükmedesin ve** Tuğme gibi **hainler içinde hasım,** onların nâmına müdafaacı **olma.**

وَاسْتَغْفِرِ اللّٰهَۚ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًاۚ ﴿١٠٦﴾

106. Ve Allah'tan mağfiret iste, çünkü Allah, çok yarlığayıcı, ziya-desiyle esirgeyicidir.

Açıklaması:

106- Kastetmiş olduğun şeylerden dolayı **Allah'tan mağfiret iste. Şüphe yok ki Allahü teâlâ Gafur ve Rahîm olmaya daim oldu.**

وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ اَنْفُسَهُمْۚ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا اَثِيمًاۚ ﴿١٠٧﴾

107. Kendilerine hıyanet edenleri savunma; çünkü Allah hainliği meslek edinmiş günahkârları sevmez.

Açıklaması:

107- Nefislerine hıyanet edenler, nefislerine masiyetlerle hainlik edenler **tarafından mücadelede bulunma.** Çünkü onların hıyanetinin vebali onların üzerinedir. **Şüphe yok ki Allahü teâlâ hıyanete düşkün,** hıyaneti çok olanı, **çok günahkâr olan kimseyi sevmez.** Yani ona azap eder.

يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ اِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضٰى مِنَ

417 Bi'l-hakkın'daki «bâ» harfi cerri «Enzelnâ» fiiline taalluk edicidir.

الْقَوْلِ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾

108. İnsanlardan gizler de Allah'tan gizlemezler. Halbuki geceleyin, O'nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken O, onlarla beraber idi. Allah yaptıklarını kuşatıcıdır (O'nun ilminden hiçbir şeyi gizleyemezler).

Açıklaması:

108- Onlar yani Tuğme ve kavmi utandıkları için **insanlardan gizlenirler de Allah'tan gizlenmezler. Halbuki, Allahü teâlâ razı olmadığı sözü,** onların hırsızlık olmadığı üzere yemin edip, hırsızlığı da Yahudinin üzerine atmayı istelerini **onlar gece konuştukları,** gizledikleri **zaman,** ilmiyle **onlar ile beraberdir. Ve Allahü teâlâ onların yaptıkları şeyi** ilim cihetinden **kuşatmış bulunmaktadır.**

هَآ اَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللّٰهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿١٠٩﴾

109. Haydi siz dünya hayatında onlara taraf çıkıp savundunuz, ya kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak yahut onlara kim vekil olacak?

Açıklaması:

109- İşte siz, ey o kimseler -Tuğme'nin kavmine hitaptır-**dünya hayatı hususunda onların** yani Tuğme ve onun yakınları **tarafından**[418] **mücadelede bulundunuz,** müdafaada bulundunuz. **-Fakat- Kıyamet gününde** onları azaba çektiği zaman, **onlar tarafından Allahü teâlâya karşı, kim mücadelede bulunacak? Veya onların üzerine kim vekil olacak,** onların işini üzerine alacak ve onlardan defedecek? Yani hiç kimse bunu yapamaz.

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١١٠﴾

110. Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok yarlığayıcı ve esirgeyici bulacaktır.

Açıklaması:

110- Ve her kim bir kötülük onunla gayrısının perişan olduğu bir günah (Tuğme'nin Yahudiye iftira atması gibi) **yaparsa ya da nefsine zulmeder,** sadece kendisine münhasır olan bir günah işler **de sonra** ondan dolayı **Allah'tan mağfiret talep ederse** yani tövbe ederse, **Allahü teâlâyı onu bağışlayıcı, ona acıyıcı bulur.**

418 «Anhüm» bir kıraatta «anhü» diye okundu.

وَمَنْ يَكْسِبْ اِثْمًا فَاِنَّمَا يَكْسِبُهٗ عَلٰى نَفْسِهٖ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿۱۱۱﴾

111. Kim bir günah kazanırsa onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah her şeyi bilicidir, büyük hikmet sahibidir.

Açıklaması:

111- Ve her kim bir isim, günah **kazanırsa onu ancak kendi nefsi aleyhine kazanır.** Çünkü o günahın vebali onun üzerinedir. Başkasına zarar vermez. **Ve Allahü teâlâ Alîm,** yaratışında da **hikmet sahibi olmaya daim oldu.**

وَمَنْ يَّكْسِبْ خَطِيْٓـَٔةً اَوْ اِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهٖ بَرِيْٓـًٔا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَّاِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿۱۱۲﴾

112. Kim kasıtlı veya kasıtsız bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak ki, büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.

Açıklaması:

112- Ve her kim bir kusur, küçük günah **veya ism,** büyük günâh **kazanır da sonra da onu,** o günahtan **beri olan bir kimse üzerine atarsa muhakkak ki** (bu suçu) ona atması sebebiyle **bir iftirayı ve** onu kazanması sebebiyle **apaçık bir günahı yüklenmiş olur.**

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهٗ لَهَمَّتْ طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ اَنْ يُّضِلُّوْكَ ؕ وَمَا يُضِلُّوْنَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّوْنَكَ مِنْ شَيْءٍ ؕ وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ ؕ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيْمًا ﴿۱۱۳﴾

113. Allah'ın sana lütfu ve esirgemesi olmasaydı, onlardan bir güruh seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana Kitab'ı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın lütfu sana gerçekten büyük olmuştur.

Açıklaması:

113- Ey Muhammed! **Eğer Allahü teâlânın fazl ve** korumakla olan **rahmeti senin üzerine olmasaydı, elbette onlardan** Tuğme'nin kav-minden **bir taife** senin üzerine bilgileri karıştırmakla seni, hakla hüküm ver-mekten **şaşırtmaya kastetti,** içinde gizledi. **Halbuki onlar kendi nefislerinden başkasını şaşırtamazlar. Ve sana hiçbir şeyden zarar veremezler.**[419] **Ve Allahü teâlâ sana kitabı,** Kur'ân'ı **ve hikmeti** kitabın içindeki hükümleri **indirdi ve sana**

419 Çünkü şaşırtmalarının vebali onların üzerinedir.

bilmediğin şeyleri hükümleri ve gaybı **öğretti. Ve Allahü teâlânın fazlı senin üzerine,** bundan ve başka şeylerden dolayı **pek büyük olmuştur.**

لَا خَيْرَ فِى كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ۟ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾

114. Onların fısıldaşmalarının birçoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka yahut bir iyilik yahut da insanların arasını düzeltmeyi isteyen (in fısıldaşması) müstesna. Kim Allah'ın rızasını elde etmek için bunu yaparsa, biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz.

Açıklaması:

114- Onların yani insanların, **gizlice konuşmalarının bir çoğunda bir hayır yoktur.** Yani konuşmada bir necata ulaşamazlar, konuşup dururlar. **Bir sadaka ile veya iyilikte** iyi amelle, **veya insanların arasını ıslâh etmek ile emreden kimsenin** gizli konuşması **müstesna. Ve her kim** dünya işlerinden olan başka şeyi değil **Allahü teâlânın rızasını talep ederek, bu** zikredileni **yaparsa biz ona elbette çok büyük bir mükâfat vereceğiz.**[420]

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۟ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾

115. Kendisi için doğru yol belli olduktan sonra, kim Peygamber'e karşı çıkar ve müminlerin yolundan başka bir yola giderse, onu o yönde bırakırız ve cehenneme sokarız; o ne kötü bir yerdir.

Açıklaması:

115- Her kim de kendisine hidâyet tebeyyün ettikten mucizelerle kendisine hak zahir olduktan **sonra, peygambere** getirmiş olduğu hak hususunda **muhalefet ederse ve** kâfir olması sebebiyle **mü'minlerin yolundan** yani üzerlerinde bulunmuş oldukları din yollarından **gayrı bir yola tâbi olursa, onu takip ettiği yola sevk ederiz.** Onunla o yol arasını dünyada boş bırakmakla, onu yönelmiş olduğu sapıklığı takip eden kılarız. **Ve onu** âhirette **cehenneme sokarız.** Sonra orada yanar. **Ve ne fena gidilecek yerdir,** o.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ

420 -«Nu'tihi» fiili nûn ile okunduğu gibi yâ ile de «yu'tihi»- diye okundu. (O zaman fail) Allah (c.c.)'dır.

ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾

116. Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; ondan başka günahları dilediği kimse için bağışlar. Kim Allah'a ortak koşarsa büsbütün sapıtmıştır.

Açıklaması:

116- Şüphe yok ki Allahü teâlâ, kendisine şerik koşulmasını mağfiret etmez. Ve bunun gayrısında da dilediği kimseye mağfiret buyurur. Ve her kim Allahü teâlâya şerik koşarsa muhakkak ki haktan **pek uzak bir delâletle sapmıştır.**

اِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهٖٓ اِلَّآ اِنَاثًاۚ وَاِنْ يَدْعُونَ اِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًاۙ ﴿١١٧﴾

117. Onlar (müşrikler) O'nu bırakıp yalnızca bir takım dişilerden (dişi isimli tanrılardan) istiyorlar, ancak inatçı şeytandan dilekte bulunuyorlar.

Açıklaması:

117- O'nun yani Allah'ın **gayrısına dua etmezler.** O müşrikler ibadet etmezler. **Ancak dişilere** Lat, Uzza, Menât gibi dişi putlara **-ibadet ederler- Ve** onlara ibadet etmekle **ancak isyankâr** itaatten çıkmış olan **şeytana,** o putlar hususunda ona itaat ettiklerinden dolayı **dua etmiş olurlar,** ibadet ederler. O isyankâr şeytan, İblis'tir.

لَعَنَهُ اللّٰهُۘ وَقَالَ لَاَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًاۙ ﴿١١٨﴾

118. Allah onu (şeytanı) lânetlemiş; o da: "Yemin ederim ki, kullarından belli bir pay edineceğim" demiştir.

Açıklaması:

118- Allahü teâlâ ona lanet etmiştir. Onu rahmetinden uzaklaştırmıştır. O yani şeytan **da demiştir ki elbette ben senin kullarından takdir olunmuş** kesinleşmiş **bir nasip** pay **edineceğim.** Kendim için kılacağım. Onları bana itaate davet edeceğim.

وَلَاُضِلَّنَّهُمْ وَلَاُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِۜ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًاۜ ﴿١١٩﴾

119. "Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar

(putlar için nişanlayacaklar), şüphesiz onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler" (dedi). Kim Allah'ı bırakır da şeytanı dost edinirse elbette apaçık bir ziyana düşmüştür.

Açıklaması:

119- Ve elbette onları vesvese ile haktan **saptıracağım. Ve elbette onları kuruntuya düşüreceğim.** Onların kalplerine uzun hayatı, dirilmenin ve hesabın olmadığını atacağım. **Ve muhakkak onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar.** Ve bu fiil (cahiliye zamanında) 5 defa yavrulayan dişi develere yapılmıştı. **Ve elbette onlara emredeceğim de, Allahü teâlânın yarattığını** dinini, inkar etmekle yâni; haram kıldığını helâl saymakla, helâl kıldığını da haram saymakla **değiştirecekler. Ve her kim Allahü teâlâdan gayrı olarak şeytanı veli edinirse** onu dost edinip ona itaat ederse, **şüphe yok ki** üzerine ebedî olarak kalan ateşe döneceği için, **pek açık bir ziyan ile ziyana düşmüş olur.**

يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ ۖ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾

120. (Şeytan) onlara söz verir ve onları ümitlendirir; halbuki şeytanın onlara söz vermesi aldatmacadan başka bir şey değildir.

Açıklaması:

120- Şeytan onlara uzun ömrü **vaad eder. Ve onların içine** dünyada bir çok emele nail olmayı, dirilmenin ve hesaba çekilmenin olmadığını **atar. Halbuki şeytan** bununla **onlara aldatmadan** batıldan **başka birşey vaadetmez.**

أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

121. İşte onların yeri cehennemdir; ondan kaçıp kurtulacak bir yer de bulamayacaklardır.

Açıklaması:

121- İşte onların varacakları yer cehennemdir. Ve ondan kaçıp sığınacak dönülecek **bir yer de bulamayacaklardır.**

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾

122. İman eden ve iyi işler yapanları, içinde ebedî kalmak üzere, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah, (bu söylenenleri) hak bir

söz olarak vaadetti. Söz verme ve onu tutma bakımından kim Allah'tan daha doğru olabilir?

Açıklaması:

122- Ve o kimseler ki iman ettiler ve iyi işler yaptılar, onları yakında altlarından ırmaklar akan cennetlere orada ebedî olarak kalıp durmak üzere elbette girdireceğiz. Bu Allah'ın hak olan vaadidir. Yani Allahü teâlâ bunu onlara vâadetti ve doğru kılmakla doğru kıldı. **Allahü teâlâdan daha doğru sözlü kim vardır,** -kimse yoktur.-

لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ وَلَآ اَمَانِيِّ اَهْلِ الْكِتَابِۗ مَنْ يَّعْمَلْ سُوْۤءًا يُّجْزَ بِهٖۙ وَلَا يَجِدْ لَهٗ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿١٢٣﴾

123. Ne sizin kuruntularınız ne de ehl-i kitabın kuruntuları (gerçektir); kim bir kötülük, yaparsa onun cezasını görür ve kendisi için Allah'tan başka dost da, yardımcı da bulamaz.

Açıklaması:

123- Bu âyet-i kerime, müslümanlarla ehl-i kitabın, birbirlerine karşı iftihar etmeleri üzerine inmiştir.

İş sizin kuruntularınıza bağlı **değildir. Ve ehl-i kitabın kuruntularıyla da değildir.** Bilâkis salih amelledir. **Her kim bir kötülük yaparsa,** ister dünyada olsun ister âhirette olsun, belalarla ve sıkıntılarla **cezalandırılır.** (Hadis-i şerifte de varid olduğu gibi) **Ve kendisi için Allah'tan başka** onu koruyacak **bir dost,** ondan men edecek **bir yardımcı bulamaz.**

وَمَنْ يَّعْمَلْ مِنَ الصّٰلِحٰتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰۤىِٕكَ يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُوْنَ نَقِيْرًا ﴿١٢٤﴾

124. Erkek olsun, kadın olsun, her kim de mümin olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratıl-mazlar.

Açıklaması:

124- Ve erkekten ve kadından herhangi bir kimse, mü'min olduğu halde, salih şeylerden bir şey **işlerse, işte onlar cennete gire-ceklerdir.**[421] **Ve bir çekirdeğin arkasındaki çukurcuk kadar bile, zulme uğramayacaklardır.**

421 «Yedhulûne fiili, fail için bina kılınmakla okundu. Ayrıca meful için bina kılınmakla yüdhalûne -girdirileceklerdir- diye okundu.

وَمَنْ اَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًاؕ وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيمَ خَلِيلاً ﴿١٢٥﴾

125. İşlerinde doğru olarak kendini Allah'a veren ve İbrahim'in, Allah'ı bir tanıyan dinine tâbi olan kimseden dince daha güzel kim vardır? Allah İbrahim'i dost edinmiştir.

Açıklaması:

125- Ve din itibarıyla daha güzel kimdir. Yani hiç kimse yoktur. **O kimseden ki muhsin** muvahhid **olduğu halde yüzünü Allah'a teslim etmiş,** yani *-O'na-* boyun eğmiş ve amelini ihlaslı yapmış **ve hanif olarak** yani bütün dinlerden sadece kayyim olan dine meyl edici olarak, İslâm dinine muvafık olan **İbrahim'in milletine tâbi olmuştur. Allahü teâlâ da İbrahim'i halil** yani ona muhabbeti halis olan bir dost **edinmiştir.**

وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِؕ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ مُحِيطًاۧ ﴿١٢٦﴾

126. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır ve Allah her şeyi kuşatmıştır. (Hiçbir şey O'nun ilim ve kudretinin dışında kalamaz.)

Açıklaması:

126- Göklerde ve yerlerde mülk, halk, kullar olarak **ne varsa Allah'ındır. Ve Allahü teâlâ her şeyi** ilim ve kudret cihetinden **kuşatıcıdır.** Yani bu sıfatla muttasıf olmaya daim olmuştur.

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِى النِّسَآءِؕ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّۙ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِى الْكِتَابِ فِى يَتَامَى النِّسَآءِ الّٰتِى لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِۙ وَاَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامٰى بِالْقِسْطِؕ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾

127. Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki, onlara ait hükmü size Allah açıklıyor: Kitap'ta, kendileri için yazılmışı (mirası) vermeyip nikâhlamak istediğiniz yetim kadınlar, çaresiz çocuklar ve yetimlere karşı âdil davranmanız hakkında size okunan âyetler (Allah'ın hükmünü apaçık ortaya koymaktadır). Hayırdan ne yaparsanız şüphesiz Allah onu bilmektedir.

Açıklaması:

127- Ve senden kadınların ve miraslarının **hakkında fetva isterler,** senden fetva talep ederler. Onlara **de ki: Onların hakkında fetvayı, size Allah veriyor ve kitapta** Kur'an'da **sizin üzerinize** miras âyetinden **okunanı -fetva veriyor- ve kendileri için yazılmış,** farz kılınmış **olanı,** mirası **kendilerine vermediğiniz ve** hakir olduklarından dolayı **kendilerini nikâhlamaya** ve miraslarına tama edildiğinden dolayı (başkalarıyla) evlenmelerine engel olmaya **rağbet ettiğiniz** (ey veliler!) **yetim kadınlar hakkında** böyle yapmamanızı size fetva veriyor **ve zayıf olan,** küçük olan **çocuklar hakkındaki** onlara haklarını vermenizle *-size fetva veriyor-* **ve yetimlere karşı** miras ve mehr hususunda, **adaletli olmanızla** size emrediyor. **Ve siz hayırdan ne yaparsanız, şüphe yok ki; Allahü teâlâ onu bihakkın bilicidir.** Ve sonra onun karşılığında sizleri mükâfatlandıracaktır.

وَاِنِ امْرَاَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا اَوْ اِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ اَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًاۗ وَالصُّلْحُ خَيْرٌۗ وَاُحْضِرَتِ الْاَنْفُسُ الشُّحَّۗ وَاِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ﴿١٢٨﴾

128. Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir sulh yapmalarında onlara günah yoktur. Sulh (daima) hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi geçinir ve Allah'tan korkarsanız şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

Açıklaması:

128- Eğer bir kadın[422] **kocası tarafından bir nüşüzden,** onunla bir yatakta yatmayı terketmesiyle onun kendisinden nefret etmesinden, (kocasının) ona buğzundan dolayı nafakasında bir taksirden ve kocasının gözünün ondan daha güzel birine takılmasından **veya** kocasının yüzünü ondan **çevirmesinden korkup,** beklerse, kadının kocası için, beraberliğin devamını talepten dolayı, az bir şey terk etmesiyle beraber, kasem ve nafaka hususunda **aralarını sulh ile ıslah etmelerinden**[423] (Yukarıda zikredilen mesele) eğer kadın buna razı olursa (olur). Yoksa kocanın üzerine kadının hakkını ödemesi ya da ondan ayrılması vardır. Ve sulh, firkatten, nüşüzden ve yüz çevirmekten **hayırlıdır.** Allahü teâlâ, insanın yaratışını beyanla şöyle buyurdu.

422 «Îmraetün» lafzı âyetteki «Hâfet» fiilinin tefsir ettiği gizli bir «Hâfet» fiili ile merfûdur.

423 «Yessâlaha» fiilinde aslında olan (tenin) sad'a idgamı vardır. Bir kıraatta Yessalaha- fiili (ifâl babından) «Eslaha» fiilinin muzarisi olan «Yuslihâ» diye okundu.

Ve nefislerde şuh, şiddetli cimrilik **hazırlanmıştır.** Yani nefisler cimriliğe atılıcıdır. Öyleyse sanki nefisler o cimrilğe hazırdır, cimrilik onlardan kaybolmaz. Mânâ şudur: Şüphesiz ki kadın kendi kocasından, nasibine karşı neredeyse müsâmahakâr değildir, koca da o kadından gayrısını sevdiği vakit kendi karısına karşı (bir şey vermek) cömertliğinde neredeyse bulunamaz. **Ve eğer** kadınlara dostluğu **ihsan ederseniz. Ve** onlara adaletsiz olmaktan **çekinirseniz şüphe yok ki Allahü teâlâ yapacağınız şeyden tamamen haberdardır.** Ve sonra sizleri o şey karşılığında mükâfatlandıracaktır.

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوٓا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَآءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ ۗ وَاِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾

129. Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz; bâri birisine tamamen kapılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir, günahtan sakınırsanız Allah şüphesiz çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Açıklaması:

129- Ve sevgi hususunda **kadınlar arasında adalette bulunmanıza,** eşitlik sağlamanıza **ne kadar** bunu **arzulamış olsanız bile asla muktedir olamazsınız. Artık** kasem ve nafaka hususunda sevmiş olduğunuza **büsbütün meyl ile meyletmeyiniz ki, ötekini** kendisinden meylolunanı, **muallaka,** kocası olup da olmayan **gibi bırakmayınız. Ve eğer** kasem hususunda adaletle **ıslah eder ve** zulüm yapmaktan **sakınırsanız şüphe yok ki Allahü teâlâ** kalbinizde olan meyli **mağfiret edicidir,** bu hususta sizlere **rahmet edicidir.**

وَاِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهٖ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾

130. Eğer (eşler) birbirinden ayrılırsa Allah, bol nimetinden her birini zenginleştirir (diğerine muhtaç olmaktan kurtarır); Allah'ın lütfu geniş, hikmeti büyüktür.

Açıklaması:

130- Ve eğer onlar, karı-koca, talakla **ayrılırlarsa Allahü teâlâ hepsini** diğer arkadaşından, **kendi genişliğinden** yani kadına ondan gayrı bir koca, kocaya da ondan gayrı bir kadın vermekle fazlından **olarak müstağni kılar. Ve Allahü teâlâ** mahlûkatına karşı fazl hususunda **vâsidir,** onlar için ayarlamış olduğu şeyler hususunda da **hikmet sahibidir.**

وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۗ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ

وَاِيَّاكُمْ اَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ ؕ وَاِنْ تَكْفُرُوْا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَنِيًّا حَمِيْدًا ﴿۱۳۱﴾

131. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Sizden önce kendilerine Kitap verilenlere ve size "Allah'tan korkun" diye emrettik. Eğer inkâr ederseniz biliniz ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah hudutsuz zengindir, ziyadesiyle övgüye lâyıktır.

Açıklaması:

131- Ve göklerde ne varsa ve yerde ne varsa Allahü teâlânındır. Andolsun ki sizden evvel kendilerine kitap, kitaplar **verilmiş olanlara** yani Yahudilere ve Hıristiyanlara **da ve** sizlere de ey Ehl-i Kur'an, **Allahü teâlâdan sakınınız.** O'na itaat ederek O'nun azabından korkunuz, **diye tavsiye etmişizdir. Ve** onlara ve sizlere dedik ki vasiyet olunduğunuz şeye **eğer küfrederseniz, şüphe yok ki göklerde ve yerde** halk, mülk ve kullar olarak **ne varsa Allahü teâlânındır,** sizin küfrünüz de O'na hiçbir zarar veremez. **Ve Allahü teâlâ** mahlûkatından ve onların ibâdetinden **müstağnidir, Hamîd'dir** onları yaratışında da övgüye lâyıktır.

وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿۱۳۲﴾

132. Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır. Vekil olarak Allah yeter.

Açıklaması:

132- Ve göklerde olanlar da, yerlerde olanlar da Allahü teâlâya aittir.[424] **Ve vekil olarak,** o ikisinde olanların O'na ait olduğuna şahit olarak **Allahü teâlâ yeter.**

اِنْ يَّشَاْ يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ وَيَاْتِ بِاٰخَرِيْنَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى ذٰلِكَ قَدِيْرًا ﴿۱۳۳﴾

133. Ey insanlar! Allah dilerse sizi yokluğa gönderip başkalarını getirir; Allah buna kadirdir.

Açıklaması:

133- Ey insanlar! Allahü teâlâ dilerse sizi giderir ve sizin karşılığınızda **başkalarını getirir ve Allahü teâlâ buna bihakkın kadirdir.**

424 Bu cümleyi, sakınmayı gerektiren şeyin zihinlere yerleşmesini te'kidlemek için yeniden tekrar buyurdu.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ۚ ﴿١٣٤﴾

134. Kim dünya mükâfatını isterse (bilsin ki) dünyanın da ahiretin de mükâfatı Allah katındadır. Allah her şeyi işiten ve her şeyi görendir.

Açıklaması:

134- Ve her kim ameliyle, **dünya sevabını isterse, sonuçta** onu isteyen için **dünya ve ahiret sevabı da Allah'ın neznindedir,** başkasının yanında değildir. Allah'a ihlasla daha yüce olan talep edilmeyip de niçin o iki sevaptan daha değersizi isteniyor? O şekildeki onun isteği, Allah'ın nezdinden başkasının yanında mevcut değildir. **Ve Allahü teâlâ bihakkın işitici ve görücüdür.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَآءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ ۚ اِنْ يَكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَقِيرًا فَاللّٰهُ اَوْلٰى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰٓى اَنْ تَعْدِلُوا ۚ وَاِنْ تَلْوٗٓا اَوْ تُعْرِضُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾

135. Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendini, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, büker (doğru şahitlik etmez), yahut şâhitlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

Açıklaması:

135- Ey iman edenler! Adaletle bi hakkın kâim Allah için hakla **şahit kimseler olunuz. Velev ki** şehâdet **şahıslarınızın aleyhine bile olsa** hakkı ikrar etmek ve onu gizlememekle onların aleyhine şahit olunuz. **Veya annebabanızın ya da en yakınlarınız aleyhine olsa bile. İster o** aleyhine şahitlik yapılan **zengin olsun ya da fakir olsun. Çünkü Allahü teâlâ onlara** sizden **daha yakındır.** Ve onların maslahatlarını daha iyi bilicidir. **Artık** haktan **döndüğünüz,** meylettiğiniz için, zenginle rızası için veya fakirle de ona acıdığınız için, aranızda olan bir sevgiden dolayı şehâdetiniz hususunda **hevâya tâbi olmayınız. Ve dilinizi eğer bükerseniz,** şehadeti değiştirirseniz[425] **veya** şehâdeti yerine getirmekten **yüz çevirirseniz, şüphe yok ki Allahü teâlâ işlediğiniz şeyden bi hakkın haberdardır.** Ve sonra sizleri onun karşılığında cezalandıracaktır.

425 «Telvû» fiili, tahfif olması için birinci vâvın hazfıyla okundu.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَالْكِتَابِ الَّذِى نَزَّلَ عَلٰى رَسُولِهٖ وَالْكِتَابِ الَّذِٓى اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾

136. Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman (da sebat) ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyle sapıtmıştır.

Açıklaması:

136- Ey iman etmiş olanlar! Allahü teâlâya ve O'nun Peygamberine Muhammed'e (s.a.v.) **indirilmiş olan kitaba** -o *Kur'an'dır*- **ve daha evvel** peygamberlere **indirilmiş olan kitaba,** kitaplara[426] **iman ediniz,** iman üzere devam ediniz. **Ve her kim Allahü teâlâyı ve meleklerini ve kitaplarını ve peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse, muhakkak ki** haktan **pek uzak delâletle sapıklığa düşmüş olur.**

اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٣٧﴾

137. İman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlayacak, ne de onları doğru yola iletecektir.

Açıklaması:

137- Muhakkak o kimseler ki, Hz. Musa'ya **iman ettiler** *-onlar Yahudilerdir-* **sonra** buzağıya tapmakla **kâfir oldular, sonra** o küfürden sonra **iman ettiler, sonra** Hz. İsa'ya **küfrettiler sonra da** Hz. Muhammed'e **küfürlerini arttırdılar, artık Allahü teâlâ** onlar bu durum üzerine oldukları müddetçe, **onlar için mağfiret edecek değildi. Ve onları** hakka doğru giden **yola sevkedecek değildir.**

بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٣٨﴾

138. Münafıklara, kendileri için acı bir azap olduğunu müjdele!

426 Bir kıraatta «Nüzzile» ve «Unzile» fiilleri fail için bina kılınarak «Nezzele» ve «Enzele» diye okundu.

Açıklaması:

138- Ey Muhammed! **Münafıklara müjdele,** haber ver **ki onlara muhakkak bir elim,** acı verici **azap vardır.** O azap ateş azabıdır.

اَلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ اَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾

139. Müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinenler, onların yanında izzet (güç ve şeref) mi arıyorlar? Bilsinler ki bütün izzet yalnızca Allah'a aittir.

Açıklaması:

139- Onlar ki[427] **mü'minleri bırakarak kâfirleri** onlar hakkında tevehhüm ettikleri bir kuvvetten dolayı **dost tutarlar. İzzeti onların yanında mı arıyorlar,** talep ediyorlar?[428] **Muhakkak ki** dünyada ve âhirette **bütün izzet Allahü teâlânındır.**

Ve ona ancak O'nun dostları nail olabilir.

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى الْكِتَابِ اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فِى حَدِيثٍ غَيْرِهٖ ۚ اِنَّكُمْ اِذًا مِثْلُهُمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِى جَهَنَّمَ جَمِيعًا ۙ ﴿١٤٠﴾

140. O (Allah), Kitap'ta size şöyle indirmiştir ki: Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze dalıncaya (konuya geçinceye) kadar kâfirlerle beraber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz. Elbette Allah, münafıkları ve kâfirleri cehennemde bir araya getirecektir.

Açıklaması:

140- Ve muhakkak kitapta, Kur'an'daki En'âm sûresinde **sizin üzerinize indirmiştir ki**[429] **şüphesiz ki**[430]**Allahü teâlânın âyetlerine,** Kur'an'a **küfredildiğini ve onlar ile istihza yapıldığını işittiğiniz zaman başka bir konuşmaya dalıncaya kadar onlar,** yani kâfirler ve alaycılar **ile oturmayınız. Şüphe yok ki siz de o zaman** eğer onlar ile otururseniz, günah hususunda **on-**

427 «ellezîne» lafzı «münafıkîn» lafzından bedeldir, ya da onun sıfatıdır.
428 Bu istifham istifham-ı inkâridir. Yani «o izzeti onların yanında bulamazlar.»
429 «nezzele» fiili fail için bina kılınmakla (malûm) okundu. Ayrıca meful için bina kılınmakla «nüzzile» diye de (meçhul) okundu.
430 "en" lafzı «enne»den tahfif edilmiştir. İsmi de mahzuftur. Yani Enhû. Yani -şüphesiz ki durum- demektir.

ların aynısısınız. Muhakkak ki Allahü teâlâ münafıkları ve kâfirleri onlar dünyada küfür ve istihza üzere biraraya geldikleri gibi **cehennemde toptan toplayıcıdır.**

اَلَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْۚ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللّٰهِ قَالُٓوا اَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْۖ وَاِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌۙ قَالُٓوا اَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَۜ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ وَلَنْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًاۧ ﴿١٤١﴾

141. Sizi gözetleyip duranlar, eğer size Allah'tan bir zafer (nasib) olursa, "Sizinle beraber değil miydik?" derler. Kâfirlerin (zaferden) bir nasipleri olursa (bu sefer de onlara), "Sizi yenip (öldürebileceğimiz halde öldürmeyip) müminlerden korumadık mı?" derler. Artık Allah kıyamet gününde aranızda hükmedecektir ve kâfirler için müminler aleyhine asla bir yol vermeyecektir.

Açıklaması:

141- Onlar ki *-bir önceki ellezîne'den bedeldir-* **sizi,** işlerinizi **gözetlerler,** beklerler. **Eğer sizin için Allahü teâlâdan bir fetih,** zafer ve ganimet **olsa,** sizlere **"Biz de** dinde ve cihatta **sizinle beraber değil miydik!** Öyleyse bize de ganimetten bir parça şey verin" **derler. Ve eğer kâfirler için** sizin üzerinize, zaferden **bir nasip olursa,** onlara da **«Biz sizin üzerinize galip gelmez miydik** ve sizi yakalamaya ve öldürmeye kadir olmaz mıydık? *-Fakat-* sizleri bıraktık **ve size mü'minlerin** galip gelmeleriyle olacak **tecavüzlerini** onları hileye düşürmek ve sizlere onların haberlerini yollamakla **men etmedik mi?** Öyleyse, bizim için sizin üzerinize gerekli olan bir minnet vardır.» **derler.** Allahü teâlâ buyurdu: **Artık Allah kıyamet gününde sizinle** onların **arasında,** sizleri cennete, onları da ateşe sokarak **hükmedecektir. Ve elbette Allahü teâlâ kâfirler için mü'minler aleyhine** *-mü'minleri-* tamamen yok etmekte olan **bir yol vermeyecektir.**

اِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْۚ وَاِذَا قَامُٓوا اِلَى الصَّلٰوةِ قَامُوا كُسَالٰىۙ يُرَٓاؤُنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ اِلَّا قَلِيلًاۖ ﴿١٤٢﴾

142. Şüphesiz münafıklar Allah'a oyun etmeye kalkışıyorlar; halbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı da pek az hatıra getirirler.

Açıklaması:

142- Şüphesiz münafıklar, Allahü teâlâya karşı, küfrün dünyevî ahkâmını (cizye, vs.) kendilerinden defetmek için, içlerinde gizlemiş oldukları o küfrün zıttını (imanı) izhar etmeleriyle **hilede bulunmak isterler. Halbuki O, onlara hile yapandır,** hilelerine mukabil onları cezalandırandır. Şöyle ki; Allahü teâlânın onların gizlemiş oldukları şey üzerine, Resûlü'nü muttali kılmasıyla, dünyadayken rezil olurlar. Âhirette de azaba çekilirler. **Ve** mü'minlerle beraber **namaza kalktıkları zaman tembelce** ağırlanarak **kalkarlar, insanlara** namaz kılmalarıyla **gösterişte bulunurlar. Ve Allahü teâlâyı pek az** ki o da riya olsun diye **yâd ederler,** namaz kılarlar.

مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذٰلِكَ لَآ اِلٰى هٰٓؤُلَآءِ وَلَآ اِلٰى هٰٓؤُلَآءِ ۗ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾

143. Bunların arasında bocalayıp durmaktalar, ne onlara (bağlanıyorlar) ne bunlara. Allah'ın şaşırttığı kimseye asla bir (çıkar) yol bulamazsın.

Açıklaması:

143- Onun, küfürle imanın **arasında müteredditirler. Ne onlara** yani kâfirlere, **ne de bunlara** yani mü'minlere **mensuplar. Ve her kimi Allahü teâlâ saptırırsa, artık ona elbette** hidâyete doğru olan **bir yol bulamazsın.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ اَتُرِيدُونَ اَنْ تَجْعَلُوا لِلّٰهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٤٤﴾

144. Ey iman edenler! Müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin; (bunu yaparak) Allah'a, aleyhinizde apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz?

Açıklaması:

144- Ey iman etmiş olanlar! Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dostlar edinmeyiniz. İster misiniz ki; Allahü teâlâ için, onları dost edinmek sebebiyle **aleyhinize açık bir hüccet,** sizin münafıklığınız üzerine aşikâr bir delil **edinesiniz.**

اِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِى الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ ۚ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ۙ ﴿١٤٥﴾

145. Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar. Artık onlara asla bir yardımcı bulamazsın.

Açıklaması:

145- Şüphe yok ki; Münafıklar ateşten en alt tabakada, mekân-dadırlar. Orası cehennemin en dibidir. **Ve elbette onlar için bir yardımcı,** azaptan men eden bir kimse **bulamazsın.**

اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَاَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللّٰهِ وَاَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ۖ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾

146. Ancak tevbe edip hallerini düzeltenler, Allah'a sımsıkı sarılıp dinlerini (ibadetlerini) yalnız onun için yapanlar başkadır. İşte bunlar (gerçekte) müminlerle beraberdirler ve Allah müminlere yakında büyük mükâfat verecektir.

Açıklaması:

146- Ancak o kimseler ki nifaktan **tövbe ettiler ve** amellerini **dü-zelttiler ve Allahü teâlâya yapıştılar,** güvendiler. **Ve dinlerini Allah için** riyadan **hâlis kıldılar onlar müstesna. İşte onlar mü'minlerle,** onlara verilecek şeyler hususunda **beraberdirler. Mü'minlere ise, Allahü teâlâ ileride** âhirette **büyük bir mükâfat** -o cennettir- **verecektir.**

مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ اِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

147. Eğer siz iman eder ve şükrederseniz, Allah size neden azap etsin! Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir.

Açıklaması:

147- Eğer onun nimetlerine **şükreder ve** ona **imân etmiş olursanız, Allahü teâlâ size azap etmekle ne yapacaktır?** *-İstifham, nefy mânâsındadır. Yani «Sizlere azap etmez»-* **Halbuki Allahü teâlâ,** mü'minlerin amellerine sevap vererek **şükredicidir,** mahlûkatını **bilicidir.**

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾

148. Allah kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez; ancak haksızlığa uğrayan başka. Allah her şeyi işitici ve bilicidir.

Açıklaması:

148- Allahü teâlâ hiç kimseden, **çirkin lakırdının açıklanmasını sevmez,** yani ona karşılık azap eder. **Ancak zulmedilmiş olan başka.** Çünkü ona zulmedenin, zulmünden haber verip, onun aleyhine dava açmak için, o çirkin şeyi açıklamakla ona azap etmez. **Ve Allahü teâlâ** denileni **bi hakkın işitici-**

dir, yapılanı da **bi hakkın bilicidir.**

اِنْ تُبْدُوا خَيْرًا اَوْ تُخْفُوهُ اَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوٓءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾

149. Bir iyiliği açıklar yahut gizlerseniz veya bir kötülüğü (açıklamayıp) affederseniz, şüphesiz Allah da ziyadesiyle affedici ve kadirdir.

Açıklaması:

149- İyi olan işlerden **bir hayrı açıklarsanız,** izhar ederseniz **veya onu gizlerseniz** gizlice onu işlerseniz **veya bir kötülükten,** zulümden **affedersenız, şüphe yok ki Allahü teâlâ affedici ve çok kudretlidir.**

اِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَيُرِيدُونَ اَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ ۙ وَيُرِيدُونَ اَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا ۙ ﴿١٥٠﴾

150. Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve (inanma hususunda) Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyip "Bir kısmına iman ederiz ama bir kısmına inanmayız" diyenler ve bunlar (iman ile küfür) arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu;

Açıklaması:

150- Muhakkak o kimseler ki Allahü teâlâyı ve O'nun peygamberlerini inkâr ederler ve Allahü teâlâ ile peygamberlerinin arasını O'na iman edip fakat peygamberlerine iman etmemekle **ayırmak isterler ve** «Peygamberlerden **bazısına imân eder,** onlardan **bazısını da inkâr ederiz.» derler. Ve bunun** küfürle imanın **arasında,** ona doğru gidecekleri **bir yol tutmak isterler.**

اُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا ۚ وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٥١﴾

151. İşte gerçekten kâfirler bunlardır. Ve biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.

Açıklaması:

151- İşte hakkan kâfir olanlar onlardır. -«Hakkan» lafzı, kendinden önceki cümlenin içerdiği mânâyı tekitleyici mastardır.-**Biz de kâfirler için ihanet edici** ihanet sahibi olan **bir azap hazırladık.** O azap, ateş azabıdır.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ اُولٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ اُجُورَهُمْ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٥٢﴾

152. Allah'a ve peygamberlerine iman eden ve onlardan hiçbirini diğerlerinden ayırmayanlara (gelince) işte Allah onlara bir gün mükâfatlarını verecektir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Açıklaması:

152- Ve o kimseler ki, Allahü teâlâya ve bütün **peygamberlerine imân etmişlerdir. Ve onlardan hiçbirinin arasını ayırmamışlardır. İşte onlara da ecirlerini,** amellerinin sevabını **elbette vereceğiz.**[431] **Ve Allahü teâlâ** dostlarına **mağfiret edicidir,** kendine itaat edenlere **acıyıcıdır.**

يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَآءِ فَقَدْ سَاَلُوا مُوسٰٓى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُٓوا اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ الصّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْۚ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَۚ وَاٰتَيْنَا مُوسٰى سُلْطَانًا مُّبِيْنًا ﴿١٥٣﴾

153. Ehl-i kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor. Onlar Musa'dan, bunun daha büyüğünü istemişler de, "Bize Allah'ı apaçık göster" demişlerdi. Zulümleri sebebiyle hemen onları yıldırım çarptı. Bilâhare kendilerine açık deliller geldikten sonra buzağıyı (tanrı) edindiler. Biz bunu da affettik. Ve Musa'ya apaçık delil (ve yetki) verdik.

Açıklaması:

153- Ey Muhammed! **Ehl-i kitap** Yahudiler **üzerlerine,** azgınlıklarından dolayı **semâdan,** Musa'ya indirildiği gibi topyekûn **bir kitap indirmeni senden isterler.** Şayet sen bunu büyük görürsen, **muhakkak ondan daha büyüğünü Musa'dan, onlar** yani onların babaları istemişlerdi **de «Bize Allah'ı apaçık** iyânen **göster» demişlerdi. Artık** isteme hususunda inatlaşmalarından dolayı, **zulümlerinden sebep** onlara azap için **kendilerini yıldırım** ölüm **çarptı. Kendilerine beyyineler,** Allah'ın vahdâniyyeti üzerine mucizeler **geldikten sonra da buzağıyı** ilâh **edindiler. Nihayet bundan affettik** ve onları kökünden kazımadık. **Ve Musa'ya pek açık saltanat** onların üzerine aşikâr ve zahir bir tasallut -emir altına alma kuvveti- **verdik.** Şöyle ki onlara tevbe olsun diye kendilerini öldürmeleriyle emretmişti, onlar da ona itaat ettiler.

وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّوْرَ بِمِيْثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَّقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوْا فِى السَّبْتِ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ﴿١٥٤﴾

431 «Nü'tîhîm» lafzı, nûn'la okunduğu gibi yâ ile «yü'tîhim» diye okundu.

154. Söz vermeleri (ni takviye) için Tûr'u başlarına diktik de onlara, "Baş eğerek kapıdan girin" dedik, "Cumartesi günü sınırı aşmayın" dedik. Kendilerinden sağlam söz aldık.

Açıklaması:

154- Ve misakları sebebiyle üzerlerine misak alınması sebebiyle, korksunlar ve onu kabul etsinler diye **üstlerine Tûr'u kaldırdık. Ve** o dağ onların üstünde gölgelendiği haldeyken **onlara dedik ki:** «Zelilliği gösteren bir secdeyle, **secde eder olduğunuz halde kapıdan** köyün kapısından **girin.» Ve onlara dedik ki: Cumartesi gününde,** o günde balık avlamakla **haddi aşmayınız.**[432] **Ve onlardan** bunun üzerine **bir ahid aldık.** Sonra da onu bozdular.

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَقَتْلِهِمُ الْاَنْبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾

155. Sözlerinden dönmeleri, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve «Kalplerimiz kılıflanmıştır» demeleri sebebiyle (onları lânetledik, türlü belâlar verdik. Onların kalpleri kılıflı değildir;) tam aksine küfürleri sebebiyle Allah o kalpler üzerine mühür vurmuştur; pek azı müstesna artık iman etmezler.

Açıklaması:

155- Artık onlar, ahidlerini bozmaları[433] **ve Allahü teâlânın âyetlerini inkâr etmeleri ve Peygamberleri haksız öldürmeleri,** Resûlullah (s.a.v.) **«Bizim kalplerimiz perdelidir.** Senin sözünü anlamazlar» **demeleriyle -onlara lanet ettik»- Hayır Allahü teâlâ onların kalplerini küfürleri sebebiyle mühürlemiştir.** Bundan sebep onların kalpleri, hiçbir vaazı anlamaz. **Binaenaleyh** Abdullah b. Selâm ve arkadaşları gibi onlardan **pek azı müstesna olmak üzere imân etmezler.**

وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلٰى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾

156. Bir de inkâr etmelerinden ve Meryemin üzerine büyük bir iftira atmalarından;

---

432 Bir kıraatta «La tağdû» fiili aynın fethası ve dal'ın şeddelenmesiyle «La taaddû» diye okundu. Bu kıraatta aslında olan tenin dal'a idgamı vardır.

433 «Bimâ nakzıhim»deki «mâ» zaid olup, «ba» harfi cerri de sebebiyyet içindir. Ve mahzuf bir fiile taalluk edicidir. Yani «ahidlerini bozmaları sebebiyle onlara lanet ettik»

Açıklaması:

156- Ve ikinci olarak ta, İsa'ya (a.s.) **küfür etmeleri sebebiyle**[434] **ve Meryem üzerine büyük bir iftira sözü söylemeleri** (Çünkü ona zina iftirası atmışlardı.) **sebebiyle onları lânetledik-**

وَقَوْلِهِمْ اِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللّٰهِ ۚ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ ۟ وَاِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِى شَكٍّ مِنْهُ ۟ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ اِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ۙ ﴿١٥٧﴾

157. Ve «Allah elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük» demeleri yüzünden (onları lânetledik). Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat (öldürdükleri) onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir (sağlam) bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler.

Açıklaması:

157- Ve öğünerek **«Muhakkak biz Meryem'in oğlu Allah'ın Peygamberi İsa'yı öldürdük»** -Ki bu hadise onların kendi zanlarına göredir- **demeleri sebebiyle -onları lânetledik- Halbuki onu ne öldürdüler ve ne asıverdiler. Fakat o** katledilen ve asılan kişi -ki o onların arkadaşıdır- **onlar için** İsa'ya **benzetilmişti.** Yani Allahü teâlâ onlara ona benzeyen birini attı. Onlar da onu İsa zannettiler.

Ve şüphe yok ki onda yâni İsa'da **ihtilâf edenler ondan,** onun katlinden **dolayı elbette bir şek içindeydiler.** Şöyle ki; onlardan bir kısmı maktulü gördüklerinde «Yüz, İsa'nın yüzü, ceset ise onun cesedi değildir. Öyleyse bu o değildir.» dedi. Bir kısmı ise «O maktul, İsa'dır.» dediler. **Onlar için bunda** onun öldürülmesi **hakkında zanna uymaktan başka bir bilgi yoktur.**[435] Yani hayallerinde uyduklarına bir zanna tâbi oluyorlar. **Ve onu hakikaten katletmiş değildirler.** «Yakînen» lafzı katletmeyi zihinlerden kaldırmak içindir.

بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾

158. Bilâkis Allah onu (İsa'yı) kendi nezdine kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir.

---

434 «Biküfrihim»deki «bâ» harfi cerrini onunla ve matufun aleyh arasında fasl için tekrar buyurdu.

435 «İllâ ile yapılan istisna, istisna-ı munkatığdır.

Açıklaması:

158- Hayır. Allahü teâlâ onu kendisine yükseltmiştir. Ve Allahü teâlâ mülkünde **Azîz'dir,** yaratışında **hikmet sahibidir.**

وَاِنْ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهٖ قَبْلَ مَوْتِهٖ ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكُوْنُ عَلَيْهِمْ شَهِيْدًا ۚ ﴿١٥٩﴾

159. Ehl-i kitaptan her biri, ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir. Kıyamet gününde de o, onlara şahit olacaktır.

Açıklaması:

159- Ve ehl-i kitaptan hiçbir fert **yoktur ki, illâ** kitabî olan kişi **ölümünden evvel** melekleri görmesi anında ona İsa'ya **imân edecektir.** -Fakat- imânı ona fayda vermez. Veya İsa (a.s.) kıyamete yakın semâdan indiğinde ölümünden evvel iman edecektir. (Hadis-i şerifte de rivayet olunduğu gibi.)

Ve kıyamet gününde o, İsa (a.s.) **onların aleyhine** olarak onlara gönderildiğinde, ona yaptıklarına **şahitlik edecektir.**

فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبٰتٍ اُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ كَثِيْرًا ۙ ﴿١٦٠﴾

160. Yahudilerin yaptıkları zulümden, bir de çok kimseyi Allah yolundan çevirmelerinden, menetmelerinden dolayı kendilerine (daha önce) helâl kılınmış bulunan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık.

Açıklaması:

160- Artık Yahudilerden bir zulümle, yani zulüm sebebiyle ve insanları **Allah yolundan,** dininden **birçok** men etmekle **men etmeleri sebebiyle onlara helâl kılınmış olan temiz şeyleri üzerlerine haram kıldık.** O haram kılınan temiz şeyler «Her tırnak sahibini haram kıldık» âyetinde belirtilenlerdir.

وَّاَخْذِهِمُ الرِّبٰوا وَقَدْ نُهُوْا عَنْهُ وَاَكْلِهِمْ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ ۭ وَاَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٦١﴾

161. Menedildikleri halde faizi almalarından ve haksız (yollar) ile insanların mallarını yemelerinden dolayı içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık.

Açıklaması:

161- Ve ribayı Tevrat'ta **ondan nehyedilmiş oldukları halde alıverme-**

leri sebebiyle ve insanların mallarını (mahkemelerdeki) hükümler hususunda, rüşvetlerle **haksız yere yemeleri sebebiyle. Ve onlardan kâfir olanlar için elim,** elem verici **azap hazırladık.**

لٰكِنِ الرَّاسِخُونَ فِى الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ؕ اُولٰٓئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

162. Fakat içlerinden ilimde derinleşmiş olanlar ve müminler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman edenler, namazı kılanlar, zekâtı verenler; Allah'a ve ahiret gününe inananlar var ya; işte onlara pek yakında büyük mükâfat vereceğiz.

Açıklaması:

162- Fakat Abdullah b. Selâm gibi **onlardan ilimde mütehassıs olanlar,** sabit olanlar **ve mü'minler,** muhacirler ve ensar, **sana indirilmiş olana ve senden evvel indirilmiş olan** kitaplara **inanırlar. O namazı dosdoğru kılanları** övüyorum.[436] **Ve zekâtı verenler ve Allahü teâlâya ve ahiret gününe inananlar var ya işte onlara elbette büyük bir mükafat** *-cennettir-* **vereceğiz.**[437]

اِنَّآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ كَمَآ اَوْحَيْنَآ اِلٰى نُوحٍ وَالنَّبِيّٖنَ مِنْ بَعْدِهٖ ۚ وَاَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَعِيسٰى وَاَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهٰرُونَ وَسُلَيْمٰنَ ۚ وَاٰتَيْنَا دَاوٗدَ زَبُورًا ۚ ﴿١٦٣﴾

163. Biz Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve (nitekim) İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, esbâta (torunlara), İsa'ya, Eyyûb'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahyettik. Davud'a da Zebûr'u verdik.

Açıklaması:

163- Muhakkak biz sana vahyettik. Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi ve nitekim İbrahim'e, İsmail'e ve Esbât'a. Yakûb'un evlatlarına, **İsa'ya, Eyyûb'e, Yûnus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahy eylemiştik ve Davud'a** Süleyman'ın babasına **Zebur'u vermiştik.**[438]

436 Mukîmine lafzı gizli bir medih fiili ile nasbolunmak üzere mensubtur. Ayrıca refle "mukîmûne" diye de okundu.

437 "Nü'tikim", nûnla okunduğu gibi "yu'tîhim" diye ya ile de okundu.

438 Zebur lafzı "zâ"nın fethasıyla "gönderilen kitab"'ın ismidir. Zamme ile ise mastar olup

وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ ۚ وَكَلَّمَ اللّٰهُ مُوسٰى تَكْلِيمًا ۚ ﴿١٦٤﴾

164. Bir kısım peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık. Ve Allah Musa ile gerçekten konuştu.

Açıklaması:

164- Ve evvelce kıssalarını sana bildirdiğimiz Peygamberleri ve kıssalarını sana bildirmediğimiz Peygamberleri gönderdik. Rivayet olundu ki: Allahü teâlâ sekiz bin peygamber yolladı. Bunlardan dört bin tanesi Ben-i İsrâil'dendir. Diğer dört bini de diğer insanlardandır. (Şeyh, bunu Gâfir sûresinde beyan etti.) **Ve Allahü teâlâ Musa** (a.s.) **ile** vasıtasız olarak **konuşmakla konuştu.**

رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللّٰهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾

165. (Yerine göre) müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki insanların peygamberlerden sonra Allaha karşı bir bahaneleri olmasın! Allah izzet ve hikmet sahibidir.

Açıklaması:

165- İman edenleri sevapla müjdeleyici ve inkâr edenleri de azapla **korkutucu oldukları halde Peygamberler**[439] **gönderdik ki** onlara gelen **peygamberlerin** gönderilmesinden **sonra insanlar için, Cenab-ı Hakk'a karşı** söylenebilecek **bir mazeret bulunmasın.** Ve «Ey Rabbimiz! Hele bize bir Peygamber gönderseydin de, senin âyetlerine tâbi olup müminlerden olsaydık» demesinler. Bundan sebep, onların mazeretlerini kesmek için peygamberleri yolladık. **Ve Allahü teâlâ** mülkünde **Azîz'dir,** yaratışında da **hikmet sahibidir.**

لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ ۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَشْهَدُونَ ۚ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾

166. Fakat Allah sana indirdiğine şahitlik eder; onu kendi ilmi ile indirdi. Melekler de (buna) şahitlik ederler. Ve şahit olarak Allah kâfîdir.

"mezbur yâni, yazılmış şey" demektir.

439 «Rusulen» lafzı evvelki âyetteki «rüsülen»den bedeldir.

Açıklaması:

166- Bu âyet-i kerime, Yahudilerin Resûlullah'dan (s.a.v.) nübüvvetini sorup, ondan sonra da onu inkâr etmelerinden dolayı inmiştir.

Fakat Allahü teâlâ sana indirmiş olduğuyla, acze bırakan Kur'an'la **şahit oluyor,** senin nübüvvetini beyân ediyor ki **onu kendi ilmi ile** yani onu bilici olarak ya da onun hakkında ilmi olduğu halde **indirmiştir. Ve melekler de** aynı şekilde senin için **şehadet ediyorlar. Ve Allahü teâlâ** buna **şahit olarak kâfidir.**

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾

167. İnkâr eden ve (başkalarını da) Allah yolundan alıkoyanlar şüp-hesiz doğru yoldan çok uzaklaşmışlardır.

Açıklaması:

167- Muhakkak o kimseler ki Allah'a **küfretmişler ve** insanları **Allah yolundan,** İslâm dininden, Hz. Muhammed'in vasfını gizlemeleriyle **men etmişler** *-onlar Yahudilerdir-* **şüphe yok ki onlar** haktan **pek uzak bir sapıklıkla sapmışlardır.**

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾

168. İnkâr edip zulmedenleri Allah asla bağışlayacak değildir. Onları (başka) bir yola iletecek de değildir.

Açıklaması:

168- Şüphesiz ki Allah'a **küfreden ve** sıfatını gizlemekle peygamberine **zulmeden kimseler, onlar için Allahü teâlâ mağfiret edecek değildir. Ve onları** yollardan herhangi **bir yola iletecek değildir.**

اِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللهِ يَسِيرًا ﴿١٦٩﴾

169. Ancak orada ebedî kalmak üzere onları cehennem yoluna (iletecektir). Bu da Allah'a çok kolaydır.

Açıklaması:

169- Cehennem yolu, yani ona götüren yol **müstesna.** Oraya girdikleri zaman **orada ebedî olarak** ebedilikleri mukadder olduğu halde (kalacaklardır).

يَآ اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَاٰمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَاِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾

170. Ey insanlar! Resûl size Rabbinizden gerçeği getirdi (bunda şüphe yoktur), şu halde kendi iyiliğinize olarak (ona) iman edin. Eğer inkâr ederseniz, göklerde ve yerde ne varsa şüphesiz hepsi Allah'ındır. (O'nun sizin inanmanıza ihtiyacı yoktur). Allah geniş ilim ve hikmet sahibidir.

Açıklaması:

170- Ey insanlar! Ey Mekke ehli! **Muhakkak size Rabbinizden bir Peygamber** -O Hz. Muhammed (s.a.v.)- **hak ile gelmiştir. Ve O'na imân ediniz. Ve** içinde bulunduğunuz şeyden **hayırlısını kendiniz için** talep ediniz. **Ve eğer O'nu inkâr ederseniz şüphe yok ki göklerde ve yerde** mülk, halk ve kullar olarak **ne varsa Allah'ındır.** Bundan dolayı sizin inkarınız Allah'a zarar veremez. **Ve Allahü teâlâ** mahlukâtını **en iyi bilendir,** onları yaratışında da **hikmet sahibidir.**

يَآ اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِى دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ اِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهٗ اَلْقٰيهَآ اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَلَا تَقُولُوا ثَلٰثَةٌ اِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهٗٓ اَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿١٧١﴾

171. Ey ehl-i kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçekten başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesîh, ancak Allah'ın Resûlüdür, (o) Allah'ın, Meryem'e ulaştırdığı "kün: Ol" kelimesi(nin eseri)dir, O'ndan bir ruhtur. (O'nun tarafından gönderilmiş, yahut teyit edilmiş, yahut da Cebrail tarafından üfürülmüş bir ruhtur). Şu halde Allah'a ve peygamberlerine iman edin. "(Tanrı) üçtür" demeyin, sizin için hayırlı olmak üzere bundan vazgeçin. Allah ancak bir tek Allah'tır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter.

Açıklaması:

171- Ey kitap, İncil **ehli! Dininizde azmayınız,** haddi tecavüz etmeyiniz. **Ve Allahü teâlâya ancak** O'nu ortaktan ve çocuktan beri kılmaktan ibaret olan **hak olan sözü söyleyiniz. Şüphe yok ki Meryem oğlu İsa olan Mesih, Allahü teâlânın ancak bir Peygamberidir. Ve onu, Meryem'e atmış olduğu** ona ulaştırmış olduğu **bir kelimedir ve onun tarafından bir ruhtur,** yani ruh

sahibidir. -Ruh, İsa'ya (a.s.) şeref verilmesi için Allahü teâlâya nisbet edilmiştir. Yoksa İsa sizin zannetiğiniz gibi ne Allah'ın oğludur, ne onunla beraber bir ilâhtır ne de üçün üçüncüsüdür. Çünkü ruh sahibi cüzlerden oluşmuş bir varlıktır. İlâh ise böyle bir varlık olmaktan ve böyle bir varlığın ona nisbet edilmesinden münezzehtir.- **Allahü teâlâya ve O'nun peygamberlerine imân ediniz. Ve** ilâhlar **üçtür,** Allah, İsa ve annesidir **demeyiniz.** Bundan **vazgeçiniz. Ve** ondan **hayırlısını** yapınız, *-ki o da tevhiddir.-* **Muhakkak ki Allahü teâlâ tek ilâhdır. Ve kendisi için bir velet olmasından,** onu tenzih etmekle **tenzih ederim. Göklerde ne varsa ve yerde ne varsa,** halk, mülk ve kullar olarak **Allah'ındır.** Her şeye sahip olmak ise, oğul edinmeye zıt bir durumdur. **Vekil olarak** bunun üzerine şahit olarak **Allah yeter.**

لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ اَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَۜ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ اِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿۱۷۲﴾

172. Ne Mesîh ve ne de Allah'a yakın melekler, Allah'ın kulu olmaktan geri dururlar. O'na kulluktan geri durup büyüklenen kimselerin hepsini (Allah) yakında huzuruna toplayacaktır.

Açıklaması:

172- İlâh zannetiğiniz **Mesih'de Allahü teâlâ için kul olmaktan asla çekinmez,** tekebbür etmez, kaçınmaz. Allah'ın indinde **mukarreb olan melekler de** kul olmaktan çekinmezler. Bu son cümle, istidradın (konu bu olmadığı halde bir alâka bulunup yine de zikretmenin) en güzelidir. Melekleri ilâh ya da Allah'ın kızları zannedenlere red olması için zikredildi. Tıpkı makabliyle, hitabı kastedilen ve o yanlış zanda bulunan Hıristiyanlara red yapıldığı gibi.

Her kim onun ibâdetinden çekinir ve kibirlenirse elbette onları âhirette umûmen huzuruna **toplayacaktır**.

فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ اُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهٖۚ وَاَمَّا الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا اَلِيمًاۙ وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿۱۷۳﴾

173. İman edip iyi işler yapanlara (Allah) ecirlerini tam olarak vere-cek ve onlara lütfundan daha fazlasını da ihsan edecektir. Kulluğundan yüz çeviren ve kibirlenenlere gelince onlara acı bir şekilde azap edecektir. Onlar, kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ve ne de bir yardımcı bulurlar. (Kendilerini Allah'ın azabından kurtaracak bir kimse bulamazlar.)

Açıklaması:

173- Artık o kimseler ki imân etmiş ve salih amellerde bulunmuş olurlar, elbette onlara mükâfatlarını, amellerinin sevabını **ödeyecek. Ve onlara kendi fazlından olarak,** hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir beşerin kalbinden geçmediği şeyleri de **ziyâde olarak verecektir. Amma o kimseler ki yüz döndürdüler ve** o'na ibadet etmekten **tekebbürde bulundular, onları da elbette elim,** elem verici **bir azap ile azaplandıracaktır.** O cehennem azabıdır.

يَآ اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿١٧٤﴾

174. Ey insanlar! Şüphesiz size Rabbinizden kesin bir delil geldi ve size apaçık bir nur indirdik.

Açıklaması:

174- Ey insanlar! Muhakkak size Rabbinizden üzerinize olan bir burhan, hüccet **geldi.** O burhan Hz. Muhammed'dir (s.a.v). **Ve sizlere apaçık bir nur indirdik.** O nur Kur'an-ı kerîmdir.

فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَاعْتَصَمُوا بِهٖ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِى رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ اِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾

175. Allah'a iman edip O'na sımsıkı sarılanlara gelince, Allah onları kendinden bir rahmet ve lütuf (deryası) içine daldıracak ve onları kendine doğru (giden) bir yola götürecektir.

Açıklaması:

175- Artık o kimseler ki Allahü teâlâya imân ettiler ve ona sığındılar, elbette onları kendi tarafından bir rahmetin ve fazlın içine girdirecektir. Ve onları kendine müteveccih bir doğru yola -O İslâm dinidir- **hidayet edecektir.**

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِى الْكَلَالَةِ اِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ اُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَآ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَاِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَاِنْ كَانُوٓا اِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَآءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اَنْ تَضِلُّوا وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾

176. Senden fetva isterler. De ki: "Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bunundur. Kız kardeş ölüp çocuğu olmazsa erkek kardeş de ona vâris olur. Kız kardeşler iki tane olursa (erkek kardeşlerinin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş mevcut ise erkeğin hakkı, iki kadın payı kadardır. Şaşırmamanız için Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilmektedir.

Açıklaması:

176- Senden, kelâle hakkında **fetva istiyorlar. De ki: Allahü teâlâ kelâle -babası ve çocuğu olmayan kimse- hakkında fetva veriyor: Bir kimse**[440] **çocuğu olmaksızın** ve babası da olmaksızın **ölüp de** *-ki bu kimse ketaledir-* **kendisinin** anne babadan ya da babadan **bir kız kardeşi bulunursa onun için terekesinin yarısı vardır. O** erkek kardeş de aynı şekilde **o kızkardeşine** bıraktığı malların tümüne **varis olur, eğer kızkardeş için çocuk yoksa.** Eğer onun için erkek çocuk varsa o çocuğa bir şey yoktur. Eğer kız çocuğu varsa o annenin nasibinden arta kalan o kız çocuğuna aittir. Şayet kız kardeş ya da erkek kardeş anneden olursa o zaman farz olan altıda birdir. (Sûrenin evvelinde geçtiği gibi.) **Ve eğer kız kardeşler iki** ya da daha çok olurlarsa -daha çok diye de tefsir edildi. Çünkü bu âyet ölüp de arkasında ikiden fazla kız kardeş bırakan Câbir hakkında inmiştir. **Onlara** erkek kardeşin **terekesinden üçte iki vardır. Ve eğer onlar** yani varisler **erkek ve kız kardeşler olursa** onlardan **erkek olana iki kız hissesinin aynısı vardır. Allahü teâlâ size delâlete düşmeyiniz diye** dininizin kurallarını **beyan ediyor. Ve Allah her şeyi hakkıyla bilicidir.** Miras da O'nun malumatındandır. Buharî ve Müslim Berâ'dan rivayet ettiler ki: Bu âyet ferâiz meselelerinden en son inen âyettir.

440 İmriun lafzı âyetteki «heleke» fiilinin tefsir ettiği bir gizli «heleke» fiiliyle merfûdur.

سُورَةُ الْمَائِدَةِ

MÂİDE SÛRESİ

Hicretten sonra nâzil oldu. 120 âyet-i kerimedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَوْفُوا بِالْعُقُودِۜ اُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْاَنْعَامِ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّى الصَّيْدِ وَاَنْتُمْ حُرُمٌۜ اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ﴿١﴾

1. Ey iman edenler! Akitleri(n gereğini) yerine getiriniz. İhramlı iken avlanmayı helal saymamak üzere (aşağıda) size okunacaklar dışında ka-lan hayvanlar, sizin için helâl kılındı. Allah dilediğine hükmeder.

Açıklaması:

1- Ey imân edenler! Akitleri, aranızdaki ve Allah'la insanlar arasıdaki tekidlenmiş olan anlaşmaları **yerine getiriniz. Sizin için behime denilen hayvanât,** deve, sığır, koyun kesildikten sonra yenilmek üzere **helal kılınmıştır. Ancak sizlere** «sizlerin üzerinize ölü (eti) haram kılındı...» âyetinde haram kılındığı **bildirilecek olanlar müstesna.** Âyetteki istisna munkatığdır. Muttasıl olması da caizdir. Haram kılınma **ve siz ihramlı** yani muhrim **iken avlanmayı helâl görmemek şartı ile.**[441] **Şüphe yok ki Allahü teâlâ** helâl kılmaktan ve gayrısından **dilediği ile hükmeder.** Onun üzerine hiçbir itiraz yoktur.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَآئِرَ اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْىَ وَلَا الْقَلَآئِدَ وَلَآ آٰمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًاۜ وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُواۜ وَلَا

441 Âyetteki «Gayra Muhilli» ibaresindeki gayr lafzının nasbı, «Leküm»deki zamirden hal olmak üzeredir.

يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوا وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾

2. Ey iman edenler! Allah'ın (koyduğu, dinî) işaretlerine, haram aya, (Allah'a hediye edilmiş) kurbana, (ondaki) gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere (tecavüz ve) saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescid-i Haram'a girmenizi önledikleri için bir topluma karşı beslediğiniz kin sizi tecavüze sevketmesin! İyilik ve (Allah'ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Allah'tan korkun; çünkü Allah'ın cezası çetindir.

Açıklaması:

2- Ey iman edenler! Allahü teâlânın şeâirine yani O'nun dininin alâmetlerine ihram da avlanmakla **ve haram olan aya** o ayda savaşmakla **ve kurbana** hayvanlardan hareme kurban için gönderilene, ona taarruz etmekle **ve gerdanlıklı kurbanlara**[442] *Kılâde* emniyette olsun için harem-i şerifin otlarından ona gerdanlık yapılan kurban hayvanıdır. Yani ona ve onun sahiplerine taarruzda bulunmayınız, **ve Rablerinden** ticaret sebebiyle **fazl,** rızık **ve** fasit zanlarınca O'ndan **rıdvan talebinde bulunarak beyt-i hareme gelmek kastında bulunanlara da** onlarla savaşmanızla **tecavüzü helâl saymayınız.** Buraya kadar olan yer «Berâet» âyetiyle nesholundu.

İhramdan **çıktığınız zaman avlanınız.** *-Bu emir, mubah kılma emridir-* **Sizi mescid-i haramdan men etmiş olduklarından dolayı bir kavme olan öfke**[443] buğz **sizi** onların üzerine katletmekle ya da gayrısıyla olan bir şeyle **tecavüze sevketmesin. Ve birr,** emrolunduğunuz şeyleri yapmak ve nehyolunduğunuz şeyleri terk etmekle **takva üzere yardımlaşınız. Günah,** mâsiyetler **ve adavet** Allah'ın haddlerini aşmak **üzere yardımlaşmayın.**[444] **Ve Allah'tan** O'nun azabından O'na itaat etmenizle **korkunuz. Ve şüphe yok ki Allah** kendisine muhalefet edene **azabı çok şiddetlidir.**

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَآ اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَآ اَكَلَ السَّبُعُ اِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَاَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْاَزْلَامِ ذٰلِكُمْ فِسْقٌ اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ

442 Kalâid, kılâde lafzının cemisidir.
443 şeneânü lafzı nûnun fethası ile okunduğu gibi sükunuyla da okundu.
444 «Teâvenu» fiilinde aslında bulunan iki tâ'dan birinin hazfı vardır.

وَاخْشَوْنِۚ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِينًاۜ فَمَنِ اضْطُرَّ فِى مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِاِثْمٍۙ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣﴾

3. Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, (taş, ağaç vb. ile) vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş (hayvanlar ile) canavarların yediği hayvanlar -ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna- dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyle kısmet aramanız size haram kılındı. Bunlar yoldan çıkmaktır. Bugün kâfirler, sizin dininizden (onu yok etmekten) ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim. Kim, gönülden günaha yönelmiş olmamak üzere açlık halinde dara düşerse (haram etlerden yiyebilir). Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Açıklaması:

3- Sizlere ölü eti yani onu yemek, kan, damardan fışkırmış olanı (hayvanlarda olduğu gibi), **domuz eti,** Allah'ın isminin gayrısı üzere kesilmekle **Allah'tan başkasının namına boğazlanan hayvan, munhanika,** boğulmakla ölen hayvan, **mevkûze,** vurulmakla öldürülen hayvan, **müteredddiye** yüksekten aşağıya düşüp ölen hayvan, **nadîhâ** başka bir hayvanın onu boynuzlayıp öldürdüğü hayvan ve ondan **canavar yemiş, daha ölmeden kestiğiniz,** zikredilen hayvanlardan kendisinde ruh olana yetişip onu boğazladığınız **müstesna ve dikili taşların**[445] **ismi üzere boğazlanan hayvanlar ve fal oklarıyla,**[446] (Zülem; demir ucu ve tırtığı olmayan küçük kumar okudur. Bu oklar yedi tane olup Kâbe'nin hizmetçisinin yanında bulunurdu. Ve okların da üzerlerinde yazılar vardı. İnsanlar o okların hükmüne tabi olurlardı. Eğer ok onlara bir şeyi emrederse hemen o emre uyarlar, eğer onları bir şeyden menederse hemen ondan geri dururlardı), **kısmet istemeniz,** kısmet ve hüküm talep etmeniz **haram kılınmıştır. Bunlar birer fısıktır** taattan dışarı çıkmaktır.

Bu âyet veda haccı senesi, arefe günü nazil oldu. **Bugün kâfirler sizin dininizden,** bu dinin kuvvetini gördükleri zaman sizin irtidadınızı arzu etmelerinden sonra artık sizin dinden dönmenizden **yeise düşmüşlerdi. Artık onlardan korkmayınız, benden korkunuz. Bugün sizin için dininizi,** onun hükümlerini ve farzlarını **tamam eyledim.** Bundan sonra ne bir haram ne de bir helâl nazil olmayacaktır. **Ve sizin üzerinize nimetimi,** o dini ikmâl etmekle (denildi ki «emin olduğunuz halde Mekke'ye girmekle») **tamamladım. Ve sizin**

445 Nusub lafzı Nisâb'ın cemisidir. Nusub putlara denir.
446 Ezlâm, zâ'nın fethası ve zammesi, lamın da fethasıyla beraber zelem ya da zülem lafzının cemisidir.

için din olarak İslâmiyet'e razı oldum, yani seçtim.

Her kim son derece açlık halinde, kendisine haram kılınan bir şeyi yemeye **çaresiz kalırsa ve günaha,** masiyete **meyil edici olmaksızın** onu yerse **şüphe yok ki Allahü teâlâ** onun için yediği şeyi **bağışlayıcıdır.** Ona onu mubah kılmak hususunda da ona **acıyıcıdır.** (Bu şeyler mubah kılınması hususunda) günaha mail olan yani onunla alâkalanan (meselâ yol kesen ve asi olan gibi) âyette zikredilen kişinin hilafınadır. Çünkü onun için yemek helâl değildir.

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَآ أُحِلَّ لَهُمْ ۖ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ ۙ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ ۖ فَكُلُوا مِمَّآ أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾

4. Kendileri için nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar; de ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır. Allah'ın size öğrettiğinden öğretip avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yeyin ve üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin). Allah'tan korkun. Allah'ın hesabı pek çabuktur.

Açıklaması:

4- Ey Muhammed! **Senden sorarlar ki** yiyecekten **kendileri için helâl kılınmış olan şey nedir? De ki: Sizin için temiz olanlar,** lezzetli şeyler **helâl kılınmıştır. Ve yırtıcı hayvanlardan,** köpeklerin, canavarların ve kuşların avcı olanlarından **av üzerine yollayarak eğittiğiniz hayvanların** avı da helâldir. **Cenâb-ı Hakk'ın size bildirmiş olduğu** av âdabından **onlara öğretiyorsunuz.**[447] Yani «onları edeplendiriyorsunuz.» **Artık sizin için onların tuttuklarından** her ne kadar o avdan yememeleri şartıyla o avı öldürseler bile **yeyiniz.** Eğitilmemiş olan bunun hilâfınadır. Çünkü onun avı helâl değildir.

Onu eğitmenin alâmeti; gönderdiğin zaman gitmesi, menettiğin zaman geri durması, avı tutup, ondan yememesidir. Bunu bilmenin en azı da üç keredir. Eğer ondan yerse o zaman sahibi için av tutan hayvanlardan değildir. Ve o avı yemek de helâl olmaz (Buharî ve Müslim'de rivayet olunduğu gibi.)

Bu âyette şu da vardır ki; (Ava) yollanıp üzerine Allah'ın ismi zikrolunan okun avı, aynı yırtıcı hayvanlardan eğitilmiş olanın avı gibidir.

Ve onun gönderilmesi anında **onun üzerine Allah'ın ismini zikrediniz. Ve Allah'tan korkunuz. Şüphe yok Allah serîul hisâbtır.**

اَلْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ ۖ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَّكُمْ ۖ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ ۖ

447 Tuallimûne fiili «Mükellibîne» lafzının zamiri olan «hüm»'den haldir.

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَآ اٰتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِٓى اَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْاِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥﴾

5. Bugün size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin (Yahudi, Hıristiyan vb'nin) yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mümin kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir. Kim (İslâmî hükümlere) inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir. O, ahirette de ziyana uğrayanlardandır.

Açıklaması:

5- Bugün sizin için temiz olan nimetler lezzetli olanlar **helâl kılınmıştır. Ve kendilerine kitap verilmiş olanların taamı** yani Yahudilerin ve Hıristiyanların kestikleri **sizin için helâldir. Sizin de** onlara **yemek vermeniz onlar için helaldir. Ve mü'minlerden hürre ve afife olanlar ve kendilerine sizden önce kitap verilmiş olanlardan hürre, afife olanlar,** onlar ile evlenmeniz helâldir. **Onlara o ecirlerini** mehirlerini **evli olduğunuz, onlarla zinayı ilân etmediğiniz ve** onlarla zina etmekle mesrur olduğunuz halde onlardan **gizli dostlar edinmediğiniz takdirde** *-sizlere helâldir.-*

Ve her kim imana küfrederse yani dinden çıkarsa **muhakkak ki** bundan önceki salih **ameli mahvolur.** Ona itibar olunmaz ve onun üzerine sevap da verilmez. **Ve o kimse** o hal üzere öldüğü zaman **ahirette de hüsrana uğramış olanlardandır.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَآءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَآئِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَآءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾

6. Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, başlarınızı meshedip, topuklara kadar ayak-larınızı yıkayın. Eğer cünüp oldunuz ise, boy abdesti alın. Hasta, yahut yolculuk halinde bu-

lunursanız, yahut biriniz tuvaletten gelirse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız (cinsî birleşme yapmışsanız) ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve (dirseklere kadar) ellerinizi onunla meshedin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ve size (ihsan ettiği) nimetini tamamlamak ister; umulur ki şükredersiniz.

Açıklaması:

6- Ey mü'minler! Abdestsiz olduğunuz haldeyken **namaza kalktığınız** yani kalkmayı murat ettiğiniz **zaman yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar** yani dirseklerle beraber (nitekim sünnet-i seniyye bunu beyan etmiştir) **yıkayınız ve başlarınıza meshediniz.**[448] Yani «Suyu akıtmaksızın meshi başlarınıza bitiştiriniz. Mesh lafzı ism-i cins olup kendisine mesh denilebilir miktarda yeterli olur. O da bir kılın bir parçası da olsa mesh etmektir. İmâm-ı Şâfiî bu görüş üzeredir, **ve ayaklarınızı da**[449] **iki topuğa kadar** yani ikisiyle beraber (nitekim sünnet-i seniyye bunu da beyan etmiştir) **yıkayınız.** Âyette geçen كعبين – kâbeyn kelimesi her bacaktaki, kaval kemiği ile ayağın ayrımında bulunan dışarı doğru çıkık iki kemiktir. Ve (âyette), yıkanan eller ile ayakların arasının meshedilen başla ayrılması bu azaların taharetinde tertibin gerekli olduğunu ifade etmek-tedir. İmâm-ı Şâfiî'de bu görüş üzeredir. Sünnet-i seniyye'den de, abdestte diğer ibadetlerde olduğu gibi niyyetin farz olduğu elde edilmiştir.

Ve eğer cünüb iseniz tamamen yıkanınız, gusledi niz **ve eğer** suyun zarar verdiği bir hastalıkla **hastalar iseniz veya sefer üzere iseniz** yani misafirler iseniz **veya sizden biri heladan gelmiş ise** yani abdest bozmuşsa **ya da kadınlarınıza dokunmuşsanız da** *-Nisa süresindeki âyette bunun benzeri geçti-* **suyu** aradıktan sonra **bulamazsanız öyleyse temiz bir toprak ile teyemmüm ediniz. Ondan,** iki vuruşla **yüzlerinize ve ellerinize** dirsekle de beraber **meshediniz.**[450]

Allahü teâlâ sizin üzerinize farz kıldığı abdest, gusül ve teyemmümle **bir sıkıntı** darlık **vermek istemez. Fakat o sizi** hadeslerden ve günahlardan **tertemiz kılmak ve üzerinize** İslâm'la olan **nimetini** dinin kurallarını beyân etmekle **itmam etmek ister. Umulur ki siz de** onun nimetlerine **şükredersiniz.**

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِى وَاثَقَكُمْ بِهٖٓ اِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَاَطَعْنَاۗ وَاتَّقُوا

448 Biruûsiküm'deki ba ilsâk içindir.

449 «Ercüleküm» lafzı «Eydiyeküm»ün üzerine affolunduğu için nasbla okundu. Ayrıca civar atfı üzere yani bir önceki «Ruûsiküm» lafzına atfolunduğu için cerle de okunmuştur.

450 "Bivücûhiküm»'deki «ba» ilsâk içindir. Ve Hadis-i şerif (âyette'ki meshden) murad olunanın iki uzuv (yüz ve elleri) meshle kaplamak olduğunu beyan etmektedir.

اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

7. Allah'ın size olan nimetini, "Duyduk ve kabul ettik" dediğiniz za-man sizi bununla bağladığı (O'na verdiğiniz) sözü hatırlayın ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, kalblerin içindekini bilmektedir.

Açıklaması:

7- Ve Allahü teâlânın üzerinize İslâm'la olan **nimetini ve** Hz. Peygamber'e biat ettiğinizde O'na; sevdiğimiz ve sevmediğimiz şeylerden emrettiğin ve nehyettiğin her şey hususunda **«işittik ve itaat ettik» dediğiniz vakit Cenâb-ı Hakk'ın sizi onunla bağladığı,** sizinle üzerine anlaştığı **misâkını,** ahdini **yâd ediniz.** Ahdi hususunda onu bozmanızdan **Allah'tan korkunuz. Şüphe yok ki Allahü teâlâ göğüsleri** kalplerde olanı **tamamen bilicidir.** Öyleyse kalbin gayrısında olanı da evlâ olarak bilir.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلّٰهِ شُهَدَآءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَّا تَعْدِلُوا اِعْدِلُوا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

8. Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmamaya itmesin. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan (bir davranış)tır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir.

Açıklaması:

8- Ey iman edenler! Allahü teâlâ için onun hukukuyla **kâimler, adaletle şahitler olunuz. Bir kavme** yani kâfirlere **olan öfke,** buğz **sizi adalet etmenize** böylece onlar tarafından onlara düşmanlığa nail olmanıza **sevketmesin.** Düşman ve dost hususunda **adalette bulununuz. O** yani adalet **takvaya daha yakındır. Ve Allahü teâlâdan korkunuz şüphe yok ki Allahü teâlâ yapacağınız şeylerden tamamen haberdardır.** Sonra sizleri onun mukabilinde hesaba çekecektir.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٩﴾

9. Allah, iman eden ve iyi şeyler yapanlara söz vermiştir; onlara bağışlama ve büyük mükâfat vardır.

Açıklaması:

9- Allahü teâlâ, iman edip sâlih amellerde bulunanlara güzel bir vaad ile **vaad buyurmuştur ki: Onlar için mağfiret ve büyük bir mükâfat var-**

dır. O da cennettir.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾

10. İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince onlar cehennemliklerdir.

Açıklaması:

10- Ve o kimseler ki kâfir oldular ve bizim âyetlerimizi yalanladılar, onlar da cehennem ehlidirler.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ هَمَّ قَوْمٌ اَنْ يَبْسُطُٓوا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۗ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

11. Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini unutmayın; hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların ellerini sizden çekmişti. Allah'tan korkun ve müminler yalnızca Allah'a güvensinler.

Açıklaması:

11- Ey iman edenler! Allahü teâlânın sizin üzerinize olan nimetini yâd ediniz ki bir vakit bir kavim *-onlar Kureyş kabilesidir-* size sizleri rehin almak için ellerini döşemeyi uzatmayı **kastetmişlerdi, onların ellerini Cenâb-ı Hak sizden menetti** ve size karşı murad ettikleri şeyden sizleri korudu. **Ve Allahü teâlâdan korkunuz ve mü'minler artık Allahü teâlâya tevekkül etsinler.**

وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ بَنِٓى اِسْرَآءِيلَ ۚ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَىْ عَشَرَ نَقِيبًا ۖ وَقَالَ اللّٰهُ اِنِّى مَعَكُمْ ۖ لَئِنْ اَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَاٰتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَاٰمَنْتُمْ بِرُسُلِى وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَاَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَلَاُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ۚ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيلِ ﴿١٢﴾

12. Andolsun ki Allah, İsrailoğullarından söz almıştı. (Kefil olarak) içlerinden on iki de başkan göndermiştik. Allah onlara şöyle demişti: Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamber-lerime inanır, onları desteklerseniz ve Allah'a güzel borç verirseniz (ihti-yacı olanlara Allah rızası için faizsiz borç verirseniz) andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra sizden kim

inkâr yolunu tutarsa doğru yoldan sapmış olur.

Açıklaması:

12- Ve andolsun ki; Allahü teâlâ birazdan zikir olunacak şeyle **İsrailoğulları'nın ahdini almıştı ve onlardan on iki müfettiş,** her bir kabileden kavminin üzerine bir tekid olsun diye onların üzerine ahde vefaya kefil olan bir müfettiş **göndermiştik,** ikâme etmiştik[451] Ve **Allahü teâlâ** onlara **buyurdu ki «Ben** yardımla, destekle **sizinle beraberim. Andolsun ki eğer**[452] **namazı ikâme eder ve zekâtı verir ve peygamberlerime inanır ve onları desteklerseniz,** onlara yardımda bulunursanız **ve Allahü teâlâya** onun yolunda infak yapmakla **güzel bir ödünçle ödünç verirseniz. Elbette sizden kusurlarınızı örterim ve sizi mutlaka altlarından ırmaklar akar cennetlere girdiririm? -Fakat- bundan** misaktan **sonra her kim kâfir olursa muhakkak ki yolun ortasında şaşırmış olur.** Doğru yolu şaşırmış olurlar. *-Sevâ lafzı aslında «orta» demektir.-*

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً ۖ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ ۙ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ ۚ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ ۖ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

13. Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lânetledik ve kalplerini katılaştırdık. Onlar kelimelerin yerlerini değiştirirler (kitaplarını tahrif ederler). Kendilerine öğretilen ahkâmın (Tevrat'ın) önemli bir bölümünü de unuttular. İçlerinden pek azı hariç, onlardan daima bir hainlik görürsün. Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever.

Açıklaması:

13- Sonra onlar ahdi bozdular. Allahü teâlâ da buyurdu ki: **Sonra ahidlerini bozmaları sebebiyle onlara lanet ettik.**[453] Onları rahmetimizden uzaklaştırdık. **Ve kalplerini kaskatı kıldık.** İmanı kabule bir yumuşaklık göstermez. **Onlar** Tevrat'ta bulunan Hz. Muhammed'in sıfatı ve gayrısı şeylerden olan **kelimeleri** Allahü teâlânın üzerine koymuş olduğu **yerlerden tahrif ederler,** onu değiştirirler. Ne Tevrat'ta **tezkir olundukları,** emrolundukları **şeylerden** Hz. Muhammed'e tabi olmaktan **bir haz,** nasib **almayı da unutmuşlardır,** terketmişlerdir. Ve müslüman olan kesimden olup **onlardan pek azı müstesna olmak üzere daima onlardan** ahid ya da gayrı bir şeyi bozmakla olan **bir hainliğe muttali olursun,** rastlarsın -Hitap Resûlullah'adır. **Onları affet, iğrazda**

451 Baasnâ fiilinde gaybdan tekellüme dönüş vardır.
452 «Lein»deki lam, kasem içindir.
453 «Ma» zaidedir.

bulun. Şüphe yok ki Allahü teâlâ muhsin olanları sever. Affetmekle ve onlardan yüz çevirmekle olan emir, kılıç âyetiyle nesholundu.

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُٓوا اِنَّا نَصَارٰٓى اَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهٖ فَاَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَٓاءَ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللّٰهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾

14. "Biz Hıristiyanlarız" diyenlerden de kesin sözlerini almıştık ama onlar da kendilerine zikredilen (verilen öğütlerin veya Kitab'ın) önemli bir bölümünü unuttular. Bu sebeple kıyamete kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık. Yakında Allah onlara yaptıklarını haber verecektir.

Açıklaması:

14- Ve «Biz Nasara»yız diyenlerden Yahudi olan Ben-i İsrail'den aldığımız gibi **ahidlerini almış idik. Sonra** İncil'de **ihtar oldukları şeylerden,** iman ve diğer şeylerden **bir nasip almayı unuttular.** Ve ahdi de bozdular. **Artık biz de onların arasına kıyamet gününe kadar** aralarındaki ayrılıklarla, arzuların değişik olmalarıyla **bir adavet ve buğz bıraktık.** Öyle ki (onlardan) her bir fırka ötekini tekfir etmektedir. **Ve Allahü teâlâ neler yapmış olduklarını yakında** âhirette **haber verecektir.**

يَٰٓاَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَٓاءَكُمْ مِنَ اللّٰهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

15. Ey ehl-i kitap! Resûlümüz size Kitap'tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi; birçok (kusurunuzu) da affediyor. Gerçekten size Allah'tan bir nur, apaçık bir kitap geldi.

Açıklaması:

15- Ey ehl-i kitap, Yahudiler ve Hıristiyanlar! **Muhakkak size, Resûlüm,** Muhammed (s.a.v.) **geldi. Kitaptan,** Tevrat'tan ve İncil'den **gizlemekte olduğunuz bir çok şeyleri** (Meselâ recm âyeti ve Hz. Muhammed'in sıfatı gibi şeyleri) **size açıklıyor. Ve** onların **bir çoğundan da geçiveriyor.** Rezil olmanız müstesna, onda bir maslahat olmadığı zaman onu beyan etmiyor. **Şüphe yok ki size Allahü teâlâ tarafından bir nur** -*O Resûlullah (s.a.v.)dır*- **ve bir apaçık,** aşikâr, zahir **kitap,** Kur'an **gelmiştir.**

يَهْدِى بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ بِاِذْنِهٖ وَيَهْدِيهِمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾

16. Rızasını arayanı Allah onunla kurtuluş yollarına götürür ve onları iradesiyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır, dosdoğru bir yola iletir.

Açıklaması:

16- Allahü teâlâ, iman etmekle **rızasına tâbi olanları onunla** yani kitapla **selâmet yollarına hidâyet eder. Ve onları izniyle,** irade-i külliyesiyle **zulmetlerden** küfürden **nur'a** iman'a **çıkarır ve onları dosdoğru bir yola,** İslâm dinine **hidayet eder.**

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۗ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا اِنْ اَرَادَ اَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهُ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا ۗ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۗ يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾

17. "Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesîh'dir" diyenler andolsun ki kâfir olmuşlardır. De ki: Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesîh'i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini imha etmek isterse Allah'a kim bir şey yapabilecektir (O'na kim bir şeyle engel olabilecektir)! Göklerde, yerde ve ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir. O dilediğini yaratır ve Allah her şeye tam manasıyle kadirdir.

Açıklaması:

17- Şüphe yok ki Allah, O Meryem'in oğlu Mesih'tir» diyenler, yemin olsun ki muhakkak kâfir olmuşlardır. Çünkü Hz. İsa'yı ilâh edindiler. Bu kişiler Hıristiyanlardan bir fırka olan Yakûbiye fırkasıdır. **Dedi ki: «Eğer Meryem'in oğlu Mesih'i ve annesini ve yerde bulunanların hepsini helak etmek istese kim Allah'ın** azabından **bir şeye sahip olabilir,** defedebilir. Yani hiç kimse bunu defedemez. Şayet Mesih ilâh olsaydı buna gücü yeterdi. **Göklerin de, yerin de ve bunların aralarında bulunanların da mülkü Allah'a aittir. Dilediğini yaratır. Ve Allah** dilemiş olduğu **herşeye tamamiyle kadirdir.**

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّٓاؤُهُ ۗ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ ۗ بَلْ اَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ ۗ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ ۗ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۗ وَاِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

18. Yahudiler ve Hıristiyanlar "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" dediler. De ki: Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azap ediyor? Doğrusu siz de O'nun yarattığı insanlardansınız. O, dilediğini bağışlar ve dilediğine azap eder. Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah'a aittir. So-

nunda dönüş de ancak O'nadır.

Açıklaması:

18- Yahudiler ve Hıristiyanlar yani onlardan her biri **biz Allah'ın oğullarıyız,** yani yakınlıkta ve rütbede O'nun oğulları gibiyiz ve O da rahmette ve şevkatte bizim babamız gibidir. **Ve O'nun dostlarıyız dediler.** Ey Muhammed! onlara **dedi ki: Peki ne için,** şayet bu hususta doğru söylüyorsanız **sizleri günahlarınız sebebiyle azaplandırıyor.** Halbuki baba çocuğuna, dost da dostuna azap etmez. Ve şüphesiz ki O sizi azaba çekti. Demek ki sizler yalan söylüyorsunuz. **Siz ancak O'nun yaratmış olduğu** beşerin cümlesinden olan **bir beşersiniz.** Onlar için olan sizin için de vardır, onların aleyhine olan sizin de aleyhinizedir. Mağfiretini **dilediği kişiyi bağışlar ve** azap etmeyi **dilediği kişiye de azap eder.** O'nun üzerine hiçbir itiraz yapılmaz. **Ve göklerin, yerin ve aralarında bulunanların mülkü Allah'a aittir. Ve dönüş ancak O'nadır.**

يَآ اَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلٰى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ اَنْ تَقُولُوا مَا جَآءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَآءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾

19. Ey ehl-i kitap! Peygamberlerin arası kesildiği bir sırada size elçimiz geldi. Gerçekleri size açıklıyor ki (kıyamette): "Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi" demiyesiniz. İşte size müjdeleyici ve uyarıcı gelmiştir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir.

Açıklaması:

19- Ey ehl-i kitap! Peygamberlerden bir fetret yani kesiklik **olduğu zamanda size** dinin kurallarını **beyanda bulunur olarak Resûlümüz** Muhammed **geldi.** Çünkü Hz. Muhammed ile İsa (a.s.) arasında bir peygamber gelmemiştir. Bunun müddeti de 569 senedir. Ta ki azap edildiğiniz zaman **bize ne müjdeleyici ne de korkutucu gelmedi demeyesiniz. İşte size müjdeleyici ve korkutucu geldi.** Artık bu takdirde sizin için bir özür beyan etme hakkı yoktur. **Ve Allahü teâlâ tamamıyla herşeye kadirdir,** ki eğer O'na tâbi olmazsanız sizi azaplandırması O'nun kudretindendir.

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهٖ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ جَعَلَ فِيكُمْ اَنْبِيَآءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَاٰتٰيكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ اَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٠﴾

20. Bir zamanlar Musa, kavmine şöyle demişti: Ey kavmim! Allah'ın size (lütfettiği) nimetini hatırlayın; zira O, içinizden peygamberler çıkardı ve sizi hükümdarlar kıldı. Alemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi.

Açıklaması:

20- Ve bir vakitte Musa (a.s.) kavmine demişti ki: Ey kavmim! Allahü teâlânın üzerinize olan nimetini yad ediniz. Çünkü içinizden yani sizden **peygamberler vücuda getirdi. Ve sizleri hükümdarlar** hizmetçiler ve asker sahipleri **kıldı. Ve âlemlerden hiçbir ferde vermediğini** kudret helvası, bıldırcın eti, denizin yarılması ve başka şeyleri **sizleri verdi.**

يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِى كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلٰٓى اَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٢١﴾

21. Ey kavmim! Allah'ın size (vatan olarak) yazdığı mukaddes toprağa girin ve arkanıza dönmeyin, yoksa kaybederek dönmüş olursunuz.

Açıklaması:

21- Ey kavmim! Allahü teâlâ'nın sizin için yazdığı oraya girmekle size emrettiği **mukaddes** tertemiz **mekâna** -o *mekân Şam beldesidir*- **giriniz. Ve arkalarınız üzere geri dönmeyiniz.** Düşman korkusundan dolayı hezimete uğramayınız. **Sonra** yaptığınız işte **ziyana uğramışlar olarak geri dönersiniz.**

قَالُوا يَا مُوسٰٓى اِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَاِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوا مِنْهَا ۚ فَاِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَاِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾

22. Onlar şu cevabı verdiler: Yâ Musa! Orada zorba bir toplum var; onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla girmeyeceğiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz de hemen gireriz.

Açıklaması:

22- Dediler ki: Ya Musa! Muhakkak orada Ad kavminin arda kalanlarından **cebbarlar olan bir kavim** boyları uzun ve kuvvet sahibi olan kimseler **vardır. Ve onlar oradan çıkmadıkça biz oraya elbette girmeyeceğiz. Fakat onlar oradan çıkarlarsa şüphesiz ki bizler** oraya **giricileriz.**

قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ ۚ فَاِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَاِنَّكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُٓوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾

23. Korkanların içinden Allah'ın kendilerine lütufda bulunduğu iki kişi şöyle dedi: Onların üzerine kapıdan girin; oraya bir girdiniz mi artık siz zaferi kazanmışsınızdır. Eğer müminler iseniz ancak Allah'a güvenin.

Açıklaması:

23- Allahü teâlânın üzerlerine muhafaza etmekle **in'amda bulunmuş olduğu** Allah'ın emrine muhalefetten **korkanlardan iki er** *-o iki kişi Yuşa ve Kalip'tir. Musa'nın (a.s.) kavm-i cebbarın hallerinin keşfi hususunda göndermiş olduğu müfettişlerdendir. Bu ikisi ötekilerinin hilafına cebbarların hallerinden muttali oldukları şeyi Musa hariç herkesden gizlediler. Öteki müfettişler ise o şeyi yaydılar. Bundan sebep halk da korktu.-* onlara **dedi ki: Onların üzerine kapıdan** köyün kapısından **giriniz.** Onlardan korkmayınız. Çünkü onlar kalpsiz cesetlerdir. **Siz oraya girdiğiniz zaman şüphe yok ki sizler galipsiniz. Bu ikisi bu sözü Allah'ın yardımına ve vaadini yerine getirdiğine tam olarak inandıkları için söylediler. Artık siz mü'mîn kimseler iseniz Allahü teâlâya tevekkül ediniz.**

قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَٰهُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾

24. "Ey Musa! Onlar orada bulundukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz; şu halde, sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız" dediler.

Açıklaması:

24- Dediler ki: Ya Musa! Biz elbette oraya ebediyen girmeyeceğiz, onlar orada devam ettikçe! Artık sen Rabbinle git onlarla **mukâtele de bulunun. Bizler ise burada** savaştan **oturucularız.**

قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٥﴾

25. Musa: "Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına hâkim olamıyorum; bizimle, bu yoldan çıkmış toplumun arasını ayır" dedi.

Açıklaması:

25- O vakitte Musa (a.s.) **dedi ki: Ya Rabbi! Şüphe yok ki ben kendi nefsim ile kardeşimin nefsi müstesna hiçbir şeye mâlik olamam** yani ikisinin gayrısına sahip olamam. Artık o kavmi taat üzere zorla. **Ve bizim aramızla o fâsıklar olan kavmin arasını ayır.**

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً ۚ يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ ۗ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

26. Allah, "Öyleyse orası (arz-ı mukaddes) onlara kırk yıl yasaklanmıştır; (bu müddet içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme" dedi.

Açıklaması:

26- Allahü teâlâ da ona **buyurdu ki şüphesiz orası,** yani arz-ı mukaddes **onların üzerine kırk yıl** oraya girmeleri **haram kılındı. O yerde** -o yer dokuz fersahlık bir arazidir. Bunu İbn-i Abbas söyledi- **şaşkın şaşkın dolaşıp duracaklardır. Artık o fâsıklar kavmine acıma,** üzülme.

Rivayet olundu ki: Onlar geceleri çabalayıcı oldukları halde dolaşır idiler. Sabahladıkları zaman ise bir de onlar başlamış oldukları yerdedirler. Aynı şekilde gündüzleri de dolaşırlardı. Ta ki yirmi yaşına daha ulaşmamışlar hariç hepsi helak oldular.

Denildi ki: Onlar sekiz yüz bin kişi idiler. Musa ile Harun ise Tih vadisinde vefat ettiler. Bu durum o ikisi için rahmet, onlar için ise azab oldu. Musa (a.s.), ölüm anında Rabbinden kendisini bir taş atımı Mukaddes yere yaklaştırmasını istedi. O da onu oraya yaklaştırdı (Hadis-i şerifte de olduğu gibi). Yuşâ (a.s.) kırk sene sonra peygamberlik vazifesine başladı. Ve Cebbarlarla savaşılmasını emretti. Kendisiyle beraber kalanlarla beraber gitti ve onlarla savaştı. Günlerden Cuma günüydü ve onlarla savaştan boş kalıncaya kadar güneş onun için bir saat olduğu yerde durduruldu. İmam Ahmed *Müsned'*inde şu hadisi rivayet etti "Gerçekten güneş, Beyt-i Makdis'e yürüdüğü gecelerde Yuşa (a.s.) için müstesna hiçbir kişi üzerine hapsolunmamıştır."

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ ابْنَىْ اٰدَمَ بِالْحَقِّۘ اِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ اَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِۜ قَالَ لَاَقْتُلَنَّكَۜ قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِيْنَ ﴿۲۷﴾

27. Onlara, Adem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden), "Andolsun seni öldüreceğim" dedi. Diğeri de "Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder" dedi (ve ekledi:)

Açıklaması:

27- Ey Muhammed! **Onlara,** kavmine, **Adem'in iki oğlunun** Habil ile Kabil'in **haberini bi hakkın oku. O vakit ki onlar** Allah'a **iki kurban takdim etmişlerdi.** O kurban Habil'in koçu, Kabil'in bir miktar ekinidir. **Birisinden** -o *Habil'dir*- gökten bir ateş inip onun kurbanını yakıp yemesi işaretiyle **kabul edilmiş, diğerinden** -O *da Kabil'dir*- **kabul edilmemişti.** Bundan dolayı o da kızdı. Ve hasedini ta ki Âdem (a.s.) hacca gidinceye kadar içinde sakladı.

Ona **dedi ki: «Elbette seni öldüreceğim»** Habil de «Niçin?» dedi. O da «Benim kurbanım değil senin kurbanın kabul edildi» dedi. **O da dedi ki: «Allahü teâlâ ancak mütteki olanlardan kabul eder.»**

لَئِنْ بَسَطْتَ اِلَیَّ یَدَكَ لِتَقْتُلَنِی مَآ اَنَا۠ بِبَاسِطٍ یَدِیَ اِلَیْكَ لِاَقْتُلَكَ ۚ اِنِّیٓ اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَمِینَ ﴿۲۸﴾

28. “Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım.”

Açıklaması:

28- Andolsun ki eğer beni öldürmek için bana elini uzatırsan ben seni öldürmek için elimi sana uzatmam. Şüphe yok ki ben seni katletmekte **âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâdan korkarım.**

اِنِّیٓ اُرِیدُ اَنْ تَبُوٓاَ بِاِثْمِی وَاِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ اَصْحَابِ النَّارِ ۚ وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الظَّالِمِینَ ۚ ﴿۲۹﴾

29. “Ben istiyorum ki, sen, hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın; zalimlerin cezası işte budur.”

Açıklaması:

29- Muhakkak ben isterim ki sen benim günahımı benim öldürme günahımı ve bundan önce işlediğin **kendi günahını yüklenirsin de ateş ashabından olasın.** Ben seni öldürdüğüm zaman senin günahını yüklenip o kimselerden olmak istemiyorum. Allahü teâlâ buyurdu: **İşte bu zâlimlerin cezasıdır.**

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ اَخِیهِ فَقَتَلَهُ فَاَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِینَ ﴿۳۰﴾

30. Nihayet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü: bu yüzden de kaybedenlerden oldu.

Açıklaması:

30- Artık kardeşini öldürmeyi kendisine nefsi kolaylaştırdı, süsledi **de onu öldürdü. Sonra da** onu öldürmesi sebebiyle **ziyana uğramışlardan oldu.** Ve onu ne yapacağını da bilemedi. Çünkü Habil, Âdemoğulları’ndan yeryüzünde ilk ölmüş olan kişi idi. Sonra onu sırtı üzerinde taşıdı.

فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا یَبْحَثُ فِی الْاَرْضِ لِیُرِیَهُ كَیْفَ یُوَارِی سَوْاَةَ اَخِیهِ ۟ قَالَ یَا وَیْلَتٰٓى اَعَجَزْتُ اَنْ اَكُونَ مِثْلَ هٰذَا الْغُرَابِ فَاُوَارِیَ سَوْاَةَ اَخِی ۚ فَاَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِینَ ۚ ﴿۳۱﴾

31. Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. (Katil kardeş) "Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim" dedi ve ettiğine yananlardan oldu.

Açıklaması:

31- Sonra Allahü teâlâ ona kardeşinin cesedini nasıl defnedeceğini göstermek için bir karga gönderdi ki yeri eşiyordu. Toprağı gagası ve iki ayağı ile eşeliyordu. Ve o toprağı kendisiyle beraber bulunan ölü bir karganın üzerine ta ki onu gizleyinceye kadar atıyordu.

«Yazıklar olsun bana! Şu karga gibi olup da kardeşimin cesedini örtmekten aciz mi oldum» dedi. Artık onu taşımaktan dolayı **nedamete düşenlerden olmuştu.** Onun için bir çukur kazdı ve onu örttü.

مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ ۚۛ كَتَبْنَا عَلٰى بَنِىٓ اِسْرَآءِيلَ اَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِى الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا ۭ وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَآ اَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا ۭ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ۡ ثُمَّ اِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِى الْاَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾

32. İşte bu yüzdendir ki İsrailoğulları'na şöyle yazmıştık: Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur. Peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler; ama bundan sonra da onlardan çoğu yine yeryüzünde aşırı gitmektedirler.

Açıklaması:

32- Kabil'in işlemiş olduğu **bu şeyden dolayı İsrailoğulları'nın üzerine yazdık ki; muhakkak ki durum şudur; her kim bir şahsı,** öldürmüş olduğu **bir şahıs mukabilinde veya** küfürden veya zinadan veya yol kesmekten ya da başka şeyden olarak **yeryüzünde** yapmış olduğu **bir fesad olmaksızın öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Ve her kim,** onu öldürmekten geri durmakla **bir şahsı ihya ederse sanki bütün insanları ihya etmiş gibi olur.** İbni Abbas'tan rivayet olundu ki: **Andolsun ki bizim peygamberlerimiz onlara** yani İsrailoğulları'na **beyyinelerle,** mucizelerle **gelmişlerdir. Sonra onlardan birçokları bundan sonra yeryüzünde muhakkak müsrif kimseler,** küfürle, katille ve bunların gayrısı şeyler sebebiyle haddi aşanlar **olmuşlardır.**

اِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِى الْاَرْضِ فَسَادًا اَنْ يُقَتَّلُٓوا اَوْ

يُصَلَّبُوٓا اَوْ تُقَطَّعَ اَيْدِيهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِ ذٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِى الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾

33. Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya (acımadan) öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rüsvalığıdır. Onlar için ahirette de büyük azap vardır.

Açıklaması:

33- Bu âyet-i kerime, Irnîler'in hakkında indi. Onlar Medine'ye hasta oldukları halde geldiklerinde Resûlullah onlara develerin yanına gitmeleri ve onların bevillerinden ve sütlerinden içmelerine izin verdi. Sonra sıhhate kavuştuklarında ise Resûlullah'ın çobanını katlettiler, develeri de sürüp götürdüler.

Müslümanlarla harp etmekle **Allahü teâlâ ile ve Peygamberleriyle savaşta bulunanların ve yeryüzünde** yol kesmekle **fesada çalışanların cezaları ancak öldürülmeleri veya asılmaları veya ellerini ve ayaklarını** yani sağ ellerinin ve sol ayaklarının **çaprazca kesilmeleri veya yerde sürülmeleridir.**

Âyetteki harf-i âtıf olan «ev» hallerin sırasını beyan içindir. Şöyle ki; öldürülme cezası sadece öldürme işini yapan içindir. Asılma cezası, öldürüp malı alan içindir. Kesilme cezası mal alıp öldürmeyen içindir. Sürülme cezası da sadece korkutan kişi içindir. Bunu İbni Abbas söylemiştir. İmâm-ı Şâfiî de bu görüş üzerinedir.

İmâm-ı Şâfiî'nin iki kavlinden en sahih görüşü: Öldürüldükten sonra üç gün kadar asılı kalmasıdır. Denildi ki; öldürülmeden evvel az süre asılı tutulur.

Sürgün cezasına, azap verme hususunda ona benzeyen hapis ve diğer cezalar da ilhak edilmiştir.

Bu zikredilen ceza **onlar için dünyada rezilliktir,** zillettir. **Ve onlar için âhirette büyük bir azap vardır** *-o ateş azabıdır.-*

اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٤﴾

34. Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesna; biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Açıklaması:

34- Ancak üzerlerine kadir olmanızdan evvel harp edip yol kesenlerden **tevbe edenler müstesna. İmdi biliniz ki Allahü teâlâ** onlar için yaptık-

ları şeyi **ziyade mağfiret edicidir,** onlara **acıyıcıdır.**

Allahü teâlâ bununla (yani onları Allah'ın bağışlayıcı olmasıyla) tabir buyurdu, «onlara had vurmayın»la tabir buyurmadı. Şunu ifade etmesi için ki; O kişinin tevbe etmesiyle ondan insanların hakları değil, sadece Allah'ın hadleri düşer. Bana bu şekilde zahir oldu. Ve buna itiraz eden birisini de görmedim. Allahü teâlâ daha iyi bilicidir. Kişi öldürüp malı alırsa öldürülür, kesilir fakat asılmaz. Bu, İmâm-ı Şâfiî'nin iki kavlinden en sahih olanıdır.

Ve o kişinin üzerine (askerler) kadir olduktan sonra onun tevbe etmesi hiçbir şey ifade etmez. Bu da aynı şekilde İmâm-ı Şâfiî'nin aynı iki kavlinden en sahih olanıdır.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَابْتَغُٓوا اِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِى سَبِيلِهٖ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾

35. Ey iman edenler! Allah'tan korkun. O'na yaklaşmaya yol arayın ve yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz.

Açıklaması:

35- Ey iman edenler! Allah'tan sakının, ona itaat etmenizle onun azabından korkun. Ve ona vesile, sizi ona yaklaştırıcı taat arayınız, talep edin. Ve onun yolunda onun dinini yüceltmek için cihatta bulununuz. Umulur ki sizler felaha erersiniz, kurtuluşa erersiniz.

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ اَنَّ لَهُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهٖ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

36. Şüphe yok ki kâfir olanlar, yeryüzündeki her şey ve bunun yanında bir o kadarı da kendilerinin olsa kıyamet gününün azabından kurtulmak için onu fidye verseler onlardan asla kabul edilmez; onlar için acı bir azap vardır.

Açıklaması:

36- Şüphesiz o kimseler ki, kâfir oldular, eğer yerde bulunanların cümlesi ve onunla beraber bir misli daha onların olup da kıyamet gününün azabından dolayı onları feda edecek olsalar kendilerinden kabul edilmez ve onlar için elim bir azap vardır.

يُرِيدُونَ اَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا ۡ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٧﴾

37. Ateşten çıkmak isterler, fakat onlar oradan çıkacak değillerdir. Onlar

için devamlı bir azap vardır.

Açıklaması:

37- Ateşten çıkmayı isteyeceklerdir, temenni edeceklerdir. Halbuki onlar, ondan çıkacak kimseler değildirler. Ve onlar için dâimi bir azap vardır.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوٓا اَيْدِيَهُمَا جَزَآءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾

38. Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir.

Açıklaması:

38- Ve hırsızlık yapan erkeğin ve hırsızlık yapan kadının -«Essâriku» ve «Essârikatü» lafızlarının başındaki «el» takısı mevsuldür. Ve şarta benzediği için haberine «fa» harfi dahil olmuştur. Haberi de: **İkisinin ellerini** yani o ikisinden her birerinin sağ elini bilekten **kesiniz.**

Hadis-i şerif beyân etmiştir ki: Elin kesilmesini gerektiren miktar bir dinarın dörtte biri ve ondan fazlasıdır. Ve kişi yeniden hırsızlık yaparsa sol ayağı mafsalından itibaren kesilir. Sonra sol el sonra sağ ayak -kesilir-. Bundan sonra ise tâzir cezası görür.

Kazandıklarının bir cezası[454] **ve Allahü teâlâ tarafından bir azap,** o ikisine bir ukubet **olmak üzere. Ve Allahü teâlâ azizdir,** işi üzerine galip olandır, yaratışında da **hikmet sahibidir.**

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهٖ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٩﴾

39. Kim (bu) haksız davranışından sonra tevbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Allah çok bağış-layıcı ve esirgeyicidir.

Açıklaması:

39- Fakat her kim zulmünden sonra tövbe eder, hırsızlıktan döner, ve amelini **düzeltirse şüphe yok ki Allahü teâlâ gafurdur, rahimdir.**

Allahü teâlânın bu şekilde (zulmünden döndüğü zaman Allah'ın onun bağışlayıcı, rahmet edici olmasıyla) tabir etmesi gerilerde (bahsedilmiş olan) mevzudur. Şöyle ki onun tevbe etmesiyle insan hakkı olan el kesilme cezası düşmez. Ve malı da geri öder. Evet, Hadis-i şerif beyan etti ki; Eğer malı çalı-

454 Cezâen lafzı meful-i mutlak olmak üzere mensuptur.

nan kişi imama davayı çıkarmadan evvel onu affederse kesilme cezası düşer. İmâm-ı Şâfiî de bu görüş üzeredir.

اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٤٠﴾

40. Bilmez misin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah'a aittir; dilediğine azap eder ve dilediğini bağışlar. Allah her şeye hakkıyle kadirdir.

Açıklaması:

40- Bilmez misin ki[455] **Göklerin de yerin de mülkü Allahü teâlâya aittir.** Azap etmeyi **dilediği kişiye azap eder,** bağışlamayı **dilediği kişi de bağışlar. Ve Allah**ü **teâlâ herşeye hakkıyla kadirdir.** Ve azaba çekmesi ve bağışlaması onun kudretindendir.

يٰٓاَيُّهَا الرَّسُوْلُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِيْنَ يُسَارِعُوْنَ فِى الْكُفْرِ مِنَ الَّذِيْنَ قَالُٓوْا اٰمَنَّا بِاَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوْبُهُمْ ۛ وَمِنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا ۛ سَمّٰعُوْنَ لِلْكَذِبِ سَمّٰعُوْنَ لِقَوْمٍ اٰخَرِيْنَ ۙ لَمْ يَاْتُوْكَ ؕ يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهٖ ۚ يَقُوْلُوْنَ اِنْ اُوْتِيْتُمْ هٰذَا فَخُذُوْهُ وَاِنْ لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوْا ؕ وَمَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهٗ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ؕ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُّطَهِّرَ قُلُوْبَهُمْ ؕ لَهُمْ فِى الدُّنْيَا خِزْىٌ وَّلَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿٤١﴾

41. Ey Resûl! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla "inandık" diyen kimselerden ve Yahudilerden küfür içinde koşuşanlar(ın hali) seni üzmesin. Onlar durmadan yalana kulak verirler, ve sana gelmeyen (bazı) kimselere kulak verirler; kelimeleri yerlerinden kaydırıp değiştirirler. "Eğer size şu verilirse hemen alın, o verilmezse sakının!" derler. Allah bir kimseyi şaşkınlığa (fitneye) düşürmek isterse, sen Allah'a karşı, onun lehine hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onlar için dünyada rezillik vardır ve ahirette onlara mahsus büyük bir azap vardır.

Açıklaması:

41- Ey **Resûl! Küfür içinde yarış edenler,** küfre süratle düşenlerin, yani bir fırsat bulduklarında küfrü aşikâr edenlerin işleri **seni mahzun etmesin. O**

455 Buradaki istifham takrir (bilinen bir meselenin bir kere daha yerleştirilmesini ifade) içindir.

kimselerden ki ağızlarıyla dilleriyle[456] **iman ettik dedikleri halde kalpleri iman etmemiştir,** -o kişiler münafıklardır.- **Ve Yahudi olan kimselerden** bir kavim **ki bunlar,** din adamlarının iftira ettikleri **yalanı** kabul **işitmesiyle pek ziyadeyle dinleyicidirler. Ve sana gelmeyen** Yahudilerden **diğer bir kavmi de** -O kavim- Hayber halkıdır ki içlerinde iki evli zina yapmış. Onlar ise bu kişileri recm etmeyi çirkin görmüşlerdi. Ve Kurayza Yahudilerini de Resûlullah'da (s.a.v.) bu kişilerin hükmünü sormaları için yolladılar, **ziyade dinleyicidirler.**

Recm âyeti gibi Tevrat'ta bulunan **kelimeleri** Allahü teâlânın oraya koyduğu **mevzilerinden sonra değiştirirler,** yani başka bir kelime karşılığında tebdil ederler. Ve göndermiş oldukları kişilere de **derler ki: Eğer size bu** tahrif edilmiş hüküm yani sopa atılması hükmü **verilirse** yani Muhammed size bunu fetva verirse **onu alınız,** onu kabul ediniz. **Eğer size onu fetva olarak vermezse** bilakis hilafını fetva verirse, onu kabul etmekten **kaçınınız.**

Ve Allahü teâlâ her kimin fitnesini, sapmasını murad ederse elbette sen onun için o fitnenin defi hususunda Allahü teâlâ tarafından bir şeye malik olamazsın.

Onlar o kimselerdir ki Allahü teâlâ onların kalblerini küfürden temizlemeyi murat etmemiştir. Eğer istemiş olsalardı elbette olurdu. **Onlar için dünyada rezillik,** ayıp ve cizye sebebiyle bir mezellet **vardır. Ve onlar için âhirette de pek büyük bir azap vardır.**

سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ اَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ ۚ فَاِنْ جَآؤُكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ اَوْ اَعْرِضْ عَنْهُمْ ۚ وَاِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْـًٔا ۖ وَاِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾

42. Hep yalana kulak verir, durmadan haram yerler. Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen, arala-rında adaletle hükmet. Allah âdil olanları sever.

Açıklaması:

42- Onlar **yalanı ziyadesiyle dinleyicidirler. Yasak olanı**[457] yani rüşvet gibi haram olan şeyi **pek çok yiyicilerdir. Artık sana** onların arasında hüküm vermen için **gelirlerse aralarında hükmet veya onlardan yüz çevir.** Bu iki şey arasındaki seçim "ve onların arasında hükmet" kavliyle nesholunmuştur. Öyleyse bize hüküm için bir dava getirdiklerinde aralarında hüküm vermek va-

456 «biefvâhihim» de ki bâ harf-i cerri «kâlû» fiiliyle mütealliktir.
457 "Suht" lafzı hâ'nın zammesiyle ve sükûnuyla okundu.

ciptir. Bu İmâm-ı Şâfiî'nin iki kavlinden en sahih olanıdır. Ve eğer bir mü'minle beraber bir dava getirirlerse icmaan hüküm vermek vaciptir.

Ve eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiç bir şey ile zarar veremezler. Ve eğer onların arasında **hükmedersen aralarında doğrulukla,** adaletle **hükmet. Şüphe yok ki Allahü teâlâ doğrulukta bulunanları,** hüküm vermekte adalette bulunanları **sever,** yâni onları sevaplandırır.

وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰىةُ فِيهَا حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ ۚ وَمَآ أُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾

43. İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında olduğu halde nasıl seni hakem kılıyorlar da sonra, bunun arkasından yüz çevirip gidi-yorlar? Onlar inanmış kimseler değildir.

Açıklaması:

43- Ve seni nasıl hakem yapıyorlar? Halbuki, onların yanında içinde Allahü teâlânın recmle ilgili **hükmü bulunan Tevrat vardır.**[458] Yani onlar bununla doğru olanı bilmeyi kastetmiyorlar, bilakis kendilerine en elverişli olanı istiyorlar. **Sonra da bu** hükmü vermenin **ardından sırt çevirirler,** onların kitabına muvafık olarak senin recmle olan hükmünden yüz çevirirler. **Ve onlar mümin kimseler değillerdir.**

إِنَّآ أَنْزَلْنَا التَّوْرٰىةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ ۚ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَآءَ ۚ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِى ثَمَنًا قَلِيلًا ۗ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾

44. Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini (Allah'a) vermiş peygamberler onunla Yahudilere hükmederlerdi. Allah'ın Kitab'ını korumaları kendilerinden istendiği için Rablerine teslim olmuş zâhidler ve bilginler de (onunla hükmederlerdi). Hepsi ona (hak olduğuna) şahitlerdi. Şu halde (Ey Yahudiler ve hakimler!) İnsanlardan korkmayın, benden korkun. Ayetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın. Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.

458 âyetteki soru taaccübü ifade içindir.

Açıklaması:

44- Muhakkak Tevrat'ı biz indirdik. Onda, dalâletten **hidayete eriş ve bir nur,** hükümleri beyan etmek **vardır. Müslim olan,** Allah'a boyun eğen, Beni İsrail'den olan **nebiler onun ile Yahudilere hüküm ederler. Rabbaniler,** onlardan din âlimleri **ve ahbâr,** fakihler **da Allahü teâlânın kitabından** onu değiştirmekten **muhafazaya memur olmaları,** onlara emanet edildiği için yani Allahü teâlâ onları bunu korumaya memur kıldığı **sebeble -hükümde bulunurlardı.- Ve onlar o kitap üzerine** onun hak olduğu hakkında **şahitlerdir.** Ey Yahudiler! **Artık** yanınızda olana, Muhammed'in (s.a.v.) sıfatını ve recmin ve gayrısının izhâr edilmesinde **insanlardan korkmayın ve** onun gözlenmesi hususunda **benden korkunuz ve benim âyetlerim ile** o âyetleri gizlemek üzere almış olduğunuz dünyalıktan **az bir bedel satın almayınız. Ve her kim Allahü teâlânın indirmiş olduğu ile hükmetmez işte onlar** ona **küfredenlerin tâ kendileridir.**

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَآ اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِۙ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْاَنْفَ بِالْاَنْفِ وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّۙ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌۜ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهٖ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهٗۜ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُونَ ﴿٤٥﴾

45. Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılık ve cezadır). Yaralar da kısastır (Her yaralama misli ile cezalandırılır). Kim bunu (kısası) bağışlarsa kendisi için o kefâret olur. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerdir.

Açıklaması:

45- Ve biz onların üzerine onda yani Tevrat'ta **yazdık ki** farz kıldık ki, **şüphesiz** bir can bir canı öldürdüğü zaman o **canın karşılığında** o **can** öldürülür, **gözün karşılığında göz** çıkartılır, **buruna beden burun** kesilir, **kulağa bedel kulak** kesilir, **dişe bedel diş** koparılır[459] **Ve yaralar da**[460] **birbirine kısastır.** Yani yaralarda da eğer mümkün oluyorsa kısas yapılır. Meselâ el, ayak ve tenasül uzvu ve bunun gibi. Eğer kendisinde kısas mümkün değilse o zaman bunda idareli yolu seçmek vardır. Bu hüküm her ne kadar onların üzerine farzsa da bizim şeriatımızda da yerleşmiş bir hükümdür.

Her kim onu yani o kısası kendi tarafından affederek **bağışlarsa, bu onun** onu yapan için **kefâret olur. Ve her kim Allah'ın** (kısasta ve gayrısında) **indirdiğiyle hükmetmezse, işte zâlimler onlardır.**

459 Bir kıraatta, nefs, ayn, enf, üzün ve sinn lafızları refle okundu.
460 Curûh lafzı da nasbla ve refle okundu.

وَقَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِۖ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌۙ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾

46. Kendinden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak peygamberlerin izleri üzerine, Meryem oğlu İsa'yı arkalarından gönderdik. Ve ona, içinde doğruya rehberlik ve nûr bulunmak, önündeki Tevrat'ı tasdik etmek, sakınanlara bir hidayet ve öğüt olmak üzere İncil'i verdik.

Açıklaması:

46- Ve arkadan da onların yani peygamberlerin **izleri üzerine Meryem oğlu İsa'yı» önündeki** kendinden önceki **Tevrat'ın bir tasdikçisi olarak gönderdik,** tabi kıldık. **Ve O'na İncil'i verdik ki içinde** dalâletten **hidayet ve bir nur** hükümleri beyan etmek **vardır. Ve önündeki Tevrat'ı** onda olan hükümleri **tasdik edici olduğu halde,**[461] **ve müttekîler için bir hidayettir ve vaazdır.**

وَلْيَحْكُمْ اَهْلُ الْاِنْجِيلِ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فِيهِۜ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾

47. İncil'e inananlar, Allah'ın onda indirdiği (hükümler) ile hükmetsinler. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fâsıklardır.

Açıklaması:

47- Ve biz dedik ki: O İncil ehli de Allahü teâlânın onda indirmiş olduğu hükümlerle **hükmetsin.**[462] **Ve her kim Allahü teâlânın indirmiş olduğu ile hükmetmezse işte onlar fâsıklardır.**

وَاَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَهُمْ عَمَّا جَٓاءَكَ مِنَ الْحَقِّۜ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًاۜ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِى مَٓا اٰتٰيكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِۜ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَۙ ﴿٤٨﴾

461 Musaddık lafzı haldir.
462 «Yahkûm» fiili bir kıraatta nasbla, evvelindeki Lam da «Âteynâhu» fiilinin mamulü üzerine atfolunduğundan dolayı kesrayla okundu.

48. Sana da, daha önceki kitabı doğrulamak ve onu korumak üzere hak olarak Kitab'ı (Kur'an'ı) gönderdik. Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma. (Ey ümmetler!) Her birinize bir şerîat ve bir yol verdik. Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı; fakat size verdiğinde (yol ve şerîatlerde) sizi denemek için (böyle yaptı). Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın. Hepi-nizin dönüşü Allah'adır. Artık size, üzerinde ayrılığa düştüğünüz şeyleri(n gerçek tarafını) O haber verecektir.

Açıklaması:

48- Ey Muhammed! **Sana kitabı** Kur'an'ı **hakla**[463] **indirdik. Önün-deki** kendisinden evvel ki **kitabı tasdik edici ve üzerine bir muhafız,** şâhit **olmak üzere.**[464] **Artık** ehl-i kitap sana bir dava getirdikleri zaman **aralarında** ehli kitabın arasında **Allahü teâlânın** sana **indirmiş olduğu ile hükmet. Ve sana gelen haktan** ayrılıp da **onların hevalarına tâbi olma.** Ey ümmetler! **Sizden her biriniz için bir şeriat ve yol,** üzerinde yürüyecekleri din hususunda açık bir yol **kılmıştık. Ve eğer Allahü teâlâ dilese idi elbette sizleri** tek bir şeriat üzerine olan **bir ümmet kılmış olurdu. Fakat** sizden itaatkâr olanla âsi olana bakması için **size vermiş olduğu şeylerde** muhtelif şeriatlarda **sizi imtihan etmek için** sizleri fırkalar kıldı. **Artık hayırlı işlere koşun,** ona sürat ediniz. **Nihayet** diriltilmekle **cümlenizin dönüşü Allahü teâlâyadır. Sonra sizlere** din işinden **kendisinde ihtilaf etmiş olduğunuz şeyleri haber verecektir.** Ve sizden her birinizi ameli mukabilinde cezalandıracaktır.

وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ اَنْ يَّفْتِنُوكَ عَنْۢ بَعْضِ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكَ ؕ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ اَنَّمَا يُرِيْدُ اللّٰهُ اَنْ يُّصِيْبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوْبِهِمْ ؕ وَاِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ لَفٰسِقُوْنَ ﴿٤٩﴾

49. (Sana şu talîmatı verdik): Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkat et. Eğer (hükümden) yüz çevirirlerse bil ki (bununla) Allah ancak, günahlarının bir kısmını onların başına belâ etmek ister. İnsanların birçoğu da zaten yoldan çıkmışlardır.

Açıklaması:

49- Ve aralarında Allahü teâlânın indirmiş olduğu ile hükmet ve onların hevalarına tâbi olma. Ve Allahü teâlânın sana indirmiş olduğu şeylerin bazısından seni fitneye düşüreceklerinden seni şaşırttıracaklarından

463 «bil hakkı» daki bâ harfi «Enzelnâ» fiiline taalluk edicidir.
464 Ayetteki kitap lafzı «kitaplar» mânâsındadır.

dolayı onlardan kaçın. Eğer onlar indirilmiş olan hükümden **yüzçevirip** gayrısını isterlerse **artık bil ki Allahü teâlâ muhakkak diliyor ki onları** yapmış oldukları **bazı günahları sebebiyle** dünyada azap ederek **musibete uğratsın.** Ki *-onların-* yüz çevirmeleri o bazı günahlar cümlesindendir. Âhirette de bütün günahlara karşılık onları cezalandıracaktır. **Ve şüphe yok ki insanlardan birçokları elbette fâsık kimselerdir.**

اَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ ۜ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

50. Yoksa onlar (İslâm öncesi) cahiliye idaresini mi arıyorlar? İyi anlayan bir topluma göre, hükümranlığı Allah'tan daha güzel kim vardır?

Açıklaması:

50- Onlar cahiliyye devrindeki hükmü mü arıyorlar?[465] Yani *-havayı nefse-* sırt çevirdikleri zaman *-havayı nefse-* bir yüz verme, meyil mi istiyorlar? Âyetteki soru inkâr içindir, **Allahü teâlâdan daha güzel hükmeden kim vardır?** kimse yoktur. O'na **tam kanâat sahibi bir kavim için,** bir kavim indinde. Bu kişiler özellikle zikredildiler. Çünkü ancak onlar inceden inceye bunu düşünenlerdir.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارٰى اَوْلِيَآءَ ۘ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۜ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاِنَّهُ مِنْهُمْ ۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ﴿٥١﴾

51. Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Zira onlar birbirinin dostudurlar (birbirinin tarafını tutarlar). İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna yol göstermez.

Açıklaması:

51- Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları onlarla arkadaşlık yaptığınız, sevdiğiniz, **dostlar tutmayınız.** Küfür hususunda bir oldukları için **onların bazıları bazılarının dostudur. Ve sizden her kim onları dost edinirse muhakkak onlardandır,** onların cümlesindendir. **Şüphe yok ki Allahü teâlâ** kâfirlerle dostluk yapmaları sebebiyle **zâlimler olan kavme hidayet etmez.**

فَتَرَى الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشٰٓى اَنْ تُصِيبَنَا دَآئِرَةٌ ۜ فَعَسَى اللّٰهُ اَنْ يَأْتِىَ بِالْفَتْحِ اَوْ اَمْرٍ مِنْ عِنْدِهٖ فَيُصْبِحُوا عَلٰى مَآ اَسَرُّوا فِٓى اَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾

465 Yabgûne fiili yâ ile okundu. Ayrıca te ile «tebgûne» diye de okundu.

52. Kalblerinde hastalık bulunanların: "Başımıza bir felâketin gelmesinden korkuyoruz" diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün. Umulur ki Allah bir fetih, yahut katından bir emir getirecek de onlar, içlerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olacaklardır.

Açıklaması:

52- İmdi kalplerinde bir maraz, itikad zayıflığı **olan kimseleri** *-Abdullah b. Übeyyil gibi münafık kişileri-* **görürsün ki onların içinde** onlarla dostluk içinde **koşar dururlar,** onlarla dostluk yapmaktan dolayı özür beyan eder oldukları halde de zamanın bizim üzerimize kıtlıktan ya da küffarın galebesinden olan bir **felaketin bize isabet etmesinden korkarız.** Ki Muhammed'in (s.a.v.) de işi henüz tamam olmadı -yardım olunmadı- ki yoksa bu kâfirler bize yiyecek namına bir şey vermezler. Allahü teâlâ da buyurdu ki: **Artık umulur ki, Allahü teâlâ bir feth,** dininin izharı için peygamberine bir yardım ve o münafıkların örtüsünün yırtılıp rezil olmalarıyla olan **nezd-i îlâhiyyesinden bir emir vücuda getirir de onlar kendi nefislerinde gizledikleri o** şekten ve kâfirlerle dostluktan **dolayı pişman olurlar.**

وَيَقُولُ الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَهٰٓؤُلَآءِ الَّذِينَ اَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ ۙ اِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ ۭ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فَاَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهٖ فَسَوْفَ يَاْتِى اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهٗٓ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ ۡ يُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَآئِمٍ ۭ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ ۭ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾

53. (O zaman) iman edenler: "Bunlar mıdır sizinle beraber olduk-larına bütün güçleriyle yemin edenler?" diyeceklerdir. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir de kaybedenlerden olmuşlardır.

54. Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven müminlere karşı alçak gönüllü (şefkatli), kâ-firlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. (Bunlar) Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar (hiçbir kimsenin kınamasına aldırmazlar). Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allah'ın lütfu ve ilmi geniştir.

Açıklaması:

53- İman edenler o münafıkların örtüsü yırtıldığı zaman şaşkınlıklarından dolayı bazı kardeşlerine **diyecekler ki**[466] «Din işinde **sizinle beraber olduk-**

466 Yekûlu fiili cüml-i istinâfiye olmak üzere refle; hem vavla hem de vavsız olarak okundu. Ayrıca bir önceki âyetteki «ye'tiye» fiilinin üzerine atfolunarak nasbla da okundu.

larına dair yeminlerinin en nihai derecesiyle, ye-minlerinde ki en son gayretleriyle **Allahü teâlâya kasem eden kimseler şunlar mıdır?**

Allahü teâlâ da buyurdu ki: **Onların** sâlih **amelleri habt oldu,** bâtıl oldu, ve rezil olmaları sebebiyle dünyaları, azab edilmek suretiyle de âhiretleri **ziyana uğramış kimseler oldular.**

54- Ey iman edenler! Sizden her kim dininden küfre **irtidad ederse**[467] yani (küfre) dönerse (Bu cümle Allahü teâlânın olacağını bildiği şeyi önceden haber vermesidir. Ve gerçekten de Hz. Peygamberin vefatından sonra bir grup insan tekrar kâfir olmuşlardır). **Muhakkak Allahü teâlâ** onların yerine **bir kavmi getirir ki onları sever, onlar da onu sever.** Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: O kavim şu adamın kavmidir. (Ve kendisi o sırada Ebu Musa el-Eş'ari'ye işaret ediyordu.) Hakim bunu *Sahih*'inde rivayet etti. **Mü'minlere karşı zelil,** mütevâzi **olurlar kâfirlere karşı da izzet sahibi,** sert **olurlar. Allah yolunda savaşa atılırlar. Ve** bu hususta aynı münafıkların kâfirlerin kınamasından korktukları gibi **kınayanın kınamasından da korkmazlar. İşte** zikrolunan şu özellikler **Allahü teâlânın fazlıdır. Onu dilediğine verir. Ve Allahü teâlâ vâsidir,** lütfu çoktur, o lütfa lâyık olanı da **bi hakkın bilicidir.**

اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوا الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رٰكِعُوْنَ ﴿٥٥﴾

55. Sizin dostunuz (veliniz) ancak Allah'tır, Resûlü'dür, iman edenlerdir; onlar ki Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılar, zekâtı verirler.

Açıklaması:

55- Bu âyet-i kerime, Abdullah b. Selâm'ın «Ya Resûlallah! Gerçekten kavmimiz bizi terk etti» demesi üzerine nâzil olmuştur.

Sizin veliniz ancak Allahü teâlâdır. Ve O'nun Peygamberidir ve iman etmiş olanlardır. O iman edenler ki namazı dosdoğru kılarlar ve zekâtı verirler ve onlar rukûya varanlardır, huşu içinde olanlardır. Ya da tetavvu (nafile) namaz kılanlardır.

وَمَنْ يَّتَوَلَّ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فَاِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْغٰلِبُوْنَ ﴿٥٦﴾

56. Kim Allah'ı, Resûlünü ve iman edenleri dost edinirse (bilsin ki) üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah'ın tarafını tutanlardır.

467 «Yertedde» fiili idgamla okundu. Ayrıca idgam olmaksızın «yertedid» diye de okundu.

Açıklaması:

56- Ve her kim Allahü teâlâyı ve O'nun Resûlü'nü ve iman edenleri veli edinirse, onları destekleyip yardım ederse **şüphe yok ki Allah'ın fırkası,** Allahü teâlâ onlara yardım ettiği için **galip olanların ta kendileridir.** -Âyette, Allahü teâlâ «feinnehüm» yerine, o kişilerin O'nun hizbinden olduğunu yani O'na tâbi olanlardan olduğunu beyân etmek için «hizballah» lafızlarını kullandı.

يَآ اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِيْنَ اتَّخَذُوا دِيْنَكُمْ هُزُوًا وَّلَعِبًا مِّنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ اَوْلِيَآءَ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۵۷﴾

57. Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine Kitap verilenlerden dininizi alay ve oyun konusu edinenleri ve kâfirleri dost edinmeyin. Allah'tan korkun; eğer müminler iseniz.

Açıklaması:

57- Ey iman edenler! Sizden evvel kendilerine kitap verilmiş olanlardan dininizi eğlence, kendisiyle eğlenilen **ve oyuncak edinenleri ve kâfirleri,** müşrikleri[468] **dostlar edinmeyiniz. Ve** onlarla dostluğu keserek **Allahü teâlâdan korkunuz. Eğer mü'minler iseniz,** imanınızda sadıklar iseniz.

وَاِذَا نَادَيْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ اتَّخَذُوْهَا هُزُوًا وَّلَعِبًا ۭ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُوْنَ ﴿۵۸﴾

58. Namaza çağırdığınız zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu davranış, onların düşünemeyen bir toplum olmalarındandır.

Açıklaması:

58- Ve ezanla beraber **namaza nida ettiğiniz** çağırdığınız **zaman onu** yani namazı, onunla alay ederek ve aralarında gülüşerek **bir eğlence ve bir oyuncak edinirler. Bu,** ittihaz **onların âkilâne düşünmez bir kavim olmalarından dolayıdır.**

قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ هَلْ تَنْقِمُوْنَ مِنَّآ اِلَّآ اَنْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ ۙ وَاَنَّ اَكْثَرَكُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿۵۹﴾

59. (Onlara) şöyle de: Ey kitap ehli! Yalnızca Allah'a, bize indirilene ve daha önce indirilene inandığımız için mi bizden hoşlanmıyorsunuz? Oysa çoğunuz yoldan çıkmış kimselersiniz.

468 "Küffâr" lafzı cerle ve nasbla okundu.

Açıklaması:

59- Bu âyet-i kerime, Yahudilerin Resûlullah'a (s.a.v.) peygamberlerden hangilerine inanıyorsun deyip, O da «Allah'a ve bize indirilene -iman ederim.-» âyetini okuyup ne zaman ki İsa'yı (a.s.) zikrettiğinde onların «Sizin dininizden daha şerli bir din bilmiyoruz» demeleri üzerine nâzil oldu.

De ki: Ey ehl-i kitap! Bizden hoşlanmıyorsunuz, inkâr ediyorsunuz, -bunun sebebi- **ancak bizim Allahü teâlâya ve bize indirilene ve daha evvel** peygamberlere **indirilenlere iman ettiğimizden ve sizin birçoğunuzun şüphesiz fasıklar olmalarından dolayıdır?**[469]

Mânâ şöyledir; sizler ancak bizim iman etmemizi ve kendisinden fâsıklıkla (ki o fâsıklık da o imanı kabul etmemekten ötürüdür.) tabir olunan, o inkâr hususunda size muhalefet etmemizden hoşlanmıyorsunuz. Halbuki bu hoşlanılmayacak bir şey değildir.

قُلْ هَلْ اُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللّٰهِ مَنْ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ اُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَاَضَلُّ عَنْ سَوَآءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾

60. De ki: Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size haber vere-yim mi? Allah'ın lânetlediği ve gazap ettiği, aralarından maymunlar, domuzlar ve tâğuta tapanlar çıkardığı kimseler. İşte bunlar, yeri (durumu) daha kötü olan ve doğru yoldan daha ziyade sapmış bulunanlardır.

Açıklaması:

60- De ki: Allahü teâlânın indinde mesâbet olarak, sevap bakımından yani cezaca o hoşlanmayacağınız şeyin sahibinden **daha şerlisini haber vereyim mi?**

O kişi **o kimsedir ki, Allahü teâlâ ona lanet etti** rahmetinden uzaklaştırdı **ve üzerine gazapta bulundu ve onlardan** suretlerini değiştirmekle **maymunlar ve hınzırlar ve Tağût'a** şeytana, ona itaat etmekle **tapanlar yaptı.**[470] Âyetteki kişilerle murad Yahudilerdir.

İşte bunlar mevkice[471] **daha şerlidir.** Çünkü varacakları yer ateştir. **Ve düz yoldan,** hak yoldan **tamamiyle sapık kimselerdir.** *-Ayetteki «sevâe» lafzının asıl mânâsı; «bir şeyin tam ortası» demektir.*[472]

---

469 «enne eksaraküm...» cümlesi «en âmennâ»nın üzerine atfolunmuştur.

470 Âyetteki «minkûm»daki zamirde ism-i mevsul olan «men» lafzının mânâsına riâyet etti (ve zamiri cemi olarak getirdi.) Ondan öncesinde ise «men»in lafzına riâyet etti ve «aleyhide»ki zamiri müfret olarak getirdi.

471 mekânen lafzı, temyizdir.

472 «şerrun» ile «edallü» lafızları Yahudilerin «Biz sizin dininizden daha şerli bir din bilmiyoruz» sözlerinin karşılığında zikrolundu.

وَاِذَا جَآؤُكُمْ قَالُوْٓا اٰمَنَّا وَقَدْ دَّخَلُوْا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوْا بِهٖ ۭ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا كَانُوْا يَكْتُمُوْنَ ﴿٦١﴾

61. Yanınıza inkârla girip yine inkârla çıktıkları halde size geldiklerinde "inandık" derler. Allah gizlediklerini daha iyi bilmektedir.

Açıklaması:

61- Ve onlar, Yahudilerin münafıkları, **size geldikleri zaman «iman ettik» derler. Halbuki onlar sizin yanınıza küfürle** birlikte **çıkmışlardır,** ve iman da etmemişlerdir. **Allahü teâlâ da onların gizledikleri** münafıklığı **en iyi bilendir.**

وَتَرٰى كَثِيْرًا مِّنْهُمْ يُسَارِعُوْنَ فِي الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ ۭ لَبِئْسَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٦٢﴾

62. Onlardan birçoğunun günah, düşmanlık ve haram yemede yarıştıklarını görürsün. Yaptıkları ne kadar kötüdür!

Açıklaması:

62- Ve onlardan Yahudilerden **birçoğunu görürsün ki günaha,** yalan söylemeğe **ve düşmanlığa** zulme **ve yasak olanı** meselâ rüşvet gibi haram olanı **yemeğe koşarlar.** Hızlıca *-içine-* düşerler. **Yaptıkları** şey, amelleri **ne fena bir şeydir o.**

لَوْلَا يَنْهٰىهُمُ الرَّبّٰنِيُّوْنَ وَالْاَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْاِثْمَ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ ۭ لَبِئْسَ مَا كَانُوْا يَصْنَعُوْنَ ﴿٦٣﴾

63. Din adamları ve âlimleri onları, günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten menetselerdi ya! İşledikleri (fiiller) ne kötüdür!

Açıklaması:

63- Onların **din bilginleri ve fakihleri, onları günah,** yalan **sözlerinden ve haram yemelerinden nehyetmesi gerekmez miydi? İşledikleri şey** o halkı (bu kötü şeylerden) nehyetmeyi terketmek **ne kadar kötü.**

وَقَالَتِ الْيَهُوْدُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُوْلَةٌ ۭ غُلَّتْ اَيْدِيْهِمْ وَلُعِنُوْا بِمَا قَالُوْا ۘ بَلْ يَدٰهُ مَبْسُوْطَتٰنِ ۙ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاۗءُ ۭ وَلَيَزِيْدَنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ مَّآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَّكُفْرًا ۭ وَاَلْقَيْنَا

بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۭ كُلَّمَآ اَوْقَدُوا نَارًا لِّلْحَرْبِ اَطْفَاَهَا اللّٰهُ ۙ وَيَسْعَوْنَ فِي الْاَرْضِ فَسَادًا ۭ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿٦٤﴾

64. Yahudiler, Allah'ın eli bağlıdır (sıkıdır), dediler. Hay dedikleri yü-zünden elleri bağlanası ve lânet olasılar! Bilâkis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun ki sana Rabbinden indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır. Aralarına, kıyamete kadar (sürecek) düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa (fitneyi uyandırmışlarsa) Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar; Allah ise bozguncuları sevmez.

Açıklaması:

64- Vaktiyle Yahudiler mal bakımından insanlann en çoğu olduktan sonra, Resûlullah Efendimizi yalanlamaları sebebiyle onların üzerine bir sıkıştırma yapılınca **dediler ki: «Allah'ın eli bağlanmıştır.** Bizim üzerimize rızık yağdırmaktan tutulmuştur.» Bu sözle cimrilikten kinaye yapmışlardı. Allahü teâlâ ise cimrilikten münezzehtir.

Allahü teâlâ da buyurdu ki: **Bu dedikleriyle kendi elleri** hayırları işlemekten **bağlandı,** tutuldu -Bu onlara bir bedduadır- **ve lanet olundular. Hayır Allah'ın iki eli de açıktır.** Bu söz cömertlikle vasıflamakta bir mübalağa yapmaktır. «El« lafzı da bir tür bolluğu ifade etmek için tensiye olarak getirildi. Çünkü cömert bir kimsenin malından karşılıksız olarak dağıtmasının en son noktası her iki eliyle beraber ver-mesidir. Bollaştırmaktan ve darlaştırmaktan **dilediği şekilde infakta bu-lunur.** Ona karşı bir itiraz mevcut değildir.

Ve and olsun ki, sana Rabbinden indirilmiş olan şey Kur'an **onlardan bir çoğu için,** o Kur'an inkâr etmeleri sebebiyle **tuğyanı ve küfrü arttıracaktır. Ve biz onların arasında kıyamet gününe kadar düşmanlık ve kin bıraktık.** Öyle ki onlardan her bir fırka ötekine sürekli muhalif olacak. **Her ne zaman savaş için,** yani Hz. Peygamberle (s.a.v.) savaşmak için **bir ateş yakıverdilerse onu Allahü teâlâ söndürdü** yani her zaman savaşı isteseler Allahü teâlâ onları geri çevirdi. **Ve onlar yeryüzünde fesada** masiyetlerle fesad çıkardıkları halde **koşarlar, Allahü teâlâ ise müfsit olanları sevmez.** (Yani) şüphesiz onları azaplandırır.

وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتٰبِ اٰمَنُوْا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَلَاَدْخَلْنٰهُمْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿٦٥﴾

65. Eğer ehl-i kitap iman edip (kötülüklerden) sakınsalardı, herhalde (geç-

miş) kötülüklerini örter ve onları nimeti bol cennetlere sokardık.

Açıklaması:

65- Ve eğer ehli kitap Muhammed'e (s.a.v.) **iman etseler ve** küfürden **korksalar idi elbette biz onların günahlarını örter ve elbette onları nimetleri bol cennetlere girdirirdik.**

وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰىةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَاَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ ۟ مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ ۟ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَآءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾

66. Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden onlara indirileni (Kur'an'ı) doğru dürüst uygulasalardı, şüphesiz hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından yerlerdi (yeraltı ve yerüstü servetlerinden istifade ederek refah içinde yaşarlardı). -Onlardan aşırılığa kaçmayan (iktisatlı, mutedil) bir zümre vardır; fakat çoğunun yaptıkları ne kötüdür!

Açıklaması:

66- Ve eğer onlar Tevrat'ı ve İncil'i, onlarda bulunanlar ile amel etmekle -ki Hz. Muhammed'e iman edilmesi de o bulunanların cümlesindendir, **ve onlara Rableri tarafında indirilmiş olanı,** kitapları **gereğince uygulasalardı elbette hem üstlerinden hem de ayakları altından yiyeceklerdi.** Şöyle ki; rızık onların üzerine bollaştırılacak ve her taraftan akacaktı. **Onlardan mutedil bir ümmet,** cemaat **vardır.** O Tevrat'la amel ederler. Onlar Abdullah b. Selâm ve arkadaşları gibi Resûlullah'a iman edenlerdir. **Onlardan bir çoğunun yaptıkları** şeyde ne **fenadır.**

يَآ اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۟ وَاِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ ۟ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ۟ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

67. Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez.

Açıklaması:

67- Ey Peygamber! Sana Rabbinden indirilmiş olanın hepsini **tebliğ et.** Bir musibete uğrama korkusundan dolayı ondan hiçbir şeyi gizleme. **Ve eğer yapmaz isen,** yani sana indirilenin hepsini tebliğ etmezsen **O'nun risâletini**[473] **tebliğ etmiş olmazsın.** Çünkü bir kısmını gizlemek sanki hepsini gizlemek gi-

473 «risâlet» lafzı müfred olarak okunduğu gibi ayrıca cemi olarak «risâlât» diye de okundu.

bidir. **Ve Allahü teâlâ seni insanlardan,** seni öldürmelerinden korur.» Ashâb-ı Kiram, Resûlullah'ı (s.a.v.) bu âyet inene kadar insanlardan korurdu. (Bu âyet indiğinde) buyurdu ki: Artık gidiniz. Çünkü şüphesiz ki Allahü teâlâ beni koruma altına aldı (Bu hadisi Hâkim rivayet etti.) **Şüphe yok ki Allahü teâlâ kâfir olan bir kavmi hidayet etmez.**

قُلْ يَآ اَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلٰى شَىْءٍ حَتّٰى تُقِيمُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ ۗ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۚ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

68. "Ey Kitap ehli! Siz, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni hakkıyla uygulamadıkça, (doğru) bir şey (yol) üzerinde değilsinizdir" de. Rabbinden sana indirilen, onlardan çoğunun küfür ve azgınlığını elbette artıracaktır. Kâfirler topluluğuna üzülme.

Açıklaması:

68- De ki: Ey ehl-i kitap! Tevrat'ı ve İncil'i ve size Rabbiniz tarafında indirilmiş olanı onda olan şeylerle amel etmenizle ki «Bana imân edilmesi» de onda olan şeylerin cümlesindendir.- **ikame edinceye kadar** dinden hatırı sayılır **bir şey üzerine değildiniz. Ve andolsun ki sana Rabbi'nden indirilmiş olan** Kuran **onlardan birçoğu için** o Kur'an'ı inkâr ettiklerinden dolayı **tuğyanı ve küfrü arttıracaktır. Artık** onlar sana iman etmezlerse **o kâfirler olan kavim üzerine teessürde bulunma,** üzülme yani onlardan sebep kederlenme.

اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِـُٔونَ وَالنَّصَارٰى مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

69. İman edenler ile Yahudiler, Sâbiîler ve Hıristiyanlardan Allah'a ve ahiret gününe (gerçekten) inanıp iyi amel işleyenler üzerine asla korku yoktur; onlar üzülecek de değillerdir.

Açıklaması:

69- Muhakkak o kimseler ki, iman ettiler ve o kimseler ki *-mübtedadır-* **Yahudiliğe dahil bulundular** -ki onlar Yahudilerdir- **ve Sabiler** -Yahudilerden bir fırkadır- **ile Nasrâniler bunlardan her kim** [474] **Allahü teâlâya ve ahiret gününe iman etmiş ve salih amellerde bulunmuş ise artık onların**

474 «men» lafzı mübtedadan bedeldir.

üzerine bir korku yoktur ve onlar âhirette **mahzun da olmayacaklardır.**[475]

لَقَدْ اَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِىٓ اِسْرَٰٓءِيلَ وَاَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمْ رُسُلًاۖ كُلَّمَا جَٓاءَهُمْ رَسُولٌۢ بِمَا لَا تَهْوَٰٓى اَنْفُسُهُمْۙ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾

70. Andolsun ki İsrailoğullarının sağlam sözünü aldık ve onlara peygamberler gönderdik. Ne zaman bir peygamber onlara nefislerinin arzu etmediğini (ilâhî hükümleri) getirdi ise bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler.

Açıklaması:

70- Andolsun ki biz İsrâiloğulları'nın Allah'a ve peygamberlere itaâtına dair **misâkını aldık ve onlara peygamberler gönderdik. Her ne vakit onların nefislerinin hevasına uymayan** haktan olan **bir şeyle, onlara,** onların içinden **bir peygamber geldi ise** o hak olan şeyi yalandılar ve onlardan **kısmını yalanladılar,** onlardan **bir kısmını da öldürürler.** Meselâ Zekeriyya ve Yahya (Aleyhisselâm) gibi.[476]

وَحَسِبُٓوا اَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْۗ وَاللّٰهُ بَصِيرٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

71. Bir belâ olmayacak zannettiler de kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah tevbelerini kabul etti. Sonra içlerinden çoğu yine kör ve sağır oldu. Allah onların yaptıklarını görmektedir.

Açıklaması:

71- Ve sandılar ki, zannettiler ki; **Bir fitne,** peygamberleri yalanlamaları ve öldürmelerinden dolayı onlara bir azap **olmayacak** vuku bulmayacaktır.[477] **Artık onlar** haktan **kördürler,** onu göremezler **ve** onu işitmekten de **sağır kesildiler. Sonra** tevbe ettiklerinde **Allahü teâlâ onların tevbelerini kabul buyurdu. Sonra** yine ikinci defa **onlardan bir çoğu**[478] **kör ve sağır kesildiler. Allahü teâlâ ise yaptıklarını bi hakkın görücüdür.** Ve onları o şeyin karşılığında cezalandıracaktır.

---

475 «Onların üzerine bir korku yoktur...» âyeti mübtedânın haberi olup ve «İnne»nin haberine de delâlet edicidir.-

476 Âyette, fiil-i muzari olan «yaktulûne» fiili ile tabir yapılıp, fiili mazi olan «katelû» ile tabir yapılmaması âyetlerin sonları uygun bitmesi için ve mazide olan bir durumu (sanki şimdi oluyormuşçasına) hikâye etmesi içindir.

477 «Tekûnü» refle okundu. O zaman evvelindeki «en» lafzı «enne»den tahfif edilmiştir. Ayrıca nasbla da okundu. O zaman «en» lafzı nasbedici olan en-i mastariyedir.

478 «Sammû» fülindeki vav zamirinden bedeldir.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوٓا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۖ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِٓى اِسْرَٰٓءِيلَ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ ۖ اِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوٰيهُ النَّارُ ۖ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾

72. Andolsun ki "Allah, kesinlikle Mer-yem oğlu Mesîh'tir" diyenler kâfir olmuşlardır. Halbuki Mesîh "Ey İsrailoğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk ediniz. Biliniz ki kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah ona cenneti haram kılar; artık onun yeri ateştir ve zalimler için yardımcılar yoktur" demişti.

Açıklaması:

72- Andolsun ki «Şüphesiz Allah, o Meryem'in oğlu Mesih'tir» diyenler kâfir olmuşlardır. *-Bu âyetin benzeri geride geçti.-* **Ve halbuki Mesih** onlara **demişti ki: Ey İsrâiloğulları! Benim Rabbim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a ibadet ediniz.** Şüphesiz ki ben bir kulum, ilâh değilim. **Şüphe yok ki her kim** ibadet hususunda O'ndan başkasını **Allahü teâlâya ortak koşarsa muhakkak Allahü teâlâ ona cenneti haram kılmış olur,** oraya girmekten onu meneder. **Ve onun varacağı yer ateştir. Ve zalimler için** onları Allah'ın azabından korur olan **yardımcılardan kimse yoktur.**

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوٓا اِنَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلٰثَةٍ ۘ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّآ اِلٰهٌ وَاحِدٌ ۚ وَاِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

73. Andolsun "Allah, üçün üçüncüsüdür" diyenler de kâfir olmuşlardır. Halbuki bir tek Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur. Eğer dediklerinden vazgeçmezlerse, içlerinden kâfir olanlara acı bir azap isabet edecektir.

Açıklaması:

73- Elbette kâfir olmuşlardır; «Tanrı şüphesiz üç ilâhın **üçün-cüsüdür** yani üçünden bir tanrıdır» **diyen kimseler.** Diğer iki ilâh ise İsa ile annesidir. Bu kimseler Hıristiyanlardan bir fırkadır. **Halbuki bir olan Allahü teâlâdan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer dediklerine,** üçleme iddiasına **bir son verip** Allah'ı bir olarak kabul etmezlerse **onlardan kâfir olanlara** yani küfür üzere sabit kalanlara **elbette elim** elem verici **bir azap** vardır -ki o ateştir-

اَفَلَا يَتُوبُونَ اِلَى اللّٰهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ ۚ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٤﴾

74. Hâla Allah'a tevbe edip O'ndan bağışlanmayı dilemiyecekler mi? Allah çok yarlığayıcı, çok esirgeyicidir.

Açıklaması:

74- Hâlâ Allah'a tevbe edip de O'ndan dedikleri şeyden ötürü **mağfiret istemeyecekler midir? Ve Allahü teâlâ** tevbe edene **mağfiret edicidir, ona rahmet edicidir.**

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ اِلَّا رَسُولٌ ۚ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ؕ وَاُمُّهُ صِدِّيقَةٌ ؕ كَانَا يَاْكُلَانِ الطَّعَامَ ؕ اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾

75. Meryem oğlu Mesîh ancak bir resûldür. Ondan önce de (birçok) resûller gelip geçmiştir. Anası da çok doğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara delilleri nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl (haktan) yüz çeviriyorlar.

Açıklaması:

75- Meryem'in oğlu Mesih, bir peygamberden başka değildir. Ondan evvel de nice peygamberler gelip geçmiştir. O da onlar gibi gelip geçer. Ve onların zannettiği gibi ilâh da değildir. Eğer öyle olmasaydı gelip geçmezdi. **Ve onun anası da pek sadık bir kadındır,** doğrulukta ileriye gitmiş bir kadındır. İkisi de diğer canlılar gibi **yemek yerlerdi.** Kim de böyle olursa, parçalardan (cüzlerden) oluştuğu ve zayıf olduğu için ve kendisinden neş'et eden bevil ve katı pislikten dolayı da ilâh olamazlar. Taaccüp ederek **bak ki onlara** bizim vahdâniyyetimiz üzerine *-delâlet eden-* **âyetleri nasıl da açıklıyoruz. Sonra da bak onlar nasıl çeviriyorlar,** delilin varlığıyla beraber nasıl da haktan döndürülüyorlar.

قُلْ اَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ؕ وَاللّٰهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٧٦﴾

76. De ki: Allah'ı bırakıp da sizin için fayda ve zarara gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Hakkıyla işiten ve bilen yalnız Allah'tır.

Açıklaması:

76- De ki: Allahü teâlâdan başkasına mı, sizin için zarara da faideye de mâlik olmayan şeylere mi tapıyorsunuz? Halbuki Allahü teâlâ sizin sözlerinizi **bi hakkın işiticidir,** hallerinizi de **bi hakkın bilicidir.**

قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِى دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا اَهْوَاۤءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَاَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاۤءِ السَّبِيلِ ﴿٧٧﴾

77. De ki: Ey Kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Daha önceden sapan, birçoklarını saptıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluma uymayın.

Açıklaması:

77- De ki, Ey ehl-i kitap! Yahudiler ve Hıristiyanlar! **Dininizde hakka mugayir** bir azmakla **azmayınız,** İsa'yı rütbesinden aşağı indirmekle ya da onu hakettiğinin üstüne çıkartmakla haddi aşmayınız.

Ve evvelce haddi aşmaları sebebi ile **delâlete düşmüş** -o kişiler onların atalarıdır- ve insanlardan **birçoklarını da idlâlde bulunmuş ve doğru yoldan** hak yolundan -«sevâ» lafzı asıl mânâsında da «bir *şeyin* ortası» demektir- **sapıtmış olan bir kavmin hevâlarına uymayınız.**

لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِى اِسْرَآءِيلَ عَلٰى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾

78. İsrailoğullarından kâfir olanlar, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lânetlenmişlerdir. Bunun sebebi, söz dinlememeleri ve sınırı aşmalarıdır.

Açıklaması:

78- İsrailoğulları'ndan kâfir olanlar Dâvud'un lisanıyla, onlara beddua edip maymunlara çevrilmeleriyle -ki o kişiler Eyle ahâlisidir- **ve Meryem oğlu İsa'nın da -lisanıyla-** onlara beddua edip hınzırlara çevrilmeleriyle -*onlar da kendilerine gökten sofra inenlerdir*- **lanet olunmuşlardır. Bu,** lanetlenme de **onların isyan etmeleri ve haddi tecavüz etmeleri sebebiyledir.**

كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾

79. Onlar, işledikleri kötülükten, birbirini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Andolsun yaptıkları ne kötüdür!

Açıklaması:

79- Onlar yapmış oldukları fenalıkları âdet edinmekten **birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı,** yani onların bazısı bazısını nehyetmezdi. **Elbette ki onların yaptıkları ne kötüdür,** o fiilleri.

تَرٰى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ اَنْفُسُهُمْ اَنْ سَخِطَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَفِى الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾

80. Onlardan çoğunun, inkâr edenlerle dostluk ettiklerini görürsün. Nefislerinin onlar için (ahiret hayatları için) önceden hazırladığı şey ne kötüdür: Allah onlara gazap etmiştir ve onlar azap içinde devamlı kalıcıdırlar!

Açıklaması:

80- Ey Muhammed! **Onlardan birçoklarını görürsün ki,** size buğz ettiklerinden dolayı Mekke ehlinden **kâfir olanlara dostlukta bu-lunurlar. Andolsun ki, onlar için nefislerinin takdim ettiği şeyler,** ameller, sonu hüsranı gerektiren dönüşlerinden dolayı **ne kadar kötüdür. Allahü teâlâ onlara gazap etmiştir. Ve onlar azap içinde ebedî kalacak kimselerdir.**

وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالنَّبِيِّ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ اَوْلِيَآءَ وَلٰكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾

81. Eğer onlar Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene iman etmiş olsalardı onları (müşrikleri) dost edinmezlerdi; fakat onların çoğu yoldan çıkmışlardır.

Açıklaması:

81- Eğer onlar Allahü teâlâya ve peygambere, Muhammed'e (s.a.v.) **ve ona indirilmiş olana iman etmiş olsalar idi onları,** yani kâfirleri **dost edinmezlerdi. Fakat onlardan birçokları fâsık kimselerdir,** imandan çıkan kimselerdir.

لَتَجِدَنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِينَ اٰمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا ۚ وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِّلَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ قَالُوٓا اِنَّا نَصَارٰى ۛ ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾

82. İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile, şirk koşanları bulacaksın. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da "Biz Hıristiyanlarız" diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içinde keşişler ve râhipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar.

Açıklaması:

82- Ey Muhammed! **Andolsun ki iman edenlere insanların adâvetçe en şiddetlisini mutlaka** küfürleri kat kat olup hiçbir şey bilmediklerinden ve birtakım arzu emellere tâbi olmaya düştükleri için **Yahudiler ile** Mekke ehlinden olan **müşrikleri bulacaksın. Ve yine kasem olsun ki insanların müminlere sevgice en yakın olanlarını biz Nasârayız diyenler bulacaksın.**

Bu, yani onların müminlere olan sevgilerinin yakınlığı **onların içinden kıssisler,** âlimler, **rahibler,** âbidler **olması ve** Yahudilerin ve Mekke ehlinin tekübbürde bulundukları gibi hakka tâbi olmaktan **tekebbürde bulunmamalarından dolayıdır.**

وَاِذَا سَمِعُوا مَآ اُنْزِلَ اِلَى الرَّسُوْلِ تَرٰٓى اَعْيُنَهُمْ تَفِيْضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوْا مِنَ الْحَقِّۚ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اٰمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿٨٣﴾

83. Resûle indirileni duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz! İman ettik, bizi (hakka) şahit olanlarla beraber yaz."

Açıklaması:

83- Bu âyet-i kerime, müslümanlara Habeşistan'dan gelen Necâşi'nin *-gönderdiği-* heyet hakkında nazil oldu. Resûlullah (s.a.v.) Yâsîn sûresini okuyunca ağladı ve derhal müslüman oldular. Ve dediler ki: «Bu okunan âyetler İsa'ya (a.s.) inenlere ne kadar benziyor.»

Ve Peygambere indirilmiş olanı, Kur'an'ı **dinledikleri zaman, hakkı bildiklerinden dolayı onların gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün. Derler ki Ey Rabbimiz! İman ettik,** senin peygamberini ve kitabını tasdik edip ikrar eyleyenlerle **beraber yaz.**

وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا جَآءَنَا مِنَ الْحَقِّۙ وَنَطْمَعُ اَنْ يُّدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٨٤﴾

84. "Rabbimizin bizi iyiler arasına katmasını umup dururken niçin Allah'a ve bize gelen gerçeğe iman etmeyelim?"

Açıklaması:

84- Ve onları İslâm'a girmekle Yahudilerden ayıplayanlara cevap olarak dediler ki: **Biz ne için Allahü teâlâya ve bize haktan gelen,** Kur'an'a **iman etmeyelim.** Yani bunu gerektiren şeyin mevcud olmasıyla beraber artık bizim için iman etmekten bir engel yoktur. **Halbuki biz ümit ederiz ki**[479] **Rabbimiz bizi sâlihler** müminler **olan kavim ile beraber** cennete **idhal buyursun.**

فَاَثَابَهُمُ اللّٰهُ بِمَا قَالُوْا جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَاۗ وَذٰلِكَ جَزَاۤءُ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٨٥﴾

479 «Natmau» fiili gerideki «nü'minü» fiilinin üzerine atfolunmuştur.

85. Söyledikleri (bu) sözden dolayı Allah onlara, içinde devamlı kalmak üzere, zemininden ırmaklar akan cennetleri mükâfat olarak verdi. İyi hareket edenlerin mükâfatı işte budur.

Açıklaması:

85- Allahü teâlâ da buyurdu ki: **Artık Allahü teâlâ da onlara bu söylediklerinden dolayı altından ırmaklar akan cennetleri, içlerinde ebediyyen kalıcı olmak üzere ihsan buyurdu. Bu ise** iman sebebiyle **muhsin olanların mükâfatıdır.**

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾

86. İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince işte onlar cehennemliklerdir.

Açıklaması:

86- Ve kâfir olanlar ve bizim âyetlerimizi inkâr edenler ise onlar cehennem ashabıdırlar.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾

87. Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez.

Açıklaması:

87- Bu âyet-i kerime, sahabe-i kiramdan bir cemaatın sürekli oruç tutmaya, geceleri kâim olmaya, hanımlarına ve hoş olan yiyeceklere yak-laşmamaya, et yememeye ve döşek üzerinde uyumamaya kastetmeleri üzerine inmiştir.

Ey iman edenler! Allahü teâlânın sizin için helâl kılmış olduğu temiz şeyleri haram kılmayınız, haddi de aşmayınız. Allah'ın emrinin dışına çıkmayınız. **Şüphe yok ki Allahü teâlâ haddi aşanları sevmez.**

وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى اَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

88. Allah'ın size helâl ve temiz olarak verdiği rızıklardan yeyin ve kendisine iman etmiş olduğunuz Allah'tan korkun.

Açıklaması:

88- Ve Allahü teâlânın sizi merzuk etmiş olduğu şeylerden helâl ve te-

miz olanları yiyiniz.[480] **Kendisine iman etmiş olduğunuz Allahü teâlâdan korkunuz.**

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِىٓ اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَ ۚ فَكَفَّارَتُهٗٓ اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ اَهْلِيكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ ۟ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ ۟ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْ ۟ وَاحْفَظُوٓا اَيْمَانَكُمْ ۟ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

89. Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefâreti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek, yahut onları giydirmek, yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin kefâreti işte budur. Yeminlerinizi koruyun (onlara riayet edin). Allah size âyetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz!

Açıklaması:

89- Allahü teâlâ sizleri yeminlerinizdeki lağv sebebiyle muahaze etmez. Yemindeki lağv; Bir yemin kastı olamaksızın insanın diline öylesine geliveren sözdür. Meselâ insanın şöyle demesi gibi: Hayır, vallahi! Evet, vallahi» **velâkin sizi bile bile** o şey üzerine kasten yemin etmeniz sebebiyle **akdettiğiniz**[481] **yeminler ile muahaze eder. Bunun** yani onu bozmuş olduğunuz bu yeminin **kefâreti ise ailenize** ondan **yedirmiş olduğunuz orta derecesinden** yani en iktisatlısı ve galibi olanından, en yükseği ve en düşüğünden olmayarak **on fakiri doyurmak** -*her fakir için bir müd yiyecek vardır*- **ve yahut onları** gömlek, sarık, izâr gibi kisve diye isimlendirilen bir şeyle **giydirmek** -zikrolunanların hepsini tekbir miskine vermek caiz değildir. İmâm-ı Şâfiî de bu görüş üzeredir- **ya da bir köle,** mümin bir köle **azad etmektir.** Tıpkı ölüm ve zihar kefâretlerinde olduğu gibi. (Âyette mümin kaydı geçmediği halde mümin köle diye tefsir etmek mutlak olanı, yâni rakabe lafzını mukayyedin (diğer âyetlerdeki rakabetin mü'minetin) terkibi üzerine hamledildiğinden dolayıdır. **Fakat kim** şu zikrolunanlardan birini **bulamazsa** onun kefâreti **üç gün oruç tutmaktır.** Âyetin zahiri şudur ki bu üç gün orada peşpeşe olmak şart değildir. İmâm-ı Şâfiî de bu görüş üzeredir. **İşte** bu zikrolunan **yemin ettiğiniz** ve boz-

480 «Helâlen» lafzı meful olup 'car mecrur' olan «mim mâ» ise haldir ve halâlen'e taalluk edicidir.

481 «Akadtüm» fiili tahfifle okundu. Ayrıca şeddelenmekle «akkattüm» diye de okundu. Bir kıraatta da «âkadtüm» diye okundu.

duğunuz **zaman yeminlerinizin kefâretidir. Ve yeminleriniz,** iyi bir iş üzere ya da insanların arasını ıslâh üzere olmadığı müddetçe onları bozmaktan **koruyunuz.** (Bakara sûresinde de geçtiği gibi.)

İşte, zikrolunan şeyleri sizlere beyan ettiği gibi **Allahü teâlâ âyetlerini sizin için böyle beyân ediyor. Ta ki** bunun üzerine O'na **şükredesiniz.**

يَآ اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾

90. Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.

Açıklaması:

90- Ey iman edenler! Muhakkak ki içki, aklı uyuşturan sarhoş edici şey **ve meysir,** kumar **ve dikili taşlar** putlar **ve ezlâm** kısmet için çekilen zarlar, **şeytanın** süslemiş olduğu **işinden olan bir pisliktir,** pis sayılan murdar bir şeydir. **Artık ondan** yani onunla şu şeylerden tabir olunan şu pislikten, onu yapmanızdan **kaçınınız ki felah bulabilesiniz.**

اِنَّمَا يُرٖيدُ الشَّيْطَانُ اَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَٓاءَ فِى الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَعَنِ الصَّلٰوةِۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾

91. Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?

Açıklaması:

91- Şüphe yok ki; şeytan aranıza ancak içki ile, kumar ile onları yaptığınız zaman, onlarda hâsıl olan şer ve fitnelerden dolayı **adâveti, kini ve sizi** onlarla meşgul olmakla **Allahü teâlânın zikrinden ve namazdan alıkoymayı ister.** Allahü teâlâ, o (namaza) hürmeten onu da ayrıca zikretti. **Artık siz** onları yapmaktan **vazgeçtiniz değil mi?** Yani artık vazgeçin.

وَاَطٖيعُوا اللّٰهَ وَاَطٖيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُواۚ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُٓوا اَنَّمَا عَلٰى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبٖينُ ﴿٩٢﴾ لَيْسَ عَلَى الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فٖيمَا طَعِمُٓوا اِذَا مَا اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَاَحْسَنُواۗ وَاللّٰهُ يُحِبُّ

الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾

92. Allah'a itaat edin, Resûl'e de itaat edin ve (kötülüklerden) sakının. Eğer (itaatten) yüz çevirirseniz bilin ki Resûlümüzün vazifesi apaçık duyurmak ve bildirmektir.

93. İman eden ve iyi işler yapanlara, hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp iman ettikleri, sonra da hakkıyla sakınıp yaptıklarını, ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde (haram kılınmadan önce) tattıklarından dolayı günah yoktur. (Önemli olan inandıktan sonra iman ve iyi amelde sebattır). Allah iyi ve güzel yapanları sever.

Açıklaması:

92- Allahü teâlâya itaat ediniz ve peygambere itaat ediniz ve günahlardan **kaçınınız. Şayet** taattan **yüz çevirirseniz artık biliniz ki bizim peygamberimizin üzerine ait olan apaçık bir tebliğden,** aşikâr bir ulaştırmadan **ibarettir.** Ve sizi cezalandırmak da bizim üzerimizedir.

93- İman edip de sâlih amellerde bulunanların üzerine haram kılınmış şeylerden **sakınıp da mümin bulundukları ve güzel işleri işledikleri sonra da müttekî oldukları ve iman eyledikleri** takva ve imân üzere sabit oldukları, **sonra da ittikâ da bulunup** ameli de **güzel yaptıkları taktirde tatmış oldukları,** haram kılınmadan önce içkiden ve kumardan yemiş oldukları **şeyde bir günah yoktur. Ve Allahü teâlâ muhsin olanları sever,** şüphesiz ki onları sevaplandırır.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللّٰهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهٗٓ اَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ ۚ فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٩٤﴾

94. Ey iman edenler! Allah sizi ellerinizin ve mızraklarınızın erişeceği bir avlanma ile (onu yasak ederek) dener ki gizlide (kimsenin görmediği yerde, gerçekten) kendisinden kimin korktuğu ortaya çıksın. Kim bundan sonra sınırı aşarsa onun için acı bir azap vardır.

Açıklaması:

94**- Ey iman edenler! Allahü teâlâ elbette sizi kendi ellerinizin** o avdan küçük olanlarına **ve mızraklarınızın** da o avdan büyük olanlarına **erişebileceği avdan** size onu göndereceği **bir şey ile belâlandıracaktır,** sizi imtihan edecektir. Bu olay Hudeybiye'de olmuştur. Onlar (o zaman) ihramlı idiler ve birtakım vahşi hayvanlar ve kuşlar onları, kafilelerinin içindeyken istilâ etmişlerdi.

Ta ki Allahü teâlâ kendisinden gaybî olarak *-haldir-* yani onu göremediği bir gâib şey olduğu halde **korkup** avdan sakınanları, ilm-i zuhuruyla **bilsin. -Yani onları meydana çıkarsın- Artık bundan** avdan nehyolunduktan **sonra, kim tecâvüzde bulunur** ve o avı avlarsa **ona elim bir azap vardır.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَآءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهٖ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ اَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ اَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ اَمْرِهٖ عَفَا اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

95. Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır. (Buna) Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder (öldürülen avın dengini takdir eder). Yahut (avlanmanın cezası), fakirleri doyurmaktan ibaret bir kefârettir, yahut onun dengi oruç tutmaktır. Ta ki (yasak av yapan) işinin cezasını tatmış olsun. Allah geçmişi affetmiştir. Kim bu suçu tekrar işlerse Allah da ondan karşılığını alır. Allah daima galiptir, öç alandır.

Açıklaması:

95- Ey iman edenler! Siz ihramda iken, hac ve umre için ihrama girmişken **avı öldürmeyiniz. Sizden her kim onu kasten öldürse bir ceza vardır,**[482] yani onun üzerine bir ceza vardır. O ceza da **öldürdüğü hayvanın misli** yani hilkat hususunda ona benzer **olandır.** -Bir kıraatta «cezâün» lafzı «misil» lafzına muzaaf olarak okundu.- **Buna** yani bu misle **sizden** kendileri için, eşyanın ona en benzeyenini ayırabilecekleri zekâsı olan **iki adelet sahibi** erkek **hükmeder.**

İbni Abbas, Ömer ve Ali (R. anhüm) naâme (deve kuşu) hakkında bedene (deve) ile hükmettiler. İbni Abbas ve Ebû Ubeyde vahşi sığır ve vahşi eşekte, sığırla (kesilmesiyle) hükmettiler. İbni Ömer ve İbni Avf, geyikte ise bir koyunla hükmettiler. Ayrıca İbni Abbas ve Ömer ve gayrıları güvercin hakkında da koyunun (kesilmesiyle) hükmettiler. Çünkü koyun su içme hususunda güvercine benzemektedir. **Kâbe'ye vasıl olacak** yani Harem-i şerif'e ulaştırıp orada kesecek ve onu fakirlere dağıtacak[483] **bir kurbanlık olmak üzere**[484] **veya** her ne

482 «Cezâün» lafzı tenvinle ve kendisinden sonra ki lafzın refiyle okundu.

483 Bu kurban öyle herhangi bir yerde kesilemez.- «Baliğ» kelimesinin nasbı ma kablinin (hedyen lafzının) sıfatı olduğundan dolayıdır. Her ne kadar «baliğ» lafzı Kâbe lafzına muzâf olsa bile. Çünkü onun izafeti, izafet-i lafziyyedir. Bu izafet de tarifliği ifade etmez.

484 «Hedyen» lafzı «cezâün» lafzından haldir.

kadar yukarıda zikrolunanı bulsa bile o cezadan gayrı olarak **bir kefâret vardır ki** o da, o beldenin azığının en galipte kullanılanından ve zikredilen cezanın kıymetine de denk olup her bir fakir için bir müd miktarı olmak üzere **miskinleri yedirmektir.**[485]

Veya o kişinin üzerine, her bir müd'e karşılık bir gün tutacağı **oruç olarak o** yemeğin **muâdili,** misli vardır. Eğer kişi yemek yedirme olanağı bulursa bu sefer üzerine vacip olur. **Tâ ki bu surette** yapmış olduğu **işin vebalini,** cezasının ağırlığını **tatsın. Allahü teâlâ geçmiş olanı** haram kılınmadan evvel av hayvanını öldürmeyi **af buyurmuştur. Ve her kim bir daha** bu avlanmaya **dönerse, Allah ondan intikamını alır. Ve Allahü teâlâ Azîz'dir,** işi üzerine galiptir. Kendisine âsi olandan **intikam alma sahibidir.**

Zikrolunan şeyler hususunda kasten av hayvanını öldürmeye, hata yollu öldürmek de ilhak olunmuştur.

اُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهٗ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِۚ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًاۗ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِىْٓ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿٩٦﴾

96. Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere (faydalanmanız için) deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı. Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun.

Açıklaması:

96- Ey insanlar! İster ihramlı olmayınız, ister olunuz **sizin için deniz avı,** onu yemeniz *-Deniz avı; Balık gibi sadece denizde yaşayabilendir-.* Hem denizde hem karada yaşayan yengeç gibi hayvanlar bunun hilâfınadır (yani yenilmezler), **ve onu yemek bir fayda olsun diye helâl kılındı,** onu yiyebilirsiniz. **Ayrıca seyyar olanlar için,** sizden seferde olanlar için **de -helâl kılındı-** onu azık olarak yanlarına alabilirler. **Ve sizin üzerinize ihramda bulunduğunuz müddetçe kara avı** *-Kara avı; eti yenilen hayvanlardan olup karada yaşayandır-*onu avlamanız **haram kılınmıştır.** Eğer onu ihramda olmayan biri avlarsa muhrim olana, nitekim Hz. Peygamber'den rivayet olunan Hadis-i şerifin de beyân ettiği gibi, onu yemesi helâldir. **Huzuruna haşrolunacak olduğunuz Allahü teâlâdan korkunuz.**

جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيٰمًا لِّلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْىَ وَالْقَلَآئِدَۗ ذٰلِكَ لِتَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَاَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيْمٌ

485 Bir kıraatta «kefâret» lafzı kendisinden sonraki lafza izafetle okundu. Ve o izafet beyan içindir.

﴿٩٧﴾ اِعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَاَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٨﴾ مَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾

97. Allah, Kâbe'yi, o saygıya lâyık evi, haram ayı, hac kurbanını ve (kurbanın boynuna asılan) gerdanlıkları (maddi ve manevi yönlerden) insanların belini doğrultmaya sebep kıldı. Bu da Allah'ın, göklerde ve yerde ne varsa hepsini bildiğini ve Allah'ın her şeyi bilici olduğunu (sizin de anlayıp) bilmeniz içindir.

98. Biliniz ki Allah'ın cezalandırması çetindir ve yine Allah'ın bağış-laması ve esirgemesi sınırsızdır.

99. Resûle düşen (vazife), ancak duyurmadır. Allah açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir.

Açıklaması:

97- Allahü teâlâ Kâbe'yi, o beyt-i haramı, muharramı **insanlar için bir medar, istifade kıldı** ona hac etmekle dinlerinin işi, oraya girenin emin olmasıyla, ona dokunulmamasıyla ve her yerin meyvasının oraya getirilmesiyle dünyalarının işi yolunda gitmektedir,[486] **ve şehr-i haramı da,** haram ayları yani Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb'i onların o aylarda savaştan emniyette olmalarıyla bir medârı istifade *-kıldı-* **ve bağsız ve bağlı kurbanları da** onları sahiplerinin kendisine dokunulmasından emniyette olmasıyla *-onları-* insanlar için bir medârı istifâde kıldı. **Bu** zikredilen kılış **bilmeniz içindir ki: Şüphesiz Allahü teâlâ göklerde olanı da ve yerde olanı da bilir. Ve muhakkak ki Allahü teâlâ herşeyi tamamiyle bilendir.** Çünkü menfaatli olan şeyleri celbedip ve sizden zararlı şeyleri defetmek için bu kadar şeyi daha onlar vuku bulmadan yapması, onun varlık âleminde olanı ve olacak olanı bildiğine bir delildir.

98- Biliniz ki; Allahü teâlânın düşmanlarına olan **ikâbı muhakkak pek şiddetlidir. Ve şüphe yok ki Allahü teâlâ** dostlarını **mağfiret edicidir,** onlara **acıyıcıdır.**

99- Peygamberin üzerine, size **tebliğden başka yoktur. Ve Allahü teâlâ ise açıkladığınız,** izhar ettiğiniz şeyi ameli de o amelden **sakladığınız,** gizlemiş olduğunuz **şeyi de bilir.** Sonra sizleri onun karşılığında hesaba çekecektir.

قُلْ لَا يَسْتَوِى الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ اَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ ۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ يَٰٓاُولِى الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾

100. De ki: Pis ve kötü ile temiz ve iyi bir değildir; pis ve kötünün çokluğu

486 Bir kıraatta «kıyâmen» lafzı kıyamen diye elifsiz okundu.

tuhafına gitse (yahut hoşuna gitse) de (bu böyledir). Öyleyse ey akıl sahipleri! Allah'tan korkunuz ki kurtuluşa eresiniz.

Açıklaması:

100- De ki: Murdar, haram olan **ile temiz,** helâl olan **eşit olmaz. Velev ki murdarın çokluğu senin hoşuna gitsin,** seni sürurlandırsın. **Artık ey akıl sahipleri!** Onu terketmek hususunda **Allah'tan korkunuz. Tâ ki felaha eresiniz,** kurtulasınız.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَسْـَٔلُوا عَنْ اَشْيَآءَ اِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ ۚ وَاِنْ تَسْـَٔلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْاٰنُ تُبْدَ لَكُمْ ۟ عَفَا اللّٰهُ عَنْهَا ۗ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

101. Ey iman edenler! Açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri sormayın. Eğer Kur'an indirilirken onları sorarsanız size açıklanır. (Açıklanmadığına göre) Allah onları affetmiştir. (Siz sorup da başınıza iş çıkarmayın). Allah çok bağışlayıcıdır, aceleci değildir.

Açıklaması:

101- Bu âyet-i kerime, Resûlullah'e (s.a.v.) çok soru sorulması üzerine inmiştir.

Ey iman edenler! Her şeyden sual etmeyiniz ki eğer size açıklanırsa, beyan edilirse, onlarda bulunan zorluktan dolayı **sizi müteessir eder. Ve eğer siz Kur'an indiği sırada** yani Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zamanında **sorarsanız onlar size açılır.**

Mânâ şöyledir; Hz. Peygamberin zamanında öyle şeylerden sorduğunuz zaman, Kur'an onları açıklamakla nazil olur. Ve ne zaman ki onları açıklarsa, onlar sizi müteessir eder. Öyleyse onlardan sormayın. **Muhakkak ki Allahü teâlâ onlardan,** sual sormanızdan **af buyurmuştur.** Artık tekrar sormaya kalkışmayın. **Ve Allahü teâlâ Gafûr'dur, Halîm'dir.**

قَدْ سَاَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ اَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿١٠٢﴾

102. Sizden önce de bir toplum onları sormuş, sonra da bunları inkâr eder olmuştu.

Açıklaması:

102- Ve muhakkak ki onları, o şeyleri **sizden evvel bir kavim** peygamberlerine **sordu** ve o şeylerin hükümleriyle cevaplandırıldılar da **sonra** o hükümlerle amel etmeyi terk ederek, **o şeyler sebebiyle kâfir oldular.**

مَا جَعَلَ اللّٰهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلٰكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَاَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾

103. Allah bahîra, sâibe, vasîle ve hâm diye bir şey (meşru) kılmamıştır. Fakat kâfirler, yalan yere Allah'a iftira etmektedirler ve onların çoğunun da kafaları çalışmaz.

Açıklaması:

103- Allahü teâlâ behirâ'dan, saibeden, vasîleden ve hâmden hiçbirini cahiliyye halkının yapar oldukları gibi **-meşru- kılmamıştır.**

İmâm-ı Buharî, Saîd b. Müseyyeb'den rivayet etti ki: O da dedi ki:

Bahirâ: Sütü putlar için korunan ve insanlardan hiçbir kimsenin sağmadığı devedir.

Saibe: Putlar nâmına adak yaptıkları (istenilen şey husule gelince de salıverilip) üzerine hiçbir şey yüklenilmeyen devedir.

Vasile: Doğumda ilk olan dişi devedir ki o da deveyle çiftleşmesi sonucunda ilk doğumda dişi doğurmuş ve ikinci doğumda da dişi doğurmuştur. İşte bu deveyi putları için adarlardı. Eğer bu iki dişi devenin arasında (başka bir deveden) bir erkek olmaksızın birbirlerine kavuşmuşlarsa.

Ham: Sulbünden on beş deve türetilmiş erkek devedir. İşi bittiği zaman onu putları için serbest bırakırlardı ve ona bir şey yüklemekten onu azat ederlerdi. Böylece onun üzerine hiçbir şey yüklenmezdi. Ve onu Hâmi diye isimlendirirlerdi.

Velâkin kâfir olanlar bu hususta ve bu işi Allah'a nisbet etmekte **yalan iftira ederler. Ve onların çokları da** bunun bir iftira olduğunu **akıl edemezler.** Çünkü bu işte babalarını taklit etmişlerdir.

وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا اَوَلَوْ كَانَ اٰبَآؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾

104. Onlara, "Allah'ın indirdiğine ve Resûl'e gelin" denildiği vakit, "Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol) bize yeter" derler. Ataları hiçbir şey bilmiyor ve doğru yol üzerinde bulunmuyor iseler de mi?

Açıklaması:

104- Ve onlara Allahü teâlânın indirdiğine ve Peygambere, yani sizin haram kıldığınız şeyi helâl kılmak olan hükmüne **geliniz denildiği vakit «Babalarımızı üzerinde bulduğumuz** şey, din ve şeriat **bize yeter» derler.**

Bu şey onlara yeter mi **babaları hiçbir şey bilmiyorlar ve** hak olana **gitmiyorlarsa da!**[487]

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا عَلَيْكُمْ اَنْفُسَكُمْۚ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ اِذَا اهْتَدَيْتُمْۗ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

l05. Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda olunca sa-pan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Artık O, size yaptıklarınızı bildirecektir.

Açıklaması:

105- Ey iman edenler! Siz kendi nefsinize bakınız. Yani onu koruyunuz ve onun maslahatıyla kâim olunuz. Siz **hidayette bulunduktan sonra dalâlete düşmüş olanlar size bir zarar vermez.**

Denildi ki; Murad olan, ehli kitaptan sapıtmış olanlar size zarar veremez. Ve ayrıca denildi ki; Murad olan ehl-i kitabın gayrısıdır. Bu da Ebi Salebe el Haseni'nin hadisinden dolayıdır ki şöyle dedi: «Resûlullah'a (s.a.v.) bu âyetten sordum. O da dedi ki: «iyilik ile emrediniz, kötülükten nehyediniz. Tâ ki itaat edilen bir cimrilik, peşine düşülen bir hevâ, (kişiyi) etkileyen bir dünyalık ve her görüş sahibinin ancak kendi görüşüyle hoşlandığını görürsen o zaman nefsini koru.» (Bu hadis-i şerifi, İmâm Hâkim ve gayrısı rivayet ettiler.)

Hepinizin nihayet varacağı yer Allahü teâlâdır. O da size ne yaptığınızı haber verecektir. Ve sizleri o şey karşılığında hesaba çekecektir.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ اَوْ اٰخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ اِنْ اَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِى الْاَرْضِ فَاَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِۜ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلٰوةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ اِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِى بِهٖ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰىۙ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللّٰهِ اِنَّآ اِذًا لَمِنَ الْاٰثِمِينَ ﴿١٠٦﴾

106. Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin. Yahut seferde iken başınıza ölüm musibeti gelmişse sizden olmayan, başka iki kişi (şahit olsun). Eğer şüpheye düşerseniz o iki şahidi namazdan sonra alıkoyar, "Bu vasiyet karşılığında hiçbir şeyi satın almayacağız, akraba (menfatine) de olsa; Allah (için

487 Âyetteki soru onların bu durumunu inkâr içindir.

yaptığımız) şahitliği gizlemiyeceğiz, (aksini yaparsak) bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz" diye Allah üzerine yemin ettirirsiniz.

Açıklaması:

106- Ey iman edenler! Herhangi birinize ölüm, ölümün sebepleri **geldiği zaman vasiyet vaktinde aranızda şehadet edecek olan ya sizden adalet sahibi iki kimsedir.**[488]

Veya siz yeryüzünde dolaşırken, sefer yaparken **ölüm musibeti isabet etti ise sizin gayrınızdan,** dininizden olmayan iki şahıstır. Bunların şehâdetinde **şüphelendiğiniz** şekke düştüğünüz **takdirde bunları namazdan,** yani ikindi namazından sonra **hapsedersiniz,** (o ikisini) alıkoyarsınız.[489] **Bunlar Allahü teâlâya kasem,** yemin **ederler.** Ve derler ki: «Allah'a **yemin mukabilinde bir şey** ondan dolayı yalan yere şehâdetle veya yemin etmekle, o yemine karşılık dünyalıktan alacağımız bir bir bedel **almayız. Velev ki o** lehine yemin edilen ya da şehadet edilen *-bizim için-* **karabet sahibi olsun. Ve Allah'ın** emretmiş olduğu **şehadetini gizlemeyiz. Şüphesiz ki biz o takdirde,** eğer o şehadeti gizlersek **elbette günahkârlardan olmuş oluruz.**

فَاِنْ عُثِرَ عَلٰٓى اَنَّهُمَا اسْتَحَقَّآ اِثْمًا فَاٰخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْاَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ لَشَهَادَتُنَآ اَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَآ اِنَّآ اِذًا لَمِنَ الظّٰلِمِينَ ﴿١٠٧﴾

107. Bu şahitlerin (sonradan yalan söyleyerek) bir günah kazandıkları anlaşılırsa, (şahitlerin) haklarına tecavüz ettiği ölüye daha yakın olan (mirasçılardan) iki kişi onların yerini alır ve "Andolsun ki bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha gerçektir ve biz (kimsenin hakkına) tecavüz etmedik, aksi takdirde biz, elbette zalimlerden oluruz" diye Allah'a yemin ederler.

Açıklaması:

107- Eğer onların bir günaha meselâ yanlarında töhmet altına alındıkları bir şey bulunup ve onu ölen kişiden aldıklarını ya da onlara vasiyet edildiğini iddia etmeleriyle o günahı gerektiren işi (hıyanete ya da şehâdet hususunda yalan söylemeye) **müstehik olduklarına dâir bir vukuf hasıl olursa,** yeminlerinden sonra bir şeye muttali olunursa **o zaman** aleyhlerine bir yeminin teveccüh etmesi hususunda **bu ikisinin yerine üzerlerine** vasiyet **hak kazanılmış olanlardan** *-ki onlar vârislerdir-* **iki kimse,** ölenin iki velisi yani onun iki

488 Cümle, haberiyye cümlesidir. Fakat emir mânâsındadır. Yani «(o iki kişi) şehadet etsin,» Şehadet lafzının «beyn» lafzına izafeti mânâdaki genişlikten dolayıdır. «Hin» lafzı «izâ» lafzından bedeldir ya da «Hadara» fiilinin mefulü fihidir.

489 «Tahbisûnehümâ» cümlesi «Âharâni» lafzının sıfatıdır.

akrabası[490] **kâim olurlar.** *Ve* şahitlerin hıyaneti üzerine **Allah'a yemin ederler.** Ve derler ki: **«Elbette ki bizim şehadetimiz,** yeminimiz **onların şahadetinden,** yemininden **daha haktır,** daha doğrudur. **Ve biz iğtidâda bulunmadık,** yemin hakkında hak olanı tecavüz etmedik. **Şüphesiz ki biz o takdirde zâlimlerden olmuş oluruz.»**

Âyetin mânâsı şöyledir; ölüm kendisine yakınlaşmış kişi, kendi dininden, ya da sefer ve bunun gibi sebepten dolayı kendi dininden olanları bulamamışsa başka dinden iki kişiyi vasiyeti üzerine şahit kılsın ya da onlara vasiyet etsin. Sonra eğer vârisler bu iki kişi hakkında şüpheye düşerlerse ve onların bir şey alarak, ya da o şey birisine vasiyet edildiğini zannederek onu o şahsa vermekle hıyanetlikte bulunduklarını iddia ederlerse, her ikisine de yemin ettirilir. Eğer onların yalan attıklarına dâir bir işarete rastlanırsa ve bu durumu defeden başka bir şeyi iddia ederlerse, bu sefer vârislerden ölüye en yakın olan kişi, o ikisinin yalancılığına ve kendilerinin savundukları şeyin doğruluğu üzerine yemin eder.

Âyette geçen hüküm vâsi olanlar hakkındadır, şahitler hakkında ise nesholunmuştur. Ayrıca başka dinden olanın şehâdeti de nesholunmuştur. İkindi namazına itibar edilmesi yeminin (zaman cihetinden) önemini kuvvetlendirmek içindir.

Âyette yeminin vârislerin en yakınından olan iki kişiye tahsis edilmesi, âyetin ondan sebep nazil olduğu olayın hususiyetinden dolayıdır. O olay Buharî'nin rivayet ettiği şu hadistir: Sehmoğulları'ndan bir adam Temimi Dâri ve Adiy b. Beddâ ile -ki bu iki kişi Hıristiyan idiler- sefere çıkmışlardı. Sonra Sehmi hiçbir müslümanın bulunmadığı bir yerde öldü. Temim ile Adiy, onun mirasıyla beraber dönerlerken altınla nakışlanmış gümüşten bir kâseyi sakladılar. Sonra ise bu ikisi Hz. Peygamber'in huzuruna çıkarıldılar. Bunun üzerine hemen âyet indi ve onlara yemin ettirirdi. Sonradan kâse bulundu. Ve (kâse kendisinde bulunan adam) «Biz onu Temim ile Adiy'den satın aldık» dedi. Bunun üzerine ikinci âyet indi. Ve Sehmi'nin akrabalarından iki kişi, ayağa kalktılar ve yemin ettiler.

Tirmizî'nin rivayetinde de şöyle varid olmuştur: Amr b. As ve onlardan olan başka birisi ayağa kalktılar ve yemin ettiler. O kişi ölenin yakınlarındandı.

Bir rivayette de şöyle zikredilmektedir: Sehmi (sefer esnasında) hastalandı. Ve o ikisine vasiyette bulunarak, onlara, arkada bıraktığı mallarını ehline ulaştırmalarını emretti. Öldüğü zaman ise o kâseyi aldılar ve geri kalanı onun ehline teslim ettiler.

ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يَّأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلٰى وَجْهِهَآ اَوْ يَخَافُٓوا اَنْ تُرَدَّ اَيْمَانٌۢ بَعْدَ اَيْمَانِهِمْ ۗ وَاتَّقُوا

490 «el evleyâni» lafzı «âhârani lafzından bedeldir. Bir kıraatta «el evveline» diye okundu. (O zaman) «ellezîne»'nin sıfatıdır ya da ondan bedeldir.

اللّٰهَ وَاسْمَعُوا ؕ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفَاسِقِيْنَ ﴿١٠٨﴾

108. Bu (usul), şahitliği gerektiği şekilde yapmaya, yahut yeminlerinden sonra, yeminlerin (mirasçılar tarafından) reddedilmesinden korkmalarına (çekinmelerine çare olarak) daha uygundur. Allah'tan korkun ve (O'nu) dinleyin. Allah, yoldan çıkmışlar topluluğuna rehberlik etmez.

Açıklaması:

108- Bu varislerin üzerine yeminin reddinden olmak üzere zik-rolunan hüküm **şehadeti lâik veçhiyle** bir değişiklik ve hıyanet olmaksızın şehâdeti yüklenmiş oldukları hal üzere **onların** yani şahitlerin ya da vâsilerin **eda etmelerine veya** müddeî olan vârislerin üzerine olan **yeminlerinden sonra yeminlerinin red edilmesinden korkma-larına** en yakındır. Böylece onların hıyanetliği ve yalancılığı üzere yemin ederler. Ve onlar da rezil olup (zimmetlerine almış oldukları şeyden dolayı da) borçlarını ödemeye zorlanırlar. Ve yalan da söyleyemezler. Ve hıyaneti ve yalanı terketmekle **Allah'tan korkunuz ve** emrolunduğunuz şeyi kabul işitmesiyle **dinleyiniz. Allahü teâlâ fâsıkları,** hayır yolunda ona taattan çıkanları **hidâyete erdirmez.**

يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُوْلُ مَاذَآ اُجِبْتُمْ ؕ قَالُوْا لَا عِلْمَ لَنَا ؕ اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ ﴿١٠٩﴾

109. Allah'ın peygamberleri toplayıp da "Size ne cevap verildi" dediği gün, "Bizim hiçbir bilgimiz yok, şüphesiz gizlilikleri hakkıyle bilen ancak sensin" diyeceklerdir.

Açıklaması:

109- Yad **et o günü ki** -o gün kıyamet günüdür- **Allahü teâlâ peygamberleri toplayacak** ve onların kavmini azarlamak için onlara «Tevhide çağırdığınız zaman **size verilen cevap ne idi? diyecek, onlar da «Bizim için** bunun hakkında **bir bilgi yoktur. Şüphe yok ki gaybları,** kullardan gâib olan şeyleri **hakkıyla bilen ancak sensin» diyeceklerdir.** Peygamberlerden kıyamet gününün şiddetinden ve korkularından dolayı, o bilgi zail olmuştur. Sonra ise sakinleştikleri zaman ümmetleri üzerine şehâdet ederler.

اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِى عَلَيْكَ وَعَلٰى وَالِدَتِكَ ۘ اِذْ اَيَّدْتُّكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ ۖ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِى الْمَهْدِ وَكَهْلًا ۚ وَاِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ ۚ وَاِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ بِاِذْنِى فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِاِذْنِى

وَتُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ بِاِذْنِىۚ وَاِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتٰى بِاِذْنِىۚ وَاِذْ كَفَفْتُ بَنِٓى اِسْرَآءِيلَ عَنْكَ اِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١١٠﴾

110. Allah o zaman şöyle diyecek: "Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene (verdiğim) nimetimi hatırla! Hani seni mukaddes ruh (Cebrail) ile desteklemiştim; (bu sayede) sen beşikte iken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı (okuyup yazmayı), hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Ölüleri benim iznimle (hayata) çıkarıyordun. Hani İsrailoğullarını (seni öldürmekten) engellemiştim; kendilerine apaçık deliller (mucizeler) getirdiğin zaman içlerinden inkâr edenler, "Bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir" demişlerdi.

Açıklaması:

110- Yâd **et o vakti ki Allahü teâlâ buyurdu: Ey Meryem'in oğlu İsa! Senin üzerine ve validenin üzerine olan nimetimi zikret,** o nimete şükret. **O zamanı ki seni Rûhul-kudüs,** Cibril **ile teyit ettim,** seni takviye ettim. **Sen beşikte iken de** bebekken de, **yetişkinken de insanlara söz söylüyordun,**[491] **O zaman ki sana kitabı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim. Ve o zaman ki benim iznimle çamurdan kuş heyeti,** sureti **gibi**[492] **bir** şey **tasvir ediyor da içine üflüyordun. O da hemen benim iznimle,** irademle **bir kuş oluveriyordu. Anadan doğma körü, vücudunda beyaz beyaz lekeler bulunan kimseyi de benim iznimle iyi ediyordun. Ve o zaman ki ölüleri** kabirlerinden **benim iznimle,** diriler olarak **çıkarıyordun. Ve o zaman ki İsrâiloğulları'nı** seni öldürmeye kastettikleri zaman **senden defetmiştim, onlara beyyinelerle,** mucizelerle **geldiğin vakitte ki onlardan kâfir olanlar: «Bu,** senin getirmiş olduğun şey **büyüden başka bir şey değildir.» demişti.**[493]

وَاِذْ اَوْحَيْتُ اِلَى الْحَوَارِيِّنَ اَنْ اٰمِنُوا بِى وَبِرَسُولِىۚ قَالُٓوا اٰمَنَّا وَاشْهَدْ بِاَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾

111. Hani havârîlere, "Bana ve peygamberime iman edin" diye ilham et-

491 Bu kavil, onun kıyametten evvel gökten ineceğini ifade etmektedir. Çünkü İsa (a.s.) yaşça kemâle ermeden göğe kaldırılmıştır. (Nitekim Âl-i İmrân sûresinde geçtiği gibi) «tükellimu» fiili «eyyedtüke»deki kâfdan haldir.

492 «kehey'eti» deki kâf harf değil, «misl» mânâsında isimdir ve mefuldür.

493 Bir kıraatta «sihrun» lafzı «sâhirun» sihirbaz diye okundu. Bu kırâata göre onlar, İsa'yı (a.s.) kastediyorlar.

miştim. Onlar (da), "İman ettik, bizim Allah'a teslim olmuş kimseler (Müslümanlar) olduğumuza sen de şahit ol" demişlerdi.

Açıklaması:

111- Ve o zaman ki «Bana ve Peygamberime İsa'ya **iman ediniz diye o havarilere ilâm etmiştim,** İsa'nın lisânı üzere onlara emretmiştim. **Onlar da** «ikisine de **iman ettik, bizim muhakkak müslimler olduğumuza şahit ol» demişlerdi.**

اِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ اَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَآئِدَةً مِنَ السَّمَآءِ ؕ قَالَ اتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

112. Hani havârîler: "Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten, donatılmış bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. O, "İman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun" cevabını vermişti.

Açıklaması:

112- O vakti yâd et ki **havariler: Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin gökten bizim üzerimize bir mâide indirebilir mi?** Yani yapabilir mi? diye sordular.[494] İsa (a.s.) da onlara **dedi ki:** Âyetleri, hevâyı nefse göre talep etmek hususunda **Allah'tan korkunuz. Eğer müminler iseniz.**

قَالُوا نُرِيدُ اَنْ نَاْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ اَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾

113. Onlar "Ondan yiyelim, kalplerimiz mutmain olsun, bize doğru söylediğini (kesin olarak) bilelim ve onu gözleriyle görmüş şahitler olalım istiyoruz" demişlerdi.

Açıklaması:

113- Dediler ki: Biz bunu istemeyi **murad ediyoruz ki ondan yiyelim ve kalplerimiz** yakınî imanın ziyadeleşmesiyle **mutmain olsun** sükûn bulsun **ve şüphesiz ki**[495] **senin bize** peygamberliği iddia hususunda **doğru söylediğini bilelim ve biz onun üzerine şahitlerden olalım.**

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَآ اَنْزِلْ عَلَيْنَا مَآئِدَةً مِنَ السَّمَآءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِاَوَّلِنَا

494 Bir kıraatta «yestetîu» fiili te ile «testeîu» diye ve ondan sonraki «rab» lafzı da nasbla okundu. Yani «rabbinden istemeye kadir olabilir misin?»

495 «en» lafzı «enne»den tahfif olundu. (Aslında) «en ke» idi.

وَاٰخِرِنَا وَاٰيَةً مِنْكَ ۚ وَارْزُقْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرّٰزِقِينَ ﴿١١٤﴾

114. Meryem oğlu İsa şöyle dedi: Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki, bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve senden bir âyet (mucize) olsun. Bizi rızıklandır; zaten sen, rızık verenlerin en hayırlısısın.

Açıklaması:

114- Meryem'in oğlu İsa dedi ki: Ey Allah! Ey bizim Rabbimiz! Bizim üzerimize gökten bir mâide indir ki onun indiği gün **bizim için, evvelimiz**[496] **ve** bizden sonra gelecek olan **âhirimiz için,** ona tazim ettiğimiz ve şereflendirdiğimiz **bir bayram ve** senin kudretin ve benim Peygamberliğim üzerine **senden bir âyet olsun ve bizi** onunla **rızıklandır. Ve sen rızık verenlerin en hayırlısısın.**

قَالَ اللّٰهُ اِنِّى مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ ۚ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَاِنِّى اُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَّآ اُعَذِّبُهُٓ اَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٥﴾

115. Allah da şöyle buyurdu: Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinatta hiç kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!

Açıklaması:

115- Allahü teâlâ onun duasına icabet ederek **buyurdu ki: Ben onu sizin üzerinize elbette indireceğim. Fakat sonra,** yani mâide indikten sonra **sizden kim küfre düşerse artık ben âlemlerden hiçbir kimseye azap etmeyeceğim bir azap ile onu azaplandırırım.** Sonra melekler gökten mâide indirdiler. Üzerinde yedi çörek, yedi balık vardı. Onlar, doyana kadar ondan yediler. (Bunu İbni Abbas (r.a.) rivayet etti.)

Bir hadis-i şerifte varid olmuştur ki: Gökten ekmek ve balık olduğu halde bir sofra indi. Ve onlar hıyanette bulunmamak ve yarın için (o sofradan) bir azık saklamamakla emrolundular. Fakat onlar hıyanette bulundular ve azık sakladılar. Sonra ise maymunlara ve hınzırlara dönüştürüldüler.

وَاِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَاَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِى وَاُمِّىَ اِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ۖ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِى اَنْ اَقُولَ مَا لَيْسَ لِى بِحَقٍّ ۚ اِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ ۚ تَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِى وَلَآ اَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِكَ ۚ اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾

496 «lievvelinâ» car mecruru harfi cerrin tekrarıyla beraber «lenâ»dan bedeldir.

116. Allah: Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, "Beni ve anamı, Allah'tan başka iki tanrı bilin" diye sen mi dedin, buyurduğu zaman o, "Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim sen onu şüphesiz bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, halbuki ben senin zâtında olanı bilmem. Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca sensin.

Açıklaması:

116- Ve o vakti yad et ki **Allahü teâlâ,** İsa'ya (a.s.) onun kavmini azarlamak için kıyamette **dedi ki** diyecek ki «Ey **Meryem'in oğlu İsa! Sen mi insanlara «beni ve anamı Allah'tan başka iki ilâh edininiz» dedin.** İsa (a.s.) da korkmuş olduğu halde **dedi ki:** Seni ortaktan ve Sana lâyık olmayan şeylerden, seni tenzih etmekle **seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Benim için hak olmayan**[497] **şeyi söylemek olmaz,** lâyık değildir. **Eğer ben onu söylemiş isem, sen onu elbette bilmişsindir. Sen benim nefsimde** gizlemiş **olduğumu bilirsin. Ben ise senin zâtındakini** yani gizlemiş olduğun malûmatı **bilemem. Şüphe yok ki gaybları bilen ancak sensin.**

مَا قُلْتُ لَهُمْ اِلَّا مَآ اَمَرْتَنِى بِهٖٓ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْۚ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْۚ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِى كُنْتَ اَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْۗ وَاَنْتَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾

117. Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerine kontrolcü idim. Beni vefat ettirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen her şeyi hakkıyle görensin.

Açıklaması:

117- Ben onlara senin bana emrettiğinden başkasını söylemedim. O şey; «Benim ve sizin Rabbiniz olan Allahü teâlâya ibadet ediniz. Ve ben içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerine şahit, gözetleyici **olmuş idim.** Onları demiş oldukları şeyden men ederdim. **Vaktâ ki beni aldın,** semâya yükseltmekle beni kabzettin, **onların üzerlerine murakıp,** amellerini hıfzeden **ancak sen oldun ve** benim onlara olan sözümden ve onların benden sonraki sözleri ve gayrısından olan **her şey üzerine tamamıyla şahitsin,** muttalisin, onu bilicisin.

اِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَاِنَّهُمْ عِبَادُكَۚ وَاِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَاِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾

118. Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar senin kullarındır (dilediğini yaparsın). Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahi-

497 «Bi hakkın» leysenin haberidir. «Li» lafzı da beyân içindir.

bisin" dedi.

Açıklaması:

118- Eğer onları yani onlardan küfür üzerine kalanı **azaba çekersen onlar senin kullarındır.** Ve sen de onların sahibisin, dilediğin gibi onların hakkında tasarrufta bulunursun. Senin üzerine hiçbir itiraz yoktur. **Ve eğer onları** yani onlardan iman edenleri **bağışlarsan yine şüphesiz ki, sen Azîz'sin,** işi üzerine galip olansın, işinde **hikmet sahibi olansın.**

قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصّٰدِقِينَ صِدْقُهُمْ ۚ لَهُمْ جَنّٰتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خَالِدِينَ فِيهَآ اَبَدًا ۖ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۚ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾

119. (Bu konuşmadan sonra) Allah şöyle buyuracaktır: Bu, doğrulara, doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş ve kazanç budur.

Açıklaması:

119- Allahü teâlâ buyurdu ki bu yani kıyamet günü dünyada İsa gibi **sâdıklara sadakatlerinin fâide vereceği bir gündür.** Çünkü o ceza günüdür. **Onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır ki onlar burada ebedî kalıcı oldukları halde Allahü teâlâ,** O'na taat edilmesi sebebiyle **onlardan razı olmuş, onlar da** sevabı sebebiyle **Allahü teâlâdan hoşnut olmuşlardır. İşte bu, en büyük kurtuluştur.** Dünyada yalancı olanlara oradaki sıdkları fayda vermez. O kimseler gibi ki azabı gördüklerinde iman etmişler.

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

120. Göklerin, yerin ve içlerindeki her şeyin mülkiyeti Allah'ındır, O, her şeye hakkıyla kadirdir.

Açıklaması:

120- Göklerin ve yerin mülkü, yağmur, nebat, rızk ve gayrı şeylerin hazineleri **ve bunlarda bulunanların -mülkü- Allahü teâlânındır.**[498] **Ve o her şeye bi hakkın kadirdir.** Sâdık olanı sevaplandırıp, yalancı olanı azaba çekmesi bunun cümlesindendir.

498 «mâ fihinne» de gayrı akıl olan, akıllıların üzerine galip kılındığı için «mâ» lafzı getirildi.

سُورَةُ الْاَنْعَامِ

EN'ÂM SÛRESİ

91, 92, 93, 151, 152, 153. âyetler müstesnâ
Mekke'de nâzil oldu. 165 âyet-i kerimedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١﴾

1. Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. (Bunca âyet ve delillerden) sonra kâfir olanlar (hâla putları) Rab'leri ile denk tutuyorlar.

Açıklaması:

1- Hamd -*güzel olan şeyle vasıflamak*- **Allah içindir.** (Bu cümle ile) murad O'na imanı veya sena yapmayı ya da her ikisini bildirmektir. Bunların içinde en faydalısı üçüncüsüdür. Şeyh bunu Kehf sûresinde belirtmiştir. **Öyle zat ki gökleri ve yeri yaratmış,** bu ikisini özel olarak zikretti. Çünkü bu ikisi, nazar eden kimseler için mahlûkatın en büyüğüdür, **ve zulmetler ile nuru** yani her zulmeti ve nuru **var etti.**[499] İş bu, O'nun bir olduğunun delillerindendir. **Sonra kâfir olanlar** bu delilin var olmasıyla beraber **Rablerine -bunları- denk tutuyorlar.** Allah'ın gayrısını ibadet hususunda eşit görüyorlar.

هُوَ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضٰى اَجَلًا وَاَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾

2. Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O'dur.

499 Zulumât lafzını, nûr hafzından gayrı olarak, onun sebebleri çok olduğu için cemi olarak getirdi.

Bir de O'nun katında muayyen bir ecel (kıyamet günü) vardır. Siz hâlâ şüphe ediyorsunuz.

Açıklaması:

2- O öyle bir zattır ki, babanız Âdem'i ondan yaratmasıyla **sizi bir çamurdan yarattı. Sonra sizin için bir ecel takdir etti** ki o sona erdiğinde ölürsünüz. **Ve onun indinde** diriltilmeniz için **isimlendirilmiş,** belirlenmiş **bir vakit vardır. Sonra da siz** ey kâfirler! **Şüphe ediyorsunuz,** diriltilmek hakkında şunu bildikten sonra şek ediyorsunuz. Şüphesiz ki o sizi yaratmaya ihtida edendir. Ve her kim başlangıçta bir şeyi yaratmaya kadir olursa, onu iade etmeye de daha kadirdir.

وَهُوَ اللّٰهُ فِى السَّمٰوٰتِ وَفِى الْاَرْضِ ؕ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُوْنَ ﴿٣﴾

3. O, göklerde ve yerde tek Allah'tır. Gizlinizi, açığınızı bilir. (Hayır ve şerden) ne kazanacağınızı da bilir.

Açıklaması:

3- Ve o göklerde de yerlerde de Allah'tır, ibâdete layıktır. **Sizin gizlinizi ve aşikârınızı,** gizlediğiniz şeyleri ve aşikâr ettiğiniz şeyleri **bilir. Ve ne kazanacağınızı,** hayırdan ve şerden ne yapacağınızı bilir.

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِمْ اِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤﴾

4. Rablerinin âyetlerinden onlara (kâfirlere) bir âyet gelmeye görsün, o âyetlerden ille de yüz çevirirler.

Açıklaması:

4- Ve onlara yani Mekke ehline **Rablerinin âyetlerinden** Kur'an'dan **bir âyet**[500] **geldiğinde onlar ondan yüz çevirirler.**

فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ ؕ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ اَنْۢبٰٓؤُا مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٥﴾

5. Gerçekten onlar, kendilerine Hak geldiğinde onu yalanlamışlardı. Fakat yakında onlara alay ettikleri şeyin haberleri gelecektir.

Açıklaması:

5- İşte onlar hakkı, Kur'an'ı **kendilerine geldiği vakit tekzip ettiler. Fakat onlara ne ile alay eder olduklarının** sonuçlarının **haberleri ileride gelecektir.**

500 «Min âyetin»deki min harfi cerri zâiddir.

اَلَمْ يَرَوْا كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنّٰهُمْ فِى الْاَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ وَاَرْسَلْنَا السَّمَآءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا ۖ وَجَعَلْنَا الْاَنْهٰرَ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهِمْ فَاَهْلَكْنٰهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَاَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِينَ ﴿٦﴾

6. Görmediler mi ki, onlardan önce yeryüzünde size vermediğimiz bütün imkânları kendilerine verdiğimiz, gökten üzerlerine bol bol yağmurlar indirip evlerinin altından ırmaklar akıttığımız nice nesilleri helâk ettik. Biz onları, günahları sebebiyle helâk ettik ve onların ardından başka nesiller yarattık.

Açıklaması:

6- Şam veya başka yere seferlerinde **görmediler mi? Onlardan evvel ne kadar**[501] **topluluk** geçmiş ümmetlerden nice ümmet **helâk ettik. O nesillere** kuvvet ve zenginlikle beraber **yeryüzündeki** mekânda **size**[502] **güç yetirtmediğimiz,** size vermediğimiz **şeylere güç yetirtmiştik,** (onlara) vermiştik. **Ve onların üzerine göğü,** yağmuru **bol bol,** peşpeşe **salıvermiştik. Ve altlarından,** meskenlerinin altlarından **akar halde olan nehirler kılmıştık. Sonra onları günahları,** peygamberleri yalanlamaları **sebebiyle helak ettik. Ve onlardan sonra başka başka nesiller yarattık.**

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِى قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِاَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾

7. Eğer sana kâğıt üzerine yazılmış bir kitap indirseydik de onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı, yine de inkâr ediciler: Bu, apaçık büyüden başka bir şey değildir, derlerdi.

Açıklaması:

7- Eğer sana onların istediği gibi **kâğıtta, bir** deri üzerinde **olan bir kitap** yazılmış bir şey **indirseydik de onu elleriyle yoklasalardı**[503] **elbette kâfir olanlar** dik kafalılıktan ve inattan dolayı **diyeceklerdir ki: «Bu ancak aşikâr bir sihirdir»**

وَقَالُوا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ ۖ وَلَوْ اَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِىَ الْاَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ﴿٨﴾

501 «Kem» lafzı «çok» mânâsını ifade edip, haber vermek içindir. (istifham için değildir.)
502 Bu lafızda gâibtan (hitaba) iltifat vardır. -(Gaib lafzı yerine muhatap kullanılmıştır.)
503 Elleriyle yoklasalardı, deyimi şekki tamamiyle ortadan kaldırdığı için «Onu gözleriyle görselerdi» deyiminden daha mübalağalıdır.

8. Muhammed'e (görebileceğimiz) bir melek indirilseydi ya! dediler. Eğer biz öyle bir melek indirseydik elbette iş bitirilmiş olur, artık kendilerine göz bile açtırılmazdı.

Açıklaması:

8- Ve dediler ki: Onun, Muhammed'in (s.a.v.) **üzerine** onu tasdik eden **bir melek indirilseydi (indirilmeli değil miydi?) Ve eğer** onların teklif ettiği gibi **bir melek indirseydik** ve onlar da iman etmeselerdi **elbette** onların helâkıyla **iş bitirilmiş olurdu. Sonra onlara nazar edilmezdi,** tevbe veya bir mazeret için onlara mühlet verilmezdi. Aynı onlardan öncekiler hakkında onların teklif ettikleri şey yerine getirilip de, iman etmedikleri zaman Allah'ın onları helâk etmesi âdeti gibi.

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾

9. Eğer peygamberi bir melek kılsaydık muhakkak ki onu insan sûretine sokar onları yine düşmekte oldukları kuşkuya düşürürdük.

Açıklaması:

9- Ve eğer onu *-kendisine Kur'an indirilen Peygamberi-* **melek kılsadık, elbette onu,** meleği **erkek -suretinde- kılardık.** Tâ ki onu görmeye güçleri yetsin. Çünkü insanın meleği görebileceği bir kuvveti yoktur. Ve eğer onu indirseydik ve erkek *-suretinde-* kılsaydık **yine** «Bu ancak sizin gibi bir beşerdir» demeleriyle, kendilerine **şüphe ettikleri şeyi onlara karıştırırdık,** şüphe ettirirdik.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿١٠﴾

10. Senden önceki peygamberlerle de alay edilmiş, bu yüzden onlarla alay edenleri alay ettikleri şey (azap) kuşatıvermişti.

Açıklaması:

10- Andolsun ki senden evvelki peygamberler ile de elbette alay edildi. Bu âyet-i kerimede Peygamberi teselli etmek vardır. **Artık o kendisiyle alay ettikleri** şey *-o azap-* **onlardan alayda bulunanları kuşattı,** onlara indi. Ve aynı şekilde; seninle alay edeni de kuşatır.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾

11. De ki: Yeryüzünde dolaşın, sonra (peygamberleri) yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bakın!

Açıklaması:

11- Onlara ibret alsınlar için: **«Yeryüzünde dolaşınız sonra da** peygamberleri **yalanlayanların akıbetleri** azapla helâk olmaları **nasıl olmuştur, bakınız» de.**

قُلْ لِمَنْ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ؕ قُلْ لِلّٰهِ ؕ كَتَبَ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ؕ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ ؕ اَلَّذِينَ خَسِرُوٓا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾

12. (Onlara) Göklerde ve yerde olanlar kimindir? diye sor. «Allah'ındır» de. O, merhamet etmeyi kendi zatına farz kıldı. Sizi, varlığında şüphe olmayan kıyamet gününde elbette toplayacaktır. Kendilerini ziyana sokanlar var ya işte onlar inanmazlar.

Açıklaması:

12- De ki: Göklerde ve yerde olan şeyler kimindir? De ki: Allahü teâlânındır. Eğer bunu söylemezlerse bundan gayrı da cevap yoktur. **O kendi zâtı üzerine** kendi tarafından bir fazl olarak **rahmeti yazmıştır,** hükmetmiştir. Bu âyet-i kerimede onları imana çağırmak için yumuşak bir tavır vardır.

Elbette sizleri kıyamet gününde, amelleriniz mukabilinde sizlere karşılık vermek için **toplayacaktır. Bunda hiçbir şüphe, şek yoktur. O kimseler ki nefislerine,** onu azaba arzetmekle **ziyankâr olmuşlardır** *-(cümlenin evvelindeki) «Ellezine» mübteda olup haberi ise-* **işte onlar iman etmezler.**

وَلَهُ مَا سَكَنَ فِى الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ؕ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣﴾

13. Gecede ve gündüzde barınan her şey O'nundur. O her şeyi işiten-dir, bilendir.

Açıklaması:

13- Halbuki, gecede ve gündüzde barınan, hulul eden **ne varsa** yani her şey **O'nundur.** Allahü teâlâ, onun Rabbi, yaratıcısı ve sahibidir. Ve O, denileni **hakkıyla işitendir,** yapılanı da **hakkıyla bilendir.**

قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ ؕ قُلْ اِنِّٓى اُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ ؕ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾

14. De ki: Gökleri ve yeri yoktan var eden, yedirdiği halde yedirilmeyen Allah'tan başkasını mı dost edineceğim! De ki: Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın müşriklerden olma! (denildi).

Açıklaması:

14- Onlara **de ki: Göklerin ve yerin yaratıcısı olan** o ikisini yoktan var eden **Allah'tan başkasını** ona ibadet ettiğim **bir dost edinir miyim? Halbuki o yediriyor,** rızıklandırıyor **ve kendisi de yedirilmekten,** rızıklanmaktan **münezzeh oluyor.**

De ki: Ben muhakkak emrolundum ki: Şu ümmetten Allah'a **inananların ilki olayım ve** bana denildi ki: **Sakın** O'na **şirk koşanlardan olma.**

قُلْ اِنِّی اَخَافُ اِنْ عَصَیْتُ رَبِّی عَذَابَ یَوْمٍ عَظِیمٍ ﴿١٥﴾ مَنْ یُصْرَفْ عَنْهُ یَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهٗ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِینُ ﴿١٦﴾

15. De ki: Ben, Rabbime isyan edersem gerçekten büyük bir günün (kıyametin) azabından korkarım.

16. O gün kim azaptan kurtarılırsa, gerçekten Allah onu esirgemiştir. İşte apaçık kurtuluş budur.

Açıklaması:

15- De ki: Eğer ben O'ndan gayrısı ibadet etmekle **Rabbime isyan edersem büyük günün** *-O kıyamet günüdür-* **azabından korkarım.**

16- Kimden o gün azap defedilirse[504] **muhakkak Allahü teâlâ ona rahmet etmiştir. Ve işte o aşikâr bir kurtuluştur,** açık bir necattır.

وَاِنْ یَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهٗۤ اِلَّا هُوَ ۚ وَاِنْ یَمْسَسْكَ بِخَیْرٍ فَهُوَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیرٌ ﴿١٧﴾

17. Eğer Allah seni bir zarara uğratırsa, onu kendisinden başka giderecek yoktur. Ve eğer sana bir hayır verirse, (bunu da geri alacak yoktur). Şüphesiz O her şeye kadirdir.

Açıklaması:

17- Ve eğer Allah sana bir zarar, hastalık, fakirlik gibi bir belâ **dokundurursa onu O'ndan başka açacak,** kaldıracak **yoktur. Ve eğer sana** sıhhat ve zenginlik gibi **bir hayır dokunursa işte O her şeye kadirdir.** Ve o şeyin sana dokunması onun tarafından olup onu senden çevirmeye de O'ndan gayrısı kadir olamaz.

504 «Yusraf» fiili meful için bina edilerek okundu. O zaman naibi faili «azap»tır. Fail için de bina kılınarak (Yasrif) diye okundu. Faili ise «Allah»'dır. İsmi şart olan «Men»e dönen zamir ise mahzuftur.

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهٖ ۚ وَهُوَ الْحَكِيْمُ الْخَبِيْرُ ﴿١٨﴾

18. O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.

Açıklaması:

18- Ve O kullarının üstünde istiğlâ etmiş olduğu halde **kahirdir,** hiçbir şey onu acze bırakmayan kadir zattır. Ve o yaratışında **hikmet sahibidir,** onların dışları gibi içlerini de **ziyade bilendir.**

قُلْ اَىُّ شَىْءٍ اَكْبَرُ شَهَادَةً ۭ قُلِ اللّٰهُ شَهِيْدٌۢ بَيْنِىْ وَبَيْنَكُمْ ۣ وَاُوْحِىَ اِلَىَّ هٰذَا الْقُرْاٰنُ لِاُنْذِرَكُمْ بِهٖ وَمَنْۢ بَلَغَ ۭ اَىِٕنَّكُمْ لَتَشْهَدُوْنَ اَنَّ مَعَ اللّٰهِ اٰلِهَةً اُخْرٰى ۭ قُلْ لَّآ اَشْهَدُ ۚ قُلْ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ وَّاِنَّنِىْ بَرِىْۗءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ ﴿١٩﴾

19. De ki: Hangi şey şahadetçe en büyüktür? De ki: (Hak peygamber olduğuma dair) benimle sizin aranızda Allah şahittir. Bu Kur'an bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu. Yoksa siz, Allah ile beraber başka tanrılar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz? De ki: "Ben buna şahitlik etmem." "O ancak bir tek Allah'tır, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden kesinlikle uzağım" de.

Açıklaması:

19- Bu âyet-i kerime Hz. Nebî'ye (s.a.v.) «Bize, senin lehine nübüvvetle şehâdet eden birini getir. Çünkü ehl-i kitap seni inkâr etti» demelerinden dolayı nazil oldu. Onlara **de ki: «Hangi şey şehâdetçe büyüktür?»**[505] **De ki: Allahü teâlâdır.** Eğer bunu demezlerse başka cevap da yoktur. O **benimle sizin aranızda** benim doğruluğuma **şehâdet edicidir. Ve bana bu Kur'an sizleri** ey Mekke ehli! **ve eriştiği kimseleri,**[506] yani «Cinlerden ve insanlardan Kur'an'ın kendisine ulaşanı» **onunla inzar edeyim,** korkutayım **diye vahyolundu.**

Ya siz Allahü teâlâ ile beraber başka ilâhlar da olduğuna şehâdet mi edersiniz?[507] Onlara **de ki: Ben** buna **şahit olamam. De ki: O ancak tek ilâhtır. Ve muhakkak ki ben sizin** onunla beraber **şirk koştuğu** putlardan **beriyim.**

اَلَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يَعْرِفُوْنَهٗ كَمَا يَعْرِفُوْنَ اَبْنَاۗءَهُمْ ۘ اَلَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا

505 şehâdet lafzı mübtedâdan döndürülmüş olan bir temyizdir.
506 «Men Belağa»daki «men» lafzı «Ünziraküm»deki zamirin üzerine matuftur.
507 (Bu soru) istifhamı inkâridir.

يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾

20. Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (Resûlullah'ı) kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerini ziyan edenler var ya, işte onlar inanmazlar.

Açıklaması:

20- Kendilerine kitap vermiş olduğumuz kimseler O'nu, Muhammed'i kitaplarında mevcut olan sıfatıyla beraber **kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar.** Onlardan **kendi nefislerini hüsrana uğratanlar, O'na iman etmezler.**

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهٖ ؕ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُونَ ﴿٢١﴾

21. Yalan sözlerle Allah'a iftira edenden veya O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kimdir! Şüphe yok ki, zalimler kurtuluşa ermezler!

Açıklaması:

21- O'na ortak nisbet ederek **Cenâb-ı Hakk'a karşı yalan yere iftirada bulunandan veya onun âyetlerini,** Kur'an'ı **yalanlayandan daha zalim kim vardır.** Yani hiç kimse yoktur. **Şüphe yok ki o zâlimler** bu sebeple **felah da bulamazlar.**

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ اَشْرَكُوا اَيْنَ شُرَكَآؤُكُمُ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾

22. Unutma o günü ki- onları hep birden toplayacağız; sonra da, Allah'a ortak koşanlara: Nerede boş yere davasını güttüğünüz ortaklarınız? diyeceğiz.

Açıklaması:

22- Ve yâd et **o günü ki onları hep birlikte haşredeceğiz sonra şirke düşmüş olanlara** azar olsun diye, «Allah'ın ortakları zannettiğiniz **ortaklarınız nerede?» diyeceğiz.**

ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ اِلَّآ اَنْ قَالُوا وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾

23. Sonra onların mazeretleri, "Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık!" demekten başka bir şey olmadı.

Açıklaması:

23- Sonra onların fitnesi[508] yani onların mazareti **«Vallahi ey Rabbimiz!**[509]

508 «Fitne» lafzı nasla ve refle okundu.
509 «Rabbinâ» lafzı cer ile okunduğunda Allah lafzının sıfatıdır. Nasb ile «Rabbena» diye okunduğunda ise münadadır.

Bizler müşriklerden olmadık» demelerinden başka bir şey olmayacak.[510]

اُنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

24. Gör ki, kendi aleyhlerine nasıl yalan söylediler ve (tanrı diye) uydurdukları şeyler kendilerinden nasıl kaybolup gitti!

Açıklaması:

24- Allahü teâlâ buyurdu ki: Ey Muhammed! **Bak! Kendi nefisleri aleyhine** kendilerinden şirki nefyetmekle **nasıl yalan söylediler. Ve** Allah üzerine **iftira ettikleri** ortaklar **nasıl da saptı** kayboldu.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ اِلَيْكَ ۚ وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِٓى اٰذَانِهِمْ وَقْرًا ۭ وَاِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا ۭ حَتّٰٓى اِذَا جَاۗءُوْكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾

25. Onlardan seni (okuduğun Kur'an'ı) dinleyenler de vardır. Fakat onu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne perdeler, kulaklarına da ağırlık verdik. Onlar her türlü mucizeyi görseler bile yine de ona inanmazlar. Hatta o kâfirler sana geldiklerinde: "Bu Kur'an eskilerin masallarından başka bir şey değildir" diyerek seninle tartışırlar.

Açıklaması:

25- Ve onlardan sen okuduğun zaman **seni dinleyen vardır. Fakat onların kalplerinin üzerine onu** Kur'an'ı **hakkıyla anlamamaları için kat kat engeller,** perdeler **ve kulaklarının içinde de ağırlık,** bir sağırlık **kıldık.** Artık onu kabul işitmesiyle dinleyemezler. **Ve eğer her bir mucizeyi görseler ona yine inanmazlar. Hattâ sana geldiklerinde seninle mücadelede bulunurlar.**

Kâfir olanlar dedi ki: Bu Kur'an **ancak** gülünç ve acayip olan şeyler gibi olan **eskilerin uydurmalarıdır,** yalanlarıdır.[511]

وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْـَٔوْنَ عَنْهُ ۚ وَاِنْ يُهْلِكُونَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

26. Onlar, hem insanları Peygamber'e yaklaşmaktan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar. Oysa onlar farkında olmadan ancak kendilerini helak ederler.

510 «Lem Tekün» lafzı te ile okunduğu gibi yâ ile «Lem yekûn» diye de okundu.
511 «Esâtir» lafzı «Üstûratün» lafzının cemisidir.

Açıklaması:

26- Ve onlar insanları bundan, peygambere tâbi olmaktan **hem nehyederler kendileri de bundan uzak dururlar.** Artık ona da iman etmezler.

Denildi ki: (bu âyet-i kerime) Ebû Talib hakkında indi. Kendisi O'na eziyet edilmesini nehyediyordu, fakat O'na iman da etmiyordu.

Ve ondan uzaklaşmakla **ancak kendilerini helak etmiş olurlar.** Çünkü uzaklaşmalarının zararı onların üzerinedir. Ve bunun da **farkına varamazlar.**

وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِاٰيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾

27. Onların ateşin karşısında durdurulup "Ah, keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabbimizin âyetlerini yalanlamasak ve inananlardan olsak!" dediklerini bir görsen!

Açıklaması:

27- Ey Muhammed! *-onları-* **ateşin üzerinde durdurulup,** (ona) arzedilip de: «Ey![512] Ne **olaydı biz** dünyaya **döndürülseydik ve Rabbimizin âyetlerini yalanlamasaydık mü'minlerden olsaydık» dedikleri zaman bir görecek olsan.**[513]

بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾

28. Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler (günahlar) kendilerine göründü. Eğer (dünyaya) geri gönderilseler yine kendilerine yasak edilen şeylere döneceklerdir. Zira onlar gerçekten yalancıdırlar.

Açıklaması:

28- Allahü teâlâ buyurdu: **Hayır** *-Gerideki temenni (lerin)den anlaşılan iman etmeyi istemekten susulduğunu (tarafına bakılmadığı) ifade etmek içindir.-* **Evvelce** «Vallahi ey Rabbimiz! Bizler müşrik değiliz» demeleriyle **gizlemiş,** saklamış **oldukları şeyler** onların azalarının şehâdet etmesiyle **onlara zahir oldu da** bundan sebep bu geri dönmeyi temenni ettiler.

Ve eğer faraza dünyaya **geri çevrilselerdi nehyedilmiş oldukları** şirke **geri dönerlerdi. Ve şüphe yok ki onlar** iman etmekle olan vaadlerinde **elbette yalancıdırlar.**

512 Tenbih içindir.

513 «La nükezzibu» ve «Nekûnu» fiileri cümle-i istinâfiyye olmak üzere ref okundular. Ayrıca temenninin cevabında oldukları için nasbla «La nükezzibe» ve «Nekûne» diye de okundular.

وَقَالُوٓا اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾

29. Onlar, hayat ancak bu dünyadaki hayatımızdan ibarettir; biz, bir daha da diriltilecek değiliz, demişlerdi.

Açıklaması:

29- Ve dediler ki yani öldükten sonra dirilmeyi inkâr edenler **«Bi-zim dünya hayatımızdan başka hayat yoktur ve biz bir daha dirilecek değiliz»**

وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوا عَلٰى رَبِّهِمْ ۜ قَالَ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ ۜ قَالُوا بَلٰى وَرَبِّنَا ۜ قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾

30. Rablerinin huzuruna getirildikleri zaman sen onları bir görsen! Allah: Bu (yeniden dirilme olayı), hak değil miymiş? diyecek. Onlar da "Rabbimize andolsun ki evet!" diyecekler. Allah da, Öyle ise inkâr ettiğinizden dolayı azabı tadın! diyecek.

Açıklaması:

30- Ve Rablerinin huzurunda durdurul-dukları, arzolundukları **zaman görecek olsan** elbette büyük bir iş görürdün. Allahü teâlâ azarlamak için meleklerin lisanı üzere onlara **buyuracak ki:** «Şu, dirilmek ve hesaba çekilmek **hak değil miymiş!» Onlar da derler ki: «Evet! Rabbimize andolsun** ki o gerçekten haktır.» **Cenâb-ı Hak da: «O halde** dünyada **küfreder olduğunuz şeyler sebebiyle azabı tadınız.» buyuracaktır.**

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللّٰهِ ۜ حَتّٰٓى اِذَا جَاءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلٰى مَا فَرَّطْنَا فِيهَا ۙ وَهُمْ يَحْمِلُونَ اَوْزَارَهُمْ عَلٰى ظُهُورِهِمْ ۜ اَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾

31. Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar gerçekten ziyana uğramıştır. Nihayet onlara Kıyamet vakti ansızın gelip çatınca, onlar, günah-larını sırtlarına yüklenerek diyecekler ki: "Dünyada iyi amelleri terketmemizden dolayı vah bize!" Dikkat edin, yüklendikleri şey ne kötüdür!

Açıklaması:

31- Allahü teâlâya diriltilmekle **kavuşmayı kendilerine ansızın,** birden **saat** kıyamet **gelinceye kadar**[514] **inkâr eden kimseler muhakkak hüsrana uğramışlardır.**

514 «Hattâ» onların yalanlamalarının sınırını belirtmek içindir.

Onlar veballerinin, dirilme anında onlara en çirkin şekilde ve en pis koku da gelip sırtlarına binmesi sebebiyle **bütün veballerini sırtlarına yüklenmiş oldukları halde «Ey hasretimiz!** *–hasret, elemlenmenin şiddetli olmasıdır. Hasrete nida etmek mecazdır. Yani «Şu an senin vakitlerindir. Artık gel, hazır ol!-* **Orada, dünyada geri kalmışlığımızdan,** kusur işlememizden **dolayı. Onların yüklenecekleri,** taşıyacak **şeyler ne kötü!**

وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ ۭ وَلَلدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يَتَّقُوْنَ ۭ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿٣٢﴾
قَدْ نَعْلَمُ اِنَّهٗ لَيَحْزُنُكَ الَّذِيْ يَقُوْلُوْنَ فَاِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُوْنَكَ وَلٰكِنَّ الظّٰلِمِيْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ﴿٣٣﴾

32. Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Müttakî olanlar için ahiret yurdu muhakkak ki daha hayırlıdır. Hâla akıl erdiremiyor musunuz?

33. Onların söylediklerinin hakikaten seni üzmekte olduğunu biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler açıkça Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar.

Açıklaması:

32- Ve dünya hayatı yani onunla meşgul olmak **bir oyundan ve bir oyalanmaktan başka bir şey değildir.** Taata ve ona yardımcı olan şeye gelince onlar âhiret işlerindendir. **Ve elbette ahiret yurdu** yani cennet[515] şirkten **kaçınanlar için hayırlıdır.** Buna **akıl erdiremez misiniz?** ve iman etmez misiniz?[516]

33- Muhakkak biliyoruz ki: Onların sana **dedikleri şey** tekzib **seni elbette mahzun ediyor. Halbuki** onlar senin doğru olduğunu bildikleri için, işin içyüzünde **onlar seni yalanlamıyorlar.**[517] Yani seni yalana nisbet etmiyorlar. **Fakat o zalimler**[518] **Allahü teâlânın âyetlerini** Kur'an'ı **inkâr ediyorlar,** yalanlıyorlar.

وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوْا عَلٰي مَا كُذِّبُوْا وَاُوْذُوْا حَتّٰٓى اَتٰىهُمْ نَصْرُنَا ۚ وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمٰتِ اللّٰهِ ۚ وَلَقَدْ جَاۗءَكَ مِنْ نَّبَاِيِٕ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٣٤﴾

34. Andolsun ki senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine rağmen sabrettiler, sonunda yardımımız

515 Bir kıraatta «Dâr» lafzı eliflâmsız olarak «Vele dârul âhırati» diye okundu.
516 "Lâ tağkılûn" fiili tâ ile okunduğu gibi yâ ile «La yağkılûn» diye de okundu.
517 Bir kıraatta «La yükezzibûne» fiile tahfifle beraber «La yekzibûne» diye okundu.
518 Zâlimin lafzını «hum» zamirinin yerine getirdi.

onlara yetişti. Allah'ın kelimelerini (kanunlarını) değiştirebilecek hiçbir kimse yoktur. Muhakkak ki peygamberlerin haberlerinden bazısı sana da geldi.

Açıklaması:

34- Ve andolsun ki senden evvel de peygamberler tekzip olunmuşlardır. Burada Resûlullah'ı (s.a.v.) teselli vardır. **Fakat tekzib olundukları ve eziyete uğradıkları şeylere karşı sabrettiler. Nihayet onlara** kavimlerinin helâkıyla olan **yardımımız yetişti.** O halde sen de kavminin helak edilmesiyle olan yardım sana gelinceye kadar sabret. **Ve Allahü teâlânın kelimelerini,** vaadlerini, **tebdil edecek yoktur. Ve andolsun ki sana peygamberlerin haberlerinden** kalbinin onunla sükûnete erdiği şey **gelmiştir.**

وَاِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ اِعْرَاضُهُمْ فَاِنِ اسْتَطَعْتَ اَنْ تَبْتَغِىَ نَفَقًا فِى الْاَرْضِ اَوْ سُلَّمًا فِى السَّمَآءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِاٰيَةٍ ؕ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدٰى فَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْجَاهِلِيْنَ ﴿۳۵﴾

35. Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldi ise, yapabilirsen yerin içine inebileceğin bir tünel ya da göğe çıkabileceğin bir merdiven ara ki onlara bir mucize getiresin! Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplayıp birleştirirdi, o halde sakın cahillerden olma!

Açıklaması:

35- Ve eğer senin üzerine onların İslâm'dan yüz çevirmeleri, se-nin onlara olan düşkünlüğünden dolayı **büyük gelmişse artık yerde bir menfez,** tünel **veya gökte bir merdiven,** yükselme âleti **araştırıp da onlara** istedikleri şeyden olan **bir âyet getirmeye gücün yeterse yap.**

Mânâ şudur; Muhakkak ki sen buna güç yetiremezsin. Öyleyse Allah hüküm edinceye kadar sabret. **Ve eğer Allah** onların hidayet bulmasını **dileseydi onları hidayet üzere toplardı.** Lâkin bunu dilemedi ve onlar da iman etmediler. **Sakın** bunu **bilmezlerden olma.**

اِنَّمَا يَسْتَجِيْبُ الَّذِيْنَ يَسْمَعُوْنَ ؕ وَالْمَوْتٰى يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ ثُمَّ اِلَيْهِ يُرْجَعُوْنَ ﴿۳۶﴾

36. Ancak (samimiyetle) dinleyenler daveti kabul eder. Ölülere ge-lince, Allah onları diriltecek, sonra da O'na döndürülecekler.

Açıklaması:

36- Ancak anlayış ve ibret alma işitmesiyle **dinleyen kimseler** senin imana davetine **icabet eder. Ölüleri de** yani kâfirleri -*Onları işitememe hususunda ölülere benzetti-* **Allahü teâlâ** âhirette **diriltir. Sonra da ona döndürülürler,** çevrilirler ve sonra amelleri mukabilinde Allah onları hesaba çeker.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهٖ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يُنَزِّلَ اٰيَةً وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾

37. O'na Rabbinden bir mucize indirilseydi ya! dediler. De ki: Şüphesiz Allah mucize indirmeye kadirdir. Fakat onların çoğu bilmezler.

Açıklaması:

37- Ve onlar yani Mekke kâfirleri **dediler ki: Onun üzerine Rabbin tarafından,** bir dişi deve, âsa ya da sofra gibi **bir âyet indirilseydi.** Onlara **de ki: Şüphe yok ki Allahü teâlâ** onların isteklerinden olan **âyeti indirmeğe kadirdir.**[519] **Fakat onların çoğu** eğer onu inkâr ederlerse onların helakını gerektireceği için o âyetin nüzulünün üzerlerine bir belâ olduğunu **bilmezler.**

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا طٰٓئِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ اِلَّآ اُمَمٌ اَمْثَالُكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِى الْكِتَابِ مِنْ شَىْءٍ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾

38. Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve (gökyüzünde) iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır. Biz o ki-tapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Nihayet (hepsi) toplanıp Rablerinin huzuruna getirilecekler.

Açıklaması:

38- Ve yerde yürüyen **hiçbir hayvan ve** havada **iki kanadı ile uçan hiçbir kuş yoktur ki illâ** yaratılışının tedbiri, rızkı ve ahvâli hususunda **sizin gibi ümmetlerdir. Bu kitapta,** levhi mahfuzda **hiçbir şeyi noksan bırakmadık,** terk etmedik ki, onu yazmamış olalım. **Sonra Rablerinizin huzuruna sevkolunacaklardır** ve aralarında hükmedecek, boynuzlu koyundan boynuzsuz koyunun bile kıssasını alacak. Sonra da onlara «Toprak olunuz» diyecektir.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِى الظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَاِ اللّٰهُ يُضْلِلْهُ وَمَنْ يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾

39. Ayetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse onu şaşırtır, dilediği kimseyi de doğru yola iletir.

Açıklaması:

39- Ve o kimseler ki, bizim âyetlerimizi, Kur'an'ı **yalanladılar, zulmet-**

519 "Yünezzile" fiili şeddeyle okunduğu gibi tahfifle «Yünzile» diye de okundu.

ler, küfür **içinde kalmış** o âyetleri kabul işitmesiyle işitmekten **sağır ve** hakkı konuşmaktan **dilsizdiler. Allahü teâlâ** şaşırtmayı **dilediği kimseyi şaşırtır. Kimin de** hidayetini **dilerse onu doğru bir yol,** İslâm dini **üzere kılar.**

قُلْ اَرَاَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ اَوْ اَتَتْكُمُ السَّاعَةُ اَغَيْرَ اللّٰهِ تَدْعُونَۚ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾

40. De ki: Ne dersiniz; size Allah'ın azabı gelse veya o kıyamet ge-lip çatıverse size, Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız? Doğru sözlü iseniz (söyleyin bakalım)!

Açıklaması:

40- Ey Muhammed! Mekke ahalisine **de ki: Gördünüz mü,** bana haber verebilir misiniz? **Eğer** dünyada **size Allahü teâlânın azabı gelirse ve size saat,** o azabı da içine almış olan kıyamet ansızın **gelirse Allahü teâlâdan başkasına mı niyazda bulunursunuz?** Hayır. **Eğer siz** putların size menfaat vereceğinde **doğru sözlü kimselerseniz** onlara niyazda bulunun.

بَلْ اِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ اِلَيْهِ اِنْ شَٓاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَۚ ﴿٤١﴾

41. Bilâkis yalnız Allah'a yalvarırsınız. O da (kaldırılması için) kendi-sine yalvardığınız belâyı dilerse kaldırır; ve siz ortak koştuğunuz şeyleri unutursunuz.

Açıklaması:

41- Hayır, başkasına değil, **ancak ona** sıkıntılar hususunda **niyaz edersiniz. O da kendisine** sizden zarardan ve onun gibisinden açmasını **niyaz ettiğiniz şeyi açar. Eğer** onu açmayı **dilerse. Siz de Allahü teâlâya** onunla beraber **şerik edindiğiniz şeyleri unutursunuz,** terk edersiniz. Artık bundan sonra da o şeylere niyazda bulunmazsınız.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَٓا اِلٰٓى اُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَاَخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾ فَلَوْلَٓا اِذْ جَٓاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلٰكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

42. Andolsun ki, senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Ardından boyun eğsinler diye onları darlık ve hastalıklara uğrattık.

43. Hiç olmazsa, onlara bu şekilde azabımız geldiği zaman boyun eğselerdi! Fakat kalpleri iyice katılaştı ve şeytan da onlara yaptıklarını câzip gösterdi.

Açıklaması:

42- Andolsun ki senden evvel de ümmetlere peygamberler **gönderdik.** Sonra da onları yalanladılar. **Biz de o ümmetleri be'sâ** şiddetli fakirlikle **ve darrâ** hastalıkla **yakaladık. Ola ki yalvarsınlar,** tezellülde bulunsunlar da iman etsinler.

43- Artık bizim azabımız onlara geldiği zaman yalvarmalı değil miydiler? Yani bu durumu gerektiren şeyin olmasıyla beraber bunu yapmadılar. **Fakat onların gönülleri katılaşmış,** imana karşı bir yumuşaklığı kalmamış **ve şeytan onlara yapar oldukları şeyleri** masiyetleri **süslemiş idi.** Onlar o masiyetlere ısrarla devam ettiler.

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهٖ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ اَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ ؕ حَتّٰٓى اِذَا فَرِحُوا بِمَآ اُوْتُوْٓا اَخَذْنٰهُمْ بَغْتَةً فَاِذَا هُمْ مُّبْلِسُوْنَ ﴿٤٤﴾

44. Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, (indirmiş olduğumuz sıkıntı ve musibetleri kaldırıp) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler.

Açıklaması:

44- Vaktâ ki onlar kendilerinin onunla tezkir edildiği, vaazlandıkları ve korkutuldukları **şeyi** şiddetleri ve zorlukları **unuttular,** terkettiler. Ve vaazlanamadılar. **Onların üzerlerine** onları derece derece helâka çekmek için nimetlerden **her şeyin kapılarını açıverdik.**[520] **Nihayet kendilerine verilen şeyler ile ferahlandıkları bir vakit onları** azap ile **ansızın** birdenbire **yakalayıverdik. Artık onlar o anda umutlarından mahrumdular.** Her türlü hayırdan ümit kesmişler idi.

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ؕ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٤٥﴾ قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَخَذَ اللّٰهُ سَمْعَكُمْ وَاَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلٰى قُلُوْبِكُمْ مَّنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيْكُمْ بِهٖ ؕ اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيٰتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُوْنَ ﴿٤٦﴾

45. Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. (Allah'ın verdiği nimete şükredecekleri yerde nankörlük ettiler, böy-

520 «fetahnâ» fiili tahfifle okundu. Ayrı şeddelenmekle «fettahnâ» diye de okundu.

lece kendilerine zulmettiler. Yüce Allah da yeryüzünü onların zulüm ve küfürlerinden temizlemek için onları helâk etti.)

46. De ki: Ne dersiniz; eğer Allah kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör eder, kalplerinizi de mühürlerse bunları size Allah'tan başka hangi tanrı geri verebilir! Bak, delilleri nasıl açıklıyoruz. Onlar hâlâ yüz çeviriyorlar!

Açıklaması:

45- Artık o zulmeden kökü yani en sonuncusu bile, kökten kazıma ile **kesilmiş oldu.** Peygamberlere yardımı, kâfirleri de helaki üzere **âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.**

46- Mekke ehline **de ki: Gördünüz mü,** bana haber veriniz! **Eğer Allahü teâlâ sizin kulaklarınızı -alsa-** sizi sağır bıraksa **ve gözlerinizi alsa,** sizi kör yapsa **ve kalplerinizin üzerine mühürlese,** bassa da hiçbir şeyi bilemezseniz **Allah'tan başka onu** sizden almış olduğu şeyi, sizin zannınızca **getirecek hangi bir ilâh vardır. Bak biz âyetleri,** bizim tekliğimiz üzerine delâlet eden şeyleri **nasıl sarf eyliyoruz,** açıklıyoruz. **Sonra onlar kaçınıyorlar,** âyetlerden yüz çeviriyorlar ve iman etmiyorlar.

قُلْ اَرَاَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰىكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ بَغْتَةً اَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الظّٰلِمُونَ ﴿٤٧﴾

47. De ki: Söyler misiniz; size Allah'ın azabı ansızın veya açıkça gelirse, zalim toplumdan başkası mı helâk olur?

Açıklaması:

47- Onlara **de ki: Gördün mü kendinizi! Eğer Allahü teâlânın azabı sizlere ansızın veya apaçık** gece ya da gündüz **gelirse zâlimler,** kâfirler **olan kavimden başkası mı helak edilmiş olur.** Yani ancak onlar helak edilmiş olur.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ اِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَۚ فَمَنْ اٰمَنَ وَاَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾

48. Biz, peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kim iman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar üzüntü de çekmeyecekler.

Açıklaması:

48- Biz peygamberleri ancak iman edeni cennetle **müjdeleyiciler ve** küfredeni de ateşle **korkutucular olarak göndeririz. Artık her kim** onlara **iman ederse ve** halini **düzeltirse artık onlar için** âhirette **bir korku yoktur ve onlar mahzun da olmazlar.**

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾

49. Âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, yoldan çıkmalarından dolayı onlar azap çekeceklerdir.

Açıklaması:

49- Ve o kimseler ki bizim âyetlerimizi yalanladılar, onlara yapmış oldukları fisk sebebiyle azap isabet edecektir.

قُلْ لَّآ اَقُولُ لَكُمْ عِنْدِى خَزَآئِنُ اللّٰهِ وَلَآ اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَآ اَقُولُ لَكُمْ اِنِّى مَلَكٌ ۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوحٰٓى اِلَىَّ ۚ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيرُ ۚ اَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾

50. De ki: Ben size, Allah'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size, ben bir meleğim de demiyorum. Ben, sadece bana vahyolunana uyarım. De ki: Kör ile gören hiç bir olur mu? Hiç düşünmez misiniz?

Açıklaması:

50- Onlara **de ki: Ben size demiyorum ki, benim yanımda Allahü teâlânın,** onlardan rızıklanılan **hazineleri vardır. Ve ben gaybı,** bana vahyolunmamışsa benden gaib olanı **da bilmem ve size demiyorum ki muhakkak ki ben** meleklerden olan **bir meleğim. Ben bana vahyolunandan başkasına tâbi olmam. De ki: Kör** kâfir **ile, gören** mü'min **müsavi olur mu?** Hayır. **Artık** bu hususta **düşünmez misiniz** de iman edesiniz.

وَاَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ اَنْ يُحْشَرُوٓا اِلٰى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِىٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾

51. Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları onunla (Kur'an ile) uyar. Onlar için Rablerinden başka ne bir dost, ne de bir aracı vardır; belki sakınırlar.

Açıklaması:

51- Ve onunla yani Kur'an'la **o kimseleri korkut ki onlar Rablerinin huzurunda haşr olacaklarından korkar bir halde ki onlar için ondan başka** onlara yardımcı olacak **bir dost ve** onlara şefaat edecek **bir şefaatçi yoktur.**[521] Âyetteki kişilerle murad âsi olan mü'minlerdir. Umulur ki onlar, içinde bulundukları durumdan sıyrılmakla ve taatleri işlemekle Allah'tan **korkarlar.**

521 "Leyse" fiili ile başlayan nefy cümlesi «Yuhşeru» fiilinin zamirinden haldir. Bu cümle korkunun mahallî olan cümledir.

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهٗ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظّٰلِمِينَ ﴿٥٢﴾

52. Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! Onların hesabından sana bir sorumluluk; senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur ki onları kovup da zalimlerden olasın!

Açıklaması:

52- O zatları yanından kovma ki sabah ve akşam ibadet etmeleriyle **Rablerine** dünya metalarından olan bir *şeyi* değil **O'nun cemâlini dileyerek dua ederler.** O kişiler fakir olan zatlardır ki müşrikler onların haklarında ileri-geri konuşup, Hz. Peygamber'in kendileri onunla otursunlar diye onları kovmasını istemişlerdir. Resûlullah (s.a.v.) da neredeyse, sadece onların İslâm'a gireceği umuduyla bu durumu murad eylemişti. **Senin aleyhine,** o kişilerin içi bundan razı olmasa bile **onların hesabından birşey yoktur. Ve senin hesabından da onların üzerine bir şey yoktur ki onları kovasın** *-nefyin cevabıdır-* **ve** eğer bunu yaparsan **zâlimden olasın.**

وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا اَهٰٓؤُلَٓاءِ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا ۭ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِالشّٰكِرِينَ ﴿٥٣﴾

53. "Aramızdan Allah'ın kendilerine lütuf ve ihsanda bulunduğu kimseler de bunlar mı!" demeleri için onların bir kısmını diğerleri ile işte böyle imtihan ettik. Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?

Açıklaması:

53- Ve işte böylece onların bazısını, bazısıyla hali iyi olanı kötü olanla, zengini fakirle, onu imana ilk önce geçmekle takdim etmemizle **fitneye düşürmüşüzdür,** imtihan etmişizdir, **ki onlar** yani şerefli ve zengin olanlar inkâr edici olarak **Allahü teâlâ aramızdan şu** fakirlere mi hidayetle **ihsan buyurmuştur.** Yani onların, üzerlerinde bulundukları durum hidayet olmuş olsaydı, onlar ona ilk önce girmiş olamazlardı. Allahü teâlâ da buyurdu ki: **Allahü teâlâ** kendisine **şükredenleri ziyadesiyle bilen değil midir** ki onları hidayet etsin! Evet (en iyi bilendir.)

وَاِذَا جَٓاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ۙ اَنَّهٗ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوٓءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهٖ وَاَصْلَحَ فَاَنَّهٗ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٤﴾

54. Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: Selâm size! Rabbiniz merhamet etmeyi kendisine yazdı. Gerçek şu ki: Sizden kim, bilmeyerek bir kötülük yapar, sonra ardından tevbe edip de kendini ıslah ederse, bilsin ki Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

Açıklaması:

54- Âyetlerimize iman edenler, sana geldikleri zaman onlara **de ki: Selâm sizlere, Rabbiniz kendi üzerine rahmeti yazdı** hükmetti **ki muhakkak ki**[522] **sizden her kim** bir kötülüğü irtikâp ettiğinde kendi tarafından olan **bir cehaletle o kötü işi işlese de ondan sonra** onu işledikten sonra ondan **tevbe etse** dönse ve durumunu **düzeltse şüphesiz ki O** Allah, o kişiyi **mağfiret edicidir, ona acıyıcıdır.**

وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾

55. Böylece suçluların yolu belli olsun diye âyetleri iyice açıklıyoruz.

Açıklaması:

55- Ve böylece, zikredileni beyan ettiğimiz gibi **âyetleri** Kur'an'ı hak zahir olsun ve onunla amel olunsun diye **tafsil ederiz,** açıklarız. **Ve günah işleyenlerin yolu apaçık seçilsin,** zahir olsun da ondan kaçınılsın **diye.**[523]

قُلْ اِنِّى نُهِيتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ۬ قُلْ لَّآ اَتَّبِعُ اَهْوَآءَكُمْ ۙ قَدْ ضَلَلْتُ اِذًا وَمَآ اَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ قُلْ اِنِّى عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّى وَكَذَّبْتُمْ بِهٖ ۭ مَا عِنْدِى مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهٖ ۭ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ ۭ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ﴿٥٧﴾

56. De ki: Allah'ın dışında taptığınız şeylere tapmak bana yasak edildi. De ki: Ben sizin arzularınıza uymam, aksi halde sapıtırım da hidayete erenlerden olmam.

57. De ki: Şüphesiz ben Rabbimden gelen apaçık bir delile dayanıyorum. Siz ise onu yalanladınız. Çabucak gelmesini istediğiniz (azap) benim yanımda değildir. Hüküm ancak Allah'ındır. O hakkı anlatır ve O, doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır.

Açıklaması:

56- De ki: Ben Allahü teâlâdan başka niyazda bulunduğunuz, taptığınız **şeylere ibadet etmekten nehyedilmiş bulunmaktayım. De ki:** Onlara ibadet

522 «İnnehü» bir kıraatta rahmet lafzından bedel olarak fethayla okundu.
523 «Testebîne» fiili te ile okundu. Ayrıca bir kıraatta da yâ ile «yestebîne» diye okundu. Ayrıca «Sebil» lafzın nasbıyla da «Sebile» diye kıraat olundu. Bu kıraat, Resûlullah'a hitap edildiğinden dolayıdır.

etmekte **sizin arzularınıza asla uymam. O takdirde** eğer onlara uyarsam **ben muhakkak dalâlete düşmüş ve hidâyete erenlerden olmamış olurum.**

57- De ki: Ben şüphesiz Rabbimden bir beyyine beyân **üzerindeyim. Siz ise onu** Rabbimi, şirk koştuğunuz için **tekzib ettiniz. Sizin acele ettiğiniz** şey, azap **benim yanımda değildir.** Bu ve bunun gayrısı hususunda **hüküm ancak Allah'ındır. Hak olan** hükmü **o hükmeder ve o ayırt edenlerin** hükmedenlerin **en hayırlısıdır.**[524]

قُلْ لَوْ اَنَّ عِنْدِى مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهٖ لَقُضِىَ الْاَمْرُ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ ۗ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالظّٰلِمِينَ ﴿٥٨﴾

58. De ki: Acele istediğiniz şey benim elimde olsaydı, elbette benimle sizin aranızda iş bitirilmişti. Allah zalimleri daha iyi bilir.

Açıklaması:

58- Onlara **de ki: Eğer o acele ettiğiniz şey benim yanımda olsaydı iş benimle sizin aranızda** sizin için onu acele yapıp rahatlamamla **elbette hal lolurdu.** Velâkin o Allah'ın indindedir. **Allahü teâlâ zâlimleri,** onlara ne zaman azap edeceğini **bi hakkın bilicidir.**

وَعِنْدَهٗ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَآ اِلَّا هُوَ ۗ وَيَعْلَمُ مَا فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۗ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِى ظُلُمَاتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا فِى كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٥٩﴾

59. Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.

Açıklaması:

59- Ve gaybın anahtarları, onun hazineleri ya da onu bilmeye ulaştıracak yollar **O'nun yanındadır. Onları O'ndan başkası bilemez.** O gayb olan şeyler «Muhakkak ki kıyamet saatinin ilmi Allah'ın indindedir.» âyet-i kerimesinde olduğu üzere beş şeydir. (Buhari'nin de rivayet ettiği gibi.)

Ve karada ve denizde nehir kıyılarındaki beldelerde olanı **bilir. Bir yaprak düşmez ve yerin zulmetleri içinde bir habbe de bulunmaz ki illâ onu**

524 Bir kıraatta «yakdî» fiili «yekussu» diye okundu. Yani «yekûlü söyler.»

bilir. Ve bir yaş ve bir kuru da[525] **yoktur ki illâ apaçık bir kitaptadır,** levhi mahfuzdadır.[526]

وَهُوَ الَّذِى يَتَوَفّٰيكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضٰٓى اَجَلٌ مُسَمًّى ۚ ثُمَّ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۚ ﴿٦٠﴾

60. Geceleyin sizi öldüren (öldürür gibi uyutan), gündüzün de ne işlediğinizi bilen; sonra belirlenmiş ecel tamamlansın diye gündüzün sizi dirilten (uyandıran) O'dur. Sonra dönüşünüz yine O'nadır. Sonunda O, yaptıklarınızı size haber verecektir.

Açıklaması:

60- Ve O, O zattır ki sizleri geceleyin uykuya daldırır, uyku halindeyken ruhlarınızı alır **ve gündüzün ne kazandığınızı bilir. Sonra mukadder olan ecel** *-hayatın eceli-* **nihayete ersin diye sizi onda** yani gündüzde, ruhlarınızı tekrar iade etmekle **uyandırır. Sonra** diriltilerek **dönüşünüz O'nadır. Sonra size ne işler yaptığınızı haber verecektir.** Ve sizleri onun karşılığında cezalandıracaktır.

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهٖ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً ۚ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾

61. O, kullarının üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibidir. Size koruyucular gönderir. Nihayet birinize ölüm geldi mi elçilerimiz (görevli melekler) onun canını alırlar. Onlar vazifede kusur etmezler.

Açıklaması:

61- Ve kullarının üstünde yüce olarak **kahirdir. Ve sizin üzerinize hafazayı,** amellerinizi sayan melekler **gönderir. Nihayet sizden birinize ölüm gelince onun ruhunu bizim elçilerimiz,** ruhları kabzetmekle görevlendirilmiş melekler **kabzederler.**[527] Ve **onlar vazifelerinde geri kalmazlar,** emrolundukları şeyde kusur etmezler.

ثُمَّ رُدُّٓوا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ ۚ اَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ اَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ ﴿٦٢﴾

62. Sonra insanlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülürler. Bilesiniz ki

525 «Ratbin» lafzı «varakatin» lafzının üzerine affolundu.
526 Buradaki istisna, bir önceki istisnadan bedel-i iştimaldir.
527 Bir kıraatta «teveffethu» fiili «teveffâhu» diye okundu.

hüküm yalnız O'nundur ve O hesap görenlerin en çabuğudur.

Açıklaması:

62- Sonra onlar yani halk **hak olan,** sabit ve âdil **Mevlâları olan,** sahipleri olan **Allah'a** onları hesaba çeksin diye **red olunmuş olurlar. Agâh olunuz ki; hüküm,** onların hakkında geçerli olan kaza, **O'na attir. Ve o hesap görenlerin en süratlisidir.** Bütün mahlûkatı dünya günlerinden bir gündüzün yarısı kadar zamanda hesaba çeker. (Bununla ilgili olan bir Hadis-i şerife dayanılarak böyle tefsir olundu.)

قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَئِنْ اَنْجٰينَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٣﴾

63. De ki: Karanın ve denizin karanlıklarından (tehlikelerinden) sizi kim kurtarır ki? (O zaman) O'na gizli gizli yalvararak "Eğer bizi bundan kurtarırsan andolsun şükredenlerden olacağız" diye dua edersiniz.

Açıklaması:

63- Ey Muhammed! Mekke ehline **de ki: Sizi karanın ve denizlerin karanlıklarından** seferleriniz esnasında ikisinin dehşetli durumlarından **kim kurtarır, O'na aşikâr ve gizlice dua eder de «Andolsun ki eğer bizi bundan kurtarırsan**[528] yani «Allah bizi kurtarırsa» **elbette bizler şükredenlerden,** mü'minlerden **oluruz** dediğiniz zaman.

قُلِ اللّٰهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ اَنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾

64. De ki: Ondan ve bütün sıkıntılardan sizi Allah kutrarır. Sonra siz yine O'na ortak koşarsınız.

Açıklaması:

64- Onlara **de ki: Allah sizi ondan ve her türlü kederden,** onun gayrısındaki gamdan **kurtarır.**[529]

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلٰٓى اَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ اَوْ مِنْ تَحْتِ اَرْجُلِكُمْ اَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ ۗ اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

65. De ki: "Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından

528 Bir kıraatta «enceytenâ» fiili «encânâ» diye okundu.
529 «Yüncî» fiili tahfifle okunduğu gibi şeddeyle «yüneccî» diye de okundu.

(yerden) bir azap göndermeğe ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter." Bak, anlasınlar diye âyetlerimizi nasıl açıklıyoruz!

Açıklaması:

65- De ki: O, sizin üzerinize üstünüzden, gökten taş ve haykırış gibi **veya ayaklarınızın altından** yere batma gibi **bir azap göndermeğe ve sizi cemaatler,** hevâları farklı fırkalar halinde **karıştırmağa ve bazınıza bazınızın hıncını** öldürmekle **tattırmağa kadirdir. Bak âyetleri,** bizim kudretimize delâlet eden şeyleri **nasıl sarfediyoruz,** onlara açıklıyoruz. **Umulur ki onlar anlarlar,** kendilerinin üzerinde bulundukları halin bâtıl olduğunu bilirler.

وَكَذَّبَ بِهٖ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾

66. Kur'an hak olduğu halde kavmin onu yalanladı. De ki: Ben size vekil (kefil) değilim.

Açıklaması:

66- Kavmin onu, Kur'an'ı **yalan saydı. Halbuki o bir hakikattir,** doğruluktur. Onlara **de ki: Ben sizin üzerinize bir vekil olmuş değilim.** Sizi cezalandırayım. Ben ancak bir korkutucuyum. Sizin işiniz Allah'adır.

Bu âyet savaşla emrolunmadan evveldi.

لِكُلِّ نَبَإٍ مُسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾

67. Her haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır. Yakında siz de gerçeği bileceksiniz.

Açıklaması:

67- Her bir haber için mukarrer bir zaman, onda vâki bulup istikrar edeceği bir vakit **vardır.** Sizin azaba çekilmeniz de bu kabildendir. **Ve yakında bilirsiniz.** Bu onlara bir tehdittir.

وَاِذَا رَاَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِى اٰيَاتِنَا فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فِى حَدِيثٍ غَيْرِهٖ ۭ وَاِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرٰى مَعَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِينَ ﴿٦٨﴾

68. Ayetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur. Eğer şeytan sana unuttururs a, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma.

Açıklaması:

68- Ve bizim âyetlerimizde Kur'an'da alay yollu *-câhilâne görüşlere-* **dalanları gördüğün zaman onlardan yüz çevir.** Ve onlarla oturma **ta ki ondan başka bir söze dalıncaya kadar. Ve şayet**[530] **şeytan sana unutturursa**[531] ve onlarla otursan **hatırladıktan** yani onu hatırladıktan **sonra o zalimler ile beraber oturma.**[532]

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَىْءٍ وَلٰكِنْ ذِكْرٰى لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾

69. Takvâ sahiplerine, inanmayanların hesabından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat belki korunurlar diye hatırlatmak gerekir.

Açıklaması:

69- Müslümanlar «Eğer onlar alaylı olarak söze dadıklarında bizler kalkarsak ne mescidde oturmaya ne da tavaf etmeye güç yetiririz.» dediler. Bunun üzerine bu âyet-i kerime indi.

Ve Allah'tan **korkanların üzerine onların, o dalanların hesabından** onlarla oturduklarında **bir şey yoktur. Fakat** onların üzerine **öğüttür,** onlara hatırlatmadır ve vaazdır. **Ola ki onlar** bu (cahilane) dalıştan **sakınırlar.**

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهِۦٓ اَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِىٌّ وَلَا شَفِيعٌ ۚ وَاِنْ تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذْ مِنْهَا ۗ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا ۚ لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ۚ ﴿٧٠﴾

70. Dinlerini bir oyuncak ve bir eğlence edinen ve dünya hayatının aldattığı kimseleri (bir tarafa) bırak! Kazandıkları sebebiyle hiçbir nefsin felâkete dûçar olmaması için Kur'an ile nasihat et. O nefis için Allah'tan başka ne dost vardır, ne de şefaatçi. O, bütün varını fidye olarak verse, yine de ondan kabul edilmez. Onlar kazandıkları (günahlar) yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir. İnkâr ettiklerinden dolayı onlar için kaynar sudan ibaret bir içecek ve elem verici bir azap vardır.

530 «İmmâ» lafzında in-i şartiyyenin nûn'unun zâid olan «mâ» mimine idğamı vardır.
531 "Yünsiyen» fiili nûnun sükunu ve tahfifle beraber okundu. Ayrıca, nûnün fethası ve şeddelenmekle beraber «yünsiyenne» diye de okundu.
532 «Zâlimîn» lafzında zamirin («hum» lafzının) yerine ism-i zahir getirilmiştir.

Açıklaması:

70- Dinlerini onunla mükellef oldukları şeyi, onunla alay etmeleri sebebi ile **bir oyuncak ve bir eğlence edinen ve kendilerini dünya ha-yatı mağrur etmiş olanları bırak,** terket. Onlara dokunma.

Bu âyet savaşla emrolunmadan evveldi. **Ve onunla,** Kur'an'la insanlara **öğüt ver,** vaaz et. **Ki hiçbir kimse kazanmış olduğu,** işlemiş olduğu **şey sebebiyle helâka düşmesin,** helâka teslim olmasın. **Onun için Allahü teâlâdan başka ne bir dost** yardımcı, **ne de** ondan azabı defedebilecek **bir şefaatçi yoktur. Ve o bütün fidyeyi feda edecek olsa ondan** fidye olarak verdiği şey **alınmaz. Onlar o kimselerdir ki kazanmış oldukları şeyler sebebiyle azaba maruz kalmışlardır. Onlar için küfrettikleri sebebiyle,** küfürleri sebebiyle **pek sıcak sudan bir içki,** harareti nihâi dereceye ulaşmış su **ve elem verici bir azap vardır.**

قُلْ اَنَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلٰٓى اَعْقَابِنَا بَعْدَ اِذْ هَدٰينَا اللّٰهُ كَالَّذِى اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِى الْاَرْضِ حَيْرَانَ ۖ لَهٗٓ اَصْحَابٌ يَدْعُونَهٗٓ اِلَى الْهُدَى ائْتِنَا ۗ قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى ۗ وَاُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾

71. De ki: Allah'ı bırakıp da bize fayda veya zarar veremeyecek olan şeylere mi tapalım? Allah bizi doğru yola ilettikten sonra şeytanların saptırıp şaşkın olarak çöle düşürmek istedikleri, arkadaşlarının ise: "Bize gel! diye doğru yola çağırdıkları şaşkın kimse gibi gerisin geri (inkârcılığa) mı döndürüleceğiz? De ki: Allah'ın hidayeti doğru yolun ta kendisidir. Bize âlemlerin Rabbine teslim olmamız emredilmiştir.

Açıklaması:

71- De ki: Biz Allah'tan başka ona ibâdet etmekle **bize ne faide ne de** ona ibadetin terkedilmesiyle **bir zarar veremeyecek şeyleri** *-putlara-* **niyaz eder miyiz** ibadet eder miyiz? **Ve bizi Allahü teâlâ** İslâm'a **hidayet etmişken ardımıza döndürülür müyüz,** müşrik olmaya döner miyiz, **o kimse gibi ki yerde şaşkınca,** şaşırmış olarak nereye gideceğini bilmeyerek [533] **onu dalâlete düşürmüştür. Halbuki onun için birtakım arkadaşlar vardı ki ona gel bize** diyerek **onu hidayete** yani onu doğru yola **çağırırlardı.** O ise onlara katılmaz ve helak olurdu. Âyetin başındaki soru inkar içindir. Teşbih cümlesi de «nüraddü» fiilinin zamiri olan «nahnü»den haldir. **De ki: Muhakkak ki Allahü teâlânın hidayeti,** İslâm'ı **hidayetin ta kendisidir.** Ondan başkası sapıklıktır. **Ve biz âlemlerin Rabbi'ne ibadet için,** yani ona ibadet etmekle **emrolunduk.**

533 «Hayrâne» haldir.

وَاَنْ اَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّقُوهُ وَهُوَ الَّذِى اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾

72. "Namazı dosdoğru kılın ve Allah'tan korkun" (diye de emredildik). O, huzuruna varıp toplanacağınız Allah'tır.

Açıklaması:

72- Ve namaz kılın ve O'ndan korkunuz ve o, öyle bir zattır ki ona haşrolunacaksınız, kıyamet gönünde hesap için toplanacaksınız, **diye de emrolunduk.**

وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾

73. O, gökleri ve yeri hak (ve hikmet) ile yaratandır. "Ol!" dediği gün herşey oluverir. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üflendiği gün de hükümranlık O'nundur. Gizliyi ve açığı bilendir ve O, hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.

Açıklaması:

73- Ve o, o zat-ı kibriyâdır ki gökleri ve yeri hakkıyla, yani hakkını vererek **yaratmıştır. Ve o günü** yâd et ki; bir şeye **«Ol» der. O da oluverir.** O gün kıyamet günüdür. Mahlûkata «kalkın» der onlar da hemen kalkarlar. **Kelâmı haktır,** doğru ve hiç şüphesiz vâki olandır. **Ve sura,** boynuza İsrâfil tarafından ikinci bir üfürülüşle **üfürüleceği gün mülk O'nundur.** O günde O'ndan gayrısına ait bir mülk yoktur. O gün mülk kimindir? Allah'ındır. **Gaybı da, şehadeti de,** gaib olanı da, görüleni de **bilendir. O** yaratışı hususunda **hikmet sahibidir,** eşyanın batınını, zahiri gibi **haber alandır.**

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ لِاَبِيهِ اٰزَرَ اَتَتَّخِذُ اَصْنَامًا اٰلِهَةً اِنِّى اَرٰيكَ وَقَوْمَكَ فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٧٤﴾

74. İbrahim, babası Âzer'e: Birtakım putları tanrılar mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum, demişti.

Açıklaması:

74- Ve o vakti yâd et ki: **İbrahim babası Âzer'e demişti ki:** Âzer onun lakabıdır. İsmi Târih'dir. "**Sen putları ilâhlar mı ediniyorsun,** onlara ibadet ediyorsun.[534] **Ben şüphe yok seni ve kavmini** o putların ilâh edinilmesi sebebiyle, haktan **apaçık bir sapıklıkta görüyorum."**

534 Bu soru azarlamayı ifade etmektedir.

وَكَذٰلِكَ نُرِۤى اِبْرٰهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾

75. Böylece biz, kesin iman edenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk.

Açıklaması:

75- Ve şöylece ana babasının ve kavminin sapıklığını gösterdiğimiz gibi, onunla bizim birliğimiz üzerine delil edinsin diye **göklerin ve yerin melekûtunu** mülkünü **gösteriyorduk ki yakînen onu bilip inananlardan oluversin.**[535]

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ الَّيْلُ رَاٰ كَوْكَبًاۚ قَالَ هٰذَا رَبِّىۚ فَلَمَّآ اَفَلَ قَالَ لَآ اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ ﴿٧٦﴾

76. Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi.

Açıklaması:

76- Vaktâ ki üzerine yine gece çöktü, karanlık oldu, **bir yıldızı** *-denildi ki o yıldız Zühre yıldızıdır-* **gördü,** yıldızlara tapmakta olan kavmine **dedi ki: Bu** sizin yalnış inancınıza göre **benim Rabbimdir. Batınca** gözden kaybolunca **da «Ben öyle batanları,** onları Rab edinmeyi **sevmem dedi.** Çünkü Rab, onun üzerine hiçbir değişiklik ve intikal caiz olmayandır. Çünkü değişime uğramak ve intikal etmek, sonradan ortaya çıkan şeylerin özelliğindendir. Fakat Hz. İbrahim'in bu sözü onların içinde kabul görmedi.

فَلَمَّا رَاَ الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هٰذَا رَبِّىۚ فَلَمَّآ اَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِى رَبِّى لَاَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّآلِّينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبِّى هٰذَآ اَكْبَرُۚ فَلَمَّآ اَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ اِنِّى بَرِۤىءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾

77. Ay'ı doğarken görünce, Rabbim budur, dedi. O da batınca, Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yoldan sapan topluluklardan olurum, dedi.

78. Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, zira bu daha büyük, dedi. O da batınca, dedi ki: Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.

Açıklaması:

77- Vaktâ ki ayı doğar bir halde gördü onlara **«Rabbim budur» dedi. Sonra ay batınca da «andolsun ki eğer bana Rabbim hidayet etmemiş ol-**

535 «Kezâlike» ve onun sonrası cümle-i itiraziyyedir. Ve bir önceki âyetteki «kâle» fiilinin üzerine atfolundu.

saydı, beni hidayet üzere sabit kılmasaydı, **elbette ben dalâlete düşünler gürühundan olacaktım» dedi.** Bu söz kavmine, onların dalâlet üzerine olduklarına bir dokundurma yapmaktır. Fakat bu sözü de onların içinde kabul görmedi.

78- Vaktaki güneşi doğmaya başlar gördü. Dedi ki: Şu[536] **Rabbimdir. Bu** yıldızdan ve aydan **daha büyüktür. Nihayet o da batınca** ve delil üzerlerine artık kuvvetleşip ve onlar da hâlâ dönüş yapmayınca **dedi ki: Ey kavmim! Ben muhakkak sizin** Allah'a **şerik koştuğunuz şeylerden** putlardan ve bir yaratana ihtiyaç duyan yaratılmış birtakım gök cisimlerinden **beriyim.**

اِنِّی وَجَّهْتُ وَجْهِیَ لِلَّذِی فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ حَنِیفًا وَّمَآ اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِینَ ﴿۷۹﴾

79. Ben hanîf olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim.

Açıklaması:

79- Onlar da: Sen neye ibadet .ediyorsun? dediler. O da dedi ki: **Ben muhakkak ki bir muvahhid olarak,** doğru olan dine meyledici olarak **yüzümü gökleri ve yeri yaratana,** yani Allah'a **çevirdim,** O'na ibadet etmeyi kastetdim. **Ve ben** O'na **şerik koşanlardan değilim.**

وَحَآجَّهٗ قَوْمُهٗ قَالَ اَتُحَآجُّوٓنِّی فِی اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰىنِ ؕ وَلَآ اَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهٖٓ اِلَّآ اَنْ یَّشَآءَ رَبِّی شَیْـًٔا ؕ وَسِعَ رَبِّی كُلَّ شَیْءٍ عِلْمًا ؕ اَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿۸۰﴾

80. Kavmi onunla tartışmaya girişti. Onlara dedi ki: Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam. Ancak, Rabbim'in bir şey dilemesi hariç. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâla ibret almıyor musunuz?

Açıklaması:

80- Ve ona karşı kavmi hüccet getirmeye kalkıştı. Onunla dini hussunda mücâdeleye girdiler ve onu eğer putları terk ederse ona bir musibet dokunduracakları hususunda tehdit ettiler. **De ki: Siz, Allah'ın** birliği **hakkında bana karşı hüccet getirmeye mi kalkıyorsunuz,** benimle mücadeleye mi kalkıyorsunuz?[537] **O halbuki beni** kendisinin birliğine **hidayet etmiştir. Ve ben O'na şerik koştuğunuz şeylerden** putlardan, hiçbir şeye kudretleri olmadığı için bana bir kötülük iliştireceklerinden **korkmam. Fakat Rabbim birşey,** sı-

536 «Hezâ» lafzının müzekker kılınıp müennes olarak «hâzihî» diye getirilmemesinin sebebi haberinin müzekker olmasından dolayıdır.

537 «Tuhâccünnî» fiili nünün şeddelenmesiyle okundu. Ayrıca iki nûn'dan birinin hazfıyla «tühâccûni» diye de okundu, Buradaki nûn nahivcilere göre ref nûnudur. İmâm Ferrâ'ya göre nûn-u vikâyedir.

kıntı **dilemiş olsun mütesnâ,** bana isabet eder ve olur. **Rabbim her şeyi ilim yönünden ihata etmiştir.** Yani O'nun ilmi herşeyi kuşatmıştır. **Artık hâlâ hiç düşünmez misiniz** de iman etmezsiniz?

وَكَيْفَ اَخَافُ مَّآ اَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ اَنَّكُمْ اَشْرَكْتُمْ بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًاۗ فَاَيُّ الْفَرِيقَيْنِ اَحَقُّ بِالْاَمْنِۚ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَۘ ﴿٨١﴾

81. Siz, Allah'ın size haklarında hiçbir hüküm indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmazken, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden nasıl korkarım! Şimdi biliyorsanız (söyleyin), iki gruptan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır?"

Açıklaması:

81- Ve nasıl olur da sizin Allah'a **şerik koştuklarınızdan kor-karım.** Halbuki onlar ne zarar verebilir ne de bir fayda verebilir. **Halbuki siz -haklarında** ona ibadet edileceğiyle ilgili **üzerinize bir sultan,** hüccet ve burhan **indirmemiş olduğu şeyleri** ibadette **Allah'a şerik koşuyorsunuz da** o Allah'tan **korkmuyorsunuz.** Halbuki o herşeye kâdirdir. **Artık korkudan emin olmaya bu iki fırkadan hangisi daha lâyıktır?** Biz mi yoksa siz mi? **Eğer siz** emin olmaya layık olanı **bilir kimseler iseniz,** *-ki o fırka biziz-* o fırkaya tâbi olunuz.

اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُٓوا اِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْاَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَۧ ﴿٨٢﴾

82. İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır.

Açıklaması:

82- Allahü teâlâ buyurdu; **O kimseler ki iman etmişler ve imanlarını bir zulme** yani şirke **bulaştırmamışlar,** karıştırmamışlar. (Buhari ve Müslim'de de zulüm lafzı bu şekilde tefsir edildi.) **İşte** azabtan **emin olmak onlara aittir. Ve hidâyete ermiş olanlar da onlardır.**

وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ اٰتَيْنَاهَآ اِبْرٰهِيمَ عَلٰى قَوْمِهٖۚ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَٓاءُۗ اِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨٣﴾

83. İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki senin Rabbin hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.

Açıklaması:

83- Ve işte[538] **hüccetimiz,** İbrahim'in, yıldızın ve diğerlerinin batıp kaybolmasından sonra, Allah'ın birliği üzere onunla delil getirdiği hüccet **onu kavmine karşı İbrahim'e vermiştik,** İbrahim'i ona, hüccet olduğuna irşad ettik. **Dilediğimizi** ilim ve hikmet hususunda **derecelerle yükseltiriz,**[539] **Şüphe yok ki Rabbin** işinde **hikmet sahibidir,** mah-lûkatını da **bilicidir.**

وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ ۭ كُلًّا هَدَيْنَا ۚ وَنُوحًا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهٖ دَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ وَاَيُّوْبَ وَيُوْسُفَ وَمُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ۭ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ۙ﴿٨٤﴾

84. Biz O'na İshak ve (İshak'ın oğlu) Yakub'u da armağan ettik; hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nuh'u ve O'nun soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyüb'ü, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u doğru yola iletmiştik; Biz iyi davrananları işte böyle mükâfatlandırırız.

Açıklaması:

84- Ve ona İshak'ı ve Ya'kub'u *-İshak'ın oğlunu-* **ihsan ettik. Ve** ikisinin **hepsini de hidâyete erdirdik. Daha evvel** İbrahim'den evvel **Nuh'u ve onun, Nuh'un neslinden Davud'u ve Süleyman'ı** *-Davud'-un oğlunu-* **Eyyüb'ü, Yusuf'u** *-Yakub'un oğlunu-* **Musa'yı ve Harun'u hidâyete erdirmiştik. Ve böylece biz** onları mükâfatlandırdığımız gibi **güzel hareket edenleri de mükâfatlandırırız.**

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيٰى وَعِيْسٰى وَاِلْيَاسَ ۭ كُلٌّ مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ۙ﴿٨٥﴾ وَاِسْمٰعِيْلَ وَالْيَسَعَ وَيُوْنُسَ وَلُوْطًا ۭ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ۙ﴿٨٦﴾

85. Zekeriyya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da (doğru yola iletmiştik). Hepsi de iyilerden idi.

86. İsmail, Elyesa', Yunus ve Lût'u da (hidayete erdirdik). Hepsini âlemlere üstün kıldık.

Açıklaması:

85- Ve Zekeriyya'yı da Yahya'yı da -Zekeriyya'nın oğlunu-**İsa'yı da** -Meryem'in oğlunu -*İsa'nın zikredilmesi, zürriyetin kızın çocuklarına da şâmil olduğunu ifade eder-* **İlyas'ı da** Musa'nın kardeşi Harun'un oğlunu **hidayete erdirdik** Onlardan **her biri de sâlih zatlardan idi.**

538 «Tilke» lafzı mübtedâdır. Bir sonraki kelime de ondan bedeldir.

539 «Derâcât» lafzı «men» lafzına muzaaf olarak ya da izâfet olmaksızın «deracâtin» diye okundu.

86- Ve İsmâili de İbrahim'in oğlunu **ve Elyesa'yı** -baştaki elif lam zâiddir- **ve Yunus'u ve Lut'u** İbrahim'in kardeşi Harun'un oğlunu **-hidayete nail eyledik- Ve** onlarından **her birini âlemlerin üzerine** nübüvvet ile **tercih eyledik.**

وَمِنْ اٰبَآئِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ وَاِخْوَانِهِمْ ۚ وَاجْتَبَيْنٰهُمْ وَهَدَيْنٰهُمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾ ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ يَهْدِىْ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ؕ وَلَوْ اَشْرَكُوْا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٨٨﴾

87. Onların babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bazılarına da (üstün meziyetler verdik). Onları seçkin kıldık ve doğru yola ilettik.

88. İşte bu, Allah'ın hidayetidir, kullarından dilediğini ona iletir. Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı yapmakta oldukları amelleri elbette boşa giderdi.

Açıklaması:

87- Ve onların babalarından, zürriyetlerinden ve kardeşlerinden bir kısmını da hidayete erdirdik[540] **ve onları seçtik ve kendilerini doğru bir yola kavuşturduk.**

88- İşte o, kendisine hidayet olundukları din **Allahü teâlâ'nın hidayetidir. Onunla kullarından dilediğine hidayet eder. Eğer onlar** faraza **şirk etmiş olsalardı elbette yapmış oldukları amelleri kendilerinden düşmüş gitmiş olurdu.**

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ۚ فَاِنْ يَّكْفُرْ بِهَا هٰٓؤُلَآءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوْا بِهَا بِكٰفِرِيْنَ ﴿٨٩﴾

89. İşte onlar, kendilerine kitap, hikmet ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Eğer onlar (kâfirler) bunları inkâr ederse şüphesiz yerlerine bunları inkâr etmeyecek bir toplum getiririz.

Açıklaması:

89- İşte onlar o kimselerdir ki, kendilerine kitap yani kitaplar **hüküm,** hikmet **ve nübüvvet vermişizdir. Şimdi şu kavimler** yani ehl-i Mekke **bunu** yani şu üç delili **inkâr ederlerse artık biz ona münkir olmayan bir kavmi** -muhacirler ile ensârı- **tevkil etmişizdir.** Onlara gözcü kılmışızdır.

540 «Min âbâihim» car mecruru önceki âyetteki «Küllen» ya da «Nuhân» lafzının üzerine atfolundu. «min» harf-i cerri ise teb'ız yani bağziyyeti ifade içindir. Çünkü onların bir kısmının çocuğu yoktu. Bazısının da çocukları içinde kâfir olanı vardı.

اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدٰيهُمُ اقْتَدِهْۗ قُلْ لَّآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًاۗ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٰى لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾

90. İşte o peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy. De ki: Ben buna (peygamberlik görevime) karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Bu (Kur'an) âlemler için ancak bir öğüttür.

Açıklaması:

90- İşte onlar, Allahü teâlânın kendilerini **hidayet ettiği zatlardır. Sen de onların bu hidayetini,** tevhid ve sabır yollarını **takip et.**[541] Mekke ehline **de ki: Sizden bunun,** Kur'an'ın **üzerine** bana onu vereceğiniz **bir ücret istemem. O, âlemler,** insanlar ve cinler **için bir mev'izeden başka bir şey değildir.**

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖٓ اِذْ قَالُوا مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى بَشَرٍ مِنْ شَىْءٍۗ قُلْ مَنْ اَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِى جَآءَ بِهٖ مُوسٰى نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًاۚ وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوٓا اَنْتُمْ وَلَآ اٰبَآؤُكُمْۖ قُلِ اللّٰهُۙ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِى خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾

91. (Yahudiler) Allah'ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü "Allah hiçbir beşere bir şey indirmedi" dediler. De ki: Öyle ise Musa'nın insanlara bir nûr ve hidayet olarak getirdiği Kitab'ı kim indirdi? Siz onu kâğıtlara yazıp (istediğinizi) açıklıyor, çoğunu da gizliyorsunuz. Sizin de atalarınızın da bilemediği şeyler (Kur'an'da) size öğretilmiştir. (Resûlüm) sen "Allah" de, sonra onları bırak, daldıkları bataklıkta oynayadursunlar!

Açıklaması:

91- Ve onlar yani Yahudiler Allahü teâlânın kadrini **O'nun şânına lâyık olacak bîr suretle takdir edemediler.** Yani O'na lâyık bir tazimle tazim edemediler ve onu, O'na lâyık bir bilmekle bilemediler. **Çünkü** Resûlullah'a (s.a.v.) Kur'an hakkında muhaseme ederek **dediler ki: «Allah insanlara bir şey indirmiş değildir.»** Onlara **de ki: Musa'nın bir nur ve insanlar için bir hidâyet olarak getirmiş olduğu kitabı kim indirmiştir? Onu kâğıtlar haline getiriyorlar.**[542] Yani parça parça olarak defterlere yazıyorlar, onda izhar etmeyi sevdikleri şeyi **meydana koyuyarlar ve** onda olan şeylerden **çoğunu da** (Muhammed'in (s.a.v.) sıfatı gibi) **gizliyorlar. Ve** ey Yahudiler! Kur'an'da **sizin ve babalarınızın** Tevrat'tan **bilmedikleri şeyleri** size karışık olan ve ih-

541 «İktedih» fiiline vakf ve vasl halinde ha-i sekte ile konuldu. Bir kıraatta sadece vasl halinde hâ'nın hazfıyla okundu.

542 "Yec'alûne" fiili ve bundan sonraki iki fiil yâ ile ve tâ ile okundu.

tilaf ettiğiniz şeylerin beyân edilmesiyle **öğretilmiş oluyorsunuz.**

Allah onu indirdi **de**! Eğer onlar cevap veremezse, bundan başka da cevap yoktur. **Sonra onları daldıkları batakta,** batıl şeylerinde **oynar oldukları halde bırak.**

وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا ؕ وَالَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَهُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ﴿۹۲﴾

92. Bu (Kur'an), Ümmü'l-kurâ (Mekke) ve çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı mübarek bir kitaptır. Âhirete inananlar buna da inanırlar ve onlar namazlarını hakkıyla kılmaya devam ederler.

Açıklaması:

92- Ve işte bu Kur'an **bir kitaptır ki onu biz indirmişizdir. Mübârektir. Önündekileri,** kendisinden evvelki kitapları **tasdik edicidir. Ve sen ümmü'l-kurayı ve çevresindekileri** yani Mekke ehlini ve diğer insanları **inzâr etmen için indirdik.** «litünzirâ» lafzı makablindeki bir mânânın üzerine atfolonmaktadır. Yani «Biz onu bereket için, tasdik için ve onunla korkutman için indirdik.» **Ve âhirete iman edenler buna da iman ederler. Ve onlar** onun azabından korktukları için **namazı da muhafazada bulunurlar.**

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ قَالَ اُوْحِىَ اِلَىَّ وَلَمْ يُوْحَ اِلَيْهِ شَىْءٌ وَّمَنْ قَالَ سَاُنْزِلُ مِثْلَ مَاۤ اَنْزَلَ اللّٰهُ ؕ وَلَوْ تَرٰۤى اِذِ الظّٰلِمُوْنَ فِىْ غَمَرٰتِ الْمَوْتِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُوْۤا اَيْدِيْهِمْ ۚ اَخْرِجُوْۤا اَنْفُسَكُمْ ؕ اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُوْنِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ اٰيٰتِهٖ تَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿۹۳﴾

93. Allah'a karşı yalan uydurandan yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmemişken "Bana da vahyolundu" diyenden ve "Ben de Allah'ın indirdiği âyetlerin benzerini indireceğim" diyenden daha zalim kim vardır! O zalimler, ölümün (boğucu) dalgaları içinde, melekler de pençelerini uzatmış, onlara: "Haydi canlarınızı kurtarın! Allah'a karşı gerçek olmayanı söylemenizden ve O'nun âyetlerine karşı kibirlilik taslamış olmanızdan ötürü, bugün alçaklık azabı ile cezalandırılacaksınız!" derken onların halini bir görsen!

Açıklaması:

93- Ve daha zâlim kim vardır *-kimse yoktur-* o kimseden ki kendisine nebîlik iddiasında bulunarak **yalan yere Allahü teâlâya iftirada bulunmuş**

veya kendisine bir şey vahyedilmediği halde bana vahyolundu demiş.[543] **Ve yine o kimseden ki ben de Allah'ın indirdiğinin mislini indireceğim diye iddiada bulunmuş.** Bu kişiler alay edip duranlardır. «Eğer biz dilesek bunun benzerini söyleyebiliriz» demişlerdi. Ey Muhammed! **Görecek olsan**[544] **o zaman ki** o zikredilen **zâlimler ölüm gamarâtı,** sarhoşlukları **içinde kalacak,** onlara **melekler de** dövmekle ve azap etmekle **ellerini uzatacak** ve onlara sıkıntı vermek için: **canlarınızı,** onları alalım diye bize **çıkartın. Bugün zillet azabıyla cezalandırılacaksınız, Allahü teâlâya karşı** nübüvvet davasında bulunmakla ve yalan yere vahyolunmak sebebiyle **hak olmayanı söyler olduğunuzdan ve onun âyetlerinden böbürlenerek kaçtığınızdan,** onlara iman etmekten tekebbür ettiğinizden **dolayı, diyeceklerdir.**

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَآءَ ظُهُورِكُمْ ۚ وَمَا نَرٰى مَعَكُمْ شُفَعَآءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ اَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكٰٓؤُا ۭ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾

94. Andolsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geleceksiniz ve (dünyada) size verdiğimiz şeyleri arkanızda bırakacaksınız. Yaratılışınızda ortaklarımız sandığınız şefaatçilerinizi de yanınızda göremeyeceğiz. Andolsun, aranız açılmış ve (tanrı) sandığınız şeyler sizden kaybolup gitmiştir.

Açıklaması:

94- Ve diriltildikleri zaman onlara denilir ki: **Andolsun ki siz bizim huzurumuza ilk evvel yarattığımız gibi,** yani yalınayak yürür, çıplak ve sünnetsiz olarak **teker teker** aileden, maldan, çocuktan ayrı kalıp tek tek **gelmişinizdir. Ve sizi meşgul ettiğimiz şeyleri** size verdiğimizi malları **arkalarınızın gerisine,** sizin seçme hakkınız olmaksızın dünyaya **bırakmışsınızdır. Ve** azarlamak için onlara denilir: **Ve sizinle beraber şefaatçilerinizi,** putları **göremiyoruz ki sizin hakkınızda,** sizin ibadet etmenize hak kazanması hususunda **onların** Allah'a **ortaklar olduğunu zannediyordunuz. Muhakkak ki aranız,** bağlantınız **kopmuştur.** Yani artık bir araya gelmeniz mümkün değildir.[545] Yani «aranızdaki bağlantılar -koptu-» demektir. Ve dünyada **zanneder olduğunuz şey,** onların şefaat etmesi, **kayboldu** gitti.

اِنَّ اللّٰهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى ۭ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ۭ ذٰلِكُمُ

543 Bu âyet Müseylime hakkında inmiştir.
544 Âyetteki «lev» harfinin cevabı şudur. «Elbette büyük bir işi görmüş olursun.»
545 Bir kıraatta «beynuküm» terkibindeki «beyn» lafzı nasbla okundu. O zaman mefulu fiyh olur.

اللّٰهُ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾

95. Şüphesiz Allah, tohumu ve çekirdeği çatlatandır, ölüden diriyi çıkaran, diriden de ölüyü çıkarandır. İşte Allah budur. O halde (haktan) nasıl dönersiniz!

Açıklaması:

95- Şüphe **yok ki** nebatlar için **daneleri,** hurma için **çekirdeği yaran Allahü teâlâdır.** İnsanın nutfeden, kuşun da yumurtadan çıkması gibi diriyi ölüden çıkarır. **Ölüyü de** nutfeyi ve yumurtayı **diriden çıkaran O'dur. İşte O** yaran ve çıkaran **Allahü teâlâdır. Artık nasıl olur da -ondan- çevriliyorsunuz?** Bu kadar delilin olmasıyla beraber nasıl da imandan çevriliyorsunuz?

فَالِقُ الْاِصْبَاحِۚ وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًاؕ ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٩٦﴾

96. O, sabahı aydınlatandır. O, geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı (vakitlerin tayini için) birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, azîz olan (ve her şeyi) pek iyi bilen Allah'ın takdiridir.

Açıklaması:

96- O zat, sabahı yarıp çıkarandır. Yani sabahın direklerini (ufuktaki çizgilerini) yarıp çıkarandır. «Isbâh» lafzı mastar olup «sabah» mânâsında kullanılmıştır. Sabah, gecenin karanlığından itibaren günün ışığından ilk zahir olanıdır. **Ve geceyi,** mahlûkatın yorgunluğundan dolayı dinlendiği **bir rahat zamanı ve güneş ile ayı da**[546] **birer hesap,** vakitler için bir hesap vasıtası **kılmıştır.**[547]

İşte bu zikrolunan, mülkünde **Azîz olan,** mahlûkatını **bi hakkın bilen zâtın takdiridir.**

وَهُوَ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِى ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِؕ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾

97. O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır. Gerçekten biz, bilen bir toplum için âyetleri geniş geniş açıkladık.

546 «Şems ve kamer» lafızları «leyl» lafzının mahalline afolunarak nasbla okundu.
547 «Hüsban» lafzının evvelinde hazfolunmuş bir «bâ» harf-i cerri de olsa o zaman mukadder bir lafızdan haldir; yani «o güneş ve ay belli bir hesapla dolanırlar.» (Rahman suresindeki âyette de olduğu gibi.)

Açıklaması:

97- Ve o öyle bir zattır ki: Yıldızları sizin için yaratmıştır. Tâ ki onlar ile yolculuklarda **karanın ve denizin karanlıklarında yollarınızı dosdoğru takip edesiniz. Biz muhakkak âyetleri,** kudretimize delâlet eden şeyleri **bilir kişiler,** düşünen kimseler **olan bir kavim için tafsil ettik,** beyan ettik.

وَهُوَ الَّذِىٓ اَنْشَاَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ ۗ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾

98. O, sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yaratandır. (Sizin için) bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır. Anlayan bir toplum için âyetleri ayrıntılı bir şekilde açıkladık.

Açıklaması:

98- Ve O, öyle bir zattır ki; tek bir nefisden *-O Âdem'dir (a.s.).-* **sizleri inşâ etti,** sizleri yarattı. **Artık** rahimlerde sizden **karar eden ve** sulblerde sizden **emanet duran vardır.**[548] **Hakikat ki: Biz âyetleri** kendilerine söylenen şeyleri **inceden inceye anlayan bir kavim için mufassalen beyan ettik.**

وَهُوَ الَّذِىٓ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً ۚ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ نَبَاتَ كُلِّ شَىْءٍ فَاَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا ۚ وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنّٰتٍ مِنْ اَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ۗ اُنْظُرُوٓا اِلٰى ثَمَرِهٖٓ اِذَٓا اَثْمَرَ وَيَنْعِهٖ ۗ اِنَّ فِى ذٰلِكُمْ لَاٰيٰتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾

99. O, gökten su indirendir. İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinde üst üste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşillik; hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar; üzüm bağları; bir kısmı birbirine benzeyen, bir kısmı da benzemeyen zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır.

Açıklaması:

99- Ve O öyle bir zattır ki: Gökten su indirmiştir. Sonra onunla, su ile, biten **her şeyin nebatını çıkarttık.**[549] **Sonra ondan** yani nebattan **da yetişen**

548 Bir kıraatta «müstekırr» lafzı kaf'ın fethasıyla «müstekarr» diye okundu.- Yani sizin için bir karar yeri vardır.

549 "Ehracnâ" fiilinde gaybdan tekellüme dönüş vardır.

şeyler[550] **çıkarıverdik. Ondan** o yeşil (fidanlardan) **birbiri üzerine binmiş,** buğday ve benzeri nebatın başakları gibi bazısı bazısının üzerine binen **taneler çıkarıyoruz. Ve hurmada, onun tomurcuğundan,** o hurmadan ilk biten şeyden **de yakın,** bazısı bazısına yakın **salkımlar vardır. Ve** meyvaları **birbirine benzemeyen zeytin ve nar çıkardık.** Ey Muhataplar! İbret alma nazarı ile **bir bakınız! Her biriniz meyva verdiği vakit meyvasına** ilk çıkanın ne olduğuna ve nasıl olduğuna[551] **ve kemâle erişine,** vakti geldiğinde olgunlaşmasına, nasıl bu hale geldiğine **-bakınız- şüphe yok ki bunda iman eden kavim için bir çok âyetler,** O'nun diriltmeye ve gayrısına kâdir olduğuna delâlet eden şeyler **vardır.**[552]

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾

100. Cinleri Allah'a ortak koştular. Oysa ki onları da Allah yaratmıştı. Bilgisizce O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar. Hâşâ! O, onların ileri sürdüğü vasıflardan uzak ve yücedir.

Açıklaması:

100- Ve Allahü teâlâya ortakları, cinleri koştular. Şöyle ki; putlara ibadet hususunda onlara itaat ettiler.[553] **Halbuki onları da o yaratmıştır.** Onlar nasıl O'nun ortakları olabilirler. **Ve Cenâb-ı Hakk'a bilmeksizin oğullar ve kızlar uydurdular.** Çünkü onlar, Üzeyr, Allah'ın oğludur, melekler de O'nun kızlarıdır dediler.[554] O'nu tenzih etmekle **tenzih ederim ve O'nun kendisi** çocuğu vardır şeklindeki **vasıflamalarından yücedir.**

بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَنّٰى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَىْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

101. O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. O'nun eşi olmadığı halde nasıl çocuğu olabilir! Her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen O'dur.

---

550 «Hadir» lafzı «Ahdar» mânâsındadır.
551 "Semer» lafzı si'nin ve mim'in fethasıyla okundu. Ayrıca her ikisinin zammesiyle «sümür» diye de okundu.
552 Âyette iman edenler özellikle zikredildi. Çünkü onlar, kâfirlerin hilafına, iman hususunda bu âyetlerle menfaatlenenlerdir.
553 Âyette Allah lafzı ikinci meful, şürekâ lafzı birinci meful, cin lafzı da ondan bedeldir.
554 Âyetteki «Harakû» fiili tahfifle okundu. Ayrıca şeddelenmekle «Harrakû» diye de okundu.

Açıklaması:

101- O semâları ve yeri yoktan var edendir, ikisini, hiçbir benzeri olmaksızın yaratandır. **O'nun için nasıl çocuk olabilir. Ve O'nun için refika,** zevce **de yoktur. Ve her şeyi O yaratmıştır.** Yaratmak O'nun şânındandır. **Ve O her şeyi bilendir.**

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾

102. İşte Rabbiniz Allah O'dur. O'ndan başka tanrı yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin, O her şeye vekildir (güvenilip dayanılacak tek varlık O'dur).

Açıklaması:

102- İşte Rabbiniz Allahü teâlâdır. O'ndan başka mâbud yoktur. Her şeyi yaratan O'dur. Artık O'na ibadet ediniz. O'nu birleyiniz. **Ve O her şey üzerine vekildir,** koruyucudur.

لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ ۚ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾

103. Gözler O'nu göremez; halbuki O, gözleri görür. O, eşyayı pek iyi bilen, her şeyden haberdar olandır.

Açıklaması:

103- Gözler onu -görüp- idrak edemez, yani O'nu göremez. Bu özel bir şeydir. Çünkü Allahü teâlânın «Bir takım yüzler o gün parlayıcıdır ve Rablerine bakıcıdır» kavlinden ve Buhari ile Müslim'deki «Muhakkak ki siz Rabbinizi Bedr gecesi ayı gördüğünüz gibi göreceksiniz» hadisinden dolayı mü'minler Allahü teâlâyı göreceklerdir.

Denildi ki: (O'nu idrak edemez ile) murad O'nu ihata edemez demektir.

O ise bütün gözleri idrak eder. O dostlarına karşı **latiftir,** onlardan **haberdar olandır.**

قَدْ جَآءَكُمْ بَصَآئِرُ مِنْ رَبِّكُمْ ۚ فَمَنْ اَبْصَرَ فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا ۗ وَمَآ اَنَا۠ عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿١٠٤﴾

104. (Doğrusu) size Rabbiniz tarafından basiretler (idrak kabiliyeti) verilmiştir. Artık kim hakkı görürse faydası kendisine, kim de kör olursa zararı kendinedir. Ben üzerinize bekçi değilim.

Açıklaması:

104- Muhakkak size Rabbiniz tarafından basiretler, deliller **gelmiştir. Artık her kim görürse** ve iman ederse **kendi lehine** görmüş olur. Çünkü görmesinin sevabı kendisi içindir. **Ve her kim** onlardan **kör olur** ve sapıtırsa onun sapıtmasının vebali **kendi aleyhinedir. Ve ben sizin üzerinize bir muhafız** amellerinizi gözetleyici **değilim.** Ben sadece bir korkutucuyum.

وَكَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾

105. Böylece biz âyetleri geniş geniş açıklıyoruz ki, "Sen ders almışsın" desinler de biz de anlayan toplum için Kur'an'ı iyice açıklayalım.

Açıklaması:

105- Ve işte böylece zikrolunanları beyan ettiğimiz gibi, **âyetleri de** onlar ibret alsınlar diye **türlü türlü beyan ederiz. Ta ki onlar** yani kâfirler sonunda: **Sen ders almışsın** ehl-i kitapla müzakere yapmışsın, **desinler**[555] yani *-«geçmiştekilerin kitaplarına çalıştın ve onlardan çıkarıp bunu getirdin»-* **ve biz onu bilen kavim için açıkça beyan edelim.**

اِتَّبِعْ مَآ اُوحِيَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٦﴾

106. Rabbinden sana vahyolunana uy. O'ndan başka tanrı yoktur. Müşriklerden yüz çevir.

Açıklaması:

106- Sen Rabbin canibinden sana vahyolunana Kur'an'a **tâbi ol, ondan başka ilâh yoktur. Ve müşriklerden yüz çevir.**

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَآ اَشْرَكُوا ۟ وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۚ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٧﴾

107. Allah dileseydi, onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bir bekçi kılmadık. Sen onların vekili de değilsin.

Açıklaması:

107- Ve eğer Allahü teâlâ dileseydi onlar şirke düşmezlerdi. Ve seni onların üzerine bir muhafız, gözetleyici **kılmadık** ki amelleri mukabilinde onları cezalandırasın. **Ve sen onların üzerine bir vekil de değilsin** ki onları iman etmeye mecbur kılasın. Bu âyet savaşla emrolunmadan evveldi.

555 Bir kıraatta «Dâreste» fiili «dereste» diye okundu.

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَسُبُّوا اللّٰهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾

108. Allah'tan başkasına tapanlara (ve putlarına) sövmeyin; sonra onlar da bilmeyerek Allah'a söverler. Böylece biz her ümmete kendi işlerini câzip gösterdik. Sonunda dönüşleri Rablerinedir. Artık O ne yaptıklarını kendilerine bildirecektir.

Açıklaması:

108- Allahü teâlâdan başkasına yani putlara **tapanlara sövmeyiniz. Sonra onlar da bilmeksizin,** kendi cânîblerinden Allahü teâlâya karşı olan cehaletten dolayı **düşmanlıkla,** haddi aşmakla ve zulümle **söverler. Böylece** şu kişilere bulundukları hali süslediğimiz gibi **her ümmete** hayırdan ve şerden olan **amellerini süsledik.** Onlar da onu yaptılar. **Sonra** âhirette **dönüşleri Rablerinedir. Artık onlara ne yaptıklarını haber verecektir.**

Ve onları onun karşılığında cezalandıracaktır.

وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ اٰيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا ۟ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ ۙ اَنَّهَا اِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾

109. Kendilerine bir mucize gelirse ona mutlaka inanacaklarına dair kuvvetli bir şekilde Allah'a and içtiler. De ki: Mucizeler ancak Allah katındandır. Ama mucize geldiğinde de inanmayacaklarının farkında mısınız?

Açıklaması:

109- Ve onlar, ehl-i Mekke **Allahü teâlâya olanca yeminleriyle,** yeminler hususundaki son gayretleriyle **kasem ettiler ki eğer onlara** talep ettikleri şeyden **bir âyet gelirse elbette ona iman edecekler.** Onlara **de ki: Âyetler ancak Allahü teâlânın indindedir.** İstediği gibi onları indirir. Ben ise ancak bir korkutucuyum. **Size ne bildirecektir ki** o âyet geldiğinde size ne bildirecektir ki, yani siz onu bilemezsiniz ki **o âyet geldiği zaman** benim bilgimde geçen şeye göre **yine iman etmeyeceklerdir.**

Bir kıraatta «la yüminûne» fiili te ile «la tüminûne» diye kâfirlere hitap olarak okundu.

Bir kıraatta da «İnnehâ»daki elif nün maddesi fethayla «ennehâ» diye okundu. O zaman ya «lealle» mânâsındadır ya da makablindeki fiilin mamulüdür.

وَنُقَلِّبُ اَفْـِٕدَتَهُمْ وَاَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٖٓ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾

110. Yine O'na iman etmedikleri ilk durumdaki gibi onların gönüllerini ve gözlerini ters çevririz. Ve onları şaşkın olarak azgınlıkları içerisinde bırakırız.

Açıklaması:

110- Ve biz onların kalplerini çevireceğiz, onların kalplerini haktan döndüreceğiz de onlar onu anlayamayacaklar, **ve gözlerini de** ondan **-çevireceğiz-** Onu da göremiyecekler ve iman edemeyecekler. **Aynı evvelce de ona,** indirilmiş olan o âyetlere **iman etmedikleri gibi. Ve onları o tuğyanları,** sapıklıkları **içinde bırakacağız,** terk edeceğiz. **Onlar bocalar oldukları halde,** hayret içinde tereddüt içinde oldukları halde.

وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَآ اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَىْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُٓوا اِلَّآ اَنْ يَشَآءَ اللّٰهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾

111. Eğer biz onlara melekleri indirseydik, ölüler de onlarla konuş-saydı ve her şeyi toplayıp karşılarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de inanacak değillerdi; fakat çokları bunu bilmezler.

Açıklaması:

111- Eğer biz hakikaten onlara melekleri indirsek ve onlar ile aynı istedikleri gibi **ölüler konuşacak olsalar, ve onların üzerine bölük bölük,** cemaat cemaat **haşretsek** ve senin doğruluğunu görseler **yine de** Allahü teâlânın ilminde geçtiği üzere **iman edecek değillerdir.**[556] **Lâkin Allahü teâlâ** onların imanını **dileyecek olsa müstesna.** O zaman iman ederler. **Fakat onların çokları** bunu **bilmezler.**

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِىٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِى بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًاۭ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾

112. Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. (Bunlar), aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin dileseydi onu da yapamazlardı. Artık onları uydurdukları şeylerle başbaşa bırak.

556 Âyetteki «kubul» lafzı kaf'ın ve bâ'nın zammesiyle «kabil» lafzının cemisidir. Kaf'ın kesrası ve bâ'nın fethasıyla ise «görmek» demektir.

Açıklaması:

112- Ve böylece, şu kişileri senin düşmanların kıldığımız gibi **her peygamber için düşman,** azgın **şeytanlar, insanlar ve cinler kıldık. Onların bazısı bazısına aldatmak için** yani onları aldatmak için **sözün yaldızlısını** batıldan uydurulmuş olanını **vahyeder,** vesvese verir. **Ve eğer Rabbin dilemiş olsaydı onu** zikrolunan telkini **yapmazlardı. Artık onları** kâfirleri **ve iftira eder oldukları şeyleri,** küfrü ve onlara süslenilmiş olan gayrı şeyleri **bırak,** terk et. Bu âyet savaşla emrolunmadan evveldi.

وَلِتَصْغٰٓى اِلَيْهِ اَفْـِٕدَةُ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوْا مَا هُمْ مُّقْتَرِفُوْنَ ﴿١١٣﴾

113. Ahirete inanmayanların kalpleri ona (yaldızlı söze) kansın, ondan hoşlansınlar ve işledikleri suçu işlemeye devam etsinler diye (böyle yaparlar).

Açıklaması:

113- Ve âhirete inanmayanların gönülleri, kalpleri ona yani o yazdızlı sözlere **meyletsin diye**[557] **ve ondan hoşlansınlar ve onlar irtikap eder oldukları şeyleri** günahları **irtikâp etsinler,** kazansınlar da ona karşılık azab olunsunlar.

اَفَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْتَغِيْ حَكَمًا وَّهُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ اِلَيْكُمُ الْكِتٰبَ مُفَصَّلًا ؕ وَالَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يَعْلَمُوْنَ اَنَّهٗ مُنَزَّلٌ مِّنْ رَّبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِيْنَ ﴿١١٤﴾

114. (De ki): Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım? Halbuki size Kitab'ı açık olarak indiren O'dur. Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, Kur'an'ın gerçekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilirler. Sakın şüpheye düşenlerden olma!

Açıklaması:

114- Bu âyet-i kerime Resûlullah'dan (s.a.v.) kendisiyle onların arasında bir hakem koymasını talep etmeleri üzerine inmiştir. De ki: **Allahü teâlâdan başka hakem,** benimle sizin aranızda hüküm veren **arar mıyım,** talep eder miyim? **O size kitabı,** Kur'an'ı **mufassalan,** kendisinde hak bâtıldan ayırt edilip açıklanmış olarak **indirmiş olan Zat'tır. Ve kendilerine kitap,** Tevrat **verdiklerimiz** (Abdullah b. Selâm ve arkadaşları gibi) **bilirler ki o şüphesiz Rabb'in tarafından hak olarak indirilmiştir.**[558]

---

557 -Bir önceki âyetteki «gurûran» lafzının üzerine matuftur.
558 «Münzelûn» lafzı tahfifle okundu. Ayrıca şeddelenmekle «münezzelün» diye okundu.

Artık sakın şüphe edenlerden, onun hakkında şekke düşenlerden **olma.** Bununla murad kâfirlere, şüphesiz ki onun hak olduğunu iyice yerleştirmektir.

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۖ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهٖ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾

115. Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O işitendir, bilendir.

Açıklaması:

115- Rabbinin hükümlerle ve vaadlerle olan **kelimesi doğruluk ve adaletçe**[559] **tamamlanmıştır. Onun kelimelerini** eksiltmekle ya da yerine başka bir şey getirmekle **tebdil edecek yoktur. O** denileni **bi hakkın işiticidir,** yapılanı da **bi hakkın bilicidir.**

وَاِنْ تُطِعْ اَكْثَرَ مَنْ فِى الْاَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾

116. Yeryüzünde bulunanların çoğuna uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar zandan başka bir şeye tâbi olmaz, yalandan başka söz de söylemezler.

Açıklaması:

116- Ve eğer yerde bulunanların çoğuna yani kâfirlere **itaat edersen seni Allahü teâlânın yolundan** dininden **saptırırlar. Onlar** ölü hayvan etinin durumu hususunda seninle mücadelelerinde **ancak zanna tâbi olurlar.** Çünkü onlar demişlerdir ki: Allah'ın öldürdüğü hayvan, sizi onu yemenize, sizin öldürdüğünüzden daha layıktır. **Ve onlar ancak yalan yanlış söyler,** bu hususta yalan söylerler.

اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهٖ ۚ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾

117. Muhakkak ki senin Rabbin, evet O, kendi yolundan sapanı en iyi bilendir. O, doğru yolda gidenleri de iyi bilendir.

Açıklaması:

117- Şüphe yok ki Rabbin O'dur. Yoldan sapmış kimseleri en ziyade bilen, bi hakkın bilen **ve doğru yola gidenleri de en ziyade bilen O'dur.** Sonra onlardan her birine mükâfatını verecektir.

559 Temyizdir.

فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ بِاٰيَاتِهٖ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾

118. Allah'ın âyetlerine inanıyorsanız, üzerine O'nun adı anılarak kesilenlerden yeyin.

Açıklaması:

118- İmdi eğer siz onun âyetlerine inanan kimseler iseniz üzerine Allahü teâlânın ismi anılmış, onun ismi üzere kesilmiş **olanlardan yiyin.**

وَمَا لَكُمْ اَلَّا تَاْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ اِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ اِلَيْهِ ۗ وَاِنَّ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ بِاَهْوَآئِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾

119. Üzerine Allah'ın adı anılıp kesilenden yememenize sebep ne? Oysa Allah, çaresiz yemek zorunda kaldığınız dışında, haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır. Doğrusu birçokları bilgisizce kendi kötü arzularına uyarak saptırıyorlar. Muhakkak ki Rabbin haddi aşanları çok iyi bilir.

Açıklaması:

119- Size ne var ki, üzerine Allahü teâlânm ismi zikredilmiş olanı kesilmiş olan hayvanları **yemeyesiniz. Ve muhakkak size haram olan şeyler** «Size ölü hayvan eti haram kılındı...» âyetinde **mufassalan bildirilmiştir.**[560] **Ancak kendisine** ondan **muzdar kaldığınız şey müstesna.** Bu da aynı şekilde size helâldir.

Mânâ şöyledir; sizin için zikredilenleri yemekte bir mâni yoktur. Ve muhakkak ki yenilmesi haram kılınmış olanı da size beyan etti. Bu o kısımdan değildir. **Ve şüphe yok ki birçokları** bu hususta yaslanacakları **bir ilim olmaksızın kendi hevâlarıyla** nefislerinin arzu ettiği şey ki; etinin ve gayrısının helâl kılınmasıyla **dalalete düşerler.**[561] **Senin Rabbin ise muhakkak ki haddi aşanları,** helâlden harama tecavüz edenleri **en ziyade bilendir.**

وَذَرُوا ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهٗ ۗ اِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْاِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾

120. Günahın açığını da gizlisini de bırakın! Çünkü günah işleyenler, yaptıklarının cezasını mutlaka çekeceklerdir.

---

560 "Fussile" ile «Hurrime» fiilleri meful için bina edilerek okundu. Ayrıca fail için bina edilerek «Fassale» ve «Harrame» diye okundu.

561 «Yedillûne» fiili fethayla okundu. Ayrıca zammeyle «yudillüne» diye de okundu.

Açıklaması:

120- Günahın aşikâr olanını da, gizlisini de, aleni olanını da gizli olanını da **bırakınız.** Denildi ki: O günah zinadır. Ve denildi ki: Her mâsiyettir. **Şüphesiz o kimseler ki günahı kazanırlar, elbette irtikâp ettikleri,** kazandıkları **şeyden dolayı** âhirette **cezalandırılacaktırlar.**

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَاِنَّهٗ لَفِسْقٌ ؕ وَاِنَّ الشَّيٰطِيْنَ لَيُوْحُوْنَ اِلٰٓى اَوْلِيٰٓئِهِمْ لِيُجَادِلُوْكُمْ ۚ وَاِنْ اَطَعْتُمُوْهُمْ اِنَّكُمْ لَمُشْرِكُوْنَ ﴿۱۲۱﴾

121. Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Kuşkusuz bu büyük günahtır. Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar. Eğer onlara uyarsanız şüphesiz siz de Allah'a ortak koşanlardan olursunuz.

Açıklaması:

121- Ölmesi sebebiyle ya da Allah'ın isminin gayrısı üzere kesilmesi sebebiyle **üzerine Allahü teâlânın ismi zikredilmemiş olanlardan yemeyiniz.** Böyle olmayıp da müslümanın kesip fakat kasten ya da unutarak onda besmele çekmediği helâldir. İbni Abbas böyle dedi. İmâm-ı Şâfiî de bu görüş üzeredir. **Ve şüphe yok ki o** yani ondan yemek **elbette fasıklıktır,** helâl olandan dışarı çıkmaktır. **Ve muhakkak ki şeytanlar** ölü hayvan etinin helâl kılınması hususunda **sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına,** kâfirlere **vahiyde bulunurlar,** vesvese verirler. **Ve eğer onlara** bu hususta **itaat ederseniz şüphe yok ki siz de müşriklersiniz.**

اَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَاَحْيَيْنٰهُ وَجَعَلْنَا لَهٗ نُوْرًا يَّمْشِىْ بِهٖ فِى النَّاسِ كَمَنْ مَّثَلُهٗ فِى الظُّلُمٰتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا ؕ كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكٰفِرِيْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۲۲﴾

122. Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu! İşte kâfirlere yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir.

Açıklaması:

122- Bu âyet-i kerime Ebu Cehil ve gayrısı hakkında nazil oldu. **Ya bir adam ki** küfür sebebiyle **ölü iken onu** hidayetle **diriltmişiz ve ona bir nur vermişiz. Onunla insanların arasında yürüyor.** Hak olanı gayrısından ayırıp inceden inceye görüyor *-ki o hak da imandır-* **O meselâ zulmetler içinde kalmış, ondan asla çıkamaz bir halde bulunmuş olan bir kimse** -o *ki kâfir olandır*-**gibi midir?** Hayır.

Âyetteki «mesel» lafz-ı zâiddir. Yani «o kimse gibi ki o...» **İşte böylece,** müminlere iman süslenildiği gibi **kâfirlere de yapmış oldukları** şey, küfür ve günahlar **süslenildi.**

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا فِى كُلِّ قَرْيَةٍ اَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَاۗ وَمَا يَمْكُرُونَ اِلَّا بِاَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾

123. Böylece biz, her kasabada, oralarda bozgunculuk yapmaları için, günahkârlarını liderler yaptık. Onlar yalnız kendilerini aldatırlar, ama farkında olmazlar.

Açıklaması:

123- Ve böylece Mekke'nin fasıklarını oranın önde gelenleri kıldığımız gibi **her bir beldede günahkârlarını büyükler kıldık ki orada** imandan saptırmakla **hile de bulunsunlar. Halbuki onlar ancak kendilerine hilede bulunmuşlardır.** Çünkü onun vebali onların üzerinedir. Ve bunun **farkına varamazlar.**

وَاِذَا جَاۤءَتْهُمْ اٰيَةٌ قَالُوا لَنْ نُّؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَآ اُوْتِىَ رُسُلُ اللّٰهِۘ اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهٗۗ سَيُصِيبُ الَّذِينَ اَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌۢ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

124. Onlara bir âyet geldiğinde, Allah'ın elçilerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe kesinlikle inanmayız, dediler. Allah, peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir. Suç işleyenlere, yapmakta oldukları hilelere karşılık Allah tarafından aşağılık ve çetin bir azap erişecektir.

Açıklaması:

124- Ve onlara, Mekke ehline, Resûlullah'ın (s.a.v.) doğruluğu üzere **bir âyet geldiği zaman derler ki Allah'ın Peygamberlerine verilmiş olanın misli** olan peygamberlik ve vahiy, biz malca çok ve yaşça büyük olduğumuz için **bizlere verilinceye kadar biz ona iman etmeyiz.**

Allahü teâlâ da **buyurdu ki: Allahü teâlâ risâletlerini nereye vereceğini ziyadesiyle bilendir.** Âyetteki «risâlât» lafzı cemiyle okundu. Ayrıca müfret olarak «risâlet» diye okundu. «Haysü» lafzı da gizli fililin meful-ü bihidir. O fiilin üzerine «eğlamu» lafzı delâlet etmektedir. Yani, «o risâleti, oraya koyacağı sâlih yeri o bilir.» Ve onu (oraya) koyar. Şu kişiler ise o risâlete ehil değillerdir.

Elbette bu sözü söylemekle **günahkâr olanlara yapar oldukları mekirden dolayı** yani mekirleri sebebiyle **Hak teâlânın indinden bir aşağılık,** mezellet **ve şiddetli bir azap isabet edecektir.**

فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْاِسْلَامِۚ وَمَنْ يُرِدْ اَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَاَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِى السَّمَآءِۗ كَذٰلِكَ يَجْعَلُ اللّٰهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٢٥﴾

125. Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar; kimi de saptırmak isterse göğe çıkıyormuş gibi kalbini iyice daraltır. Allah inanmayanların üstüne işte böyle murdarlık verir.

Açıklaması:

125- İmdi Allahü teâlâ her kime hidayet etmek isterse onun göğsünü, kalbine bir nur atıp, ona nura karşı bir genişlik verip, onu kabul etmesiyle **İslâm için genişletir.** (Hadis-i şerifte de vârid olduğu gibi). **Ve her kimi** Allah **dalâlete düşürmeği dilerse onun göğsünü dar**[562] **ve sıkışmış** şiddetli dar **kılar.**

«Haracen» lafzı râ'nın kesrasıyla «Haricen» diye okundu. Böyle okunduğunda sıfat-ı müşebbehedir. Ayrıca fethayla okundu (âyette de olduğu gibi). Böyle okunduğunda mastardır. Bunun mübalağa olması için vasıf yapıldı. Sanki imanla mükellef olduğu zaman üzerine şiddetli geleceğinden dolayı zorla göğe yükselecekmiş gibi olur.[563]

İşte böyle yapmakla **iman etmeyenlerin üzerine bir pisliği** azabı ya da şeytanı **havale kılar** yani onu musallat kılar.

وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيْمًاۗ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّذَّكَّرُوْنَ ﴿١٢٦﴾

126. Bu (din), Rabbinin dosdoğru yoludur. Biz, öğüt alacak bir kavim için âyetleri ayrıntılı olarak açıkladık.

Açıklaması:

126- Ey Muhammed! Bu senin üzerinde bulunduğun şey **Rabbinin dosdoğru olan** kendisinde bir eğrilik olmayan **yoludur.**[564]

---

562 Âyetteki «Dayyikan» lafzı şeddeyle okundu. Ve ayrıca tahfifle «Dayikan» diye de okundu.

563 Bir kıraatta «yessağğadu» fiili «yassâadu» diye okundu. Her ikisinde de aslında te olan (sad'ın) sad'a idgamı vardır.

564 «Müstekîmen» lafzının nasbı cümleyi tekitleyen hâl olmak üzeredir. Onda amel eden ise (ism-i işaretten anlaşılan) işaret mânâsıdır.

Muhakkak ki biz âyetleri düşünür, vaazlanır **bir kavim için tafsil etmişizdir,** beyan etmişizdir.[565] Âyette «düşünebilenler» özel olarak ayırt edildi. Çünkü ancak onlar menfaatlenebilirler.

لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾

127. Rableri katında onlara esenlik yurdu (cennet) vardır. Ve yapmakta oldukları (güzel) işler sebebiyle Allah onların dostudur.

Açıklaması:

127- Onlar için Rablerinin indinde selâm yani selâmet **yurdu vardır. O, cennettedir. Ve onların yaptıkları sebebiyle onların velisidir.**

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ۚ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ ۚ وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِي أَجَّلْتَ لَنَا ۚ قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾

128. Allah, onların hepsini bir araya topladığı gün, "Ey cinler (şeytan-lar) topluluğu! Siz insanlarla çok uğraştınız" der. Onların, insanlardan olan dostları ise: "Ey Rabbimiz! (Biz) birbirimizden yararlandık ve bize verdiğin sürenin sonuna ulaştık" derler. Allah da buyurur ki: Allah'ın dilediği hariç, içinde ebedî kalacağınız yer ateştir. Şüphesiz Rabbin hikmet sahibidir, bilendir.

Açıklaması:

128- O vakti yad et ki **Allahü teâlâ onların hepsini haşredeceğiz.**[566]

Onlara denilecek ki: **Ey cin taifesi! İnsanlardan** vesvese vermeniz sebebiyle **birçok kimseler edindiniz.** Onlara itaat eden **insanlardan olan dostları da diyecek ki; Ey Rabbimiz! Bizim bazımız bazımızla idi.** İnsanlar cinlerin onlara şehevî şeyleri süslemesiyle menfaatlendiler. Cinler de insanların onlara itaatleriyle menfaatlendiler. **Ve bizim için tayin ettiğin ecelemize erdik.** O ecel kıyamet günüdür. Bu söz onlar tarafından eseflenmektir. Allahü teâlâ da meleklerin lisanı üzerine onlara **dedi ki: Ateş sizin karargâhınızdır.** Varacağınız yerdir. **Orada ebedî kalıcı olduğunuz halde. Ancak Allahü teâlânın dilediği,** hamim denilen içeceği içmek için oradan çıkacakları vakitler **müstesna.** Çünkü hamimin içileceği yer cehennemin dışındadır. Nitekim Allahü teâlânın buyurduğu gibi «sonra şüphesiz ki onların dönüşü elbette ateşedir.»

565 «Yezzekkerûne» fiilinde aslında te olan (dal'ın) dal'a idgamı vardır.

566 «Nahşuru» lafzı nûn'la okundu. Ayrıca yâ ile «yahşuru» diye de okundu. Yani Allahü teâlâ mahlûkatın hepsini haşredecektir.

İbni Abbas'tan rivayet olundu ki: Muhakkak ki bu, Allahü teâlânın onların mümin olduğunu bildiği kimseler hakkındadır.

-Âyetteki «mâ» lafzı «men» mânâsındadır.- **Şüphesiz ki Rabbin** işinde **hikmet sahibidir,** mahlûkatını **bilicidir.**

وَكَذٰلِكَ نُوَلِّى بَعْضَ الظّٰلِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾

129. İşte böylece işledikleri günahlardan ötürü zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmının peşine takarız.

Açıklaması:

129- Ve işte böylece, insanların ve cinlerin bazısını bazısıyla menfaatlendirdiğimiz gibi **zalimlerin bazısını bazısına** yani bazısının üzerine **irtikâp etmiş oldukları** şey, günahlar **sebebiyle veli kılarız.**[567]

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتِى وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا ؕ قَالُوا شَهِدْنَا عَلٰٓى اَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿١٣٠﴾

130. Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bu günle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi! Derler ki: "Kendi aleyhimize şahitlik ederiz." Dünya hayatı onları aldattı ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ettiler.

Açıklaması:

130- Ey cin ve ins cemaati! İçinizden size benim âyetlerimi tebliğ eder ve sizi bugüne kavuşmanızla korkutuyor.

Diyeceklerdir ki: Biz şüphesiz ki bize tebliğ ettiğiyle **kendi aleyhimize şehadet ederiz. Ve onları dünya hayatı aldattı** da iman etmediler. **Ve aleyhlerine şehadette bulundular ki: Onlar muhakkak kâfir kimseler olmuşlardır.**

ذٰلِكَ اَنْ لَمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا غَافِلُونَ ﴿١٣١﴾

131. Gerçek şu ki: Halkı habersizken, Rabbin haksızlık ile ülkeleri helâk edici değildir.

567 Âyetteki «nüvellî» fiili velayet mastarından alınmıştır.

Açıklaması:

131- İşte bu yani peygamberlerin gönderilmesi, **şundan dolayıdır ki**[568] **Rabbin beldeler ahalisini gafil bir halde bulunurken,** onlara âyetleri beyanda bulunan peygamberler göndermemişken, onlar tarafından olan **bir zulüm sebebiyle helak edici olmadığından dolayıdır.**

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا۟ ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾

132. Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır. Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir.

Açıklaması:

132- Bir işi işleyenlerin **hepsi için** hayırdan ve şerden **yaptıkları şeylerden dolayı dereceler,** mükafat **vardır. Ve senin Rabbin onların yaptıklarından**[569] **gafil değildir.**

وَرَبُّكَ ٱلْغَنِىُّ ذُو ٱلرَّحْمَةِ ۚ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنۢ بَعْدِكُم مَّا يَشَآءُ كَمَآ أَنشَأَكُم مِّن ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ ءَاخَرِينَ ﴿١٣٣﴾

133. Rabbin zengindir, rahmet sahibidir. Dilerse sizi yok eder ve sizi başka bir kavmin zürriyetinden yarattığı gibi sizden sonra yerinize di-lediği bir kavmi yaratır.

Açıklaması:

133- Ve senin Rabbin mahlûkatından ve onların ibadetinden **ganidir, rahmet sahibidir.** Ey Mekke ehli! **Eğer dilerse sizi** helak etmekle **giderir. Ve sizin arkanızdan dilediği** mahlûkatı **yerinize getirir. Nasıl ki sizi** ortadan kaldırdığı **bir kavmin zürriyetinden vücuda getirmiştir.** Velâkin Allahü teâlâ sizlere rahmetinden dolayı sizleri baki bıraktı.

إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَـَٔاتٍ ۖ وَمَآ أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾

134. Size vaadedilen mutlaka gelecektir; siz bunu önleyemezsiniz.

Açıklaması:

134- Şüphe yok ki vaad olunduğunuz şey, kıyamet ve azap **elbette gelicidir,** hiç şüphe yok. **Ve siz bertaraf edebilecek** bizim azabımızdan kaçabi-

568 "En" lafzının önünde bir lam harf-i cerri mukadderdir. Ve «enne» de tahfif edilmiştir. Yani «lienhû» demektir.

569 "Yağmelûne" fiili ya ile okundu. Ayrıca te ile «tağmelûne» diye okundu.

lecek **değilsiniz.**

قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّى عَامِلٌ ۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۙ مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ ۭ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُونَ ﴿١٣٥﴾

135. De ki: Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Yurdun (dünyanın) sonunun kimin lehine olduğunu yakında bileceksiniz. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmazlar.

Açıklaması:

135- Onlara **de ki: Ey kavmim! Son derece iktidarınız,** durumunuz **ile yapacağınızı yapınız. Şüphe yok ki ben de** durumumun üzere (vazifemi) **yapıcıyım. Artık şüphesiz yakında bileceksiniz ki kim ki**[570] **âhiret dâr'ının akıbeti** âhiret dâr'ındaki övülen akıbet **onun için olacaktır.** Biz mi siz mi? **Şu muhakkak ki zâlimler,** kâfirler **felaha eremiyeceklerdir,** mesud olamayacaklardır.

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ مِمَّا ذَرَاَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْاَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هٰذَا لِلّٰهِ بِزَعْمِهِمْ وَهٰذَا لِشُرَكَآئِنَا ۚ فَمَا كَانَ لِشُرَكَآئِهِمْ فَلَا يَصِلُ اِلَى اللّٰهِ ۚ وَمَا كَانَ لِلّٰهِ فَهُوَ يَصِلُ اِلٰى شُرَكَآئِهِمْ ۭ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾

136. Allah'ın yarattığı ekinlerle hayvanlardan Allah'a pay ayırıp zanlarınca, bu Allah'a, bu da ortaklarımıza (putlarımıza) dediler. Ortakları için ayrılan Allah'a ulaşmıyor, fakat Allah için ayrılan ortaklarına ulaşıyor! Ne kötü hüküm veriyorlar?

Açıklaması:

136- Ve onlar, yani Mekke kâfirleri **Allah için onun yarattığından ekinden ve hayvanlardan bir pay ayırdılar.** O payı misafirlere, miskinlere harcıyorlar. Ayrıca putları için de bir nasip ayırdılar. O payı da onlara hizmet edenlere harcıyorlar. **Sonra zanlarınca**[571] **bu Allah içindir, bu da ortaklarımız içindir, dediler.** Mekke kâfirleri, Allah'ın payı olarak ayrılmış olan şeye o putların payından bir şey karıştığı zaman hemen onu alırlardı. Ya da o putların payına Allahü teâlânın payından bir şey karıştığında ise onu bırakırlar, almazlardı. Ve «Allah bundan ganidir» derlerdi. Nitekim Allahü teâlânın da buyurduğu gibi **ar-**

570 «Men» lafzı ism-i mevsul olup «tağlemûne» fiilinin mefuludur.
571 «Zağm» lafzı fethayla okundu. Ayrıca zammeyle «zuğm» diye de okundu.

tık ortakları için olan, Allah'a O'nun canibine **ulaşmaz. Allah için olan ise, ortaklarına ulaşır. Hükmeder oldukları** şey, onların hükmü **ne fenadır o.**

وَكَذٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ اَوْلَادِهِمْ شُرَكَآؤُهُمْ لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ ۖ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٧﴾

137. Bunun gibi ortakları, müşriklerden çoğuna çocuklarını (kızla-rını) öldürmeyi hoş gösterdi ki, hem kendilerini mahvetsinler hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar! Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Öyle ise onları uydurdukları ile başbaşa bırak!

Açıklaması:

137- Ve işte böylece zikrolunan şey onlara süslenildiği gibi **müşriklerden birçoklarına** rızık korkusu sebebiyle **çocuklarını öldürmeyi onların** cinlerden olan **ortakları tezyin etmişlerdir.**[572] **Ta ki onları helak etsinler ve dinlerini de kendilerine karıştırsınlar. Ve Allahü teâlâ dileseydi onu yapmazlardı. Artık onları da ve iftira ettikleri şeyi de bırak.**

وَقَالُوا هٰذِهٖٓ اَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لَا يَطْعَمُهَآ اِلَّا مَنْ نَشَآءُ بِزَعْمِهِمْ وَاَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَاَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا افْتِرَآءً عَلَيْهِ ۚ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٨﴾

138. Onlar saçma düşüncelerine göre dediler ki: "Bu (tanrılar için ay-rılan) hayvanlarla ekinler haramdır. Bunları bizim dilediğimizden başkası yiyemez. Bunlar da binilmesi yasaklanmış hayvanlardır." Birtakım hayvanlar da vardır ki, (Allah böyle emrediyor diye) O'na iftira ederek üzerlerine Allah'ın adını anmazlar. Yapmakta oldukları iftiraları yüzünden Allah onları cezalandıracaktır.

Açıklaması:

138- Ve kendi inançlarınca yani bunun hakkında kendileri için bir delil olmadığı halde **dediler ki: Bu hayvanlar ve ekinler men edilmiştir,** haramdır. **Onları dilediğimiz kimselerden** putlara hizmet edenlerden ve gayrısından **başkası yiyemez. Ve bir kısım hayvanların da sırtları haram kılınmıştır.** Onlara binilemez (develer ve putlara adanması için ayrılmış koyunlar gibi). **Ve bir kısım hayvanlar da vardır ki onların üzerine** boğazlanmaları

572 Şurakâü lafzı refle «zeyyene» fiilinin failidir. Bir kıraatta meful için bina kılanarak «züyyine» diye de okundu. (Bu kırâata göre) «katl» lafzı refle, «Evlâd» lafzı da katl kelimesinin onu nasb etmesiyle, «Şurekâihim» lafzı da katl kelimesinin muzâf olmasıyla cerle okundu. Bu kıraatta muzafla muzafun ileyhin arası mefulle ayrılmıştır. Katl lafzının Şurekâihim lafzına izafeti ise, o ortakların öldürmeyi emretmelerinden dolayıdır.

anında **Allah'ın ismini zikretmezler.** Bilâkis putlarının isimlerini zikrederler ve bunu da Allah'a **O'na iftira olarak** nisbet ederlerdi. **Elbette bunları O'na iftira ettikleri şey yüzünden yakında cezalandıracaktır.**

وَقَالُوا مَا فِى بُطُونِ هٰذِهِ الْاَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلٰٓى اَزْوَاجِنَاۚ وَاِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَآءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْۗ اِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾

139. Dediler ki: "Şu hayvanların karınlarında olanlar yalnız erkekleri-mize aittir, kadınlarımıza ise haram kılınmıştır. Şayet (yavru) ölü doğarsa, o zaman (kadın erkek) hepsi onda ortaktır." Allah bu değerlendirmelerinin cezasını verecektir. Şüphesiz ki O hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.

Açıklaması:

139- Ve dediler ki: Şu haram kılınmış **hayvanların,** bahirelerin ve saibelerin **karınlarındaki, sade erkeklerimize mahsustur,** helâldir. **Ve eşlerimizin,** yani kadınların **üzerine haram kılınmıştır. Eğer ölmüş olursa**[573] **onlar onda ortaklardır. Allahü teâlâ onlara** bunu helâl kılmakla ve haram kılmakla olan **vasıflamalarını** yani onun cezasını **yakında verecektir. Şüphe yok ki o** işinde **hikmet sahibidir,** mahlûkatını da **bi hakkın bilicidir.**

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُٓوا اَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ افْتِرَآءً عَلَى اللّٰهِۗ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٤٠﴾

140. Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızkı, Allah'a iftira ederek (kadınlara) haram kılanlar, muhakkak ki ziyana uğramışlardır. Onlar gerçekten sapmışlardır ve doğru yolu bulacak da değillerdir.

Açıklaması:

140- Çocuklarını rızık korkusu sebebiyle **sefihlikten,** cehaletten **bilgisizlikten dolayı öldürenler**[574] **ve Allahü teâlânın merzuk ettiği şeyi** zikrolunanları **Cenâb-ı Hakk'a iftira ederek haram sayanlar şüphe yok ki hüsrana uğramışlardır. Muhakkak ki onlar sapıtmışlar. Doğru yolu da bulmuş değillerdir.**

573 «Meyte» lafzı «tekün» fiilinin münennes ve müzekker olmasıyla beraber refle ve nasbla okundu.

574 «Katelû» fiili tahfifle okundu. Ayrıca şeddelenmekle beraber «Kattelû» diye de okundu.

وَهُوَ الَّذِىٓ اَنْشَاَ جَنّٰتٍ مَّعْرُوْشٰتٍ وَّغَيْرَ مَعْرُوْشٰتٍ وَّالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا اُكُلُهٗ وَالزَّيْتُوْنَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَّغَيْرَ مُتَشَابِهٍۗ كُلُوْا مِنْ ثَمَرِهٖٓ اِذَآ اَثْمَرَ وَاٰتُوْا حَقَّهٗ يَوْمَ حَصَادِهٖۖ وَلَا تُسْرِفُوْاۗ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَۙ ﴿١٤١﴾

141. Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yeyin. Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.

Açıklaması:

141- Ve O, o zattır ki; yerleşmiş, yeryüzüne döşenmiş **bahçeler,** bostanlar *-karpuz gibi-* **ve** hurma ağacı gibi bir gövde üzerinde yükselmekle **döşenmemiş** *-bostanları-* **ve yenilmesi,** suret ve tat hususunda meyvası ve taneleri **muhtelif hurmaları ve ekinleri ve** yaprakları **birbirine benzer**[575] ve tatları **birbirine benzemez bir halde zeytin ve nar ağaçlarını yaratmıştır. Onlardan her birinin** olgunlaşmadan evvel **meyva verdiğinde meyvesinden yiyiniz. Biçildiği gün de hakkını** onda birini ya da yarısını **veriniz. Ve** hepsini vermekle *-Öyleki aileniz için hiçbir şey kalmıyor-* **israf etmeyiniz. Şüphe yok ki Allahü teâlâ müsrifleri,** kendilerine konulan sınırları aşanları **sevmez.**

وَمِنَ الْاَنْعَامِ حَمُوْلَةً وَّفَرْشًاۗ كُلُوْا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِۗ اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌۙ ﴿١٤٢﴾

142. Hayvanlardan yük taşıyanı ve tüyünden döşek yapılanları yaratan O'dur. Allah'ın size verdiği rızıktan yeyin, şeytanın ardına düşmeyin; şüphesiz o sizin için apaçık bir düşmandır.

Açıklaması:

142- Ve hayvanlardan yük taşıyanları, üzerinde yük yüklemeye salih olanları (büyük develer gibi) ve küçük develer ve koyunlar gibi yük taşımaya elverişli olmayan **serilecek olanları da o yaratmıştır.** Bu hayvanlar «ferş-serilecek» diye isimlendi. Çünkü bunlar yere yakın olduklarından yere nisbetle yatak gibidirler. **Allahü teâlânın size rızık kıldığı şeylerden yiyin ve şeytanın izlerine,** haram kılma ve helâl kılma hususunda onun yollarına **uymayın. Şüphe yok ki o sizin için apaçık** düşmanlığı aşikâr olan bir düşmandır.

575 Müteşabihen lafzı haldir.

ثَمَانِيَةَ اَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ نَبِّؤُنِى بِعِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٤٣﴾

143. (Dişi ve erkek olarak) sekiz eş yarattı: Koyundan iki, keçiden iki... De ki: O, bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram etti? Eğer doğru iseniz bana ilimle söyleyin.

Açıklaması:

143- Allahü teâlâ **sekiz çift,** sınıf[576] yarattı. **Koyundan iki** çift, erkek ve dişi **keçiden de**[577] **iki tane.** Ey Muhammed! Bazı kere koyun, keçi gibi hayvanların erkeklerini bazı kere de dişilerini haram kılıp ve bu yalanı Allahü teâlâya nisbet edene **de ki:** Allahü teâlâ sizin üzerinize, koyun ve keçiden **erkek olanları mı haram kıldı. Yoksa** onlardan iki dişiyi **mi? Ve** ister erkek olsun ister dişi olsun **iki dişinin rahimlerinin muhtevi olduklarını mı? Eğer siz** bunda **doğru sözlü iseniz bana** bunun haram kılınmasının keyfiyetinden **haber veriniz.**

Mânâ şöyledir: Bu haram kılma nereden ortaya çıktı. Eğer erkeklikten dolayı ise bütün erkekler de haramdır. Eğer dişilikten dolayı ise bütün dişiler haramdır. Eğer rahmin ihtiva etmesinden dolayı ise hem dişi hem de erkek haramdır. Öyleyse bu özelleştirme nereden geldi.[578]

وَمِنَ الْاِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ اِذْ وَصّٰيكُمُ اللّٰهُ بِهٰذَا فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٤﴾

144. Deveden de iki, sığırdan da iki (yarattı.) De ki: O bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kıldı? Yoksa Allah'ın size böyle vasiyet ettiğine şahit mi oldunuz? Bilgisizce insanları saptırmak için Allah'a karşı yalan uydurandan kim daha zalimdir! Şüphesiz Allah o zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

Açıklaması:

144- Deveden de iki çift, sığırdan da iki çift yarattı dedi ki: İki erkeği mi haram kıldı, yoksa iki dişiyi mi? Yoksa iki dişinin rahimlerinin muhtevi olduklarını mı? Yoksa siz Allahü teâlâ bununla haram kılmakla **size**

576 Semâniye lafzı «hamûleten» lafzından bedeldir.
577 «Mağz» lafzı aynın fethasıyla ve sükunuyla okundu.
578 Âyetteki istifham (soru) inkâr içindir.

tavsiyede bulunduğu zaman şahitler, hazırlar **miydiniz?** Ki buna itimad ettiniz. Hayır bilâkis sizler bunun hakkında yalancılarsınız. **Artık insanları bilmeksizin saptırmak için Allahü teâlâya karşı** bu şekilde **yalan yere iftirada bulunan kimseden daha zâlim kim vardır?** yani kimse yoktur. **Şüphe yok ki, Allahü teâlâ zâlimler güruhunu hidayete erdirmez.**

قُلْ لَّآ اَجِدُ فِى مَآ اُوحِىَ اِلَىَّ مُحَرَّمًا عَلٰى طَاعِمٍ يَطْعَمُهٗٓ اِلَّآ اَنْ يَكُونَ مَيْتَةً اَوْ دَمًا مَسْفُوحًا اَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَاِنَّهٗ رِجْسٌ اَوْ فِسْقًا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَّلَا عَادٍ فَاِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤٥﴾

145. De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, kimseye haram kılınmış birşey bulamıyorum. Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak üzere kim (bunlardan) yemek zorunda kalırsa bilsin ki Rabbin bağışlayan ve esirgeyendir.

Açıklaması:

145- De ki: Bana vahyedilmiş olanda bir kimseye yiyeceği haram kılınmış bir şey **bulamıyorum. Meğer ki, ölü**[579] **veya fışkırmış,** akan kan *-diğerlerinin hilafınadır. Meselâ ciğer ve dalaktaki kan gibi ki onlar akar kan değildir-* **veya domuz eti olursa**[580] **müstesna. Çünkü bu murdar,** haram **bir şeydir. Veyahut bir fısk ki üzerine Allah'tan başkası için kesilmiş,** yani onun gayrısının ismi üzerine kesilmiş, **-bu da müstesnadır.- Maahezâ kim** bu zikrolunanlardan bir şeye **muzdar kalırsa ve tecavüz etmeksizin ve haddi aşmaksızın** onu yerse **şüphesiz ki Rabbin** o kişi için yediği şeyi **mağfiret edicidir, ona acıyıcıdır.**

Âyette zikrolunanlara, sünnetle (hadis-i şerifler vasıtasıyla) yırtıcı hayvanlardan her azı diş sahibi ve kuşlardan da pençe sahipleri ilhak olunmuştur.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِى ظُفُرٍ ۚ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَآ اِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَآ اَوِ الْحَوَايَآ اَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ۭ ذٰلِكَ جَزَيْنٰهُمْ بِبَغْيِهِمْ ۡ وَاِنَّا لَصٰدِقُونَ ﴿١٤٦﴾

146. Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sırtlarında yahut

579 "Meyte" lafzı nasbla okundu. Bir kıraatta da refle okundu. O zaman fiili de te ile beraber «tekûne» diye okunur.

580 «Yekûne» fiili yâ ile okundu. Ayrıca te ile «tekûne» diye de okundu.

bağırsaklarında taşıdıkları ya da kemiğe karışan yağlar hariç olmak üzere sığır ve koyunun iç yağlarını da onlara haram kıldık. Bu, zulümleri yüzünden onlara verdiğimiz cezâdır. Biz elbette doğru söyleyeniz.

Açıklaması:

146- Ve Yahudilerin üzerine her tırnaklı olanı haram kıldık. Bu haram kılınan tırnaklı hayvanlar parmaklarını açıp ayıramıyanlardır. Deve, koyun vs. gibi. **Ve onlara sığırdan ve koyundan -çıkarılan- iç yağlarını** bağırsaktaki iç yağı ile böbrek iç yağlarını **da haram kıldık. Ancak bunların sırtlarına yapışan** yani o iç yağından sırta bağlanmış olanı **veya bağırsaklarına** yapışanı[581] **veya** o iç yağından **kemikle karışanı** *-o iç yağı kalçadaki kemikle karışan iç yağıdır-* **müstesna.** Çünkü bu zikredilen iç yağları onlara helâl kılınmıştır. Bu haram kılma, Nisa sûresinde de geçtiği üzere **hadde tecavüz ettikleri için,** zulüm ettikleri için **onlara** onunla **bir ceza olarak yaptık. Ve şüphe yok ki biz** haberlerimizde ve vaadlerimizde **elbette sadıklarız.**

فَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَّبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ ۚ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهٗ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿١٤٧﴾

147. Eğer seni yalanlarlarsa de ki: Rabbiniz geniş bir rahmet sahibidir. Bununla beraber O'nun azabı, suçlular topluluğundan uzaklaştırılamaz.

Açıklaması:

147- İmdi Seni getirdiğin şey hususuda **yalanlarlarsa** onlara **de ki: Rabbiniz geniş bir rahmet sahibidir.** Çünkü size karşı azabla acele etmiyor. Bu âyette onları imana davet etmeye bir yumuşaklıkta bulunmak vardır. **Fakat O'nun ikâbı,** geldiği vakit ki azabı **günahkâr olan bir güruhtan reddolunmaz.**

سَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا لَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَآ اَشْرَكْنَا وَلَآ اٰبَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ ۭ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتّٰى ذَاقُوْا بَاْسَنَا ۭ قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوْهُ لَنَا ۭ اِنْ تَتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ اَنْتُمْ اِلَّا تَخْرُصُوْنَ ﴿١٤٨﴾

148. Putperestler diyecekler ki: "Allah dileseydi ne biz ortak koşardık ne de atalarımız. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık." Onlardan öncekiler de aynı şekilde (peygamberleri) yalanladılar ve sonunda azabımızı tattılar. De ki: Yanınızda bize açıklayacağınız bir bilgi var mı? Siz zandan başka bir şeye uymuyorsunuz ve siz sadece yalan söylüyorsunuz.

581 «Havaya» lafzı «Havyâu» ya da «Hâviye» lafzının cemisidir.

Açıklaması:

148- Müşrik olanlar elbette diyeceklerdir ki: Eğer Allah dilemiş olsa idi bizler şirke düşmezdik, babalarımız da. Ve de bir şeyi haram kılardık. Netice itibarıyla bizim şirke düşmemiz de, bir şeyi haram kılmamız da O'nun dilemesiyledir. Öyleyse o buna razı olucudur.

Allahü teâlâ da buyurdu ki: **İşte böylece** bunlar yalanladıkları gibi **onlardan evvelkiler de** peygamberlerini **yalanladılar. Nihayet ikâbımızı,** azabımızı **tattılar. De ki: Sizin yanınızda** Allahü teâlânın buna razı olduğuna dair **ilimden bir şey var mı? Onu bize çıkarsanıza.** Yani sizin yanınızda hiçbir bilgi yoktur. Siz bu hususta **zandan başka bir şeye tâbi olmuyorsunuz. Ve siz ancak yanlış tahminlerde bulunuyorsunuz,** bunun hakkında yalan şeyler söylüyorsunuz.

قُلْ فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُۚ فَلَوْ شَآءَ لَهَدٰىكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾

149. De ki: Kesin delil, ancak Allah'ındır. Allah dileseydi elbette hepinizi doğru yola iletirdi.

Açıklaması:

149- De ki: Eğer sizin için bir hüccet yoksa **hüccet-i bâliğa,** tam olan **Allahü teâlâya mahsustur. Eğer o** sizin hidayetinizi **dileseydi elbette hepinizi hidayete erdirirdi.**

قُلْ هَلُمَّ شُهَدَآءَكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ اَنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ هٰذَاۚ فَاِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْۚ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَۧ ﴿١٥٠﴾

150. De ki: Allah şunu yasak etti, diye şehadet edecek şahitlerinizi getirin! Eğer onlar şahitlik ederlerse, sen onlarla beraber şahitlik etme; âyetlerimizi yalanlayanların ve ahiret gününe inanmayanların arzularına uyma. Onlar, Rablerine eş tutuyorlar.

Açıklaması:

150- De ki: Haydi Allahü teâlâ, bunları haram kıldığınız şeyleri **muhakkak haram kıldı diye şehadet edecek olan şâhitlerinizi getiriniz,** hazır kılınız. **Şayet onlar şehadet ederlerse sen onlar ile beraber şehadette bulunma ve âyetlerimizi tekzip edenlerin ve âhirete inanmayanların hevâlarına tâbi olma. Ve onlar, başkalarını Rablerine denk tutarlar,** ortak koşarlar.

قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْۖ اَلَّا تُشْرِكُوا بِهٖ شَيْـًٔاۖ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًاۚ وَلَا

تَقْتُلُوٓا اَوْلَادَكُمْ مِنْ اِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ ۚ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ۚ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ۗ ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾

151. De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin -sizin de onların da rızkını biz veririz-; kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın ve Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın! İşte bunlar Allah'ın size emrettikleridir. Umulur ki düşünüp anlarsınız.

Açıklaması:

151- De ki: Geliniz, Rabbinizin üzerinize neleri haram kılmış olduğunu okuyayım; şöyle ki O'na hiçbir şeyi şerik koşmayınız ve ana ile babaya iyilik etmekle iyilik ediniz. **Ve çocuklarınızı yoksulluktan** ondan korkar olduğunuz fakirlikten **dolayı** toprağa gömerek **öldürmeyiniz. Sizi de onları da rızıklandırırız. Ve fuhşiyâta** zina gibi büyük günahlara **onlardan zahir olanına ve gizli olanına** yani aleni olanına ve sirri olanına **yaklaşmayınız. Ve Allahü teâlânın haram kıldığı herhangi bir kimseyi de öldürmeyiniz, bi hakkın olan** kısas, riddet haddi ve evlinin recmi gibi olanlar **müstesna. İşte bu** zikrolunan **ile size tavsiyede bulunmuştur. Ta ki akledesiniz,** iyice düşünesiniz.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهٗ ۚ وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ ۚ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى ۚ وَبِعَهْدِ اللّٰهِ اَوْفُوا ۗ ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ۙ ﴿١٥٢﴾

152. Rüşd çağına erişinceye kadar, yetimin malına, sadece en iyi tutumla yaklaşın; ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız dahi olsa adaletli olun, Allah'a verdiğiniz sözü tutun. İşte Allah size, iyice düşünesiniz diye bunları emretti.

Açıklaması:

152- Ve yetimin malına ihtilâm olmakla **rüşdüne ulaşıncaya kadar yaklaşmayınız. Ancak ki en güzel olan** bir hasletle ola. O güzel haslet, kişinin onda maslahatı olduğu şeydir. **Ve ölçeği ve tartıyı doğrulukla,** âdaletle ve eksiltmeyi terketmekle **ifa ediniz. Biz bir kimseyi vûs'unun,** bu hususta takatinin **fevkinde bir şey ile mükellef kılmayız.** Öyle ki kişi ölçekte ve tartıda yanlış yapar da *-Allah da onun niyetinin sıhhatini biliyorsa-* onun üzerine bir he-

saba çekme yoktur (nitekim hadis-i şerifte de vârid olduğu gibi) Ve bir hüküm ya da gayrısı hakkında **söz söyleyeceğiniz zaman** doğrulukla **adalette bulunuz. Velev ki** kendi lehine ya da aleyhine söz söylenen **karabet sahibi olsun. Ve Allahü teâlânın ahdini yerine getiriniz. İşte size bunlar ile tavsiyede bulunmuştur. Umulur ki düşünürsünüz**[582] vaazlanırsınız.

وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِى مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُۚ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِۦ ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾

153. Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte sakınmanız için Allah size bunları emretti.

Açıklaması:

153- Ve şüphesiz ki[583] bu, sizlere vasiyet ettiğim şey **müstakîm olarak yolumdur. Artık ona tâbi olunuz. Başka yollara,** O'nun yoluna muhalif olan yollara **tâbi olmayınız. Sonra bunlar sizi Allah'ın yolundan,** dininden **ayırır**[584] yani meylettirir. **İşte size bununla tavsiyede bulundu. Gerekir ki sakınırsınız.**

ثُمَّ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِىٓ اَحْسَنَ وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٤﴾

154. Sonra iyilik edenlere nimetimizi tamamlamak, her şeyi açık-lamak, hidayete erdirmek ve rahmet etmek maskadıyla Musa'ya da Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik. Umulur ki, Rablerinin huzuruna varacaklarına iman ederler.

Açıklaması:

154- Sonra biz Musa'ya onunla kâim olmayı **güzel edene kitabı,** Tevrat'ı ve sonra nimeti **tamam etmek için** haberleri sırasıyla tertip etmek için ve din hususunda kendisine ihtiyaç duyulan **her şeyi tafsil etmek,** beyan etmek **ve bir hidayet ve rahmet olmak için verdik. Ta ki onlar,** yani Ben-i İsrâil, diriltilerek **Rablerinin huzuruna varacaklarına iman etsinler.**

وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَۙ ﴿١٥٥﴾

582 «Tezekkerûne» fiili şeddeyle okundu. Ayrıca sükunla «tezkürûne» diye de okundu.
583 «Enne» lafzı lamın takdiri üzere fethayla okundu. Ayrıca istinafiye olmak üzere kesrayla «inne» diye de okundu.
584 «Teferraka» fiilinde iki tâ'dan birinin hazfı vardır.

155. İşte bu (Kur'an), bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Buna uyun ve Allah'tan korkun ki size merhamet edilsin.

Açıklaması:

155- Ve bu, Kur'ân bir kitaptır ki, bunu biz indirdik, mübarektir. Ey Ehl-i Mekke! Onda bulunanla amel etmekle **ona tâbi olunuz. Ve** küfürden **sakınınız. Tâ ki rahmete eriniz.**

اَنْ تَقُولُٓوا اِنَّمَآ اُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلٰى طَآئِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَاۖ وَاِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَۙ ﴿١٥٦﴾

156. "Kitap, yalnız bizden önceki iki topluluğa (Hıristiyanlara ve Yahudilere) indirildi, biz ise onların okumasından gerçekten habersizdik" demeyesiniz diye;

Açıklaması:

156- Biz onu indirdik, **demeyiniz ki «kitap ancak bizden evvel iki taifeye,** Yahudilere ve Hıristiyanlara **indirilmiştir. Şüphesiz ki**[585] **biz onların kıraatından gafiller idik.** Bizim lügatımızda olmadığından o kıraatı bilemiyorduk.

اَوْ تَقُولُوا لَوْ اَنَّآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّآ اَهْدٰى مِنْهُمْۚ فَقَدْ جَآءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌۚ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ عَنْهَاۜ سَنَجْزِى الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ اٰيَاتِنَا سُٓوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾

157. Yahut "Bize de kitap indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk" demeyesiniz diye (Kur'an'ı indirdik). İşte size de Rabbinizden açık bir delil, hidayet ve rahmet geldi. Kim, Allah'ın âyetlerini yalanlayıp onlardan yüz çevirenden daha zalimdir! Âyetlerimizden yüz çevirenleri, yüz çevirmelerinden ötürü azabın en kötüsüyle cezalandıracağız.

Açıklaması:

157- Yahut demeyiniz ki eğer bize kitap indirilmiş olsa idi elbette zihinlerimiz daha iyi olduğu için **biz onlardan daha ziyade hida-yete ermiş olurduk. İşte size Rabbinizden beyyine,** bir beyan **geldi.** Ona tâbi olana **hidayet ve rahmette. Artık Allahü teâlânın âyetlerini yalanlayandan ve ondan meyledenden** yüz çevirenden **daha zâlim kim vardır?** kimse yoktur. **Biz**

585 «İn» lafzı «inne»den tahfif edilmiştir. İsmi ise mahzuftur. Yani «İnhu».

âyetlerimizden yüz çevirenleri elbette böyle yüz çevirmeleri sebebiyle azabın en kötüsü yani en şiddetlisi **ile cezalandıracağız.**

هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّآ اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَأْتِىَ رَبُّكَ اَوْ يَأْتِىَ بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ ؕ يَوْمَ يَأْتِى بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا اِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فِىٓ اِيمَانِهَا خَيْرًا ؕ قُلِ انْتَظِرُوٓا اِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾

158. Onlar ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini yahut Rabbinin bazı alâmetlerinin gelmesini bekliyorlar. Rabbinin bazı alâmetleri geldiği gün, önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz. De ki: Bekleyin, şüphesiz biz de beklemekteyiz!

Açıklaması:

158- Onlar tekzib edenler **başka şeyi değil kendilerine** ruhlarını kabzetmesi için **meleklerin gelmesi**[586] **veya Rabbinin bazı âyetlerinin** o âyet güneşin batıdan doğmasıdır (nitekim Buhari ve Müslim'deki hadiste de olduğu gibi) **geleceği gün evvelce iman etmemiş**[587] **veya imanında bir hayır** taat **kazanmamış olan nefse imanı fayda vermez.** Yani onun tevbesi ona menfaat vermez (Hadis-i şerifte de vârid olduğu gibi). **De** ki: Bu şeylerden birini **bekleyiniz ve şüphesiz ki biz de bekleyicileriz.**

اِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِى شَىْءٍ ؕ اِنَّمَآ اَمْرُهُمْ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾

159. Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi ancak Allah'a kalmıştır. Sonra Allah onlara yaptıklarını bildirecektir.

Açıklaması:

159- Şüphesiz o kimseler ki dinlerini onda ihtilâfa düşmeleri sebebiyle **tefrikaya düşürdüler,** bazısını alıp bazısını da terk ettiler **ve cemaatlere,** bu hususta muhtelif fırkalara **ayrıldılar.**[588] Yani emrolonmuş oldukları dini terkettiler. O kişiler Yahudiler ve Hıristiyanlardır. **Sen hiçbir şeyde onlardan değilsin.** Yani onlara dokunma, **onların işleri ancak Allah'a aittir.** O işi üze-

586 «te'tiye» fiili «te» ile okundu. Ayrıca yâ ile yetiye, diye de okundu.
587 Bu cümle «nefs» lafzının sıfatıdır.
588 Bir kıraatta «farrakû» fiili «farakû» diye okundu.

rine almaktadır. **Sonra** âhirette **onlara yapmakta olduklarını haber verecektir.** Sonra onları o yaptıklarının karşılığında cezalandıracaktır. Bu âyet kılıç âyetiyle nesholunmuştur.

مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ عَشْرُ اَمْثَالِهَا ۚ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزٰٓى اِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿١٦٠﴾

160. Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır. Kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar.

Açıklaması:

160- Her kim bir iyilik yani Lâ ilâhe illallâh **ile gelirse kendisi için onun on misli** yani on tane hasene mükâfatı **vardır. Ve her kim bir kötülük ile gelirse o ancak onun misli ile** yani karşılığı ile **cezalandırılır. Ve onlar zulme uğramazlar,** mükâfatlarından az bir şey dahi de olsa eksiltilmezler.

قُلْ اِنَّنِىْ هَدٰىنِىْ رَبِّىْٓ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۚ دِيْنًا قِيَمًا مِّلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿١٦١﴾

161. De ki: Şüphesiz Rabbim beni doğru yola, dosdoğru dine, Allah'ı birleyen İbrahim'in dinine iletti. O, ortak koşanlardan değildi.

Açıklaması:

161- De ki şüphe yok ki Rabbim beni müstakim bir yola, dosdoğru müstakim **bir dine**[589] **İbrahim'in hanif olan milliyetine hidayet buyurdu. Ve o müşriklerden olmuş değildi.**

قُلْ اِنَّ صَلَاتِىْ وَنُسُكِىْ وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتِىْ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ ۙ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيْكَ لَهٗ ۚ وَبِذٰلِكَ اُمِرْتُ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِيْنَ ﴿١٦٣﴾

162. De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir.

163. O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben müslümanların ilkiyim.

589 -«dinen» lafzı «sıratın» lafzının mahallinden bedeldir.

Açıklaması:

162- De ki: Benim namazım, nüsüküm hac ve gayrısından olan ibadetim **ve diriliğim,** hayatım **ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâ içindir.**

163- Onun bu hususta **bir ortağı yoktur. Ve ben bununla** yani tevhidle **memur oldum. Ve ben** bu ümmetten **müslümanların ilkiyim.**

قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِى رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَىْءٍ ؕ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ اِلَّا عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ۚ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾

164. De ki: Allah her şeyin Rabbi iken ben ondan başka Rab mı arayacağım? Herkesin kazanacağı yalnız kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. Ve O, uyuşmazlığa düştüğünüz gerçeği size haber verecektir.

Açıklaması:

164- De ki: Ben Allahü teâlâdan başka bir Rab ilâh mı ararım. Yani ondan gayrısını mı talep ederim. **O her şeyin Rabbidir,** sahibidir. **Ve herkesin kazanacağı** günah **ancak kendi aleyhinedir. Ve hiçbir günahkâr** nefis **başka** bir nefsin **günahını yüklenemez.** Taşıyamaz. **Sonra dönüşünüz ancak Allah'adır. O zaman o Rabbiniz kendisinde ihtilâfa düşmüş olduğunuz şeyleri size haber verecektir.**

وَهُوَ الَّذِى جَعَلَكُمْ خَلَٰٓئِفَ الْاَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَبْلُوَكُمْ فِى مَآ اٰتٰيكُمْ ؕ اِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَاِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٥﴾

165. Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği (nimetler) hususunda sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır ve gerçekten O, bağışlayan merhamet edendir.

Açıklaması:

165- Ve O, o zattır ki sizi yeryüzünde halifeler kıldı,[590] yani orada bazınız bazınıza halife olur. **Ve bazınızı bazınızın üzerine dereceler bakımından** malla, rütbeyle ve başka şeylerle **yükseltti. Ta ki size verdiği şeylerde** sizden itaatkâr olan ile âsi olanı açığa çıkarıp **sizi ibtilâ etmesi için,** sizi imtihan etmesi için. **Şüphe yok ki senin Rabbin** kendisine âsi olana **azabı seri olandır ve muhakkak ki O,** mü'minleri **mağfiret edicidir,** onlara **rahmet edicidir.**

590 «Halâif» lafzı «halîfe» lafzının cemisidir.

سُورَةُ الْاَعْرَافِ

A’RÂF SÛRESİ

Mekke’de nâzil oldu. 206 âyet-i kerimedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla.

الٓمٓصٓ ﴿١﴾

1. Elif. Lâm. Mîm. Sâd.

Açıklaması

1- Elif, lâm, mim, sâd. Allahü teâlâ bununla olan muradını daha iyi bilendir.

كِتَابٌ اُنْزِلَ اِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِى صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ لِتُنْذِرَ بِهٖ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾

2. (Bu), kendisiyle insanları uyarman, inananlara öğüt vermen için sana indirilen bir kitaptır. Artık bu hususta kalbinde bir şüphe olmasın.

Açıklaması:

2- Bu bir kitaptır ki; bununla korkutasın diye[591] **ve** ona **inananlara bir mev’ize olarak sana** -hitap Resûlullah'adır (s.a.v.).- **indirilmiştir. Ondan,** tekzib edileceğin korkusundan dolayı onu tebliğ etmekten **senin kalbinde bir sıkıntı olmasın.**

اِتَّبِعُوا مَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهٖٓ اَوْلِيَآءَ ۭ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

3. Rabbinizden size indirilene (Kur’an’a) uyun. O’nu bırakıp da başka dostların peşlerinden gitmeyin. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!

591 «Litünzira» fiilinin başındaki «lam» harf-i cerri «ünzile» fiiline müteallikdir.

Açıklaması:

3- Onlara de ki: **Rabbiniz tarafından size indirilene,** yani Kur'an'a **tâbi olunuz. Onlar,** yâni Allah'tan **başka,** Allah'a karşı günah işlemekte kendilerine itaat ettiğiniz **dostlara tâbi olmayın** -onları dost- edinmeyin. **Ve -gerçekten- sizler pek az tezekkür edersiniz.** Vaazlanırsınız.[592]

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا فَجَآءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا اَوْ هُمْ قَآئِلُونَ ﴿٤﴾

4. Nice memleketler var ki biz onları helâk ettik. Azabımız onlara geceleyin yahut gündüz istirahat ederlerken geldi.

Açıklaması:

4- Nice **beldeler** -yani oraların halkını kastediyorum- **vardır ki** -âyetteki «kem» lafzı, haber içindir. Ve mefuldür.- **oraları helak ettik,** oraları helak etmeyi murat ettik **hemen oralara be'simiz** azabımız **geceleyin ya da onlar kaylûledeyken** yani öğle uykusundayken **gelip çattı.** Yani azap onlara bir defasında gece bir defasında da gündüz geldi. Kaylûle: Gündüzün ortasında yapılan bir istirahattır ki, bazen o istirahatle beraber uyumak olmayabilir.

فَمَا كَانَ دَعْوٰيهُمْ اِذْ جَآءَهُمْ بَأْسُنَآ اِلَّآ اَنْ قَالُوٓا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٥﴾

5. Azabımız onlara geldiğinde çağırışları, "Biz gerçekten zalim kişiler-mişiz" demelerinden başka bir şey olmadı.

Açıklaması:

5- Onlara azabımız geldiği zaman ise onların sözleri «Biz hakikaten zalim kimseler olmuş idik» demekten başka bir şey olmamıştır.

فَلَنَسْـَٔلَنَّ الَّذِينَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦﴾

6. Elbette kendilerine peygamber gönderilen kimseleri de, gönderilen peygamberleri de mutlaka sorguya çekeceğiz!

Açıklaması:

6- Sonra kendilerine peygamberler gönderilmiş olanlara ümmetlere, peygamberlere icabet etmelerinden ve onlara ulaşan şey husu-sunda amel etmelerinden **mutlaka soracağız. Ve gönderilen peygam-berlere de elbette ki** tebliğ işinden **soracağız.**

592 «Tezekkerûn» fiili tâ ile okundu. Her iki kırâata göre asılda olan «tâ» harfinin «zâl» harfine idgâmı vardır.

فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَآئِبِينَ ﴿٧﴾

7. Ve onlara (olup bitenleri) tam bir bilgi ile mutlaka anlatacağız. Biz, onlardan uzak değiliz.

Açıklaması:

7- Sonra da onlara bir ilimle elbette anlatacağız. Elbette onlara yaptıklarını, tam bir bilgiyle haber vereceğiz. **Ve biz** peygamberlerin tebliğinden ve yapmış oldukları şey hususunda geçmiş ümmetlerden **gâibler değil idik.**

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ ۚ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾

8. O gün tartı haktır. Kimin (sevap) tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

9. Kimin de tartıları hafif gelirse, işte onlar, âyetlerimize karşı haksızlık ettiklerinden dolayı kendilerini ziyana sokanlardır.

Açıklaması:

8- Hak adil **olan,** amellerin ya da sayfaların, dili ve iki kefesi olan bir teraziyle (nitekim bir hadis-i şerifte de vârid olduğu gibi) **tartılması o gündedir.** Yani zikrolunan sualin olduğu gündedir. -O gün kıyamet günüdür.- **Ve artık her kimin terazileri** iyilikler sebebiyle **ağır gelirse işte felaha erenler** kurtulanlar **onlardır.**

9- Her kimin de terazileri kötülüklerle **hafif gelirse işte onlar âyetlerimize zulmetmiş** inkâr etmiş **olmaları sebebiyle nefislerini,** o nefisleri ateşe intikal ettirdiklerinden dolayı **hüsrana bırakmış kimselerdir.**

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ ۗ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

10. Doğrusu biz sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada size geçim vasıtaları verdik. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!

Açıklaması:

10- Andolsun ki ey Ademoğulları! **Sizleri yerde yerleştirdik. Ve orada sizin için birçok maişet vasıtaları kıldık.**[593] **Siz ise** buna **pek az şükredersiniz.**[594]

593 Maâyiş lafzı yâ ile beraber okundu, «onlarla yaşamınızı sürdürdüğünüz sebepler» demektir. Ve «maişet» lafzının da cemisidir.

594 «Mâ» lafzı azlığı tekitlemek içindir.

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّٓا اِبْلِيسَۜ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿١١﴾

11. Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklere, Âdem'e secde edin! diye emrettik. İblis'in dışındakiler secde ettiler. O secde edenlerden olmadı.

Açıklaması:

11- Andolsun ki sizi, yâni babanız Âdem'i **yarattık. Sonra sizleri sûretlendirdik.** Yani sizler onun zahrında (bel kemiklerinde iken) onu sûretlendirdik. **Sonra da Âdem'e** eğilerek selâm secdesiyle **secde ediniz, diye meleklere emrettik derhal secde ettiler. Ancak iblis** cinlerin babası -ki meleklerin de arasında bulunuyordu- **o secde edenlerden olmadı.**

قَالَ مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَۜ قَالَ اَنَا۠ خَيْرٌ مِنْهُۚ خَلَقْتَنِى مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾

12. Allah buyurdu: Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir? (İblis): Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi.

Açıklaması:

12- Allahü teâlâ **buyurdu ki: Sana emrettiğimiz zaman seni secde etmenden ne alıkoydu? Dedi ki: Ben ondan hayırlıyım, beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.**

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾

13. Allah: Öyle ise, "İn oradan!" Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık! çünkü sen aşağılıklardansın! buyurdu.

Açıklaması:

13- Buyurdu ki: Artık oradan yani cennetten -denildi ki göklerden- **in, çünkü orada senin için kibirlenmek selâhiyeti yoktur. Artık** oradan **çık. Şüphe yok ki sen alçaklardansın,** zelil kimselerdensin.

قَالَ اَنْظِرْنِى اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾

14. İblis: Bana, (insanların) tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver, dedi.

Açıklaması:

14- Dedi ki: Onların yani insanların **diriltilip haşrolunacakları güne kadar bana mühlet ver,** beni te'hir et.

قَالَ اِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿١٥﴾

15. Allah: Haydi, sen mühlet verilenlerdensin, buyurdu.

Açıklaması:

15- Buyurdu ki: Sen muhakkak mühlet verilmişlerdensin.

Başka bir âyette «malum vaktin gününe kadar yani birinci nefha vaktine kadar» diye geçmektedir.

قَالَ فَبِمَآ اَغْوَيْتَنِى لَاَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَۙ ﴿١٦﴾

16. İblis dedi ki: Öyle ise beni azdırmana karşılık, and içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım.

Açıklaması:

16- Dedi ki: Senin beni azgınlığa uğratmana andolsun ki elbette onlar için, yani Âdemoğulları için **senin dosdoğru yolun üzerine** yani sana ulaştıran yol üzerine **oturacağım.**

ثُمَّ لَاٰتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ اَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَآئِلِهِمْۜ وَلَا تَجِدُ اَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾

17. "Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın!" dedi.

Açıklaması:

17- Sonra muhakkak ki onların önlerinden, arkalarından sağ taraflarından ve sol taraflarından yani her yönden **geleceğim.** Onları yol almalarından men edeceğim. İbni Abbas buyurdu ki; Kul ile Allahü teâlânın rahmetinin arasına perde olması için onlara üstlerinden gelmeye kadir olamaz.

قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْؤُمًا مَدْحُورًاۜ لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَاَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾

18. Allah buyurdu: Haydi, yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık! Andolsun ki, onlardan kim sana uyarsa, sizin hepinizi cehenneme dolduracağım!

Açıklaması:

18- Ve onların çoğunu şükür ediciler, mü'minler **bulmayacaksın.**

وَيَٰٓـَٔادَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُۥرِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْاٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهٰىكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ اِلَّآ اَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ اَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾

19. (Allah buyurdu ki): Ey Adem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz yerden yeyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz.

20. Derken şeytan, birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve: Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye yasakladı, dedi.

Açıklaması:

19- Ve ey Âdem! Sen,[595] **ve hanımın** Havvâ *-medle okundu-* **Cennette ikamet ediniz, dilediğiniz yerden yiyiniz ve şu ağaca** ondan bir şey yemek için **yaklaşmayınız.** -O ağaç buğday ağacıdır.- **Sonra ikiniz de zalimlerden olursunuz.**

20- Sonra şeytan iblis **ikisine de onların kendilerinden örtülmüş olan**[596] **çirkin yerlerini onlara açıvermesi için vesvese vermeye başladı. Ve Rabbiniz, sizi bu ağaçtan nehyetmedi ancak iki melek**[597] **olacağınız veya ebedî kalacaklardan olacağınızı hoş görmediği için nehyetti.** Yani bu zikredilen o ağaçtan yemekten ötürü lâzım gelen şeydir. Nitekim başka âyette de olduğu gibi «Sizi ebedîlik ağacına ve hiç eskimeyen bir mülke delâlet edeyim mi?»

وَقَاسَمَهُمَآ اِنِّى لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢١﴾

21. Ve onlara: Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim, diye yemin etti.

Açıklaması:

21- Ve onlara yemin etti ki; yani onlar için Allah'a yemin etti ki; **ben muhakkak sizin için** bu hususta **nasihat verici olanlardanım.**

595 Ente lafzı «Üskün» fiilinin altındaki zamiri, onun üzerine «zevcüke» lafzı atfedilebilsin için tekitleyiçidir.
596 «vûriye» fiili «muârât» mastarından «fûile» veznindendir.
597 «melekeyn» lafzı lamın kesrasıyla «melikeyn» diye de okundu.

فَدَلّٰىهُمَا بِغُرُوْرٍۚ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَّرَقِ الْجَنَّةِۗ وَنَادٰىهُمَا رَبُّهُمَآ اَلَمْ اَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَاَقُلْ لَّكُمَآ اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿٢٢﴾

Açıklaması:

22- Artık kendi tarafından olan **batıl sözle onları aldattı.** O ikisini makamlarından indirdi. Ne **zaman ki o ağacı tadıverdiler** yani ondan yediler, **kapalı olan avret yerleri onlara görünmeye başladı.** Yani her ikisine kendisinin ve diğerinin önü ve arkası zahir oldu. *-Ön ve arkanın her ikisine «sev'e» denildi. Çünkü onun açılması sahibini üzer.-* **Onların üzerini cennet yaprağından,** onunla gizlenmek için **örtmeye** yapıştırmaya **başladılar. Ve Rableri ise onlara nida etti ki: «Sizi bu ağaçtan nehyetmiş değil miydim? Ve şüphe yok ki size, şeytan apaçık** düşmanlığı aşikâr olan, **bir düşmandır, dememiş miydim?**[598]

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٢٣﴾

23. (Adem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.

Açıklaması:

23- Dediler ki: Ey Rabbimiz! Günah işlememiz sebebiyle **nefislerimize zulmettik ve eğer bizi yarlıgamaz isen ve merhamet buyurmaz isen, elbette biz hüsrana uğramışlardan oluruz.**

قَالَ اهْبِطُوْا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّۚ وَلَكُمْ فِى الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَّمَتَاعٌ اِلٰى حِيْنٍ ﴿٢٤﴾

24. Allah: Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır, buyurdu.

Açıklaması:

24- Allahü teâlâ buyurdu ki: Hepiniz, yani (peşinizden gelecek olan) zürriyetinizle beraber, Âdem ile Havvâ **inin. Bazınız,** zürriyetin bazısı **bazısına,** birbirlerine zulüm edeceklerinden dolayı **düşman olduğu halde. Ve sizin için yeryüzünde** ecellerinizin sona ereceği **vakte kadar, bir müstekar** istikrar mekânı ve **meta,** (nimetlerle) faydalanmak **vardır.**

598 Buradaki istifham (soru) mevzuyu zihne yerleştirmek içindir.

قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

25. "Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve orada (diriltilip) çıkarılacaksınız" dedi.

Açıklaması:

25- Buyurdu ki; Orada yeryüzünde **yaşayacaksınız, orada ölecek-siniz. Ve yine** diriltilmekle **oradan çıkarılacaksınız.**[599]

يَا بَنِى اٰدَمَ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِى سَوْاٰتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوٰى ذٰلِكَ خَيْرٌ ذٰلِكَ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾

26. Ey Âdemoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık. Takvâ elbisesi. İşte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın âyetlerindendir. Belki düşünüp öğüt alırlar (diye onları indirdi).

Açıklaması:

26- Ey Âdemoğulları! Size bir örtü indirdik onu sizin için yarattık. **Öyle ki çirkin yerlerinizi örtüyor ve bir de bir zinet libası** -o elbise-lerden onunla güzel görünülen libastır- indirdik. **Takva libası** amel-i salih ve güzel bir sekinet -*«libasü't-takva»daki «libas» lafzı, gerideki libas lafzının üzerine atfolunarak naspla ve mübteda olmak üzere de refle okundu. Haberi ise şu cümledir:* **o daha hayırlıdır. Bu işte, Allah'ın âyetlerindendir.** O'nun kudretine delâlet eden şeylerdendir. **Umulur ki düşünürler.** Ve hemen imân ederler. Bu son cümlede, hitaptan gaybe dönüş vardır.

يَا بَنِى اٰدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَآ اَخْرَجَ اَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْاٰتِهِمَآ اِنَّهُ يَرٰيكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ اَوْلِيَآءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾

27. Ey Âdemoğulları! Şeytan, ana-babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları, inanmayanların dostları kıldık.

Açıklaması:

27- Ey Âdemoğulları! Sizi de şeytan bir fitneye düşürmesin. Sizi sapıt-

599 «Tuhracûne» fiili, fail ve meful için bina kılınarak okunmuştur.

tırmasın. Yani ona tâbi olmayın ki fitneye düşmeyesiniz. **Nasıl ki ana-babanızı, onların çirkin yerlerini göstermek için** fitne vererek **onların örtülerini çekip atarak cennetten çıkarttı. Şüphe yok ki, o** yani şeytan **ve onun güruhu** onun ordusu **sizi**, cesetlerinin latifliğinden dolayı ya da renklerinin olmadığından dolayı, **onları göremeyeceğiniz bir taraftan görürler. Muhakkak ki biz şeytanları iman etmeyen kimseler için dostlar** yardımcılar ve yakınlar **kıldık.**

وَاِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَآ اٰبَآءَنَا وَاللّٰهُ اَمَرَنَا بِهَا ۭ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَاْمُرُ بِالْفَحْشَاۗءِ ۭ اَتَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٢٨﴾

28. Onlar bir kötülük yaptıkları zaman: "Babalarımızı bu yolda bulduk. Allah da bize bunu emretti" derler. De ki: Allah kötülüğü emretmez. Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?

Açıklaması:

28- Ve onlar, bir yaramazlık meselâ şirk ve «biz Allah'a isyan ettiğimiz elbiseler içerisinde tavaf etmeyiz» dedikleri halde çıplak olarak *Kâbe'yi* tavaf etmeleri gibi şeyler **yapıp ve** ondan nehyolundukları **zaman biz babalarımızı da bunun üzerinde bulduk,** sonra onlara tâbi olduk **ve Allah** aynı şekilde de **bize emretmiştir, derler.** Onlara **de ki: Şüphe yok ki, Allahü teâlâ fahiş şeylerle emretmez. Siz** Allah'ın söylediğini **bilmediğiniz şeyleri Allah'a karşı söyler misiniz?**[600]

قُلْ اَمَرَ رَبِّيْ بِالْقِسْطِ ۡ وَاَقِيْمُوْا وُجُوْهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَّادْعُوْهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۭ كَمَا بَدَاَكُمْ تَعُوْدُوْنَ ﴿٢٩﴾

29. De ki: Rabbim adaleti emretti. Her secde ettiğinizde yüzlerinizi O'na çevirin ve dini yalnız Allah'a has kılarak O'na yalvarın. İlkin sizi yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz.

Açıklaması:

29- De ki: Rabbim kıst, adâlet **ile emretti ve her secdede yüzünüzü** Allah'a **kaim kılınız.**[601] Yâni «Adaletli olun ve onu ayağa dikin.»

فَرِيْقًا هَدٰى وَفَرِيْقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلٰلَةُ ۭ اِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيٰطِيْنَ اَوْلِيَاۗءَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

600 Buradaki istifham inkâr içindir.
601 «Ekîmû» fiili, gerideki «bil kıst» car mecrurunun mânâsına atfolundu.

وَيَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

30. O, bir grubu doğru yola iletti, bir gruba da sapıklık müstehak oldu. Çünkü onlar Allah'ı bırakıp şeytanları kendilerine dost edindiler. Böyle iken kendilerinin doğru yolda olduklarını sanıyorlar.

Açıklaması:

30- Sizden **bir cemaate hidâyet etti. Bir cemaatin üzerlerine de dalâlet hak oldu. Çünkü onlar Allahü teâlâdan başka olarak, şeytanları dostlar edindiler. Ve kendilerini de hidayete ermişler zannederler.**

يَا بَنِىٓ اٰدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا ۚ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾

31. Ey Âdemoğulları! Her secde edişinizde güzel elbiselerinizi giyin; yeyin, için, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.

Açıklaması:

31- Ey Âdemoğulları! Her mescid yerinde namaz ve tavaf anında **zinetinizi** avretinizi örtecek şeyi **alınız.** Ve dilediğiniz şeyi **yiyiniz ve içiniz. İsraf da etmeyiniz. Şüphe yok ki O, israf edenleri sevmez.**

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّٰهِ الَّتِى اَخْرَجَ لِعِبَادِهٖ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ ۚ قُلْ هِىَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾

32. De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı? De ki: Onlar, dünya hayatında, özellikle kıyamet gününde müminlerindir. İşte bilen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz.

Açıklaması:

32- Onların üzerine inkâr olması için **de ki: Allahü teâlâ kulları için olan Allah'ın zinetini** libasını **ve rızıktan temiz olanları** lezzet sahibi olanları, **kim haram kılmıştır. De ki: O** hak kazanması sebebiyle **dünya hayatında iman edenler içindir.** Her ne kadar o dünya hayatında, onlara başkaları ortak olsa da. **Kıyamet gününde ise sadece** onlara **halis has olduğu halde**[602] **İşte âyetleri bilen** düşünebilen kişiler için **bir kavim için böyle tafsil ediyoruz.** Böyle bir tafsille âyetleri açıklıyoruz. Çünkü o âyetlerle menfaatlenebilen kimseler ancak onlardır.

602 «Hâsseten» lafzı refle okundu.

قُلْ اِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّیَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْاِثْمَ وَالْبَغْیَ بِغَیْرِ الْحَقِّ وَاَنْ تُشْرِكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ یُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطَانًا وَاَنْ تَقُولُوا عَلَی اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

33. De ki: Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi, Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.

Açıklaması:

33- De ki: Rabbim ancak fahiş şeyleri zina gibi büyük günahları, **onlardan zahir olanı da, gizlice yapılanı da,** onun aşikârını da gizlisini de **ve her türlü günahı ve haksız yere** *-ki o zulümdür-* insanlara **tecavüzü ve ona dâir** Allah'a şerik koşulmasına dair **hiçbir sultan,** delil **indirmemiş iken Allahü teâlâya şerik ittihaz etmenizi ve bilmediğiniz şeyleri,** mesela haram kılmadığı şeyin haram kılınması ve gayrı şeyi **Allahü teâlâya karşı söylemenizi haram kılmıştır.**

وَلِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ فَاِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ لَا یَسْتَاْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا یَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾

34. Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.

Açıklaması:

34- Her ümmet için bir ecel, müddet vardır. Artık onların ecelleri geldiği zaman, ne bir saat ondan **geri bırakılabilerler, ne de** onun **önüne geçebilirler.**

یَا بَنِیٓ اٰدَمَ اِمَّا یَاْتِیَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ یَقُصُّونَ عَلَیْكُمْ اٰیَاتِیۙ فَمَنِ اتَّقٰی وَاَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَلَا هُمْ یَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾

35. Ey Âdemoğulları! Size kendi içinizden âyetlerimi anlatacak peygamberler gelir de kim (onlara karşı gelmekten) sakınır ve kendini ıslah ederse, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.

Açıklaması:

35- Ey Âdemoğulları! Size içinizden peygamberler gelip de size âyetlerimi beyan edecek olduklarında[603] **kim** şirkten **sakınır ve amelini ıslah ederse artık onlar için bir korku yoktur ve onlar** âhirette **mahzun da olmayacaklardır.**

603 «İmmâ» lafzında «in»i şartiyenin nûnunun, zaid olan «mâ»nın mimine idgamı vardır.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٦﴾

36. Ayetlerimizi yalanlayanlar ve büyüklenip onlardan yüz çevirenler var ya, işte onlar ateş ehlidir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.

Açıklaması:

36- Ve o kimseler ki, bizim âyetlerimizi tekzip ettiler ve onlardan kibirlendiler ve onlara imân etmediler. **İşte onlar ateşin arkadaşlarıdır. Onlar o ateşte ebedî olarak kalacaklardır.**

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهٖ ۭ اُولٰٓئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ ۭ حَتّٰٓى اِذَا جَاۗءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ ۙ قَالُوْٓا اَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ۭ قَالُوْا ضَلُّوْا عَنَّا وَشَهِدُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوْا كٰفِرِينَ ﴿٣٧﴾

37. Allah'a iftira eden ya da O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kimdir! Onların kitaptaki nasipleri kendilerine erişecektir. Sonunda elçilerimiz (melekler) gelip canlarını alırken "Allah'ı bırakıp da tapmakta olduğunuz tanrılar nerede?" derler. (Onlar da) "Bizden sıvışıp gittiler" derler. Ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ederler.

Açıklaması:

37- Artık daha zâlim kimdir yani kimse yoktur **o kimseden ki: Allahü teâlâya** şerik ve çocuğu nisbet eder **yalan yere iftirada bulunmuş veya O'nun ayetlerini,** Kur'an'ı **tekzip etmiş olur. Onlar, kitaptan,** levhi mahfuzda onlar için yazılan rızık, ecel ve bunun gayrısı şeyden **nasipleri,** hazları **onlara nail olacaktır,** onlara isabet edecektir. **Nihayet onlara elçilerimiz,** yani melekler **gelip onların canlarını alırlarken,** onları azarlamak için **derler ki: Allah'tan başka kendilerine** dua ettikleriniz, **tapındıklarınız nerede? Onlar da diyecekler ki; Bizden kayboldular** ve biz de onları göremedik. **Ve onlar** ölüm anında **kendi nefisleri aleyhine, kendilerinin şüphesiz kâfirler olduklarını -itiraf ile- şehadette bulunmuş olurlar.**

قَالَ ادْخُلُوْا فِيْٓ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ فِي النَّارِ ۭ كُلَّمَا دَخَلَتْ اُمَّةٌ لَّعَنَتْ اُخْتَهَا ۭ حَتّٰٓى اِذَا ادَّارَكُوْا فِيهَا جَمِيعًا ۙ قَالَتْ اُخْرٰىهُمْ لِاُوْلٰىهُمْ رَبَّنَا هٰٓؤُلَاۗءِ اَضَلُّوْنَا فَاٰتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ ۭ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَّلٰكِنْ لَّا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

38. Allah buyuracak ki: "Sizden önce geçmiş cin ve insan toplulukları ara-

sında siz de ateşe girin!" Her ümmet girdikçe yoldaşlarına lânet edecekler. Hepsi birbiri ardından orada (cehennemde) toplanınca, sonrakiler öncekiler için, "Ey Rabbimiz! Bizi işte bunlar saptırdılar! Onun için onlara ateşten bir kat daha fazla azap ver!" diyecekler. Allah da: Zaten herkes için bir kat daha fazla azap vardır, fakat siz bilmezsiniz, diyecektir.

Açıklaması:

38- Onlara kıyâmet gününde **buyurur ki: Sizden evvel ins ve cinden gelip geçmiş olan ümmetlerin** hepsinin **içinde cehenneme giriniz. Her zaman bir ümmet** ateşe **girdikçe** onun sebebiyle sapıtmış olduğu için, ondan önce olan **dindaşına lanet eder. Nihayet hepsi oraya girip birbirine iltihak edince sonrakileri** -onlar tâbi olanlardır- **öncekileri için** yani onlar için *-ki onlar kendilerine tâbi olunanlardır-* **diyeceklerdir ki: Ey Rabbimiz! Onlar bizi sapıttırdılar, artık onlara ateşten iki kat,** katlanmış **azap ver. Allahü teâlâ da buyuracak ki:** Sizden ve onlardan **hepiniz için kat kat,** iki kat azap **vardır. Lâkin onlar** her fırka için olanı **bilemezler.**[604]

وَقَالَتْ اُولٰىهُمْ لِاُخْرٰىهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾

39. Öncekiler de sonrakilere derler ki: Sizin bize bir üstünlüğünüz yok. O halde siz de yaptıklarınıza karşılık azabı tadın!

Açıklaması:

39- Önceki de sonrakilere diyecekler ki: Sizin için bizim üzeri-mize bir fazl -üstünlük- yoktur. Çünkü sizler bizim sebebimizle kâfir oldunuz. Öyleyse biz ve siz eşitiz. Allahü teâlâ da onlara **buyurdu ki: Artık siz de kazanır olduğunuz şey sebebiyle azabı tadınız.**

اِنَّ الَّذٖينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ اَبْوَابُ السَّمَٓاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ فِى سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُجْرِمٖينَ ﴿٤٠﴾

40. Bizim âyetlerimizi yalanlayıp da onlara karşı kibirlenmek isteyenler var ya, işte onlara gök kapıları açılmayacak ve onlar, deve iğne deliğine girinceye kadar cennete giremiyeceklerdir! Suçluları işte böyle cezalandırırız!

Açıklaması:

40- Şüphe yok o kimseler ki, âyetlerimizi tekzib ettiler ve onlara karşı tekebbürde bulundular ve onlara iman etmediler, **onlar için gök kapı-**

604 «La yağlemûne» fiili yâ ile okundu. Ayrıca «te» ile «La tağlemûne» diye okundu.

ları açılmaz. Öldükten sonra ruhları göklere yükseldiği zaman, siccîn denilen yere atılır. Mü'min ise bunun hilâfınadır; gök kapıları onun için açılır ve ruhu yedinci kat semâya yükselir. (Hadis-i şerifte de vârid olduğu gibi.) **ve deve iğnenin deliğine girinceye kadar cennete giremeyeceklerdir.** Ki devenin iğnenin deliğinden girmesi mümkün değildir. Aynı şekilde, onların cennete girmesi de mümkün değildir. Ve işte küfür sebebiyle **mücrim olanları böyle bir** ceza ile **cezalandırırız.**

لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ۚ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الظّٰلِمِينَ ﴿٤١﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَآ ۖ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٢﴾

41. Onlar için cehennem ateşinden döşekler, üstlerine de örtüler vardır. İşte zalimleri böyle cezalandırırız!

42. İnanıp da iyi işler yapanlara gelince -ki hiç kimseye gücünün üstünde bir vazife yüklemeyiz- işte onlar, cennet ehlidir. Orada onlar ebedî kalacaklar.

Açıklaması:

41- Onlar için cehennemden bir döşek, yatak **ve üstlerinden örtüler,** ateşten perdeler **vardır.**[605] **İşte zâlimleri böyle cezalandırırız.**

42- O kimseler ki iman ettiler ve iyi amellerde bulundular *-«ellezîne» lafzı mübtedadır.-* **Biz ise hiçbir nefsi, kudretinin,** iş hususunda takatinin **üzerinde olan bir şey ile mükelllef kılmayız.** -Bu cümle mübteda ile haberi arasında cümle-i itirâziyedir. Haber ise- **İşte onlar, cennet sahipleridir. Onlar, orada ebedî kalıcıdırlar.**

وَنَزَعْنَا مَا فِى صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ ۚ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى هَدٰينَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِىَ لَوْلَآ اَنْ هَدٰينَا اللّٰهُ ۚ لَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۖ وَنُودُٓوا اَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ اُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

43. (Cennette) onların altlarından ırmaklar akarken, kalplerinde kinden ne varsa hepsini çıkarıp atarız. Ve onlar derler ki: "Hidayetiyle bizi (bu nimete) kavuşturan Allah'a hamdolsun! Allah bizi doğru yola iletmeseydi kendiliğimizden doğru yolu bulacak değildik. Hakikaten Rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler." Onlara: İşte size cennet; yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık ona

605 «Gavâşin» lafzı, «gâşiye» lafzının cemisidir. Tenvini ise mahzuf olan ya'dan bedel olarak geldi.

vâris kılındınız diye seslenilir.

Açıklaması:

43- Ve biz onların göğüslerinde gılden, dünyada aralarında var olan kinden **her ne var ise hepsini söküp atmışızdır. Onların altlarından,** köşklerinin altlarından **ırmaklar akar. Ve** menzillerine yerleştikleri anda da **derler ki: O Allahü teâlâya hamdolsun ki, bizi** karşılığı bu olan şu amele **hidayet etti. Biz kendi kendimize hidayete eremezdik, eğer Allahü teâlâ bize hidayet etmeseydi.**[606]

Muhakkak ki; Rabbimizin peygamberleri, hakla geldiler. Ve onlara «İşte bu cennettir ki siz buna -salih- amelleriniz sebebiyle vâris olundunuz, diye[607] **nida olunacaktır.**

وَنَادٰٓى اَصْحَابُ الْجَنَّةِ اَصْحَابَ النَّارِ اَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّاۗ قَالُوْا نَعَمْۚ فَاَذَّنَ مُؤَذِّنٌۢ بَيْنَهُمْ اَنْ لَّعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظّٰلِمِيْنَۙ ﴿٤٤﴾

44. Cennet ehli cehennem ehline: Biz Rabbimizin bize vaad ettiğini gerçek bulduk, siz de Rabbinizin size vaad ettiğini gerçek buldunuz mu? diye seslenir. "Evet!" derler. Ve aralarından bir çağrıcı, Allah'ın lâneti zalimlerin üzerine olsun! diye bağırır.

Açıklaması:

44- Ve cennet ashabı, durumu takrir ve -onları- azarlamak için **cehennem ehline, «Rabbimizin bize vaad ettiğini,** sevabı **biz şüphe yok ki hak bulduk. Siz de Rabbinizin** size **vaad ettiğini** azabı **hak buldunuz mu?» diye nida edecektir. Onlar da: «Evet» diyecekler! Derken aralarında,** iki fırkanın arasında **bir münadi nida etti** onlara şunu işittirdi: **«Allah'ın laneti zâlimlerin üzerinedir.**

اَلَّذِيْنَ يَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَيَبْغُوْنَهَا عِوَجًاۚ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ كٰفِرُوْنَۘ ﴿٤٥﴾

45. Onlar, Allah yolundan alıkoyan ve onu eğip bükmek isteyen za-limlerdir. Onlar ahireti de inkâr edenlerdir.

Açıklaması:

45- Öyle zâlimler ki, insanları **Allah'ın yolundan,** dininden **men ederlerdi. Ve ona** o yola **eğriliği ararlardı,** isterlerdi. **Ve onlar âhireti münkir kimseler idi.**

606 «Levlâ»nın cevabı, mâ kabli onun üzerine delâlât ettiği için hazfolundu.

607 Âyetteki «en» lafzı, enne'den muhaffefdir yani «enhu» demektir.- Ya da (burası ve bundan sonraki) beş yerde, «en» lafzı müfessire olarak kullanıldı.

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌۚ وَعَلَى الْاَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمٰىهُمْۚ وَنَادَوْا اَصْحَابَ الْجَنَّةِ اَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾

46. İki taraf (cennetlikler ve cehennemlikler) arasında bir perde ve A'râf üzerinde de herkesi simalarından tanıyan adamlar vardır ki, bunlar henüz cennete giremedikleri halde (girmeyi) umarak cennet ehline: "Selâm size!" diye seslenirler.

Açıklaması:

46- Ve ikisinin yani cennet ashâbıyla, ateş ashabının **arasında bir hicâb, engel vardır.** Denildi ki; o engel ârâf surlarıdır.

Ve ârâf'ın -cennet surları- **üzerinde bir takım şahıslar vardır ki** onların hasenatı ile günahları eşit miktardadır -nitekim bir Hadis-i şerifte de vârid oldu- **onlar** cennet ve cehennem ehlinden olan **herkesi simaları,** alâmetleri **ile tanırlar.** O alâmet ise; mü'minler için, yüzlerin beyaz olması, kâfirler için ise siyah olmasıdır.

O kişiler, bulundukları mevzi yüksekte olduğu için herkesi tamamıyla gördüklerinden dolayı cennet ve cehennem ashabını simalarıyla tanırlar.

Ve ashabı cennete şöyle nida ettiler: «Selâm sizin üzerinize olsun.» Allahü teâlâ da buyurdu ki: **Onlar,** yâni ârâf ashabı oraya cennete girmeyi **arzu ettikleri halde** –oraya- giremediler. İmam-ı Hasen buyurdu ki: Allahü teâlâ onların (cennete hemen girmesini) arzu etmedi. Fakat onlar için murad etmiş olduğu bir kerimlikten dolayı -onların cennete girmesini- arzu etti.

Hakim, Huzeyfe'den (r.a.) rivayet etti: O da dedi ki: «O ârâf ashabı bir süre böyle halde bulunurlar. Sonra bir an onların üzerine Allahü teâlâ tecelli eder ve der ki: «Kalkınız ve cennete giriniz. Çünkü ben sizleri bağışladım.»

وَاِذَا صُرِفَتْ اَبْصَارُهُمْ تِلْقَآءَ اَصْحَابِ النَّارِۙ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِينَ ﴿٤٧﴾

47. Gözleri cehennem ehli tarafına döndürülünce de: Ey Rabbimiz! Bizi zalimler topluluğu ile beraber bulundurma! derler.

Açıklaması:

47- Ve onların yani, Âraf ashabının **gözleri, ateş ehli tarafına çevrildiği zaman da: «Rabbimiz! Bizi zâlim güruhu ile beraber** ateşte **kılma» derler.**

وَنَادٰٓى اَصْحٰبُ الْاَعْرَافِ رِجَالًا يَّعْرِفُوْنَهُمْ بِسِيْمٰىهُمْ قَالُوْا مَآ اَغْنٰى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٤٨﴾

48. (Yine) A'râf ehli simalarından tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek derler ki: "Ne çokluğunuz ne de taslamakta olduğunuz büyüklük size hiçbir yarar sağlamadı.

Açıklaması:

48- Ve Ashab-ı Âraf, simalarıyla tanıdıkları ateş ashabından **birtakım kişilere de nida ederek derler ki: «Sizi** ateşten **ne cemiyetiniz,** mal ya da çokluğunuz **ve ne de kibirlenir olmanız,** yani iman etmekten tekebbürde bulunmanız **kurtardı.** -Bu sözleri-onlara, müslümanların zayıf olanlarına işaret eder oldukları halde söylerler.

اَهٰٓؤُلَآءِ الَّذِيْنَ اَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍ ۭ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَآ اَنْتُمْ تَحْزَنُوْنَ ﴿٤٩﴾

49. Allah'ın, kendilerini hiçbir rahmete erdirmeyeceğine dair yemin ettiğiniz kimseler bunlar mı?" (ve cennet ehline dönerek): "Girin cennete; artık size korku yoktur ve siz üzülecek de değilsiniz" (derler).

Açıklaması:

49- Ya o kimseler miydi ki «Allah onları rahmetine nail etmez,» diye yemin ediyordunuz. Halbuki onlara denildi ki **«Cennete giriniz, size ne bir korku vardır ve ne de siz mahzun olacaksınız.»**[608]

وَنَادٰٓى اَصْحٰبُ النَّارِ اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ اَنْ اَفِيْضُوْا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاۗءِ اَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ ۭ قَالُوْٓا اِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ۙ ﴿٥٠﴾ اَلَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا دِيْنَهُمْ لَهْوًا وَّلَعِبًا وَّغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ نَنْسٰىهُمْ كَمَا نَسُوْا لِقَاۗءَ يَوْمِهِمْ هٰذَا ۙ وَمَا كَانُوْا بِاٰيٰتِنَا يَجْحَدُوْنَ ﴿٥١﴾

50. Cehennem ehli, cennet ehline: Suyunuzdan veya Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bize verin! diye seslenirler. Onlar da: Allah bunları kâfirlere haram kılmıştır, derler.

608 "Üdhulû" fiili, meful için bina edilerek «Üdhilû» diye okundu ve ayrıca «dahalû» diye de okundu. Nefiy cümlesi olan «La havfun...» ise haldir. Yani onlara (sizin üzerinize bir korku yoktur...) sözü söylenildiği halde cennete girdiler.

51. O kâfirler ki, dinlerini bir eğlence ve oyun edindiler de dünya hayatı onları aldattı. Onlar, bu günler ile karşılaşacaklarını unuttukları ve âyetlerimizi bile bile inkâr ettikleri gibi biz de bugün onları unuturuz.

Açıklaması:

50- O kimseler ki, dinlerini bir eğlence ve bir oyun ittihaz ettiler ve onları dünya hayatı aldatmış oldu. Artık onlar onun için amel etmeyi terkederek **bu günlerine kavuşacaklarını unuttukları ve bizim âyetlerimizi inkâr eder oldukları gibi** yani (dünyâda) inkâr ettikleri gibi **biz de bugün onları unutacağız,** onları ateşe atacağız.

51- O kişiler ki, dinlerini oyun ve oyuncak edindiler ve dünyâ hayâtı onları aldattı, şu güne kavuşmayı, o gün için amel etmeyi terketmeleriyle **unuttukları gibi, ve âyetlerimi inkâr ettikleri gibi, biz de bugün onları unuturuz,** onları ateşe terkederiz.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلٰى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

52. Gerçekten onlara, inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak, ilim üzere açıkladığımız bir kitap getirdik.

Açıklaması:

52- Muhakkak onlara yani Mekke ehline, **bir kitap,** Kur'an **getirdik. İşte ona iman edecek bir kavim için bir hüdâ**[609] **ve rahmet olarak tam bir bilgi üzere,** yani onda tafsil olunanı bilici olarak **onu tafsil ettik,** onu haberlerle, vaadle ve tehditle beyân buyurduk.

هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّا تَأْوِيلَهٗ يَوْمَ يَأْتِى تَأْوِيلُهٗ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۚ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَآءَ فَيَشْفَعُوا لَنَآ اَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِى كُنَّا نَعْمَلُ ۚ قَدْ خَسِرُٓوا اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ۚ ﴿٥٣﴾

53. (Fakat onlar), Onun tevilinden başka bir şey beklemiyorlar. Tevili geldiği (haber verdiği şeyler ortaya çıktığı) gün, önceden onu unutmuş olanlar derler ki: Doğrusu Rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler. Şimdi bizim şefaatçılarımız var mı ki bize şefaat etsinler veya (dünyaya) geri döndürülmemiz mümkün mü ki, yapmış olduğumuz amellerden baş-kasını yapalım? Onlar cidden kendilerine yazık ettiler ve uydurdukları şeyler (putlar) da kendilerinden kaybolup gitti.

609 "Fassalnâhü»daki «hû» zamirinden haldir.

Açıklaması:

53- Onlar, onun tevilinden, onda mevcut bulunanın akibetinden **başka bir şey beklerler mi?** Yani beklemezler.

Onun âkibeti geldiği gün *-kıyâmet günü-* **ise onu evvelce unutmuş olanlar,** ona imanı terkedenler **diyecektir ki: Muhakkak Rabbimizin Peygamberleri hakkı getirmişlerdir. İmdi bizim için şefaat edicilerden kimse var mıdır ki, bize şefaat ediversinler veyahut** dünyaya **geri döndürülür müyüz ki yapar olduğumuz şeylerin başkasını yapıverelim.** Allah'ı birleyelim, şirki terkedelim. Sonra onlara dediler ki: «Hayır!» Allahü teâlâ da buyuracak ki: **Şüphe yok ki onlar nefislerini ziyana uğratmışlardır.** Çünkü helâka doğru dönmüşlerdir. **Ve o iftira eder oldukları şey,** şerik davası **onlardan çıkıp gitmiştir.**

اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِی خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِی سِتَّةِ اَیَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ یُغْشِی الَّیْلَ النَّهَارَ یَطْلُبُهٗ حَثِیثًا ؕ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُوْمَ مُسَخَّرَاتٍ بِاَمْرِهٖ ؕ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ ؕ تَبَارَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِیْنَ ﴿۵۴﴾

54. Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'a istivâ eden, geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır. Bilesiniz ki, yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Alemlerin Rabbi Allah ne yücedir!

Açıklaması:

54- Muhakkak Rabbimiz O Allah'tır ki, gökleri ve yeri dünya günlerinden **altı gün içinde,** yani onun miktarınca olan bir sürede *-Miktar ile tefsir edildi. Çünkü orada güneş yoktur-* **yarattı.** Dileseydi onları, bir göz açıp kapama zamanı içinde de yaratabilirdi. Altı günde yaratması mahlûkata acele etmemeyi öğretmek içindir. **Sonra arş**[610] **üzerine** kendisine uygun olan bir istiva ile **istiva buyurdu. Geceyi gündüze örtüverir**[611] **Çabuk,** hızlı bir aramakla **onu arar,** -onlardan her biri ötekini arar takip eder- **Güneşi de, ayı da, yıldızları da** *-Bu üç lafız gerideki «Semâvât» lafzının üzerine atfolunarak nasbla okundu. Ayrıca refle de -mübteda olmak üzere- okundu. Haberi ise-* **emrine,** kudretine **musahhar olarak,** boyun eğici **olarak yarattı. Agâh olun ki** bütün olarak mahlûkat **ve** emrinin hepsi **O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi,** sahibi **olan Allahü teâlâ pek muazzamdır.**

610 Arş, lügatta padişahın tahtına denir.
611 «Yuğşi» fiili tahfif edilmiş olarak okundu. Ayrıca şeddelenmiş olarak «Yuğaşşi» diye okundu. Yani onlardan her birini öteki ile örter.

اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ۚ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِيْنَ ۚ ﴿٥٥﴾

55. Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez.

Açıklaması:

55- Rabbinize yalvararak ve gizlice dua edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez.

وَلَا تُفْسِدُوْا فِى الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَا وَادْعُوْهُ خَوْفًا وَّطَمَعًا ۗ اِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٥٦﴾

56. Islah edilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Allah'a korkarak ve (rahmetini) umarak dua edin. Muhakkak ki iyilik edenlere Allah'ın rahmeti çok yakındır.

Açıklaması:

56- Yeryüzü düzeltildikten sonra orada bozgunculuk yapmayın. Korkarak ve umarak O'na dua edin. Muhakkak ki Allah'ın rahmeti, iyilik edenlere yakındır.

وَهُوَ الَّذِىْ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهٖ ۗ حَتّٰٓى اِذَآ اَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنٰهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَاَنْزَلْنَا بِهِ الْمَآءَ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۗ كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ﴿٥٧﴾

57. Rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O'dur. Sonunda onlar (o rüzgârlar), ağır bulutları yüklenince onu ölü bir memlekete sevkederiz. Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü meyveler çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Herhalde bundan ibret alırsınız.

Açıklaması:

57- Şüphe yok ki Allahü teâlânın rahmeti iyilik edenlere, itaatta bulunanlara **pek yakındır.**[612]

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهٗ بِاِذْنِ رَبِّهٖ ۚ وَالَّذِىْ خَبُثَ لَا يَخْرُجُ اِلَّا نَكِدًا ۗ كَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّشْكُرُوْنَ ﴿٥٨﴾

612 Müennes olan rahmet lafzının haberi olan «Karib» kelimesinin, müzekker kılınması rahmet lafzının Allah lafzına muzafa olmasından dolayıdır.

58. Rabbinin izniyle güzel memleketin bitkisi (güzel) çıkar; kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz. İşte biz, şükreden bir kavim için âyetleri böyle açıklıyoruz.

Açıklaması:

58- Ve temiz bir beldenin toprağı hoş olan bir yerin **ekini, Rab-binin izniyle** güzel olarak **çıkar.** Bu tâbir vaaz dinleyip onunla menfaatlenen mümini temsil içindir. Toprağı **pis olanın ise** ekini, **ancak külfetle** meşakkatle beraber, zorlukla **çıkar. İşte biz âyetleri,** Allah'a **şükreder** ve iman eden **bir kavim için, böylece** zikrolunan sözleri beyan ettiğimiz gibi **beyan ediyoruz.**

لَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ اِنِّىٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾

59. Andolsun ki Nuh'u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka tanrınız yoktur. Doğrusu ben, üstünüze gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum.

Açıklaması:

59- Andolsun ki,[613] **Nuh'u kavmine peygamber olarak gönderdik. Dedi ki:** «Ey **kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için ondan başka**[614] **bir ilâh yoktur. Muhakkak ki, ben,** -eğer O'ndan gayrısına ibadet ederseniz- **üzerinize, büyük bir günün** -o gün kıyamet günüdür- **azabından korkuyorum.»**

قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهٖٓ اِنَّا لَنَرٰيكَ فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٦٠﴾

60. Kavminden ileri gelenler dediler ki: Biz seni gerçekten apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz!

Açıklaması:

60- Kavminden ileri gelen bir cemaat, eşraf **dedi ki: «Şüphe yok ki, biz seni apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz.»**

قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِى ضَلَالَةٌ وَلٰكِنِّى رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦١﴾

61. Dedi ki: "Ey kavmim! Bende herhangi bir sapıklık yoktur; fakat ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim.

613 Mahzuf bir yeminin cevabıdır.
614 «Gayr» lafzı, cer ile beraber «ilâh» lafzının sıfatıdır. Refle baraber «gayr» lafzının mahallinden bedeldir.

Açıklaması:

61- Dedi ki: «Ey kavmim! Ben de hiçbir dalâlet yoktur.[615] **Fakat ben âlemlerin Rabbi tarafından bir peygamberim.**

اُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّى وَاَنْصَحُ لَكُمْ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

62.Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum, size öğüt veriyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan (gelen vahiy ile) biliyorum.

Açıklaması:

62- Size Rabbimin risâletlerini tebliğ ediyorum[616] **ve sizin için nasihat buyuruyorum,** hayrı murad ediyorum. **Ve ben Allahü teâlâ tarafından, sizin bilmediklerinizi biliyorum.**

اَوَعَجِبْتُمْ اَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾

63. (Allah'ın azabından) sakınıp da rahmete nâil olmanız ümidiyle, içinizden sizi uyaracak bir adam vasıtasıyla size bir zikir (kitap) gelmesine şaştınız mı?"

Açıklaması:

63- Yoksa size Rabbiniz tarafından sizden olan bir zatın lisanı **üzere,** eğer iman etmezseniz, azaptan **sizi korkutmak için ve Allah'tan sakınmanız için ve onunla rahmete erebilesiniz diye** bir zikrin, mev'izenin gelmesine mi taaccüb ediverdiniz ve yalanladınız!

فَكَذَّبُوهُ فَاَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِى الْفُلْكِ وَاَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾

64. Onu yalanladılar, biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık, âyetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk! Çünkü onlar kör bir kavim idiler.

Açıklaması:

64- Bunun üzerine onu tekzib ettiler. Biz de onu ve onunla beraber gemide olanları boğulmaktan kurtardık. Ayetlerimizi tekzip edenleri de

615 «Dalâlet» lafzı, «dalal» lafzında daha umumidir. Bundan dolayı dalâletin nefyi, dalâl'in nefyinden daha mübalağalıdır.

616 «Übelliğu» fiili, tahfifle ve şeddelenmekle okundu.

tufanla **boğduk. Çünkü onlar,** haktan **kör olan bir kavim olmuşlardı.**

وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُودًاۗ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗۗ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿٦٥﴾

65. Ad kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). O dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Hâla sakınmayacak mısınız?"

Açıklaması:

65- İlk **Ad kavmine de kardeşleri Hud'u** peygamber olarak gönderdik. **Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kuluk edin!** O'nu birleyin. **Sizin için ondan başka bir ilâh yoktur. Hâlâ sakınmayacak mısınız,** korkmayacak ve iman etmeyecek misiniz?

قَالَ الْمَلَاُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖٓ اِنَّا لَنَرٰىكَ فِيْ سَفَاهَةٍ وَّاِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٦٦﴾

66. Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: Biz seni kesinlikle bir beyinsizlik içinde görüyoruz ve gerçekten seni yalancılardan sanıyoruz.

Açıklaması:

66- Onun kavminden kâfir olan bir cemaat dedi ki: Muhakkak ki biz seni bir sefahat, cehalet **içinde görüyoruz. Ve biz seni,** risâletin hususunda **elbetteki yalancılardan sanıyoruz.**

قَالَ يٰقَوْمِ لَيْسَ بِيْ سَفَاهَةٌ وَّلٰكِنِّيْ رَسُوْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٧﴾

67. "Ey kavmim! dedi, ben beyinsiz değilim; fakat ben âlemlerin Rabbinin gönderdiği bir elçiyim.

Açıklaması:

67- Dedi ki: Ey kavmim! Bende hiçbir sefahat yoktur. Fakat ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir Peygamberim.

اُبَلِّغُكُمْ رِسٰلٰتِ رَبِّيْ وَاَنَا۠ لَكُمْ نَاصِحٌ اَمِيْنٌ ﴿٦٨﴾

68. Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm.

Açıklaması:

68- Size Rabbimin risâletlerini tebliğ ediyorum. Ve ben sizin için bir emin, risâletine güvenilen **öğüt vericiyim.**

اَوَعَجِبْتُمْ اَنْ جَآءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ ؕ وَاذْكُرُوْٓا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَّزَادَكُمْ فِى الْخَلْقِ بَصْۜطَةً ۚ فَاذْكُرُوْٓا اٰلَآءَ اللّٰهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿٦٩﴾

69. Sizi uyarmak için içinizden bir adam vasıtasıyla Rabbinizden size bir zikir (kitap) gelmesine şaştınız mı? Düşünün ki O sizi, Nuh kavminden sonra onların yerine getirdi ve yaratılışta sizi onlardan üstün kıldı. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz."

Açıklaması:

69- Yoksa sizi korkutmak için, size Rabbiniz tarafından bir mev'izenin sizden bir kişinin lisanı **üzere gelmesinden taaccüp mü ettiniz? Hatırlayınız ki, sizi Nuh kavminden sonra** yeryüzünde **halifeler kıldı ve sizi hilkat hususunda vüs'at,** kuvvet ve uzunluk **cihetinden ziyade eyledi.** Onların uzun olanı yüz zira, kısa olan ise altmış zira idi. **Artık Allahü teâlânın nimetlerini yâd ediniz ki felah bulasınız** kurtuluşa eresiniz.

قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللّٰهَ وَحْدَهٗ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَآؤُنَا ۚ فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٧٠﴾

70. Dediler ki: Sen bize tek Allah'a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin? Eğer doğrulardan isen, bizi tehdit ettiğini (azabı) bize getir.

Açıklaması:

70- Dediler ki: Sen bize, yalnız bir tanrıya ibadet edelim ve babalarımızın tapar olduklarını terk eyleyelim, diye geldin. Haydi sen, sözünde doğru kimselerden isen bizi onunla korkutur olduğun şeyi azabı **bize getir.**

قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَّغَضَبٌ ؕ اَتُجَادِلُوْنَنِىْ فِىْٓ اَسْمَآءٍ سَمَّيْتُمُوْهَآ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ مَّا نَزَّلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ ؕ فَانْتَظِرُوْٓا اِنِّىْ مَعَكُمْ مِّنَ الْمُنْتَظِرِيْنَ ﴿٧١﴾

71. (Hûd) dedi ki: "Üzerinize Rabbinizden bir azap ve bir hışım inmiştir. Haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, sadece sizin ve atalarınızın taktığı kuru isimler hususunda benimle tartışıyor musunuz? Bekleyin öyleyse, şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!"

Açıklaması:

71- De ki: Üzerinize şüphe yok ki Rabbiniz tarafından bir musibet azap **ve bir gazap tahakkuk etti,** vacip oldu. **Kendilerinizin ve babalarınızın ibadet ettiğiniz putları isimlendirmiş olduğunuz isimler hakkında benimle mücadele mi ediyorsunuz?**

Yani onlara ibadete dair **hiçbir sultan,** hüccet ve burhan **indirmiş değildir. Artık** azabı **bekleyin, ben de sizinle beraber,** beni yalanlamanız sebebiyle o azabı **bekleyenlerdenim.** Sonra, onların üzerine bir helak edici kasırga gönderildi.

فَاَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾

72. Onu ve onunla beraber olanları rahmetimizle kurtardık ve âyetlerimizi yalanlayıp da iman etmeyenlerin kökünü kestik.

Açıklaması:

72- Bunun üzerine onu yani Hûd'u **ve kendisiyle beraber olan** müminleri, **bizden bir rahmet olarak halas ettik. Âyetlerimizi tekzip eden ve iman etmiş olmayan**[617] kavmin **arkasını kesiverdik,** yani onların kökünü kazıdık.

وَاِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ هٰذِهِ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوهَا تَاْكُلْ فِى اَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَاْخُذَكُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ وَاذْكُرُوا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّاَكُمْ فِى الْاَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا فَاذْكُرُوا اٰلَآءَ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ الْمَلَاُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ اَتَعْلَمُونَ اَنَّ صَالِحًا مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالُوٓا اِنَّا بِمَآ اُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوٓا اِنَّا بِالَّذِٓى اٰمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾ فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوا فِى دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٧٨﴾

617 Âyetteki «Mâ kânû müminîn» cümlesi «Kezzâbû» cümlesinin üzerine matuftur.

73. Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. O da, size bir mucize olarak Allah'ın şu devesidir. Onu bırakın, Allah'ın arzında yesin, (içsin); ona kötülük etmeyin; sonra sizi elem verici bir azap yakalar.

74. Düşünün ki, (Allah) Âd kavminden sonra yerlerine sizi getirdi. Ve yeryüzünde sizi yerleştirdi: Onun düzlüklerinde saraylar yapıyorsunuz, dağlarında evler yontuyorsunuz. Artık Allah'ın nimetlerini hatırlayın da yeryüzünde fesatçılar olarak karışıklık çıkarmayın.

75. Kavminin ileri gelenlerinden büyüklük taslayanlar, içlerinden zayıf görülen inananlara dediler ki: Siz Salih'in, Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz? Onlar da Şüphesiz biz onunla ne gönderilmişse ona inananlarız, dediler.

76. Büyüklük taslayanlar dediler ki: "Biz de sizin inandığınızı inkâr edenleriz."

77. Derken o dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler ve Rablerinin emrinden dışarı çıktılar da: Ey Salih! Eğer sen gerçekten peygamberlerdensen bizi tehdit ettiğin azabı bize getir, dediler.

78. Bunun üzerine onları o (gürültülü) sarsıntı yakaladı da yurt-larında diz üstü dona kaldılar.

Açıklaması:

73- Ve Semûd[618] **kavmine kardeşleri Sâlih'i gönderdik. De ki: Ey kavmim! Allâh'a ibâdet ediniz. Sizin için ondan başka bir ilâh yoktur. Sizlere muhakkak ki, Rabbinizden** benim doğruluğum üzere **apaçık bir beyyine mucize gelmiştir. İşte şu Allâh'ın devesi âyet olarak**[619] **sizin içindir.** Kavmi ondan, belirlemiş oldukları bir kayadan kendileri için bir dişi deve çıkarmasını istemişlerdi.

Artık onu bırakınız ki, Allah'ın arzında otlasın ve ona bir kötülükle, kesmekle ya da dövmekle **dokunmayınız ki, sonra sizi çok şiddetli bir azap yakalar.**

74- Ve o zamanı yâd ediniz ki, sizi Ad'dan sonra yeryüzünde **halifeler kıldı. Ve** yerde **sizi yerleştirdi,** sizi iskân etti. **Onun ovalarından** yazın orada yerleştiğiniz **köşkler ediniyorsunuz. Ve dağlarını da** -kışın orada kalacağınız- **evler** halinde **oyuyorsunuz.**[620] **Artık Allahü teâlânın nimetlerini anın ve yerde müfsitler olarak taşkınlık yapmayın.**

---

618 Semûd lafzı kendisiyle kabile murad edildiği için gayrı munsarif olarak okundu.
619 Âyeten lafz-ı haldir. Âmili ise "hâzihî" den anlaşılan işâret mânasıdır.
620 «Büyûten» lafzının nasbı, hâli mukaddere olmak üzeredir.

75- Kavminden kibirlenen, O'na iman etmekten tekebbür eden **bir cemaat, onlardan** onun kavminden **zayıf görülenlere** iman edenlere[621] **dedi ki: Siz Salih'i gerçekten Rabbi tarafından** sizlere **gönderilmiş mi bilirsiniz? Onlar da dediler ki:** Evet. **Şüphe yok biz onunla gönderilmiş olan şeye inanmışlarız.**

76- Kendilerini büyük görenler ise dedi ki: Biz muhakkak sizin o iman ettiğiniz şeyi inkar edenleriz. O dişi deve için su içme hususunda özel bir gün, onlar için de ayrı bir gün vardı. Sonradan ise bundan usandılar.

77- Sonra o dişi deveyi boğazladılar. Onu Kattâr isimli bir şahıs, onların emriyle kılıçla katlederek boğazlamıştı. **Ve Rablerinin emrinde tekebbürde bulunup kaçındılar ve «Ey Salih! Eğer gönderilmiş peygamberlerden isen bizi** onunla **korkutur olduğu şeyi,** o dişi devenin katledilmesinden dolayı inecek azabı **bize getir.» dediler.**

78- Bunun üzerine onları bir recfe yer tarafından şiddetli bir sarsıntı, gök tarafından da bir sayha **tutuverdi. Yurtlarında diz üstü çöküvermiş** dizleri üzerine yığılmış ve ölmüş **olarak kalıverdiler.**

فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّى وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلٰكِنْ لَا تُحِبُّونَ النّٰصِحِينَ ﴿٧٩﴾

79. Salih o zaman onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi: Ey kavmim! Andolsun ki ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size öğüt verdim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz.

Açıklaması:

79- Artık Salih **onlardan yüz çevirdi. Ve dedi ki: Ey kavmim! Ben size Rabbimin risâletini muhakkak ki tebliğ ettim ve sizin için öğüt verdim. Lâkin siz öğüt verenleri sevmezsiniz.**

وَلُوطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾

80. Lût'u da (peygamber gönderdik). Kavmine dedi ki: "Sizden önceki milletlerden hiçbirinin yapmadığı fuhuşu mu yapıyorsunuz?

Açıklaması:

80- Ve zikret **Lut'u, o vakti ki,**[622] **kavmine dedi: «Siz öyle bir fuhuşa** yani erkeklerin arkasına **yaklaşır mısınız ki, onu sizden evvel âlemlerden**

621 «Limen» car mecruru, harf-i cer olan lamın iadesiyle beraber mâ kablindeki «lillezîne»den bedeldir.

622 «İz» lafz-ı «Lût» lafzından bedeldir.

insanlardan ve cinlerden **hiçbir kimse yapmış değildir.**

اِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَآءِ ؕ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿٨١﴾

81. Çünkü siz, şehveti tatmin için kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz. Doğrusu siz taşkın bir milletsiniz.

Açıklaması:

81- Muhakkak ki siz[623] **kadınlarınızı -bırakıp- şehvet ile erkeklere yanaşıyorsunuz. Bilâkis siz müsrif,** helâli aşıp harama tecavüz eden **bir kavimsiniz.**

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖۤ اِلَّاۤ اَنْ قَالُوۤا اَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ ۚ اِنَّهُمْ اُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾

82. Kavminin cevabı: Onları (Lût'u ve taraftarlarını) memleketinizden çıkarın; çünkü onlar fazla temizlenen insanlarmış! demelerinden başka bir şey olmadı.

Açıklaması:

82- Ve kavminin cevabı «onları yani Lût ve ona tâbi olanları **kasabanızdan çıkarınız, çünkü onlar** erkeklerin arkalarından **uzak kalan insanlardır.» demekten başka bir şey olmadı.**

فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَهْلَهٗۤ اِلَّا امْرَاَتَهٗ ۫ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٨٣﴾

83. Biz de onu ve karısından başka aile efradını kurtardık; çünkü ka-rısı geride kalanlardan (kâfirlerden) idi.

Açıklaması:

83- Artık biz onu ve ehlini kurtardık zevcesi müstesna. O geriye kalıp helak olanlardan, azabın içinde kalanlardan **oldu.**

وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا ؕ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾

84. Ve üzerlerine (taş) yağmuru yağdırdık. Bak ki günahkârların sonu nasıl oldu!

Açıklaması:

84- Ve onların üzerine bir -azap- yağmuru -o *siccil denilen taştır*- **yağ-**

623 «Einneküm» lafzı (baştaki) iki hemzenin gerçekten mahrecinden çıkarılmasıyla, veya ikincisinin teshiliyle ya da her iki vecih üzere de aralarına bir elif girdirmekle okundu.

dırdık ve hemen onları helak ettik. **Artık bak günahkârların âkıbeti nasıl oldu.**

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًاۗ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗۗ قَدْ جَاۤءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَاۤءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِى الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَاۗ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِيْنَۚ ﴿٨٥﴾

85. Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka tanrınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir; artık ölçüyü, tartıyı tam yapın, insanların eşyalarını eksik vermeyin. Düzeltilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Eğer inananlar iseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır.

Açıklaması:

85- Ve Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı peygamber olarak gönderdik. **Dedi ki: Ey kavmim! Allahü teâlâya ibadette bulunun, sizin için ondan başka ilâh yoktur. Muhakkak ki, size Rabbinizden** benim doğruluğum üzere **apaçık bir burhan** mucize **geldi. Artık ölçüyü ve teraziyi ifâ edin** tam tutun **ve insanlara eşyalarını eksik vermeyin. Ve yeryüzünde** peygamberlerin gönderilmesiyle hasıl olan ıslahından sonra küfürle ve masiyetlerle **fesat çıkarmayın. Bu** zikrolunan şey **sizin için hayırlıdır. Eğer siz inanır kimseler,** imanı murad eden kimseler **iseniz,** artık imana koşunuz.

وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِهٖ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًاۚ وَاذْكُرُوٓا اِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْۖ وَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿٨٦﴾

86. Tehdit ederek, inananları Allah yolundan alıkoyarak ve o yolu eğip bükmek isteyerek öyle her yolun başında oturmayın. Düşünün ki siz az idiniz de O sizi çoğalttı. Bakın ki, bozguncuların sonu nasıl olmuştur!

Açıklaması:

86- Tehdit ettiğiniz, yani insanların elbiselerini alarak ya da onları beklemekle korkuttuğunuz **ve Allah'ın yolundan,** dininden **ona iman edeni,** onu öldürmekle tehdit etmenizle **alıkoyduğunuz,** çevirdiğiniz ve o yola **bir eğrilik aradığınız,** talep ettiğiniz **halde her bir yol üzerine oturmayınız. Ve hatırlayınız ki; siz pek az idiniz sonra sizi çoğalttı. Ve bakınız ki** peygamberlerini tekzib etmeleri sebebiyle sizden önceki **müfsitlerin âkıbeti,** helâktan olan son durumları **nasıl oldu!**

وَاِنْ كَانَ طَآئِفَةٌ مِنْكُمْ اٰمَنُوا بِالَّذِیْٓ اُرْسِلْتُ بِهٖ وَطَآئِفَةٌ لَّمْ یُؤْمِنُوْا فَاصْبِرُوْا حَتّٰی یَحْكُمَ اللّٰهُ بَیْنَنَا ۚ وَهُوَ خَیْرُ الْحٰكِمِیْنَ ﴿۸۷﴾

87. Eğer içinizden bir grup benimle gönderilene inanır, bir grup da inanmazsa, Allah aranızda hükmedinceye kadar bekleyin. O hakimlerin en iyisidir.

Açıklaması:

87- Ve eğer sizden bir taife, kendisiyle göndermiş olduğum şeye inanmışlar ve bir taife de ona inanmamışlar ise, artık Allah bizimle sizin **aranızda** mümin olanı kurtarmak, kâfir olanı da helak etmekle **hükmedinceye kadar sabredin,** bekleyin. **Ve o hâkimlerin en hayırlısıdır,** onların en âdilidir.

قَالَ الْمَلَاُ الَّذِیْنَ اسْتَكْبَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖ لَنُخْرِجَنَّكَ یٰشُعَیْبُ وَالَّذِیْنَ اٰمَنُوْا مَعَكَ مِنْ قَرْیَتِنَآ اَوْ لَتَعُوْدُنَّ فِیْ مِلَّتِنَا ؕ قَالَ اَوَلَوْ كُنَّا كٰرِهِیْنَ ﴿۸۸﴾

88. Kavminden ileri gelen kibirliler dediler ki: "Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber inananları memleketimizden kesinlikle çıkaracağız veya dinimize döneceksiniz." (Şuayb): İstemesek de mi? dedi.

Açıklaması:

88- O'nun kavminden imân etmekten **tekebbürde bulunmuş olan bir cemaat demişti ki: Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber iman eden-leri elbette yurdumuzdan çıkarırız yahut kat'i olarak bizim mil-letimize,** bizim dinimize **avdet edersin,** dönüverirsin.

Müşrikler, Şuayb'a (a.s.) hitap ederken cemiyi müfret üzerine galip kıldılar. Çünkü Şuayb (a.s.) hiçbir zaman onların dini üzerine olmamıştı. Ve kendisi de bunun benzeri üzere (cemi ile) cevap verdi. **Ya biz** onu **kerih görenler olarak mı** o dine döneceğiz! (Soru inkâr içindir.)

قَدِ افْتَرَیْنَا عَلَی اللّٰهِ كَذِبًا اِنْ عُدْنَا فِیْ مِلَّتِكُمْ بَعْدَ اِذْ نَجّٰىنَا اللّٰهُ مِنْهَا ؕ وَمَا یَكُوْنُ لَنَآ اَنْ نَّعُوْدَ فِیْهَآ اِلَّآ اَنْ یَّشَآءَ اللّٰهُ رَبُّنَا ؕ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَیْءٍ عِلْمًا ؕ عَلَی اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ؕ رَبَّنَا افْتَحْ بَیْنَنَا وَبَیْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَاَنْتَ خَیْرُ الْفٰتِحِیْنَ ﴿۸۹﴾

89. Doğrusu Allah bizi ondan kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönersek Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz Allah dilemiş başka, yoksa ona geri dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Rabbimizin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allah'a dayanırız. Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında

adaletle hükmet! Sen hükmedenlerin en hayırlısısın.

Açıklaması:

89- Eğer Allahü teâlâ bizi ondan kurtardıktan sonra, sizin milletinize dönersek, muhakkak Allah'a karşı yalan yere iftira etmiş oluruz. Bizim için ona dönmek layık **olmaz. Ancak, Rabbim olan Allahü teâlâ** bunu **dilesin** ve çevirmiş olsun. **Rabbimiz her şeyi ilim cihetinden kuşatmıştır.** Yani onun ilmi her şeyi içine almıştır? Benim ve sizin durumunuz da onun (geniş olan) ilminin bir parçasıdır. **Allahü teâlâya tevekkül etmişizdir. Ey Rabbimiz! Bizim aramızla, kavmimizin arasını hak ile fethet,** hükmet **Ve sen fethedenlerin,** hükmedenlerin **en hayırlısısın.**

وَقَالَ الْمَلَاُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا اِنَّكُمْ اِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾

90. Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: Eğer Şuayb'e uyarsanız o takdirde siz mutlaka ziyana uğrarsınız.

Açıklaması:

90- Ve onun kavminden kâfir olmuş olan ileri gelenleri dedi ki, yani onların bir kısmı bir kısmına dedi ki: **«Andolsun ki eğer Şuayb'a tâbi olursanız, şüphesiz siz o zaman en büyük zarara düşmüş olursunuz.**

فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوا فِى دَارِهِمْ جَاثِمِينَۚ ﴿٩١﴾

91. Derken o şiddetli deprem onları yakalayıverdi de yurtlarında diz üstü donakaldılar.

Açıklaması:

91- Derken onları recfe, şiddetli bir sarsıntı **yakaladı. Yurtlarında diz üstü çöküvermiş** dizleri üzerine yığılmış ve ölmüş **oldular.**

اَلَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَاۚ اَلَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾

92. Şuayb'ı yalanlayanlar sanki yurtlarında hiç oturmamış gibiydiler. Asıl ziyana uğrayanlar Şuayb'ı yalanlayanların kendileridir.

Açıklaması:

92- Şuayb'ı tekzib edenler *-mübtedâdır, haberi ise-* **sanki** *-«Keen» lafzı tahfif edilmiştir. Ve ismi de mahzufdur. Yani «keenhu» -sanki onlar-* **orada** diyarlarında **hiç kalmamışlar,** ikâmet etmemiş **gibi oldular. Şuayb'ı yalanlıyanlar, en büyük zarara uğrayanlar onlar olmuşlardır.**

-Âyette ism-i mevsulün ve gayrısının iadesiyle tekid yapmak, onların ön-

ceki sözlerinden dolayı onlara red olması içindir.

فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّى وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۚ فَكَيْفَ اٰسٰى عَلٰى قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٣﴾

93. (Şuayb), onlardan yüz çevirdi ve (içinden) dedi ki: "Ey kavmim! Ben size Rabbimin gönderdiği gerçekleri duyurdum ve size öğüt verdim. Artık kâfir bir kavme nasıl acırım!"

Açıklaması:

93- İmdi onlardan döndü, yüz çevirdi **de dedi ki: «Ey kavmim! Ben Rabbimin risâletlerini, muhakkak ki size ulaştırdım. Ve sizin için nasihatte bulundum.** Ve bana iman da etmediniz. **Artık kâfirler olan bir kavme karşı nasıl fazlaca mahzun olurum?** -Soru, olumsuzluk mânâsındadır.-

وَمَا اَرْسَلْنَا فِى قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ اِلَّآ اَخَذْنَآ اَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾

94. Biz hangi ülkeye bir peygamber gönderdiysek, halkını, (peygambere baş kaldırdıklarından ötürü bize) yalvarıp yakarsınlar diye mutlaka yoksulluk ve darlıkla sıkmışızdır.

Açıklaması:

94- Bir memlekete bir Peygamber göndermedik ki ve onu yalanladılar da **illâ onun ahâlisini be'sâ,** şiddetli fakirlikle ve darrâ hastalık ile yakaladık, azab ettik. **Tâ ki yalvarıp yakarsınlar,** tezellülde bulunsunlar da iman etsinler.

ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتّٰى عَفَوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ اٰبَآءَنَا الضَّرَّآءُ وَالسَّرَّآءُ فَاَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾

95. Sonra kötülüğü (darlığı) değiştirip yerine iyilik (bolluk) getirdik. Nihayet çoğaldılar ve: "Atalarımız da böyle sıkıntı ve sevinç yaşamışlardı" dediler. Biz de onları, kendileri farkına varmadan ansızın yakaladık.

Açıklaması:

95- Sonra fenalık, azab yerini güzelliğe, zenginliğe ve sıhhate **tebdil ettik,** onlara verdik. **Tâ ki çoğaldılar ve** nimete küfür olarak **dediler ki: Muhakkak bizim babalarımıza da,** bize dokunduğu gibi **sıkıntılı haller, neşveli demler dokunmuştur.** Bu, zamanın bir âdetidir, Allah tarafından olan bir azap değildir. Artık sizler hangi hal üzere iseniz o hal üzere olun.

Allahü teâlâ da buyurdu ki: **Artık biz de onları** evvelce geliş vaktini **anlayamadıkları halde ansızın,** birden azapla **tutup yakaladık.**

وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرٰٓى اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنْ كَذَّبُوا فَاَخَذْنَاهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾

96. O (peygamberlerin gönderildiği) ülkelerin halkı inansalar ve (günahtan) sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık, fakat yalanladılar, biz de ettikleri yüzünden onları yakalayıverdik.

Açıklaması:

96- Eğer o memleketlerin tekzibte bulunan **ahalisi** Allah'a ve peygamberlerine **iman etselerdi ve** küfürden ve günahlardan **sakınmış olsalar idi, elbette onların üzerine gökten** yağmurla, **yerden de** ekinlerle olan **bereketler açardık.**[624] **Fakat** peygamberleri **yalanladılar. Artık biz de onları kazanır oldukları şey sebebiyle tutup yakalayı-verdik,** onlara azap ettik.

اَفَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَّاْتِيَهُمْ بَاْسُنَا بَيَاتًا وَّهُمْ نَآئِمُونَ ﴿٩٧﴾

97. Yoksa o ülkelerin halkı geceleyin uyurlarken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular?

Açıklaması:

97- Ya o memleketlerin tekzibte bulunan **ahalisi, bizim azabımızın geceleyin uyurken,** ondan gafiller iken **kendilerine gelmesinden emin mi oldular?**

اَوَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَّاْتِيَهُمْ بَاْسُنَا ضُحًى وَّهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ اَفَاَمِنُوا مَكْرَ اللّٰهِ ۚ فَلَا يَاْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾

98. Ya da o ülkelerin halkı kuşluk vakti eğlenirlerken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular?

99. Allah'ın azabından emin mi oldular? Fakat ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın (böyle) mühlet vermesinden emin olamaz.

Açıklaması:

98- Ya o memleketler ahâlisi bizim azabımızın onlara daha, gündüz **vaktinde oynar oldukları halde geleceğinden emin mi bulun-dular?**

624 «Fetahnâ» fiili, tahfifle okundu. Ayrıca şeddelenmekle «Fettahnâ» diye de okundu.

99- Ya onlar, Allahü teâlânın mekrinden onları nimetle derece derece helâka çekip, ansızın yakalanmalarından **emin mi oldular? Fakat Allah'ın mekrinden hüsrana uğramış olan kavimden başkası kendi-sini emin göremez.**

اَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِ اَهْلِهَآ اَنْ لَوْ نَشَآءُ اَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ ۚ وَنَطْبَعُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

100. Önceki sahiplerinden sonra yeryüzüne vâris olanlara hâlâ şu gerçek belli olmadı mı ki: Eğer biz dileseydik onları da günahlarından dolayı musibetlere uğratırdık! Biz onların kalplerini mühürleriz de onlar (gerçekleri) işitmezler.

Açıklaması:

100. Yer ahalisinin helâkından **sonra** arada, ikâmet etmekle **vâris olacaklar için tebeyyün etmedi mi ki: Muhakkak ki**[625] **eğer biz dilemiş olsaydık** onlardan öncekileri musibetlendirdiğimiz gibi **onları da günahları sebebiyle** azapla **musibetlendirirdik.**[626] **Ve** biz **kalplerini mühürlerdik de onlar** iyice düşünme işitmesiyle vaazları **işitemezlerdi.**

تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَآئِهَا ۚ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۚ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ ۗ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ﴿١٠١﴾

101. İşte o ülkeler. Onların haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Andolsun ki, peygamberleri onlara apaçık deliller getirmişlerdi. Fakat önceden yalanladıkları gerçeklere iman edecek değillerdi. İşte kâfirlerin kalplerini Allah böyle mühürler.

Açıklaması:

101- İşte zikri geride geçen o memleketler, sana ey Muhammed! **onların haberlerinden,** oraların ahalisinin haberlerinden **bazılarını hikâye ediyoruz. Muhakkak ki peygamberlerimiz onlara beyyineler** açık mucizeler **ile geldiler. Evvelce,** o peygamberlerin gelmesinden evvel, **tekzip etmiş oldukları,** inkâr etmiş oldukları **şeylere** o peygamberlerin gelişi vaktinde **yine iman eder olmadılar.** Bilâkis küfür üzere dâim oldular. **İşte Allahü teâlâ kâfirlerin kalplerini böyle** bir mühürlemekle **mühürler.**

625 «en» lafzı, lem yehdi fiilinin faili olup «enne»den tahfifletilmiştir. İsmi ise mahzufdur, yani «enhu»

626 Dört mevzide (dört tane cümlenin başında bulunan) hemze azarlamayı ifade içindir. Hemzenin üzerlerine dahil olduğu fa ve vav harfleri atıf içindir.

وَمَا وَجَدْنَا لِاَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ ۚ وَاِنْ وَجَدْنَآ اَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ ﴿١٠٢﴾

102. Onların çoğunda, sözünde durma diye bir şey bulamadık. Gerçek şu ki, onların çoğunu yoldan çıkmış bulduk.

Açıklaması:

102- Ve biz onların yani insanların **çokları için ahde** yani misâkın alındığı gündeki ahidlerine karşı bir vefa **görmedik. Ve şüphesiz ki**[627] **biz onların ekserini fâsık kimseler bulduk.**

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى بِاٰيَاتِنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَاِئِهٖ فَظَلَمُوا بِهَا ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾

103. Sonra onların ardından Musa'yı mucizelerimizle Firavun ve kavmine gönderdik de o mucizeleri inkâr ettiler; ama, bak ki, fesatçıların sonu ne oldu!

Açıklaması:

103- Sonra onları yani zikri geçmiş olan peygamberleri **müteakip Musa'yı dokuz âyetimizle Firavun'a ve onun topluluğuna,** kavmine **gönderdik. O -âyetlere- zulmettiler,** küfrettiler. **Artık bak ki** küfürle **fesat çıkaranların** helak edilmeleriyle olan **âkıbeti nasıl oldu.**

وَقَالَ مُوسٰى يَا فِرْعَوْنُ اِنِّى رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۚ ﴿١٠٤﴾

104. Musa dedi ki : "Ey Firavun! Ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim.

Açıklaması:

104- Ve Musa dedi ki: «Ey Firavun! Şüphesiz ki, ben âlemlerin Rabbi tarafından sana **gönderilmiş bir peygamberim.»** O da yalanladı.

حَقِيقٌ عَلٰٓى اَنْ لَآ اَقُولَ عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ ۗ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاَرْسِلْ مَعِىَ بَنٓى اِسْرَآءِيلَ ﴿١٠٥﴾

105. Allah hakkında gerçekten başkasını söylememek benim üzerime borçtur. Size Rabbinizden açık bir delil getirdim; artık İsrailoğullarını benimle bırak!"

627 «İn» hafzı «inne»den tahfif edilmiştir.

Açıklaması:

105- Musa da dedi ki: «Ben **Allahü teâlâya karşı Haktan başkasını söylemekte ale'd-devâm sabitim** *-buna-* layığım.[628] **Şüphesiz ki ben size Rabbinizden bir mucize ile geldim. Artık İsrâiloğulları'nı benimle beraber** Şam'a **gönder.** Firavun ise onları köle edinmişti.

قَالَ اِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِاٰيَةٍ فَأْتِ بِهَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٠٦﴾

106. (Firavun) dedi ki: Eğer bir mucize getirdiysen ve gerçekten doğru söylüyorsan onu göster bakalım.

Açıklaması:

106- Firavun O'na **dedi ki: Eğer sen** kendi dâvan üzerine **bir mucize ile gelmişsen onu getir. Sen eğer** o mucize hakkında **sâdıklardan isen.**

فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِىَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ ﴿١٠٧﴾

107. Bunun üzerine Musa asasını yere attı. O hemen apaçık bir ejderha oluverdi!

Açıklaması:

107- Bunun üzerine âsasını bıraktı. Âsa hemen apaçık bir ejderha, büyük bir yılan **oluverdi.**

وَنَزَعَ يَدَهُ فَاِذَا هِىَ بَيْضَآءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٠٨﴾

108. Ve elini (cebinden) çıkardı. Birdenbire o da seyredenlere bembe-yaz görünüverdi.

Açıklaması:

108- Ve elini çekti, onu cebinden çıkardı. **O hemen, bakan biri için,** insan vücudunun olması gereken hâlinin hilafına **bembeyaz** ışık sahibi **oluverdi.**

قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٩﴾ يُرِيدُ اَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ اَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿١١٠﴾

109. Firavun'un kavminden ileri gelenler dediler ki: Bu çok bilgili bir sihirbazdır.

628 Bir kıraatta yanın şeddelenmesiyle okundu. Hakîkun lafzı mübteda olup «en» ile onun sonrası, hakîkun lafzının haberidir.

110. O,sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Ne buyurursunuz?

Açıklaması:

109- Firavun'un kavminden ileri gelenler «Şüphe yok ki bu çok bilen sihirbazdır, -sihir ilminde çok üstte olan birisidir- **dediler**.» Şu'arâ süresinde zikrolundu ki: Bu söz Firavun'un kendi sözündendir. Sanki onlar o sözü meşveret yolu üzerine onunla hep beraber söylemiş oldu.

110- Sizi yerinizden çıkarmak istiyor. O halde siz ne emredersiniz?

قَالُوٓا اَرْجِهْ وَاَخَاهُ وَاَرْسِلْ فِى الْمَدَآئِنِ حَاشِرِينَۙ ﴿١١١﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿١١٢﴾

111. Dediler ki: Onu da kardeşini de beklet; şehirlere toplayıcılar (memurlar) yolla.

112. Bütün bilgili sihirbazları sana getirsinler.

Açıklaması:

111- Onu ve kardeşini alıkoy, işlerini -biraz- ertele. **Ve şehirlere haşrediciler,** toplayıcılar **yolla.**

112- Her, sihir ilminde Musa'nın üstünde olan **bilgin büyücüyü**[629] **sana getirsinler.** Ve hemen Firavun'ın adamları, sihirbazları toplamaya başladılar.

وَجَآءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوٓا اِنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾

113. Sihirbazlar Firavun'a geldi ve: Eğer üstün gelen biz olursak, bize kesin bir mükâfat var mı? dediler.

114. (Firavun): Evet hem de siz mutlaka yakınlarımdan olacaksınız, dedi.

Açıklaması:

113- Ve büyücüler Firavun'a geldiler. Dediler ki: Elbette bize bir mükâfat olacak mı?[630] **Eğer biz galipler olur isek.**

114- Dedi ki: Evet. Ve şüphe yok ki siz en yakınlardansınız.

قَالُوا يَا مُوسٰٓى اِمَّآ اَنْ تُلْقِىَ وَاِمَّآ اَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ ﴿١١٥﴾ قَالَ اَلْقُوا۟ ۚ فَلَمَّآ اَلْقَوْا سَحَرُوٓا اَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَآءُو بِسِحْرٍ عَظِيمٍ ﴿١١٦﴾

629 -Bir kıraatta «sâhir» lafzı «sehhâr» diye okundu.

630 "Einne" lafzı, iki hemzenin gerçek mahrecinden çıkartılmasıyla, ayrıca ikincisinin teshiliyle ve her iki vecihte de aralarına bir elif dahil edilmesiyle okundu.

115. (Sihirbazlar), Ey Musa sen mi (önce) atacaksın, yoksa atanlar biz mi olalım? dediler.

116. "Siz atın" dedi. Onlar atınca, insanların gözlerini büyülediler, onları korkuttular ve büyük bir sihir gösterdiler.

Açıklaması:

115- Dediler ki: Yâ Musa! Ya sen âsanı **atıver veya bizler** beraberimizde olanı **atıverenler olalım,**

116- Dedi ki: Siz atıveriniz. Bu emir, hakkın izhârına ulaşmak için onların atmasının evvelce olmasına izin için olan bir emirdir. **Vaktâ ki onlar,** iplerini ve âsalarını **atıverdiler, insanların gözlerini büyülediler.** O gözleri gerçek idrakından çevirdiler. **Ve onları,** onlara hareket eden yılanları hayal ettirdikleri için **korkuttular. Ve büyük bir sihir -meydana- getirmiş oldular.**

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَلْقِ عَصَاكَۚ فَاِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَۚ ﴿١١٧﴾ فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَۚ ﴿١١٨﴾ فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَۚ ﴿١١٩﴾ وَاُلْقِىَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَۚ ﴿١٢٠﴾ قَالُٓوا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَۙ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١٢٢﴾

117. Biz de Musa'ya, "Asanı at!" diye vahyettik. Bir de baktılar ki bu, onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor.

118. Böylece gerçek ortaya çıktı ve onların yapmakta oldukları yok olup gitti.

119. İşte Firavun ve kavmi, orada yenildi ve küçük düşerek geri döndüler.

120. Sihirbazlar ise secdeye kapandılar.

121."Âlemlerin Rabbine iman ettik" dediler.

122. "Musa'nın ve Harun'un Rabb'ine".

Açıklaması:

117- Ve Musa'ya vahyettik, âsanı atıver. Hemen o -asâ-da onların uydurmuş oldukları, karıştırmaları sebebiyle *-gerçeğinden-* çevirdikleri **şeyleri kapıverdi,** yutuverdi.[631]

118- Artık hak vâki olmuş, sabitleşmiş ve zahir olmuş **ve onların** sihirden **yapar oldukları ise bâtıl olmuştur.**

119- Artık orada, onlar, Firavun ve kavmi **mağlup oldular. Ve düşük kimseler oldular,** zelil oldular.

631 «Telkafu» fiili aslında bulunan iki tâ'dan birinin hazfıyla okundu.

120- Ve sâhirler de tevbe eder oldukları halde yere kapanmış oldular.

121- Ve dediler ki: Âlemlerin Rabbine iman ettik.

122- Musâ ile Hârun'un Rabbine. (İman etmelerinin sebebi) onların görmüş oldukları asâ'nın, sihre gücü yetmeyeceğini bildiklerinden dolayıdır.

قَالَ فِرْعَوْنُ اٰمَنْتُمْ بِهٖ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ ۚ اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَّكَرْتُمُوْهُ فِى الْمَدِيْنَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَآ اَهْلَهَا ۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿١٢٣﴾

123. Firavun dedi ki: "Ben size izin vermeden ona iman mı ettiniz? Bu, hiç şüphesiz şehirde, halkını oradan çıkarmak için kurduğunuz bir tuzaktır. Ama yakında (başınıza gelecekleri) göreceksiniz!

Açıklaması:

123- Firavun dedi ki: Ben size izin vermeden O'na, Musa'ya **iman ettiniz.**[632] **Şüphe yok ki bu** yaptığınız şey, **bir hiledir, siz bu hileyi şehirde yaptınız ki, ahâlisini ondan çıkarıveresiniz. Artık yakında** benim tarafımdan size ilişecek olanı **bileceksiniz.**

لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿١٢٤﴾

124. Mutlaka ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim, sonra da hepinizi asacağım!"

Açıklaması:

124- Elbette sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çapraz olarak, yâni herkesin sağ elini ve sol ayağını **keseceğim. Sonra da sizi elbette cümle-ten asacağım.**

قَالُوْٓا اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُوْنَ ۚ ﴿١٢٥﴾

125. Onlar da: "Biz zaten Rabbimize döneceğiz." dediler.

Açıklaması:

125- Dediler ki: Biz şüphe yok ki, hangi yolla olursa olsun ölümümüzden sonra, âhirette **Rabbimize münkalıp olacağız,** döneceğiz.

632 Âmentüm fiili, iki hemzenin gerçek mahreçlerinden çıkartılmasıyla, ayrıca ikincisinin elife kalb olunmasıyla okundu.

وَمَا تَنْقِمُ مِنَّآ اِلَّآ اَنْ اٰمَنَّا بِاٰيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَآءَتْنَا ۗ رَبَّنَآ اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِيْنَ ﴿١٢٦﴾

126. Sen sadece Rabbimizin âyetleri bize geldiğinde onlara inandığımız için bizden intikam alıyorsun. Ey Rabbimiz! Bize bol bol sabır ver, Müslüman olarak canımızı al, dediler.

Açıklaması:

126- Ve bizden intikam alman *-bizi inkâr etmen-* **başka değil, ancak bize Rabbimizin âyetleri geldiği zaman onlara iman ettiğimizden dolayıdır. Ey Rabbimiz!..** Firavun bize vaad ettiği işi yaptığı anda tekrar kâfirler olmamamız için **üzerimize sabır yağdır. Ve bizleri müslümanlar olarak öldür.**

وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اَتَذَرُ مُوْسٰى وَقَوْمَهٗ لِيُفْسِدُوْا فِى الْاَرْضِ وَيَذَرَكَ وَاٰلِهَتَكَ ۗ قَالَ سَنُقَتِّلُ اَبْنَآءَهُمْ وَنَسْتَحْيٖ نِسَآءَهُمْ ۚ وَاِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُوْنَ ﴿١٢٧﴾

127. Firavun'un kavminden ileri gelenler dediler ki: Musa'yı ve kavmini, seni ve tanrılarını bırakıp yeryüzünde bozgunculuk çıkarsınlar diye mi bırakacaksınız? (Firavun): "Biz onların oğullarını öldürüp, kadınlarını sağ bırakacağız. Elbette biz onları ezecek üstünlükteyiz" dedi.

Açıklaması:

127- Firavun'un kavminden ileri gelenler ona dediler ki: Musa'yı ve kavmini bırakır mısın, terk eder misin **ki yeryüzünde** -insanları- sana muhalefete çağırmakla **fesat çıkarsınlar. Ve seni ve tanrılarını terk eylesinler.** Firavun onlar için küçük putlar yapmıştı. Onlara ibadet ederlerdi, ve derdi ki: «Ben sizin ve onların rabbiyim.» Ki bundan dolayı kendisi : «Ben en yüce Rabbinizim.» demiştir. **O da dedi ki: Elbette onların** doğmuş **oğullarını öldüreceğiz**[633] **ve kadınlarını diri bırakacağız,** baki bırakacağız (onlara bundan önce de yaptığımız gibi). **Ve şüphe yok ki, biz onların üzerinde kahir kimseleriz,** kudretli kişileriz. Ve onlara bunu yaptılar. Sonra Ben-i İsrail de şikayette bulundu.

قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهِ اسْتَعِيْنُوْا بِاللّٰهِ وَاصْبِرُوْا ۚ اِنَّ الْاَرْضَ لِلّٰهِ يُوْرِثُهَا مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ۗ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿١٢٨﴾

633 «Nükattilü» fiili şeddelenmekle okundu. Ayrıca tahfifle beraber «naktülü» diye de okundu.

128. Musa kavmine dedi ki: "Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona vâris kılar. Sonuç (Allah'tan korkup günahtan) sakınanlarındır."

Açıklaması:

128- Musa kavmine dedi ki: Allahü teâlâdan yardım isteyiniz ve onların ezasına **sabrediniz. Şüphe yok ki yeryüzü Allahü teâlânındır. Ona kullarından dilediğini vâris kılar,** onu -*ona*-verir. Övgüye lâyık olan **âkıbet ise** Allah'tan **itikadda bulunanlar içindir.**

قَالُوٓا اُوذِينَا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَاۜ قَالَ عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾

129. Onlar da, sen bize (peygamber olarak) gelmeden önce de geldikten sonra da bize işkence edildi, dediler. (Musa), "Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helâk eder ve onların yerine sizi yeryüzüne hakim kılar da nasıl hareket edeceğinize bakar" dedi.

Açıklaması:

129- Dediler ki: «Biz senin bize gelmenden evvel de ve bize geldikten sonra da eza edildik.» «Umulur ki» dedi, «Rabbiniz düşmanlarınızı helâk eder de sizi yerde onların halefi kılar. Tâ ki yeryüzünde **nasıl amel edeceğinize nazar buyursun.»**

وَلَقَدْ اَخَذْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾

130. Andolsun ki, biz de Firavun'a uyanları ders alsınlar diye yıllarca kuraklık ve mahsül kıtlığı ile cezalandırdık.

Açıklaması:

130- Ve andolsun ki, Firavun'un kavmini senelerle kıtlıkla **ve meyvaların eksikliği ile giriftar ettik. Tâ ki tezekkür etsinler,** vaazlansınlar da iman ediversinler.

فَاِذَا جَآءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هٰذِهٖۚ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسٰى وَمَنْ مَعَهٗۜ اَلَآ اِنَّمَا طٰٓئِرُهُمْ عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾

131. Onlara bir iyilik (bolluk) gelince, "Bu bizim hakkımızdır" der-ler; eğer kendilerine bir fenalık gelirse Musa ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlardı. Bilesiniz ki, onlara gelen uğursuzluk Allah katındandır, fakat onların çoğu

bunu bilmezler.

Açıklaması:

131- Fakat onlara güzellik, ekin bolluğu ve zenginlik **gelince bu bizim hakkımızdır,** biz buna hak kazanıyoruz **dediler** ve ona şükretmediler. **Onlara bir kötülük,** kıtlık ve belâ **isabet ederse Musa ve onunla beraber olan** müminler **ile uğursuzlanırlardı. Haberiniz olsun ki onların uğursuzlanması, Allahü teâlânın indindedir,** onlara onu gönderecektir. **Fakat onların pek çokları** O'nun indinden isabet edecek olanı **bilmezler.**

وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهٖ مِنْ اٰيَةٍ لِتَسْحَرَنَا بِهَاۙ فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾

132. Ve dediler ki: "Bizi sihirlemek için ne mucize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz."

Açıklaması:

132- Ve Musa'ya **dediler ki: Kendisiyle bize sihir etmek için bize her ne mucize getirirsen getir, biz sana iman ediciler değiliz.** Bunun üzerine Musa da onlara bedduada bulundu.

فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ اٰيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾

133. Biz de ayrı ayrı mucizeler olarak onların üzerine tufan, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gönderdik; yine de büyüklük tasladılar ve gü-nahkâr bir kavim oldular.

Açıklaması:

133- Artık biz onların üzerine mufassal, beyan edilmiş **âyetler olmak üzere tufanı** -o bir sudur ki, onların evlerine kadar girmiş ve yedi gün içinde, oturan ne kadar kimse varsa hepsinin boğazına kadar ulaşmıştır- **ve çekirgeleri** -ki aynı şekilde onların ekinlerini ve meyvalarını yediler- **ve böcekleri,** güveleri ya da o kummel denilen şeyleri. -Kene denilen böceğin bir türüdür.- Çekirgenin terk edip bıraktığı şeylere gelir- yer. **Ve kurbağaları** ki onların evlerine ve yiyeceklerinin içine doldular, **ve** sularının içine **kanı gönderdik. -Fakat- yine de** ona iman etmekten **tekebbürde bulundular. Ve günahkâr olan bir kavim oldular.**

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَۚ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِٓى اِسْرَآءِيلَۚ ﴿١٣٤﴾

134. Azap üzerlerine çökünce, "Ey Musa! sana verdiği söz hürmetine, bizim için Rabbine dua et; eğer bizden azabı kaldırırsan, mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrailoğullarını seninle göndereceğiz" dediler.

Açıklaması:

134- Vaktâ ki onların üzerine ricz, azap **çökünce dediler ki: Yâ Musa! Bizim için Rabbine dua et. Sana olan ahde,** eğer iman edersek bizden azabı kaldıracağına **dâir andolsun ki eğer bizden azabı açarsa sana elbette iman ederiz ve elbette seninle beraber İsrâiloğulları'nı göndeririz.**

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ اِلٰٓى اَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ اِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿١٣٥﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَاَغْرَقْنَاهُمْ فِى الْيَمِّ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٣٦﴾

135. Biz, ulaşacakları bir müddete kadar onlardan azabı kaldırınca hemen sözlerinden dönüverdiler.

136. Biz de âyetlerimizi yalanlamaları ve onlardan gafil kalmaları sebebiyle kendilerinden intikam aldık ve onları denizde boğduk.

Açıklaması:

135- Vaktâ ki onların, ona erişecekleri bir müddete kadar, Musa'nın duası sebebiyle **onlardan azabı açıverdik. Onlar ise derhal iptal eder oldular,** ahitlerini bozup, küfürleri üzere ısrar eder oldular.

136- Artık biz de onlardan intikam aldık, onları derin denizde, tuzlu olan o denizde **gark ettik. Onlar âyetlerimizi tekzip ettikleri ve onlardan gafil bulunup** onları düşünmedikleri **sebebiyle.**

وَاَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْاَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِى بَارَكْنَا فِيهَا ۖ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنٰى عَلٰى بَنِٓى اِسْرَٰٓءِيلَ بِمَا صَبَرُوا ۖ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

137. Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi (Yahudileri) de, içini bereketle doldurduğumuz yerin doğu taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Sabırlarına karşılık Rabbinin İsrailoğullarına verdiği güzel söz yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta olduklarını ve yetiştirdikleri bahçeleri helâk ettik.

Açıklaması:

137. Ve köle edinilmek suretiyle **zayıf, hakir görülen o kavmi –Onlar Ben-i İsrâil'dir- kendisinde** su ve ağaç ile **bereket vücuda getirmiş olduğumuz yerin şark cihetlerine ve garp taraflarına varis kıldık ve Rabbinin**

güzel kelimesi İsrâiloğulları üzerine, düşmanlarının eziyyetlerine **sabreder oldukları sebebiyle tamam oldu. Ve Firavun ve kavminin yapmakta oldukları şeyleri** *-bina yapımını-* **ve yükseltmekte oldukları binaları tamamen helak ettik.**

وَجَاوَزْنَا بِبَنِىٓ اِسْرَآءِيلَ الْبَحْرَ فَاَتَوْا عَلٰى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلٰٓى اَصْنَامٍ لَهُمْ ۚ قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَآ اِلٰهًا كَمَا لَهُمْ اٰلِهَةٌ ۟ قَالَ اِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾

138. İsrailoğullarını denizden geçirdik, orada kendilerine mahsus bir-takım putlara tapan bir kavme rastladılar. Bunun üzerine: Ey Musa! On-ların tanrıları olduğu gibi, sen de bizim için bir tanrı yap! dediler. Musa: Gerçekten siz cahil bir toplumsunuz, dedi.

Açıklaması:

138- Ve İsrâiloğulları'nı denizden aşırttık, geçirttik **kendilerine ait,** onlara ibadet üzere kâim oldukları **birtakım putlara ibadette bulunan bir kavme uğradılar. Dediler ki: Yâ Musa! Bize de bir ilah** ona ibadet edebileceğimiz bir put **yap. Nasıl ki onların putları vardır. Dedi ki: Muhakkak siz cahillik eder bir kavimsiniz.** Çünkü Allah'ın sizin üzerinize olan nimetini, söylemiş olduğunuz şeyle değiştirdiniz.

اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾

139. Şüphesiz bunların içinde bulundukları (din) yıkılmıştır, yapmakta oldukları da bâtıldır.

Açıklaması:

139- Şüphe yok ki şu kişiler var ya, içinde bulundukları şey helak olucudur. Ve amel eder oldukları şey de bâtıldır.

قَالَ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِيكُمْ اِلٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَاِذْ اَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُٓوءَ الْعَذَابِ ۚ يُقَتِّلُونَ اَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ ۟ وَفِى ذٰلِكُمْ بَلَآءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ۚ ﴿١٤١﴾

140. Musa dedi ki: Allah sizi âlemlere üstün kılmışken ben size Allah'tan başka bir tanrı mı arayayım?

141. Hatırlayın ki, size işkencenin en kötüsünü yapan Firavun'un adamlarından sizi kurtardık. Onlar oğullarınızı öldürüyorlar, kadınları-nızı sağ bıra-

kıyorlardı. İşte bunda size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardır.

Açıklaması:

140- De ki: Sizin için Allahü teâlâdan başka bir ilah mâbud **mı talep ediyim!**[634] **Halbuki o sizi-** (bir sonraki âyette de zikrolunduğu gibi) zamanınızdaki **âlemler üzerine tafdil eylemiştir.**

141- Ve yâd ediniz **o vakti ki sizi Firavun'un âlinden kurtarmıştık.**[635] **Size azabın kötüsünü,** en şiddetlisini **tattırıyorlardı,** size yüklüyorlardı. O azap; **oğullarınızı katlediyorlardı, kadınlarınızı diri bırakıyorlardı,** geride bırakıyorlardı. **Ve bunda** kurtarma ve azapta **sizin için Rabbiniz tarafından bir belâ,** ikram ve imtihan **vardır.** Hâlâ vaazlanmıyor musunuz ve dediğiniz şeyden vazgeçmiyor musunuz?

وَوٰعَدْنَا مُوسٰى ثَلٰثِينَ لَيْلَةً وَاَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهٖٓ اَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۚ وَقَالَ مُوسٰى لِاَخِيهِ هٰرُونَ اخْلُفْنِى فِى قَوْمِى وَاَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤٢﴾

142. (Bana ibadet etmesi için) Musa'ya otuz gece vade verdik ve ona on gece daha ilâve ettik; böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu. Musa, kardeşi Harun'a dedi ki: Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yoluna uyma.

Açıklaması:

142- Ve Musa ile otuz geceye vaadleştik.[636] O günleri oruçlu geçirmesiyle beraber o günler tamam olduğu anda onunla konuşacağız. O günler Zilkâde ayının (günleridir). O günleri oruçlu olarak geçirdi. Günler tamam olduğunda ağzının kokusu hoşuna gitmemiş ve misvak kullan-mıştır. -Fakat- Allahü teâlâ onunla, ağzının kokusu ile konuşmak için tekrar bir on günle emretmiştir. (Nitekim Allahü teâlânın buyurduğu) **ve onu** Zilhicce'den **bir on ile tamamladık. Artık Rabbi'nin mikâtı** onunla konuşması vaadinin vakti **tam kırk gece oldu. Ve Musa** münâcaat için dağa gidişi anında **kardeşi Hârun'a dedi ki: Sen kavmin içinde bana halife ol,** benim halifem ol. **Ve** onların işini **ıslâha çalış. Ve** mâsiyetlere uymaları sebebiyle **fesat çıkaranların yoluna uyma.**

وَلَمَّا جَآءَ مُوسٰى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهٗ ۙ قَالَ رَبِّ اَرِنِٓى اَنْظُرْ اِلَيْكَ ۚ قَالَ لَنْ تَرٰىنِى وَلٰكِنِ انْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ فَاِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهٗ فَسَوْفَ تَرٰىنِى ۚ فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهٗ لِلْجَبَلِ جَعَلَهٗ دَكًّا

634 «Ebgîküm»'ün aslı «Ebgî leküm»dür.
635 Bir kıraatta «Enceynâküm», «Encâküm» diye okundu.
636 «Vâadnâ» fiili elifle okundu. Ve elifsiz olarak «vaadnâ» diye de okundu.

وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًاۚ فَلَمَّآ اَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ اِلَيْكَ وَاَنَا۠ اَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾

143. Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" dedi. (Rabbi): "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim.

Açıklaması:

143- Vaktâ ki, Musa bizim mikatımıza, onda konuşmakla, ona vaad ettiğimiz vakte **geldi ve ona Rabbi** hiç vasıtasız her taraftan işiteceği bir kelâmla **tekellümde bulundu. Dedi ki: Yâ Rab! Bana** zâtını **göster. Sana bakayım. -Cenabı Hak da- buyurdu ki: Sen beni katiyyen göremezsin,** beni görmeye asla güç yetiremezsin.[637] **Fakat** senden daha kavi olan **dağa bir nazar et, eğer yerinde istikrar ederse,** sabit durursa **sen beni görebilirsin** yâni beni görmek için sabit kalabilirsin, yoksa senin için (beni görmeye) takat yoktur. **Hemen Rabbi dağa tecelli edince** yani onun nurundan, bir serçe parmağının tırnığının yarısı kadar zahir olunca (nitekim Hâkim'in de sahih kabul ettiği bir hadiste de olduğu gibi) **onu paramparça**[638] yani yerle beraber dümdüz parçalanmış **etti. Musa da** gördüğü şeyin dehşetinden **bayılmış olarak yere düştü. Vakta ki ayıldı, dedi ki:** Seni noksan sıfatlardan beri kılmakla **seni tenzih ederim.** Emrolunmadığım bir şeyi istemekten dolayı **sana tevbe ettim. Ve ben** kendi zamanımda **iman edenlerin ilkiyim.**

قَالَ يَا مُوسٰٓى اِنِّى اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِى وَبِكَلَامِىۖ فَخُذْ مَآ اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾

144. (Allah) Ey Musa! dedi, ben risaletlerimle (sana verdiğim görevlerle) ve sözlerimle seni insanların başına seçtim. Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol.

Açıklaması:

144- Allahü teâlâ buyurdu ki: Yâ Musa! Muhakkak ben seni risâletimle[639] **ve kelâmım** yani benim seninle konuşmam **ile insanlar,** senin ehl-i zamanın

637 Allahü teâlânın (âyette) «Len terâni» ile tabir buyurup «Len ura» -katiyen ben görülmem- ile tabir buyurması, Allahü teâlânın görülebileceğinin mümkün olduğunu ifâde eder.

638 Dekken lafzı kasr ve medle okundu.

639 Risâlâtî» lafzı cemi olarak okundu. Ayrıca müfred olarak «risâletî» diye de okundu.

üzerine ihtiyar eyledim. İmdi sana fazldan **verdiğimi al ve** nimetlerime **şükredenlerden ol.**

وَكَتَبْنَا لَهُ فِى الْاَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَىْءٍ ۚ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِاَحْسَنِهَا ۟ سَاُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٤٥﴾

145. Nasihat ve her şeyin açıklamasına dair ne varsa hepsini Musa için levhalarda yazdık. (Ve dedik ki): Bunları kuvvetle tut, kavmine de onun en güzelini almalarını emret. Yakında size, yoldan çıkmışların yurdunu göstereceğim.

Açıklaması:

145- Ve onun için levhalarda yani Tevrat levhalarında din hususunda ihtiyaç duyulan[640] **her şeyden bir mev'iza ve her şeye bir tafsil,** beyân **yazdık; Artık onu kuvvetle,** ciddiyet ve çalışkanlıkla tut[641] **ve kavmine emret, onu en güzeliyle tutsunlar. Elbette sizlere fâsıkların** Firavun ve ona tâbi olanların **yurdunu** -*Orası Mısır'dır*- onlarla ibret alasınız diye **göstereceğim.**

سَاَصْرِفُ عَنْ اٰيَاتِىَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۖ وَاِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا ۚ وَاِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ۚ وَاِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَىِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ۟ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٤٦﴾

146. Yeryüzünde haksız yere böbürlenenleri âyetlerimden uzaklaş-tıracağım. Onlar bütün mucizeleri görseler de iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler. Fakat azgınlık yolunu görürlerse, hemen ona saparlar. Bu durum, onların âyetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil olmalarından ileri gelmektedir.

Açıklaması:

146- Yerde haksız yere tekebbür edenleri, onları perişan etmekle **elbette âyetlerimden** mahlûkattan ve gayrısından olan kudretime delâlet eden şeylerden **çevireceğim,** ve artık yerde tekebbür edemeyecekler. **Ve her bir âyeti görecek olsalar ona iman etmezler. Ve eğer rüşd,** Allah tarafından gelen hidâyet **yolunu görseler asla onu yol edinmezler** onda sülük etmezler. **Ve eğer azgınlık,** dalâlet **yolunu görseler onu yol edinirler. Bu,** çeviriş **onların âyetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil bulunduklarından do-**

640 Tevrat levhaları cennetin sidir ağacından ya zebercedden ya da zümrütten olup yedi veya on adet idi.

641 «Huz» fiilinden evvel mukadder olarak «kulnâ» fiili vardır.

layıdır. -Bunun benzeri önceden geçmişti.-

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَلِقَآءِ الْاٰخِرَةِ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ ۟ هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾

147. Halbuki âyetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalanlayanların amelleri boşa çıkmıştır. Onlar, yapmakta oldukları amellerden başka bir şey için mi cezalandırılırlar!

Açıklaması:

147- Ve o kimseler ki; âyetlerimizi ve âhirete kavuşmayı diriltilmeyi ve gayrısını **tekzib etmişlerdir, onların amelleri** dünyada hayır olarak işlemiş oldukları (meselâ akrabayı ziyaret, sadaka gibi) **heba olmuştur,** bâtıl olmuştur. O amellerde, şartı (olan iman)ı yitirdiğinden dolayı onlar için bir sevap yoktur. **Başkasıyla değil, ancak kendi yaptıkları,** tekzip ve mâsiyetlerin, cezasıyla **cezalandırılacaklardır.**

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسٰى مِنْ بَعْدِهٖ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهٗ خُوَارٌ ۟ اَلَمْ يَرَوْا اَنَّهٗ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا ۘ اِتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ ﴿١٤٨﴾

148. (Tûr'a giden) Musa'nın arkasından kavmi, zinet takımlarından, böğürebilen bir buzağı heykelini (tanrı) edindiler. Görmediler mi ki o, onlarla ne konuşuyor ne de onlara yol gösteriyor? Onu (tanrı olarak) benimsediler ve zalimler oldular.

Açıklaması:

148- Ve Musa'nın kavmi ondan sonra yani Musa, münâcaata gittikten sonra **zînet takımlarından,** Firavun'un kavminden düğün için emânet olup sonra yanlarında kalan şeylerden **bir buzağı** -*Onu, onlar için Sâmiri denilen şahıs zînet eşyasından yapmıştı.*-**böğürmesi,** işitilen bir sesi **olan cesed**[642] et ve kan sahibi bir varlık **edindiler.** Bu heykel, cesed olmaya, Sâmiri'nin, Cebrail'in (a.s.) atının ayağının (altından) aldığı bir toprak parçasını onun ağzına atmasıyla intikal etmiştir. Çünkü Cebrail'in (a.s.) atının dokunduğu şey koyulduğu yerde canlılığı ortaya çıkarır.[643] **Onlar görmediler mi ki, o kendileriyle konuşamaz ve onlara bir yol gösteremezdi.** Öyle o nasıl ilâh edinilir. **Onu** ilâh **edindiler ve** onu edinmek sebebiyle **zalimler oluverdiler.**

642 -Ceseden lafzı «ıclen» lafzından bedeldir.
643 -Âyetteki «İttihaze» fiilinin ikinci mefulü, mahzuftur. Yani (onu) «ilâh» (edindiler).

وَلَمَّا سُقِطَ فِىٓ اَيْدِيهِمْ وَرَاَوْا اَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا۟ قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

149. Pişman olup da kendilerinin gerçekten sapmış olduklarını görünce dediler ki: Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa mutlaka ziyana uğrayanlardan olacağız!

Açıklaması:

149- Vaktâ ki nedamete düştüler yani ona ibadet etmekten dolayı pişmanlık duydular **ve kendilerini hakikaten** ona ibadet etmekten dolayı **yoldan çıkmış olduklarını gördüler,** bildiler *-Bu durum Musa'nın (a.s.) dönüşünden sonra olmuştur-* **dediler ki: Eğer bize Rabbimiz merhamet etmezse ve bizi bağışlamazsa**[644] **elbette büyük bir ziyana uğramışlardan olacağız.**

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰٓ اِلَىٰ قَوْمِهِۦ غَضْبَانَ اَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِى مِنۢ بَعْدِىٓ اَعَجِلْتُمْ اَمْرَ رَبِّكُمْ وَاَلْقَى الْاَلْوَاحَ وَاَخَذَ بِرَأْسِ اَخِيهِ يَجُرُّهُٓ اِلَيْهِ قَالَ ابْنَ اُمَّ اِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِى وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِى فَلَا تُشْمِتْ بِىَ الْاَعْدَآءَ وَلَا تَجْعَلْنِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٥٠﴾

150. Musa, kızgın ve üzgün bir halde kavmine dönünce: "Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız! Rabbinizin emrini (beklemeyip) acele mi ettiniz?" dedi. Tevrat levhalarını yere attı ve kardeşinin (Harun'un) başını tutup kendine doğru çekmeye başladı. (Kardeşi): "Anam oğlu! Bu kavim beni cidden zayıf gördüler ve nerede ise beni öldüreceklerdi. Sen de düşmanları bana güldürme ve beni bu zalim kavimle beraber tutma!" dedi.

Açıklaması:

150- Vaktâ ki, Musa kavmine onlardan dolayı **gazaplı ve esif olarak,** pek hüzünlü olarak **döndü,** onlara **dedi ki: Benden sonra bana halef ettiğiniz,** peşimden yaptığınız şu muhalefet **ne kötüdür.** Çünkü şirk koştunuz. **Rabbinizin emrini acele mi ediverdiniz. Ve** Rabbi için gazablandığından dolayı **levhaları bıraktı** ve onlar da kırıldılar. **Ve kardeşinin başını** yani sağ eliyle saçını, sol eliyle de sakalını **tutup** gazabından dolayı **kendine doğru çekiverdi. -Kardeşi de- dedi ki: Ey anam oğlu**[645] (Ümm anne demektir. Harun (a.s.) «Annemin (oğlu)» demeyi murad etmiştir. Ve bunu Musa'nın kalbine yumuşaklık vereceği için zikretmiştir, **-bu kavim muhakkak ki beni zayıf saydılar ve az**

644 «Yerham» ve «yağfir» fiileri yâ ile okundu. Ayrıca «te» ile beraber «terham» ve «tağfir» diye de okundu.

645 «Ümmî» lafzı kesrayla ve fethayla okundu.

kaldı, neredeyse **beni öldürüyorlardı. Artık benimle,** bana iyi davranmamanla **düşmanları sevindirme,** ferahlandırma. **Ve beni** buzağıya ibadet etmek sebebiyle **zâlim olan kavimle** hesaba çekilme hususunda **beraber kılma.**

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِى وَلِاَخِى وَاَدْخِلْنَا فِى رَحْمَتِكَ ۖ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ۚ ﴿١٥١﴾

151. (Musa da) Ey Rabbim, beni ve kardeşimi bağışla, bizi rahmetine kabul et. Zira sen merhametlilerin en merhametlisisin! dedi.

Açıklaması:

151- Dedi ki: Yâ Rabbi! Benim için, kardeşime yaptığımı **ve kardeşim için mağfiret et.** Musa (a.s.), Harun'u (a.s.) razı kılmak ve onun (sıkıntıda olmasıyla) düşmanları sevinmesin diye, duaya onu da ortak kıldı. **Ve bizi rahmetine girdir ve sen merhamet edenlerin en merhametlisisin.**

اِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۗ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾

152. Buzağıyı (tanrı) edinenler var ya, işte onlara mutlaka Rablerin-den bir gazap ve dünya hayatında bir alçaklık erişecektir. Biz iftiracıları böyle cezalandırırız.

Açıklaması:

152- Allahü teâlâ da buyurdu ki: **Şüphe yok ki o buzağıyı** ilâh **edinenlere elbette Rablerinden bir gazap,** azap **ve dünya hayatında bir zillet erişecektir.**

Sonra onlar kendi nefislerini öldürmekle emrolunmakla azap olundular. Ve onların üzerine kıyamet gününe kadar zillet vuruldu. **Ve işte,** onları cezalandırdığımız gibi, Allah'a karşı şirkle ve gayrısıyla **iftira edenleri böyle cezalandırırız.**

وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّـَٔاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَاٰمَنُوٓا اِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٥٣﴾

153. Kötülük yaptıktan sonra ardından tevbe edip de iman edenl-ere gelince, şüphesiz ki o tevbe ve imandan sonra, Rabbin elbette bağışlayan ve esirgeyendir.

Açıklaması:

153- Ve o kimseler ki kötülükleri işlemişler, sonra hemen onun arkasından o kötülükten **tevbe etmişler,** ondan dönmüşler. **Ve** Allah'a **iman etmişler. Şüphe yok ki ondan** yani tevbeden **sonra Rabbin** -onları- **yargılayıcıdır,** onlara **rahmet edicidir.**

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ اَخَذَ الْاَلْوَاحَۚ وَفِى نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾

154. Musa'nın öfkesi dinince levhaları aldı. Onlardaki yazıda Rablerinden korkanlar için hidayet ve rahmet (haberi) vardı.

Açıklaması:

154- Vaktâ ki Musa'dan o öfke sustu, sükûnet buldu. O bıraktığı **levhaları alıverdi ve o levhaların nüshasında** yani onlarda nüsha edilen yani yazılan şeyde, **Rabbinden korkanlar için** -dalâletten- **hidâyete kavuşmak ve rahmet vardır**.[646]

وَاخْتَارَ مُوسٰى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَاۚ فَلَمَّا اَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ اَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَاِيَّاىَۗ اَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَآءُ مِنَّاۚ اِنْ هِىَ اِلَّا فِتْنَتُكَۖ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَآءُ وَتَهْدِى مَنْ تَشَآءُۜ اَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾

155. Musa tayin ettiğimiz vakitte kavminden yetmiş adam seçti. Onları o müthiş deprem yakalayınca Musa dedi ki: "Ey Rabbim! Dileseydin onları da beni de daha önce helâk ederdin. İçimizden birtakım beyinsizlerin işlediği (günah) yüzünden hepimizi helâk edecek misin? Bu iş, senin imtihanından başka bir şey değildir. Onunla dilediğini saptırırsın, dilediğini de doğru yola iletirsin. Sen bizim sahibimizsin, bizi bağışla ve bize acı! Sen bağışlayanların en iyisisin! (Hz. Musa'nın, kavmini temsilen seçip Allah'ın huzuruna getirdiği kimseler, Allah ile kendi arasındaki konuşmayı işitince, onunla yetinmediler ve: "Ey Musa, Allah'ı açıkca görmedikçe sana asla inanmayacağız" dediler. Bunun üzerine orada şiddetli bir deprem oldu ve bayılıp düştüler. Hz. Musa, Allah'a yalvardı da bu afet kaldırıldı.)

646 Meful olan «Rabbihim» lafzı, (âmilinin) önüne tekaddüm ettiği için üzerine bir lam dahil edildi.

Açıklaması:

155- Vaktâ ki Musa, kavminden buzağıya tapmamış olanlardan **yetmiş erkeği** *-Allah'ın emriyle-* **mikâtımız** arkadaşlarının buzağıya tapmalarından dolayı bir mazeret beyan etmek için onların gelmesiyle ona vaad ettiğimiz vakit **için seçmişti** ve onlarla beraber çıkmıştı. **Vaktâ ki, onları recfe** şiddetli sarsıntı **yakaladı.** -İbni Abbas (r.a.) buyurdu ki: Çünkü onlar kavimleri buzağıya taptıkları vakit onlara karışmamışlardı. Ve dedi ki: Ve onlar Cenab-ı Hakkı görmeyi isteyenlerin gayrısıdır. Onları ise yıldırım yakalamıştır. Musa **dedi ki: Yâ Rabbi! Eğer dileseydin onları ve beni daha evvel,** yani Ben-i İsrail bunu görsün ve beni töhmet altına almasınlar diye onlarla beraber çıkmamdan evvel **helak ederdin. Bizden birtakım sefihlerin yaptıkları şey sebebiyle bizi helak eder misin?**[647] **Bu,** yani sefih kimselerin içine düşmüş olduğu fitne **ancak senin fitnendir,** imtihanındır. **Bununla,** sapıttırmayı **dilediğin kimseyi saptırırsın ve** sen hidayetini **dilediğin kimseyi hidâyet edersin**. **Sen bizim velimizsin**, işlerimizi üzerine alıp, halledensin. **Artık bize mağfiret buyur ve bize rahmet ve mağfiret edenlerin en hayırlısısın**.

وَاكْتُبْ لَنَا فِى هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ اِنَّا هُدْنَآ اِلَيْكَ ؕ قَالَ عَذَابِىٓ اُصِيبُ بِهٖ مَنْ اَشَآءُ ۚ وَرَحْمَتِى وَسِعَتْ كُلَّ شَىْءٍ ؕ فَسَاَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ۚ ﴿١٥٦﴾

156. Bize, bu dünyada da iyilik yaz ahirette de. Şüphesiz biz sana döndük." Allah buyurdu ki: Kimi dilersem onu azabıma uğratırım; rahmetim ise her şeyi kuşatır. Onu, sakınanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize inananlara yazacağım.

Açıklaması:

156- Ve bizim için bu dünyada da âhirette de bir hasene yaz, vacip kıl. **Biz muhakkak ki sana döndük,** tevbe ettik. **-Cenab-ı Hak- Buyurdu ki: Azabımdır. Bunu,** ona azap etmeyi **dilediğime isabet ettiririm. Rahmetim ise** dünyada **her şeyi içine almıştır,** kaplamıştır. **Onu, ittikada bulunanlar ve zekâtlarını verenler ve bizim âyetlerimize iman edenler için** âhirette **yazacağım.**

اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِىَّ الْاُمِّىَّ الَّذِى يَجِدُونَهٗ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِى التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ ۡ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهٰيهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ

647 Bu istifham şefkatin, acımanın talep edildiğini belirten bir istifhamdır. Yani «Bizlere, başkalarının günahı sebebiyle azap etme!»

عَلَيْهِمُ الْخَبَآئِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ وَالْاَغْلَالَ الَّتِى كَانَتْ عَلَيْهِمْ ؕ فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِهٖ وَعَزَّرُوْهُ وَنَصَرُوْهُ وَاتَّبَعُوا النُّوْرَ الَّذِىْٓ اُنْزِلَ مَعَهٗٓ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ۚ ﴿۱۵۷﴾

157. Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar (var ya), işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir. O Peygamber'e inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nûr'a (Kur'an'a) uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır.

Açıklaması:

157- O kimseler ki, Resûle, nebî, ümmi olana Muhammed'e (s.a.v.) **tâbi olurlar. O nebî ki, onu yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de** ismiyle ve sıfatıyla **yazılmış bulurlar. Onlara maruf ile emreder ve onları münkerden nehy eyler ve** onların şeriatında haram kılınmış olanlardan **temiz olanları onlara helâl kılar. Onların üzerine habis şeyleri,** zorlukları, -ölü hayvanı ve bunun gibisini- **haram kılar. Ve onlardan ağır yüklerini ve üzerlerinde bulunan bağları** *-meselâ tevbe hususunda kişinin kendisini öldürmesi ve necasetin değdiği yerin kesilip atılması gibi şeyleri-* **kaldırır. Artık o kimseler ki,** onlardan **O'na iman ederler ve ona tazimden bulunurlar** ve ona hürmet ederler **ve ona yardım ederler ve onunla beraber indirilmiş olan nura** yani Kur'an'a **tâbi oluverirler, işte felah bulanlar onları ta kendileridir.**

قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّىْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيْعًا الَّذِىْ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْىٖ وَيُمِيْتُ ۖ فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ النَّبِىِّ الْاُمِّىِّ الَّذِىْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمٰتِهٖ وَاتَّبِعُوْهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿۱۵۸﴾

158. De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim. Ondan başka tanrı yoktur, O diriltir ve öldürür. Öyle ise Allah`a ve ümmî Peygamber olan Resûlüne -ki o, Allah'a ve onun sözlerine inanır, iman edin ve O'na uyun ki doğru yolu bulasınız.

Açıklaması:

158- De ki: *-Hitap Muhammed (s.a.v.) içindir.-* Ey insanlar! Şüphe yok ki ben hepinize Allahü teâlânın bir Resûlü'yüm. Öyle Allah ki göklerin ve yerin mülkü O'na mahsustur. O'ndan başka ilâh yoktur. Hem diriltir ve hem öldürür. Artık Allahü teâlâya ve bir nebiyyi ümmî olup Allah'a ve O'nun kelimelerine Kur'an'a **inanan Resûlü'ne iman ediniz ve O'na tâbi olunuz ki**

hidâyete erişebilesiniz, rüşd üzere olabilesiniz.

وَمِنْ قَوْمِ مُوسٰٓى اُمَّةٌ يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ وَبِهٖ يَعْدِلُوْنَ ﴿١٥٩﴾

159. Musa'nın kavminden hak ile doğru yolu bulan ve onun sayesinde âdil davranan bir topluluk vardır.

Açıklaması:

159- Ve Musa'nın kavminden bir ümmet cemâat **vardır ki hak ile** insanları **hidâyete erdirirler. Ve** hüküm hususunda **hak ile adalette bulunurlar.**

وَقَطَّعْنٰهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ اَسْبَاطًا اُمَمًاۗ وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى اِذِ اسْتَسْقٰىهُ قَوْمُهٗٓ اَنِ اضْرِبْ بِّعَصَاكَ الْحَجَرَۗ فَانْۢبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًاۗ قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْۗ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰىۗ كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْۗ وَمَا ظَلَمُوْنَا وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿١٦٠﴾ وَاِذْ قِيْلَ لَهُمُ اسْكُنُوْا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوْا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُوْلُوْا حِطَّةٌ وَّادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطِيْۤـٰتِكُمْۗ سَنَزِيْدُ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٦١﴾ فَبَدَّلَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِيْ قِيْلَ لَهُمْ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِّنَ السَّمَۤاءِ بِمَا كَانُوْا يَظْلِمُوْنَ ﴿١٦٢﴾ وَسْـَٔلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِيْ كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِۘ اِذْ يَعْدُوْنَ فِي السَّبْتِ اِذْ تَاْتِيْهِمْ حِيْتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَّيَوْمَ لَا يَسْبِتُوْنَۙ لَا تَاْتِيْهِمْۚ كَذٰلِكَ نَبْلُوْهُمْ بِمَا كَانُوْا يَفْسُقُوْنَ ﴿١٦٣﴾

160. Biz İsrailoğullarını oymaklar halinde on iki kabileye ayırdık. Kavmi kendisinden su isteyince, Musa'ya, "Asanı taşa vur!" diye vahyettik. Derhal ondan on iki pınar fışkırdı. Her kabile içeceği yeri belledi. Sonra üzerlerine bulutla gölge yaptık, onlara kudret helvası ve bıldırcın eti indirdik. (Onlara dedik ki) "Size verdiğimiz rızıkların temizlerinden yeyin. "Ama onlar (emirlerimizi dinlememekle) bize değil kendilerine zulmediyorlardı.

161. Onlara denildi ki : Şu şehirde (Kudüs'te) yerleşin, ondan (nimetlerinden) dilediğiniz gibi yeyin, "bağışlanmak istiyoruz" deyin ve kapıdan eğilerek girin ki hatalarınızı bağışlayalım. İyilik yapanlara ileride ihsanımızı daha da artıracağız.

162. Fakat onlardan zalim olanlar, sözü, kendilerine söylenenden başkasıyla değiştirdiler. Biz de zulmetmelerinden ötürü üzerlerine gökten bir azap

gönderdik.

163. Onlara, deniz kıyısında bulunan şehir halkının durumunu sor. Hani onlar cumartesi gününe saygısızlık gösterip haddi aşıyorlardı. Çünkü cumartesi tatili yaptıkları gün, balıklar meydana çıkarak akın akın onlara gelirdi, cumartesi tatili yapmadıkları gün de gelmezlerdi. İşte böylece biz, yoldan çıkmalarından dolayı onları imtihan ediyorduk.

Açıklaması:

160- Ve biz onları Ben-i İsrail'i **on ikiye, o kadar sebtlere** kabilelere[648] **ümmetlere ayırdık. Ve Musa'ya kavmi,** Tih çölünde **kendisinden su istedikleri vakit vahyettik ki; asan ile taşa vur.** O da hemen vurdu. **Ve ondan** kabilelerin adedince **on iki pınar kaynayıp akmaya başladı. Her insan** onlardan her kabile, **su içeceği yeri bildi. Ve onların, üzerine** Tih çölünde güneşin hararetinden dolayı **bulutları gölgelip yaptık. Ve onların üzerine kudret helvası ile bıldırcın indirdik.** O ikisi terencebin denilen bir yiyecekle tayrı semâni denilen kuştur. Ve onlara dedik ki: **Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin temizlerinden yiyiniz. Ve onlar bize zulmetmediler. Velâkin kendi nefislerine zulmeder oldular.**

161- Ve yâd et **o vakti ki onlara denilmişti: Şu beldede** Beyt-i Makdis'te **oturunuz ve ondan dilediğiniz yerde yiyiniz. Ve** «Bizim işimiz **hıttadır» deyiniz. Ve** eğilme secdesiyle **secde eder olduğunuz halde kapıya,** beldenin kapısına **giriniz ki sizin için hatalarınızı bağışlayalım**[649] Taatla **muhsin olanları** sevap cihetinden **elbette arttıracağız.**

162- Fakat onlardan zulmedenler kendilerine denilen sözü, başka bir söze çevirdiler. Dediler ki: «Başağın içinde olarak buğday isteriz.» Ve kalçalarının üzerinde sürünerek alaylı bir tavırla (içeri girdiler). **Artık onların üzerlerine zulmeder oldukları şey sebebiyle gökten ricz,** azap **indirdik.**

163- Ey Muhammed! Azarlamak için **onlara denizin kenarında bulunan,** Kulzem denizinin civarında bulunan **beldeye** o belde ehline vâki olan şeyden **sor. O zaman ki onlar, Cumartesi gününde,** o günde terkiyle emrolundukları balık avlanmasıyla **haddi tecavüz eder olmuşlardı. O vakit**[650] **onlara, Cumartesi günlerinde balıkları çokça,** suyun üzerinde görünür olduğu hâlde **gelirlerdi. Cumartesi tazimi yapmadıkları günde,** yani diğer günlerde **balıklar** Allah tarafından bir imtihan olarak **onlara gelmezdi. İşte onları yapar oldukları fıskları sebebiyle böyle imtihan ederiz.**

Balık avlamaya başladıklarında belde üç gruba ayrıldı. Üçte biri onlarla beraber balık avladı. Üçte biri onları nehyetti, diğer üçte biri de avlanmak veya

---

648 «Esbât» lafzı «İsnetey aşerate»den bedeldir. "Ümem" lafzı «Esbât» lafzından bedeldir.
649 «Nağfir» fiili nun ile okundu. Ayrıca meful için bina kılınmakla yâ ile «yuğfer» diye de okundu.
650 «iz» lafzı gerideki «yağdûne» fiilinin zarfıdır.

avlanmamak hususunda bir şey söylemeyerek geri çekildi.

وَاِذْ قَالَتْ اُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا ۙ اللّٰهُ مُهْلِكُهُمْ اَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ؕ قَالُوا مَعْذِرَةً اِلٰى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾

164. İçlerinden bir topluluk: "Allah'ın helâk edeceği yahut şiddetli bir şekilde azap edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?" dedi. (Öğüt verenler) dediler ki: Rabbinize mazeret beyan edelim diye, bir de sakınırlar ümidiyle (öğüt veriyoruz).

Açıklaması:

164- Ve o vakit[651] **onlardan** avlanmayıp, avlanmaktan nehyedeni de men etmeyen **bir cemaat dedi ki: Allahü teâlânın kendilerini helâk edeceği veya şiddetli bir azap ile azaplandıracağı bir güruha niçin nasihatte bulunuyorsunuz? Dediler ki:** Bizim nasihatimiz **bir itizardır.** Onunla biz **Rabbimize karşı,** nehyi terk hususunda bir eksiklik yapmayalım diye mazerette bulunuyoruz. **Ve umulur ki onlar** avlanmaktan **sakınırlar.**

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهٖۤ اَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوۤءِ وَاَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَـِٔيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾

165. Onlar kendilerine yapılan uyarıları unutunca, biz de kötülükten men edenleri kurtardık, zulmedenleri de yapmakta oldukları kötülüklerden ötürü şiddetli bir azap ile yakaladık.

Açıklaması:

165- Vaktâ ki onlar hatırlatıldıkları, vaazlandıkları **şeyi unut-tular,** terk ettiler ve geri de dönmediler, **kötülükleri nehyedenleri ne-cata nail kıldık ve** haddi aşmak sebebiyle **zulmedenleri de yapar oldukları fıskları sebebiyle beîs,** şiddetli **bir azapla yakaladık.**

فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِـِٔينَ ﴿١٦٦﴾

166. Kibirlenip de kendilerine yasak edilen şeylerden vazgeçmeyince onlara: Aşağılık maymunlar olun! dedik.

Açıklaması:

166- Vaktâ ki nehyolundukları şeyleri terk etmekten **serkeşlikte bu-**

651 «İz» lafzı bir önceki âyetteki «iz» lafzının üzerine affolundu.

lundular, tekebbür ettiler. **Onlara «Zelil,** alçak **maymunlar olunuz» dedik.** Hemen onlar da maymun oluverdiler.

Bu âyet bir önceki âyeti tafsil edicidir. İbni Abbas dedi ki: Susup (hiçbir şey yapmayan) cemâate ne yapıldı, bilemiyorum. İkrime (r.a.) de dedi ki: Onlar helak olmadılar. Çünkü avlananların yaptığını çirkin gördüler ki (emr-i bi'l-maruf yapanlara) «Allah'ın helak edeceği kavme niçin vaazda bulunuyorsunuz» dediler. İmâm-ı Hâkim, İbni Abbas'dan (r.a.) rivayet etti ki: Kendisi İkrime'nin kavline rücû etti ve o kavil onun hoşuna gitti.

وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُٓوءَ الْعَذَابِۗ اِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِۚ وَاِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٧﴾

167. Rabbin, elbette kıyamet gününe kadar onlara en kötü eziyeti yapacak kimseler göndereceğini ilân etti. Şüphesiz Rabbin cezayı çabuk verendir. Ve O çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

Açıklaması:

167- O vakit Rabbin bildirmiş oldu, elbette kıyamet gününe kadar onların yani Yahudilerin **üzerine onlara en kötü azap ile,** zilletle ve cizye alınmasıyla **işkencede bulunacak kimseler gönderecektir.** Onların üzerine Süleyman'ı (a.s.) ve sonra Buhtunnasr'ı gönderdi. Onları katletti ve esir aldı. Üzerlerine cizye vurdu. Onlar o cizyeyi Peygamberimiz gönderilinceye kadar mecûsilere ödüyorlardı. Sonra Hz. Peygamber, o cizyeyi onların üzerine yükledi.

Şüphe yok ki Rabbin kendisine âsi olana **serîul ikâbtır. Ve** kendesine taat edenlere **mağfiret edicidir,** onlara **rahmet edicidir.**

وَقَطَّعْنَاهُمْ فِى الْاَرْضِ اُمَمًاۚ مِنْهُمُ الصّٰلِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذٰلِكَۖ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّـَٔاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾

168. Onları (Yahudileri) grup grup yeryüzüne dağıttık. Onlardan iyi kimseler vardır, yine onlardan bundan aşağıda olanları da vardır. (Kötülüklerinden) belki dönerler diye onları iyilik ve kötülüklerle imtihan ettik.

Açıklaması:

168- Ve yeryüzünde ümmetler, cemâatler **olarak onları parçalar yaptık,** onları ayırdık. **Onlardan sâlih kimseler vardır. Ve on-lardan onun altında** kâfir ve fâsık insanlar **vardır. Ve onları iyilik-lerle,** nimetlerle **ve kötülüklerle,** sıkıntılarla **imtihan ettik. Tâ ki onlar** fâsıklıklarından **vazgeçerler.**

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هٰذَا الْاَدْنٰى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَاۚ وَاِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُۗ اَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ اَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِۗ وَالدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَۗ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾

169. Onların ardından da (âyetleri tahrif karşılığında) şu değersiz dünya malını alıp, nasıl olsa bağışlanacağız, diyerek Kitab'a vâris olan birtakım kötü kimseler geldi. Onlara, ona benzer bir menfaat daha gelse onu da alırlar. Peki, Kitap'ta Allah hakkında gerçekten başka bir şey söylemeyeceklerine dair onlardan söz alınmamış mıydı ve onlar Kitap'takini okumamışlar mıydı? Âhiret yurdu sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâla aklınız ermiyor mu?

Açıklaması:

169- Onlardan sonra bir takım kimseler halef oldu. Babalarından **kitaba,** Tevrat'a **vâris oldular. Ve bu denî şeyin metâını,** yani şu alçak şeyin yani dünyanın helâlden ve haramdan olan metâını **alır dururlar. Ve derler ki: Elbette bizim ileride** yaptığımız şey **affolunacaktır. Ve onlara onun misli bir meta gelecek olsa onu da alıverirler.** Bu cümle hal cümlesidir. Yani «mağfirete dönerler halbuki onlar, yaptıkları şeye tekrar dönücüdürler ve onun üzerinde ısrar edicidirler. Ve halbuki Tevrat'ta (günaha) ısrar etmekle beraber, günahın affedileceğine dair bir vaad yoktur. **Onlardan Allahü teâlâya karşı haktan başkasını söylemeyeceklerine dair kitapta bir misak alın-mamış mıydı?**[652] **Halbuki onlar o kitaptakini okumuşlardı** *-«Deresû» fiili gerideki «Lem yu'haz» fiilinin üzerine atfolundu.-* Öyleyse niçin (günahta) ısrarla beraber, yine de Allah'ın mağfiret edeceğini söyle-mekle O'na karşı yalan söylüyorlar. **Âhiret evi ise** haramdan **sakınanlar için hayırlıdır. Hâlâ** âhiretin hayırlı olduğunu **akıl edemiyecekler mi?**[653]

وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَۗ اِنَّا لَا نُضِيعُ اَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾

170. Kitab'a sımsıkı sarılıp namazı dosdoğru kılanlar var ya, işte biz böyle iyiliğe çalışanların ecrini zayi etmeyiz.

Açıklaması:

170- Ve onlardan olan **o kimseler ki Kitab'a yapışırlar**[654] **ve namazı dosdoğru kılmış bulunurlar,** *-Abdullah b. Selâm ve arkadaşları gibi-* **şüphe yok ki**

652 Bu istifham, mevzunun zihinlere daha da yerleştirilmesini ifade eden bir istifhamdır.
653 «La yağkılûne» fiili yâ ile okundu. Ayrıca «te» ile «La tağkılûne» diye de okundu.
654 Yümessikûne fiili ya ile okundu. Ayrıca «te» ile «tümessikûne» diye de okundu.

biz muslih kimselerin mükâfatını zayi etmeyiz.[655]

وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَاَنَّهٗ ظُلَّةٌ وَّظَنُّوْٓا اَنَّهٗ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ۚ خُذُوْا مَآ اٰتَيْنٰكُمْ بِقُوَّةٍ وَّاذْكُرُوْا مَا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ۚ ﴿١٧١﴾

171. Bir zamanlar dağı İsrailoğullarının üzerine gölge gibi kaldırdık da üstlerine düşecek sandılar. "Size verdiğimi (Kitab'ı) kuvvetle tutun ve içinde olanı hatırlayın ki korunasınız" dedik.

Açıklaması:

171- Ve o vakti yâd et ki, dağı sanki bir gölgelik imiş gibi onların üzerine aslından **koparmıştık,** onu kaldırmıştık. **Ve sandılar** inandılar **ki, o hakikaten onların üzerine düşecek.** Yani eğer Tevrat'ın hükümlerini kabul etmezlerse Allah'ın dağı onların üzerine düşüreceği vaadinden dolayı o dağ üzerlerine düşecek. Yahudiler Tevrat'ın hükümlerinin ağırlığından dolayı, o hükümlerden vazgeçmişlerdi. Onlara dedik ki: **Size verdiğimizi kuvvetle,** ciddiyetle ve çalışkanlıkla **tutun. Ve onda olanı** onunla amel ederek **zikrediniz. İhtimal ki sakınırsınız.**

وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْۢ بَنِيْٓ اٰدَمَ مِنْ ظُهُوْرِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ ۚ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ۗ قَالُوْا بَلٰى ۛ شَهِدْنَا ۛ اَنْ تَقُوْلُوْا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا غٰفِلِيْنَ ۙ ﴿١٧٢﴾ اَوْ تَقُوْلُوْٓا اِنَّمَآ اَشْرَكَ اٰبَآؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنْۢ بَعْدِهِمْ ۚ اَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُوْنَ ﴿١٧٣﴾ وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿١٧٤﴾

172. Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şâhit olduk, dediler.

173. Yahut "Daha önce babalarımız Allah'a ortak koştu, biz de onlardan sonra gelen bir nesildik (onların izinden gittik). Bâtıl işleyenlerin yüzünden bizi helâk edecek misin?" dememeniz için (böyle yaptık).

174. Belki inkârdan dönerler diye âyetleri böyle ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz.

655 Bu son cümle «Ellezîne»nin haberidir. Burada (yani muslihîn lafzında) zamir yerine ism-i zahir getirilmiştir. (Aslında) «ecrahum»dur.

Açıklaması:

172- Ve o vakti yâd et ki: Rabbin Âdemoğulları'ndan, onların sırtlarından[656] **zürriyetlerini** Âdem'in sulbünden olarak, yani bir kıs-mını onun sulbünden, bir kısmını nesil nesil çıkartmakla (aynı arefe günü Nûman denilen yerdeki uçuşan toz taneleri gibi) **çıkarttı.** Ve onlar için kendi Rabliği üzerine bir takım deliller sundu ve onlara akıl yükledi. **Ve onları kendi nefisleri üzerine şahit tuttu.** Dedi ki: **«Ben sizin Rabbiniz değil miyim?» Onlar da «Evet** -sen bizim Rabbimizsin- ve buna **şahidiz» dediler.** (Onları şahit tutması) o kafirler **kıyamet günü «Biz, bundan** tevhidden **gafiller idik,** onu bilmiyorduk» **dememeleri içindir.**[657]

173- Veya demesinler ki; muhakkak babalarımız daha evvel yani bizden önce **şerik koşmuşlardı. Ve biz ise, onlardan sonra bir zürriyet olduk.** Bundan dolayı onlara uyduk. **Bizleri** şirki meydana çıkarmakla **mubtıl olanların** babalarımızın **yaptıklarıyla helak mı edeceksin,** bizlere azap mı edeceksin?

Mânâ şudur: Onlar için kendi nefislerinin üzerine tevhidle şehâdette bulunmalarıyla beraber bu şekilde delil getirmeleri mümkün değildir. (Peki şu dünya hayatında hiç kimse bu şehâdeti hatırlamamaktadır. Bu nasıl olacak?) Bu ahdin Peygamberlerin lisânı üzere hatırlatılması, nefislerde de zikredilmesi yerine kâimdir.

174- Ve biz işte âyetleri böyle tafsil ederiz. Misâkı beyân ettiğimiz gibi o âyetleri de iyice anlasınlar diye beyân ederiz. **Umulur ki onlar** küfürlerinden **dönüverirler.**

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذِىٓ اٰتَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿١٧٥﴾

175. Onlara (Yahudilere), kendisine âyetlerimizden verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan, o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini oku.

Açıklaması:

175- Ey Muhammed! **Onlara** yani Yahudilere **o kimsenin haberini de oku ki o kimseye âyetlerimizi vermiştik. Onlardan sıyrılıp ayrıldı.** Küfrü sebebiyle o âyetlerden yılanın derisinden çıktığı gibi çıkıverdi. O kişi Ben-i İsrail'in

656 «Zuhûrihim» lafzı harf-i cerrin de iadesiyle beraber «min Benî Âdem»den bedel-i iştimaldir.

657 «Yekûlû» fiili her iki mevzide (burada ve bir sonraki âyette) yâ ile okundu. Ayrıca «te» ile «tekûlû» diye de okundu.

âlimlerinden olan Bel'am İbni Baûrâ'dır. Kendisinden Musa'nın (a.s.) aleyhine dua edilmesi istenmiş ve ona bazı hediyeler verilmiştir. O da bedduada bulunmuş böylece gerisin geriye dönmüş ve dili de göğsü üzerine sarkmıştı. **Şeytan da onu kendisine tâbi kıldı.** Ona bulaşıp, onun arkadaşı oldu. **Artık sapıklardan oldu.**

وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ ۚ فَمَثَلُهٗ كَمَثَلِ الْكَلْبِ ۚ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ۗ ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا ۚ فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾

176. Dileseydik elbette onu bu âyetler sayesinde yükseltirdik. Fakat o, dünyaya saplandı ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu tıpkı köpeğin durumuna benzer: Üstüne varsan da dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte âyetlerimizi yalanlayan kavmin durumu böyledir. Kıssayı anlat; belki düşünürler.

Açıklaması:

176- Ve eğer biz dileseydik, onu amel işyemeye vâki kılmakla **o âyetler ile** âlimlerin makamlarına **yükseltirdik. Fakat o yeryüzüne** yani dünyaya **sükûn etti** ve ona meyletti. Ve dünyaya meylederek dua etmesinden dolayı **hevasına tâbi oldu,** ve biz de onu rezil ettik. **Artık onun meseli** sıfatı, **o köpeğin meseli gibidir ki** kovmak ve korkut-makla **üzerine varırsan solur,** dilini çıkarır **veya terketsen de yine -dilini çıkarır- solur.** Ondan gayrı hiçbir hayvan böyle değildir.

*-İki şart cümlesi de haldir. Yani «bütün durumlarda dilini çıkaran ve zelil olan köpek gibidir.-»*Bununla kasıt rezillik ve düşüklük hususunda bir teşbih yapmaktır. Bu da «fa» harf-i karinesiyle olmaktadır. O «fa» ki, mâ bâdi'nin, mâ kabli *-dünyaya meyi ve hevâye tâbi olmak-* üzerine tertibini işaret edicidir. Bu ise, şu âyet karinesiyle anlaşılmaktadır: **İşte bu** mesel, **âyetlerimizi tekzip eden kavmin meselidir. Artık** Yahudilere **kıssaları hikâye et. Belki onlar tefekkür ederler,** bu kıssalar hakkında derince düşünürler de hemen iman ederler.

سَآءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾

177. Âyetlerimizi yalanlayan ve kendilerine zulmetmiş olan kavmin durumu ne kötüdür!

Açıklaması:

177- O kavmin meseli mesel olarak ne çikindir. O kavim ki bizim

âyetlerimizi tekzip ettiler. Ve tekzip sebebiyle **kendi nefislerine de zulmeder oldular.**

مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٧٨﴾

178. Allah kimi hidayete erdirirse, doğru yolu bulan odur. Kimi de şaşırtırsa, işte asıl ziyana uğrayanlar onlardır.

Açıklaması:

178- Allahü teâlâ kime hidâyet ederse işte hidâyete eren odur. Kimleri de dalâlete düşürürse işte felâkete uğrayanlar da onlardır.

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِۖ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَاۡ وَلَهُمْ اَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَاۡ وَلَهُمْ اٰذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَاۗ اُولٰٓئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّۜ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾

179. Andolsun, biz cinler ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır.

Açıklaması:

179- Andolsun ki cinden ve insten çoklarını cehennem için yarattık. Onların kalpleri vardır ki onlar ile hakkı **anlayamazlar. Ve onlar için gözler vardır ki onlar ile** ibret alma bakışıyla, Allah'ın kudretine delâlet eden şeyleri **göremezler. Ve onlar için kulaklar vardır ki onlar ile** âyetleri ve vaazları düşünme ve vaazlanma işitmesiyle **işitemezler. İşte onlar** anlayış, görmek ve işitmenin olmaması hususunda **hayvanlar gibidirler. Bilâkis onlar** hayvanlardan da **daha sapıktırlar.** Çünkü hayvanlar kendilerine menfaatli olan şeyleri talep edip, kendilerine zararlı olan şeylerden kaçarlar. Bu kişiler ise inattan dolayı, ateşe doğru giderler, **işte onlar gafil olanların tâ kendileridir.**

وَلِلّٰهِ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوهُ بِهَاۖ وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِٓى اَسْمَٓائِهِۦۜ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾

180. En güzel isimler (el-Esmâü'l-hüsnâ) Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle dua edin. Onun isimleri hakkında eğri yola gidenleri bırakın. Onlar yapmakta olduklarının cezasına çarptırılacaklardır.

Açıklaması:

180- En güzel isimler, hadis-i şerifle vârid olan doksan dokuz isim[658] **Allah'a aittir. O'na, o isimler ile duada bulunun,** Allah'ı onlarla isimlendirin. **Ve O'nun isimlerinde ilhâd edenleri**[659] haktan meyledenleri **bırakınız,** terkediniz. Çünkü onlar o isimlerden ilâhları için birtakım isimler türetmişler. Meselâ «Allah» lafzından «Lât»ı, «Azîz» lafzından «Uzzâ»yı, «Mennân» lafzından «Menât»ı (türetmeleri) gibi. **Onlar** âhirette **işler oldukları şeylerin** cezasıyla **cezalandırılacaklardır.** Bu, savaşla emrolunmadan evveldi,

وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ اُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهٖ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾

181. Yarattıklarımızdan, daima hakka ileten ve a-daleti hak ile yerine getiren bir millet bulunur.

Açıklaması:

181- **Ve yarattıklarımızdan bir ümmet de vardır ki onlar hak ile rehberlik ederler. Ve hak ile adalette bulunurlar.** O ümmet, Ümmet-i Muhammed'dir (Hadis-i Şerifte de olduğu gibi).

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾

182. Âyetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri yerden yavaş yavaş helâke götüreceğiz.

Açıklaması:

182- Ve âyetlerimizi Kur'an'ı **tekzib eden kimseler,** Ehl-i Mekke **işte onları bilmez oldukları bir cihetten yavaş yavaş helâka çekeceğiz,** azar azar onları yakalayacağız.

وَاُمْلِى لَهُمْ اِنَّ كَيْدِى مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾

183. Onlara mühlet veririm; (ama) benim cezam çetindir.

Açıklaması:

183- Ve ben onlara mühlet veririm. Şüphe yok ki benim yakalamam pek çetindir, şiddetlidir, takat getirilemez.

اَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ اِنْ هُوَ اِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١٨٤﴾

658 Hüsna lafzı Ahsen lafzının müennesidir.
659 Yülhidûne fiili «Elhada» fiilinden gelmektedir. (Sülâsi mücerredi de) «lahıde» fiilidir.

184. Düşünmediler mi ki, arkadaşlarında (Muhammed'de) delilik yoktur? O, ancak apaçık bir uyarıcıdır.

Açıklaması:

184- Onlar düşünmediler mi ve bilmediler mi **ki onların sa-hiplerinde** Muhammed'de (s.a.v.) bir **cinnet,** delilik yoktur. **O ancak aşikâr,** inzârı açık **bir nezirden başka bir kimse değildir.**

اَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِى مَلَكُوتِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَىْءٍ ۙ وَاَنْ عَسٰٓى اَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ اَجَلُهُمْ ۚ فَبِاَىِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾

185. Göklerin ve yerin hükümranlığına, Allah'ın yarattığı her şeye ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğine bakmadılar mı? O halde Kur'an'dan sonra hangi söze inanacaklar?

Açıklaması:

185- Onlar göklerin ve yerin melekûtüne, mülküne **ve Allahü teâlânın yarattığı herhangi bir şeye**[660] bakmazlar mı ve onunla, onu yaratan, kudreti ve birliği üzere delil edinemezler mi **ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğine** ve kâfirler olarak ölüp cehenneme döneceklerine ve hemen iman etmeye koşmalarının gerektiğine -bakmazlar mı **Artık bundan** yani Kur'ân'dan **sonra hangi söze inanacaklar.**

مَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَا هَادِىَ لَهٗ ۘ وَيَذَرُهُمْ فِى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾

186. Allah kimi şaşırtırsa, artık onun için yol gösteren yoktur. Ve onları azgınlıkları içinde şaşkın olarak bırakır.

Açıklaması:

186- Allahü teâlâ kimi dalâlete düşürürse, artık ona hidâyet edecek kimse yoktur. Ve onları kendi dalâletlerinde bocalar oldukları halde hayretten dolayı müteredd id oldukları halde **bırakır.**[661]

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰىهَا ۭ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّىْ ۚ لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَآ اِلَّا هُوَ ۭ ثَقُلَتْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۭ لَا تَاْتِيكُمْ اِلَّا بَغْتَةً ۭ يَسْـَٔلُونَكَ كَاَنَّكَ حَفِىٌّ عَنْهَا ۭ قُلْ

660 «Min şey'in» car mecruru «Mâ» lafzını beyan edicidir.

661 «Yezeru» fiili yâ ile okundu. Ayrıca nun ile «nezeru» diye de okundu. Ve her iki fiil cümle-i istinâfiye olarak refle okundu. Ayrıca fayı cezâiyeden sonraki «mâ» lafzının mahalli üzerine atfolunarak cezmle de («yezer ve nezer») diye de okundu.

اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾

187. Sana kıyameti, ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabbimin katındadır. Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. O göklere de yere de ağır gelmiştir. O size ansızın gelecektir. Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. De ki: Onun bilgisi ancak Allah'ın katındadır; ama insanların çoğu bilmezler.

Açıklaması:

187- Onlar, ehl-i Mekke, **senden saatin** kıyametin **ne zaman subut bulacağını sorarlar.** Onlara **de ki: Onun** ne zaman subut bulacağının **ilmi Rabbimin katındadır. Onun vakti hakkında**[662] **O'ndan başkası açıklamada bulunamaz. Bu yerlerde ve göklerde,** *dehşetli oluşundan dolayı* yerlerin ve göklerin ehli üzerine **ağır,** büyük **olan bir keyfiyyettir. O sizlere ansızın,** birdenbire **gelir. Senden sorarlar, sanki sen ondan** sual hususunda **haberdar imiş,** onun hakkında bir bilgi bilir **gibi** ki tâ ki onu bilmişsin. **De ki: Ona ait bilgi Allahü teâlânın nezdindedir.**[663] **Fakat insanların çoğu** onun ilminin Allahü teâlânın indinde olduğunu **bilmezler.**

قُلْ لَّآ اَمْلِكُ لِنَفْسِى نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ۚ وَلَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ ۚ وَمَا مَسَّنِىَ السُّٓوٓءُ ۚ اِنْ اَنَا۠ اِلَّا نَذِيرٌ وَّبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾

188. De ki: "Ben, Allah'ın dilediğinden başka kendime herhangi bir fayda veya zarar verecek güce sahip değilim. Eğer ben gaybı bilseydim elbette daha çok hayır yapmak isterdim ve bana hiçbir fenalık dokunmazdı. Ben sadece inanan bir kavim için bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim."

Açıklaması:

188- De ki: Allahü teâlânın dilediğinden başka nefsim için ne bir faideye -mâlik değilim- yani onu celb edemem, **ne de bir zarara mâlik değilim** yani onu def edemem. **Ve eğer gaybı,** benden gâib olan şeyleri **bilir olsa idim elbette hayırdan daha çok şeyler yapardım. Ve bana** fakirlikten ve gayrı şeylerden bir kötülük, zararlardan sakınmak sebebi ile ondan kaçındığım için **dokunmazdı. Ben ancak** kâfirleri ateşle **korkutucu ve iman eden kavmi de** cennetle **müjdeleyiciyim.**

هُوَ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ اِلَيْهَا ۚ فَلَمَّا تَغَشّٰىهَا

662 «Vakt» lafzının başındaki lam harf-i cerri «fi» mânâsındadır.
663 Tekidleyici bir cümledir.

حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهٖۚ فَلَمَّآ اَثْقَلَتْ دَّعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ اٰتَيْتَنَا صَالِحًا لَّنَكُوْنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿١٨٩﴾

189. Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur. Eşi ile (birleşince) eşi hafif bir yük yüklendi (hamile kaldı). Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah'a: Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen mu-hakkak şükredenlerden olacağız, diye dua ettiler.

Açıklaması:

189- O Allah **öyle bir zattır ki, sizi tek bir nefisten** yani Âdem'den **yaratmıştır ve eşini** Havvâ'yı **ondan yapmıştır,** yaratmıştır **ki ona sükûn ede** ve ona ünsiyette buluna. **Vaktâ ki onu kapladı,** ona mukarenette bulundu **hafif bir yük** -o *nutfedir*- **yüklendi. Bir müddet onunla uğradı,** hafifliğinden dolayı gidip geldi. **Vaktâ ki ağırlaştı.** Çocuk onun karnında büyüdü ve canlı bir yaratık olmaya yakın oldu, **Allah'a Rablerine dua ettiler ki eğer bize sâlih,** düzgün bir çocuk **verirsen elbette** bunun üzerine sana **şükredenlerden oluruz.**

فَلَمَّآ اٰتٰىهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ فِيْمَآ اٰتٰىهُمَاۚ فَتَعٰلَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿١٩٠﴾

190. Fakat (Allah) onlara kusursuz bir çocuk verince, kendilerine verdiği bu çocuk hakkında (sonradan insanlar) Allah'a ortak koştular. Allah ise onların ortak koştuğu şeyden yücedir.

Açıklaması:

190- Vaktâ ki onlara salih bir çocuk **verdi. Bunlar kendilerine verdiği şeyde** ona Abdulhars ismini vermekle **Allah'a şerikler**[664] yani ortaklar **koşmaya başladılar.** Halbuki o çocuğun ancak Allah'a kul olması lazımdır. -Fakat- (ona bu ismin verilmesi) Âdem (a.s.) masum olduğu için, kulluk hususunda bir şirk koşmak değildir. Semûre (r.a.) Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivayet eyledi ki: Dedi ki: Havvâ çocuk doğurduğunda İblis onun etrafında dolaşmaya başladı. Ve Havvâ'nın hiçbir çocuğu da yaşamayıp ölüyordu. İblis dedi ki: Sen onu bu isimle Abdulhars diye isimlendir. O zaman yaşar. Havvâ da onu isimlendirdi. Ve çocuk yaşadı. Bu şeytanın vahyetmesinden ve işinden dolayı olmuştur. (Bu hadisi, Hâkim rivayet etti ve sahih, dedi. Tirmizî de rivayet etti ve hasen ve garibtir, dedi.) **Allahü teâlâ ise bunların** Mekke ehlinin **şerik koştuğu** putlardan **müteâlidir.**[665]

---

664 Bir kıraatta «Şürekâ» lafzı, şîn'ın kesrasıyla ve tenvinle okundu.

665 Bu cümle başka bir cümleden sebep olarak gelmiştir. Ve «Halakaküm» cümlesinin üzerine atfolunmuştur. İkisinin arasındaki cümleler itirâziye cümleleridir.

اَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩١﴾

191. Kendileri yaratıldığı halde hiçbir şeyi yaratamayan varlıkları (Allah'a) ortak mı koşuyorlar?

Açıklaması:

191- Bir şey yaratamayanları mı ibadet hususunda ona **şerik koşuyorsunuz? Halbuki onlar yaratılmaktadırlar.**

وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَآ اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٢﴾

192. Halbuki (putlar) ne onlara bir yardım edebilirler ne de kendilerine bir yardımları olur.

Açıklaması:

192- Halbuki bunlar için, yani kendilerine ibadet edenler için **yardımda bulunmaya muktedir olamazlar. Ve ne de kendi nefislerine,** onlara, kırmakla ya da başka bir şeyle zararı kast eden kimselerden, nefislerini men etmekle **yardım edebilirler.**[666]

وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى الْهُدٰى لَا يَتَّبِعُوكُمْ سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ اَدَعَوْتُمُوهُمْ اَمْ اَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾ اِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ عِبَادٌ اَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٩٤﴾

193. Onları doğru yola çağırırsanız size uymazlar; onları çağırsanız da, sukût etseniz de sizin için birdir.

194. (Ey kâfirler!) Allah'ı bırakıp da taptıklarınız sizler gibi kullardır. (Onların tanrılığı hakkında iddianızda) doğru iseniz, onları çağırın da size cevap versinler!

Açıklaması:

193- Ve eğer onları yani putları **doğru yola davet etseniz size tâbi olmazlar.**[667] **Siz onları** doğru yola **davet etseniz de veya** onlara dua edilmesinden **sükût eder olsanız da sizin üzerinize müsavidir.** Duyamadıkları için ona tâbi olamazlar.

194- Allahü teâlâdan başka taptığınız şeyler şüphe yok sizin gibi sa-

666 Bir önceki âyetteki istifham (soru) azarlamak içindir.

667 «La yettebiûne» fiili, şeddeyle okundu. Ayrıca şeddesiz olarak «La yetbaûne» diye de okundu.

hipli **kullardır. Haydi onları çağırınız da sizin için** duanıza **icabet etsinler. Eğer siz** onların ilâhlar olduğu hususunda **sâdıklar iseniz.**

اَلَهُمْ اَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَآ اَمْ لَهُمْ اَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَآ اَمْ لَهُمْ اَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَآ اَمْ لَهُمْ اٰذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۟ قُلِ ادْعُوا شُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنْظِرُونِ ﴿١٩٥﴾

195. Onların yürüyecekleri ayakları mı var, yoksa tutacakları elleri mi var veya görecekleri gözleri mi var yahut işitecekleri kulakları mı var (neleri var)? De ki: "Ortaklarınızı çağırın, sonra bana (istediğiniz) tuzağı kurun ve bana göz bile açtırmayın!"

Açıklaması:

195- Sonra o putların acziyetini ve onlara ibadet edenlerin o putların üzerine olan üstünlüğünü beyan etmeyi murad etti ve buyurdu;

Onlar için kendileriyle yürüyecekleri ayakları mı veya bilakis **onlar için tutacak elleri mi**[668] **ya da** bilakis **onlar için kendileriyle görecekleri gözleri mi veyahut** bilâkis **onlar için kendisiyle işitecekleri kulakları mı var?** Buradaki soru, inkârı ifâde etmektedir. Yani «Onlar için, size ait olan kâbiliyetlerden bir şey yoktur. Öyleyse onlara nasıl ibadet ediyorsunuz? Halbuki sizler onlardan şekil cihetinden daha tamsınız. Onlara **de ki** ey Muhammed! **Haydi şeriklerinizi** benim helâkıma **çağırınız, sonra hile yapınız ve hiç mühlet vermeyiniz.** Hiç şüphesiz ki ben sizlere aldırış etmem.

اِنَّ وَلِيِّيَ اللّٰهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ ۖ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿١٩٦﴾

196. Şüphesiz ki, benim koruyanım Kitab'ı indiren Allah'tır. Ve O bütün salih kullarını görüp gözetir.

Açıklaması:

196- Şüphe yok ki benim velim, işlerimi üzerine alan **o kitabı** Kur'an'ı **indirmiş olan Allahü teâlâdır. Ve o bütün sâlihlere** korumakla **velilik eder.**

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَآ اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٧﴾

197. Allah'ın dışında taptıklarınızın ne size yardıma güçleri yeter ne de kendilerine yardım edebilirler.

Açıklaması:

197- Ve ondan başka tapındıklarınız, ne size yardım etmeğe mukte-

668 «Eydin» lafzı «yed» lafzının cemisidir.

dir olabilirler ve ne de nefislerine yardım edebilirler. Öyleyse onlara niye aldırış edeyim?

وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى الْهُدٰى لَا يَسْمَعُوا ۭ وَتَرٰىهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾

198. Onları doğru yola çağırmış olsanız işitmezler. Ve onları sana bakar görürsün, oysa onlar görmezler.

Açıklaması:

198- Ve onları yani putları **doğru yola çağıracak olsanız duymazlar ve onları** yani putları (Ey Muhammed!) **sana bakarlar** yani bakan bir şahıs gibi sana mukabele eder olduklarını **görürsün. Halbuki onlar göremezler.**

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَاَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾

199. (Resûlüm!) Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.

Açıklaması:

199- Affı, insanların ahlâkına kolay geleni **iltizam et.** O ahlâklar hususunda bir araştırma yapma. **Hoş bir tavırla,** marufu **emret. Ve câhillerden yüz çevir.** Onların sefihlikleri sebebiyle onlara mukabelede bulunma.

وَاِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ ۭ اِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾

200. Eğer şeytanın fitlemesi seni dürterse hemen Allah'a sığın. Çünkü O, işitendir, bilendir.

Açıklaması:

200- Ve eğer[669] **seni şeytan tarafından bir vesvese dürtecek olursa** yani emrolunduğun şeyden seni çevirecek olursa (o vesveseden) yüz çevir **hemen Allah'a sığın.**[670] **Şüphe yok ki O bi hakkın** sözü **işiticidir,** işi de **bilicidir.**

اِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا اِذَا مَسَّهُمْ طٰۗىِٕفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَاِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ۚ

201. Takvâya erenler var ya, onlara şeytan tarafından bir vesvese dokunduğunda (Allah'ın emir ve yasaklarını) hatırlayıp hemen gerçeği görürler.

Açıklaması:

201- Muhakkak o kimseler ki mütteki olmuşlardır, onlar kendile-

669 «İmmâ» lafzında, «in»i şartiyyenin nûnunun zâid olan «mâ» lafzının mimine idğamı vardır.

670 Şartın ve emrin cevabı mahzuftur. Yani «Senden o şeyi -Allah- defeder.»

rine şeytan tarafından bir arıza[671] **dokunduğu,** onlara isabet ettiği **zaman** Allah'ın azabını ve sevabını, **düşünürler. Hemen bir de onlar** o şeyden gayrı olarak hakkı **görücü olurlar.** Ve geri dönerler.

وَاِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِى الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾

202. (Şeytanların) dostlarına gelince, şeytanlar onları azgınlığa sürüklerler. Sonra da yakalarını bırakmazlar.

Açıklaması:

202- Ve onların kardeşleri yani kâfirlerden olan, şeytanın kardeşleri **onları** o şeytanlar **dalalete sürüklerler.** Onlar **terk etmezler.** Müttekîlerin gördükleri gibi görüp, o dalâletten geri durmazlar.

وَاِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِاٰيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا ؕ قُلْ اِنَّمَآ اَتَّبِعُ مَا يُوحٰٓى اِلَىَّ مِنْ رَّبِّىْ ۚ هٰذَا بَصَآئِرُ مِنْ رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾

203. Onlara bir mucize getirmediğin zaman, (ötekiler gibi) onu da derleyip getirseydin ya! derler. De ki: Ben ancak Rabbimden bana vahyolunana uyarım. Bu (Kur'an), Rabbinizden gelen basîretlerdir (kalp gözlerini açan beyanlardır); inanan bir kavim için hidayet ve rahmettir.

Açıklaması:

203- Ve onlara yani Ehl-i Mekke'ye, diledikleri şeyden **bir âyet getirmediğin zaman «Onu sen oluşturmalı,** kendi tarafından uydurmalı **değil miydin?» derler.** Onlara **de ki: Ben ancak Rabbimden bana vahyolunana tabi olurum.** Ve benim için kendi tarafımdan bir şey getirebilmem diye bir şey yoktur. Bu Kur'an **Rabbiniz tarafından basiretlerdir,** hüccetlerdir. **Ve müminler olan bir kavim için hidâyettir ve rahmettir.**

وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا لَهٗ وَاَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾

204. Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.

Açıklaması:

204- Ve Kur'an okunduğu zaman onu hemen dinleyin ve konuşmaktan **sükût edin. Tâ ki rahmete nail olasınız.**

671 Bir kıraatta «dayfun» lafzı «dâ'ifun» diye okundu yani "onlara elem veren bir şey".

Bu âyet-i kerime hutbe esnasında konuşmayı terk etmek hususunda nâzil olmuştur. Allahü teâlâ, Kur'ân hutbeyi de içine aldığı için hutbeden Kur'an'la tâbir buyurdu. Denildi ki: Bu âyet-i kerime, mutlak olarak Kur'an'ın kıraatı hususunda nâzil olmuştur.

وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِى نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٢٠٥﴾

205. Kendi kendine, yalvararak ve ürpererek, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam Rabbini an. Gafillerden olma.

Açıklaması:

205- Ve Rabbini içinde gizli olarak **yalvararak,** zelil olarak ve O'ndan **korkarak ve kırâattan cehren kıraatin altı** ve gizli okumanın üstü olarak yani ikisinin arasını kastederek **sabahları ve akşamları,** gündüzün ilk saatleri ve sonlarında **zikret ve** Allah'ın zikrinden **gafil olanlardan olma.**

اِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٢٠٦﴾

206. Kuşkusuz Rabbin katındakiler O'na kulluk etmekten kibirlenmezler, O'nu tesbih eder ve yalnız O'na secde ederler.

Açıklaması:

206- Şüphe yok ki Rabbin indinde bulunanlar yani melekler **O'na ibadet etmekten tekebbürde bulunmazlar. Ve O'nu tesbih ederler,** O'na lâyık olmayan şeyden O'nu tenzih ederler. **Ve ancak O'nun için secdeye kapanırlar.** Yani O'na, boyun eğmeyi ve ibadet etmeyi has kılarlar. Artık onlar gibi olunuz.

سُورَةُ الْاَنْفَالِ

ENFÂL SÛRESİ

Medine'de nâzil olup, 75 âyet-i kerimedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْاَنْفَالِۜ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْۖ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهٗٓ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١﴾

1. Sana savaş ganimetlerini soruyorlar. De ki: Ganimetler Allah ve Peygamber'e aittir. O halde siz (gerçek) müminler iseniz Allah'tan korkun, aranızı düzeltin, Allah ve Resûlüne itaat edin.

Açıklaması:

1- Müslümanlar Bedir ganimetlerinde ihtilâfa düşüp genç olanlar "Ganimetler bizim içindir. Çünkü bizler savaşa gittik" deyip, ihtiyarlar da "bizler sizler için bayraklar altında birer korunaklar idik. Eğer ileri doğru çıkar olsaydınız, elbetteki yine bize doğru kaçardınız" deyince bu âyet-i kerime indi.

Ey Muhammed **sana enfâlden** ganimetlerden, "onlar kimin içindir" diye **soruyorlar.** Onlara da **deki: ganimetler Allahü teâlâya ve peygamber'e aittir** istedikleri yere onu koyarlar. Resülullah (s.a.v.) de o ganimetleri aralarında eşit şekilde paylaştırdı. (Bu hadisi Hâkim, *Müstedrek*'inde rivâyet etti.) **Artık Allahü teâlâdan korkunuz. Aranızı** yani aranızdaki durumu sevgi ile ve münakaşayı terk etmekle **düzeltiniz. Ve Allahü teâlâya ve Resûlüne itaat ediniz. Eğer** gerçekten **mü'min kimseler iseniz.**

اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيَاتُهٗ زَادَتْهُمْ اِيمَانًا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَۚ ﴿٢﴾

2. Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir.

Açıklaması:

2- Gerçekten mü'minler, imanı kâmil olanlar **Allahü teâlâ** yani O'nun vaîdi **zikredildiği zaman yürekleri titrer**, korkar. **Ve onlara Cenab-ı Hakk'ın âyetleri okunduğu zaman onları iman,** tasdik **yönünden ziyadeleştirir. Ve ancak Rablerine tevekkül ederler,** başkasına değil, ancak O'na güvenirler.

اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾

3. Onlar namazlarını dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden (Allah yolunda) harcayan kimselerdir.

Açıklaması:

3- Onlar –o mü'minlerdir ki- **namazı ikame ederler**. Onu bütün haklarıyla beraber yerine getirirler. **Ve onları rızıklandırdığımız**, onlara verdiğimiz şeylerden Allahü teâlâya taatte **infakta bulunurlar.**

اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾

4. İşte onlar gerçek müminlerdir. Onlar için Rableri katında nice dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır.

Açıklaması:

4- İşte onlar zikredilen şeylerle sıfatlanmış olan kimseler **gerçekten** hiç şüphesiz doğru olarak **mü'min olanların ta kendileridir. Onlar için Rablerinin nezdinde dereceler** cennette olan menziller **ve mağfiret ile** cennette mevcut olan **kerim bir rızık vardır.**

كَمَٓا اَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ ﴿٥﴾

5. (Onların bu hali,) müminlerden bir grup kesinlikle istemediği halde, Rabbinin seni evinden hak uğruna çıkardığı (zaman ki halleri) gibidir.

Açıklaması:

5- Nasıl ki Rabbin seni hak uğrunda evinden çıkarmıştı. Halbuki mü'minlerden bir kısmı ise şüphesiz bu çıkışı hoş görmüyorlardı.[672]

672 Son cümle "ehraceke" deki kef'den haldir. Ayetteki "kema"cer mesruru mahzuf bir mübtedanın haberidir yani onların hoş görmemeleri hususunda şu hal için onların hoş görmemeleri halindeki senin çıkartılmanın bir misali vardır. Halbuki senin çıkartılman on-

Yukarıda anlatılanların beyanına gelince şöyledir. Ebu Sufyan Şam'dan bir kafileyle beraber (Mekke'ye) dönüyordu. Resûlullah (s.a.v.) ve ashabı o kafileyi yakalayıp ganimet almak için harakete geçtiler. Hemen Kureyş de bunu haber aldı ve Ebu Cehil ile Mekke'nin askerleri o kafileden bu durumu def etmek için harekete geçtiler. Onların hepsi suvari idi. Ebu Sufyan sahil yolunda kafile ile beraber giderek kurtuldu. Sonra Ebu Cehil'e "artık geri dön" denildi. O ise kabul etmeyip Bedir tarafına yürüdü. Hz. Peygamber (s.a.v.) de Ashabı ile müşavere ederek "Allahü teâlâ bana iki taifeden birini vaad etti" dedi ve hemen bir bölük, suvarilerle savaşmak üzere ona muvafakat ettiler. Bir kısım da bunu hoş görmedi. Ve Allahü teâlânın da bir sonraki âyette belirteceği gibi "biz buna hazırlanmamıştık" dediler.

يُجَادِلُونَكَ فِى الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَاَنَّمَا يُسَاقُونَ اِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦﴾

6. Hak ortaya çıktıktan sonra sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi (cihad hususunda) seninle tartışıyorlardı.

Açıklaması:

6- Hak tebeyyün ettikten onlara zahir olduktan **sonra o hakta** savaşta **seninle mücadelede bulunurlar.** Sanki onlar o ölümü hoş görmemeleri hususunda, gözle görmekle ona **bakar oldukları halde o ölüme sevk olunuyorlarmış**.

وَاِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى الطَّآئِفَتَيْنِ اَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهٖ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ﴿٧﴾ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾

7. Hatırlayın ki, Allah size, iki taifeden (kervan veya Kureyş ordusundan) birinin sizin olduğunu vaad ediyordu; siz de kuvvetsiz olanın (kervanın) sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirmek ve (Kureyş ordusunu yok ederek) kâfirlerin ardını kesmek istiyordu.

8. (Bunlar,) günahkârlar istemese de hakkı gerçekleştirmek ve bâtılı ortadan kaldırmak içindi.

Açıklaması:

7- Ve o vakti yâd et ki Allahü teâlâ size iki taifeden birini ya kafileyi ya da suvarileri **şüphesiz o sizindir diye vaad etmişti. Siz ise arzu ediyordunuz** istiyordunuz **ki kuvvet** yani şiddet ve silah **sahibi olmayan** –*o kafile-*

lar için hayırlı olmuştu. Bu da aynı şekilde öyledir.

sayılarının azlığından dolayı ki onların sayısı süvarilerin hilafına (az) idi **sizin olsun. Halbuki Allahü teâlâ** İslam'ın zuhuruyla beraber (bu hususta indirmiş olduğu) önceki **emirleriyle hakkı izhar etmeyi ve kâfirlerin arkasını,** onların sonunu kökten kazımakla **kesmeyi irade buyuruyordu.** Bundan dolayı sizlere o suvarilerle savaşmayı emretti.

8- Tâ ki: hakkı ispat ve batıl, küfrü **ibtâl etsin diye. Velev ki, günahkârlar,** bunu kabul etmeyenler **hoşnut olmasınlar.**

اِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ اَنِّى مُمِدُّكُمْ بِاَلْفٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾

9. Hatırlayın ki, siz Rabbinizden yardım istiyor-dunuz. O da, ben peşpeşe gelen bin melek ile size yardım edeceğim, diyerek duanızı kabul buyurdu.

Açıklaması:

9- O vakti yâd et ki: Rabbinizden imdât istiyordunuz. O'ndan sizin üzerinize yardım etmekle imdadını talep ediyordunuz. **Şüphe yok ki, peş peşe** ardı ardına olan bazısı bazısını takip eden **meleklerden bin ile size imdât ediciyim,** size yardım ediciyim" **diye sizin için –duanıza-** icâbette bulundu.

İlk önce onlara bin ile vaad etmişti. Sonra o melekler üç bin daha sonra beş bin adet oldu. (Âl-i İmrân süresinde de olduğu gibi).[673]

وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى وَلِتَطْمَئِنَّ بِهٖ قُلُوبُكُمْ ۚ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

10. Allah bunu (meleklerle yardımı) sadece müjde olsun ve onunla kalbiniz yatışsın diye yapmıştı. Zaten yardım yalnız Allah tarafındandır. Çünkü Allah mutlak galiptir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir.

Açıklaması:

10- Ve Allahü teâlâ bunu yani imdat etmeyi **ancak bir müjde olmak ve bununla kalbleriniz mutmain olsun diye yapmıştır. Ve halbuki nusret ancak Allahü teâlâ tarafındandır. Şüphe yok ki Allahü teâlâ Azîz'dir, Hakîm'dir.**

اِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهٖ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْاَقْدَامَ ﴿١١﴾

673 Âyet'teki "elfin" lafzı"Alüfin" diye aynı "Elfüsin" gibi okundu. "Alüfin" lafzı "elf" lafzının cemisidir.

11. O zaman katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya daldırıyordu; sizi temizlemek, şeytanın pisliğini (verdiği vesveseyi) sizden gidermek, kalplerinizi birbirine bağlamak ve savaşta sebat ettirmek için üzerinize gökten bir su (yağmur) indiriyordu.

Açıklaması:

11- Yâd ediniz ki o Allahü teâlâ tarafından sizin için ortaya çıkan korkudan **bir eminlik olsun diye sizi hafif bir uykuya daldırmıştı. Ve gökten üzerinize su da indiriyordu. Onunla sizleri** abdestsizlikten ve cünüplüklerden **temizlesin ve sizden** "eğer siz hak üzerine olsaydınız susuz ve abdestsiz olmazdınız. Müşrikler ise su içindedirler" şeklinde olan **şeytanın** size karşı **pisliğini** vesvesesini **gidersin ve kalblerinize** yakın ve sabır ile **bir rabıta** bir bağlantı **versin ve ayaklarınızı** (harb meydanındaki) kumda kaymaktan **sabit kılsın diye.**

اِذْ يُوحِى رَبُّكَ اِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ اَنِّى مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ اٰمَنُواۜ سَاُلْقِى فِى قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْاَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍۜ ﴿١٢﴾

l2. Hani Rabbin meleklere: «Muhakkak ben sizinle beraberim; haydi iman edenlere destek olun; Ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım; vurun boyunlarına! Vurun onların bütün parmaklarına! diye vahyediyordu.

Açıklaması:

12- Hani Rabbin Müslümanlara onlarla yardım ettiği **meleklere vahyediyordu ki şüphesiz ben** destekle ve yardımla **sizinle beraberim. Haydi iman edenleri** yardım etmekle ve müjdelemekle **sabit kılın. Kâfir olanların yüreklerine elbette korku düşüreceğim. Hemen boyunlarının üstüne** yani başları **vurun. Ve onların bütün parmaklarına** yani ellerinin ve ayaklarının her tarafına **vurun.**

(Savaş esnasında kişi kâfirin boynuna vurmayı kastederdi. –Fakat- kılıcı daha ona ulaşmadan o kafa yere düşerdi. Resûlullah (s.a.v.) onlara çakıl taşlarından bir avuç fırlattı. Ve iki gözüne o çakıl taşlarından bir şey girmemiş hiçbir müşrik kalmadı. Böylece bütün kâfirler hezimete uğradılar.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ شَٓاقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهٗۚ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُولَهٗ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾

13. Bu söylenenler, onların Allah'a ve Resûlüne karşı gelmelerinden ötürüdür. Kim Allah ve Resûlüne karşı gelirse, bilsin ki Allah, azabı şiddetli olandır.

Açıklaması:

13- Bu onlara inen azap **onların Allahü teâlâya ve Resûlü'ne muhalefet**

مِنْهُ بَلَآءً حَسَنًاۚ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾

17. (Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı (onu). Ve bunu, müminleri güzel bir imtihanla denemek için (yaptı). Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.

Açıklaması:

17- Sonra onları Bedir'de kuvvetinizle **siz öldürmediniz. Velâkin Allahü teâlâ** sizlere yardım etmekle **onları öldürdü. Ve** çakıl taşlarını **attığın zaman** o kâfir kavmin gözlerine **sen atmadın** Ey Muhammed (s.a.v.)! Çünkü bir insanın bir kere atmasıyla çakıl taşlarından bir avuç, sayısı çok olan bir ordunun askerlerinin gözlerini dolduramaz. Fakat o çakıl taşlarını onlara ulaştırmakla **Allahü teâlâ attı.** Bunu kâfirleri kahretmek için yaptı. **Hem de taraf-ı ilâhisinden mü'minleri güzel bir imtihanla** bahşişle –*o ganimettir*- **imtihan etmek için. Şüphe yok ki Allahü teâlâ** onların sözlerini **işiticidir,** onların hallerini **bilicidir.**

ذٰلِكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾

18. Bu böyledir. Şüphesiz Allah, kâfirlerin tuzağını bozar.

Açıklaması:

18- Bu belâ haktır. **Ve şüphe yok ki Allahü teâlâ kâfirlerin hilesini iptal edicidir.** Zayıf kılıcıdır

اِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَآءَكُمُ الْفَتْحُۚ وَاِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْۚ وَاِنْ تَعُودُوا نَعُدْۚ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْـًٔا وَلَوْ كَثُرَتْۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَۚ ﴿١٩﴾

19. (Ey kâfirler!) Eğer siz fetih istiyorsanız, işte size fetih geldi! (Yene-lim derken yenildiniz.) Ve eğer (inkardan) vazgeçerseniz bu sizin için daha iyidir. Yine (Peygamber'e düşmanlığa) dönerseniz, biz de (ona) yardıma döneriz. Topluluğunuz çok bile olsa, sizden hiçbir şeyi savamaz. Çünkü Allah müminlerle beraberdir.

Açıklaması:

19- Eğer -Ey kâfirler- fetih istiyorsanız yani bir fetih (yani bir hüküm) istiyorsanız **–***şöyle ki sizden olan Ebu Cehil demişti ki; Ey Allah'ım o kişi (yani Muhammed) sılâ-i rahimi kesicidir ve bize bilmediğimiz şeylerle geldi. Artık sen onu bu akşam üzeri helâk et.*– **İşte size fetih** bu şekildeki kişinin helâkı ile olan hüküm **gelmiştir.** O kişi Ebu Cehil ve onunla beraber katledilenlerdir. Hz. Peygamber

(s.a.v.) ve mü'minler değillerdir. **Ve eğer** küfürden ve harbden **vazgeçerseniz o sizin için daha hayırlıdır. Ve eğer** Peygamber (s.a.v.) ile savaşmaya **dönerseniz biz de** sizin aleyhinize ona yardım etmeye **döneriz. Ve elbette cemaatiniz çok da olsa sizden o cemaatleriniz bir şey def edemez. Ve muhakkak ki Allahü teâlâ mü'minlerle beraberdir.**[674]

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَاَنْتُمْ تَسْمَعُونَۚ ﴿٢٠﴾

20. Ey iman edenler! Allah'a ve Resûlüne itaat edin, işittiğiniz halde O'ndan yüz çevirmeyin.

Açıklaması:

20- Ey iman etmiş olanlar! Allahü teâlâya ve Peygamber'ine itaat ediniz ve Kur'an'ı ve vaazları **işitir olduğunuz halde** emrine muhalefet etmekle **ondan yüz çevirmeyiniz.**

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾

21. İşitmedikleri halde işittik diyenler gibi olmayın.

Açıklaması:

21- Ve öyle kimseler gibi olmayınız ki onlar işittik derler. Halbuki onlar tefekkür etme ve vaazlanma işitmesiyle **işitmezler**. O kimseler ya münafıklardır veya müşriklerdir.

اِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِنْدَ اللّٰهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾

22. Şüphesiz Allah katında hayvanların en kötüsü, düşünmeyen sağır-lar ve dilsizlerdir.

Açıklaması:

22- Şüphesiz ki Allahü teâlâ nezdinde hayvanların en kötüsü hakkı işitmekten **sağır olanlar ve** onu söylemekten **dilsiz olanlardır ki** buna da **akıl erdiremezler.**

وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَاَسْمَعَهُمْۜ وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

23. Allah onlarda bir hayır görseydi elbette onlara işittirirdi. Fakat işittirseydi bile yine onlar yüz çevirerek dönerlerdi.

674 Son cümledeki elif-nun maddesi istinafiye olmak üzere kesra ile okundu ve ayrıca evvelinde bir lam takdir edilmesi üzerine fetha ile okundu.

Açıklaması:

23- Ve eğer Allahü teâlâ onlarda bir hayır hakkı işitmek dolayısıyla bir salah **bilseydi** anlama işitmesiyle **onlara işittirirdi.** Ve onlarda hiçbir hayır olmadığını bildiği halde faraza **onlara işittirseydi elbette onlar** ondan **geri dönerlerdi. Ve onlar** inat ve inkar yüzünden onu kabul etmekten **kaçınanlardır.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ اِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْۚ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهٖ وَاَنَّهٗٓ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾

24. Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Resûlüne uyun. Ve bilin ki, Allah kişi ile onun kalbi arasına girer ve siz mutlaka onun huzurunda toplanacaksınız.

Açıklaması:

24- Ey mü'minler sizi kendinize hayat verecek *-Çünkü o ebedi hayata sebeptir-* **şeye** din işine **davet ettiği vakit Allahü teâlâya ve Resûlü'ne** taatle **icabet edin. Ve biliniz ki Allahü teâlâ kişiyle kalbi arasına perde olur.** Artık kişi iman etmeye ya da kâfir olmaya ancak onun dilemesiyle güç yetirebilir. **Ve şüphesiz O'na haşrolunacaksınızdır.** Ve amelleriniz mukabilinde sizleri cezalandıracaktır.

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةًۚ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾

25. Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz (umuma sirayet ve hepsini perişan eder). Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir.

Açıklaması:

25- *-Eğer size isabet etmiş ise-* **Bir fitneden sakınınız ki sizden yalnız zulmedenlere dokunmakla kalmaz,** bilakis onları ve gayrısını içine alır. O fitneden sakınmak o fitneyi gerektiren şeyi münkir (o fitneyi istemeyenin) inkârıyla olur **ve biliniz ki muhakkak Allahü teâlânın** kendisine muhalefet edene **azabı pek şiddetlidir.**

وَاذْكُرُٓوا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِى الْاَرْضِ تَخَافُونَ اَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَاٰوٰيكُمْ وَاَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهٖ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾

26. Hatırlayın ki, bir zaman siz yeryüzünde âciz tanınan az (bir toplum)

idiniz; insanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz da şükredesiniz diye Allah size yer yurt verdi; yardımıyla sizi destekledi ve size temizinden rızıklar verdi.

Açıklaması:

26- Ve yâd ediniz ki; bir zaman siz yeryüzünde, Mekke arzında **zayıf sayılan azlık idiniz. İnsanların sizi çarpmasından,** kâfirlerin sizi süratle yakalayıp kapmasından **korkar idiniz. Sonra -*Allahü teâlâ*- sizi** Medine'ye **yerleştirdi. Ve** Bedir gününde meleklerle **yardım etmesiyle sizi teyid etti,** sizleri takviye etti. **Ve sizleri temiz şeylerden,** ganimetlerden **rızıklandırdı. Tâ ki** O'nun nimetlerine **şükredesiniz.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَخُونُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُٓوا اَمَانَاتِكُمْ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾

27. Ey iman edenler! Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin; (sonra) bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz.

Açıklaması:

27- Bu âyet-i kerime Ebi Lubabe Mervan b. Abdilmünzir hakkında nâzil oldu. Resûlullah (s.a.v.) onu Beni Kurayza'ya, onun hükmüne razı olsunlar ve onunla istişare yapsınlar diye göndermişti. O da "şüphesiz ki hüküm öldürmektir" diye işaret etti. Çünkü onun evlatları ve malı Beni Kurayza'nın içindeydi.

Ey iman edenler! Allahü teâlâya ve Peygamber'e hiyanet etmeyiniz. Ve emanetlerinize üzerine emin kılınmış olduğunuz din işi ve gayrısına **hiyanet etmeyiniz. Halbuki siz bilirsiniz.**

وَاعْلَمُٓوا اَنَّمَآ اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗٓ اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾

28. Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfat Allah'ın katındadır.

Açıklaması:

28- Ve biliniz ki muhakkak mallarınız ve çocuklarınız sizin için âhiret işlerinden men edici **bir fitnedir. Ve şüphe yok ki Allahü teâlânın katında pek büyük bir mükafat vardır.** O mükafatı mallara, çocuklara rıâyet etmekle ve onlardan dolayı hiyanette bulunmakla kaçırmayınız.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِنْ تَتَّقُوا اللّٰهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

29. Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız O, size iyi ile kötüyü ayırt

edecek bir anlayış verir, suçlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.

Açıklaması:

29- Bu âyet-i kerime Ebu Lubâbe'nin tevbesi hakkında indi. **Ey iman edenler! Eğer** günahtan dönmekle **Allahü teâlâdan korkarsanız sizin için** sizinle korktuğunuz şey arasında **bir furkan kılar.** Böylece kurtulursunuz. **Ve sizden günahları örter. Ve sizin için** günahlarınızı **bağışlar. Ve Allahü teâlâ pek büyük bir fazl sahibidir.**

وَاِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ اَوْ يَقْتُلُوكَ اَوْ يُخْرِجُوكَ ؕ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّٰهُ ؕ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾

30. Hatırla ki, kâfirler seni tutup bağlamaları veya öldürmeleri yahut seni (yurdundan) çıkarmaları için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar (sana) tuzak kurarlarken Allah da (onlara) tuzak kuruyordu. Çünkü Allah tuzak kuranların en iyisidir.

Açıklaması:

30- Yâd ed Ey Muhammed! **Hani bir zamanda o kâfirler seni tutup bağlamaları ve hapsetmeleri ya da seni öldürmeleri** –*hepsi bir adamın katili olacaklardı*- **ya da seni** Mekke'den **çıkarmaları için sana hilede bulunuyorlardı.** Ve muhakkak ki senin hakkında meşveret etmek için Daru'n-nedve'de toplanmışlardı. **Ve onlar** sana **hilede bulunurlar. Ve Allahü teâlâ da** sana onların hazırladıkları şeyi vahyedip ve evden çıkmanla sana emrederek senin işini ayarlamakla onlara **mekrediyor**. **Ve Allahü teâlâ mekredenlerin hayırlısıdır.** O onların mekrini en iyi bilenidir.

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَآءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هٰذَآ ۙ اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٣١﴾

31. Onlara âyetlerimiz okunduğu zaman dediler ki: "(Evet) işittik, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleyebiliriz. Bu öncekilerin masallarından başka bir şey değildir."

Açıklaması:

31- Ve onlara âyetlerimiz Kur'an **okunduğu zaman dediler ki; Artık işittik, eğer dileyecek olsak elbette bunun benzerini biz de söyleyebiliriz.** Bu sözü Nadr ibni Hars söylemiştir. Çünkü o, Hire denilen yere gelir ve orada ticaret yapardı. Acemler'in haberlerinin bulunduğu kitapları satın alır ve onları

Mekke ahalisine anlatırdı. **Bu** Kur'an **evvelkilerin uydurduklarından** yalanlarından **başka bir şey değildir.**

وَاِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَآءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٣٢﴾

32. Hani (o kâfirler) bir zaman da: Ey Allah'ım! Eğer bu Kitap senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş yağdır, yahut bize elem verici bir azap getir! demişlerdi.

Açıklaması:

32- Ve bir vakit dediler ki; Ey Allahü teâlâ eğer şu Muhammed'in okuduğu şey **senin tarafından hak olan indirilen ise hemen üzerimize gökten taşlar yağdır veya** bize onu inkâr etmekten dolayı **elim** elem verici **bir azap getir.** Bu sözü Nadr ve gayrıları alay ve kendilerinin bir basiret ve onun butlanı hakkında bir kesin görüşlülük üzerine olduklarını vehmettirmek için söylemişlerdir.

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ ۚ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

33. Halbuki sen onların içinde iken Allah, onlara azap edecek değildir. Ve onlar mağfiret dilerlerken de Allah onlara azap edici değildir.

Açıklaması:

33- Ve halbuki sen onların aralarında bulundukça istedikleri şey sebebiyle **Allahü teâlâ onlara azap edecek değildir.** Çünkü azap indiği zaman herkesi kapsar. Halbuki her ümmete, ancak peygamberi ve inananlar oradan çıkarıldıktan sonra azap edilmiştir. **Ve halbuki onlar istiğfarda bulundukları halde de.** Şöyle ki taraflarında bizi bağışla bizi bağışla derlerdi. Denildi ki; o istiğfar edenler aralarında zayıf görülen mü'minlerdir. Nitekim Allahü teâlânın buyurduğu gibi; "şâyet yok olursanız elbette onlardan kâfir olanları elim bir azapla azaplandırırız. **Allahü teâlâ onları azaplandırıcıları değildir.**

وَمَا لَهُمْ اَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا اَوْلِيَآءَهُ ۚ اِنْ اَوْلِيَآؤُهُ اِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

34. Onlar Mescid-i Haram'ın mütevellîleri olmadıkları halde (mümin-leri) oradan geri çeviririlerken Allah onlara ne diye azap etmeyecek? Oranın mütevellîleri takvâ sahiplerinden başkaları değildir. Fakat onların çoğu bunu bilmez.

Açıklaması:

34- Onların neyi var ki! Allahü teâlâ sen ve zayıf görülen Müslümanlar çıktıktan sonra **onları** kılıçla **azaplandırmasın.**

Bir önceki âyette istiğfar etmeleri hususunda zikredilen iki kavilden birincisi üzerine bu âyet, bir önceki âyeti neshedicidir. Ve muhakkak ki Allahü teâlâ onları Bedir'de ve gayrı yerlerde azaplandırmıştır. **Ve onlar Mescid-i Haram'dan** Müslümanların orayı tavaf etmelerinden Hz. Peygamberi ve inanan kimseleri **men ediyorlar. Halbuki onlar** zannettikleri gibi **o Mescid-i Haram'ın velileri değillerdir. Onun velileri muttakilerden başkası değildir. Lâkin onların birçokları** kendileri için Mescid-i Haram üzerine bir velâyet bulunmadığını **bilmezler.**

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ اِلَّا مُكَآءً وَتَصْدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾

35. Onların Beytullah yanındaki duaları da ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir. (Ey kâfirler!) İnkâr etmekte olduğunuz şeylerden ötürü şimdi azabı tadın!

Açıklaması:

35- Ve onların Beyt-i Şerif'teki namazları ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan başkası değildir. Yani bu işleri onunla emrolunmuş oldukları namazın yerine koydular. **Artık** Bedir'de **azabı tadınız. Küfreder olduğunuzdan dolayı.**

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا اِلٰى جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾

36. Şüphesiz ki inkâr edenler mallarını, (insanları) Allah yolundan alıkoymak için harcıyorlar. Daha da harcayacaklar. Ama sonunda bu, onlara yürek acısı olacak ve en sonunda mağlûp olacaklardır. Kâfirlikte ısrar edenler ise cehenneme toplanacaklardır.

Açıklaması:

36- Muhakkak o kimseler ki kâfir olmuşlardır mallarını Allahü teâlânın yolundan men etmek için Peygamber'e karşı savaşmak hususunda **infak ederler. Artık onu yine infak edeceklerdir. Sonra o mallar** işin sonunda **onların üzerine** elden kaçtığı ve kastettikleri şeyinde elden kaçmasından dolayı **bir hasret** ve bir nedamet **olacaktır. Sonra** dünyada **mağlup olacaklardır. Ve** onlardan **kâfir olanlar** âhirette **cehenneme haşrolunucaklardır.** Sevk olunucaklardır.

لِيَمِيزَ اللّٰهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلٰى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِى جَهَنَّمَ ۚ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾

37. (Bu toplama) Allah'ın murdarı temizden ayıklaması (mümini kâfirden ayırması) ve bütün murdarların bir kısmını diğer bir kısmının üstüne koyup hepsini yığarak cehenneme atması içindir. İşte onlar ziyana uğrayanların kendileridir.

Açıklaması:

37- Ta ki Allahü teâlâ habisi kâfiri **temizden** mü'minden **ayırt etsin**.[675] **Ve habis olanın bazısını bazısı üzerine hep birlikte yığsın.** Bazısını bazısının üzerine yığılmış olduğu halde toplasın. **Artık onu cehenneme koysun. İşte ziyana uğramış olanlar ancak onlardır.**

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ۚ وَاِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْاَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾

38. İnkâr edenlere, (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını söyle. Yok geri dönerlerse kendilerinden öncekilerin hali gözlerinin önündedir!

Açıklaması:

38- Kâfir olanlara *-Ebu Sufyan ve ashabı gibi-* **de ki: Şâyet** küfürden ve Resûlullah (s.a.v.) ile savaşmaktan **vazgeçerlerse onlar için geçmişteki** amelleri **afv olunur. Ve eğer yine** O'nunla savaşmaya **geri dönerlerse artık şüphe yok ki evvelkilerin sünneti** yani bizim onların hakkındaki helâk etmekle olan adetimiz **geçmiştir.** Aynı şekilde bunlara da yapabiliriz.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلّٰهِ ۚ فَاِنِ انْتَهَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾

39. Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın! (İnkâra) son verirlerse şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını çok iyi görür.

675 Liyemîze'deki lam harfi ceri bir evvelki ayette'ki tekûnu fiiline müteallıktır. Yemize fiili tahfifle okunduğu gibi yümeyyize diye de okundu.(İkisinin mânâsı da "ayırd etsin" demektir.

Açıklaması:

39- Ve onlar ile bir fitne şirk **kalmayıncaya kadar ve din tamamıyla** yalnızca **Allahü teâlâya ait oluncaya** ve ondan gayrısına ibadet edilmeyinceye **kadar cihatta bulunun. Artık küfürden vazgeçerlerse şüphe yok ki Allahü teâlâ yapacak oldukları şeyleri tamamıyla görücüdür.** Ve onları o şey karşılığında cezalandıracaktır.

وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ مَوْلٰيكُمْ ۚ نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

40. Eğer (imandan) yüz çevirirlerse, bilin ki Allah sizin sahibinizdir. O ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır!

Açıklaması:

40- Ve eğer imandan **yüz çevirirlerse artık biliniz ki Allahü teâlâ sizin mevlanızdır.** Sizin yardım ediciniz ve işlerinizi yürütendir. **-O- ne güzel bir Mevla ve ne güzel yardımcıdır.** Yani size yardım edendir.

وَاعْلَمُوٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَىْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۙ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾

41. Eğer Allah'a ve hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resûlüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kâdirdir.

Açıklaması:

41- Ve biliniz ki muhakkak herhangi bir şeyden ganimet olarak aldığınız, kahran kâfirlerden elde ettiğiniz **malın beşte biri Allahü teâlâ içindir. Ve karâbet sahipleri** Beni Haşimi el-Beni Muttalip'ten olup Hz. Peygamber'e yakınlık sahibi olanlar **ile yetimler,** kendileri fakir olup babaları ölmüş olan Müslüman çocukları **ve fakirler,** Müslümanlardan olan hâcet sahipleri **ve yolcu** Müslümanlardan olup seferinde yolda kalan **içindir.** Yani bu beşte bire Hz. Peygamber (s.a.v.) ve diğer dört sınıf Allahü teâlânın taksim ettiği üzere her biri için beşte birin beşte biri olmak üzere hak kazanmış olur. Diğer geri kalan beşte dört ise ganimet alanlara aittir**. Eğer siz Allahü teâlâya iman etmişseniz** bunu biliniz. **Ve furkan gününde** hakla batılın arasını ayıran Bedir gününde **o iki topluluğun** Müslümanların ve kâfirlerin **karşılaştığı günde kulumuz** Muham-

med (s.a.v.)'e **indirmiş olduğumuza** meleklere ve âyetlere –*iman etmiş iseniz*-[676] **Ve Allahü teâlâ her şeye kemâliyle kâdirdir** sizin az olup onların ise çok olmasıyla beraber size yardım etmesi O'nun kemali kudretindendir.

اِذْ اَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى وَالرَّكْبُ اَسْفَلَ مِنْكُمْ ؕ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِى الْمِيعَادِ ۙ وَلٰكِنْ لِيَقْضِىَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا ۙ لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيٰى مَنْ حَىَّ عَنْ بَيِّنَةٍ ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ۙ ﴿٤٢﴾

42. Hatırlayın ki, (Bedir savaşında) siz vâdinin yakın kenarında (Medine tarafında) idiniz, onlar da uzak kenarında (Mekke tarafında) idiler. Kervan da sizden daha aşağıda (deniz sahilinde) idi. Eğer (savaş için) sözleşmiş olsaydınız, sözleştiğiniz vakit hususunda ihtilâfa düşerdiniz. Fakat Allah, gerekli olan emri yerine getirmesi, helâk olanın açık bir delille (gözüyle gördükten sonra) helâk olması, yaşayanın da açık bir delille yaşaması için (böyle yaptı). Çünkü Allah hakkıyla işitendir, bilendir.

Açıklaması:

42- O vakit ki[677] **siz** Medine'ye **yakın bir vadide**[678] **idiniz. onlar ise** Medine'den **uzak bir vadide idiler. Kervan ise** deniz tarafını takip eden cihetten **sizden aşağıda olan** bir mekânda idi. **Eğer** siz ve o suvariler savaş için **vaadleşseydiniz vaad mahalli hakkında ihtilafa düşerdiniz. Velâkin** hiçbir vaadleşme olmamasıyla beraber **Allahü teâlâ** ilminde **yapılmış olan bir emri** –*o emir İslâm'a yardım edilip küfrün ortadan kaldırılmasıdır*- **yerine getirmek için** sizleri bir araya topladı.

Bunu yaptı **tâ ki helâk olan kimse bir delilden** yani kendisinin aleyhine kâim olan açık bir hüccetten sonra -*O hüccet de mü'minlerin az olmasıyla beraber çok olan orduya karşı yardım edilmeleridir*- **helâk olsun** kâfir olsun. **Ve diri kalan da bir delilden diri kalmış olsun.** İman etmiş olsun. **Ve şüphe yok ki Allahü teâlâ kemaliyle işiticidir, tamamıyla bilicidir.**

اِذْ يُرِيكَهُمُ اللّٰهُ فِى مَنَامِكَ قَلِيلًا ؕ وَلَوْ اَرٰيكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ سَلَّمَ ؕ اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾

676 (Son cümlenin başındaki "ma"lafzı bir önceki cümledeki Allah lafzının üzerine atfedilmiştir.)
677 "İz"lafzı bir önceki âyet'teki "yevm" lafzından bedeldir.
678 "Udve" lafzı başındaki ayn harfinin zammesi ve kesrasıyla beraber okunur. Vadinin bir tarafı demektir.

43. Hatırla ki, Allah, uykunda sana onları az gösterdi. Eğer onları sana çok gösterseydi, elbette çekinecek ve bu iş hakkında münakaşaya girişecektiniz. Fakat Allah (sizi bundan) kurtardı. Şüphesiz O, kalplerin özünü bilir.

Açıklaması:

43- Yâd et **o vakti ki Allahü teâlâ onları sana rüyanda az gösteriyordu.** Tâ ki bunu ashabına haber veresin ve hemen sevinip (cihada çıksın)lar. **Ve eğer onları sana çok göstermiş olsaydı. Elbette korkacak idiniz. Ve işte** cihad işinde **münazaa ederdiniz.** İhtilafa düşerdiniz. **Velâkin Allahü teâlâ** sizi korkudan ve ihtilaftan **selâmete erdirdi. Şüphe yok ki o sadrların zatını** kalplerin içinde olanı **bi hakkın bilicidir.**

وَاِذْ يُرِيكُمُوهُمْ اِذِ الْتَقَيْتُمْ فِى اَعْيُنِكُمْ قَلِيلاً وَيُقَلِّلُكُمْ فِى اَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِىَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولاً ۗ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٤٤﴾

44. Allah, olacak bir işi yerine getirmek için (savaş alanında) karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Bütün işler Allah'a döner.

Açıklaması:

44- Ve o vakit ki karşı karşıya geldiğiniz zaman onları size yetmiş ya da yüz kişi kadar –*Halbuki onlar bin kişi idiler*- siz onların üzerine gidesiniz diye **gözlerinizde pek az gösteriyordu. Ve sizleri de** onları size yönelip sizinle savaşmaktan geri dönmesinler diye **onların gözlerinde az gösteriyordu.** Bu bahsedilen durum harp şiddetlenmeden evveldi. Ne zamanki harp şiddetlendi Allahü teâlâ müslümanları kâfirlere iki misli olarak gösterdi. (Âl-i İmran suresinde de olduğu gibi) **Tâ ki Allahü teâlâ yapılmış olan bir emri yerine getirsin. Ve bütün işler Allahü teâlâya döndürülür.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٤٥﴾ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا ۗ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٤٦﴾

45. Ey iman edenler! Herhangi bir topluluk ile karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok anın ki başarıya erişesiniz.

46. Allah ve Resûlüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; sonra korkuya kapılırsınız da kuvvetiniz gider. Bir de sabredin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.

Açıklaması:

45- Ey iman edenler! Bir tâife ile kâfir bir cemaat **ile karşılaştığınız zaman** onlarla savaşmak için **sebat ediniz.** Ki hezimete uğramayasınız. Ve Allahü teâlâyı çokca zikrediniz. Yardım etmesi için O'na dua ediniz. **Tâ ki felâh bulasınız** kurtuluşa eresiniz.

46- Ve Allahü teâlâya ve Resûlü'ne itaat ediniz ve münazaa etmeyiniz. Aranızda ihtilafa düşmeyiniz. **Sonra korkarsınız ve kuvvetiniz ve devletiniz gidiverir. Ve sabrediniz. Şüphe yok ki Allahü teâlâ** yardımla ve destekle **sabredenlerle beraberdir.**

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَآءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾

47. Çalım satmak, insanlara gösteriş yapmak ve (insanları) Allah yo-lundan alıkoymak için yurtlarından çıkanlar (kâfirler) gibi olmayın. Allah onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.

Açıklaması:

47- Ve o kimseler gibi olmayınız ki başkalarını men etmek için **yurtlarından çalım satarak ve insanlara gösteriş yaparak çıktılar.** Ve o ticaret kafilesi kurtulduktan sonra da geri dönmediler.

Şöyle ki onlar (Ebu Cehil ve arkadaşları "Bizler tâ ki şarap içinceye, deve eti yiyince kadar geri dönmeyeceğiz" dediler.) **Ve Allahü teâlâ yolundan insanları men ediyorlar. Allahü teâlâ ise ne yaptıklarını**[679] ilmen **kuşatıcıdır.** Ve onları yaptıkları karşılığında cezalandıracaktır.

وَاِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَاِنِّى جَارٌ لَكُمْ ۚ فَلَمَّا تَرَٰٓاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلٰى عَقِبَيْهِ وَقَالَ اِنِّى بَرِٓىءٌ مِنْكُمْ اِنِّٓى اَرٰى مَا لَا تَرَوْنَ اِنِّٓى اَخَافُ اللّٰهَ ۗ وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾

48. Hani şeytan onlara yaptıklarını güzel gösterdi de: Bugün insanlar-dan size galip gelecek kimse yoktur, şüphesiz ben de sizin yardımcınızım, dedi. Fakat iki ordu birbirini görünce ardına döndü ve: Ben sizden uzağım, ben sizin göremediklerinizi (melekleri) görüyorum, ben Allah'tan korkuyorum; Allah'ın azabı şiddetlidir, dedi.

679 "Yağmelüne" fiili "ya" ile okunduğu gibi "te"ile "tağmelüne"diye de okundu-

Açıklaması:

48- Yâd et **o vakti ki şeytan** iblis, o müşrikler Beni Bekr kabilesinden olan düşmanlarından savaşa çıkma esnasında korkturklarında onları Müslümanlarla karşılaşmaya şecaetlendirmekle **o müşriklere amellerini süslemiş ve** onlara **demişti ki: Bugün insanlardan size galip olacak yoktur. Ve ben** de Beni Kenâne kabilesinden olan **sizin için bir komşuyum.**

İblis onlara Kenâne kabilesinin seyyidi olan Süraka bin Mâlik'in suretinde gelmişti. **Ne zaman ki** Müslüman ve kâfir olan **iki fırka birbirlerine göründüler** karşılaştılar ve şeytan da melekleri görünce ki eli de Hars ibni Hişam'ın eli üzerinde idi, (yani anlaşma yaptığı halde) kaçar halde **topukları üzerine geri döndü. Ve** onlar ona "bizi bu hal üzerine mi bırakıyorsun?) dediklerinde **dedi ki: Ben sizden** sizinle komşuluk yapmaktan beriyim. **Ben muhakkak ki sizin görmediklerinizi** melekleri **görüyorum. Şüphe yok ki ben Allahü teâlâdan** beni helâk etmesinden **korkarım. Ve Allahü teâlânın ikabı da pek şiddetlidir.**

اِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَٰٓؤُلَآءِ دِينُهُمْ ۗ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾

49. O zaman münafıklarla kalplerinde hastalık bulunanlar, (sizin için), "Bunları, dinleri aldatmış" diyorlardı. Halbuki kim Allah'a dayanırsa, bilsin ki Allah mutlak galiptir, hikmet sahibidir. (Kendisine güveneni üstün ve galip kılacak O'dur. Yoksa orduların sayı ve techizat üstünlüğü değildir).

Açıklaması:

49- O vakit ki münafıklar ve kalplerinde hastalık itikat zayıflığı **bulunanlar diyordu ki "onları** yani Müslümanları **dinleri aldatmıştır.** Çünkü onlar az olmalarıyla beraber (savaşa) çıkmışlar, dinleri sebebiyle yardım edileceklerini vehmettiklerinden dolayı sayısı çok olan bir toplulukla savaşıyorlar. Allahü teâlâ da onlara cevapla buyurdu ki: **Herkim Allahü teâlâya tevekkül ederse** O'na güvenirse galip gelir **artık şüphe yok ki Allahü teâlâ Azîz'dir.** İşi üzerine galiptir. Yaratışında da hikmet sahibidir.

وَلَوْ تَرَٰٓى اِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا ۙ الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ ۚ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾

50. Melekler yüzlerine ve arkalarına vurarak ve "Tadın yakıcı cehennem azabını" (diyerek) o kâfirlerin canlarını alırken onları bir görseydin!

Açıklaması:

50- Ve görecek olsan Ey Muhammed **o zaman ki melekler kâfir olanların canlarını alırlar.**[680] **Onların yüzlerine ve arkalarına** demirden gürzlerle **vuruyor oldukları halde ve** onlara derler ki y**angının** yani ateşin **azabını tadınız**.[681]

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾

51. İşte bu, ellerinizle yaptığınız yüzündendir, yoksa Allah kullara zulmedici değildir.

Açıklaması:

51- Bu azabı tatmak **ellerinizin takdim ettiği şey sebebiyle,** Allahü teâlâ ellerle tabir edip gayrısıyla bir tabirde bulunmadı. Çünkü işlerin çoğu onlarla ortaya çıkar **ve Allahü teâlânın kullarına zulmedici** zulum sahibi **olmaması sebebiyledir.** Ki onlara günahsız yere azap etmez.

كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾

52. (Bunların gidişatı) tıpkı Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin gidişatı gibidir. (Onlar da) Allah'ın âyetlerini inkâr etmişlerdi de Allah onları günahları sebebiyle yakalamıştı. Allah güçlüdür. O'nun cezası şiddetlidir.

Açıklaması:

52- Bunların hali **Firavun'un kavmi ile ondan evvelkilerin hali gibi** adeti gibi**dir. Ve Allahü teâlânın âyetlerini inkâr ettiler. Allahü teâlâ da bunları günahları sebebiyle** azapla **yakaladı**.*-son iki cümle makablindeki cümleyi tefsir edicidir-,* **Şüphe yok ki Allahü teâlâ** murat ettiği şey üzerine **kuvvet sahibidir, ikabıda şiddetlidir.**

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾

53. Bu da, bir millet kendilerinde bulunanı (güzel ahlâk ve meziyetleri) değiştirinceye kadar Allah'ın onlara verdiği nimeti değiştirmeyeceğinden dolayı-

680 "Yeteveffâ" fiili "ya"ile okunduğu gibi "te" ile "tetevaffa" diye de okundu.
681 Âyetin başındaki "lev" harfinin cevabı şudur: "Elbetteki büyük bir görmüş olurdun."

dır. Gerçekten Allah işitendir, bilendir.

Açıklaması:

53- Bu yani kâfirlere azap edilmesi **Allahü teâlânın ta ki onlar nefislerinde olanı tağyir edinceye** nimetlerini küfürle değiştirinceye **kadar** –*Mesela Mekke kâfirlerinin açlıktan doyurulmalarını, korkudan emniyette olmalarını ve kendilerine peygamber gönderilmesini küfürle, Allahü teâlâ yolundan men etmekle ve mü'minlerle savaşmakla değiştirmeleri gibi-* **bir kavme ihsan etmiş olduğu nimeti değiştirici** o nimeti musibetle tebdil edici **olmaması ve şüphesiz ki Allahü teâlânın işitici ve bilici olması sebebiyledir.**

كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْۗ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْۚ فَاَهْلَكْنٰهُمْ بِذُنُوْبِهِمْ وَاَغْرَقْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَۚ وَكُلٌّ كَانُوْا ظٰلِمِيْنَ ﴿٥٤﴾

54. (Evet bunların durumu), Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin durumuna benzer. Onlar Rablerinin âyetlerini yalanlamışlardı; biz de onları günahlarından ötürü helâk etmiştik ve Firavun ailesini (denizde) boğmuştuk. Hepsi de zalim idiler.

Açıklaması:

54- Firavun'un kavminin ve onlardan evvelkilerin âdeti gibi ki Rablerinin âyetlerini tekzip ettiler. Artık onları günahları sebebiyle helak ettik. Ve Firavun'un kavmini onunla beraber **gark ettik. Ve** tekzipte bulunan ümmetlerinden **hepsi zalim olmuşlardır.**

اِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَۚ ﴿٥٥﴾

55. Allah katında, yürüyen canlıların en kötüsü kâfir olanlardır. Çünkü onlar iman etmezler.

Açıklaması:

55- Bu âyeti kerime Kurayza hakkında nâzil oldu. **Şüphe yok ki yeryüzünde yürüyen canlıların Allahü teâlâ katında en şerlisi o kimselerdir ki kâfir olmuşlardır. Artık onlar iman etmezler.**

اَلَّذِيْنَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُوْنَ عَهْدَهُمْ فِىْ كُلِّ مَرَّةٍ وَّهُمْ لَا يَتَّقُوْنَ ﴿٥٦﴾

56. Onlar, kendileriyle antlaşma yaptığın, sonra her defasında hiç çekinmeden ahidlerini bozan kimselerdir.

Açıklaması:

56- Onlar ki onlarla, müşriklere yardım etmeyecekleri hakkında **muahede yapmış idin. Sonra her defasında** hakkında anlaşma yapmış oldukları **ahidlerini bozarlar. Ve onlar** bu mağduriyette bırakmaları hususunda Allahü teâlâdan **korkmazlar**.

فَاِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِى الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

57. Eğer savaşta onları yakalarsan, ibret almaları için onlar ile (onlara vereceğin ceza ile) arkalarında bulunan kimseleri de dağıt.

Açıklaması:

57- İmdi her ne zaman[682] **muharebede kat'î sürette onları yakalarsan,** onları bulursan **onlarla onların arkasında olan** muharibleri onlara azap etmekle ve ukubetle **ayır. Tâ ki onlar** yani onların arkasında olanlar **tezekkür ederler** onlarla vaazlanırlar.

وَاِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ اِلَيْهِمْ عَلٰى سَوَآءٍ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَآئِنِينَ ﴿٥٨﴾

58. (Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan, sen de (onlarla yaptığın ahdi) aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir. Çünkü Allah, hainleri sevmez.

Açıklaması:

58- Eğer seninle anlaşma yapmış **bir kavmin** sana zâhir olan bir alâmet sebebiyle anlaşma hususunda **hiyanetinden korkarsan** onların anlaşmasını **onlara müsavaat üzere** onların seni bir gadirle töhmet altına almasınlar diye onlara ahdin bozulduğunu bildir. **Şüphe yok ki Allahü teâlâ hain olanları sevmez.**

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا ؕ اِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾

59. İnkâr edenler yakayı kurtardıklarını sanmasınlar. Çünkü onlar (bizi) âciz bırakamazlar.

Açıklaması:

59- Bu âyet-i kerime Bedir gününde kaçıp kurtulan kâfirler hakkında indi. **Zannetme ki** Ey Muhammed **küfreden kişiler** Allahü teâlâyı **geçmişlerdir,** yani O'nu aşmışlardır. **Şüphe yok ki onlar aciz bırakamayacaklardır.** O'nu

682 "İmma" lafzında İn'i şartıyyenin nûnunun zaid olan "ma" nın mimine idğamı vardır-

aşamayacaklardır.[683]

وَاَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهٖ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ ۚ لَا تَعْلَمُونَهُمْ ۚ اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ ۚ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَىْءٍ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾

60. Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın, onunla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği (düşman) kimseleri korkutursunuz. Allah yolunda ne harcarsanız size eksiksiz ödenir, siz asla haksızlığa uğratılmazsınız.

Açıklaması:

60- Ve onlara onlarla savaşmaya **her kuvvetten** Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki "o kuvvet ok atmaktır. (Bunu Müslim rivâyet etti.) **Ve atları bağlamaktan** *-Rıbat kelimesi-* mastar olup yani o atları Allahü teâlâ yolunda hapsetmekten **gücünüzün yettiğini hazırlayınız. Bununla Allahü teâlâ düşmanını ve sizin düşmanınızı** yani Mekke kâfirlerini **ve onlardan gayrı başkalarını** yani onların dışında olanları **–ki onlar ya münafıklardır ya da Yahudilerdir- -ki siz bunları bilemezsiniz, Allahü teâlâ onları bilir- korkutunuz. Ve her ne şeyi ki Allahü teâlâ yolunda infak ederseniz size** onun karşılığı **tamamen ödenir. Ve siz asla zulme uğratılmazsınız.** Ondan hiçbir şey bakımından noksan bırakılmazsınız.

وَاِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۚ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾

61. Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et, çünkü O işitendir, bilendir.

Açıklaması:

61- Ve eğer onlar sulha[684] **meylederlerse sen de ona meylet** ve onlarla anlaşma yap. İbni Abbas (r.a.) buyurdu ki: "Âyetin bu kısmı kılıç âyeti ile neshedilmiştir.

İmâm-ı Mücahid de buyurdu ki bu anlaşma ehl-i kitaba mahsustur. Çünkü bu âyet Beni Kurayza hakkında nazil olmuştur.

683 Bir kıraatte "La tahsebenne" fiili "ya" ile "La yahsebenne" diye okundu. O zaman birinci mef'ul mahzuftur. Yani "Kendilerini". Bir kıraatte "innehum"deki elif nun maddesi bir lam harf-i cer'inin takdir edilmesi üzere fetha ile "ennehüm"diye okundu.

684 "Silm" lafzı kesrayla ve fethayla okundu. Sulh demektir.-

Ve Allahü teâlâya tevekkül et. O'na güven. **Şüphe yok ki o** sözü **bihakkın işiticidir.** Fiili de **bihakkın bilicidir.**

وَاِنْ يُرِيدُوٓا اَنْ يَخْدَعُوكَ فَاِنَّ حَسْبَكَ اللّٰهُ هُوَ الَّذِى اَيَّدَكَ بِنَصْرِهٖ وَبِالْمُؤْمِنِينَۙ ﴿٦٢﴾

62. Eğer sana hile yapmak isterlerse, şunu bil ki, Allah sana kâfidir. O, seni yardımıyla ve müminlerle destekleyendir.

Açıklaması:

62- Sana karşı hazırlık yapmak için sulh yapmakla **sana hile yapmak isterlerse şüphe yok ki sana yetici olan Allahü teâlâdır. O, o zattır ki seni nusretiyle ve mü'minler ile te'yid buyurmuştur.**

وَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْۜ لَوْ اَنْفَقْتَ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا مَّآ اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْۜ اِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾

63. Ve (Allah), onların kalplerini birleştirmiştir. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların gönüllerini birleştiremezdin, fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü O, mutlak galiptir, hikmet sahibidir.

Açıklaması:

63- Ve düşmanlıklardan sonra **onların kalplerinin arasını te'lif etti,** cem etti **ki eğer yerde bulunanın tamamını sarfedecek olsa idin onların kalpleri arasına bir ülfet düşüremezdin. Velâkin Allahü teâlâ onların arasını** kudreti ile **telif etti. Şüphe yok ki O Azîz'dir.** İşi üzerine gâliptir. **Hakîm'dir** hiçbir şey O'nun hikmetinden dışarı çıkmaz.

يٰٓاَيُّهَا النَّبِىُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَۜ ﴿٦٤﴾

64. Ey Peygamber! Sana ve sana uyan müminlere Allah yeter.

Açıklaması:

64- Ey peygamber sana Allahü teâlâ kâfidir. Ve Müslümanlardan sana tâbi olanlar da sana kâfidir.

يٰٓاَيُّهَا النَّبِىُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِۜ اِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِۚ وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُٓوا اَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

65. Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa, iki yüze (kâfire) galip gelirler. Eğer sizden yüz kişi olursa, kâfir

olanlardan bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur.

Açıklaması:

65- Ey Peygamber mü'minleri kâfirlerle savaşmaya **teşvik et. Eğer sizden sabredici yirmi kişi olsa** onlardan **iki yüze galip olurlar. Ve eğer sizden yüz kişi olsa**[685] **kâfir olanlardan bine galip gelirler. Çünkü onlar şüphe yok ki hakkı anlamaz bir kavimdirler.**

Bu âyet, emir manasında olan bir haberdir. Yani sizden yirmi kişi iki yüz kişi ile, yüz kişi de bin kişi ile savaşsın ve onlara karşı sebatkâr olsun demektir. Sonra bu âyet-i kerime Müslümanlar çoğaldığı zaman bir sonraki âyet-i kerîmeyle neshedilmiştir.

اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًاۗ فَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِۚ وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ اَلْفٌ يَغْلِبُٓوا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِۗ وَاللّٰهُ مَعَ الصّٰبِرِينَ ﴿٦٦﴾

66. Şimdi Allah, yükünüzü hafifletti; sizde zayıflık olduğunu bildi. O halde sizden sabırlı yüz kişi bulunursa, (onlardan) iki yüz kişiye galip gelir. Ve eğer sizden bin kişi olursa, Allah'ın izniyle (onlardan) iki bin kişiye galip gelirler. Allah sabredenlerle beraberdir.

Açıklaması:

66- Şimdi Allahü teâlâ sizden yükü hafifleştirdi. Ve bilmiştir ki sizde muhakkak ki sizin gibilerinizin on tanesinin savaş yapmasında **bir zayıflık vardır. Sizden sabredici yüz kişi bulunursa** onlardan **iki yüze galip olurlar. Ve eğer sizden bin kişi bulunursa Allahü teâlânın izni ile** O'nun iradesi ile **iki bine galip gelirler.**

Bu, emir manasında olan bir haberdir. Yani sizin iki katınızla savaşınız ve onlara karşı sebatkar olunuz. **Ve Allahü teâlâ** yardımıyla **sabredenlerle beraberdir.**

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَكُونَ لَهٗٓ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِى الْاَرْضِۗ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللّٰهُ يُرِيدُ الْاٰخِرَةَۗ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾

67. Yeryüzünde ağır basıncaya (küfrün belini kırıncaya) kadar, hiçbir peygambere esirleri bulunması yaraşmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz, halbuki Allah (sizin için) ahireti istiyor. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir.

685 "Yekün" fiili "ya"ile okunduğu gibi "te" ile "tekün"diye de okundu.-

Açıklaması:

67- Bu âyet-i kerîme Müslümanlar Bedir esirlerinden fidye aldıklarında inmiştir.

Hiçbir peygamber için yeryüzünde tamamen kuvvetlenmedikçe kâfirleri katletmek hususunda mubalağa etmedikçe **kendisi için esirler bulunması**[686] **muvafık değildir.** Ey mü'minler **siz** fidye almakla **dünya menfaatini** metaını **istersiniz. Allahü teâlâ ise** sizin için **ahireti** yani onları katlederek ahiret sevabını **irade buyuruyor. Ve Allahü teâlâ Azîz'dir, Hakîm'dir.** Bu âyet-i kerîme "Feimma mennen bağdu ve imma fidâen" âyet-i kerîmesi ile nesh olunmuştur.

لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَآ اَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾

68. Allah tarafından önceden verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldığınız fidyeden ötürü size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.

Açıklaması:

68- Eğer Allahü teâlâdan sizin için ganimetlerin ve esirlerin helâl olmasıyla **geçmiş bir yazı olmasaydı almış olduğunuz şey** fidye **hususunda size elbette büyük bir azap dokunurdu.**

فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا ۟ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۚ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٩﴾

69. Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve temiz olarak yiyin. Ve Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah bağışlayan, merhamet edendir.

Açıklaması:

69- Artık ganimet olarak elde ettiğiniz şeyden helâl ve hoş olarak yiyin ve Allahü teâlâdan korkun. Şüphe yok ki Allahü teâlâ Gafûr'dur, Rahîm'dir.

يَآ اَيُّهَا النَّبِىُّ قُلْ لِمَنْ فِى اَيْدِيكُمْ مِنَ الْاَسْرٰٓى ۙ اِنْ يَعْلَمِ اللّٰهُ فِى قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّآ اُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٠﴾

70. Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere de ki: Eğer Allah kalplerinizde hayır olduğunu bilirse, sizden alınandan (fidyeden) daha hayırlısını size verir ve sizi bağışlar. Çünkü Allah bağışlayan-dır, esirgeyendir.

686 "Yeküne"fiili "ya" ile okunduğu gibi "ta" ile "teküne" diyede okundu.-

Açıklaması:

70- Ey Peygamber! Ellerinizde esirlerden[687] **olan kimselere de ki: Eğer Allahü teâlâ sizin kalblerinizde bir hayır** iman ve ihlas **bilirse sizden alınmış olan şeyden** fidyeden **daha hayırlısını** dünyada size onu kat kat vererek ve âhirette de sizi sevaplandırarak **size verir. Ve sizin için** günahlarınızı **mağfiret eder. Ve Allahü teâlâ Gafûr'dur, Rahîm'dir.**

وَاِنْ يُّرِيْدُوْا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ فَاَمْكَنَ مِنْهُمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۷۱﴾

71. Eğer sana hainlik etmek isterlerse (üzülme, çünkü) daha önce Allah'a da hainlik etmişlerdi de Allah onlara karşı sana imkân ve kudret vermişti. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

Açıklaması:

71- Ve eğer o esirler **sana** izhar etmiş oldukları sözle **hiyanet etmek isterlerse, muhakkak ki daha evvel** Bedir'den evvel küfürle **Allahü teâlâya hiyanet ettiler de** Bedir'de katledilmekle ve esir edilmekle **onlara** (mağlup edilmelerine) **imkân verdi** eğer geri dönerlerse bunun aynısını beklesinler. **Ve Allahü teâlâ** mahlukatını **bilicidir,** yaratışında **hikmet sahibidir.**

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَالَّذِيْنَ اٰوَوْا وَّنَصَرُوْٓا اُولٰٓئِكَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ؕ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يُهَاجِرُوْا مَا لَكُمْ مِّنْ وَّلَايَتِهِمْ مِّنْ شَىْءٍ حَتّٰى يُهَاجِرُوْا ۚ وَاِنِ اسْتَنْصَرُوْكُمْ فِى الدِّيْنِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ اِلَّا عَلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيْثَاقٌ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿۷۲﴾

72. İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp yardım edenler var ya, işte onların bir kısmı diğer bir kısmının dostlarıdır. İman edip de hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar size onların mirasından hiçbir pay yoktur. Eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavim aleyhine olmaksızın (o Müslümanlara) yardım etmek üzerinize borçtur. Allah yapacaklarınızı hakkıyla görmektedir.

Açıklaması:

72- O kimseler ki iman ettiler ve hicrette bulundular ve Allahü teâlâ yolunda mallarıyla ve nefisleriyle mücahedeye atıldılar –*ki onlar muhacirlerdir*- **ve o kimseler ki** Hz. Peygamber'e **yer verdiler ve yardım ettiler –ki**

687 Bir kıraatte "üsera" lafzı "esra" diye okundu.

onlar ensâr-ı- işte onlar yardımda ve verasette **birbirlerinin velileridirler. Ve o kimseler ki iman ettiler ve hicrette bulunmadılar ve hicret edinceye kadar onların velâyetinden**[688] **hiçbir şey size ait değildir.** Sizinle onların arasında hiçbir veraset bağı yoktur. Ve ganimette de onlar için bir nasip yoktur

Bu zikredilen son cümle sûrenin sonundaki âyetle nesholunmuştur. **Ve eğer din hususunda sizden yardım isterlerse** kâfirler üzerine onlara **yardım etmek sizin üzerinize icab eder. Ancak sizinle onların arasında bir misak** bir anlaşma **bulunmuş olan bir kavim aleyhine değil.** Artık o kavim aleyhine onlara yardımda bulunmayınız ve o kavimle olan anlaşmayı bozmayınız. **Ve Allahü teâlâ yapacaklarınızı tamamıyla görücüdür.**

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۗ اِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِى الْاَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴿٧٣﴾

73. Kâfir olanlar da birbirlerinin yardımcılarıdır. Eğer siz onu (Allah'ın emirlerini) yerine getirmezseniz yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesat olur.

Açıklaması:

73- Ve o kimseler ki kâfir olmuşlardır, onların bazıları bazısının yardım ve veraset hususunda **velileridir.** Onlarla sizin aranızda bir veraset bağı yoktur. **Eğer bunu** müslümanları dost edinmeyi ve kâfirleri kesip yok etmeyi **yapmazsanız yer yüzünde** küfrün kuvvetli olması ve İslâm'ın zayıf olması sebebiyle **bir fitne ve pek büyük bir fesat olur.**

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ اٰوَوْا وَنَصَرُٓوا اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۗ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٧٤﴾

74. İman edip de Allah yolunda hicret ve cihad edenler, (muhacirleri) barındıran ve yardım edenler var ya, işte gerçek müminler onlardır. Onlar için mağfiret ve bol rızık vardır.

Açıklaması:

74- Ve o kimseler ki iman ettiler ve hicrette bulundular ve Allahü teâlâ yolunda cihada atıldılar ve o kimseler ki *–muhacirleri-* **barındırdılar ve yardım ettiler. İşte gerçekten mü'min olanlar onlardır. Onlar için bir mağfiret ve cennette kerim bir rızık vardır.**

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَاُولٰٓئِكَ مِنْكُمْ ۗ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ

688 "Velyet" lafzı "vav"ın fethasıyla okunduğu gibi kesrasıyla "vilayet" diye de okundu-

بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِى كِتَابِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾

75. Sonradan iman eden ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenler de sizdendir. Allah'ın kitabına göre yakın akrabalar birbirlerine (vâris olmağa) daha uygundur. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir.

Açıklaması:

75- Ve o kimseler ki sonradan yani imana ve hicrete ilk yönelenlerden sonra **iman ettiler ve hicrette bulundular ve sizinle beraber cihada atıldılar artık onlar da sizlerdendir.** Ey muhacirler ve ensar! **Ve rahim sahipleri** karâbet sahipleri **Allahü teâlânın kitabında** Levh-i Mahfuz'da **bazıları bazılarına** veraset hususunda, iman ve geçen âyette zikredilen hicret sebebiyle varis olmaktan **daha yakındır. Şüphe yok ki Allahü teâlâ her şeyi tamamıyla bilicidir.** Mirasın bu hikmeti de onun geniş olan ilmindendir.

سُورَةُ التَّوْبَةِ

TEVBE SÛRESİ

Mekke'de nâzil oldui. 129 âyet-i kerimedir.

بَرَآءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖٓ اِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾

1. Allah ve Resûlünden kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtar!

Açıklaması:

1- Bu sûre **Allahü teâlâ ve Resûlü'nden kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklere** ulaşmak üzere indirilen **bir ültimatomdur.** Bu antlaşma süresiz, dört aydan daha az veya bu sürenin üzerinde olabilir. Antlaşmanın (müşrikler tarafından) bozulmuş olduğu yüce Allahü teâlânın şu kavl-i şerifinde zikredilmiştir.:

فَسِيحُوا فِى الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَاعْلَمُٓوا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِى الْكَافِرِينَ ﴿٢﴾

2. (Ey müşrikler!) Yeryüzünde dört ay daha dolaşın. İyi bilin ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz; Allah ise kâfirleri rezil (ve perişan) edecektir.

Açıklaması:

2- Bundan böyle yeryüzünde dört ay serbestçe dolaşın güvence içerisinde yürüyün. İleride gelecek âyet'in delaleti ile bu dört ayın ilki Şevval ayıdır. Bu aylar çıktıktan sonra artık size hiçbir güvence yoktur. **Şunu da bilin ki siz Allahü teâlâyı aciz bırakacak değilsiniz** yani O'nun azabından kurtulacak değilsiniz. **Allahü teâlâ mutlaka kâfirleri rusvay edecektir,** dünyada (Müslümanlar tarafından) katletmek, ahirette cehennem ateşi ile yakmak sureti ile onları rezil edecektir.

وَاَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖٓ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ بَرِيْٓءٌ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَۙ وَرَسُوْلُهٗ ۗ فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ ۗ وَبَشِّرِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍۙ ﴿٣﴾

3. Hacc-ı ekber (en büyük hac) gününde Allah ve Resûlünden insanlara bir bildiridir: Allah ve Resûlü müşriklerden uzaktır. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Ve eğer yüz çevirirseniz bilin ki, siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz. (Ey Muhammed)! O kâfirlere elem verici bir azabı müjdele!

Açıklaması:

3- Bir de Allahü teâlâ ve Resûlü'nden hacc-ı ekber günü, kurban bayramının birinci günü **insanlara bir ilan,** bildiridir **ki, Allahü teâlâ müşriklerden** ve onların antlaşmalarından **beridir. Resûlü de** aynı şekilde bu antlaşmalardan beridir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz. Ali'yi bu âyetin nazil olduğu hicretin dokuzuncu yılı, bu âyetlerin yanı sıra "Artık hiçbir müşrik bu seneden itibaren haccetmeyecek ve hiçbir çıplak Kâbe'yi tavaf etmeyecektir" fermanı ile birlikte (Mekke'ye) göndermiştir -Buhari.- **Derhal** küfürden **tevbe ederseniz, bu sizin için hayırlı olur. Yok eğer** imandan **yüz çevirirseniz, bilin ki siz, Allahü teâlâyı aciz bırakacak değilsiniz. Kâfirleri acıklı** elem verici **bir azapla müjdele** (onlara bu azabın varlığını) haber ver. Ki o azap da dünyada öldürülmek ve esir olmak, ahirette de ateşte yanmaktır.

اِلَّا الَّذِيْنَ عَاهَدْتُّمْ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوْكُمْ شَيْـًٔا وَّلَمْ يُظَاهِرُوْا عَلَيْكُمْ اَحَدًا فَاَتِمُّوْٓا اِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ اِلٰى مُدَّتِهِمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِيْنَ ﴿٤﴾

4. Ancak kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklerden (antlaşma şartlarına uyan) hiçbir şeyi size eksik bırakmayan ve sizin aleyhinize herhangi bir kimseye arka çıkmayanlar (bu hükmün) dışındadır. Onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayınız. Allah (haksız-lıktan) sakınanları sever.

Açıklaması:

4- Ancak antlaşma yaptığınız müşriklerden bilahere size antlaşmanın şartlarından **hiçbir eksiklik yapmamış ve sizin aleyhinizde** kâfirlerden **hiçbir kimseye arka çıkmamış,** yardım etmemiş **onlar müstesna! Bunların** üzerinde sözleştiğiniz **müddetleri** sona erinceye **kadar sözleşmelerini tamamlayınız. Çünkü Allahü teâlâ**, ahidleri tamamlamak suretiyle **takvaya erenleri sever.**

فَاِذَا انْسَلَخَ الْاَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِيْنَ حَيْثُ وَجَدْتُّمُوْهُمْ وَخُذُوْهُمْ وَاحْصُرُوْهُمْ وَاقْعُدُوْا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍۚ فَاِنْ تَابُوْا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوْا سَبِيْلَهُمْۗ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٥﴾

5. Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayın, onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Allah yarlığayan, esirgeyendir.

Açıklaması:

5- Müşriklere verilen sürenin bitimi sayılan **haram aylar çıktığı vakit artık o müşrikleri nerede bulursanız** *-ister "Hill" bölgesi olsun ister harem bölgesi olsun-* **öldürün.** Onları esir etmek süreti ile **yakalayın,** kalelerinde **hapsedin** ki öldürmek ya da Müslüman olmak seçeneklerinden birini kabule mecbur kalsınlar. **Ve** gittikleri **bütün yol başlarını tutun. Eğer** küfürden **tevbe ederler ve namazı kılıp zekâtı verirlerse, kendilerini serbest bırakın** ve onlara sataşmayın. **Gerçekten Allahü teâlâ** tevbe edenleri **çok bağışlayıcı; çok merhametlidir.**[689]

وَاِنْ اَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَاْمَنَهٗۗ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْلَمُوْنَ ﴿٦﴾

6. Ve eğer müşriklerden biri senden aman dilerse, Allah'ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona aman ver, sonra (müslüman olmazsa) onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır. İşte bu (müsamaha), onların, bilmeyen bir kavim olmalarından dolayıdır.

Açıklaması:

6- Eğer müşriklerden biri senden öldürülmekten **eman dilerse ona eman ver! Ta ki, Allahü teâlânın kelâmını,** Kur'an'ı **dinlesin. Sonra onu** eğer iman etmez ise, biraz daha düşünmesi için **emin olduğu yere** *–ki o yer de kendi kavminin yurdudur-* **ulaştır. Bu** zikredilen emir şundan dolayıdır ki, **onlar** Allahü teâlânın dinini **bilmeyen bir topluluktur,** mutlaka Kur'an dinlemeleri gerekir.[690]

689 "Külle" lafzı, harf-i cerrin çekilmesi ile mensubtur.
690 Âyet-i kerimede yer alan "Ahadün" kelimesi mukadder bir "istecere" fiili ile merfu olup mezkur "isticare" fiili onu tefsir etmektedir

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللهِ وَعِنْدَ رَسُولِهٖٓ اِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِۚ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْۜ اِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾

7. Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle antlaşma yaptıklarınızın dışında müşriklerin Allah ve Resûlü yanında nasıl (muteber) bir ahdi olabilir? Onlar size karşı dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın. Çünkü Allah (ahdi bozmaktan) sakınanları sever.

Açıklaması:

7- Müşriklerin Allah Resûlü katında nasıl bir sözleşmesi olabilir? Oysa onlar Allahü teâlâyı ve Resûlünü inkâr etmekte ve onlara verdikleri sözde durmamaktadırlar. Yani böyle bir sözleşme olamaz. **Ancak** Hudeybiye günü **Mescid-i Haramda sözleşme yaptığınız kimseler vardır ki, onlar müstesnadır.** Bunlar, daha önce istisna edilen Kureyş topluluğudur. **Bunlar size karşı dürüst hareket ettikçe,** verdikleri sözde durup onu ihlal etmedikçe, **siz de onlara karşı** sözünüzü yerine getirmek hususunda **dürüst olun. Şüphesiz Allahü teâlâ***, (hıyanetten)* **sakınanları sever.** Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.), müşrikler Huza'a kabilesine karşı Beni Bekr kabilesine yardım edinceye kadar, onlara vermiş olduğu ahdine sadakat göstermiştir.[691]

كَيْفَ وَاِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ اِلًّا وَلَا ذِمَّةًۜ يُرْضُونَكُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبٰى قُلُوبُهُمْۚ وَاَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَۚ ﴿٨﴾

8. Nasıl olabilir ki! Onlar size galip gelselerdi, sizin hakkınızda ne ahit, ne de antlaşma gözetirlerdi. Onlar ağızlarıyla sizi razı ediyorlar, halbuki kalpleri (buna) karşı çıkıyor. Çünkü onların çoğu yoldan çıkmışlardır.

Açıklaması:

8- Müşriklerle nasıl sözleşme olabilir ki, **size galip gelseler** yani size karşı zafer kazanmış olsalar **hakkınızda ne bir yakınlık gözetirler, nede bir zimmet:** sözleşme. Aksine onlar güçleri nisbetinde sizleri ezmeye çalışırlar. **Ağızlarıyla** yani güzel sözleriyle **sizi razı etmeye çalışırlar. Fakat kalpleri** verdikleri sözde durmaya **karşıdır. Onların çoğu fasıklardır.** Yani ahidlarini bozucudurlar. [692]

اِشْتَرَوْا بِاٰيَاتِ اللهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهٖۜ اِنَّهُمْ سَٓاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾

691 Âyet-i kerimede yer alan "istekamû" kelimesinin başındaki "Mâ" şartiyyedir.
692 Âyet-i kerimede yer alan şart cümlesi haldir.

9. Allah'ın âyetlerine karşılık az bir değeri (dünya malını ve nefsânî istekleri) satın aldılar da (insanları) O'nun yolundan alıkoydular. Gerçekten onların yapmakta oldukları şeyler ne kötüdür!

Açıklaması:

9- Onlar Allahü teâlânın âyetleri olan Kur'an **karşılığında,** dünyadan **az bir kıymeti satın aldılar da** yani heva ve arzularına tabi oldular ve o âyetler'e uymayı terk ettiler de **insanları Allahü teâlâ yolundan,** O'nun dininden **çevirdiler. Bunlar yok mu? Yaptıkları şeyler** yani onların bu davranışları **pek çirkindir.**

لَا يَرْقُبُونَ فِى مُؤْمِنٍ اِلًّا وَلَا ذِمَّةً وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾ فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَاِخْوَانُكُمْ فِى الدِّيْنِ ۗ وَنُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾

10. Bir mümin hakkında ne ahit tanırlar ne de antlaşma. Çünkü onlar saldırganların kendileridir.

11. Fakat tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse, artık onlar dinde kardeşlerinizdir. Biz, bilen bir kavme âyetlerimizi böyle açıklıyoruz.

Açıklaması:

10- Bir mü'minin hakkında ne bir yakınlık gözetirler, ne de bir sözleşme. İşte bunlar mütecavizlerin ta kendileridir.

11- (Bundan böyle) **Eğer tevbe ederler, namazı dosdoğru kılarlar; zekatı verirlerse, o vakit** onlar **dinde kardeşleriniz olurlar. Biz âyetleri anlayacak** yani düşünecek **bir kavme açıklarız.**

وَاِنْ نَكَثُٓوا اَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِى دِينِكُمْ فَقَاتِلُٓوا اَئِمَّةَ الْكُفْرِ ۙ اِنَّهُمْ لَآ اَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴿١٢﴾

12. Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar, ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. (Onlara karşı savaşırsanız) umulur ki küfre son verirler.

Açıklaması:

12- Eğer sözleşmelerinden sonra yeminlerini, verdikleri sözleri **bozarlar ve dininize saldırmaya kalkışırlarsa,** yani dininizi ayıplarlarsa **küfrün öncülerini** yani küfre önderlik edenleri **hemen tepeleyin. Çünkü onların yeminleri** yani sözleşmeleri **yoktur. Olur ki** küfürlerinden vazgeçerler.[693]

693 Âyet-i kerimede zahir isim (Eimmete'l küfri) zamir yerine konulmuştur. Âyet-i keri-

اَلَا تُقَاتِلُوْنَ قَوْمًا نَّكَثُوْٓا اَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوْا بِاِخْرَاجِ الرَّسُوْلِ وَهُمْ بَدَؤُكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ ؕ اَتَخْشَوْنَهُمْ ۚ فَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشَوْهُ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿١٣﴾

13. (Ey müminler!) verdikleri sözü bozan, Peygamber'i (yurdundan) çıkarmaya kalkışan ve ilk önce size karşı savaşa başlamış olan bir kavme karşı savaşmayacak mısınız; yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer (gerçek) müminler iseniz, bilin ki, Allah, kendisinden korkmanıza daha lâyıktır.

Açıklaması:

13- Öyle bir kavimle harbetmez misiniz yani harbetmelisiniz **ki onlar yeminlerini** yani sözleşmelerini **bozdular.** Darü'n-nedvede yaptıkları istişare neticesinde **Peygamber'i** Mekke'den **çıkarmaya karar verdiler. Ve ilk önce** sizin anlaşmanız olan Huza'a kabilesine karşı Beni Bekr kabilesi yanında çarpışmak suretiyle **size** hücuma **onlar başladılar.** O halde onlarla çarpışmaktan sizi alıkoyan şey nedir?! **Yoksa onlardan çekiniyor** yani korkuyor **musunuz? Eğer gerçek müminler iseniz** onlarla çarpışmayı terketmek hususunda **Allah, korkulmaya daha layıktır.**

قَاتِلُوْهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِاَيْدِيْكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُوْرَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِيْنَ ۙ ﴿١٤﴾

14. Onlarla savaşın ki, Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın; onları rezil etsin; sizi onlara galip kılsın ve mümin toplumun kalplerini ferahlatsın.

Açıklaması:

14- Onlarla harbedin ki, Allah sizin ellerinizle kendilerine azap etsin -yani onları öldürsün- **onları rüsva etsin** yani esaret ve üzerlerine hakimiyetle onları alçaltsın **onlara karşı size yardım etsin ve mümin bir kavmin yüreklerine** kendilerine yapılanlara mukabil **sevinç versin.** Burada sözü edilenler Huza'a kabilesidir.

وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوْبِهِمْ ؕ وَيَتُوْبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿١٥﴾

15. Ve onların (müminlerin) kalplerinden öfkeyi gidersin. Allah dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

---

mede yer alan "La Eymâne lafzı bir kıraatle "La İmane "(onların imanları yoktur) şeklinde, hemzenin kesrası ile okunmuştur.

Açıklaması:

15- Ve kalplerindeki kini tasayı **gidersin. Hem Allah** Ebu Süfyan gibi **dilediğine** İslâm'a dönmek suretiyle **tevbe nasip eder. Allah her şeyi bilir, hikmet sahibidir.**

اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلَا رَسُوْلِهٖ وَلَا الْمُؤْمِنِيْنَ وَلِيْجَةً ۗ وَاللّٰهُ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٦﴾

16. Yoksa, Allah, sizden, cihad edip Allah, peygamber ve müminler-den başkasını kendilerine sırdaş edinmeyenleri ortaya çıkarmadan bırakılacağınızı mı sandınız? Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

Açıklaması:

16- Yoksa -Buradaki "Em" istifham hemzesi anlamındadır- **siz zannettiniz mi ki, kendi halinize bırakılacaksınız da Allah içinizden** samimiyetle **cihad edenleri, Allah'tan, Resûlü'nden ve müminlerden başkasını dost,** sırdaş ve yarenler **edinmeyenleri** ortaya koyma ilmiyle **bilmeyecek?** Yani (davalarında) samimi olanlar -ki onlar da yukarıda vasıfları belirtilen kimselerdir- diğerlerinden ayrılmayacak? **Halbuki Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır.**

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِيْنَ اَنْ يَّعْمُرُوْا مَسٰجِدَ اللّٰهِ شٰهِدِيْنَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ ۗ اُولٰۤىِٕكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ ۚ وَفِى النَّارِ هُمْ خٰلِدُوْنَ ﴿١٧﴾

17. Allah'a ortak koşanlar, kendilerinin kâfirliğine bizzat kendileri şahitlik ederlerken, Allah'ın mescitlerini imar etme selâhiyetleri yoktur. Onların bütün işleri boşa gitmiştir. Ve onlar ateşte ebedî kalacaklardır.

Açıklaması:

17- Müşrikler, vicdanlarına karşı kendi küfürlerine kendileri şahit olup dururlarken, içine girmek ve orada oturmak suretiyle **Allah'ın mescidini imar etmeleri kâbil değildir. Onların bütün yaptıkları** geçerlilik şartı (olan iman) bulunmadığı için **boşa gider. Cehennemde ebedî kalacaklar da onlardır.**[694]

اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسٰجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَلَمْ

694 Âyet-i kerimede yer alan "Mescide" kelimesi "Mesacide" (mescidler) şeklinde çoğul olarak da okunur.

يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ فَعَسٰٓى اُولٰٓئِكَ اَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾

18. Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır.

Açıklaması:

18- Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, Allah'tan başka kimseden **korkmayanlar imar eder. İşte hidâyete ermiş olmaları umulanlar da bunlardır.**

اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَآجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ۗ لَا يَسْتَوٗنَ عِنْدَ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ﴿١٩﴾

19. (Ey müşrikler!) Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı onarmayı, Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad edenlerin imanı ile bir mi tutuyorsunuz? Halbuki onlar Allah katında eşit değillerdir. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.

Açıklaması:

19- Siz, **hacılara su dağıtma işi ile Mescid-i Haram'ın imarını** yani bu işleri yerine getiren kimseleri **Allah'a ve ahiret gününe iman edip Allah yolunda cihad eden gibi mi tuttunuz? Bunlar Allah indinde** fazilet noktasında **bir olamazlar. Allah zalim** yani kâfir **bir kavme hidâyet vermez.** Bu âyet-i kerime, söz konusu eşitliği iddia eden Hz. Abbas ve onun gibi düşünenler hakkında nazil olmuştur.

اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۙ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ ۗ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُونَ ﴿٢٠﴾ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنّٰتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ ۙ ﴿٢١﴾ خَالِدِينَ فِيهَآ اَبَدًا ۗ اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗٓ اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُٓوا اٰبَآءَكُمْ وَاِخْوَانَكُمْ اَوْلِيَآءَ اِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْاِيمَانِ ۚ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَآؤُكُمْ وَاَبْنَآؤُكُمْ وَاِخْوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَاَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَآ اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَجِهَادٍ فِى سَبِيلِهٖ فَتَرَبَّصُوا حَتّٰى يَأْتِىَ اللّٰهُ بِاَمْرِهٖ ۗ وَاللّٰهُ لَا

يَهْدِى الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾

20. İman edip de hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, rütbe bakımından Allah katında daha üstündürler. Kurtuluşa erenler de işte onlardır.

21. Rableri onlara, tarafından bir rahmet ve hoşnutluk ile, kendileri için, içinde tükenmez nimetler bulunan cennetler müjdeler.

22. Onlar orada ebedî kalacaklardır. Şüphesiz ki Allah katında büyük mükâfat vardır.

23. Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi (bile) veli edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin kendileridir.

24. De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah'tan, Resûlünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah fâsıklar topluluğunu hidayete erdirmez.

Açıklaması:

20- İman edip muhacir olanlar, Allah yolunda mallarıyla canlarıyle cihad yapanlar Allah katında derece rütbe **itibariyle** böyle olmayanlardan **daha büyüktürler. Ve işte bunlar murada erenlerin** hayra nail olup kurtulanların **ta kendileridirler.**

21- Rableri onları, kendi tarafından bir rahmet ve rıza ile; onlar için içlerinde daimi nimetler bulunan cennetlerle müjdeler.

22- Onlar orada ebedî olarak kalıcıdırlar. Çünkü Allah katında pek büyük mükâfat vardır.[695]

23- Bu âyet-i kerime, ailesi ve ticareti dolayısıyla hicreti terkeden müslümanlar hakkında nazil olmuştur: Ey iman **edenler! Babalarınız ve kardeşleriniz, iman üzerine** küfrü **tercih ediyor,** benimsiyorlarsa, **onları dost edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse, işte onlar, zalimlerin ta kendileridirler.**

24- (Hicret etmeyenlere) **de ki: "Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, karılarınız, kabileniz** yakınlarınız **kazandığınız mallar, geçersiz olmasından** yani revaç bulmamasından **korktuğunuz bir ticaret ve hoşunuza giden meskenler, size Allah ve Resûlü'nden ve hak yolunda cihaddan daha sevgiliyse,** buna bağlı olarak da hicretten ve cihaddan geri kalacak

695 Âyet-i kerimede yer alan "Hâlidîne" kelimesi "hal-i mukaddere" düşer.

iseniz **Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin.** Bu emir onlar için bir tehdittir. **Allah fasık bir kavme hidâyet vermez.**[696]

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِى مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ ۚ ﴿٢٥﴾

25. Andolsun ki Allah, birçok yerde (savaş alanlarında) ve Huneyn savaşında size yardım etmişti. Hani çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat sizi hezimete uğramaktan kurtaramamıştı. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonunda (bozularak) gerisin geri dönmüştünüz.

Açıklaması:

25- Yemin olsun Allah size Bedir, Kureyza ve Nadir gibi **birçok** harp **yerlerinde ve** hatırla ki, **Huneyn gününde yardım etti.**

Huneyn: Mekke ile Taif arasında bir vadinin ismidir. Yani bu vadide Hevâzin kabilesi ile çarpıştığınız günü hatırla. Bu da Hicretin **8**. senesinde Şevval ayında olmuştu. **Hani çokluğunuz o zaman size kendini beğenmişlik vermişti** buna bağlı olarak: "Bu gün azlığımız sebebiyle mağlup olmayız" demiştiniz -o *vakit müslümanlar on iki bin, kafirler dört bin kişi civarında idiler*- **de bu sizden hiçbir şeyi gideremeyişti. Yeryüzü olanca genişliği ile başınıza dar gelmişti.** Ve size ulaşan korkunun büyüklüğü nedeniyle içinde rahat edebileceğiniz bir yer bile bulamamıştınız. **Sonra da bozularak** hezimet içerisinde **arkanıza dönmüştünüz.** Hz. Peygamber (s.a.v.) beyaz katırı üzerinde, yanında yalnızca Hz. Abbas ve hayvanının yularını tutan Ebu Süfyan olduğu halde yerinden hiç ayrılmamıştı.[697]

ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلٰى رَسُولِهٖ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَاَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۗ وَذٰلِكَ جَزَآءُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦﴾

26.Sonra Allah, Resûl'ü ile müminler üzerine sekînetini (sükûnet ve huzur duygusu) indirdi, sizin görmediğiniz ordular (melekler) indirdi de kâfirlere azap etti. İşte bu, o kâfirlerin cezasıdır.

Açıklaması:

26- Sonra Allah sükûnet gönül rahatlığı **ve rahmetini Resûlü ile müminlerin üzerine indirdi.** Hz. Abbas Hz. Peygamberin izniyle onları çağırdı

696 Âyet-i kerimede yer alan "Aşîretüküm" kelimesi, bir kıraatte Aşiratüküm" şeklinde çoğul olarak okunmuştur.

697 Âyet-i kerimede "bimâ Rahubet" cümlesi içinde yer alan "ma" mastariyedir. Cümle "Mea ruhbiha" tevilindedir.

ve Hz. Peygamber'in etrafında toplanıp çarpışmaya devam ettiler. **Görmediğiniz** meleklerden **askerler indirdi de kafirleri** katletmek ve esir almak suretiyle **azaba çekti. İşte kâfirlerin cezası budur.**

ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَشَآءُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٧﴾

27. Sonra Allah, bunun ardından yine dilediğinin tevbesini kabul eder. Zira Allah bağışlayan, esirgeyendir.

Açıklaması:

27- Sonra Allah bunun arkasından onlardan **dilediğine** müslüman olmak suretiyle **tevbe nasip eder. Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.**

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَاۚ وَاِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖٓ اِنْ شَآءَۚ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

28. Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan korkar-sanız, (biliniz ki) Allah dilerse sizi kendi lütfundan zengin edecektir. Şüphesiz Allah iyi bilendir, hikmet sahibidir.

Açıklaması:

28- Ey iman edenler! Müşrikler iç alemleri kinli ve iğrenç olması nedeniyle **ancak bir pisliktir. Artık bu yıllarından** hicretin dokuzuncu yılından **sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar** harem bölgesine girmesinler. **Eğer** siz müşriklerin sizlerle olan ticaretlerinin kesilmesi dolayısıyla **yoksulluktan** fakirlikten **korkarsanız, Allah dilerse sizi fazlından zengin kılar.** Nitekim fetihler ve aldıkları cizyelerle onları zengin kılmıştır. **Şüphesiz Allah, en iyi bilendir; hikmet sahibidir.**

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهٗ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾

29. Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.

Açıklaması:

29- Kendilerine kitap verilenlerden yani Yahudi ve Hıristiyanlardan **oldukları halde Allah'a ve ahiret gününe inanmayan** Çünkü eğer aksi sabit olsaydı Hz. Peygamber'e (s.a.v.) iman ederlerdi. **Allah'ın ve Resûlü'nün** örneğin içki gibi **haram ettiğini haram tanımayan ve** kendinden başka bütün dinleri nesheden hak yani aslen sabit olan **dini** -ki o da İslâm dinidir- **din edinmeyen kimselerle alçalmış oldukları halde** yani hor ve zillet içerisinde İslâm'ın hükmüne teslim oldukları halde **cizyeyi** her yıl vermek üzere kendileri için tayin edilmiş vergiyi **kendi elleriyle** yani teslim oldukları halde, ya da (bir başka tefsire göre) vekil tayin etmeden bizzat kendi elleriyle cizyeyi gelip teslim etikleri halde verinceye kadar **harp edin.**[698]

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللّٰهِ ۖ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ ۚ يُضَاهِـُٔونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ ۚ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ ۚ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾

30. Yahudiler, Uzeyr Allah'ın oğludur, dediler. Hıristiyanlar da, Mesih (İsa) Allah'ın oğludur dediler. Bu onların ağızlarıyla geveledikleri sözlerdir. (Sözlerini) daha önce kâfir olmuş kimselerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin! Nasıl da (haktan bâtıla) döndürülüyorlar!

Açıklaması:

30- Yahudiler: "Üzeyr, Allah'ın oğludur" dediler. Hıristiyanlarda "Mesih İsa **Allah'ın oğludur" dediler**. **Bu, onların ağızlarıyla söyledikleri sözleridir** söyledikleri bu sözde hiçbir dayanakları yoktur. Bilakis sırf taklit gayesi ile, **daha önce** atalarından **küfredenlerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin,** onlara lanet etsin delilin varlığına rağmen haktan **nasıl da döndürülüyorlar!**

اِتَّخَذُٓوا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ ۚ وَمَٓا اُمِرُٓوا اِلَّا لِيَعْبُدُٓوا اِلٰهًا وَاحِدًا ۚ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۖ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾

31. (Yahudiler) Allah'ı bırakıp bilginlerini (hahamlarını); (Hıristiyanlar) da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesîh'i (İsa'yı) rabler edindiler. Halbuki onlara ancak tek ilâha kulluk etmeleri emrolundu. O'ndan başka tanrı yoktur. O, bunların ortak koştukları şeylerden uzaktır.

698 Âyet-i kerimede "Minellezine" lafz-ı şerifinde yer alan "Min" harf-i cerri, (bir önceki) "Ellezine" lafz-ı şerifini beyan etmektedir. "Anyedin" lafz-ı şerifi de hal düşmektedir.

Açıklaması:

31- Allah'ı bırakıp hahamlarım *-ki Yahudilerin bilginlerine denir-* **papazlarını** *-ki Hıristiyanların bilginleri için kullanılır-* **Ve Meryem'in oğlu Mesih'i Rab edindiler.** Allah'ın haram kıldıklarını helâl saymak, helâl kıldıklarını haram saymak hususunda (Allah'a değil) onlara uydular. **Halbuki onlar da** Tevrat ve İncil'de **ancak bir olan Allah'a ibadet etmekle** *-buradaki "Lam" harf-i cerri "Ba" mânâsındadır-* **emrolunmuşlardı. Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O, müşriklerin ortak koştuğu şeylerden münezzehtir.**

يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللّٰهُ اِلَّا اَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾

32. Allah'ın nûrunu ağızlarıyla (üfleyip) söndürmek istiyorlar. Halbuki kâfirler hoşlanmasalar da Allah nûrunu tamamlamaktan asla vazgeçmez.

Açıklaması:

32- Allah'ın nurunu şeriatını ve delillerini **ağızlarıyla** yani bu konudaki sözleriyle **söndürmek istiyorlar. Ama kâfirler** bundan **hoşlanmasa da Allah mutlaka nurunu tamamlamak** yani izhar etmek **istiyor.**

هُوَ الَّذِى اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾

33. O (Allah), müşrikler hoşlanmasalar da (kendi) dinini bütün dinlere üstün kılmak için Resûlünü hidayet ve Hak Din ile gönderendir.

Açıklaması:

33- O, peygamberi Muhammed'i (s.a.v.) **hidâyetle ve hak dinle o, dini** ona muhalif olan **bütün dinlere üstün çıkarmak için göndermiştir. İsterse müşrikler** bundan **hoşlanmasınlar.**

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْاَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَاْكُلُونَ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٣٤﴾

34. Ey iman edenler! (Biliniz ki), hahamlardan ve râhiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan engellerler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!

Açıklaması:

34- Ey İman edenler! Gerçekten haham ve papazlardan birçoğu, insanların mallarını haksızlıkla örneğin hüküm verirken alınan rüşvetler gibi **yiyorlar** yani alıyorlar ve insanları **Allah'ın yolundan** yani dininden **çeviriyorlar. Bir de altını ve gümüşü biriktirerek onları** yani hazineleri **Allah yolunda harcamayanlar** yani onlardan hakkı olan zekâtı ödemeyenler **var ya! İşte bunları acıklı** yani pek elem verici **bir azapla müjdele!** Yani bu azabın varlığını onlara haber ver.[699]

يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِى نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ ۗ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾

35. (Bu paralar) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alın-ları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün (onlara denilir ki): "İşte bu kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmakta olduğunuz şeylerin (azabını) tadın!"

Açıklaması:

35- Kıyamet gününde bu biriktirilen malların üzerleri cehennem ateşinde kızdırılacak ve onlarla sahiplerinin alınları, yanları ve sırtları dağlanacak, yani yakılacak. Biriktirdikleri tüm hazineleri konulabilecek şekilde derileri genişletilecek. **Ve kendilerine: "İşte nefisleriniz için biriktirdiğiniz budur. Haydi tadın bakalım biriktirdiklerinizi** yani onların cezasını" **denilecek.**

اِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللّٰهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِى كِتَابِ اللّٰهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ مِنْهَا اَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ۗ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ اَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَآفَّةً ۗ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾

36. Gökleri ve yeri yarattığı günde Allah'ın yazısına göre Allah katında ayların sayısı on iki olup, bunlardan dördü haram aylarıdır. İşte bu doğru hesaptır. O aylar içinde (Allah'ın koyduğu yasağı çiğneyerek) kendinize zulmetmeyin ve müşrikler nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa siz de onlara karşı topyekün savaşın ve bilin ki Allah (kötülükten) sakınanlarla beraberdir.

699 Âyet-i kerimede yer alan "Vellezine" lafz-ı şerifi mübteda, "Febeşşirhüm" cümlesi de haberdir.

Açıklaması:

36- Şüphesiz ki Allah'ın göklerle yeri yarattığı günkü kitabında yani Levh-i Mahfuz'da yılı hesaplamak için itibar edilen **ayların sayısı, Allah indinde on iki aydır. Onlardan** yani o aylardan **dördü** yani Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb ayları **haram aylardır.** Yani saygın kılınmışlardır. İşte bu, yani bu ayların saygın kılınmış olmaları **en doğru dindir. Onun için bilhassa bu aylarda** yani haram aylarda ma'siyetlerle **nefislerinize zulmetmeyin.** Zira bu aylarda ma'siyetlerin veballeri daha da artmaktadır. Bir görüşe göre bu nehiy bütün aylar için geçerlidir. **Ama müşrikler nasıl sizinle toptan harp ediyorlarsa, siz de onlarla toptan** ve bütün aylarda **harp edin. Ve bilin ki Allah,** yardım ve zaferiyle **takva sahipleriyle beraberdir.**

اِنَّمَا النَّسِیۡٓءُ زِیَادَةٌ فِی الۡکُفۡرِ یُضَلُّ بِهِ الَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا یُحِلُّوۡنَهٗ عَامًا وَّیُحَرِّمُوۡنَهٗ عَامًا لِّیُوَاطِـُٔوۡا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ فَیُحِلُّوۡا مَا حَرَّمَ اللّٰهُ ؕ زُیِّنَ لَهُمۡ سُوۡٓءُ اَعۡمَالِهِمۡ ؕ وَاللّٰهُ لَا یَهۡدِی الۡقَوۡمَ الۡکٰفِرِیۡنَ ﴿۳۷﴾

37. (Haram ayları) ertelemek, sadece kâfirlikte ileri gitmektir. Çünkü onunla, kâfir olanlar saptırılır. Allah'ın haram kıldığının sayısını bozmak ve O'nun haram kıldığını helâl kılmak için (haram ayını) bir yıl helâl sayarlar, bir yıl da haram sayarlar. (Böylece) onların kötü işleri kendilerine güzel gösterilmiştir. Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.

Açıklaması:

37- Geciktirme işi yani bir ayın hürmetini başka bir aya erteleme işini cahiliye Arapları böyle yaparlardı; onlar savaşta iken Muharrem ayının hilâlini gördüklerinde onun hürmetini Safer ayına ertelerlerdi. **Küfür de bir fazlalıktır.** Çünkü bu, Allah'ın bu aydaki hükmünü inkâr anlamını taşır. **Onunla kâfirleri saptırır. Onu** yani geciktirme işini **bir yıl helâl, bir yıl haram sayarlar ki,** bir ayı helâl saymak ve onun yerine başka bir ayı haram saymak suretiyle **Allah'ın** aylardan **haram kıldığının sayısına uydursunlar da Allah'ın haram kıldığını helâl saysınlar.** Yani ne ilâve ediyor, ne noksanlaştırıyor ne de haram kılınan ayların kendilerinin haramlığını gözetiyorlar. **Bu surette kötü amelleri kendilerine süslenip güzel gösterildi** de onlar kötü amelleri güzel zannettiler. **Ama Allah, kâfir bir kavme hidâyet vermez.**[700]

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا مَا لَکُمۡ اِذَا قِیۡلَ لَکُمُ انۡفِرُوۡا فِیۡ سَبِیۡلِ اللّٰهِ اثَّاقَلۡتُمۡ اِلَی الۡاَرۡضِ ؕ

700 Âyet-i kerimede yer alan "Yudillu" lafz-ı şerifi bir kıraate "Ya"nın fethası ile (yani "Yadillu" şeklinde) okunmuştur. (Bu takdirde "saptırır" mânâsına gelmiş olur).

اَرَضِيتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مِنَ الْاٰخِرَةِۚ فَمَا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾

38. Ey iman edenler! Size ne oldu ki, «Allah yolunda savaşa çıkın!» denildiği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz? Dünya hayatını ahirete tercih mi ediyorsunuz? Fakat dünya hayatının faydası ahiretin yanında pek azdır.

Açıklaması:

38- Bu âyet-i kerime Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gayet zor durumda ve aşırı derecede sıcaklığın etkisi altında bulunan halkı Tebuk gazvesine davet etmesi ve söz konusu sebeple bu davetin onlara ağır gelmesi neticesinde nazil olmuştur. **Ey İman edenler! Size ne oldu ki, "Allah yolunda seferber olun" denilince yere** (mıhlanıp) **ağırlaştınız?** Yani ağırlaştınız ve cihaddan sapıp yere meylettiniz ve orada oturup kaldınız. Buradaki istifham tevbih (muhatabı azarlamak) içindir. **Yoksa ahiret yerine** onun kalıcı nimetleri yerine **dünya hayatına** ve onun lezzetlerine **mi razı oldunuz? Fakat ahiretin** zevkinin **yanında o dünya hayatının zevki pek az** yani değersiz **bir şeydir.**[701]

اِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْـًٔاۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

39. Eğer (gerektiğinde savaşa) çıkmazsanız, (Allah) sizi pek elem verici bir azap ile cezalandırır ve yerinize sizden başka bir kavim getirir; siz (savaşa çıkmamakla) O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye kâdirdir.

Açıklaması:

39- Eğer toplanıp seferber olmazsanız yani Hz. Peygamber'le (s.a.v.) birlikte cihada çıkmazsamz **O, sizi acıklı** yani elem verici **bir azaba düçar eder ve yerinize sizden başka** (itaatkâr) **bir kavim getirir. Siz ona** yani Allah'a (c.c.) yahut Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yardımı terk etmek suretiyle **hiçbir zarar da getiremezsiniz.** Çünkü Allah dininin yardımcısıdır. **Allah, her şeye kâdirdir.** Dinine ve Peygamberine yardım etmesi de kudreti altındadır.[702]

اِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰهُ اِذْ اَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِىَ اثْنَيْنِ اِذْ هُمَا فِى الْغَارِ اِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهٖ لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَاۚ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَاَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا

701 Âyet-i kerimede yer alan "İssakaltüm" lafzı, aslındaki "Ta"nın "sa"ya idğamı ve hemze-i vaslın getirilmesi iledir.

702 Bu ve bir sonraki âyet-i kerimede yer alan "İllâ" lafz-ı şerifinde "İn-i şartiyye"nin nünü "La"ya idgam edilmiştir.

وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلٰى وَكَلِمَةُ اللّٰهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

40. Eğer siz ona (Resûlullah'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına. Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allah'ın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.

Açıklaması:

40- Eğer siz ona yani Hz. Peygamber (s.a.v.)'e **yardım etmezseniz** (biliyorsunuz ya) **vaktiyle Allah ona yardım etti. Küfredenler oıu** Mekke'den **çıkardıkları vakit** yani müşrikler Darü'n-nedve'de toplanıp katlini yahut hapsini ya da sürgün edilmesini istediklerinde onu Mekke'den çıkmak zorunda bıraktıkları vakit **ikinin ikincisi idi.** Yani iki kişiden biri idi. Diğeri de Hz. Ebu Bekr idi. Burada ifade edilmek istenen mânâ şudur: Bu zor durumda Resûlü'ne yardım elini uzatan Allah, başka durumlarda da onu yardımsız bırakıp zelil etmez. **O vakit onlar** Sevr dağında bulunan **mağarada idiler. O vakit Peygamber** müşriklerin ayaklarını görüp endişeye kapılan ve Hz. Peygamber'e: "Onlardan biri ayaklarının altından bakacak olsa, şüphesiz bizi görecek" diyen **arkadaşına:** Yani Hz. Ebu Bekr'e **"Üzülme! Çünkü Allah** yardımıyla **bizimle beraberdir." diyordu. Nihâyet Allah onun** bir görüşe göre Hz. Peygamber'in, bir görüşe göre de Hz. Ebu Bekr'in **üzerine huzur ve sükûnetini** rahatlığını **indirdi. Ve Onu** Yani Hz. Peygamber'i (s.a.v.) **görmediğiniz askerlerle** yani mağarada ve savaş meydanlarında bir takım melâike ordularıyla **kuvvetlendirdi. Böylece küfredenlerin kelimesini** yani şirk davasını en alçak yani mağlup, **Allah'ın kelimesini** yani Kelime-i Şehadeti ise en yüksek yani üste çıkan ve galip **yaptı. Allah** mülkünde **güçlüdür.** Bütün işlerinde **hikmet sahibidir.**[703]

اِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

41. (Ey müminler!) Gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.

703 Âyet-i kerimede yer alan "saniye" lafz-ı celili hal, ikinci ve üçüncü "iz'ler birinci "iz"den bedel düşer.

Açıklaması:

41- Gerek hafif, gerek ağırlıklı olarak yani dinç veya yorgun argın bir şekilde, -Bir görüşe göre de: "Kuvvetli veya zayıflar olarak ya da zenginler veya fakirler olarak" şeklinde tefsir edilmiştir. **Sefere çıkın.** Bu âyet-i kerimenin hükmü "Tevbe suresi 91. âyet-i kerime ile neshedilmiştir- **Ve mallarınızla, canlarınızla Allah'ın yolunda mücahade edin. Bu, sizin için daha hayırlıdır. Eğer** bunun sizin için daha hayırlı olduğunu bilirseniz artık ağırlaşmayın.

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ ۚ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ ۚ يُهْلِكُونَ اَنْفُسَهُمْ ۚ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۚ ﴿٤٢﴾

42. Eğer yakın bir dünya malı ve kolay bir yolculuk olsaydı (o münafıklar) mutlaka sana uyup peşinden gelirlerdi. Fakat meşakkatli yol onlara uzak geldi. Gerçi onlar, «Gücümüz yetseydi mutlaka sizinle beraber çıkardık» diye kendilerini helâk edercesine Allah'a yemin edecekler. Halbuki Allah onların mutlaka yalancı olduklarını biliyor.

Açıklaması:

42- Bu âyet-i kerime Tebuk gazvesinden geri kalan münafıklar hakkında nazil olmuştur. **Eğer** onları davet ettiğin şey elde edilmesi kolay, **yakın bir dünya menfaati ve orta bir sefer olsaydı,** ganimet arzusuyla **mutlaka senin arkana düşerlerdi. Lâkin o meşakkat** yani yolculuk mesafesi **onlara uzak geldi** de gazveden geri kaldılar. **Bununla beraber** kendilerine döndüğünüz de "Eğer sefere çıkmaya **gücümüz yetseydi sizinle beraber sefere çıkardık" diye Allah'a yemin edecekler. Böylece** yalan yere yemin etmekle **kendilerini helake sürükleyeceklerdir. Ama Allah biliyor ki onlar** bu sözlerinde **muhakkak yalancıdırlar.** Hz. Peygamber (s.a.v.) kendi içtihadına dayanarak Tebuk gazvesinden geri kalmak isteyen bir topluluğa izin vermişti. Bunun üzerine ona azarlama olması için.

عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ ۚ لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٤٣﴾

43. Allah seni affetti. Fakat doğru söyleyenler sana iyice belli olup, sen yalancıları bilinceye kadar onlara niçin izin verdin?

Açıklaması:

43- Bu âyet-i kerime nazil olmuştur. Ne var ki Resûl-i Ekrem'in gönlünü rahatlatmak gayesiyle öncelikle afva mazhar olduğu zikredilmiştir. **Allah seni affetti ya!** geri kalma hususunda **Neden onlara izin verdin. Şu** mazaretlerinde **doğru söyleyenler sence belli oluncaya ve** mazaretlerinde **yalancıları bilin-**

ceye kadar onları bırakmalı değil miydin?

لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾

44. Allah'a ve ahiret gününe iman edenler, mallarıyla, canlarıyla savaşmaktan (geri kalmak için) senden izin istemezler. Allah takvâ sahiplerini pek iyi bilir.

Açıklaması:

44- Allah'a ve ahiret gününe iman edenler, mallarıyla, canlarıyla cihad etmekten geri kalmak **hususunda senden izin istemezler. Allah, takva sahiplerini çok iyi bilendir.**

اِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِى رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾

45. Ancak Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, kalpleri şüpheye düşüp, kuşkuları içinde bocalayanlar senden izin isterler.

Açıklaması:

45- Geri kalmak hususunda **senden ancak Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyenler ve** dinde **kalpleri şüpheye düşenler izin isterler. Onlar şüphelerinde bocalayıp dururlar.** Şaşkınlık içindedirler.

وَلَوْ اَرَادُوا الْخُرُوجَ لَاَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلٰكِنْ كَرِهَ اللّٰهُ انْبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾

46. Eğer onlar (savaşa) çıkmak isteselerdi elbette bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların davranışlarını çirkin gördü ve onları geri koydu; onlara «Oturanlarla (kadın ve çocuklarla) beraber oturun!» denildi.

Açıklaması:

46- Eğer seninle beraber **çıkmak isteselerdi, elbette onun için** savaş malzemesi ve yol azığı gibi **bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların davranışlarından hoşlanmadı** çıkmalarını murad eylemedi. **Bu sebeple onları oyaladı** yani kendilerine bir tembellik verdi **ve** kendilerine **"Oturun oturanlarla** hasta, kadın ve çocuklarla **beraber" denildi.** Yani Allahü teâlâ onlar için bunu takdir buyurdu.

لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ اِلَّا خَبَالًا وَلَاَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَۚ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ ۭ وَاللّٰهُ عَلِيمٌۢ بِالظّٰلِمِينَ ﴿٤٧﴾

47. Eğer içinizde (onlar da savaşa) çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı ve mutlaka fitne çıkarmak isteyerek aranızda koşarlardı. İçinizde, onlara iyice kulak verecekler de vardır. Allah zalimleri gayet iyi bilir.

Açıklaması:

47- Eğer onlar da içinizde (savaşa) **çıkmış olsalardı** müminlerin moral-lerini düşürmek suretiyle **bozgunculuk etmekten başka bir faydaları olmayacak ve** aranıza düşmanlık ilka ederek **sizi fitneye uğratmak maksadıyla aranızda** laf taşıyıcılıkla **koşarlardı. İçinizde onların** söylediklerini kabul kulağıyla **dinleyecekler de vardır. Allahü** teâlâ **zalimleri çok iyi bilendir.**

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْاُمُورَ حَتّٰى جَآءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ اَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾

48. Andolsun onlar önceden de fitne çıkarmak istemişler ve sana nice işler çevirmişlerdi. Nihayet hak geldi ve onlar istemedikleri halde Allah'ın emri yerini buldu.

Açıklaması:

48- Doğrusu bunlar daha önce Medine'ye ilk vardığında da hakkında **fitne çıkarmak istemişler ve sana türlü işler çevirmişlerdi.** Yani sana tuzak kurmak ve dinini ortadan kaldırmak için (birçok) fikir yürütmüşlerdi. **Nihâyet hak** Allahü teâlânın yardımı **geldi. Allah'ın emri** dini **onlar istemedikleri** ve o dine zahiren girdikleri **halde galip geldi.**

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِى وَلَا تَفْتِنِّىٓ ۜ اَلَا فِى الْفِتْنَةِ سَقَطُوا ۜ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌۢ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾

49. Onlardan öylesi de var ki: «Bana izin ver, beni fitneye düşürme» der. Bilesiniz ki onlar zaten fitneye düşmüşlerdir. Cehennem, kâfirleri mutlaka kuşatacaktır.

Açıklaması:

49- Onlardan bazıları da, "Aman geri kalma konusunda **bana izin ver ve beni fitneye sokma" diyordu.** Bu sözü söyleyen Cedd b. Kays'tır. Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisine: "Benü'l-Asfar (Rumlar)la vuruşmaya var mısın?" diye

sordu. O da: "Ben kadınlara düşkün bir adamım. Benü'l-Asfar kadınlarını görürsem korkarım ki onlara karşı kendime sahip olamam da fitneye düşerim" cevabını verdi. Allahü teâlâ buyuruyor ki: **Bilmiş ol ki** savaştan geri kalmak suretiyle **asıl fitne içine onlar düştüler: Ve şüphesiz, cehennem kâfirleri kuşatacaktır.** Onlar için cehennemden kurtuluş yoktur.[704]

اِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۚ وَاِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ اَخَذْنَآ اَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾

50. Eğer sana bir iyilik erişirse, bu onları üzer. Ve eğer başına bir musibet gelirse, «İyi ki biz daha önce tedbirimizi almışız» derler ve böbürlenerek dönüp giderler.

Açıklaması:

50- Sana zafer ve ganimet gibi **bir iyilik gelirse fenalarına gider. Ama sana bir belâ** bir şiddet **gelirse "Biz** savaştan geri kaldığımızda verdiğimiz isabetli kararla **tedbirimizi önceden** yani bu musibetle karşılaşmadan önce **almıştık" derler ve** başına gelenlere **sevine sevine dönüp giderler.**

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَآ اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا ۚ هُوَ مَوْلٰينَا ۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

51. De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez. O bizim mevlâmızdır. Onun için müminler yalnız Allah'a dayanıp güvensinler.

Açıklaması:

51- De ki: Bizim başımıza hiçbir zaman Allahü teâlânın başımıza geleceğini **yazdığından başkası gelmez. O bizim Mevlâmız** yardımcımız ve sorunlarımızı üstlenen**dir**. **Onun için müminler yalnız O'na tevekkül etsinler.**

قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَآ اِلَّآ اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ ۖ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُصِيبَكُمُ اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهٖٓ اَوْ بِاَيْدِينَا ۘ فَتَرَبَّصُوٓا اِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾

52. De ki: Siz bizim için ancak iki iyilikten birini beklemektesiniz. Biz de, Allah'ın, ya kendi katından veya bizim elimizle size bir azap vermesini bekliyoruz. Haydi bekleyin; şüphesiz biz de sizinle beraber bek-lemekteyiz.

Açıklaması:

52- De ki: "Siz bize ancak iki güzel akıbetin **birini** zaferi veya şehitliği

704 Bir kıraata göre 'sakata" (düştü) şeklinde okunmuştur.

gözetleyebilirsiniz bunlardan birinin gerçekleşmesini bekleyebilirsiniz. **Biz ise size Allah'ın kendi tarafından** gökten gelecek bir yıldırım ile **veya bizim ellerimizle** sizinle savaşmaya mezun olmakla **azap indirilmesini gözetiyoruz** bekliyoruz. **O halde** hakkımızda bunu **gözetin. Çünkü biz de beraberinizde** akıbetini**zi gözetleyicileriz.**[705]

قُلْ اَنْفِقُوا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ ؕ اِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِيْنَ ﴿٥٣﴾

53. De ki: İster gönüllü verin ister gönülsüz, sizden (sadaka) asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz yoldan çıkan bir topluluk oldunuz.

Açıklaması:

53- De ki: Allah'a ibadet uğruna **ister gönül rızası ile ister rızasız harcayın** yaptığınız infak **sizden asla kabul edilmeyecektir. Çünkü siz fasık bir kavim oldunuz.** Buradaki emir, haber cümlesi anlamındadır.

وَمَا مَنَعَهُمْ اَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ اِلَّاۤ اَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَبِرَسُوْلِهٖ وَلَا يَاْتُوْنَ الصَّلٰوةَ اِلَّا وَهُمْ كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُوْنَ اِلَّا وَهُمْ كٰرِهُوْنَ ﴿٥٤﴾

54. Onların harcamalarının kabul edilmesini engelleyen, onların Allah ve Resûlünü inkâr etmeleri, namaza ancak üşenerek gelmeleri ve istemeyerek harcamalarından başka bir şey değildir.

Açıklaması:

54- Harcadıklarının onlardan kabul edilmesine engel olan ancak şudur: Onlar Allahü teâlâya ve peygamberine küfrettiler, namaza ancak üşene üşene ağırlaşmış olarak **geliyorlar. Verdiklerini de** yani yaptıkları harcamaları da bir borç ödeme duygusuyla yaptıkları için **ancak istemeyerek veriyorlar.**[706]

فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَاۤ اَوْلَادُهُمْ ؕ اِنَّمَا يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿٥٥﴾

55. (Ey Muhammed!) Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin.

705 Âyet-i kerimede yer alan "Terabbesune" lafz-ı şerifinde iki "Ta"dan bir tanesi hazfedilmiştir. Ayrıca "Hüsneyeyn" lafz-ı şerifi, "ahsen" kelimesinin müennesi olan "Hüsna"nın tesniyesidir.

706 Âyet-i kerimede yer alan "En tükbele" lafz-ı celili "En yükbele" şeklinde de okunmuştur. Âyet-i kerimede yer alan "Ennehüm" lafz-ı celili fail, "En tükbele" lafz-ı celili de meful düşer.

Çünkü Allah bunlarla, ancak dünya hayatında onların azaplarını çoğaltmayı ve onların kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor.

Açıklaması:

55- Onların ne malları ne evlatları seni imrendirmesin. Bizim kendilerine verdiğimiz nimetlerimizi güzel görme. Zira bu bir istidraçtan ibarettir. **Allah**ü teâlâ **bunlar sebebiyle onlara ancak dünya hayatında** onları bir araya getirene kadar uğradıkları meşakkat ve onları muhafaza sırasında karşılaştıkları musibetler sebebiyle **azap etmeyi ve kâfir oldukları halde canlarının çıkmasını** ve ahirette en çetin azapla kendilerini azapladırmayı **istiyor.**

وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ ؕ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾

56. (0 münafıklar) mutlaka sizden olduklarına dair Allah'a yemin ederler. Halbuki onlar sizden değillerdir, fakat onlar (kılıçlarınızdan) korkan bir toplumdur.

Açıklaması:

56- Şeksiz şüphesiz sizden olduklarına dair yani mümin olduklarına dair **Allahü teâlâya yemin de ediyorlar. Halbuki onlar sizden değildirler. Lâkin onlar öyle bir kavim ki** kendilerine müşrikler gibi yapacağınızdan **korkuyorlar.**

لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَـًٔا اَوْ مَغٰرٰتٍ اَوْ مُدَّخَلًا لَوَلَّوْا اِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾

57. Eğer sığınacak bir yer yahut (barınabilecek) mağaralar veya (sokulabilecek) bir delik bulsalardı, koşarak o tarafa yönelip giderlerdi.

Açıklaması:

57- Eğer sığınacakları **bir sığınak, veya barınacak mağaralar yahut** girebilecekleri **bir yer bulsalardı koşarak o tarafa yönelirlerdi.** Yani sizden uzaklaşıp buldukları yere girmek için o kadar çabuk davranırlardı ki onların bu halleri sahibi tarafından dizginlenemeyen ve ona galip gelen çok süratli bir beygiri andırır.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِى الصَّدَقَاتِ ۚ فَاِنْ اُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَاِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَآ اِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾

58. Onlardan sadakaların (taksimi) hususunda seni ayıplayanlar da vardır. Sadakalardan onlara da (bir pay) verilirse razı olurlar, şayet onlara sadakalardan verilmezse hemen kızarlar.

Açıklaması:

58- İçlerinden bazıları da sadakaların dağıtımı hususunda seni ayıplıyor. Çünkü o sadakalardan kendilerine verilmişse hoşnut olurlar. Verilmemişse, derhal kızarlar.

وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوا مَآ اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَقَالُوْا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْتِيْنَا اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ وَرَسُوْلُهٗٓ اِنَّآ اِلَى اللّٰهِ رَاغِبُوْنَ ﴿٥٩﴾

59. Eğer onlar Allah ve Resûlünün kendilerine verdiğine razı olup, "Allah bize yeter, yakında bize Allah da lütfundan verecek, Resûlü de. Biz yalnız Allah'a rağbet edenleriz" deselerdi (daha iyi olurdu).

Açıklaması:

59- Ne **olurdu, bunlar Allah'ın ve Resûlü'nün verdikleri** ganimet ve benzerleri**ne razı olup da "Bize Allah yeter. Yakında bize fazlından** bize yetecek bir ganimetten **Allahü teâlâda verir. Resûlü de. Biz ancak Allahü** teâlâ **ya** onun bizi zenginleştirmesine **rağbet ederiz" demiş olsalardı,** kendileri için daha hayırlı olurdu.

اِنَّمَا الصَّدَقٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَالْمَسٰكِيْنِ وَالْعٰمِلِيْنَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوْبُهُمْ وَفِى الرِّقَابِ وَالْغٰرِمِيْنَ وَفِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ؕ فَرِيْضَةً مِّنَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٦٠﴾

60. Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda çalışıp cihad edenlere, yolcuya mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hikmet sahibidir.

Açıklaması:

60- Sadakalar zekâtlar **Allah tarafından farz olarak ancak ve ancak** kendilerine yetecek miktarın bir bölümünü karşılayamayacak durumda olan **fakirlere,** kendilerine yetecek miktarı elde edemeyen **miskinlere, zekât işlerinde çalışan zekât memurlarına,** yani toplayıcısına, taksim edicisine, yazıcısına ve biriktiricisine, **kalpleri müslümanlığa ısındırılmak istenenlere** müslüman olmalarını sağlamak için, yahut müslümanlıkta sebat etmeleri için, yahut onlar gibilerinin Müslüman olmalarını sağlamak için, yahut kâfirleri müslümanlardan uzaklaştırmak için (verilmek üzere) dört kısımdan ibarettir. İmâm-ı Şâfiî'ye göre İslâm artık izzet bulduğu için birinci ve ikinci kısımlara zekât verilmez. Ancak üçüncü ve dördüncü kısımlar böyle değildir, mezhebin sahih görüşüne göre bunlara zekât verilebilir. (Aynı şekilde) mükateb **kölelere** yani

onların azad edilmeleri için borçlulara yani borç ehline. Bunlara zekât verilebilmesi için (içki ve faiz gibi) masiyet için borçlanmış olmamaları, yahut masiyet için borçlanmış iseler tevbe etmiş olmaları ve borçlarını ödeyebilecek durumda olmamaları veya *-zengin bile olsalar-* iki müslümanın arasını bulmak için borçlanmış olmaları gerekir. **Allah yolundaki gazilere** yani Allah yolunda cihad için koşuşturan ve *-zengin bile olsalar-* ganimetleri olmayan mücahidlere **ve** yolculuğunda yolda kalmışlara mahsustur. Yani (mezkûr yerlere) verilir. **Allah** mahlûkatını **iyi bilendir.** İşinde **hikmet sahibidir.** Yani zekâtı söz konusu sınıfların dışındakilere vermek caiz olmadığı gibi bu sınıflardan biri mevcut olduğu halde zekâtı kendisinden alıkoymak da caiz değildir. (Bu sınıfların tümü mevcut olduğunda) devlet idarecisi zekât mallarını kendilerine eşit miktarlarda taksim eder. Devlet idarecisi, söz konusu sınıfların fertleri arasında fazla verme yetkisine sahiptir. Zekâtın sarfedildiği sınıfların "elif-lam" ile ifade edilmiş olmaları, fertlerinin istiğrakının (tamamını kapsadığının) gerekliliğini ifade etmektedir. Fakat bu taksim zor olacağından, zekâtını taksim eden mal sahibine vacib değildir. Aksine her sınıftan üç kişiye vermek kâfidir, ne var ki sınıfların cemi (çoğul) ifade eden lafızlarla beyan edilmesinden de anlaşılacağı üzere üç kişiden aşağısı kâfi gelmez. Hadis-i şerifler, zekât malından alabilmenin şartının müslüman olmak, Beni Haşim ve Beni Muttalib soylarına mensub olmamak olduğunu beyan etmiştir.[707]

وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ اُذُنٌ ۚ قُلْ اُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ
وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ ۚ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٦١﴾

61. (Yine o münafıklardan:) O (Peygamber, her söyleneni dinleyen) bir kulaktır, diyerek peygamberi incitenler de vardır. De ki: O, sizin için bir hayır kulağıdır. Çünkü o Allah'a inanır, müminlere güvenir ve o, sizden iman edenler için de bir rahmettir. Allah'ın Resûlüne eziyet edenler için mutlaka elem verici bir azap vardır.

Açıklaması:

61- Yine onlardan yani münafıklardan **öyleleri var ki,** kusur isnad etmek ve söylediklerini aktarmak suretiyle **Peygamberleri incitiyorlar ve** kulağına gitmemesi için yaptıklarından sakındırıldıkları zaman: **"O bir kulak" diyorlar.** Yani söylenen her söze kulak verir ve onu kabul eder. Bununla beraber biz kendisine; bunu söylemediğimize dair yemin ettiğimiz zaman da bizi doğrular. **De ki: O, sizin için bir hayır kulağıdır.** Yani hayra kulak verendir. Şerre kulak veren değil. **Allah'a da inanır, müminleri de** kendisine ulaştırdık-

707 Âyet-i kerimede yer alan: "Farizaten" lafz-ı celili, mukadder bir "Faraza" fiili ile mansuptur.

ları haberler konusunda **tasdik eder.** Onların dışındakileri (mümin olmayanları) değil. **Sizden iman edenlere de bir rahmettir. Allah'ın Resûlü'ne eziyet edenlere ise pek acıklı bir azap vardır.**[708]

يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ ۚ وَاللّٰهُ وَرَسُولُهٗۤ اَحَقُّ اَنْ يُّرْضُوهُ اِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾

62. Rızanızı almak için size (gelip) Allah'a ant içerler. Eğer mümin iseler Allah ve Resûlü'nü razı etmeleri daha doğrudur.

Açıklaması:

62- Ey mü'minler! (Münafıklar) **sizin rızanızı kazanmak için** "kulağınıza gelen, peygambere eziyet ettiklerine ilişkin haberleri kendilerinin yapmadıklarına dair (Diğer bir nüsha da: Ona eziyet etmediklerine dair) **Allah'a yemin ederler. Eğer bunlar gerçekten mümin iseler, daha önce** ibadetle **Allah'ı ve Resûlü'nü razı etmeleri daha layıktır.**[709]

اَلَمْ يَعْلَمُوۤا اَنَّهٗ مَنْ يُّحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُولَهٗ فَاَنَّ لَهٗ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ؕ ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾

63. (Hâlâ) bilmediler mi ki, kim Allah ve Resûlü'ne karşı koyarsa elbette onun için, içinde ebedî kalacağı cehennem ateşi vardır. İşte bu büyük rüsvalıktır.

Açıklaması:

63- Bilmediler mi ki, durum şundan ibarettir: **Her kim Allah ve Resûlü'ne karşı koyarsa** yani onlara muhalefet ederse, **onun için** ceza olarak **ebedî kalmak üzere cehennem ateşi vardır. İşte en büyük rüsvalık budur.**

يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ اَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِى قُلُوبِهِمْ ؕ قُلِ اسْتَهْزِءُوۤا ۚ اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾

64. Münafıklar, kalplerinde olanı kendilerine haber verecek bir sûrenin müminlere indirilmesinden çekinirler. De ki: Siz alay edin! Allah o çekin-diğiniz şeyi ortaya çıkaracaktır.

---

708 Âyet-i kerimede yer alan "Li'l-Mü'minine" lafz-ı celili üzerindeki "Lam" teslim imanı ile tasdik imanını birbirinden ayırmak içindir. "Rahmetün" lafz-ı celilini ref ile okumak caizdir. Bu taktirde "Üzün" lafz-ı celili üzerine atfedilmiş olur. Cer ile okumak da caizdir. Bu taktirde de "Hayrin" lafz-ı celili üzerine atfedilmiş olur.

709 "Yurduhu" lafz-ı Celili üzerindeki "Hu" zamirinin müfred olarak getirilmiş olması Allah ile Resûlü'nün rızalarının birbirinden ayrılamayacaklarını ifade içindir. Ya da lafze-i celalin yahut "Resûlü" lafzının haberi mahzuftur.

Açıklaması:

64- Münafıklar, kalplerindekini yani nifaklarını **haber verecek bir surenin onlara** yani müminlere **inmesinden çekinirler.**

Bir de buna rağmen alay ederler. **De ki: "Eğlenin bakalım!"** *-Buradaki emir tehdit içindir.-* **Allah,** ortaya çıkartılmasından **çekindiğiniz şeyi** nifakınızı **muhakkak meydana çıkartacaktır.**

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ اِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ اَبِاللّٰهِ وَاٰيَاتِهٖ وَرَسُولِهٖ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٦٥﴾

65. Eğer onlara, (niçin alay ettiklerini) sorarsan, elbette, biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk, derler. De ki: Allah ile, O'nun âyetleriyle ve O'nun peygamberi ile mi alay ediyordunuz?

Açıklaması:

65- Yemin olsun ki, Tebük seferine giderken seninle ve Kur'anla alay eden **münafıklara** (Benimle ve Kur'an'la niçin alay ediyorsunuz?" diye) **sorsan, mutlaka, "Biz sadece** yolu katetmek için lafa **dalmış, şakalaşıyorduk.** Maksadımız alay etmek değildir" **derler.** Onlara **"Allah ile, âyetleri ile Peygamberi ile mi eğleniyordunuz?"de.**

لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ اِنْ نَعْفُ عَنْ طَآئِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَآئِفَةً بِاَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾

66. (Boşuna) özür dilemeyin; çünkü siz iman ettikten sonra tekrar kâfir oldunuz. Sizden (tevbe eden) bir grubu bağışlasak bile, bir gruba da suçlu olduklarından dolayı azap edeceğiz.

Açıklaması:

66- Boşuna ondan **özür dilemeyin imanınızdan sonra kafir oldunuz.** Yani iman ettiğinizi açıkladıktan sonra küfrünüz ortaya çıktı. Cahş bin Humeyr gibi **içinizden bir kısım** ihlâs ve tevbe neticesinde **affedilse bile, bir kısmınız** istihzalarına **ısrar ettiklerinden dolayı azaplandırılacaktır.**[710]

اَلْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ اَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ اِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾

710 "İn yu'fe" lafz-ı celili "İn na'fu" (affetsek) şeklinde nün ile, "Tuazzeb" lafz-ı celili de "Nuazzib" (azabımıza uğratırız) şeklinde yine nün ile de okunur.

67. Münafık erkekler ve münafık kadınlar (sizden değil), birbirlerindendir. Onlar kötülüğü emreder, iyilikten alıkoyar ve cimrilik ederler. Onlar Allah'ı unuttular. Allah da onları unuttu! Çünkü münafıklar fâsıkların kendileridir.

Açıklaması:

67- Münafıkların erkekleri ve kadınları birbirlerinin tıpkılarıdır. Yani din hususunda bir şeyin parçaları gibi birbirlerine benzemektedirler. **Kötülüğü** küfrü ve ma'siyetleri **emrederler, iyiliği** yani imanı ve ibadeti **yasaklarlar. Ellerini** Allah yolunda infak etmekten **sıkı tutarlar. Onlar Allah'ı** O'na ibadeti **unuttular. Allah da onları unuttu.** Yani lütfundan onları terketti. **Doğrusu münafıklar, fasıkların ta kendileridirler.**

وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَاۖ هِيَ حَسْبُهُمْۚ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌۙ ﴿٦٨﴾

68. Allah erkek münafıklara da kadın münafıklara da kâfirlere de içinde ebedî kalacakları cehennem ateşini vaad etti. O, onlara yeter. Allah onlara lânet etmiştir! Onlar için devamlı bir azap vardır.

Açıklaması:

68- Allah münafıkların erkeğine, dişisine ve bütün kâfirlere yaptıklarına karşılık ve azap olarak **ebedî kalmak üzere cehennem ateşini vaad etti. Bu onlara yeter. Allah onlara lanet etti.** Onları rahmetinden uzaklaştırdı. **Onlar için devamlı bir azap vardır.**

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوٓا اَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَاَكْثَرَ اَمْوَالًا وَاَوْلَادًاۚ فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِى خَاضُوٓاۚ اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾

69. (Ey münafıklar! Siz de) sizden öncekiler gibi (yaptınız). Onlar sizden kuvvetçe daha üstün, mal ve evlâtça daha çok idiler. Onlar (dünya malından) paylarına düşenden faydalandılarsa. İşte sizden öncekiler nasıl paylarına düşenden faydalandıysalar, siz de payınıza düşenden faydalandınız ve (bâtıla) dalanlar gibi siz de daldınız. İşte onların amelleri dünyada da ahirette de boşa gitmiştir. Ve onlar ziyana uğrayanların kendileridir.

Açıklaması:

69- Siz ey münafıklar! **Sizden öncekiler gibisiniz ki, onlar kuvvetçe sizden daha çetin, mal ve evlatça sizden daha çok idiler. Onlar** dünya haya-

tından **nasipleri kadar zevk sürmeye bakmışlardı** faydalanmışlardı. İşte siz de ey münafıklar! **Sizden öncekiler nasıl nasipleri ile zevk sürdülerse, siz de öyle nasibinizle zevk sürmeye baktınız siz de onların daldığı gibi** batıla ve Hz. Peygamber'i (s.a.v.) kötülemeye **daldınız. Onlar öyle kimselerdir ki, dünya ve ahirette amelleri boşa gitmiştir. Ve işte bunlar, ziyana uğrayanların ta kendileridirler.**

اَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَاُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ اِبْرٰهِيمَ وَاَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ اَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

70. Onlara kendilerinden evvelkilerin, Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin, İbrahim kavminin, Medyen halkının ve altüst olan şehirlerin haberi ulaşmadı mı? Peygamberi onlara apaçık mucizeler getirmişti. Demek ki, Allah onlara zulmedecek değildi, fakat onlar kendi kendilerine zulmetmekteydiler.

Açıklaması:

70- Onlara, kendilerinden öncekilerin Nuh kavminin Ad *-ki Hud kavmidirler-* **ve Semud'un** *-ki Salih kavmidir-***, İbrahim kavminin, Ashab-ı Medyen'in** Şuayb kavminin **ve ters çevirilen karyelerin** *-ki Lut kavminin karyeleridir ve halkı kastedilmiştir-* **haberleri gelmedi mi? Peygamberleri onlara apaçık deliller** mucizeler **getirmişti** de onları yalanlamaları yüzünden helak edilmişlerdi. **Demek ki Allah onlara** kendilerini suçsuz yere azaplandırmak suretiyle asla **zulmetmiş değildir. Lâkin onlar** günah işlemek suretiyle **kendilerine zulmediyorlardı.**

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَيُطِيعُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اُولٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾

71. Mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirlerinin velileridir. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve Resûlüne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Şüphesiz Allah Azîzdir, hikmet sahibidir.

Açıklaması:

71- Erkek ve kadın bütün müminler, birbirlerinin velileridir. İyiliği emrederler, kötülüğü yasak ederler. Namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı

verirler, Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederler. İşte bunlar (yok mu**) Allah onları rahmeti ile bağışlayacaktır. Çünkü Allah, güçlüdür.** Kimse O'nun vaadini ve tehdidini gerçekleştirmesinin önüne geçemez. **Hikmet sahibidir.** Yersiz olarak hiçbir şey yapmaz.

وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِى جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ اَكْبَرُ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾

72. Allah, mümin erkeklere ve mümin kadınlara, içinde ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde güzel meskenler vaad etti. Allah'ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte büyük kurtuluş da budur.

Açıklaması:

72- Allah, erkek müminlere de kadın müminlere de -içlerinde ebedî kalmak üzere-, altlarından ırmaklar akan Adn sonsuzluk cennetlerini ve çok güzel meskenler (köşkler**) vaad etti Allah'ın rızası ise** bütün bunlardan **daha büyüktür. İşte büyük kurtuluş da budur.**

يَآ اَيُّهَا النَّبِىُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾

73. Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran. Onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir varış yeridir!

Açıklaması:

73- Ey Peygamber! Kâfirlere karşı kılıçla ve **münafıklara** karşı dil ile ve susturucu delil ile **cihad et. Onlara karşı** söylediklerini şiddetle reddetmek ve öfke ile muamele etmek suretiyle **sert davran. Onların barınağı cehennemdir. Ve o, ne kötü dönüş yeridir.**

يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ اِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَقَمُوٓا اِلَّآ اَنْ اَغْنٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَاِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَاِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ عَذَابًا اَلِيمًا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِى الْاَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾

74. (Ey Muhammed! O sözleri) söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Halbuki o küfür sözünü elbette söylediler ve müslüman olduktan sonra

kâfir oldular. Başaramadıkları bir şeye (Peygamber'e suikast yapmaya) de yeltendiler. Ve sırf Allah ve Resûlü kendi lütuflarından onları zenginleştirdiği için öç almaya kalkıştılar. Eğer tevbe ederlerse onlar için daha hayırlı olur. Yüz çeviririlerse Allah onları dünyada da, ahirette de elem verici bir azaba çarptıracaktır. Yeryüzünde onların ne dostu ne de yardımcısı vardır.

Açıklaması:

74- Münafıklar, sana ulaşan o çirkin sözü **söylemediklerine dair yemin ediyorlar. Yemin olsun ki o küfür kelimesini söylediler. İslâm'a gelmişken yine kâfir oldular.** Yani müslüman olduklarını izhar etmişlerken, şimdi de kâfir olduklarını izhar ettiler. **Ve o muvaffak olamadıkları cinâyeti kurdular.** Yani Hz. Peygamber'e (s.a.v.) suikast plânını hazırladılar. Söz konusu suikast Hz. Peygamber'in Tebük'ten dönüşü sırasında geceleyin (Medine ile Tebük arasında bulunan) Akabe mevkiine vardığı sırada sayıları on küsur kadar olan münafıklar tarafından tezgahlandı. Ancak Ammar b. Yasir'in, kuşatma sırasında münafıkları taşıyan develerin yüzlerine vurması sonucu geri çekilmek zorunda kalmışlardır. **Halbuki intikam almaya kalkmaları için** yadırgamaları için **Allah ile Resûlü'nün** şiddetli bir ihtiyacın ardından **fazl-u ihsanı ile** ganimetlerle **zenginleştirmiş olmasından başka bir sebep de yoktu.** Yani Hz. Peygamber'den kendilerine bundan başka hiçbir şey ulaşmamıştır. Oysa bu da intikamı gerektirecek bir şey değildir. **Bununla beraber eğer** nifaklarından **tevbe ederlerse** ve sana iman ederlerse, **haklarında hayırlı olur. Yok** imandan **yüz çevirirlerse Allah onları dünyada** katletmekle **ve ahirette** cehennem ateşi ile **acıklı bir azaba uğratır. Artık onların yeryüzünde** kendilerini o azaptan koruyacak **ne bir dostu, ne de onları alıkoyacak bir yardımcısı vardır.**

وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ اٰتٰىنَا مِنْ فَضْلِهٖ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُوْنَنَّ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٧٥﴾

75. Onlardan kimi de, Eğer Allah lütuf ve kereminden bize verirse, mutlaka sadaka vereceğiz ve elbette biz sâlihlerden olacağız! diye Allah'a ant içti.

Açıklaması:

75- Onlardan bazısı "Eğer Allahü teâlâ lütf-i kereminden ihsanda bulunursa, mutlaka zekâtını verir ve mutlaka salihlerden oluruz diye söz vermişti. Sözü geçen kişi Salebe b. Hatıb'dır. Kendisi Hz. Peygamber'den (s.a.v.), kendisine mal vermesi yönünde Allah'a dua etmesini istedi ve her hak sahibine hakkını vereceğine dair söz verdi. Resûl-i Ekrem de kendisi için dua etti, Allah (c.c.) onu zenginleştirdi. Ne var ki zenginleştikten sonra Cuma ve cemaatlerden kesildi. Zekâtını da vermedi. Tıpkı Yüce Allah'ın buyurduğu gibi:

فَلَمَّآ اٰتٰىهُمْ مِنْ فَضْلِهٖ بَخِلُوْا بِهٖ وَتَوَلَّوْا وَّهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٧٦﴾ فَاَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِىْ قُلُوْبِهِمْ اِلٰى يَوْمِ يَلْقَوْنَهٗ بِمَآ اَخْلَفُوا اللّٰهَ مَا وَعَدُوْهُ وَبِمَا كَانُوْا يَكْذِبُوْنَ ﴿٧٧﴾

76. Fakat Allah lütfundan onlara (zenginlik) verince, onda cimrilik edip (Allah'ın emrinden) yüz çevirerek sözlerinden döndüler.

77. Nihayet, Allah'a verdikleri sözden döndüklerinden ve yalan söylediklerinden dolayı Allah, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar onların kalbine nifak (iki yüzlülük) soktu.

Açıklaması:

76- Vakta ki Allah, fazl-ı kereminden istediklerini verdi, cimrilik edip Allah'a itaatten **yüz çevirdiler. Zaten onlar döneklerdir.**[711]

77- Nihâyet Allah'a verdikleri sözü tutmadıkları ve bu konuda **yalan söylemeyi adet edindikleri için, Allah da bu işlerinin sonunu ona** yani Allah'a **varacakları güne** *-ki o da kıyamet günüdür-* **kadar sürecek** var olacak **bir nifaka çevirdi.** Bundan sonra malının zekâtını Hz. Peygamber'e (s.a.v.) getirdi. Hz. Peygamber (s.a.v.): -"Allah zekâtını kabul etmemi bana yasakladı" buyurdu. Bunun üzerine (pişman oldu ve) kafasına toprak atmaya başladı. Daha sonra zekâtını Hz. Ebu Bekr'e getirdi. O da kabul etmedi. Daha sonra Hz. Ömer'e getirdi. Hz. Ömer de kabul etmedi. Sonra Hz. Osman'a getirdi. O da kabul etmedi ve Hz. Osman zamanında vefat etti.

اَلَمْ يَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰىهُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ ﴿٧٨﴾

78. (Münafıklar), Allah'ın, onların sırrını da fısıltılarını da bildiğini ve gaybları (gizli şeyleri) çok iyi bilen olduğunu hâla anlamadılar mı?

Açıklaması:

78- Bunlar yani münafıklar **bilmediler mi ki, Allah onların** içlerinde gizledikleri **sırlarını da bilir,** aralarında fısıldaştıkları **fısıltılarını da... Allah bütün gaybları** yani gözden ırak olanları **hakkıyla bilendir.** Zekât âyeti nazil olunca bir kişi geldi ve epeyce tasaddukta bulundu. Münafıklar: "Bu adam riyakârdır" dediler. Başka bir kişi geldi ve bir sa' tasaddukta bulundu. Onun hakkında da: "Allah'ın bu kimsenin sadakasına ihtiyacı yoktur" dediler. Bunun üzerine şu âyet-i kerime nazil oldu:

اَلَّذِيْنَ يَلْمِزُوْنَ الْمُطَّوِّعِيْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ فِى الصَّدَقٰتِ وَالَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ اِلَّا جُهْدَهُمْ

711 Âyet-i kerimede yer alan "Lenessaddakanne" lafz-ı celilinde asıl olan ta, sad'a idğam edilmiştir.

فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ ۙ سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

79. Sadakalar hususunda, müminlerden gönüllü verenleri ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya, Allah işte onları maskaraya çevirmiştir. Ve onlar için elem verici azap vardır.

Açıklaması:

79- Sadakalar hakkında gönül rızası ile teberruda bulunan müminlere (bir türlü), **güçlerinin yetebileceğinden başkasını bulamayanlara** ve bulabildiklerini getirenlere de (bir türlü) laf atarak yani onları ayıplayarak **onlarla eğlenenler var ya! Allah onları maskaraya çevirecektir.** Eğlencelerinden dolayı onları cezalandıracaktır. **Onlara bir de acıklı azap vardır.**[712]

اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ ۚ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ۗ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٨٠﴾

80. (Ey Muhammed!) Onlar için ister af dile, ister dileme; onlar için yetmiş kez af dilesen de Allah onları asla affetmeyecek. Bu, onların Allah ve Resûlünü inkâr etmelerinden ötürüdür. Allah fâsıklar topluluğunu hidayete erdirmez.

Açıklaması:

80- Onlar için ister mağfiret dile, ister dileme! Hz. Peygamber için, mağfiret dilemek ile dilememek arasında bir tahyir (serbest bırakma)dır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.): "Ben muhayyer kılındım ve mağfiret dilemeyi seçtim" buyurmuştur. -Buhari- **Onlar için yetmiş kere istiğfarda bulunsan, yine Allah, onları asla bağışlayacak değildir.** Âyet-i kerimede yer alan "yetmiş kere" ifadesinden maksadın; mağfiret dilemedeki çokluğun mübalağası olduğu söylenmiştir. Buhari'de yer alan bir hadis-i şerifte: "Bilsem ki yetmişi aşarsam mağfiret olunacak onu aşmakta tereddüt etmem" buyrulmuştur. Diğer bir görüşe göre ise maksat belirtilen sayıdır. Çünkü yine Buhari hadisinde Efendimiz: "Ben yetmiş'i aşacağım" buyurmuştur. Ne var ki Allahü teâlâ: 'Onlar için mağfiret dilesen de, dilemesen de hep birdir. Allah onları asla bağışlayacak değildir" (Münafikun: 6) mealindeki âyet-i kerimesi ile mağfiret etmeyeceğini kesin bir dille Resûlü'ne beyan etmiştir. **Bunun sebebi şudur: Onlar Allah'ı ve Resûlü'nü inkâr ettiler. Allah ise fâsık bir kavme hidâyet vermez.**

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللّٰهِ وَكَرِهُٓوا اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ

712 Âyet-i kerimede yer alan "Ellezine" lafz-ı celili mübteda, "sahirellahü" cümlesi de haberdir.

وَاَنْفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِى الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ حَرًّا ؕ لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾

81. Allah'ın Resûlü'ne muhalefet etmek için geri kalanlar (sefere çıkmayıp) oturmaları ile sevindiler; mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad etmeyi çirkin gördüler; "bu sıcakta sefere çıkmayın" dediler. De ki: "Cehennem ateşi daha sıcaktır!" Keşke anlasalardı!

Açıklaması:

81- Tebük gazasından **geri kalanlar, Resûlullah'ın ardında oturup kalmalarına sevindiler. Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla mücahade etmekten hoşlanmadılar ve** birbirlerine: **"Bu sıcakta seferber olup** cihada **çıkmayın" dediler. De ki: "Cehennem ateşi** Tebük yolculuğundan **daha sıcaktır.** Şu halde geri kalmayıp cehennem ateşinden korunmaları daha evladır. **Fakat** bunu **bir anlasalardı** bilselerdi asla geri kalmazlardı.

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا ۚ جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

82. Artık kazanmakta olduklarının cezası olarak az gülsünler, çok ağlasınlar!

Açıklaması:

82- Artık yaptıklarının cezası olarak dünyada **az gülsün** ahirette **çok ağlasınlar.** Âyet-i kerimede emir sigasıyla münafıkların hallerinden haber verilmektedir.

فَاِنْ رَجَعَكَ اللّٰهُ اِلٰى طَآئِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِىَ اَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِىَ عَدُوًّا ؕ اِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ اَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ﴿٨٣﴾

83. Eğer Allah seni onlardan bir grubun yanına döndürür de (Tebük seferinden Medine'ye döner de başka bir savaşa seninle beraber) çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: Benimle beraber asla çıkmayacaksınız ve düşmana karşı benimle beraber asla savaşmayacaksınız! Çünkü siz birinci defa (Tebük seferinde) yerinizde kalmaya razı oldunuz. Şimdi de geri kalanlarla (kadın ve çocuklarla) beraber oturun!

Açıklaması:

83- Bundan böyle Allah seni Tebük'ten **onlardan** Medine'de geri kalan münafıklardan **bir kısmının yanına döndürür de seninle birlikte başka bir**

cihada çıkmak için senden izin isterlerse, onlara: **"artık benimle beraber ebediyyen sefere çıkamazsınız ve beraberimde hiçbir düşmanla muharebe edemezsiniz. Çünkü siz, evvelki defa oturup kalmayı arzu ettiniz. Şimdi artık** gazadan geri **kalan** kadın, çocuk ve hastalarla **beraber oturun" de.**

وَلَا تُصَلِّ عَلٰٓى اَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّاتَ اَبَدًا وَّلَا تَقُمْ عَلٰى قَبْرِهٖ ۗ اِنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَمَاتُوْا وَهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿٨٤﴾

84. Onlardan ölmüş olan hiçbirine asla namaz kılma; onun kabri başında da durma! Çünkü onlar, Allah ve Resûlünü inkâr ettiler ve fâsık olarak öldüler.

Açıklaması:

84- Hz. Peygamber (s.a.v.) (münafıklardan) Abdullah b. Übeyy'in cenaze namazını kıldırınca bu âyet-i kerime nazil oldu: **Ve onlardan ölen birinin üzerine ebediyyen cenaze namazı kılma!** Defin işlemi yahut ziyaret için **kabri başında durma! Çünkü onlar, Allah'ı ve Resûlü'nü tanımadılar ve fâsık** kâfir **olarak can verdiler.**

وَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلَادُهُمْ ۗ اِنَّمَا يُرِيْدُ اللّٰهُ اَنْ يُّعَذِّبَهُمْ بِهَا فِى الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿٨٥﴾

85. Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Çünkü Allah, bunlarla ancak dünyada onların azaplarını çoğaltmayı ve onların kâfir olarak canlarının güçlükle çıkmasını istiyor.

Açıklaması:

85- Onların ne malları ne de evlatları seni imrendirmesin. Allah, bunlar sebebi ile ancak kendilerine dünyada azap etmeyi ve kâfir oldukları halde canlarının çıkmasını istiyor.

وَاِذَآ اُنْزِلَتْ سُوْرَةٌ اَنْ اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوْا مَعَ رَسُوْلِهِ اسْتَاْذَنَكَ اُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوْا ذَرْنَا نَكُنْ مَّعَ الْقٰعِدِيْنَ ﴿٨٦﴾

86. "Allah'a inanın, Resûlü ile beraber cihad edin" diye bir sûre indirildiği zaman, onlardan servet sahibi olanlar, senden izin istediler ve: Bizi bırak (evlerinde) oturanlarla beraber olalım, dediler.

Açıklaması:

86- "Allah'a iman edin! Ve Resûlü ile birlikte cihad edin" diye bir sûre

yani Kur'an'dan bir bölüm **indirildiği vakit, onlardan servet sahibi olanlar senden izin istediler ve: "Bırak bizi oturanlarla beraber olalım"** dediler.

رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾

87. Geride kalan kadınlarla beraber olmaya razı oldular, onların kalplerine mühür vuruldu. Bu yüzden onlar anlamazlar.

Açıklaması:

87- Evlerinde **oturup** geri **kalan kadınlarla beraber olmaya razı oldular Ve kalpleri üzerine damga vuruldu. Artık onlar** hayrı **anlamazlar.**[713]

لٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۚ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ ۖ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۭ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٨٩﴾

88. Fakat Peygamber ve onunla beraber inananlar, mallarıyla, canlarıyla cihad ettiler. İşte bütün hayırlar onlarındır ve onlar kutuluşa erenlerin kendileridir.

89. Allah, onlara içinde ebedî kalacakları ve zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kazanç budur.

Açıklaması:

88- Lakin peygamber ve beraberindeki iman edenler, mallarıyla canlarıyla cihad ettiler. Bunlar yok mu? İşte dünya ve ahirette **bütün hayırlar bunlardır. Ve işte bunlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.**

89- Allah, onlara, altlarından ırmaklar akan cennetler hazırladı. İçlerinde ebedi olarak kalacaklar. İşte en büyük saadet budur.

وَجَاۗءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهٗ ۭ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٩٠﴾

90. Bedevîlerden, (mazeretleri olduğunu) iddia edenler, kendilerine izin verilsin diye geldiler. Allah ve Resûlü'ne yalan söyleyenler de oturup kaldılar. Onlardan kâfir olanlara elem verici bir azap erişecektir.

713 Âyet-i kerimede yer alan "Havalif kelimesi, "Halifetün" lafzının cemisidir.

Açıklaması:

90- Bedevilerden özürlü olduklarını bahane edenler Hz. Peygamber'e (s.a.v.) **kendilerine** oturma konusunda **izin verilsin diye geldiler.** Kendilerine izin verildi **ve Allah'a ve Resûlü'ne** iman iddiasında **yalan söyleyenler** bedevilerin münafıkları, ortaya attıkları mazaret bahanesiyle gelmekten geri kalıp **oturdular. Bunlardan kafir olanlara acıklı bir azap gelecektir.**[714]

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَآءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى الَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ مَا يُنْفِقُوْنَ حَرَجٌ اِذَا نَصَحُوْا لِلّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ؕ مَا عَلَى الْمُحْسِنِيْنَ مِنْ سَبِيْلٍ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۹۱﴾

91. Allah ve Resûlü için (insanlara) öğüt verdikleri takdirde, zayıflara, hastalara ve (savaşta) harcayacak bir şey bulamayanlara günah yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhine bir yol (sorumluluk) yoktur. Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.

Açıklaması:

91- Allah'a ve Resûlü'ne sadık kalmak şartıyla, ne ihtiyarlar gibi **zayıflara, ne** körler ve kötürümler gibi **hastalara ne de** cihadda **sarfedecek bir şey bulamayan fakirlere,** savaştan geri kalmakta **bir günah yoktur.** Sözü geçen şekilde **iyilik edenleri sorgulamaya yol yoktur. Allah** bunlar için **çok bağışlayıcıdır.** Ve bu konuda kendilerine bir genişlik vermek suretiyle onlara karşı **çok merhametlidir.**

وَلَا عَلَى الَّذِيْنَ اِذَا مَآ اَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَآ اَجِدُ مَآ اَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ ۖ تَوَلَّوْا وَّاَعْيُنُهُمْ تَفِيْضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا اَلَّا يَجِدُوْا مَا يُنْفِقُوْنَ ﴿۹۲﴾

92. Kendilerine binek sağlaman için sana geldiklerinde: Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum, deyince, harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş dökerek dönen kimselere de (sorumluluk yoktur).

Açıklaması:

92- Biri senden senin eşliğinde kendilerini gazaya götürecek **binek hayvanı istemeye geldiklerinde** -ki onlar da Ensar'dan yedi sahabidir. Bir görüşe göre de, (Müzeyne kabilesinin bir kolu olan) Benu Mukarran'dır- **"sizi bindirecek hayvan bulamıyorum" dediğin vakit,** cihad uğrunda **sarfedecek bir şey bulamadıklarından dolayı kendilerinden gözyaşları döke döke** geri

714 Âyet-i kerimede yer alan «muazzirune» lafz-ı celilinde, kelimenin aslında bulunan «ta» «zal»'e idğam edilmiştir. Nitekim bir kıraatte bu şekilde okunmuştur.Fitne çıkarmamak, gidenlere engel olmamak ve ibadet etmek suretiyle geri kalıp, oturma süresince.

dönenlere günah yoktur.[715]

اِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ اَغْنِيَآءُ ۚ رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ ۙ وَطَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

93. Sorumluluk ancak, zengin oldukları halde senden izin isteyenleredir. Çünkü onlar geri kalan kadınlarla beraber olmaya râzı oldular. Allah da onların kalplerini mühürledi, artık onlar (neyin doğru olduğunu) bilmezler.

Açıklaması:

93- Sorumluluğa götüren yol, ancak o kimseleredir ki, zengin oldukları halde, savaşa gitmemek hususunda **senden izin isterler, bunlar, geri kalan kadınlarla beraber olmaya razı oldular. Allah da kalplerini mühürledi.** (Son cümlenin) benzeri yukarıda geçmişti.

يَعْتَذِرُونَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْ ۭ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُّؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْ ۭ وَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهٗ ثُمَّ تُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾

94. (Seferden) onlara döndüğünüz zaman size özür beyan edecekler. De ki: (Boşuna) özür dilemeyin! Size asla inanmayız; çünkü Allah, haberlerinizi bize bildirmiştir. (Bundan sonraki) amelinizi Allah da görecektir, Resûlü de. Sonra görüleni ve görülmeyeni bilene döndürüleceksiniz de yapmakta olduklarınızı size haber verecektir.

Açıklaması:

94- Gazadan **yanlarına döndüğünüz vakit,** geri kalmaları dolayısıyla **sizden özür dileyeceklerdir.** Onlara **de ki: "Özür dilemeyin. Size asla inanamayız.** Sizleri tasdik edemeyiz. **Doğrusu Allah bize sizin ahvalinizden birçoklarını haber verdi. Bundan böyle de Allah ve Resûlü, yaptıklarını görecek; sonra** tekrar diriltilmek suretiyle **gizliyi ve açıkta olanı bilene** yani Allah'a **döndürüleceksiniz. O da size neler yapıyorduysanız haber verecektir.** Yani Allah yaptıklarıza karşın sizleri cezalandıracaktır.

سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ ۭ فَاَعْرِضُوا عَنْهُمْ ۭ اِنَّهُمْ رِجْسٌ ۙ وَّمَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۚ جَزَاۗءًۢ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾

715 Âyet-i kerimede yer alan: "Külte la ecidü..." cümlesi, hal, "Tevellev" cümlesi de "iza"nın cevabıdır.

95. Onların yanına döndüğünüz zaman size, kendilerinden (onları cezalandırmaktan) vazgeçmeniz için Allah adına ant içecekler. Artık onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar murdardır. Kazanmakta olduklarına (kötü işlerine) karşılık ceza olarak varacakları yer cehennemdir.

Açıklaması:

95- Tebük seferinden **yanlarına döndüğünüz vakit** kendilerini kınamayın **yakalarını bırakasınız diye,** gazadan geri kalma konusunda mazur olduklarına dair **yemin billah edeceklerdir. Siz de onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar** iç dünyalarının kirli olması dolayısıyla **pisliktirler, kazandıklarının cezası olarak varacakları yer de cehennemdir.**

يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْۚ فَاِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

96. Onlardan razı olasınız diye size yemin edecekler. Fakat siz onlar-dan razı olsanız bile Allah fâsıklar topluluğundan asla razı olmaz.

Açıklaması:

96- Kendilerinden razı olasınız diye, size yemin edecekler. Fakat siz onlardan razı olsanız da, Allah, o fâsık kavimden yani gazadan geri kalanlardan **asla razı olmaz.** Allah'ın gazabına rağmen sizlerin razı olmanız da hiçbir şey kazandırmaz.

اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهٖۜ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾

97. Bedevîler, kâfirlik ve münafıklık bakımından hem daha beter, hem de Allah'ın Resûlüne indirdiği kanunları tanımamaya daha yatkındır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.

Açıklaması:

97- Bedeviler yani çöllerde yaşayanlar, kaba davranışları katı tabiatleri ve Kur'an dinlemekten uzak kalmaları dolayısıyla, **küfür ve nifak yönünden daha şiddetlidirler. Ve Allah'ın Resûlü'ne indirdiği hüküm** ve şeriatlerin **sınırlarını bilmemeye onlar daha layıktırlar. Allah** mahlûkatını **hakkıyla bilen ve** onlara olan tasarrufunda **hikmet sahibidir.**

وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَٓائِرَۜ عَلَيْهِمْ دَٓائِرَةُ السَّوْءِۜ

وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾

98. Bedevîlerden öylesi vardır ki (Allah yolunda) harcayacağını angarya sayar ve sizin başınıza belâlar gelmesini bekler. (Bekledikleri) o kötü belâ kendi başlarına gelmiştir. Allah pek iyi işiten, çok iyi bilendir.

Açıklaması:

98- Bedevilerden bazısı vardır ki, Allah yolunda **harcadığını zarar** ve hüsran **sayar.** Çünkü o, harcadıklarından sevap beklemez. Bilakis (müslümanlardan) korkusu dolayısıyla harcamada bulunur. Bahsi geçen kişiler Beni Esed ve Gatafan kabileleridirler. Ve bundan kurtulmak için **sizin üstünüze belalar gelmesini** yani olaylar aleyhinize dönüşürek zamanın musibetlerinin sizleri kuşatmasını **gözetir** bekler **durur. O belalar kendi başlarına olsun.** Yani azab ve helak onlara olsun size değil. **Allah,** kullarının söylediklerini **hakkıyla işiten,** yaptıklarını **kemaliyle bilendir.**[716]

وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللّٰهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ اَلَآ اِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللّٰهُ فِى رَحْمَتِهٖ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٩﴾

99. Bedevîlerden öylesi de vardır ki, Allah'a ve ahiret gününe inanır, (hayır için) harcayacağını Allah katında yakınlığa ve Peygamber'in dualarını almaya vesile edinir. Bilesiniz ki o (harcadıkları mal, Allah katında) onlar için bir yakınlıktır. Allah onları rahmetine (cennetine) koyacaktır. Şüphesiz Allah bağışlayan, esirgeyendir.

Açıklaması:

99- Yine Bedevilerden öylesi vardır ki, Allah'a ve ahiret gününe inanır ve Allah yolunda **harcadıklarını Allah katında yakınlıklara** O'na yaklaşmaya **ve peygamberin** kendisine **dualarına** vesile **sayar.** Cüheyne ve Müzeyne kabileleri gibi **beri bakın! Bu** yaptıkları harcama **gerçekten** Allah katında **kendileri için yakınlıktır. Allah onları rahmetine** cennetine **koyacaktır. Çünkü Allah** ona ibadet edenler için **bağışlayıcıdır,** onlara karşı **merhametlidir.**[717]

وَالسَّابِقُونَ الْاَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْاَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِاِحْسَانٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى تَحْتَهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا ذٰلِكَ

716 Âyet-i kerimede yer alan «sui» lafz-ı şerifi «sin»'in zammesi ve fethası ile okunmuştur.
717 Âyet-i kerimede yer alan "Kurbetün" lafz-ı celili, Ra'nın zammesi ve sükûnu ile okunmuştur.

الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾

100. (İslâm dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhacirler ve ensar ile onlara güzellikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kurtuluştur.

Açıklaması:

100- (İslâm dinini kabulde) **önde gelen muhacirler ve ensar** *-ki onlar da Bedir harbinde hazır bulunanlar, yahut tüm ashab-ı kiramdır-* **ile** kıyamete kadar **onlara** amellerindeki **güzellikle tabi olanla** (hak yoldan gidenler var ya!) **Allah onlardan** O'na ibadete kendilerini muvaffak kılmakla **razı olmuş, onlar da** yaptıklarının sevabını vermekle **Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara, altlarından ırmaklar akan cennetler hazırladı ki orada ebedi kalacaklardır. İşte en büyük saadet budur.**[718]

وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ مُنَافِقُونَ ۛ وَمِنْ اَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ ۖ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ ۚ سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ اِلٰى عَذَابٍ عَظِيمٍ ۚ ﴿١٠١﴾

101. Çevrenizdeki bedevî Araplardan ve Medine halkından birtakım münafıklar vardır ki, münafıklıkta maharet kazanmışlardır. Sen onları bilmezsin, biz biliriz. Onlara iki kez azap edeceğiz, sonra da onlar büyük bir azaba itileceklerdir.

Açıklaması:

101- Ey Medineliler! **Çevrenizdeki Bedevilerden** -Eslem, Eşca' ve Gıfar kabileleri gibi- **birtakım münafıklar vardır. Medine halkından** da birtakım münafıklar vardır ki bunların **bazıları da nifaka dalmışlar** ve onda devam etmişlerdir. **Sen onları bilmezsin** *-Buradaki hitab Hz. Peygamber'e (s.a.v.)* **biz biliriz. Biz onlara iki defa** dünyada rüsvalık ya da onları katlederek, kabirde kabir azabına tabi tutarak **azap edeceğiz. Sonra da** ahirette **büyük bir azaba itileceklerdir** ki o da cehennem ateşidir.

وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَاٰخَرَ سَيِّئًا ۗ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٠٢﴾

102. Diğerleri ise günahlarını itiraf ettiler, iyi bir ameli diğer kötü bir amelle

718 Bir kıraatte, "Tahte" lafz-ı şerifi'nin başına "Min" harf-i cerri ilâve edilerek okunmuştur.

karıştırdılar. (Tevbe ederlerse) umulur ki Allah onların tevbesini kabul eder. Çünkü Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

Açıklaması:

102- (Münafıklardan) **diğer bir kısım** topluluk *-ki gazadan beri kalmalarından kaynaklanan* ***günahlarını itiraf etmişlerdir*****-iyi bir amel** *ile -ki o da daha önce cihada çıkmış olmaları veya günahlarını kabullenmeleri ya da bunun dışındaki şeylerdir-* **diğer bir kötü ameli karıştırdılar,** ki o da gazadan geri kalmış olmalarıdır. **Ola ki Allah, tevbelerini kabul buyura! Çünkü Allah çok bağışlayıcı; çok merhametlidir.** Bu âyet-i kerime Tebük gazasına çıkmaktan geri kalanlar hakkında nazil olan âyetleri haber alıp kendilerini mescidin direklerine bağlayan ve Hz. Peygamber'den (s.a.v.) başka kimsenin kendilerini çözemeyeceğine dair yemin eden Ebu Lübabe ve bir grup arkadaşı hakkında nazil olmuştur. Resûl-i Ekrem kendilerini çözünce de aşağıdaki âyet-i kerime nazil olmuştur.[719]

خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ ۖ اِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ ۗ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾

103. Onların mallarından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin. Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır). Allah işitendir, bilendir.

Açıklaması:

103- Onların mallarından bir zekât al ki, onunla kendilerini günahlarından **temiz ve pak edesin.** Bu emir üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) mallarının üçte birini alıp tasadduk etmiştir. **Bir de onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için bir rahmettir.** Bir görüşe göre tevbelerinin kabulü neticesinde oluşan bir huzurdur. **Allah çok iyi işiten, çok iyi bilendir.**

اَلَمْ يَعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾

104. Allah'ın, kullarının tevbesini kabul edeceğini, sadakaları geri çevirmeyeceğini ve Allah'ın tevbeyi çok kabul eden ve pek esirgeyen oldu-ğunu hâla bilmezler mi?

719 Âyet-i kerimede yer alan "Aherune" lafz-ı şerifi mübteda, "I'terufu" cümlesi sıfat, "Haletu" cümlesi de haberdir.

Açıklaması:

104- Bilmediler mi ki, Allah kullarından tevbeyi bizzat kabul eder ve sadakaları da kabul buyurup **alır. Gerçekten** kullarının tevbelerini kabul etmek suretiyle **tevbeleri kabul edici O,** onlara karşı **çok merhametli de O'dur.** Âyet-i kerimede yer alan istifham takrir için olup bununla, onların tevbe etmeye ve sadakaya karşı duyarlı olmalarını sağlamak kastedilmiştir. Onlara, yahut bütün insanlara,

وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ ۖ وَسَتُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

105. De ki: (Yapacağınızı) yapın! Amelinizi Allah da Resûlü de müminler de görecektir. Sonra görüleni ve görülmeyeni bilen Allah'a döndürüleceksiniz de O size yapmakta olduklarınızı haber verecektir.

Açıklaması:

105- De ki: dilediğinizi **yapın. Zira yaptıklarınızı Allah da, Resûlü de, müminler de görecektir. İleride** tekrar diriltilerek **hazırı, gaibi bilenin** yani Allah'ın **huzuruna götürüleceksiniz. O, size, neler yapıyorduysanız haber verecek** ve yaptıklarınızın karşılığını verecektir.

وَاٰخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللّٰهِ اِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَاِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾

106. (Sefere katılmayanlardan) diğer bir grup da Allah'ın emrine bırakılmışlardır. O, bunlara ya azap eder veya tevbelerini kabul eder. Allah çok bilendir, hikmet sahibidir.

Açıklaması:

106- Gazadan geri kalanların **diğer bir kısmı da Allah'ın** haklarında dilediği gibi **emrine** kadar tevbelerinin kabulünden **geri bırakılmışlardır. Onlara ya** tevbelerini kabul buyurmadan ruhlarını kabzetmek suretiyle **azab eder, yahut tevbelerini kabul buyurur. Allah** mahlûkatını **hakkıyla bilendir,** onlara olan tasarrufunda **hikmet sahibidir.** Âyet-i kerimede sözü geçenler, ileride gelecek olan üç kişi, yani Nurare b. Er-Rabi, Ka'b b. Malik ve Hilâl b. Ümeyye'der. Bunlar, tembellik edip rahatlığa meylettikleri için geri kalmışlardır. Yoksa münafık olduklarından dolayı değil. Diğer geri kalanlar gibi Hz. Peygamber'e (s.a.v.) mazeret de beyan etmemişlerdir. Bu üç sahabinin durumları tam elli gece askıda kalmış, nihâyet tevbelerinin kabul buyurulduklarına ilişkin ileride gelecek (118.) âyet nazil olmuştur.[720]

720 Âyet-i kerimede yer alan "Mürceune" lafz-ı şerifi, hemzeli ve hemzesiz olarak okunmuştur.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا ۚ لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ ۚ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا ۚ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾

107. (Münafıklar arasında) bir de (müminlere) zarar vermek, (hakkı) inkâr etmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Resûlüne karşı savaşmış olan adamı beklemek için bir mescid kuranlar ve: (Bununla) iyilikten başka bir şey istemedik, diye mutlaka yemin edecek olanlar da vardır. Halbuki Allah onların kesinlikle yalancı olduklarına şahitlik eder.

108. Onun içinde asla namaz kılma! İlk günden takvâ üzerine kurulan mescit (Kuba Mescidi) içinde namaz kılman elbette daha doğrudur. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever.

109. Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa yapısını yıkılacak bir yarın kenarına kurup, onunla beraber kendisi de çöküp cehennem ateşine giden kimse mi? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

110. Yaptıkları bina, (ölüp de) kalpleri parçalanıncaya kadar yüreklerine devamlı olarak bir kuşku (sebebi) olacaktır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.

Açıklaması:

107- Münafıklardan **bir de mescid yapanlar** *-ki onlar da münafıklardan on iki kişidirler-* **vardır** (ki o mescidi) Kuba mescidi cemaatına **zarar vermek için, küfür** (milletini destek) **için** -Çünkü münafıklar söz konusu mescidi, Rahip Ebu Amir'in emriyle, onun yanından geleceklerin konaklayacakları bir sığınak düşüncesi ile bina etmişlerdi. Ebu Amir de, Hz. Peygamber'le (s.a.v.) savaş etmek için (Rum Kralı) Kayser'den ordular alıp gitmişti.- Kuba mescidinde namaz kılan **müminlerin** bir kısımını kendi mescidlerine kaydırıp burasına tefrika sokmak için ve bundan yani bu mescidin inşasından **evvel Allah ve Resûlü ile harp edeni** yani sözü geçen Ebu Amir'i **beklemek ve gözetlemek için** (inşa etmişlerdir.) **Bununla beraber iyilikten başka bir muradımız yoktu."** maksadı-

mız yağmurlu ve aşırı derecede sıcak havalarda yoksula karşı şefkatli olmak ve mescid konusunda müslümanlara genişlik imkânı sağlamaktı" **diye yemin ederler. Fakat Allah şahit ki, bunlar** yeminlerinde **şeksiz, şüphesiz yalancıdırlar.** Münafıklar,

108- Hz. Peygamber'den (s.a.v.) mescitlerinde namaz kılmasını istemişlerdi. Bunun üzerine aşağıdaki âyet-i kerime nazil oldu: **O mescidde ebediyyen namaz kılma!** Bu emir üzerine Hz. Peygamber (Mescid-i Dırar'a) derhal bir grup sahabi gönderdi ve orayı yıkıp yaktılar. Yerini de leşlerin atıldığı çöplük haline getirdiler. **Ta ilk günden,** hicret yurduna giriş yaptığın gün, **temeli takva üzerine kurulan mescid** *-ki o da Buhari'nin rivâyetinde de yer aldığı gibi, Kuba mescididir-* **içinde namaz kılmana elbette** mescid-i dırarda kılmandan **daha layıktır. Orada temizlenmeyi seven birtakım adamlar vardır,** sözü edilen adamlar, Ensar'dır. **Allah, daha çok temizlenenleri sever.** Yani onları sevaplandırır.[721]

109- Öyle ya! Binasını Allah korkusu ve O'nun **rızası** ümidi **üzerine kurmuş olan mı hayırlıdır, yoksa binasını çökmeye yüz tutmuş bir yerin kenarına kurup, onunla** *-yani bina yapıcısıyla-* **beraber cehennem ateşine yuvarlanan mı** hayırlıdır? Takvanın zıddı üzere inşa edilen binanın akibeti ile alâkalı bir örnektir. Buradaki istifham takrir (vurgu) içindir. Yani elbette birincisi *-ki Küba mescidinin örneğidir-* hayırlıdır. İkincisi ise Dırar mescidinin örneğidir **Allah, zalim bir kavme hidâyet vermez.**[722]

110- Onların kurmuş oldukları binaları, kalplerinde bir şüphe ve bir nifak düğümü olarak kalacaktır. Meğer ki ölüp gitmek suretiyle **kalpleri parçalanmış** yerinden ayrılmış **olsun. Allah** mahlûkatını **ziyadesiyle bilen,** onlara olan tasarrufunda **hikmet sahibidir.**

اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ ۗ يُقَاتِلُوْنَ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُوْنَ وَيُقْتَلُوْنَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِى التَّوْرٰىةِ وَالْاِنْجِيْلِ وَالْقُرْاٰنِ ۗ وَمَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ

721 Âyet-i kerimede yer alan "Muttahhirîne" lafzı, kelimenin aslındaki "Ta" "Tı'ye idğam edilmiştir. İbn Huzeyme *Sahih*'inde Uveymir b. Saide'den rivâyet ediyor: "Hz. Peygamber (s.a.v.) Kuba mescidinde Ensar topluluğunu ziyaret etti ve onlara: -"Allahü teâlâ mescidinizden bahsederken, temizlenmeniz noktasında sizlere güzelce övgüde bulundu. Sayesinde temizliği elde ettiğiniz bu temizlenmenin mahiyeti nedir?" diye sordu. Onlar: -"Ya Resûlallah! Vallahi bu konuda bildiğimiz tek şey; (şundan ibarettir) bizlerin ayak yoluna gittikleri zaman dübürlerini yıkayan Yahudi komşularımız vardı. Bizler de onlar gibi (ayak yoluna gittiğimiz zaman) dübürlerimizi yıkıyoruz." cevabını verdiler -Bezzar'ın rivâyet ettiği bir hadis-i şerifte de: "Taş ile istincanın ardından su ile yıkıyoruz" dediler" şeklinde gelmiştir. -Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): - O, budur. Şu halde ona devam ediniz" buyurdu.

722 Âyet-i kerimede yer alan "Cüruf kelimesi, "Ra"nın zammesi ve sükunu ile de okunmuştur.

مِنَ اللّٰهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِى بَايَعْتُمْ بِهٖ ؕ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

111. Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler, ölürler. (Bu), Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da Allah üzerine hak bir vaaddir. Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır! O halde O'nunla yapmış olduğunuz bu alış verişinizden dolayı sevinin. İşte bu, (gerçekten) büyük kazançtır.

Açıklaması:

111- Allah, müminlerden canlarını ve mallarını örneğin O'nun yolunda harcayarak -*Örneğin cihad gibi*- **cennet kendilerinin olmak bahasına satın aldı. Allah yolunda çarpışacaklar, öldürecekler ve öldürüleceklerdir,** (son cümle) cümle-i istinafiye olup alışveriş vechini beyan etmektedir. Yani bir bölümü öldürülecek, kalanlar ise çarpışmaya devam edeceklerdir. (O'nun) **Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da** (anılan bu vaadi) **kendi üzerine hak bir vaddir. Allah'tan daha ziyade sözünde duran kim olabilir?** Yani O'ndan daha ziyade sözünde duran kimse olamaz. **O halde yaptığınız bu hayırlı alışverişten dolayı sevinin.** Burada gaipten muhataba iltifat sanatı vardır. **İşte bu** alışveriş özlenen gayeye kavuşturan **en büyük saadetin ta kendisidir.**[723]

اَلتَّآئِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّآئِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْاٰمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللّٰهِ ؕ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

112. (Bu alış verişi yapanlar) Tevbe edenler, ibadet edenler, hamdedenler, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır. O müminleri müjdele!

Açıklaması:

112- Hele şirkten ve nifaktan **tevbe edenler, ibadet edenler** yani ibadetlerini yalnızca Allah için ve samimi bir şekilde eda edenler, bütün hallerde O'na **hamdedenler, oruç tutanlar, O, rükûya varanlar, secdeye kapananlar** yani namaz kılanlar, **iyiliği emredip, kötülüğü yasak edenler ve Allah'ın hududunu** ahkâmını onlarla amel etmek sûretiyle **muhafaza eyleyenler** (yok mu?) **sen** (böyle olan) **müminlere** cenneti **müjdele.**[724]

---

723 Bir kıraatte "Öldürülüyorlar, öldürüyorlar" mealinde, önce meçhul fiil, ardından malûm fiil gelecek şekilde okunmuştur. Âyet-i kerimede yer alan "Va'den" ve "Hakken" lafz-ı celilleri mahfuz fiilleri ile mansup iki masdardır.

724 Âyet-i kerimede yer alan "Et-Taibune" lafz-ı celili, medih (övgü) makamında mahzuf bir mübtedaya haber vaki olmak üzere merfudur.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُٓوا اُولِى قُرْبٰى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ اِبْرٰهِيمَ لِاَبِيهِ اِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَٓا اِيَّاهُۚ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُٓ اَنَّهُ عَدُوٌّ لِلّٰهِ تَبَرَّاَ مِنْهُۚ اِنَّ اِبْرٰهِيمَ لَاَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾

113. (Kâfir olarak ölüp) Cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah'a) ortak koşanlar için afv dilemek ne peygambere yaraşır ne de inananlara.

114. İbrahim'in babası için afv dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne var ki, onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrahim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi.

Açıklaması:

113- Bu âyet-i kerîme, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) amcası Ebu Talib için mağfiret dilemesi ile bir kısım sahabenin, müşrik anne ve babaları için mağfiret taleb etmeleri üzerine nazil olmuştur: **Müşriklerin** küfürleri üzerine ölmek suretiyle **cehennemlik oldukları anlaşıldıktan sonra, akraba bile olsalar, onlar için ne peygamberin ne de iman edenlerin mağfiret dilemeleri doğru olmadı.**

114- İbrahim'in babası hakkındaki istiğfarı da sırf Müslüman olur ümidi ile "ileride senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim" diyerek **ona vermiş olduğu bir vaadden dolayı idi.** Küfür üzere ölmesi ile **onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca ondan uzaklaştı** ve onun için istiğfarı terk etti. **Şüphesiz İbrahim çok yalvaran ve dua eden, çok yumuşak huylu,** eziyetlere karşı çok sabırlı idi.

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ اِذْ هَدٰيهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَۚ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾

115. Allah bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra sakınacakları şeyleri kendilerine açıklayıncaya kadar onları saptıracak değildir. Allah her şeyi çok iyi bilendir.

Açıklaması:

115- Allah bir kavmi İslâm'la müşerref kılıp **hidâyete erdirdikten sonra** amel içinde **nelerden sakınacaklarını kendilerine açıklamadıkça** onlar da beyan edilen amelden sakınmayıp sapıklığa düşürülmeyi hak etmedikçe **sapıklığa düşürecek değildir. Muhakkak ki Allah her şeyi en iyi bilendir.** Dalalete düşürülmeyi ve hidâyet edilmeyi hak eden kimse de O'nun bilgisi altında olan şeylere dahildir.

اِنَّ اللّٰهَ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ؕ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿١١٦﴾

116. Göklerin ve yerin mülkü yalnız Allah'ındır. O diriltir ve öldürür. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.

Açıklaması:

116- Şüphesiz göklerle yerin mülkü Allah'ındır. O, diriltir ve öldürür. Ey insanlar! **Size Allah'tan başka** O'ndan koruyacak ne bir veli vardır ne de O'ndan gelebilecek zarardan sizleri alıkoyacak **bir yardımcı.**

لَقَدْ تَّابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ فِيْ سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْۢ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيْغُ قُلُوْبُ فَرِيْقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّهٗ بِهِمْ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ۙ﴿١١٧﴾

117. Andolsun ki Allah, müslümanlardan bir grubun kalpleri eğrilmeye yüz tuttuktan sonra, peygamberi ve güçlük zamanında ona uyan muhacirlerle ensarı affetti. Sonra da onların tevbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir.

Açıklaması:

117- Andolsun ki Allah, peygamberin ve güçlük anında *-Buradaki güçlük anından maksat, Tebük gazvesi sırasında müslümanların karşılaştıkları durumdur. Tebük Gazvesi sırasında bir hurma, iki kişi tarafından paylaşılıyor, bir deveye art arda on kişi biniyordu. Sıcaklık o kadar şiddetli idi ki (yanlarındaki suları tükendiğinden) develerin suluklarında biriken suları içmek zorunda kalmışlardı.-* **ona uyan muhacirlerle ensarın tevbelerinin kabulüne devam buyurdu da, içlerinden bir kısmının kalpleri,** içinde bulundukları ortamın zorluğu dolayısıyla peygambere tâbi olmak yerine geri kalmaya **az daha meyledecek gibi olmuşken, sonra** sebat etmeleri ile **tevbelerini kabul buyurdu. Çünkü Allah, müminlere karşı çok şefkatlidir; çok merhametlidir.**[725]

وَعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِيْنَ خُلِّفُوْا ؕ حَتّٰۤى اِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ اَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوْۤا اَنْ لَّا مَلْجَاَ مِنَ اللّٰهِ اِلَّاۤ اِلَيْهِ ؕ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوْبُوْا ؕ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ﴿١١٨﴾

118. Ve (seferden) geri bırakılan üç kişinin de (tevbelerini kabul etti). Yer-

725 Âyet-i kerimede yer alan "Yeziğu" lafz-ı celili "Ya"lı ve "Ta"lı olarak okunmuştur.

yüzü, genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı. Nihayet Allah'tan (O'nun azabından) yine Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tevbesini kabul etti. Çünkü Allah tevbeyi çok kabul eden, pek esirgeyendir.

Açıklaması:

118- Tevbelerininin kabulü **geri bırakılan üç kişiyi de bağışladı.** Bu tefsirin karinesi âyetin devamıdır: **Çünkü o derece bunalmışlardı ki, yeryüzü olanca genişliğine rağmen onların başlarına dar gelmişti.** Kendilerine, rahat edebilecekleri bir yer bulamıyorlardı. Tevbelerinin kabulü geciktirildiği için maruz kaldıkları hüzün ve yapayalnızlık dolayısıyla **vicdanları da kendilerini sıkmıştı.** Gönülleri artık ne bir sürura ne de bir hoş sohbete müsait değildi. **Allah'tan kurtuluşun ancak Allah'a sığınmakla olacağını** yakinen **anlamışlardı. Sonra tevbelerini kabul buyurdu.** Onları tevbeye muvaffak kıldı **ki, onlarda tevbekârlar arasına dahil olsunlar. Şüphesiz ki Allah tevbeleri çok çok kabul buyurandır, çok merhametli olandır.**[726]

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُونُوا مَعَ الصّٰدِقِينَ ﴿١١٩﴾

119. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun.

Açıklaması:

119- Ey iman edenler! O'na karşı işleyeceğiniz günahları terketmek suretiyle **Allah'tan korkun ve** doğruluğu düstur edinmek suretiyle de, iman ve ahitlerinde **doğru olanlarla beraber olun.**

مَا كَانَ لِاَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ اَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِاَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهٖ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَاٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَطَؤُنَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهٖ عَمَلٌ صَالِحٌ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾

120. Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevî Araplara Allah'ın Resûlünden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz. İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa dûçar olmaları, kâfirleri öfkelendirecek bir yere (ayak) basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez.

726 Âyet-i kerimede yer alan "En" lafz-ı Celili, "Muhaffafa" (Enneden hafifletilmiş)dir.

Açıklaması:

120- Medinelilerle, etrafındaki bedevîlerin, savaşa gidince **Resûlüllah'tan geri kalmaları yaraşmazdı. O'nun** nefsine layık gördüğü sıkıntıları bir kenara itip kendi nefislerini muhafaza etmek suretiyle **ne yaptığına bakmayıp da kendilerini düşünmemeliydiler.** Bu cümle, haberiyye sigasıyla nehiy ifade etmektedir. **Bu muhalefetin caiz olmaması şundandır: Çünkü onlara Allah yolunda erişen hiçbir susuzluk, yorgunluk, açlık, kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmaları ve** Allah'ın **düşmanlarına karşı,** onları katletmek yahut esir etmek ya da varlıklarına el koymak gibi **bir muvaffakiyetleri yoktur ki,** mükâfatlandırılmaları gayesi ile **mukabilinde kendilerine bir amel-i salih yazılmış olmasın. Çünkü Allah, iyi iş yapanların ecrini zayi etmez.** Aksine onları sevaplandırır.[727]

وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾

121. Allah onları, yapmakta olduklarının en güzeli ile mükâfatlandırmak için küçük büyük yaptıkları her masraf, geçtikleri her vâdi mutlaka onların lehine yazılır.

Açıklaması:

121- Allah yolunda **küçük-büyük** velev ki bir hurma olsun **yaptıkları her** masraf yürüyüp **geçtikleri her vâdi muhakkak onların lehine** (hesaplarına) **yazılmıştır.** Bu, yaptıklarının yazılmış olması, **Allah, onları yapmakta oldukları amellerinin en güzeliyle mükâfatlandırması içindir.**

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَآفَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِى الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعُوا اِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

122. Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir grup dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar.

Açıklaması:

122- Savaşta Resûlullah'tan geri kalmalarından ötürü azarlandırılmalarının ardından, Hz. Peygamber (s.a.v.) seriyye çıkarınca ashab-ı kiram toptan seferber oldular. Bunun üzerine şu âyet-i kerîme nazil oldu: **Bununla beraber mü-**

727 Âyet-i kerimede yer alan: "Mevtien" lazf-ı şerifi. "Vaten" mânâsında mastardır.

minlerin hepsi toptan savaşa **seferber olmamalı idiler. Her kabileden bir cemaat seferber olup** diğerleri (Resûlullah'la beraber Medine'de) kalsa da geri kalanlar **dinde fıkıh tahsil etseler ve kavimleri** savaştan **kendilerine döndükleri zaman** öğrendikleri dini hükümleri onlara da öğreterek **onları korkutsalardı ya! Olur ki** emirlerine ve yasaklarına uymakla Allah'ın azabından **sakınırlar.** İbni Abbas der ki: "Bu âyet-i kerîme Hz. Peygamber'in katılmadığı seriyyelerle, yukarıdaki âyet-i kerime ise Hz. Peygamber (s.a.v.) çıktığı zaman bir kişi bile olsa geri kalmasının nehyedilmiş olması ile hususidir"

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً ۚ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾

123. Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar (savaş anında) sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki, Allah sakınanlarla beraberdir.

Açıklaması:

123- Ey iman edenler! Sırası ile derece bakımından **size yakın olan kâfirlerle harbedin. Onlar sizde bir şiddet bulsunlar.** Yani onlara karşı tutumunuzu sertleştirin. **Bilin ki Allah** yardımı ve nusreti ile **takva sahipleri ile beraberdir.**

وَاِذَا مَآ اُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ اَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهٖٓ اِيمَانًا ۚ فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا فَزَادَتْهُمْ اِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾

124. Herhangi bir sûre indirildiği zaman onlardan bir kısmı der ki: "Bu sizin hanginizin imanını arttırdı?" İman edenlere gelince (bu sûre) onların imanlarını arttırır ve onlar sevinirler.

Açıklaması:

124- Kur'an'dan **bir sure indirildiği vakit onlardan** yani münafıklardan **bazısı** istihza gayesi ile arkadaşlarına: **"Bu sûre hanginizin imanını** peygamberi doğrulamasını **arttırdı bakalım?" der.** Allahü teâlâ buyuruyor ki: **İman edenlere gelince** (her inen sûre) **onların ona imanını arttırmıştır. Onlar** inen her sûre ile **sevinip dururlar.**

وَاَمَّا الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا اِلٰى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾

125. Kalplerinde hastalık (kâfirlik ve münafıklık) olanlara gelince, onların da

inkârlarını büsbütün arttırır ve onlar artık kâfir olarak ölürler.

Açıklaması:

125- Kalplerinde hastalık inanç zayıflığı **olanların ise** inen her sûreyi inkâr etmeleri dolayısıyla **bu sûreler, küfürlerine küfür katmıştır ve kâfirler olarak geberip gitmişlerdir.**

اَوَلَا يَرَوْنَ اَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِى كُلِّ عَامٍ مَرَّةً اَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

126. Onlar, her yıl bir veya iki kez (çeşitli belâlarla) imtihan edildik-lerini görmüyorlar mı? Sonra da ne tevbe ediyorlar ne de ibret alıyorlar.

Açıklaması:

126- Görmezler mi ki, her yıl bir veya iki defa kıtlık ve çeşitli hastalıklarla **belâlara çarptırılırlar. Böyle iken yine ne** nifaklarından **tevbe ederler ne de ibret alırlar**.[728]

وَاِذَا مَآ اُنْزِلَتْ سُورَةٌ نَظَرَ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ هَلْ يَرٰيكُمْ مِنْ اَحَدٍ ثُمَّ انْصَرَفُوا صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾

127. Bir sûre indirildiği zaman, (göz kırpıp alay ederek) birbirlerine bakar (ve): (Çevreden) Sizi birisi görüyor mu? diye sorarlar, sonra da (sıvışıp) giderler. Anlamayan bir kavim oldukları için Allah onların kalplerini (imandan) çevirmiştir.

Açıklaması:

127- İçinde kendilerinden bahsedilen ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) okuduğu **bir sûre indirildi mi birbirlerine bakıp** kaçma arzusu ile "Kalktığınız vakit **sizi bir gören oluyor mu?" diye sorarlar.** Kendilerini kimse görmüyorsa kalkıp giderler. Aksi halde oldukları yerde dururlar. **Sonra** küfürleri üzerine **sıvışıp giderler. Allah, kalplerini** hidâyetten **çevirmiştir. Çünkü onlar** hiç düşünmediklerinden gerçeği **anlamayan bir kavimdirler.**

لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٨﴾

128. Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sı-

728 Âyet-i kerimede yer alan "Yerevne" lafz-ı celili "Ta" ile de okunmuştu. Bu takdirde mana: "Ey mü'minler! Siz bilmediniz mi?" şeklinde değişir.

kıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.

Açıklaması:

128- Andolsun! Size kendinizden bir peygamber Hz. Muhammed **(s.a.v.) geldi ki, zahmet çekmeniz** ve istenmedik bir olayla karşılaşmanız **ona ağır gelir. Çünkü O, size,** hidâyette olmanıza **çok düşkündür. Müminlere çok şefkatli** oldukça merhametli, **çok merhametlidir.** Onların daima hayra nail olmalarını arzu eder.

فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ ۖ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۖ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

129. (Ey Muhammed!) Yüz çevirirlerse de ki: Allah bana yeter. O'ndan başka ilâh yoktur. Ben sadece O'na güvenip dayanırım. O yüce arşın sahibidir.

Açıklaması:

129- Eğer sana iman etmekten **yüz çevirirlerse de ki: "Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben ancak O'na güvendim.** Başkasına değil. **O, büyük arşın** kürsinin **sahibidir.** Yüce Allah, mahlûkatın en büyüğü olması dolayısıyla özellikle arşı zikretmiştir. Hakim *Müstedrek* adlı eserinde Übeyy b. Ka'b'dan rivâyet ediyor: "(Kur'an'da) en son: "Andolsun! Size kendinizden ... (sûrenin sonuna kadar)" âyetleri inmiştir.

سُورَةُ يُونُسَ

YÛNUS SÛRESİ

Mekke'de nâzil olup, 109 âyet-i kerimedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾

1. Elif. Lâm. Râ. İşte bunlar hikmet dolu Kitâb'ın âyetleridir.

Açıklaması:

1- Elif, Lam, Ra. Bu harflerden muradının ne olduğunu en iyi Allah bilir. **Bu âyetler, hakim,** yani muhkem **olan kitabın** Kur'an'ın **âyetleridir.**

اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۗ قَالَ الْكَافِرُونَ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ ﴿٢﴾

2. İçlerinden bir adama: İnsanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makamı olduğunu müjdele, diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki, o kâfirler: Bu elbette apaçık bir sihirbazdır, dediler?

Açıklaması:

2- İnsanlar arasından bir adama Hz. Muhammed'e (s.a.v.) **"İnsanları** kâfirleri azab ile **korkut ve iman edenlere Rableri katında onlar için bir doğruluk geçmişi** yani dünyadan ayrılmadan takdim ettikleri salih ameller dolayısıyla **güzel bir ecir bulunduğunu müjdele" diye vahyetmemiz, insanlar,** Mekkeliler **için şaşılacak bir şey mi oldu ki, kâfirler "Hakikaten bu,** kor-

kutma ve müjdelemeye şamil olan Kur'an **açık bir sihirdir dediler.**[729]

اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِی خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِی سِتَّةِ اَیَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ یُدَبِّرُ الْاَمْرَ ؕ مَا مِنْ شَفِیعٍ اِلَّا مِنْ بَعْدِ اِذْنِهٖ ؕ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ؕ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۳﴾

3. Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da işleri yerli yerince idare ederek arşa istiva eden Allah'tır. Onun izni ol-madan hiç kimse şefaatçı olamaz. İşte O Rabbiniz Allah'tır. O halde O'na kulluk edin. Hâla düşünmüyor musunuz!

Açıklaması:

3- Hiç şüphe yok ki, Rabbiniz, göklerle yeri dünya günlerinden **altı günde** yani bu kadar bir zaman süresi içinde **yaratan** -Çünkü o zaman güneş ve ay henüz yaratılmamışlardı, (ki gündüz ve gece ile tayin edilen günler oluşuversin) Allahü teâlâ dileseydi hepsini bir anda yaratabilirdi. Ne var ki insanlara sebat edip teenni ile hareket etmelerini öğretmek hikmetine binaen onları bir anda yaratmamıştır- **sonra** şanına yaraşır bir istiva ile **arşa istiva edip her şeyi hükmü altına alan,** mahlûkatı arasında (her) **işi** (yerli yerinde) **idare eden Allah'tır. O'nun izni olmadıkça** birine şefaat edecek **hiçbir şefaatçi olmaz.** Bu ferman-ı ilâhi, müşriklerin, putların kendilerine şefaat edecekleri, iddialarını reddetmektedir. **İşte bu** yaratıcı ve her şeyi idare edici olan **Allah, sizin Rabbinizdir. O halde O'na ibadet edin** O'nu birleyin. **Düşünmez misiniz?**[730]

اِلَیْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِیْعًا ؕ وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا ؕ اِنَّهٗ یَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ یُعِیْدُهٗ لِیَجْزِیَ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ بِالْقِسْطِ ؕ وَالَّذِیْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِیْمٍ وَّعَذَابٌ اَلِیْمٌ بِمَا كَانُوْا یَكْفُرُوْنَ ﴿۴﴾

4. Allah'ın gerçek bir vaadi olarak hepinizin dönüşü ancak O'nadır. Çünkü O, mahlûkatı önce (yoktan) yaratır, sonra da iman edip iyi işler yapanlara adaletle mükâfat vermek için (onları huzuruna) geri çevirir. Kâfir olanlara gelince, inkâr

729 Âyet-i kerimede yer alan "Aceben" lafz-ı celili, Kane"nin haberi olmak üzere nasb ve ismi olmak üzere Ref ile okunmuştur. Bu taktirde "Kane"nin haberi, "En evhayna" lafz-ı celilidir, ki, birinci görüşe göre "Kane"nin ismi düşer. Ayrıca âyetin devamında yer alan "sihrun" lafz-ı şerifi bir kıraat da "Le sahirun" (sihirbaz-anlamında). Bu durumda işaret edilen Hz. Peygamber'dir (s.a.v.).
"Âyet" ile "el-Kitab" lafz-ı celilleri arasındaki izafet, "Min" mânâsındadır. "Lin-Nasi" car ve mecruru "Aceben" lafz-ı celilinden hal düşer. "Enzir" lafz-ı celili üzerindeki "En" müfessiredir.

730 "Tezekkerune" lafz-ı celilinde veznin aslında bulunan "Ta" "Zal"e idğam edilmiştir. (Böyle okunan kıraata göre).

etmekte oldukları şeylerden ötürü onlar için kaynar sudan bir içki ve elem verici bir azap vardır.

Açıklaması:

4- Hepinizin dönüşü ancak Yüce olan **O'nadır. Allah, bir gerçek olarak** (bunu size) **vaad etmiştir. Halkı önce dirilten** yani hiç yokken ilk olarak onu yaratan **sonra iman edip salih ameller işleyenleri adaletle mükâfatlandırmak için** öldükten sonra tekrar diriltmek suretiyle **geri çevirecek olan O'dur. Küfredenlere ise, küfretmelerinden dolayı hamim** kaynar su **den bir içki ve acıklı** elem verici **bir azap vardır.**[731]

هُوَ الَّذِى جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَآءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۚ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّ ۚ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

5. Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona (aya) birtakım menziller takdir eden O'dur. Allah bunları, ancak bir gerçeğe (ve hikmete) binaen yaratmıştır. O, bilen bir kavme âyetlerini açıklamaktadır.

Açıklaması:

5- O (Allah) **güneşi bir ışık** sahibi, yani nur sahibi, **ayı da bir nur yapmıştır. Ona** seyri itibariyle **menziller takdir buyurmuştur.** Her ayın yirmi sekiz gecesi, yirmi sekiz menzile uğrar. Ve eğer ay otuz gün çekerse iki gece gizli kalır. Yirmi dokuz gün çekerse, bir gece gizli kalır, **ki,** bununla **senelerin sayısını ve hesabı bilesiniz. Allah bunları** sözü geçen şeyleri **ancak hak ve sabit** (bir hikmetle) **yaratmıştır.** Boşu boşuna değil. Zira Allah abes işlerle iştigalden münezzehtir. **O, âyetleri düşünebilen bir kavme açıklar.**[732]

اِنَّ فِى اخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

6. Gece ve gündüzün değişmesinde (uzayıp kısalmasında) Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde, (Onu inkâr etmekten) sakınan bir kavim için elbette nice deliller vardır!

731 Âyet-i kerimede yer alan "İnnehu" lafz-ı celili meksur okunursa cümle başı, meftuh okunursa mukadder bir lam ile mukadder olur. Âyet-i kerimede yer alan "Va'den" ve "Hakken" lafz-ı celilleri mukadder fiilleri ile mansub iki ayrı masdardırlar.

732 Âyet-i kerimede yer alan "Yufassilü" lafz-ı celili, "Ya" ile okunduğu gibi "Nün" ile de okunmuştur. (Bu durumda mânâ: "Açıklarız" şeklinde değişir.)

Açıklaması:

6- Elbette gece ile gündüzün değişip durmasında gidip gelmelerinde, artıp eksilmelerinde **Ve Allah'ın göklerle** *-Melekler, güneş, ay, yıldızlar vb. gibi-* **yerde** *-canlılar, dağlar, denizler, nehirler, ağaçlar vb. gibi-* **yarattığı varlıklarda,** Allah'tan **korkan ve** inanan **bir kavim için** yüce Allah'ın kudretine delalet eden **birçok ibret ve deliller vardır.** Yüce Allah, kendisinden korkanları, âyetlerinden faydalanmalarına binaen hassaten zikretmiştir.

اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا وَرَضُوْا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاطْمَاَنُّوْا بِهَا وَالَّذِيْنَ هُمْ عَنْ اٰيٰتِنَا غٰفِلُوْنَۙ ﴿٧﴾ اُولٰٓئِكَ مَأْوٰيهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿٨﴾

7. Huzurumuza çıkacaklarını beklemeyenler, dünya hayatına razı olup onunla rahat bulanlar ve âyetlerimizden gafil olanlar da vardır muhakkak.

8. İşte onların, kazanmakta oldukları (günahlar) yüzünden varacakları yer, ateştir!

Açıklaması:

7- (Öldükten sonra) tekrar diriltilip **bizim huzurumuza çıkacaklarını ummayanlar ve** ahiret hayatını inkâr ettikleri için bunun yerine **dünya hayatına razı olup gönülleri ona yatmış** ve huzur bulmuş **kimselerle bizim bunca âyetlerimizden** vahdaniyyetimizin delilerinden **gafil olanlar** onlar da tefekkür etmeyenler **var ya!**

8- İşte bunların varacakları yer, kazandıkları şirk ve günahlar **sebebiyle ateştir.**

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ يَهْدِيْهِمْ رَبُّهُمْ بِاِيْمَانِهِمْۚ تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهٰرُ فِىْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿٩﴾

9. İman edip güzel işler yapanlara gelince, imanları sebebiyle Rableri onları nimet dolu cennetlerde, alt tarafından ırmaklar akan (saraylara) erdirir.

Açıklaması:

9- İman edip salih ameller işleyenleri ise O'na olan **imanlarından dolayı, Rableri kendilerini** kıyamet günü onlar için rahatça yol alabilecekleri bir nur yaratmak suretiyle, **altlarından ırmaklar akan nimeti bol cennetlere erdirir.**

دَعْوٰيهُمْ فِيْهَا سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيْهَا سَلَامٌۚ وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ

الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

10. Onların oradaki duası: "Allah'ım! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz!" (sözleridir). Orada birbirleriyle karşılaştıkça söyledikleri ise "selâm" dır. Onların dualarının sonu da şudur: Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

Açıklaması:

10- Bunların cennette canlarının çektiği şeyleri **istemeleri** şöyle söylemeleridir: **"Allah'ım! Seni tenzih ederim",** işte tam bu sırada arzu ettikleri şey önlerine gelir. Kendi aralarındaki **tebrikleri de selâmdır. Dualarının sonu ise: "Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur" ifadesidir.**[733]

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ اِلَيْهِمْ اَجَلُهُمْ ؕ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾

11. Eğer Allah insanlara, hayrı çarçabuk istedikleri gibi şerri de acele verseydi, elbette onların ecelleri bitirilmiş olurdu. Fakat bize kavuşmayı beklemeyenleri biz, azgınlıkları içinde bocalar bir halde (kendi başlarına) bırakırız.

Açıklaması:

11- Müşrikler tehdit edildikleri azabın bir an önce gelmesini isteyince bu âyet-i kerime nazil oldu. **Eğer Allah, insanlara, hayrı çarçabuk istedikleri gibi şerri de acele verseydi muhakkak** yüce Allah'ın kendilerini helak etmesi sonucu **ecelleri sona ererdi.** Ne var ki O, kendilerine mühlet vermektedir. **Fakat biz, bize kavuşacaklarını ummayanları, böyle azgınlıkları içinde** şaşkın bir vaziyette **sersem sersem bocalar halde bırakırız.**[734]

وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْۢبِهٖۤ اَوْ قَاعِدًا اَوْ قَآئِمًا ۚ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهٗ مَرَّ كَاَنْ لَّمْ يَدْعُنَاۤ اِلٰى ضُرٍّ مَّسَّهٗ ؕ كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾

12. İnsana bir zarar geldiği zaman, yan yatarak, oturarak veya ayakta durarak (o zararın giderilmesi için) bize dua eder; fakat biz ondan sıkıntısını kaldırınca, sanki kendisine dokunan bir sıkıntıdan ötürü bize dua etmemiş gibi geçip gider. İşte böylece haddi aşanlara yapmakta oldukları şeyler güzel gösterildi.

---

733 Âyet-i kerimede yer alan: "Ellahümme" lafz-ı celili münada olup "Ya Ellahü" takdirindedir. Ayrıca "El-Hamdülillahi" lafz-ı celili üzerinde bulunan "En" müfessiredir.

734 Âyet-i kerimede yer alan "Kudiye" lafz-ı celili, meçhul ve malûm vezinlerle okunmuştur.

Açıklaması:

12- Kâfir **insana bir zarar** hastalık ve fakirlik **dokunduğu vakit, gerek yan tarafına yatarken, gerek otururken, gerekse ayaktayken** yani her durumda **bize dua eder. Fakat ondan zararını giderdik mi, sanki kendisine dokunan zarardan dolayı bize dua etmemiş gibi** küfrü üzere **geçer gider. İşte** nasıl kâfir insana zarar anında dua, bolluk anında ondan yüz çevirmek süslü gösterildi ise, **o müsriflere** müşriklere **yaptıkları ameller böyle süslü gösterilmektedir.**

وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُواۙ وَجَٓاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُواۭ كَذٰلِكَ نَجْزِى الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَٓائِفَ فِى الْاَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

l3. Andolsun ki sizden önce, peygamberleri kendilerine mûcizeler getirdiği halde (yalanlayıp) zulmettiklerinden dolayı nice milletleri helâk ettik; zaten onlar iman edecek değillerdi. İşte biz suçlu kavimleri böyle cezalandırırız.

14. Sonra da nasıl davranacağınızı görmemiz için onların ardından sizi yeryüzünde halifeler kıldık (Onların yerine sizi getirdik).

Açıklaması:

13- Ey Mekkeliler! **Andolsun ki biz, sizden önceki ümmetleri, kendilerine peygamberleri** doğru olduklarını ortaya koyan **mucizelerle geldikleri halde** şirk koşmak suretiyle (kendilerine) **zulmettikleri ve imana gelmedikleri vakit helak ettik. İşte** nasıl onları helak ettiysek, **mücrim** kâfir **bir kavmi böyle cezalandırırız.**[735]

14- Ey Mekkeliler! **Sonra arkasından, bakalım** orada **neler yapacaksınız,** onlardan ibret alıp elçilerimizi tasdik edecek misiniz, **diye, sizi yeryüzünde halifeler yaptık.**[736]

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍۙ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَٓاءَنَا ائْتِ بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَٓا اَوْ بَدِّلْهُۜ قُلْ مَا يَكُونُ لِٓى اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَآئِ نَفْسِىۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوحٰٓى اِلَىَّۚ اِنِّٓى اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبِّى عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾

15. Onlara âyetlerimiz açık açık okunduğu zaman (öldükten sonra) bize

735 Âyet-i kerimede yer alan "Vema kânü" lafz-ı celili, "Zalemü" cümlesi üzerine matuftur.
736 Âyet-i kerimede yer alan "Halaife" lafz-ı celili, "Halifetün" kelimesinin çoğuludur.

kavuşmayı beklemeyenler: Ya bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir! dediler. De ki: Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben, bana vahyolunandan başkasına uymam. Çünkü Rabbime isyan edersem elbette büyük günün azabından korkarım.

Açıklaması:

15- Âyetlerimiz yani Kur'an **o müşriklere birer açık delil olarak, okunduğu vakit, bize kavuşmayanlar,** tekrar diriltileceklerinden korkmayanlar, **"Bundan başka** içinde ilâhlarımızın kötülenmesine yer olmayan **bir Kur'an getir; yahut bunu** kendiliğinden **değiştir" dediler, sen** onlara **de ki; onu kendiliğinden değiştirmem yaraşacak bir iş değildir. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Ben** onu değiştirip **Rabbime isyan edersem, büyük bir günün** *-ki Kıyamet günüdür-* **azabından korkarım.**

قُلْ لَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا تَلَوْتُهٗ عَلَيْكُمْ وَلَآ اَدْرٰىكُمْ بِهٖۖ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيْكُمْ عُمُرًا مِّنْ قَبْلِهٖۗ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿١٦﴾

16. De ki: Eğer Allah dileseydi onu size okumazdım, Allah da onu size bildirmezdi. Ben bundan önce bir ömür boyu içinizde durmuştum. Hâla akıl erdiremiyor musunuz?

Açıklaması:

16- De ki: "Eğer Allah dileseydi, ben, bu Kur'an'ı size okumazdım (Rabbim de) **onu** (benim dilimle) **size bildirmezdi. Gerçekten ben sizin içinizden bundan önce** size hiçbir şey anlatmadan **bir ömür** kırk yıl **durdum.** Onun tarafımdan olmadığını **hiç akıl etmez misiniz siz?** [737]

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيٰتِهٖۗ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿١٧﴾

17. Öyleyse kim Allah'a karşı yalan uydurandan veya onun âyetlerini yalanlayandan daha zalimdir! Bilesiniz ki suçlular asla onmazlar!

Açıklaması:

17- Artık Allah'a karşı eş koşmak suretiyle **yalan uydurandan veya O'nun âyetlerini** Kur'an'ı, **yalan sayandan daha zalim kim olabilir?** Yani ondan daha zalim kimse yoktur. **Hiç şüphesiz** durum şundan ibarettir **ki, mücrimler** müşrikler **kurtuluşa ermezler.**

---

737 Bir kıraatta "La edraküm" lafz-ı celili üzerinde bulunan "La", nafiye olmayıp, "Lev"in cevabında gelmiştir. (Bu durumda "Leedra" şeklinde okunur.) Bu takdirde mânâ: "Rabbim de onu bir başkasının diliyle size okurdu" şeklinde değişir.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هٰٓؤُلَآءِ شُفَعَآؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِ قُلْ اَتُنَبِّؤُنَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِى السَّمٰوَاتِ وَلَا فِى الْاَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾

18. Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve: Bunlar, Allah katında bizim şefaatçılarımızdır, di-yorlar. De ki: "Siz Allah'a göklerde ve yerde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Hâşâ! O, onların ortak koştuklarından uzak ve yücedir."

Açıklaması:

18- Allah'ı bırakıp da O'ndan başka **kendilerine,** ibadet etmedikleri takdirde **zarar veya** ibadet ettikleri takdirde **fayda vermeyen şeylere** -ki onlar da putlardır- **tapıyorlar. Ve** o putlar hakkında: **"Bunlar, Allah katında bizim şefaatçılarımızdır" diyorlar.** Onlara **de ki:** "Siz **Allah'a göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi haber vereceksiniz?"** Buradaki istifham, inkâr içindir. **Şâyet O'nun şeriki olsaydı mutlaka onu bilirdi.** Çünkü hiçbir şey O'na gizli kalmaz. **Allah, onların** kendisine **ortak koştukları şeylerden münezzehtir, yücedir.**

وَمَا كَانَ النَّاسُ اِلَّآ اُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا۟ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾

19. İnsanlar sadece bir tek ümmetti, sonradan ayrılığa düştüler. Eğer (azabın ertelenmesi ile ilgili) Rabbinden bir söz (ezelî bir takdir) geçmemiş olsaydı, ayrılığa düştükleri konuda hemen aralarında hüküm verilirdi (Derhal azap iner ve işleri bitirilirdi).

Açıklaması:

19- İnsanlar vaktiyle bir tek ümmetti. Adem Peygamber'den, Nuh Peygamber'e kadar *-bir görüşe göre ise, İbrahim Peygamber'in zamanından Amr b. Lühayy zamanına kadar-* bir dine; İslâm'a bağlı idiler. **Sonra ihtilaf ettiler.** Bir kısmı olduğu dinde kaldı, bir kısım dinini terkedip küfre düştü. **Eğer Rabbinden ezelde** cezayı kıyamet gününe bıraktığına dair **bir takdir geçmemiş olsaydı, o ihtilaf ettikleri şeyde** -ki o da dindir- **şimdiye kadar aralarında** yani insanların aralarında, dünyada kâfirleri azaplandırmakla **çoktan hüküm verilmiş, bitmişti.**

وَيَقُولُونَ لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهٖ ۚ فَقُلْ اِنَّمَا الْغَيْبُ لِلّٰهِ فَانْتَظِرُوٓا۟ ۚ اِنِّى مَعَكُمْ مِنَ

الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾

20. Ona (Muhammed'e) Rabbinden bir mucize indirilse ya! diyorlar. De ki: Gayb ancak Allah'ındır. Bekleyin (bakalım) ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.

Açıklaması:

20- Bir de Mekkeliler: "Ona Muhammed'e (s.a.v.) önceki peygamberlere verilen; deve, asa ve el gibi **Rabbinden bambaşka bir âyet indirilse ya!" diyorlar. Sen de** onlara **de ki: "Gayb,** kulların gözünden ırak olan, yani gaybın işi **Allah'a mahsustur.** İstediğiniz âyetler de bu kabildendir. Dolayısıyla onları ancak O getirebilir. Benim görevim yalnızca tebliğdir. **İmdi,** inanmadınızsa azabı **bekleyin! Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.**

وَاِذَآ اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُمْ اِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِىٓ اٰيَاتِنَا ۭ قُلِ اللّٰهُ اَسْرَعُ مَكْرًا ۭ اِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُوْنَ مَا تَمْكُرُوْنَ ﴿٢١﴾

21. Kendilerine dokunan (kıtlık ve hastalık gibi) bir sıkıntıdan sonra insanlara bir rahmet (esenlik) tattırdığımız zaman, bir de bakarsın ki âyetlerimiz hakkında onların bir tuzağı vardır. De ki: Allah'ın tuzağı daha süratlidir. Şüphesiz elçilerimiz kurduğunuz tuzakları yazıyorlar.

Açıklaması:

21- İnsanlara, Mekke kâfirlerine **dokunan bir zarardan** şiddetli bir ihtiyaç ve kıtlıktan **sonra kendilerine bir rahmet** yağmur ve bolluk **tattırırsak, hemen âyetlerimiz hakkında** alay ve tekzible **bir hileleri olur. De ki: "Allah'ın hile** edenleri cezalandırması **daha çabuktur." Şüphesiz elçilerimiz** hafaza melekleri **sizin hilelerinizi yazıyorlar.**[738]

هُوَ الَّذِىْ يُسَيِّرُكُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۭ حَتّٰٓى اِذَا كُنْتُمْ فِى الْفُلْكِ ۚ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيْحٍ طَيِّبَةٍ وَّفَرِحُوْا بِهَا جَاۗءَتْهَا رِيْحٌ عَاصِفٌ وَّجَاۗءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَّظَنُّوْٓا اَنَّهُمْ اُحِيْطَ بِهِمْ ۙ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۚ لَئِنْ اَنْجَيْتَنَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿٢٢﴾

22. Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgârla alıp götürdükleri ve (yolcular) bu yüzden neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her

738 Âyet-i kerimede yer alan "Temkürüne" lafz-ı celili, bir kıraatta "Yemkürüne" olarak okunmuştur.

yerden onlara dalgalar hücum eder ve onlar çe-peçevre kuşatıldıklarını anlarlar da dini yalnız Allah'a halis kılarak: "Andolsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız" diye Allah'a yalvarırlar.

Açıklaması:

22- Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur. Hattâ siz, gemilerde olduğunuz vakit, o gemiler güzel bir rüzgârla içindeki yolcuları *-Burada muhataptan (gaybe) iltifat edilmiştir-* **alıp akarken ve tam ferahlanırlarken, onlara şiddetli** esen ve isabet ettiği her şeyi kırıp döken **bir fırtına gelir çatar ve her yerden dalga gelmeye başlar. Anlarlar ki, her taraftan kuşatılmışlardır.** Yani helak edilmektedirler. **O zaman Allah'a dinde** dualarında **halisane olarak dua ederler: "Ahdimiz olsun, eğer bizi bundan** yani bu korkulu anlardan **kurtarırsan, şeksiz, şüphesiz şükreden** tevhid düsturuna sahip çıkan **kullardan oluruz."**[739]

فَلَمَّآ اَنْجٰىهُمْ اِذَا هُمْ يَبْغُوْنَ فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّۗ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْۙ مَّتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٣﴾

23. Fakat Allah onları kurtarınca bir de bakarsın ki onlar, yine haksız yere taşkınlık ediyorlar. Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir; (bununla) sadece fâni dünya hayatının menfaatini elde edersiniz; sonunda dönüşünüz yine bizedir. O zaman yapmakta olduklarınızı size haber vereceğiz.

Açıklaması:

23- Fakat Allah, onları selamete çıkarınca, bir de bakarsın ki, yeryüzünde haksızlıkla şirkle **zulme başlamışlardır. Ey insanlar! Sizin zulmünüz, ancak kendi aleyhinizedir.** Çünkü onun vebali onlara aittir. O, **kıymetsiz dünya hayatının menfaatidir.** Orada, o menfaatten azıcık nasiplendirileceksiniz, **sonra** ölümün ardından **döner bize gelirsiniz. Biz de size bütün yaptıklarınızı haber veririz.** Yani yaptıklarınızın karşılığını veririz.[740]

اِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَۤاءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَۤاءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ مِمَّا يَاْكُلُ النَّاسُ وَالْاَنْعَامُۗ حَتّٰٓى اِذَآ اَخَذَتِ الْاَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ اَهْلُهَآ اَنَّهُمْ قٰدِرُوْنَ عَلَيْهَآۙ اَتٰىهَآ اَمْرُنَا لَيْلًا اَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنٰهَا حَصِيْدًا كَاَنْ لَّمْ تَغْنَ بِالْاَمْسِۗ

739 Âyet-i kerimede yer alan "Yüseyyirüküm" lafz-ı celili, "Yenşürüküm" (..... yayan O'dur.") şeklinde de okunmuştur. Âyet-i kerimede yer alan "Le in" lafz-ı celili üzerindeki lam kasem ifade etmektedir.

740 Âyet-i kerimede yer alan "Metau" lafz-ı celili mansub olarak da okunmuştur. Bu takdirde mânâ: "Kıymetsiz dünya hayatının metaı gibi faydalandırılırsınız" şeklinde olur.

كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

24. Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, insanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Nihayet yeryüzü zinetini takınıp, (rengârenk) süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz (âfetimiz) gelir de onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılarak biçilmiş bir hale getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler için âyetlerimizi böyle açıklıyoruz.

Açıklaması:

24- Dünya hayatının durumu, ancak gökten indirdiğimiz bir suya yağmura **benzer ki, onun sebebiyle** buğday, arpa ve bunlar gibi **insanların yedikleri ile hayvanların yedikleri** otlardan oluşan **yer mahsulleri birbirine karışır.** Hepsi bir bir içine girer. **Nihâyet yer bütün güzelliklerini takınıp** *-ki o da yeşeren bitkilerdir-* **süslendiği, sahipleri de ona** ürünlerini biçmeye **kendilerini kadir zannettikleri bir sırada geceleyin veya gündüz ona emrimiz** hükmümüz veya afetimiz **gelivermiş de onu sanki dün yokmuş gibi** tırpanlarla **biçilmişi andırır bir hale getirmişizdir. İşte düşünen bir kavim için biz âyetleri böyle açıklarız.**[741]

وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلٰى دَارِ السَّلَامِ ۗ وَيَهْدِى مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٥﴾

25. Allah kullarını esenlik yurduna çağırıyor ve O, dilediğini doğru yola iletir.

Açıklaması:

25- Allah, imana çağırmakla **selamet yurduna** *-ki o da cennettir-* **çağırır ve** hidâyetini **dilediği kimseyi doğru yola** İslâm'a **hidâyet eder.**

لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ ۗ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ ۗ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾

26. Güzel davrananlara daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir toz (kara leke) bulaşır ne de bir horluk (gelir). İşte onlar cennet ehlidirler. Ve onlar orada ebedî kalacaklardır.

741 Âyet-i kerimede yer alan: "İzzeyyenet" lafz-ı celili, aslen "Tezeyyenet" idi. Ta, Za'ya ibdal edilip za'ya idğam edilmiştir. Ayrıca "Keen" muhaffefe olup "Keenneha" takdirindedir.

Açıklaması:

26- İman etmek suretiyle **güzel ameller işleyenlere güzel mükâfat** cennet **ve birinde ziyade vardır.** Müslim'in rivâyet ettiği bir hadis-i şerifte de yer aldığı gibi, bu ziyadeden maksat Allahü teâlânın cemalini müşahade etmektir. **Onların yüzlerini ne bir karartı ne de** tasalanıp mahzun olmak gibi **bir zillet kaplar. İşte bunlar cennetliklerdir. Ve onlar orada ebedî kalacaklardır.**

وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّـَٔاتِ جَزَآءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا ۙ وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۖ مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ ۚ كَأَنَّمَآ أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ الَّيْلِ مُظْلِمًا ۚ أُولَٰٓئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾

27. Kötülük yapanlara gelince, kötülüğün cezası misli iledir. Onları zillet kaplayacaktır. Onları Allah'a karşı koruyacak hiç kimse yoktur. Onların yüzleri sanki karanlık geceden bir parçaya bürünmüştür. İşte onlar da cehennem ehlidir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.

Açıklaması:

27- Kötülükleri kazananlar şirk koşanlar **için de bir kötülüğün cezası misli iledir. Onları bir zillet kaplar. Onları Allah'tan koruyacak** onun azabından alıkoyacak **hiç kimse yoktur. Sanki onların yüzleri, karanlık gece parçalarından kaplanmıştır,** giydirilmiştir. **İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.**[742]

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَآؤُكُمْ ۚ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَآؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾

28. Onların hepsini bir araya toplayacağımız, sonra da Allah'a ortak koşanlara: "Siz ve koştuğunuz ortaklar yerinizde bekleyin" diyeceğimiz gün artık onların (putlarıyla) aralarını tamamen ayırmışızdır. Ve onların ortakları, (putları) derler ki: "Siz, bize ibadet etmiyordunuz.

Açıklaması:

28- O günü hatırla ki, **onların** yani mahlûkatın **hepsini mahşere toplayacağız. Sonra şirk koşanlara: Siz ve Allah'a eş koştuğunuz ortaklarınız** yani putlarınız **yerinizde durun!" diyeceğiz.** Müminlerle **aralarını açmışız-**

742 Âyet-i kerimede yer alan: "Kıtaan" lafz-ı celili, "Kıtan" şeklinde Tl'nın sükunu ile de okunmuştur. Bu durumda "parça" mânâsına gelmiş olur. Âyet-i kerimede yer alan "Ellezine" lafz-ı celili, bir önceki âyette geçen "Lillezine...." matuf olup "Velillezine" takdirindedir.

dır. Tıpkı: "Ayrılın bugün ey mücrimler!" (Yasin: **59**) mealindeki ayetinde olduğu gibi. **Ortakları** onlara **diyecekler ki: "Siz bize tapmazdınız."**[743]

فَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾

29. Bu yüzden bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Şüphesiz ki biz sizin (bize) tapmanızdan tamamen habersizdik."

Açıklaması:

29- "Şimdi bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Doğrusu bizim, sizin tapmanızdan haberimiz bile yoktu.[744]

هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ مَّا اَسْلَفَتْ وَرُدُّٓوا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾

30. Orada herkes geçmişte yaptıklarını karşısında bulur. Artık onlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülmüşlerdir. Uydurmakta oldukları şeyler (bâtıl tanrıları) da onları terkedip kaybolmuştur.

Açıklaması:

30- Orada yani o gün **herkes, geçmişte ne yaptı ise** önceden hangi ameli gönderdi ise **onun imtihanını verecek. Hepsi hakiki** sabit ve daim **mevlâları olan Allah'a döndürülmüş; müşriklerin** Allah'a **eş uydurdukları putlar da kendilerinden kaybolmuş gitmiş olacaktır.**[745]

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ ؕ فَسَيَقُولُونَ اللّٰهُ ۚ فَقُلْ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾

31. (Resûlüm!) De ki: Size gökten ve yerden kim rızık veriyor? Ya da kulaklara ve gözlere kim mâlik (ve hakim) bulunuyor? Ölüden diriyi kim çıkarı-

743 Âyet-i kerimede yer alan: "Mekaneküm" lafz-ı celili, mukadder bir "İlzemû" fiili ile mansuptur. "Entüm" lafz-ı celili ise "Ve şürekaüküm" lafz-ı celilinin atfını sahih kılmak için, mukadder fiilin tahtında müstetir zamiri tekid etmektedir. "Kuntum" lafz-ı celili üzerinde bulunan "Ma" nafiyedir. Âyetlerin sonlarının birliğini sağlamak için meful, takaddüm etmiştir.

744 Âyet-i kerimede yer alan "İn" lafz-ı celili, muhaffefe olup "İnna" takdirindedir.

745 Âyet-i kerimede yer alan "Neblü" lafz-ı celili, "Belva" kökünden gelmektedir. Bir kıraatta "Tilavet" kökünden iki ta ile "Tetlü" şeklinde de okunmuştur. (Bu takdirde mânâ ..... okuyacak şeklinde değişir.)

yor, diriden ölüyü kim çıkarıyor? (Her türlü) işi kim idare ediyor? "Allah" diyecekler. De ki: Öyle ise (Ona âsi olmaktan) sakınmıyor musunuz?

Açıklaması:

31- De ki: "Size gökten yağmurla **ve yerden** bitkilerle **kim rızık veriyor? Yahut o kulaklara ve gözlere** yani onları yaratmaya **kim malik bulunuyor? Ve ölüden diriyi, diriden de ölüyü kim çıkarıyor?** yaratıklar arasında **bütün işleri kim idare ediyor? Hemen "O, Allah'tır" diyecekler. Sen** onlara **de ki: "O halde** O'ndan **sakınmaz mısınız siz** ki iman da etmiyorsunuz.

فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ ۚ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ اِلَّا الضَّلٰلُ ۚ فَاَنّٰى تُصْرَفُوْنَ ﴿٣٢﴾

32. İşte O, sizin gerçek Rabbiniz olan Allah'tır. Artık haktan (ayrıldıktan) sonra sapıklıktan başka ne kalır? O halde nasıl (sapıklığa) döndürülüyorsunuz?

Açıklaması:

32- İşte bu işleri yapan **sizin hak** varlığı tartışılmaz **Rabbiniz Allah'tır. Haktan sonra da sapıklıktan başka ne olabilir?** Buradaki istifham, takrir (hükmü vurgulamak) içindir. Yani hakkın ötesinde yalnızca sapıklık vardır. Dolayısıyla: Kim Allah'a kulluktan ibaret olan haktan saparsa, şüphesiz sapıklığa düşmüş olur. **Şu halde** delilin varlığına rağmen imandan **nasıl da çevriliyorsunuz?** Bu kafirler nasıl imandan çevrildiler.

كَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِيْنَ فَسَقُوْٓا اَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٣٣﴾

33. İşte böylece Rabbinin yoldan çıkanlar hakkındaki "Onlar inanmazlar" sözü gerçekleşmiş oldu.

Açıklaması:

33- Böylece Rabbinin kelimesi, yoldan çıkan fasıklara kafirlere **hak oldu.** O kelime de şudur: "Cehennemi insanlarla cinlerden dolduracağım" yahut şudur: **Onlar artık imana gelmezler.**

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَّنْ يَّبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ ۚ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ﴿٣٤﴾

34. (Resûlüm!) De ki: (Allah'a) ortak koştuklarınız arasında, (birini yokken) ilk defa yaratacak, arkasından onu (ölümünden sonra hayata) yeniden döndürecek biri var mı? De ki: Allah ilk defa yaratıp (ölümden sonra) onu yeniden (hayata) döndürür. O halde nasıl saptırılırsınız!

Açıklaması:

34- De ki: Sizin Allah'a eş saydığınız ortaklarınızdan, halkı ilkin yaratacak, öldükten sonra tekrar diriltecek var mı? De ki: "Halkı ilkin Allah yaratır. Öldükten sonra (eski haline) **iade eder** (diriltir). **Artık** delilin varlığına rağmen O'na kulluk etmekten **nasıl da çevriliyorsunuz.**

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَنْ يَهْدِٓى اِلَى الْحَقِّ ۗ قُلِ اللّٰهُ يَهْدِى لِلْحَقِّ ۗ اَفَمَنْ يَهْدِٓى اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُّتَّبَعَ اَمَّنْ لَّا يَهِدِّٓى اِلَّآ اَنْ يُّهْدٰى ۚ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ﴿٣٥﴾

35. De ki: Ortak koştuklarınızdan hakka iletecek olan var mı? De ki: «Hakka Allah iletir.» Öyle ise hakka ileten mi uyulmaya daha lâyıktır; yoksa hidayet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı? Size ne oluyor? Nasıl (böyle yanlış) hükmediyorsunuz?

Açıklaması:

35- De ki: "Ortaklarınızdan ispat edici deliller tayin etmek ve hak yola varabilme melekesini yaratmak suretiyle **hak yolu gösterecek var mı?" Doğru yola Allah iletir. O halde hakka ileten mi** -ki o da Allah'tır- **arkasından gidilmeye daha layıktır, yoksa hidâyet olunmadıkça o kendi başına doğru yolu bulamayan mı** arkasından gidilmeye daha layıktır? Buradaki istifham takrir (vurgulamak) ve tevbih (azarlamak) içindir. Yani elbette ki ilki arkasından gidilmeye daha layıktır. Ne **oluyor size? Nasıl,** arkasından gidilmeye layık olmayan putlara tabi olmaktan ibaret bu batıl kararla **hükmediyorsunuz?" de.**

وَمَا يَتَّبِعُ اَكْثَرُهُمْ اِلَّا ظَنًّا ۗ اِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِى مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ بِمَا يَفْعَلُوْنَ ﴿٣٦﴾

36. Onların çoğu zandan başka bir şeye uymaz. Şüphesiz zan, haktan (ilimden) hiçbir şeyin yerini tutmaz. Allah onların yapmakta olduklarını pek iyi bilendir.

Açıklaması:

36- Kâfirlerin çoğu putlara ibadetinde **sırf bir kuru zan ardından gider.** Yani onlar bu konuda atalarını taklit etmişlerdir. Ama gerçek bilgiye ulaşılması istenilen bir noktada **zan, hak namına hiçbir şey ifade etmez. Şüphesiz Allah, onların neler yaptıklarını çok iyi bilendir.** Dolayısıyla onlara yaptıklarının karşılığını verecektir.

وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُّفْتَرٰى مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ تَصْدِيْقَ الَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيْلَ

الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٧﴾

37. Bu Kur'an Allah'tan başkası tarafından uydurulmuş bir şey değildir. Ancak kendinden öncekini doğrulayan ve o Kitab'ı açıklayandır. Onda şüphe yoktur, o âlemlerin Rabbindendir.

Açıklaması:

37- Bu Kur'an, Allah'tan başkası tarafından uydurulmuş bir şey değildir. Lâkin O, önündeki kitapları tasdik ve o kitabı açıklayıcı olarak yani Allah'ın (Levh-i Mahfuz'da) yazmış olduğu ahkâm ve diğer konuları beyan edici olarak **âlemlerin Rabbi'nden indirilmiştir. Bunda hiç şüphe yoktur.**[746]

اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾

38. Yoksa, Onu (Muhammed) uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer sizler doğru iseniz Allah'tan başka, gücünüzün yettiklerini çağırın da (hep beraber) onun benzeri bir sûre getirin.

Açıklaması:

38- Yoksa "onu Muhammed **uydurdu" mu diyorlar? De ki: "O halde** onun uydurulmuş olduğu yolundaki **iddianızda doğruysanız, hemen** uydurma yoluyla, fesahat ve belagat da **onun gibi bir sûre getirin.** Çünkü sizler de benim gibi dilini çok fasih konuşan Arap dilinin mensuplarısınız! **Ve Allah'tan başka kime gücünüz yeterse** yardıma **çağırın!"** Fakat yine de buna gücünüz yetmeyecektir. Allahü teâlâ buyuruyor ki:

بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾

39. Bilakis, onlar ilmini kavrayamadıkları ve yorumu kendilerine asla gelmemiş olan (Kur'an'ı) yalanladılar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Şimdi bak, zalimlerin sonu nasıl oldu!

Açıklaması:

39- Hayır! O kâfirler, ilmini kavrayamadıkları yani hakkında hiç kafa

746 Âyet-i kerimede yer alan"Min" harf-i cerri, "Tasdike" lafz-ı celiline yahut mahzuf bir "ünzile" fiiline taalluk etmektedir. Âyet-i kerimede yer alan: "Tasdike" ve "Tafsile" lafz-ı celilleri gizli bir "Hüve" mübtedasının takdiri ile merfu da okunmuşlardır.

yormadıkları **ve te'vili** yani onda yer alan tehditlerin sonucu **kendilerine hiç gelmemiş olan şeyi** yani Kur'an'ı **yalanladılar. Onlardan önce gelen ümmetler de,** peygamberlerini böyle yalanlamayla **yalanlamışlardı. Ama bak,** peygamberlerini yalanlamakla **zalimlerin sonu ne oldu?** Yani işlerinin sonu nasıl helake vardı? İşte bunları da böylece helak edeceğiz.

وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهٖ ؕ وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِيْنَ ﴿٤٠﴾

40. İçlerinden öylesi var ki ona (Kur'an'a) inanır, yine onlardan öylesi de var ki ona inanmaz. Rabbin bozguncuları en iyi bilendir.

Açıklaması:

40- Onlardan Yani Mekkeliler'den **bazıları Kur'an'a inanır.** Çünkü Allah ezeli ilmiyle onlardan iman edecekleri bilmektedir. **Bazıları** da sonsuza dek **inanmaz. Ama Rabbin fesatçıları çok iyi bilir.** Bu, onlar için bir tehdittir.

وَاِنْ كَذَّبُوْكَ فَقُلْ لِّىْ عَمَلِىْ وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ ۚ اَنْتُمْ بَرِيْٓـُٔوْنَ مِمَّآ اَعْمَلُ وَاَنَا بَرِىْٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿٤١﴾

41. (Resûlüm!) onlar seni yalanlarlarsa de ki: Benim işim bana, sizin işiniz de size aittir. Siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım.

Açıklaması:

41- Eğer seni yalanlamakta ısrar ederlerse, onlara **"Benim işim bana, sizin işiniz de size attir.** Yani herkes yaptığının karşılığını görecektir. **Siz benim yapacağımdan berisiniz. Ben de sizin yapacağınızdan beriyim" deyiver.** Bu âyet kılıç âyeti ile neshedilmiştir.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُوْنَ اِلَيْكَ ؕ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوْا لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿٤٢﴾

42. Onlardan seni dinleyenler vardır. Fakat sağırlara -üstelik akılları da ermiyorsa- sen mi duyuracaksın?

Açıklaması:

42- İçlerinden Kur'an okuduğun zaman **seni dinleyenler de var. Fakat sağırlara sen mi işittireceksin?** Allahü teâlâ, kendilerine okunan Kur'an'dan istifade edememeleri yönüyle onları sağırlara benzetmiştir. **Hele** sağırlıklarının yanında **akılları da ermiyorsa** yani düşünemiyorlarsa!

وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ اِلَيْكَ ؕ اَفَاَنْتَ تَهْدِى الْعُمْىَ وَلَوْ كَانُوْا لَا يُبْصِرُوْنَ ﴿٤٣﴾

43. Onlardan sana bakan da vardır. Fakat -hele (gerçeği) göremiyorlarsa- körleri sen mi doğru yola ileteceksin?

Açıklaması:

43- Onlardan sana bakanlar da vardır. Fakat körlere sen mi yol göstereceksin? Hele basiretleri de yoksa! Allahü teâlâ, hakka varamamaları yönüyle kendilerini körlere benzetmiştir. Hattâ bunların durumu âmâlardan daha da ağırdır. Zira: "Gerçek şu ki, gözler kör olmaz; lâkin sinelerdeki kalpler kör olur." (El-Hac: 46)

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـًٔا وَّلٰكِنَّ النَّاسَ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿٤٤﴾

44. Şüphesiz ki Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez, fakat insanlar kendilerine zulmederler.

Açıklaması:

44- Şüphesiz Allah insanlara hiç zulmetmez Lâkin insanlar kendilerine zulmederler.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَاَنْ لَّمْ يَلْبَثُوْٓا اِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُوْنَ بَيْنَهُمْ ۭ قَدْ خَسِرَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِلِقَاۗءِ اللّٰهِ وَمَا كَانُوْا مُهْتَدِيْنَ ﴿٤٥﴾

45. Allah'ın onları, sanki günün ancak bir saati kadar kaldıklarını zannederler vaziyette yeniden diriltip toplayacağı gün aralarında birbirleriyle tanışırlar. Allah'ın huzuruna varmayı yalanlayanlar elbette zarara uğramışlardır. Zira onlar doğru yola gitmemişlerdi.

Açıklaması:

45- O gün Allah, onları mahşere toplayacak. Sanki onlar, gördükleri dehşet verici haller dolayısıyla **gündüzün bir saatinden başka** dünyada, yahut kabirlerinde **kalmamışlardır. Aralarında tanışacaklardır,** öldükten sonra tekrar diriltildikleri zaman birbirlerini tanıyacaklar. Ancak daha sonra karşılaşacakları zorlukların daha da şiddetlenmesi sebebiyle bu tanışma son bulacak. Tekrar diriltilmek suretiyle **Allah'ın huzuruna çıkacaklarını yalan sayıp da hidâyet yolunu tutmamış olanlar, muhakkak büyük zarara uğramıştır.**[747]

وَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِيْ نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللّٰهُ شَهِيْدٌ عَلٰي مَا

747 Âyet-i kerimede yer alan Teşbih cümlesi, "Hüm" zamirinden hal düşer. "Yetearefune beynehüm" cümlesi "Hüm" zamirinden (veya "Yelbesü"nün vavından) hal-i mukaddere, yahut (âyetin başında bulunan) zarfın mutaallakı düşer.

يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾

46. Eğer onları tehdit ettiğimiz (azabın) bir kısmını sana (dünyada iken) gösterirsek (ne âlâ); yok eğer (göstermeden) seni vefat ettirirsek nihayet onların dönüşü de bizedir. (O zaman onlara ne olacağını göreceksin.) Sonra, Allah onların yapmakta olduklarına da şahittir.

Açıklaması:

46- Onları kendisiyle **vaad ettiğimizin bir kısmını sana göstersek** -ki o da hayatında onların azaplandırılmasıdır- murad bu olmuş olur **yahut senin ruhunu** onları azaplandırmadan **alsak, onların dönüşü ancak bizedir. Sonra Allah onların yapacakları şeylere** yani yalanlamalarına ve küfretmelerine **de şahittir.** Detayıyla haberdardır. Dolayısıyla onları en çetin azapla azaplandıracaktır.[748]

وَلِكُلِّ اُمَّةٍ رَسُولٌ ۚ فَاِذَا جَآءَ رَسُولُهُمْ قُضِىَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

47. Her ümmetin bir peygamberi vardır. Peygamberleri geldiği zaman, aralarında adaletle hükmedilir ve onlara asla zulmedilmez.

Açıklaması:

47- Ümmetler içinde **her ümmetin bir peygamberi vardır. Onların peygamberleri** kendilerine **geldiği vakit,** onu yalanladıkları takdirde **aralarında adaletle hüküm verilir.** Yalanlayanlar azaplandırılır. Peygamber ise kendisini tasdik edenlerle birlikte kurtulurlar. **Kendilerine** onlara suçsuz yere azab etmek suretiyle **zulmedilmez.** İşte bu ümmete de aynı muameleyi uygulayacağız.

وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾

48. Doğru iseniz bu vaad (azap) ne zamandır? diyorlar.

Açıklaması:

48- "Eğer vaadınızda **doğru söylüyorsanız bu** azap ile **vaad, ne zaman" diyorlar.**

قُلْ لَآ اَمْلِكُ لِنَفْسِى ضَرًّا وَلَا نَفْعًا اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ۗ لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ ۗ اِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾

748 Âyet-i kerimede yer alan "İmma" lafz-ı celilinde in-i şartıyye'nin nunu, ma-i zaide'ye idğam edilmiştir. Şartın cevabı mahzuf olup: "Fezake" takdirindedir.

49. De ki: «Ben kendime bile Allah'ın dilediğinden başka ne bir zarar ne de bir menfaat verme gücüne sahibim.» Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri geldiği zaman artık ne bir saat geri kalırlar ne de ileri giderler.

Açıklaması:

49- De ki: "Ben kendim için uzaklaştırabileceğim **bir zarar veya** elde edebileceğim **bir faydaya malik değilim. Meğer ki Allah** beni ona karşı kudret sahibi kılmayı **dilemiş ola.** Ya size azabı indirmeye nasıl mâlik olayım?" **Her ümmetin bir eceli,** helak edilmeleri için belirlenmiş bir müddetleri **vardır. Ecelleri geldi mi bir an** o ecelden **ne geri kalırlar, ne de** o ecelden **ileri giderler.**

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَتٰىكُمْ عَذَابُهٗ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿٥٠﴾

50. De ki: (Ey müşrikler!) Ne dersiniz? Allah'ın azabı size geceleyin veya gündüzün gelirse (ne yaparsınız?). Suçlular ondan hangisini istemekte acele ediyorlar!

Açıklaması:

50- De ki: "Söyleyin bakalım, bana haber verin;! **Allah'ın azabı geceleyin yatarken veya güpegündüz gelse, mücrimler** müşrikler **bundan** yani bu azaptan **hangisine acele ediyor?"**[749]

اَثُمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِهٖ ۭ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهٖ تَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿٥١﴾

51. Başınıza belâ geldikten sonra mı O'na iman edeceksiniz, şimdi mi? (Çok geç). Halbuki onu (azabın gelmesini) istemekte acele ediyordunuz?

Açıklaması:

51- Ya (bu azap) size **indikten sonra mı O'na** yani Allah'a yahut, inişi sırasında azaba **iman edeceksiniz?** Hemze geciktirilen imanın inkârı içindir. Yani (o vakit) o iman sizden kabul edilmeyecek ve size: **"Şimdi mi** inanıyorsunuz? **Hani siz onu** alaya alarak **acele istiyordunuz?'** denilecek.

ثُمَّ قِيْلَ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ذُوْقُوْا عَذَابَ الْخُلْدِ ۚ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُوْنَ ﴿٥٢﴾

52. Sonra o (kendilerine) zulmedenlere, «Ebedî azabı tadın!» denilecek. Kazanmakta olduğunuzdan başkasının karşılığını mı bulacaksınız?

749 Âyet-i kerimede zamir yerine zahir isim kullanılmıştır. İstifham cümlesi, şarta cevap düşmektedir. Âyet-i kerimenin ifade tarzı senin: "Sana geldiğim zaman bana ne vereceksin?" sözüne benzer. Murad mânâ, bekledikleri azabın büyüklüğüne karşı onları korkutmaktır. Yani; "Müşriklerin acele davrandıkları şey, aslında ne kadar büyüktür.

Açıklaması:

52- Sonra o zulmedenlere: "Tadın bakalım ebedî azabı! Yani içinde ebedî olarak kalacağınız azabı. **Vaktiyle kazandığınızın** cezasından **başka bir sebeple cezalandırılacak değilsiniz!" denilecek.**

وَيَسْتَنْبِـُٔونَكَ اَحَقٌّ هُوَ ؕ قُلْ اِىْ وَرَبِّىْٓ اِنَّهٗ لَحَقٌّ ؕ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ﴿٥٣﴾

53. «O (azap) bir gerçek midir?» diye senden haber istiyorlar. De ki: Evet, Rabbime andolsun ki o şüphesiz gerçektir ve siz âciz bırakacak değilsiniz.

Açıklaması:

53- "Doğru mu bu bize vaad ettiğin azap ve öldükten sonra tekrar diriliş" **diye sana soruyorlar. De ki: "Evet!" Rabbime yemin ederim ki, O dosdoğrudur. Ve siz bundan yakayı kurtaramazsınız.** Bu azaptan kaçamazsınız.

وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِى الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهٖ ؕ وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ ۚ وَقُضِىَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿٥٤﴾

54. (O zaman) zulmeden herkes yeryüzündeki bütün servete sahip olsa (azaptan kurtulmak için) elbette onu feda eder. Ve azabı gördükleri zaman için için yanarlar. Aralarında adaletle hükmolunur ve onlara zulmedilmez.

Açıklaması:

54- Zulüm etmiş küfretmiş **her nefis, yeryüzündeki varlıklara** orada bulunan mallara tümüyle **sahip olsaydı** kıyamet günü azaptan kurtulmak için **onları feda ederdi. Azabı gördükleri vakit iman etmedikleri için içten içe pişman olurlar.** Yani kâfirlerden reis durumunda olanlar, aşağılanma endişesiyle pişmanlıklarını yoldan çıkardıkları zayıflardan gizleyecekler. **Fakat** yarattıkların **aralarında adaletle hüküm verilmesi takdir edilmiştir, hiçbirine** hiçbir şekilde **zulmedilmez.**

اَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ اَلَآ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٥٥﴾ هُوَ يُحْىٖ وَيُمِيْتُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿٥٦﴾

55. Bilesiniz ki, göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. Yine bilesiniz ki, Allah'ın vaadi haktır, fakat onların çoğu bilmez.

56. O hem diriltir hem de öldürür ve yalnız O'na döndürüleceksiniz.

Açıklaması:

55- Dikkat edin! Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allah'ındır. Beri bakın! Hiç şüphesiz Allah'ın öldükten sonra tekrar dirileceğinize ve herkesin yaptığının karşılığını göreceğine ilişkin **vaadi haktır** gerçektir. **Lâkin onların** yani insanların **çoğu** bunu **bilmezler.**

56- O, diriltir, O, öldürür ve ahirette **ancak O'na döndürüleceksiniz** de yaptıklarınızın karşılığını sizlere gösterecektir.

يَآ اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَآءٌ لِمَا فِى الصُّدُورِ ۙ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

57. Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdekine bir şifa, müminler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir.

Açıklaması:

57- Ey insanlar! Ey Mekkeliler! **İşte size Rabbiniz'den bir öğüt** içinde lehinize ve aleyhinize olan her şeyin yer aldığı bir kitap *-ki o da Kur'an'dır-* **gönüllerdeki** bozuk akide ve şüphelere **bir deva ve ona inananlar için** dalaletten **hakka ulaştıran rahmet geldi.**

قُلْ بِفَضْلِ اللهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا۟ هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾

58. De ki: Ancak Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte bunlarla sevinsinler. Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır.

Açıklaması:

58- De ki "Allah'ın lütuf ve rahmetiyle İslâm ve Kur'an'la **ancak bununla** yani bu lütuf ve rahmetle **ferahlansınlar. Bu, onların topladıklarından** dünyadan **daha hayırlıdır.**[750]

قُلْ اَرَاَيْتُمْ مَّآ اَنْزَلَ اللهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا ۭ قُلْ آٰللّٰهُ اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلَى اللهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾

59. De ki: Allah'ın size indirdiği rızıktan bir kısmını helâl, bir kısmını da haram bulmanıza ne dersiniz? De ki: Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?

750 Âyet-i kerimede yer alan: "Yecmeune" lafz-ı celili "Tecmeune" şeklinde "Ta" ile de okunmuştur.

Açıklaması:

59- De ki: "Söyleyin bana: Allah size rızık olarak neyi yarattı da siz ondan bahire, şaibe ve ölü hayvan gibi **kimini haram, kimini helâl yaptınız? De ki: "Size** bu haram ve helâl kılma hususunda **Allah mı izin verdi?** Hayır (bu konuda Allah size izin vermedi) **Aksine** bunu kendisine nisbet etmekle **Allah'a iftira ediyorsunuz.** (O'nun adına) yalan söylüyorsunuz."

وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦٠﴾

60. Allah'a karşı yalan uyduranların kıyamet günü (âkıbetleri) hakkındaki kanaatleri nedir? Şüphesiz Allah insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat onların çoğu şükretmezler.

Açıklaması:

60- Yalanı Allah'a iftira edenler, kıyamet gününü ne zannediyorlar? Yalan söylemekle onların zanları nedir? Allah'ın kendilerini cezalandırmayacağını mı zannediyorlar? Hayır! **Şüphesiz Allah, insanlara karşı** mallarıyla, onlara bahşettiği nimetleriyle **lütf-ü ihsan sahibidir. Lâkin onların çoğu şükretmezler.**

وَمَا تَكُونُ فِى شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْاٰنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ اِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا اِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ ۗ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِى السَّمَآءِ وَلَآ اَصْغَرَ مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ اَكْبَرَ اِلَّا فِى كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦١﴾

61. Ne zaman sen bir işte bulunsan, ne zaman Kur'an'dan bir şey okusan ve siz ne zaman bir iş yaparsanız, o işe daldığınız zaman biz mutlaka üstünüzde şahidizdir. Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden uzak (ve gizli) kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki apaçık kitapta (Levh-i mahfuz'da) bulunmasın.

Açıklaması:

61- Ey Muhammedi **Sen ne halde olsan, ondan ötürü** yani içinde bulunduğun hal dolayısıyla, yahut Allah'tan gelen, sana indirdiği **Kur'an'dan ne okusan ve sizler ne yapsanız** *-Burada yüce Allah Peygamberine ümmetiyle birlikte hitab etmiştir-* **o işe başlarken muhakkak biz üzerinizde şahit** gözetleyici **bulunuruz. Ne yerde ne gökte zerre** en küçük karınca **ağırlığınca hiçbir şey Rabbinden gizli kalmaz. Bundan daha küçük veya daha büyük hiçbir şey yoktur ki açıkça bir kitapta** Levh-i Mahfuz'da **yazılı olmasın.**

اَلَآ اِنَّ اَوْلِيَآءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٦٢﴾ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَكَانُوْا يَتَّقُوْنَ ﴿٦٣﴾

62. Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de.

63. Onlar, iman edip de takvâya ermiş olanlardır.

Açıklaması:

62- Beri bakın! Şüphesiz Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur. Onlar ahirette **mahzun da olmayacaklardır.**

63- Onlar **o kimselerdir ki,** (Allah'a) **iman etmişler ve** emir ve yasaklarına uymak suretiyle Allah'tan **korkmuşlardır.**

لَهُمُ الْبُشْرٰى فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ ۗ لَا تَبْدِيْلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ ۗ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٦٤﴾

64. Dünya hayatında da ahirette de onlara müjde vardır. Allah'ın sözlerinde asla değişme yoktur. İşte bu, büyük kurtuluşun kendisidir.

Açıklaması:

64- Dünya hayatında müjde onlarındır. Hakim'in Buhari ve Müslim'in şartlarına uygun olarak naklettiği bir hadis-i şerifte bu müjde, kişinin gördüğü veya kendisine gösterilen salih rüya şeklinde tefsir buyurulmuştur. **Ahirette de** amellerinin karşılığını alıp cennete kavuşmakla (müjde onlarındır.) **Allah'ın kelimelerinde değişme olmaz** O'nun vaadlerinden geri dönme olmaz. İşte yukarıda zikredilenler var ya! **Büyük bahtiyarlığın ta kendisidir.**

وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ ۘ اِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا ۗ هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٦٥﴾

65. (Resûlüm) Onların (inkârcıların) sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün izzet (ve üstünlük) Allah'ındır. O, işitendir, bilendir.

Açıklaması:

65- Onların sana: "sen peygamber değilsin ve buna benzer **sözü seni üzmesin. Şüphesiz ki bütün izzet** güç ve kuvvet **Allah'ındır. O,** söyleyenleri **hakkıyla işitendir,** yapılanları **detayıyla bilendir.** Dolayısıyla onlara yaptıklarının karşığını verecek ve sana yardım edecektir.[751]

751 Âyet-i kerimede yer alan "Şüphesiz ki bütün izzet Allah'ındır" cümlesi, cümle-i istinafiyedir. (Yani "Kavi" maddesine makul düşmemektedir.)

اَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ ۗ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ شُرَكَآءَ ۗ اِنْ يَّتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُوْنَ ﴿٦٦﴾

66. İyi bilin ki, göklerde ve yerde ne varsa yalnız Allah'ındır. (O halde) Allah'tan başka ortaklara tapanlar neyin ardına düşüyorlar! Doğrusu onlar, zandan başka bir şeyin ardına düşmüyorlar ve onlar sadece yalan söylüyorlar.

Açıklaması:

66- Dikkat edin! Göklerde ve yerde ne varsa O'na kul olmak, O'nun mülkü olmak ve O'nun yaratığı olmak bakımından **hepsi Allah'ındır. Allah'tan başkasına** putlara **ibadet edenler dahi** gerçekte O'na **ortak koştukları şeylere tâbi olmazlar.** Allahü teâlâ onların eş koşmalarından son derece münezzehtir. **Onlar** bu hususta **ancak zanna** yani kendilerinin: "Onlar ilâhlardır ve kendilerine şefaatçi olacaklardır" şeklindeki zanlarına **tâbi olurlar. Ve onlar** bu konuda **sadece yalan söylüyorlar.**

هُوَ الَّذِىْ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوْا فِيْهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۗ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ ﴿٦٧﴾

67. O (Allah), geceyi içinde dinlenesiniz diye sizin için yaratan, (çalışıp kazanmanız için de) gündüzü aydınlık kılandır. Şüphesiz bunda dinleyen bir toplum için ibretler vardır.

Açıklaması:

67- İçinde rahat edesiniz diye geceyi (çalışasınız diye) **gündüzü görücü olarak yaratan O'dur.** Burada görme işinin gündüze isnad edilmesi mecazi olup görmeye mahal olduğu için bu şekilde istimal edilmiştir. **Elbette bunda** düşünmek ve öğütlenmek kulağıyla **dinleyecek bir kavim için** Allah'ın vahdaniyyetini gösteren **bir çok ibretler vardır.** Yahudiler, Hıristiyanlar ve meleklerin Allah'ın kızları olduğu inancında olanlar,

قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهٗ ۗ هُوَ الْغَنِىُّ ۗ لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۗ اِنْ عِنْدَكُمْ مِّنْ سُلْطَانٍ بِهٰذَا ۗ اَتَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٦٨﴾

68. (Müşrikler:) "Allah çocuk edindi" dediler. Hâşâ! O bundan münez-zehtir. O'nun (çocuğa) ihtiyacı yoktur. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Bu hususta yanınızda herhangi bir delil yoktur. Allah hakkında bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz?

Açıklaması:

68- "Allah çocuk edindi" dediler. Allahü teâlâ böyle diyenlere şöyle sesleniyor: **Haşa o** çocuk edinmekten **münezzehtir. O,** herkesten **ganidir.** Çocuğu, yalnızca ona ihtiyacı olan arzu eder. **Göklerde ve yerde ne varsa** O'nun mülkü olmak, O'nun yaratığı olmak ve O'na kul olmak bakımından **hepsi O'nundur. Sizin elinizde bu** söylediğiniz **hususta hiçbir** bağlayıcı **delil yoktur. Siz, Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?** Buradaki istifham tevbih (söylediklerine karşı onları azarlamak) içindir.

قُلْ اِنَّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُوْنَۚ ﴿٦٩﴾

69. De ki: Allah hakkında yalan uyduranlar asla kurtuluşa eremezler.

Açıklaması:

69- De ki: "Kendisine çocuk nisbet etmek suretiyle **Allah'a karşı yalan uyduranlar, elbette felah bulmayacak,** mesud olmayacaklardır."

مَتَاعٌ فِى الدُّنْيَا ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيْقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيْدَ بِمَا كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ ﴿٧٠﴾

70. Dünyada bir miktar geçim (sağlarlar), sonra dönüşleri bizedir; sonra da inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlara şiddetli azabı tattırırız.

Açıklaması:

70- Kendileri için **dünyada** yaşam süreleri boyunca faydalanacakları **bir parça fayda** vardır. Sonra ölümle **dönüşleri bizedir. Sonra** ölüm sonrası **küfretmeleri sebebiyle, biz onlara şiddetli azabı tattıracağız.**

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ نُوْحٍۘ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖ يٰقَوْمِ اِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِىْ وَتَذْكِيْرِىْ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَعَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ فَاَجْمِعُوْٓا اَمْرَكُمْ وَشُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ اَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوْٓا اِلَىَّ وَلَا تُنْظِرُوْنِ ﴿٧١﴾

71. Onlara Nuh'un haberini oku: Hani o kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Eğer benim (aranızda) durmam ve Allah'ın âyetlerini hatırlatmam size ağır geldi ise, ben yalnız Allah'a dayanıp güvenirim. Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınızı kararlaştırın. Sonra işiniz başınıza dert olmasın. Bundan sonra (vereceğiniz) hükmü, bana uygulayın ve bana mühlet de vermeyin."

Açıklaması:

71- Ey Muhammed! **Sen onlara** yani Mekke kâfirlerine **Nuh'un kıssasını oku. Hani o, kavmine:** "Ey **kavmim! Eğer benim aranızda bulunmam ve**

Allah'ın âyetlerini hatırlatmam size vaz u nasihatte bulunmam **size ağır geliyorsa** (bilin ki) **ben ancak Allah'a tevekkül etmişimdir. Artık siz, ortaklarınızla beraber toplanıp görüş birliğine varın.** Bana ne yapacağınızı kararlaştırın. **Sonra yapacağınız bu iş, size örtülü kalmasın** aksine onu izhar edin ve kararınızı açık açık bana bildirin **sonra** neyi arzu ediyorsanız **bana uygulayın ve bana mühlet vermeyin.** Çünkü ben size aldırış edecek değilim.[752]

فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَاَلْتُكُمْ مِنْ اَجْرٍ ؕ اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ ۙ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ ﴿۷۲﴾

72. "Eğer yüz çeviriyorsanız, zaten ben sizden bir ücret istemedim. Benim ecrim Allah'tan başkasına ait değildir ve bana Müslümanlardan olmam emrolundu."

Açıklaması:

72- Eğer benim hatırlatmalarımdan yüz çevirirseniz, ben de sizden yaptığım hatırlatma üzerine **bir ücret** karşılık **istemedim ki,** yüz çeviresiniz! **Benim ücretim** sevabım **ancak Allah'a aittir. Ben, Müslümanlardan olmamla emrolundum demişti.**

فَكَذَّبُوْهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهٗ فِى الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَآئِفَ وَاَغْرَقْنَا الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيَاتِنَا ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِيْنَ ﴿۷۳﴾

73. Yine de onu yalanladılar, biz de hem onu hem de onunla beraber gemide bulunanları kurtardık ve onları (yeryüzünde) halifeler kıldık; âyetlerimizi yalanlayanları da (denizde) boğduk. Bak ki uyarılanların (fakat inanmayanların) sonu nasıl oldu!

Açıklaması:

73- Bunun üzerine yine onu yalanladılar. Biz onu ve gemide beraberinde bulunan kimseleri selamete çıkardık ve onları yani beraberinde bulunan kimseleri yeryüzünde **halifeler yaptık. Âyetlerimizi yalanlayanları ise** tufanla **boğduk. Bak, uyarılanların sonu nice oldu.** Yani sonları helak edilmeleri oldu. İşte seni yalanlayanları da böyle yaparız.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهٖ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآءُوْهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا

752 Âyet-i kerimede yer alan "İz" lafz-ı celili, makablindeki "Nuhin" lafzından bedel düşer. "Ve şürekaeküm" lafz-ı celili üzerinde bulunan "Vav" da "Mea" mânâsındadır.

بِهٖ مِنْ قَبْلُ ۗ كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلٰى قُلُوْبِ الْمُعْتَدِيْنَ ﴿٧٤﴾

74. Sonra onun arkasından birçok peygamberi kendi toplumlarına gönderdik. Onlara mucizeler getirdiler. Fakat onlar daha önce yalanladıkları şeye inanacak değillerdi. İşte haddi aşanların kalplerini biz böyle mühürleriz.

Açıklaması:

74- Sonra onun yani Nuh'un **arkasından** İbrahim, Hud ve Salih gibi **birçok peygamberleri kavimlerine gönderdik. Onlara açık mucizeler getirdiler. Fakat** peygamberleri kendilerine gönderilmeden **önce yalan söylediklerine bir türlü inanmak istemediler. İşte biz** bu geçmiş ümmetlerin kalpleri üzerine mühür vurduğumuz gibi **ileri gidenlerin kalplerine** de **böyle mühür vururuz** da bir türlü imanı kabullenmezler.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُّوْسٰى وَهٰرُوْنَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ بِاٰيٰتِنَا فَاسْتَكْبَرُوْا وَكَانُوْا قَوْمًا مُّجْرِمِيْنَ ﴿٧٥﴾

75. Sonra onların ardından da Firavun ve toplumuna Musa ile Harun'u mucizelerimizle gönderdik, fakat onlar kibirlendiler ve günahkâr bir toplum oldular.

Açıklaması:

75- Sonra bunların arkasından Musa ile Harun'u dokuz mucizeden ibaret **âyetlerimizle birlikte Firavun'a ve onun adamlarına** kavmine **gönderdik. Fakat onlar** o âyetlerimize imanı **kibirlerine yediremediler. Mücrim bir kavim idiler.**

فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوْٓا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٧٦﴾

76. Katımızdan onlara hak (mucize) gelince: "Bu elbette apaçık sihirdir" dediler.

Açıklaması:

76- Kendilerine tarafımızdan hak (mucize) **geldiği vakit, "Muhakkak bu açık** ve ortada **bir sihirdir" dediler.**

قَالَ مُوْسٰٓى اَتَقُوْلُوْنَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَكُمْ ۗ اَسِحْرٌ هٰذَا ۗ وَلَا يُفْلِحُ السّٰحِرُوْنَ ﴿٧٧﴾

77. Musa: "Size hak geldiğinde onun için (hep böyle) mi dersiniz? Bu bir sihir midir? Halbuki sihirbazlar iflâh olmazlar" dedi.

Açıklaması:

77- Musa: 'Ya size hak gelince böyle "muhakkak bu sihirdir" **mi diyorsunuz? Bu sihir mi?** Oysa bunu ortaya koyan felah bulmuş ve sihirbazların sihrini iptal etmiştir. **Halbuki sihirbazlar felah bulmazlar!**[753]

قَالُوا اَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَآءُ فِى الْاَرْضِ ؕ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾

78. Onlar dediler ki: Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (dinden) bizi döndüresin ve yeryüzünde ululuk sizin ikinizin olsun diye mi bize geldin? Halbuki biz size inanacak değiliz.

Açıklaması:

78- Onlar: "Sen bizi, atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan çevirip bu yerde yani Mısır diyarında saltanat **sizin ikinize kalsın diye mi geldin? Biz ikinizi de doğrulamayız" dediler.**

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِى بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾

79. Firavun dedi ki: Bilgili bütün sihirbazları bana getirin!

Açıklaması:

79- Firavun: "Bana bütün bilgiç sihir ilminde hüner elde etmiş **sihirbazları getirin" dedi.**

فَلَمَّا جَآءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسٰٓى اَلْقُوا مَآ اَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾

80. Sihirbazlar gelince Musa onlara: Atacağınızı atın, dedi.

Açıklaması:

80- Sihirbazlar geldiği vakit, Musa'ya: "Sen mi atacaksın, yoksa (önce) atanlar biz mi olalım?" dedikten sonra **Musa onlara: "Atacağınızı atın" dedi.**

فَلَمَّآ اَلْقَوْا قَالَ مُوسٰى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ ۙ اِنَّ اللّٰهَ سَيُبْطِلُهٗ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ اللّٰهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾ فَمَآ اٰمَنَ لِمُوسٰٓى اِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهٖ عَلٰى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهِمْ اَنْ يَفْتِنَهُمْ ؕ وَاِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِى

753 Âyet-i kerimede geçen iki yerdeki istifham da inkâr içindir.

الْاَرْضِ ۚ وَاِنَّهٗ لَمِنَ الْمُسْرِفِيْنَ ﴿٨٣﴾

81. Onlar (iplerini) atınca, Musa dedi ki: "Sizin getirdiğiniz sihirdir. Allah onu boşa çıkaracaktır. Çünkü Allah bozguncuların işini düzeltmez."

82. "Suçluların hoşuna gitmese de Allah, sözleriyle gerçeği açığa çıkaracaktır."

83. Firavun ve kavminin kendilerine işkence etmesinden korkuya düştükleri için kavminden bir grup gençten başka kimse Musa'ya iman etmedi. Çünkü Firavun yeryüzünde ululuk taslayan (bir diktatör) ve haddi aşanlardan idi.

Açıklaması:

81- Onlar iplerini ve sopalarını **atınca Musa "Bu getirdiğiniz şey nedir? Sihir mi? Muhakkak Allah onu iptal edecektir. Çünkü Allah müfsitlerin işini rast getirmez.**[754]

82- Allah, suçlular hoşlanmasa da sözleri vaadleri **ile hakkı gerçekleştirip ortaya çıkarır." dedi.**

83- Hasılı, Firavun ve etrafındakilerin belası işkence edip dinlerinden çevirmesi **korkusundan, Musa'ya onun** yani Firavun'un **kavminin** çocuklarından **ancak bir taife iman etti. Çünkü Fir'avun o yerde** yani Mısır diyarında **çok üstün** üstünlük taslayan **idi ve** rububiyyet iddiasında bulunacak kadar **gerçekten çok aşırı giden** sınırı aşan **taşkınlardandı.**

وَقَالَ مُوْسٰى يٰقَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوْٓا اِنْ كُنْتُمْ مُّسْلِمِيْنَ ﴿٨٤﴾

84. Musa dedi ki: Ey kavmim! Eğer Allah'a inandıysanız ve O'na tes-lim olduysanız sadece O'na güvenip dayanın.

Açıklaması:

84- Musa da kavmine, "Ey Kavmim! Eğer Allah'a iman ettinizse ve O'na teslim olmuş Müslümanlarsanız, yalnız O'na tevekkül edin" dedi.

فَقَالُوْا عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ۙ ﴿٨٥﴾

85. Onlar da dediler ki: "Allah'a dayandık. Ey Rabbimiz! Bizi o zalimler topluluğu için deneme konusu kılma!

754 Âyet-i kerimede yer alan "Ma" lafz-ı celili istifhamiyye olup mübteda, "Ci'tüm" cümlesi haber, "es-Sihrü" lafz-ı celili de "Ma"dan bedel düşer. Âyet-i kerimede yer alan "es-Sihrü" lafz-ı celili bir kıraatta (ki bizim kıraatımızdır) bir hemze ile haber okunmuştur, bu takdire göre "Ma", mevsule olup mübteda düşmektedir.

Açıklaması:

85- Onlar dahi, "Biz ancak Allah'a tevekkül ettik. Ey Rabbimiz! Bizi bu zalim kavmin fitnesine konu yapma!

Yani onları bizlere galip getirme ki, kendilerinin hak üzere olduklarını zannedip bizimle fitneye düşmüş olmasınlar.

وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾

86. Ve bizi rahmetinle o kâfirler topluluğundan kurtar!"

Açıklaması:

86- Ve bizi rahmetinle bu kafir kavimden kurtar dediler.

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوسٰى وَاَخِيهِ اَنْ تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾

87. Biz de Musa ve kardeşine: Kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın ve evlerinizi namaz kılınacak yerler yapın, namazlarınızı da dosdoğru kılın. (Ey Musa!) Müminleri müjdele! diye vahyettik.

Açıklaması:

87- Biz ise Musa'ya ve kardeşine: "Kavminiz için Mısır'da birtakım evler edinin ve evlerinizi Firavun'dan emin olmanız için, içinde namaz kılabileceğiniz **namazgah yapın.** Vaktiyle aşikâre namaz kılmalarına mani olmuştu. **Namazı dosdoğru kılın** onu tastamam eda edin. **Hem de müminleri** zafer ve cennet ile **müjdele" diye vahyettik.**

وَقَالَ مُوسٰى رَبَّنَآ اِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَاَهُ زِينَةً وَاَمْوَالًا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ ۚ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰٓى اَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيمَ ﴿٨٨﴾

88. Musa dedi ki: Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun ve kavmine dünya hayatında zinet ve nice mallar verdin. Ey Rabbimiz! (Onlara bu nimetleri), insanları senin yolundan saptırsınlar ve elem verici cezayı görünceye kadar iman etmesinler, diye mi (verdin)? Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et, kalplerine sıkıntı ver (ki iman etsinler).

Açıklaması:

88- Musa: "Ey **Rabbimiz! Sen Firavun'a ve etrafındakilere dünya ha-**

yatında bir zinet ve haşmet ile nice nice mallar verdin. Ey Rabbimiz onlara bu malları, neticede **senin yolundan** dininden **sapsınlar diye mi** verdin? **Ey Rabbimiz! Onların mallarını** (asli suretlerinden) **çevir ve kalplerini şiddetle sık** onları mühürle ve güvence altına al **ki, o elem verici azabı görmedikçe iman etmesinler dedi.** Hz. Musa (a.s.) onlara beddua etti, Harun (a.s.) da duasına "Amin" dedi.

قَالَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

89. (Allah): İkinizin de duası kabul olunmuştur. O halde siz doğruluğa devam edin ve sakın o bilmezlerin yoluna gitmeyin! dedi.

Açıklaması:

89- "İkinizin duası da kabul olundu *-Bu duanın ardından malları taşa çevrildi. Firavun'da boğulma kendisine ulaşana kadar iman etmedi-* **siz yine** onlara azap gelinceye kadar, risalet ve davet üzere **doğruda devam edin ve** (onların helakine ilişkin) hükmümün çabucak gelmesini isteme noktasında (kendini) **bilmezlerin yoluna gitmeyin." buyurdu.** Rivâyete göre bundan sonra onlara azabın erişmesine kadar kırk yıl geçmiştir.

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾

90. Biz, İsrailoğullarını denizden geçirdik. Ama Firavun ve askerleri zulmetmek ve saldırmak üzere onları takip etti. Nihayet (denizde) boğulma haline gelince, (Firavun:) «Gerçekten, İsrailoğullarının inandığı Tanrı'dan başka tanrı olmadığına ben de iman ettim. Ben de müslü-manlardanım!» dedi.

Açıklaması:

90- Derken İsrailoğulları'nı denizden geçirdik. Firavun ve askerleri, zulmetmek ve saldırmak için arkadan onlara yetişti. Nihâyet boğulma ona ulaşınca (şöyle**) dedi: "İnandım ki, İsrailoğulları'nın iman ettiği Allah'tan başka ilâh yokmuş. Ben de Müslümanlardanım."** Firavun kendisinden kabul olunur düşüncesiyle imanını tekrarladı. Ne var ki imanı kabul edilmedi. Cebrail (a.s.) rahmete nail olur, endişesiyle denizin çamuruyla ağzını tıkadı ve ona şöyle dedi:[755]

755 Âyet-i kerimede yer alan "ennehü" lafz-ı celili, bir kıraatta cümle-i müste'nife olarak hemzenin kesresi ile "İnnehü" şeklinde okunmuştur. Âyet-i kerimede yer alan "Bağyen" ve

آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٩١﴾

91. Şimdi mi (iman ettin)! Halbuki daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun.

Açıklaması:

91- Ya! Şimdi mi iman ediyorsun? **Halbuki daha önce isyan etmiştin ve** gerek kendi dalaletinde, gerekse başkalarını imandan saptırmanla **müfsitlerden olmuştun!**

فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةً وَاِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ اٰيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿٩٢﴾

92. (Ey Firavun!) Senden sonra geleceklere ibret olması için, bugün senin bedenini (cansız olarak) kurtaracağız. İşte insanlardan birçoğu, hakikaten âyetlerimizden gafildirler.

Açıklaması:

92- Biz de bugün seni cansız **bedeninle** cesedinle **kurtarıp** denizden çıkaracağız **ki, arkandan geleceklere bir ibret olasın** da senin kulluğunu bilsinler ve senin gibisini yapmaya kalkışmasınlar. İbn-i Abbas'tan rivâyete göre, İsrailoğulları'nın bir kısmı Firavun'un ölüp ölmediği hususunda şüphe ettiler. Bunun üzerine onların görmeleri için denizden çıkarıldı. **Bununla beraber insanların** yani Mekkeliler'in **birçoğu, âyetlerimizden cidden gafildirler.** Onlardan ibret almamaktadırlar.

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِٓى اِسْرَٰٓءِيلَ مُبَوَّاَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِۚ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتّٰى جَاءَهُمُ الْعِلْمُۜ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

93. Andolsun biz İsrailoğullarını güzel bir yurda yerleştirdik ve onlara temiz nimetlerden rızık verdik. Kendilerine ilim gelinceye kadar ayrılığa düşmediler. Şüphesiz ki Rabbin, kıyamet günü onların aralarında ihtilaf etmekte oldukları şeyler hakkında hükmedecektir.

Açıklaması:

93- Gerçekten, İsrailoğulları'nı güzel ve hoş **bir yurda yerleştirdik.** Güzel yurtdan maksad Şam ve Mısır şehirleridir. **Ve kendilerine hoş nimetlerden rızık verdik. Nihâyet** bir kısmının mü'min, bir kısmının da kafir olması

"Adven" lafz-ı celilleri irabta meful-u leh düşerler.

suretiyle **ihtilafa düşmeleri de kendilerine ilim geldikten sonra oldu. Şüphesiz ki ihtilafa düştükleri şeylerde** *-ki o da din konusudur-* **Rabbin kıyamet günü aralarında,** mü'minleri kurtarıp kâfirleri azaplandırmak suretiyle **hükmünü verecektir.**

فَاِنْ كُنْتَ فِى شَكٍّ مِمَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ فَسْـَٔلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُنَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَقَدْ جَآءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٥﴾

94. (Resûlüm!) Eğer sana indirdiğimizden (bu anlattığımız olaylardan) kuşkuda isen, senden önce Kitab'ı (Tevrat'ı) okuyanlara sor. Andolsun ki, Rabbinden sana hak gelmiştir. Sakın şüphecilerden olma!

95. Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan da olma, sonra ziyana uğrayanlardan olursun.

Açıklaması:

94- Ey Muhammed! **Şimdi eğer sana** geçmiş ümmetlerin haberlerinden **indirdiğimiz şeylerde** bil-farz **şüphe edecek olursan, senden önce kitabı** Tevrat'ı **okuyanlara soruver.** Çünkü o, ellerindedir, (sor da doğru olduklarını sana haber versinler. Bu emire karşı Resûlullah (s.a.v.) "Ne şüphe ederim ne de sorarım" buyurmuştur. **Yemin olsun ki sana Rabbinden hak geldi. O halde sakın şüphe edenlerden olma!**

95- Sakın Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan olma! Sonra hüsrana düşenlerden olursun.

اِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَوْ جَآءَتْهُمْ كُلُّ اٰيَةٍ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيمَ ﴿٩٧﴾

96. Gerçekten haklarında Rabbinin sözü (hükmü) sabit olanlar, inanmazlar.

97. Kendilerine (istedikleri) bütün mucizeler gelmiş olsa bile, elem verici azabı görünceye kadar inanmayacaklardır.

Açıklaması:

96- Doğrusu aleyhlerinde azab ile Rabbinin takdiri vacib olanlar imana gelmezler.

97- Onlara bütün mucizeler gelse bile, ta acıklı azabı görünceye kadar inanmazlar. Bu esnadaki imanları da kendilerine fayda vermez.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَآ اِيمَانُهَآ اِلَّا قَوْمَ يُونُسَ ؕ لَمَّآ اٰمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى حِينٍ ﴿٩٨﴾

98. Yunus'un kavmi müstesna, (halkını yok ettiğimiz ülkelerden) herhangi bir ülke halkı, keşke (kendilerine azap gelmeden) iman etse de bu imanları kendilerine fayda verseydi! Yunus'un kavmi iman edince, kendilerinden dünya hayatındaki rüsvalık azabını kaldırdık ve onları bir süre (dünya nimetlerinden) faydalandırdık.

Açıklaması:

98- Azap kendilerine inmezden önce **bir belde** *-halkı kastedilmiştir-* **iman edip bu imanları kendilerine fayda verseydi ya! Lâkin Yunus'un kavmi** kendilerine inecek azabın emarelerini görüp bizzat inmesine kalmadan **iman ettikleri vakit, dünya hayatında o rüsvalık azabını kendilerinden kaldırdık ve onları** ecellerinin sona erdiği **bir müddete kadar faydalandırdık.**

وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِى الْاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا ؕ اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾

99. (Resûlüm!) Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi. O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?

Açıklaması:

99- Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde kim varsa, hepsi topyekûn iman ederdi. O halde sen, mümin olsunlar diye insanları Allah'ın haklarında murad etmediği şeylere **zorlayacak mısın?** Hayır!

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾

100. Allah'ın izni olmadan hiç kimse inanamaz. O, akıllarını kullanmayanları murdar (inkârcı) kılar.

Açıklaması:

100- Allah'ın iradesi olmadıkça, hiçbir kimsenin iman etmesi mümkün değildir. Allah'ın âyetlerini **düşünemeyenleri O, pislik** azap **içinde bırakır.**

قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَا تُغْنِى الْاٰيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾

101. De ki: "Göklerde ve yerde neler var, bakın (da ibret alın!)" Fakat inanmayan bir topluma deliller ve uyarılar fayda sağlamaz.

Açıklaması:

101- De ki: "Bakın! Göklerde ve yerde Allahü teâlânın vahdaniyyetine delalet eden âyetlerden **neler var? Fakat bu ayetler, bu uyarıcılar** yani elçiler, Allah'ın ezeli ilminde **iman etmeyecek bir kavme ne kadar fayda verir?** yani onlara fayda vermezler.[756]

فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ قُلْ فَانْتَظِرُوا اِنِّى مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾

102. Onlar, kendilerinden önce gelip geçmiş toplumların (acıklı) günle-rinin benzerlerinden başkasını mı bekliyorlar? De ki: Haydi bekleyin! Şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.

Açıklaması:

102- Onlar seni yalanlamakla, ümmetlerden **kendilerinden önce geçenlerin günleri gibisinden** yani onların başlarına gelen azap gibisinden **başka bir şey gözetmezler. De ki:** "Bunu **bekleyin! Çünkü ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.**

ثُمَّ نُنَجِّى رُسُلَنَا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا كَذٰلِكَ ۚ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

103. Biz, sonra peygamberlerimizi ve aynı şekilde iman edenleri kutrarırız. İnananları üzerimize bir borç olarak kurtaracağız.

Açıklaması:

103- Sonra peygamberlerimizi ve iman edenleri azaptan **kurtarırız. Biz böylece** bir kurtarmakla **üzerimize bir borç olarak** müşrikleri azaplandırdığımız bir sırada **mü'minleri** Hz. Peygamber'i (s.a.v.) ve ashabını **kurtarırız.**[757]

قُلْ يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِى شَكٍّ مِنْ دِينِى فَلَآ اَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ اَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذِى يَتَوَفّٰيكُمْ ۖ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾

104. De ki: "Ey insanlar! Benim dinimden şüphede iseniz, (bilin ki) ben Allah'ı bırakıp da sizin taptıklarınıza tapmam, fakat ancak sizi öldürecek olan

756 Âyet-i kerimede yer alan "Nüzür" lafz-ı celili, "Nezirün" kelimesinin çoğuludur.

757 Âyet-i kerimede yer alan "Münecci" lafz-ı celili, mazideki halin hikâye edilmesi sebebiyle muzari sigasıyla zikredilmiştir.

Allah'a kulluk ederim. Bana müminlerden olmam emrolundu."

Açıklaması:

104- De ki: "Ey insanlar! Yani ey Mekkeliler! **Benim dinimde** onun hak olduğu noktasında **bir şüpheniz varsa, bilin ki ben, Allah'ı bırakıp da** O'nda şüphe ettiğiniz için **sizin taptıklarınıza** *-ki onlar da putlardır-* **tapmam. Lâkin** ruhlarınızı kabzetmek suretiyle **sizi öldürecek olan Allah'a kulluk ederim. Bana müminlerden olmam emredilmiştir.** Ve bana şöyle denilmiştir:

وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ حَنِيْفًاۚ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَۚ فَاِنْ فَعَلْتَ فَاِنَّكَ اِذًا مِّنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٠٦﴾

105. "Ve (bana) hanîf (Allah'ın birliğini tanıyıcı) olarak yüzünü dine çevir; sakın müşriklerden olma, diye (emredildi)."

106. Allah'ı bırakıp da sana fayda veya zarar vermeyecek şeylere tapma. Eğer bunu yaparsan, o takdirde sen mutlaka zalimlerden olursun.

Açıklaması:

105- "Hem yüzünü (bütün dinleri bırakıp) **sırf hak dine yönelmiş olarak dine çevir. Sakın müşriklerden olma!**

106- Allah'ı bırakıp da şâyet ibadet edersen **sana faydası,** ibadet etmezsen **zararı olmayan şeylere tapma!** Bil-farz bunu **yaparsan, o halde sen hiç şüphesiz zalimlerden olursun.**

وَاِنْ يَّمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهٗٓ اِلَّا هُوَۚ وَاِنْ يُّرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ لِفَضْلِهٖۚ يُصِيْبُ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖۚ وَهُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿١٠٧﴾

107. Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun keremini geri çevirecek de yoktur. O, hayrını kullarından dilediğine eriştirir. Ve O bağışlayandır, esirgeyendir.

Açıklaması:

107- Eğer Allah sana fakirlik ve hastalık gibi **bir zarar dokunduracak olursa bil ki, onu ondan başka kaldıracak yoktur. Ama sana bir hayır dilerse, onun** sana murad buyurduğu **ihsanını geri çevirecek de yoktur. Onu** yani o hayrı, **kullarından dilediğine nasip eder. O, çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.**

قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكُمْۚ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِيْ لِنَفْسِهٖۚ وَمَنْ

ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَمَآ اَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيْلٍ ﴿١٠٨﴾

108. De ki: Ey insanlar! Size Rabbinizden Hak (Kur'an) gelmiştir. Artık kim doğru yola gelirse, ancak kendisi için gelecektir. Kim de saparsa, o da ancak kendi aleyhine sapacaktır. Ben sizin üzerinize vekil değilim. (Sadece tebliğ etmekle memurum.)

Açıklaması:

108- De ki: "Ey **insanlar!** Yani ey Mekkeliler! **Size Rabbinizden hak geldi. Artık kim hidâyeti kabul ederse, sırf kendi nefsi için kabul eder.** Çünkü hidâyeti kabulünün sevabı kendisi içindir, **kim saparsa, o da ancak kendi aleyhine sapmış olur.** Çünkü sapmış olmasının vebali kendi aleyhinedir. **Ben sizin üzerinize vekil değilim** ki sizleri hidâyete zorlayayım.

وَاتَّبِعْ مَا يُوْحٰٓى اِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِيْنَ ﴿١٠٩﴾

109. (Resûlüm!) Sen, sana vahyolunana uy ve Allah hükmedinceye kadar sabret. O hâkimlerin en hayırlısıdır.

Açıklaması:

109- Sana ne vahyolunduysa, ona uy ve Allah haklarında emriyle **hükmünü verinceye kadar** davetine ve müşriklerin eziyetlerine **sabret! O, hâkimlerin en hayırlısı** en adili**dir**. Nitekim Hz. Peygamber'de (s.a.v.)'de sabretti ve nihâyet Allahü teâlâ müşrikler hakkında savaş, ehl-i kitap hakkında da cizye ile hükmünü verdi.